

مَقَالَاتٌ فِي :

القانون الدولي الإنساني والإسلام

جمعها ورتبها وراجعها :

الدكتور / عامر الزمالي

MANGA KATHARO SI-I KO:
BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A
KAMAMANOSIYAE GO SO ISLAM

Piyanimo go inator go siyalosaw e:

DR. AMEUR ZEMMALI

Compiled & edited by:

Dr. Ameur Zemmali

Translated from Arabic into Meranaw by:

- Dr. Abdussalam S. Disomimba, *Ph.D.*
- Dr. Anwar M. Radiamoda, *Ph.D.*
- Alim Abdulmajeed D. Djamla
- Alim Abdurasad A. Sarangani
- Alim Alinor G. Umpara
- Alim Mohammad Hadi M. Macarampat
- Alim Ansary H. Bato

Edited and reviewed by:

Prof. Dr. Abdulcader M. Ayo

Dean, King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies

MSU Main campus, Marawi City

Overall coordination:

- Zehabudin Guro, *ICRC*
- Aminul Islam, *ICRC*

Published and copyright by:

International Committee of the Red Cross (ICRC)

Meranaw translation first published on Shawwal 1442 H, June 2021

The opinions expressed in the articles of this book are solely that of the authors

مَقَالَاتٌ فِي :

القانون الدولي الإنساني والإسلام

جمعها ورتبها وراجعها :

الدكتور / عامر الزمالي

MANGA KATHARO SI-I KO:

**BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A
KAMAMANOSIYAE GO SO ISLAM**

*Articles on
Islam and International Humanitarian Law*

Piyanimo go inator go siyalosaw e:

DR. AMEUR ZEMMALI

So mapapadalem sa giyangkae a kitab

<i>Katharo a pho-on ko Presidente sa Mindanao State University</i>	i
<i>Message from the ICRC</i>	ii
<i>Message from King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies</i>	iv
<i>Pamkasan</i>	vi
So menang a kamamanosiyae si-i ko sindaw o Qur-an go so piyagayonan a bitiyara sa Geneva Ustadz Muhammad Al Ereksoussi	1
So Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae Ustadz Yadh Ben Achour	17
So ilayan a rangkom si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-Islamie Ustadz Dr. Mohamed Talaat El Ghonaimy	34
So Imam Al-Awza'ee go so sabagi ko manga pamikiran niyan a kamamanosiyae Dr. Ameer Zemmali	94
So bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko let o sabot a kai-islamie go so manga onayan a pimba-alan a manosiya Dr. Mohammed Al-Saeed Dakkak	105
So sabot a kamamanosiyae ko bitikan a langkap sa doniya a kai-Islamie Dr. Emmanuel Stavrakí	124
So manga kabnar a kamamanosiyae mipantag ko manga biyag ko kathidawa si-i ko Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae Dr. Abdussalam Mohammed As-Sharif	152
So manga kabnar o gi-i makithidawa go so phangabibinasa-an ko manga simoket a kiyaoaran sa sandiyata, si-i ko ilayanon o manga Muslim a manga Arab. (Ret.) Inidal Sayid Hashim	174
So kaphelindinga ko phangabibinasa-an ko kathidawa, ko ilayanon o shari'ah go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae kornel Ahmed Ali Al-Anwar	197
So rarad o olaola go so manga parangai go so agama si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae Dr. Ihsan Hindi	224
So Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae makapantag ko saba-ad ko manga tindeg sa kiphagokiten ko manga phenggolaola-an ko kathidawa Dr. Ameer Zemmali	242
So Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae: pho-on ko gi-i kapakathomlanga o manga bandaran (kiyapakaosor o kapephaginged) san ko kisampai ko gi-i kapakazinabota o ndolondolonan iran James Cockayne...252	
So bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko islam Dr. Ja'far Abdussalam	294

So kalindinga ko piyangabibinasa-an ko kathidawa si-i ko Shari'ah
Islamiyyah go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae
Professor Wahbeh Al-Zuhaili, PhD. 345

So bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko hokoman a
kai-Islamie (Ret.) Brigadier General: Usama Damaj 371

Republic of the Philippines
MINDANAO STATE UNIVERSITY
 Marawi City

**Katharo a pho-on ko Presidente sa
 Mindanao State University**

Ped sa tomadeng a panagontaman a Mindanao State University, MSU, Marawi City, na so kaphogogopi niyan ko gi-i manizakay sa kitayaw o inged ko pimbarang a ilmo a mathitayana okit ko kalilintad, go so kapaka mangoaw o pagtaw.

Misabap san, na mala a mipephanalamat ami sa **International Committee of the Red Cross (ICRC)** sabap ko aya miyapili iran a minipagogopa iran sa kinitogalin sa basa Meranaw o kitab a iningaran sa “Bitikan a Langkap sa Doniya a Kamamanosiyae go so Islami” na giya Mindanao State University a si-i miyakanggolalan ko saba-ad ko manga Ulama sa King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies (KFCIAAS), MSU, Marawi City.

Sabap ko kala e kipantag a giyangkae a kitab ko kapephaginged, go so pagtaw, go so ka-aped iyan pen sa gi-i paganaden go ipephangendao sa International Relation Department sa MSU na inipakapiya ginawami, go mipephanalamat ami ko Allah sa kiyandiyorobasa iron o saba-ad ko manga Ulama sa KFCIAAS ka aniran mipagomareg ko manga programa a MSU ko kapephaginged a ayaden so “Community Extension Services” a parako pagtaw sa Pilipinas na aya samporna iyan na so langowan pephaginged sa Mindanao.

Sa pephamangnin ami ko Allah a kanggonan a giyangkae a kitab, na go makanggonanao sa lebi a mapiya a ipethagompiya o pagtaw na go so inged, na aya mala na mathitayan ko kasorga-an sa alongan a khandodan.

DR. HABIB W. MACAAYONG, DPA
 MSU System President

MSU, March 1, 2021

ICRC

Message from the ICRC

Around the world, Islamic scholars have been revisiting provisions for the protection of conflict victims long codified in Islamic laws. The International Committee of the Red Cross (ICRC), a humanitarian organization that works to protect and assist people affected by armed conflicts, has also been reaching out to Muslim scholars and luminaries globally since the late 1990s to search for common ground between international humanitarian law (IHL), a set of rules that limits the use of violence and aims to protect the life and dignity of those not participating in the hostilities, and its equivalent in Islamic tradition and jurisprudence.

These exchanges have helped overcome misconceptions and have had a positive impact on the humanitarian action for people directly or indirectly affected by armed violence. Dialogue around these topics have also integrated the perspectives of scholars and communities in humanitarian field and have motivated comparative research in Islamic laws and IHL.

In the Philippines, the ICRC in 2011 began engaging with Islamic scholars and religious leaders through seminars tackling the convergences between IHL and Islamic law, with prominent Islamic institution in Manila and Mindanao such as Institute of Islamic Studies, University of Philippines (UP); Western Mindanao State University in Zamboanga (WMSU); the Management of Grand Mosque in Cotabato City; Jamiat Cotabato and Institute of Technology and the King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian studies (KFCIAAs) of the Mindanao State University (MSU).

The ICRC, through its partnership with KFCIAAs, has developed strong outreach and dissemination programs that brought together the best minds in Islam and IHL from the Meranaos themselves, with expertise in both Arabic and Meranao languages. This book is a by-product and testimony of this fruitful partnership.

I am most honored to congratulate the dedicated and esteemed Ulama and the Dean of KFCIAAs for their wonderful translation work in collaboration with the ICRC. With this translation work, I am confident that KFCIAAs under the stewardship of MSU will continue to make outstanding contributions for the welfare of the Meranaos and other minority tribes mainly through education, to include Islam and IHL which is highly relevant following the 2017 Marawi conflict.

King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies

Pitowa o tomiyogalin:

الحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين .

Giya International Committee of the Red Cross (ICRC) na mimbabanog siran sa mipagogopa iran sa kitogalinen sa basa Meranaw sa giyangkae a Kitab a iningaranan sa (Manga katharo si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae) na aya mini pagogopa iran na giya King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies sa Mindanao State University ko kapago-olowan iron o mananagontaman a President a si Dr. Habib W. Macaayong, sa tiyarima a giyangkai a Center sa kitogaliniyan sa basa Meranaw sabap ko kalaiyan e kipantag na go gona, go simalaw sa kanggonairon o manga Muslim na aya samporna iyan na so bangsa Meranaw, sa kati-i so manga kinanglan a antap go okit a kinitogalinenon sa basa Meranaw o saba-ad ko manga Ulama sangkai a Center:

- Ped sa singayo a Mindanao State University na so kasaboti o pagtaw ko manga ndaowan o Islam makapantag ko kathandingan, go so manga okit ko kapakamoayan o kalilintad go so kathagompiya;
- Sabap sa giyangkai a kitab na si-i madakel a gogodanon ko mga hokoman o Islam go so manga gonanao niyan ko kapaginontolan, go so kapaki ndodolona, go so bitikan o kapherang go kapakithidawa, na piyanagotiyap phiyapiya a giyangkai a Center sa kitogaliniyan sa basa Meranaw, sa minggolalan sa ini ontod o saba-ad ko manga Ulama sangkai a Center, sa piyamagombonga-an niran sa bitiyara so kapiya a khithadi-in ko khithogalinenon sa basa Meranaw;
- Aya piyagayonayonan o manga Ulama sangkai a Center a pagokitan iran a atoran ko kapamarisi ko katharo na datar o bitikan sa basa a Melayu, sabap ko kababaloy niyan a makadadayamang a basa sangkai a pagingedingdan a sebangan a alongan (Asian Countries);
- Aya inipema-ana o manga Ulama ko manga ayaton sa Qur'an na so okit a kiyandiyorobasa iron e Sheikh Abdul-Aziz Guroalim Saromantang, ogaid na aya inokitan iran a padoman ko kisoratnon na so kasorat a basa Melayu, aya ibaratiyan na so (U) si-i katharoa ko (pud) na aya kinisoraten iranon na (ped) go so makasasaginda san.

This publication provides context and a sense of ownership among the Meranao community, which is vital toward the goal of protecting the lives and dignity of the victims of armed conflict. This goal is more secured when the community is empowered and well-informed on these laws – which can be better understood and appreciated when it is translated into their own dialect. Given the complexity and severity of the Marawi conflict experience, and to effectively advocate the subject, it is important to involve stakeholders at all levels of society by which KFCIAAs of MSU are strategically positioned to achieve this goal.

Another important fruition of this translation work is developing local expertise and capacities that will surely deepen the efforts to encourage discourse on Islam and IHL both in academia and among weapon bearers. Increased capacity leads to better understanding while ensuring the future of the specialty. Enhancing expertise includes training of existing practitioners and engaging new people into the specialty and training them well through the university via KFCIAAs. With this, continued awareness of the subject is ensured. Hence, let us reflect on these shared responsibilities, and together let us fulfill this dream.

Along with my colleagues in the Philippine delegation, I would like to convey my sincere gratitude and commitment to continue our efforts in endeavor. As Head of Delegation, I am deeply grateful to my colleagues in Mindanao, particularly those in our Iligan office, for their tireless work to support people who were affected by the 2017 conflict in Marawi until today when humanitarian needs remain.

Yours Truly,

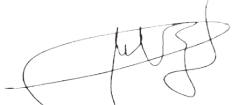
B. Michel

Boris Michel
 Head of Delegation
 ICRC Philippines

Manila, 19 April 2021

Sabap san, na giyangkai a kinitogalinen non sa basa Meranaw o saba-ad ko manga Ulama sangkai a Center na initadi iran si-i ko kambilanga taw, na oba aden a da-on kaimpiti na giyoto so kababaloy iran a manga manosiya a darpa o kalipat na go so karibat, ka ayabo a da kalembai sa tila go karibatan na so Allah, a Kadnan olangowan o ka-aden. Wassalam!

Pada-adat a pho-on,

Prof. Dr. Abdulkader M. Ayo

Dean

KFCIAAS, February 5, 2021

PAMKASAN

Miyabaloy a khapakay a aya mapili na so bandingan a salakaw si-i ko piyanimo a manga katharo a so mapapadalem sa giyangkae a Kitab, a aya lagaday niyan na so kapalihara-a ko piyangabibinasa-an ko manga kathidawa, inonta na mata-an a piyakataralbi tano so bandingan a “Manga Katharo ko Bitikan a Langkap sa Doniya a Kamamanosiyae go so Islam” si-i ko kakempetiyen. Na aya siyana-an tano san sa katekhada o pababatiya a mapasang na so pontariya ko kapakandayaga si-i ko lebi a manga importante a pimbiabiasan o manga Hokoman o gi-i kindolona-an ko piyangabibinasa-an a ped sa manga rarad o manga simoket a kiyasosaran sa sadiyata si-i ko manga ginawa iran go so manga pathamotamokan iran, kagiya di kena-an a akal oba pephagabain so Islam ko saboton, go so manga atoran iyan a mitotompok ko manga lamalama o kaoyagoyag sa kalangolangowan iyan, ko sapak a ped ko manga sapak ko bago a bitikan a langkap sa doniya, a makaphamagosay sa lamalama a madidiyangka. Na ped sa kapamakainengka, sa phaki sabotan tano a mata-an a so phimbasa a “Bitikan a Langkap sa Doniya a Kamamanosiyai” na phimbasa a bago a makasasaginda ko nganin a miya-aden a phembethowan si-i ko Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae a andang “sa “Bitikan o Kathidawa” odi na si-i ko oriyanto na “Bitikan o manga simoket a kasasandiyata-an”, apiya pen miyatatap a giyangkanaan a dow a ngaran a mao-osar sa tamanden imanto. Na apiya pen antona-a e miyabaloy ko manga phimbasa a inosar si-i ko manga kitab a mapepento go si-i ko manga kapasadan a bitikan go so manga kasangkapan ko manga payagan, na mata-an a aya mapipikir sangkoto a katharo a “Bitikan a Langkap sa Doniya a Kamamanosiyai” na sekaniyan a giyangkoto a sapak a ped ko manga sapak o bitikan a langkap sa doniya a so makambababid a pho-on ko manga hokoman a kalalayaman a adat go kapasadan a aya antapiyan ko betad a kiyasimoket sa sandiyata na so kasiyapa ko manga sagorompong a mapepento a ped ko manga taw go manga pathamotamokan, go khatendo iyan so manga ro-oro-ongan o miyakaphantapantag ko simoket si-i ko kaphagosara ko manga kasangkapan ko kambonoay go so manga okitokiton.

Go katawantano a mata-an a so manga ala i kenal ko Islam na miyandirogod iran so manga hokoman o kathidawa go Kambonoay si-i ko manga pamintoan o kinigoris o thotholan ko kapherang (Jihad), sa makaphapasod ko sesela-an a Kitab (Qur-an) go so paga-adatan a okitokit (Sunnah), Ma-ana ipo-onden ko paganay a masa o Islam.

Na dima-ada ko tanod tano so kadakel o manga kitab si-i ko bandingan a giyangkae a manga katharo a miyokit ko phimbarang a manga basa, go nggolalan ko okitokit a kandayaga, inonta na mata-an a sekitano na piyaka kempet tano ko manga katharo

a piyamakalangkap sekaniyan o ompongan a International Committee of the Red Cross (ICRC) (go so nganin a miyapili a ped ko piyamakalangkap iyan a minithompok iyanon so ped a manga ompongan a kha-aloi oto si-i ko darpa iyan), a aya pasodan oto na so manga sabap a phaka kempeten tano ko phamakatondog saya a manga inengka.

Datar oba ped sa panamar a International Committee of the Red Cross (ICRC) si-i ko kapakabelanga ko lamalama a bagian o pamikiran a kai-islami a mitotompok ko gi-i kapakindolona o manosiya si-i ko manga masa a kathidawa a mata-an a giyangkae a ompongan a so phithaong si-i sa Switzerland ko ragon a 1863 ka pantag sa an-katagoi sa tamana so gi-imipagata-at o phangabibinasa-an ko manga kathidawa, na khatendo iyan so kala i arga o manga tindeg o Islam si-i ko kapendaoroga ko kapalihara-a ko manosiya go so kasiyapa ko kasesela-aon si-i ko manga betad a tonganay a makhikhinanglan so kapkhalagowoi ko kapphanobra o kabinasa-an o manga kathidawa goso kapephanagompot iyan.

Na ipho-on ko kiyamba-ali ko pat a manga kapasadan si-i sa Geneva si-i ko ragon a 1949, makapantag ko kaphalihara-a ko pangabibinasa-an ko kathidawa, na inipangona-an o International Committee sa miyokit ko miyapento a International Magazine for Red Cross (IMRC), sa kapephangoyati ko manga taw a aden a manga pamikiran iran go kapasang iran ko kapanorat si-i ko lamalama o kisekelenon sa paganay. Na aya miyaonga oto na so dow a katharo a biyarembad sekaniyan angkanan a magazine si-i ko dow a bilangan iyan ko March go June si-i ko ragon a 1952. a minggolalan sa basa Franch a inisorat o Matao a Egyptian a si Mohammad Abdullah Draz a iningaranan sa “So bitikan a langkap sa doniya go so Islam” go so Kiyadayoan a Orientalist sa Franch a si Louis Massignon a iningaranan sa “Kapephagadati ko Ka-atawi ko Manosiya si-i ko Islam go so kababalo o kabnar sa kapakasariig a mona sa taralbi adi so patorai ko kathidawa a Ontol”. Na si-i ko ona-an o daompen kapakagemawa a International Magazine for Red Cross sa basa Arab (ipho-on ko ragon a 1988 taman ko ragon a 1998 oman semester go ipho-on ko ragon a 1999 oman saragon) na piyakamalangkap a International Committee so madakel a bilangan a manga Kasoratan a initogalin sa basa Arab pedon so kasoratan a so inisorat sekaniyan I late Arqasusi, a sekaniyan I pagampaganay a manga kasoratan a giyangkae a miyatimo tano a so iphalad tano si-i ko manga pababatiya, go so katharo o Ustad ko Atoran sa Tunis a si Eyad Bin ‘Ashur, a ikadowa si-i sangkai a piyanimo tano.

Na miyakatalingoma so kiyabarembad a giyangkae o Magazine sa miyakaokit sa basa Arab si-i ko kaposan o 1980s sangkai a miya-iposa a magatos ragon (century) sa iphagilot ko antap angkai a International Committee sa kapephakapagomarga

ko kisesekelen ko manga pababatiya sa basa Arab, batabolabaw si-i ko oriyon o kiyakompabli-i ko basa Arab a ped ko manga official languages si-i ko phimbarang a manga ompongan sa doniya na go so kiyatangkeadon sa kiyapakarepeng iyan ko lima (5) a salakaw a manga basa a piyakaliyo sekaniyan si-i ko ragon a 1977 o dow a manga protokols a inipagoman ko kiyaphasada a miya-aloy sa Geneva.

Na so manga katharo sa giyangkae a miyatimo na pho-on ko inipanorat o manga Muslim a manga biyaksa (specialists), ped kiran so miyamangonaden sa balingan a taw, go ped san so dowakataw a manga Abogado a taw sa Europe. Sa lagid o kiya-aloyon ko darpa iyan. Na pekhapayag sangkae a piyanimo a manga katharo so manga pamikiran o isa a matao ko Shari’ah Islamiyah, go so isa a matao ko bago a atoran sa doniya go expert ko Kazondaro go kapagabogado. Na aya kidgami si-i ko kiya-atara ko manga katharo na so kiyapaka thalantaka o thotholan ko kiyapakaliyowaon, go inikasonor ami a kapembatiya-ami ron sa madakel kagiya a mata-an a so kiyaperiparadowa ko kitab sa kithombokenon na miyakhinanglan a kipzoratron pharoman sa computer, go sabnar a miyabaloy so kasangkapan a matanos a ped ko paning-galan ko kiya-iposa. Na pantag sa selasela ko panagontaman o manga panonorat go so kasisiyapa ko sarig sa khipethogalinen ko makapopo-on kiran na da-amiden alina so manga kasoratan iran sa datarden o kinidakaten iranon, inonta na so nganin a miyakhinanglan sekaniyan o manga sharat o kinipaniyasalen ko manga ayat sa Qur-an odi’ na so kapephaka tiyolina ko manga karibatan ko khipethomboknon na kaynotan e kapephakaligtason o inisorat.

Na pekhasalak a iphagiza o saba-ad so mipantag ko gona sa kapethimoa ko mipapayapat a manga sorat a miyakalangkap ko manga salakaw a manga references, a pedon so nganin a makhikinangalan niyan so kasalosawaon go so kambagowoi ron ko diyangka o kiyapagomareg ko kiyandiyator si-i ko lamalama o bitikan sa doniya a kamamanosiyae. Na aya pekhisembag tano san na mata-an a so arga a giyangkae a manga katharo na migagadong ko dalmiyan kena oba si-i ko bontaliyan, go mapapadalem si-i ko watangiyon kena oba si-i ko liyawaoniyon, na aya thitho a maolaola na mata-an a so kinigoris angkae a Shari’ah Islamiyah na minipanagipho-on ko tenday o miyakasapolo a go patgatos ragon, na go phagendod so manga paka-asal o bago a kiyatimoa ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyai si-i ko Ikadowa bagi ko Ika sapolo a go siyaw gotos ragon, na miyatatap so manga onayan a manga tindegian go so manga hokoman a mizapasapakon a di mipezomala si-i ko dow a lamalama, a pamikiran go galbek. Go kiyabaya-an ami a kiphaladen ami si-i ko pababatiya sa basa Arab a isesekeliyan so badeningan a kaphalihara-a ko piyangabibinasa-an ko manga kathidawa so onga o panagontaman ko katao a mibibida sabap ko kalbodiyan go karayagiyon sa nggolalan sa kitab a satiman a khabaloy sa tangan o gi-i ngganot (researcher) go so salakaoron a ped ko pekhasogo sekaniyan o

kaphabis sa katao odi na kang-galbek ko kabaya sa kapephagomanoni ko kenal go so kai-impidiron. Go masiken a mapapadalem ko manga piyamangowa-an (references) a so miya-aloy sekaniyan o manga Authors (panonorat) si-i ko pandangan o inisorat odi na si-i ko manga gabayniyan a so pephakaoyat ko pembatiya si-i ko kapangdeg go kapangadi-i ko bandingan a lalayonden makatitindog sa taman sa ka-aden o gi-i kapakathotomlanga o phimbarang a manga nations (manga pagtaw) odi na si-i ko kapkha-aden o gemp-a-an ko dolondolonan iran.

Go phakatalingoma so kiyatimoa sa giyangkae a manga katharo si-i ko oras a pephangawlo ron so dowa-a gomegetaw a pamikiran:

- So gomegetaw o kaphagosara si-i ko masa o International Information Network (Internet) go so mailot a kapakapago-orad o manga panonorat go so mantabla o computer go so kiyaled o pephangdeg go so pababatiya si-i ko manga bagbagel o manga tagotao (informations) a miyakazemborden so benaron go so kabokhaganon, a margen ko diron mapasang so kapakaliyoniyonan sa kalilintad a thitho. Na so kalilid ko manga inisorat sa giyangkae a piyanimi a manga katharo na di khato-on sa internet, na aya pangindaw tano na giya-a katarima o kapakalangkapaon pharoman si-i ko kitab a mapepento on sabap sa kabaya o pephamatiya sa kapakakowa niyanon sa sabot pho-on ko phangnalen a katao a kandayaga.
- So domadayamang a katharo makapantag ko gi-i kapakathomlanga o manga bandaran (kiyapakaosor a kapephaginged) go so nganin a mirerenganon a kapephakadalem o gap go kapephakabelangaon ko ndolonan o Islam go giya sedepan (ma-ana giya Europe), go so kipkhiporo o pandi a “Kapeng-garobata ko Kathirorista (kapagasazar)” go so nganin a pephangi sesengiton a ped ko manga kasangkapan go manga okitokit a khapakai a mizarendada iyan so manga importante a manga onayan o gi-i khindolona-an ko kamamanosiyae a so pekhatimo-on so kalangowan o phimbarang a manga bandaran (kiyapakaosor o kapephaginged) go mi-i-itong sa makadidiyamong a pekhandodan o kadandan o manga manosiya.

Na go matatago si-i ko khipapadalem ko manga katharo sa giyangkae a kitab so mibabager -sa da-a ba-on sangka-an- sa kakekepiti o manga Muslim ko manga paparangayan a kamamanosiyae a langkap sa doniya mlagid si-i ko panarima go kenal (sabot) go si-i ko okitokit.

Go ped sangkanaan a miya-aloy, na diden dowadowa na kinanglan a ka-aloya ko manga panagontaman a International Committee of the Red Cross (ICRC), sa khipapasod iyan ko galbekiyan sa maidan si-i ko manga inged a Muslim go so manga salakaw ron (a mnga inged), a makatotoro sa kapephakabelanga ko gi-i kazinabota go so kapephakadalmaon a rakez o kadandan o makambabalabala a so aden a kitotompok iyan odi na sambataniyan ko galbek a kamamanosiyae go so manga paka-asal o kenal ko kapephagagama, go so manga pasodan o pamikiran go sowasowae, na giyanan na antap a inokitan sekaniyan a giyangkae a miya-aloy a ompongan, go lalan a kidegiyan ipho-onden ko kiyalawanan so limagatos ragon, ogaid na sekaniyan na datar oba imanto lebi a mala so kakhikinanglanaon. Go sabnar a miyakaogop so manga ped a manga Ulama (miyamakasowa) a Muslim sa minggolalan ko manga kitab go manga katharo a manga alai arga ko kapendaoroga sangkanaan a manga panagontaman go so kiyasinanada ko iniladladiyan si-i ko kininggolalan-non.

Na lalayon so kapphangniyaon o manga akilah (representatives) o Committee a khigagalbek si-i ko mapepento a maidan, sa kabegi ko manga taw a mananamar ko galbek a kamamanosiyae go so bitikan o kamamanosiyae sa manga inipanorat a manga kitab a makasosogat, sa nggolalan ko phimbarang a manga basa a pedon a giyangkae a basa Arab, go aya paratiyayamiron na mata-an a giyangkae a kitab na sigorado a khasembag iyan so singanin o phizakatawan go so phimbarang a manga ompongan ko kadaklan ko manga Inged a manga Muslim sa kaparoliya iran ko bandingan a katao a pakaleleboden a pekhatimo iyan so ndolonan o manga Hokoman o Shari'ah Islamiyyah a aden a kitotompokiyan (sa giyangkae a bandingan) go so manga hokoman o bago a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na began rekami a pasinsiya o pababatiya so khiphanompangan ami ko matanos a panalamat ami si-i ko manga ginawai ami si-i sa torogan a International Committee si-i sa Geneva go so manga khisosogo-on niyan si-i ko manga Inged a Arab go so opisina niyan ko information sa kitetendo-iyon si-i sa Cairo. Na da ko betad a giyangkae a kitab oba mangisasampay ko pababatiya a odabo so kiyapanagontaman o manga ginawae aken a manga bae a khipakalelebi si-i ko opisina a information si-i sa Cairo a ped sa oras go panamar go so kiyaimpidiron a so dikhatonay o dila so kabnar iran, na balasan siran o Allāh go balasan pen o Allāh so phakabatiyaon sa madakel a mapiya.

Go so panalamat na bagian o khimangarek ko manga katharo sa kalangolangowan iran go so kipephamangnin tano sa ikalimo o Allāh so siran oto a miyanga-o-onaden sa tangan o Allāh. Go pangindaw tano a mabaloy so kailay o phakabatiyaon a kailay a kasosoat “ka so kailay a kasosoat ko kalangowan o pa-awing na malobai (a diphakaoteng)”, na sayana mapiya a pagposan tanoron (Na so peman so borabora na pekhang a mibobowang, na so peman so nganin a phakang-gai a gona ko manga manosiya na pethareg ko lopa). [Surah ar-Ra’d: 17]

Dr. Ameer Zemmali

March 27, 2007

SO MENANG A KAMAMANOSIYAE SI-I KO SINDAW O QUR-AN GO SO PIYAGAYONAN A BITIYARA SA GENEVA*

Inisorat e: Muhammad Ereksoussi

Imam a miyaona ko Jama’ah Islamiyyah sa Geneva

Pamkasan

Miyatangan o Magazine a International Committee of the Red Cross (ICRC) go so Radio iyan so tothol a kha-aloy a pho-on ki USTAZ MOHAMMAD AL-ERQASOUSI, a miyaona Imam ko Jama-‘ah Islamiyah si-i sa Geneva makapantag ko bandingan a “So menang a kamamanosiyae si-i ko sindaw o Qur-an go so piyagayonan a bitiyara sa Geneva.

Na giya ICRC na iphakapiya ginawa niyan so kaphakalangkapa niyan sa giya tothol a kha-aloy sabap sa an makalangkap so gona niyan.

So piyagayonan a bitiyara sa Geneva na si-i miyaka phasod ko onayan o piyaka thakena o manga agama a maka zasalingganata sa langit si-i ko manga ginawa a minggolalan sa katharo o langowan o manga Nabi, a giyoto a mata-an a so Allāh na sabenar a tinindos iyan so mbawata-an o monisiya si-i ko salakaw a manga ka-aden sabap ko kalbihan a pho-on Rekaniyan (a Allāh), na sabap sa giyangkai a kalbihan, na khagaga tano so kinggolalanan tano ko ngaran a “Menang a kamamanosiyae”. So Qur-an na pembageren iyan so menang a kamamanosiyae si-i ko kadakelan ko manga zaman, go pephakarayagen iyan sa mapayag, sa pitharo iyan si-i sa Surah At-Teen ko oriyon o kiyazapa sa tanto:

﴿وَالَّذِينَ وَالزُّبُرِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝﴾ العن: ١-٤

[ibet ko tin ago zaytn, ago giya palaw a torsina, go giyangkaya-a Inged a (Makkah) a panarigan, sabensabenar a inaden ami so manosiya si-i ko lebi a mapiya a bontal](Surah At-Teen: 1-4)

Lagid o gi-i niyanon katharowa si-i ko ped a zaman:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَهْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا

تَفْضِيلًا﴾ الإسراء: ٧٠

* ICRC – Genève – Switzerland 1973

[Sabensabnar a piyakalebi ami sa menang so manga moriatao Adam; go piyakapagda ami siran ko kalopa-an go so kalodan; go iniriski ami kiran so manga pipiya; go piyakaombao ami siran ko madakel ko manga inaden ami sa titho a kapakaombao] (Surah Al-Israh: 70).

Na amay ka aya betad o Qur-an na aya kapephagilaya niyan ko manga Malaikat a manga ka-aden a pho-on sa sindaw, a siran i ladiyawan a maporo si-i ko kapangongonotan ko Allāh go so kapagi iklas Rekaniyan, na mangimpen giyoto, na phethangkeden niyan a mata-an a so manosiya i lebi a sasakaon e pangkatan, aya karina na mata-an a daniyan mapanotol sa miyaka isabo so okit a kiya adena ko Adam inonto na piyanotol iyan so nganin a inibegay niyan ko Adam a milelebi niyan ko manga Malaikat a mini paliyogat yan kiran so kasojodi ran ko Adam, na giyoto man so nganin a inibegay o Allāh a limo ko manga manosiya a miya aloy si-i ko kadakelan ko manga Ayat, na miyakatiyokop rekitano so miya-aloy sa Surah Al-A'raf.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ نُصُورًا نَكَرًا ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٦﴾﴾ [الأعراف: ١١]

[Go sabensabnar a inaden Ami sekano, oriya niyan na pimbontalan ami sekano; oriyaniyan na pitharo Ami ko manga Malaikat a; pangalimbaba-an kano ko Adam, na miyangalimbaba-an siran inontabo so Iblis ka da maped ko miyangalimbaba-an](Surah Al-A'raf: 11)

Na saya makaphagayon so Qur-an go so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva, giyoto a ipephatorainiyan so kabaloy a giyangkae a menang a darpa o pada-adat go selasela. Na dapen a makalawan sa kapiya si-i ko kapethantowa ko kapapatot o selasela sa giyangkai a menang ko thotholan ko kiyabogawa ko Iblis pho-on ko sorga o Allāh pantag ko isa a sabap, a giyoto so daniyan kapangimbenara ko menang o manosiya. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿قَالَ مَا مَنَّكَ إِلَّا أَنْ تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٣٦﴾﴾ [الأعراف: ١٢-١٣]

[Antona-ai miyakaren reka sa danka kapangalimbaba-an isako sogo-on aken seka? Pitharo o (Iblis) a; sakeni mapiya adi so Adam, ka inaden ako ngka a pho-on sa apoy, na inaden ka sekaniyan a pho-on sa lipaw, pitharo o (Allāh): panokha ka dingka dait obaka si-i phemaratabat, na awaka! ka mata-an a seka na ped ko miyakaito](Surah Al-A'raf: 12-13)

Na amay ka so kaongkira sa giyangkae a menang na khatago iyan ko kakha-awat ko limo o Allāh , na antawa-a e taw a phakaraw ko miyamaratiyaya sa katarima-a

niyanon ko ginawa niyan? Mata-an a so kaongkira ko menang a kamamanosiyae na betad a da a khasoaton inontabo so iblis. Na antawa-a e taw a ikhasoatiyan sa ginawa niyan a mbaloy a Iblis?

Na so kapaka paga-ayon o Qur-an go so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva na kena oba si-ibo taman ko kapembaloya ko menang a kamamanosiyae a tindeg, inonta na mata-an a omani isa sa dowan (ma-ana so Qur'an go so piyagayonan sa Geneva) na aya phamondasan niyan sa giyangkae a tindeg na manga paliyogat a si-i mao-ompong sa giyangkae a dow a betad:

PAGANAYRON: MENANG O GINAWA: antonaa-a i patot ko taw a manggalbek iyan a masiyapiyan so menang iyan go mapalihara iyan ko kadarodos?

IKADOWA: MENANG O MANGA PED A TAW: antonaa-a i patot ko taw a manggalbek iyan a miropaniyan so pada-adat iyan ko menang o ped a taw?

NA SO PAGANAYRON : MENANG O GINAWA:

Di khapakay ko mapapariyaya oba sojod inontabo si-i ko Miyadenon, na go di phakasondong ko alongan, go si-i ko olan, go si-i ko lakongan, go dipen si-i ko barahala, go di khowa sa katohanan ko manga manosiya, ka ayabo man a kapagokit iyan si-i ko pizosonan o manga betad iyan, na somasarig sa ginawa niyan si-i ko kipethonain ko manga sabap, go itatayakop iyan ko Allāh a miyadenon so kadiyangka o manga ondas iyan.

Lagid a di kakhapakay ko mapapariyaya oba phasiyonot si-i ko baya a ginawa niyan odi na so manga nafso hawa iyan odi na so manga kabaya iyan, melagid o si-i ko betad a kalilintad go si-i ko masa a kathidawa, go di pen phamagola si-i ko kapangankanan go si-i ko manga panginginomen go si-i ko kandiditaran, inonta na ped sa kabnar rekaniyan o menang iyan, so kagedama niyan sa mata-an a sekaniyan na khaiza-an ko maito-mala ko gi-i niyan nggalbeken, na giyoto i ma-ana o kapapariyaya-a ko alongan a maori a ped a pephakasomag ko mapapariyaya, ka pada-adat si-i ko menang iyan - si-i ko ki phamayandegen ko manga galbek a manga pipiya, a so domadait ko maporo a pangkatan a kamamanosiyae, na kena ka mata-an a ped pen sa paliyogaton a kapephaka inengka-a niyan ko manga taw sa giyangkae a menang go so manga nisisitaon, ka aden masiyap so pamikiran a langkap a domadayamang a domadait a mapiya para ko kasiyap go kapalihara o menang.

Go aya mipthagoman ro-o langon, na di pekhaminan so mapapariyaya igira aden a minitalembaon a ragaor, odi na miyasogat sekaniyan a tiyoba, na go makasabar

sa da a mapadalmon a kaplemelemek go kalobay, taman sa pakalebodan o Allāh sekaniyan, sabenar a tinines o Qur-an giyangkae a manga ma-ana si-i sa Surah Al-‘Asr, Pitharo Iyan:

﴿وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالْحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾﴾ العصر: ١-٣

[Ibet ko masa, ka mata-an a so manosa na matatago ko kalogi, inontabo so miyamaratiyaya go pinggalbek iran so manga pipiya, go inipamagosiyata iran so benar, go inipamagosiyata iran so kaphantang](Surah Al-‘Asr: 1-3)

Na so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva na da mapokas ko kababaloy niyan a sostonan a ped ko gi-i kipamagosiyata-an ko benar go so kipphanolonen ko galbek a mapiya.

IKADOWA: MENANG O MANGA PED A TAW

Amal ka aya masosowa o piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva na kapasadan a ompongan a mitotompok ko kalilid a nganin a mipapatoray ko taw so kanggalbeka niyanon ka aniyang miropa so pada-adatiyan ko ped a taw, na mata-an aya a khapakay rekitano so katharowa sa mata-an a so Qur-an na maka phagayon go so nganin a kiyasampayan sa giyangkai a piyagayonan a bitiyara sa Geneva ko kadakelan ko manga masa, a ped ko manga ndaowan a pekhiropa sekaniyan o manosiya mipantag ko kapaga-adati niyan si-i ko menang o manga ped a taw.

1. SO KANDATADATAR

Aya paganay sa giyangkae a manga paliyogat, na so katarima-a ko kandatadatar si-i ko menang ko kadandan o manga manosiya, a giyoto so nganin a piyakarayag o Qur-an sa lagid o kiya pakarayagaon o piyagayonan a bitiyara sa Geneva. Go matatago ko piyagayonan a bitiyara sa Geneva mipantag ko gi-i kaphiyapiyae ko betad o manga-angel go so phangasasakit, ka ibarat na khato-on tano si-i ko daptar a ika sapolo ago dowā (12) a gi-i niyan tharoon: “So pizakatawan a ped ko bager a kasasandiyata-an, go so salakaw kiran a ped ko manga taw a miya-aloy siran si-i ko daptar a phakatondog a ped ko manga-angel go so phangasasakit na paliyogat so kapagadati kiran go so kasiyapa kiran ko apiya antona-a masa. Go paliyogat ko makambabala ko simoket a so matatago siran (a manga-angel go phangasasakit) sa tangan iran sa indolona siran ko kandolona a kamamanosiyae, go tago-on siran sa ginawa sa ma-ada on so kapakapelebiya a phakamorala misabap ko bangsa, odi na kambidabida sa pakatopo, odi na kambidabida sa inged, odi na Agama, odi na panarima ko politika go so maka sasagindaon”.

Go phembageren o Qur-an so kandatadatar, pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي آتَىٰ النَّاسَ الْفِئَاءَ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾﴾ النساء: ١

[Hay manga manosiya! kaleken niyo so Kadnan iyo, a so inaden kano Niyan a pho-on ko (Adam a) ginawa a isa, go inaden Niyan a pho-on rekaniyan so karoma niyan, go miyabarembad pho-on sa dowā oto so manga mama a madakel go manga babay, - na kaleken niyo so Allāh, a so gi-i kano makaphapangniya sa sabap Rekaniyan, go (kaleken niyo oba niyo matephed) so manga kathotonganaya, mata-an a so Allāh na tatap a totonggoan kano Niyan](Surah An-Nisah: 1)

So manga Hadith o Mohammad, Rasulollah (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na miya panothol sa madakel a mata-an a so kandatadatar na samarba’ gowani ko tharo-on niyan si-i ko wasiyat iyan ko mori a kaperanon:

“يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ إِلَهَكُمْ وَاحِدٌ ، كُلُّكُمْ لَأَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ ، وَلَيْسَ لِعَرَبٍ عَلَىٰ عَجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَىٰ عَرَبِيٍّ ، وَلَا لِأَحْمَرٍ عَلَىٰ أَبْيَضٍ ، وَلَا لِأَبْيَضٍ عَلَىٰ أَحْمَرَ فَضَّلْ إِلَّا بِالتَّقْوَىٰ ” ، وَقَالَ أَيْضًا : " النَّاسُ سَوَاسِيَةٌ كَأَسْنَانِ الشَّيْطَانِ "

“Hay manga manosiya! Mata-an a so Tohan niyo na isa-isa, palaya kano pho-on ko Adam, na so Adam na pho-on ko lupa, na da a milelbi o arab ko kenaba arab, go da a milelbi o kenaba arab ko arab, go da a milelbi o mariga (a taw) ko mapoti, go da a milelbi o mapoti (a taw) ko mariga, inontabo so kalek ko Allāh” Go pitharo iyan pen: “So manga manosiya na ndatadatar sa lagid (sa kandatadatar) o manga ngipen o saldai”.

Go madakel a manga hadith a manga lagid oto, a sekaniyan na pembageren niyan rekitano a minggolalan sa katharo o Nabi a so da a mapetharo iyan a baya a ginawa niyan, a mata-an a so Islam nggolalan ko Qur-an go so Rasul na ipezogo iyan so katarima-a ko kandatadatar o manga manosiya si-i ko menang a kamamanosiyae apiya pen e kiyapakambidabida o manga Inged iran go so manga bangsa iran go so manga pakatopo iran, ogaid na sabensabnar a piyayag o Qur-an so kai-iisa-isa o menang a kamamanosiyae san ko manga pagtaw o pimbarang a manga sogo, na kagiya aya kiya pakaokit o pandoan Niyan ko manga Rasul na so kiyatharua Niyanon:

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّةُ وَاحِدَةٌ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾﴾ المؤمنون: ٥١-٥٢

[Hay manga sogo! kang kano ko manga pipiya (a pangnengken),go nggalbek kano sa mapiya: mata-an a Saken na so gi-i niyo nggalbeken na katawan Ko](Surah Al-Mu’minon: 51-52)

Misabap saya, na pekhailay tano a mata-an a omani isa ko Qur-an go so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva na pembageren niyan so di kipendarainonen ko kandatadatar si-i ko kapakindolona a kamamanosiyae, balabawron so siranoto a manga taw a siran so pethawarangen iran so kambonoay, giyoto so kapakambabatang iyan ko piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva, a madadalem si-i ko daptar a ika telo a kathotompotompokan a kapasadan, si-i ko kiya-aloyan: “Si-i ko betad a kapekha-aden o simoket a kasasandiyata-an a da a baon okit a domadayamang si-i ko manga darpa o isa ko makambabala a miphasada, na pekhipitorai ko omani makambabala si-i ko simoket a kinggolalanan niran ko pinaka minus sa giyangkae a manga kokoman; So manga taw a di siran phamangped nggaga-an ko manga galbek a kaprido sa kapapadalem kiran o pizakatawan ko manga bager a kasasandiyata-an, a siran so inawat ko kambonoay, sabap ko sakit odi na ka-angel odi na ka biyag odi na apiya antona-a e sabap, na iphendolona siran si-i ko langowano manga betad sa kapakindolona a kamamanosiyae, sa diron maka rarad sa marata so pakatopo, odi na warna, odi na Agama, odi na panarima odi na Inged odi na bangsa odi na kakawasa-an odi na so makasasaginda ro-o.” (diorobasa o mizorat)

Na si-i ko kapakaphapasod iyan ko kandatadatar si-i ko menang, na sasangka-an o Qur’an ko Pir-awn so kaphembaloya niyan a piyaka thataginisa so manga taw sa pimbarang a lompokan, sa pephagadatan niyan so lompokan niyan, na diniyan phagadatan so manga ped a longpokan. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدِيعُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠﴾ القصص: ٤﴾

[Mata-an a so Pir-’awn na mipaporo ko lopa, biyaloy niyan so taw a miyamba-aba-ad, piyangerasiyan niyan so saba-ad kiran, pephantombali-in niyan so manga wata iran a manga mama, na phelamba-an niyan so manga babay kiran, mata-an a sekaniyan na miyabaloy a ped ko pephaminasa](Surah Al-Qasas: 4)

Na samaoto na so Qur-an na tiyangked iyan a mata-an a so di katharima-a ko kandatadatar o manga taw si-i ko menang na ropa-an a ped ko manga paparangayan a kapipir-awni, a so miyapatoton ko Pir-awn so kirampi iyan ko manga taw a pephaminasa.

Aya kalalayaman, na mata-an a aya antap ko kapethangkeda ko kandatadatar si-i ko menang na so kapayag o rarad oto si-i ko gi-i kandodolona o manga taw ko saba-ad kiran ko saba-ad a si-i makaphasod ko kapamagadata. Na sabenar a mimba-al so Qur-an sa manga ibarat a manga rayagan ko pada-adat, na inisogo iyan oto, go

inisapar iyan so manga nganin a pephakakorang ko menang o ped a taw. Pitharo o Allāh a lebi a maporo :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَر قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنكُمْ وَلَا تَحْسَبُوا أَنَّكُمْ خَيْرٌ مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءَهُمْ مِّن نِّسَاءِهِمْ ءَأَنفُسُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أَوْلَادِهمُ الْظَالِمُونَ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِفْرٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ الحجرات: ١١-١٢

[Hay so miyamaratiyaya! di phamageregi o isa a pagtaw so isa a pagtaw, ka masiken a mabaloy siran (a pephamageregan) a tomo a di siran, go di (phamageregi o) manga babay so manga ped a babay, ka masiken a mabaloy siran a tomo a di siran: (a pephamagereg), go di niyo pephapa-awinga so (manga ped o) manga ginawa niyo, go di niyo pethatalowa-an so manga patogina a piyakagowagowad. miyakaratarata a ngaran so kapanongkelid ko oriyon o paratiyaya, na sa taw a di niyan thawbaten na giyoto man na siran so manga darowaka. Hay so miyamaratiyaya! pakawatani niyo so madakel a kapanganganib,ka mataan a so saba-ad ko Kapanganganib na dosa, go di kano pephonoriman, go di pephmaganta-a o saba-ad rekano so saba-ad, ba khabayai o isa rekano a kakana niyan ko sapo o pagari niyan a miyatay? na inikagowad iyo to, na kaleken niyo so Allāh, mata-an a so Allāh na pephnarima ko tawbat a makalimo-on] (Surah Al-Hujurat : 11-12)

Na giyankai a manga ayat go so manga lagid iyan na pephakitadman niyan rekitano ibarat; so ikatelo a manga bitiyara a piyagayonan a makapantag ko kindolona-an ko manga biyag ko kathidawa si-i ko kiyatharoaon ko daptar a ika siyaopolo ago dowa (92) “So biyag ko Katidawa a phenggaga-an niyan so kapalagoy, oriyon niyan na madakep ko ona-an o daniyan kapaka-apas malagoy (...) na di mabaloy a mipangayag, inontabo sa pitiya a kasala-an taman ko masa a kambalingan.”

Na si-i ko kinidakat yan sa kababaloy a ayabo a kasala-an na pitiya na mapephakada iyan so langowan a nganin a khaparo a manga arangan a marata go manga tempo makapantag ko lagidaya a galbek.

Na sabenar a miyakaisa a miyanggolaola a mata-an a so Nabi Mohammad (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a gi-i makimbitiyarae ko saba-ad ko manga nakoda ko manga Quraish na adena miyakatalingomaon a bota a pephangni niyanon a pangendao niyan ko Qur-an, na miyawan so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) amai ko ayaniyan sangoren so bota oba awae a giyangkoto a manga datu, a siranoto

so aya betad o Rasul (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na mala a kai-iinama niyan sa kapagislam iran. na tiyangkirian o Rasulollah (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so bota a makaririmeng (a bontal iyan), na samaoto na so Qur-an na minidakat ton a tanto niyan a pephangoragisan so Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) minsan pen kena obaniyan piphapakaito so bota, inonta na giyabo a kinikawanen niyan sa oba awae o manga Quraish so Islam amaika ayaniyan sangoren a giyangkoto a bota, na sabap sa miyabaloi oto a mitotoro iyan so nganin a gi-i kapanonoatana sa giyangkoto a manga datu, na sabenar a kiyasaparan ro-o so Rasulollah (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go kiyapangoragisan, Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّى ۝١ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَى ۝٢ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يُزَكَّى ۝٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعُهُ الذِّكْرَى ۝٤ أَمْ أَمِنَ اسْتَعْجِلَ ۝٥ فَأَنْتَ لَهُ ۝٦

نَصْدَى ۝٧ وَمَا عَلَيْكَ الْأَلْيَزْكَى ۝٨ وَأَمْ أَمِنَ جَاءَهُ كَيْسَعَى ۝٩ وَهُوَ يَحْسَبُنَى ۝١٠ فَأَنْتَ عَنْهُ تَأْمِنُنَى ۝١١ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝١٢ ﴾ عس: ١-١١

[Miyakarimeng (so Nabi) go tomialikhod, sa kiyapakatalingoma on o bota (a si Abdullah Ibno Ommi Maktoom). Na antawa-a i kaphakitokawan iyan reka sa masiken a sekaniyan na pezoti, o di na phakindao na makanggay ron a gona so ndao? Na so taw a mitharambisa, na seka na ayangka gi-i zasagipa-an, a kena a ba reka khisendit a di niyan kapezoti. Na so peman so miyakaoma reka a mananamar, a sekaniyan na ma-aleken (ko Allāh), Na seka na ikaririmoreng ka. Ding ka oto pepharomani, mata-an aya a pananadem](Surah ‘Abasa: 1-11)

Na amay ka aya betad o da lagidiyan a sasakaon ko manga ka-aden si-i ko Allāh, a sekaniyan so sogo Iyan a miyatindos, na kapephangoragisan sa mala, a kena oba sabap sa kagiya mata-an a sekaniyan na miyakasogok sa kasala-an a kaphapakaito, ogaidd na kagiya sabap sa matag bo giya kiyaphiyapiyae niyan sa kapanonoatan a pasin bo ko saba-ad ko manga datu sa panginam iyan sa kapagislam iran, na go da a antapon a maitobo a kapephapakaito ko bota. na amaika aya betad o Rasulollah (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pekhangoragisan saya, na ba aden a taw a kha-antang iyan a mata-an a sekaniyan na phakalidas sa hadapan o Allāh amay ka masogok iyan a giyanan a dosa a diniyan bo mipagawa?

Giyotomam na sekaniyan so paliyogat ko mapaparatiyaya ko kiphapantagen ko menang o ped a taw ko ropa-an a langkap, na sabap sa miyabaloi so piyagayonan a bitiyara sa Geneva a gi-i niyan mbitiyara-an so kaphagadati ko menang, mipantag ko manga rido-ay go so manga soranga, na aya patot rekitano si-i na so kiomanen ko manga ayat sa Qur-an a matetendo si-i ko manga rido-ai ko nganin a miya-aloy tano sa mona a kaphagadati ko menang si-i ko ropa-an a langkap.

2. SO KAPAGINONTOLAN

Mata-an a aya minos a kapakaphelagid o kapagadati ko menang si-i ko gi-i kindolona-an ko rido-ai na sekaniyan so kapakindolona sa kaontol, na sabap ro-o na pikhasakasoy o manga ayat sa Qur-an so kipezogo-on ko kaontol go pembageren iyan a mata-an a so kaontol na paliyogat taman ko kiphapantagen ko manga rido-ai. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ مُهَيَّاتَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ءَلَّا تَعْدِلُوا ءَعْدِلُوا

هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ العائدة: ٨

[Hay so miyamaratiyaya, mbaloy kano a khipamamayandeg ko (manga kabnar o) Allāh a manga saksi kano ko kapaginontolan, na oba rekano makagawi so rarangit ko pagtaw ko di niyo kapakapaginontolan. Paginontolan kano, ka giyoto i lebi a marani ko kapangongonotan, na kaleken niyo so Allāh. Mata-an! a so Allāh na kaip Iyan so gi-i niyo nggolawla-an] (Surah Al-Maidah: 8)

Na para kasabotan o manga taw a so kipaginontolanen ko manga rido-ai na limitado ko kaontol si-i ko kokoman a pephakambowaten a iphagimasad ko let o dow a ped ko manga rido-ai a sabenar a miyakazopaka ibarat, na biyager o Qur-an a mata-an a so kaontol na paliyogat apiyapen aya betad o ondas iyan na so kakhokoma o mapaparatiyaya sa ginawa niyan a para ko ridoai niyan a soranga o pithaman a masipegon ko manga manosiya a lagid o mbala a lokes go so manga dadaseg. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ ءَوَ الْوَالِدِينَ ءَوَ الْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا

فَقِيرًا فَلِلَّهِ ءَوَلَىٰ بِهِمَا فَاَتَّبِعُوا ءَهْوَىٰ آبَآءَ تَعْدِلُوا وَإِن تَلَوْا ءَوَ تَعْرَضُوا قَابَآءَ اللَّهِ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

النساء: ١٣٥

[Hay so miyamaratiyaya! mbaloy kano a Khipamamayandeg ko kapaginontolan, a manga saksi makapantag ko Allāh , apiya pen si-i phakatana ko manga ginawa niyo, odi na so mbala a lokes, go so manga dadaseg, amay ka (so pezaksian na) kawasa odi na miskin, na so Allāh i mona sa dow a oto. Na di niyo pagonoti so kabaya a ribat, ka makasiley kano, na amay ka pamingigen iyo o di’ na menda kano, na mata-an! a so Allāh na tatap a so gi-i niyo nggolawla-an na kaip Iyan] (Surah Al-Nisah : 135)

Na lagidaya a makaphagayon so manga ndaowan o Islam go so nganin a miya-aloy ko piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva, kagiya mata-an a so kaontol na pekhisogo iyan a kapharowa ko kiyatempoan so kabnar sa kalindinga sa ginawa

niyan anggolan ko pimbarang a manga okit. giyoto so nganin a mabatang sekaniyan si-i ko daptar a ika walopolo ago pat (84) a ped ko ikatelo a piyagayonan a bitiyara sa Geneva, si-i ko kiyatharoaon: “Di mapekhokom so biyag ko kathidawa ko apiya antona-a masa anggogolan ko apiya antona-a i klasi niyan a kokoman amay ka diron matarotop so manga kapangako a nisisita sabap ko kapakamamaradika iyan, go ka-ada o kapakasozoramig iyan, ped ko nganin a sekaniyan na kalalayaman a adat ko ropa-an a langkap, batabolabawron so okit a diniyan mapepharo ko kiyatempowan so manga kabnar go so manga okit a linding a giyanan so mabatang sekaniyan si-i ko daptar a magatos ago lima (105) a ped ko ikatlo a piyagayonan a bitiyara sa Geneva.”

Na gi-i tharo-on a giya a daptar “Rek o biyag ko kathidawa so kabnar sa kapakakowa sa tinabanga ko isa ko manga ped iyan a manga biyag go so kalindinga rekaniyan anggolan ko Wakil a kapapakayan a sekaniyan e philion, go so kapakatawag sa manga saksi, go so kapakiogop ko gomagalbek ko katogalin sa basa amay ka aya kailaya ro-o na kinanglang”.

3. SO PADA-ADAT KO MANGA PANARIMA GO KASIYAPA KO MANGA PAMANTIYARI:

Gi-i thindegan o Qur-an so lebi a mablang adi so kandatadatar go so kapaginontolan na samaoto na pephakarayagen iyan a mata-an a ped sa manga gakot o kapagadati ko menang o rido-ai na so kapagadati ko manga panarima iyan go manga phamanimba-an niyan, na samaoto na pezaparan o Qur-an so miyamaratiyaya obairan ndadaorae so nganin a pesimba-an o manga pananakoto a sakalakaw ko Allāh, na so karina o Qur-an sa giyangkae a lalangan na marayag a sekaniyan na mata-an a so kapephama-awinga ko phanakoto si-i ko manga panarima iyan na mapepharo niyanon mambo so kapephama-awinga niyan ko mapaparatiyaya si-i ko manga panarima iyan. Na amay ka aya betad o mapaparatiyaya na papalihara-an niyan so menang o manga panarima iyan na palihara-a niyan so kapagadati niyan ko manga panarima o ped a taw. So Allāh a lebi a maporo na pitharo Iyan:

﴿وَلَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِّكُلِّ أُمَّةٍ عَمَّاهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ
مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (الأطعام: ١٠٨)

[Na di niyo pendadawrai so siran a pezimba-an iran a salakaw ko Allāh, ka ndadawra-an iran so Allāh sa kapmalawani sabap ko di katao] (Surah Al-An-‘aam : 108)

Dataroto pen a inisapar o Qur-an so kipethegelen ko manga taw sa kaphagalina ko manga panarima iran sa pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ...﴾ (البقرة: ٢٥٦)

[Da a kapanegel ko Agama, ka sabenar a minisenggay so ontol ko ribat] (Surah Al-Baqarah: 256)

Giyotowi sabap a khato-on tano si-i ko kitab e *Tabari* a (Taareekh Al-Omam Wal Molook), so lapiyat o kapasadan a inibada o Omar ibnol Khattab sa ginawa niyan pantag ko manga taw sa Quds, a phagaloyniyanon: “Bigan niyan siran sa kapakasasarig o manga ginawa iran, go so manga tamok iran, go so manga simaba-an iran, go so manga kros iran, go so phakasakiton, go so miyakabager ron, go so kadandan o Agama on, sa mata-an aya a di khabalingan so manga simba-an iran, go di khagba, go da a khalbaton go so tago iyan, go da a khalbat ko kros iran, go so nganin a ped ko manga tamok iran, go di siran khategel ko Agama iran, go da a khamorala-an a isabo a ped kiran.

Na pephakitadman rekitano a giya kapasadan so ko kadaklan ko manga daptar o piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva, na khasana-an tano saya so ka-aloya ko daptar a ika limapolo ago telo (53) a ped ko ika pat (4) a piyagayonan a bitira sa Geneva, a so gi-iniyan tharo-on: “Isasapar si-i ko parinta o miyanalanged so kageba-a ko apiya antona-a a manga pathamotamokan a matetendo melagid o thitikna odi na pekhitogalin a mitotompok ko pizakatawan odi na so kadaklan, odi na rek o parinta, odi na so manga kapa-ar a langkap, odi na manga opakot o kaphagingd, odi na ompongan a kapamagogopa, inontabo oba khabaloi so gi-i kathidawa a khisabapon a tanto a giyangkai a kaphenggegeba”.

4. SO KAPANGALIMO GO SO KAPHIYAPIYA

Na pho-on sa giya miyaiapos, na khailay tano a mata-an a so kandatadar go so kapaginontolan go so kapagadati ko manga panarima go so kasiyapa ko pathamotamokan na sekaniyan so minos a diron khapakay so kapelemolemo ka pada-adat si-i ko menang a kamamanosiyae, na ogaid na so Qur-an na gi-i niyan pen thindegan so lebi a mablang adi so giyanan, na samaoto na makaphagayon sekaniyan go so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva, ibarat si-i ko di kipendaraynonen ko kaontol, na aya lawan ro-o na so kapephangoyati ko miyamaratiyaya sa diran thamanen ko kaontol si-i ko gi-i kindolona-an ko manga rido-ai, inonta na isarta iran ro-o so kaphiyapiya go so kapangalimo. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ (النحل: ٩٠)

[Mata-an a so Allāh na isosogo iyan so kaontol a go so kaphiyapiya...] (Surah An-Nahl: 90)

Na so kaphiyapiya na miphangkapangkat, na paganay ko manga pangkatan niyan na so kabgay sa ma-ap ko manga karibatan o rido-ai, go so kasabara ko nganin a inisogat yan reka a ringasa' iyan, ka kalokalo na so Allāh na bangkiringen iyan so karirido iyan sa kapakingginawae, na giyoto so nganin a pembageren sekaniyan o manga ayat a kha-aloy, na si-i sa Surah As-Shurah, na khailay tano ibarat so pangoyat ko miyamaratiya ko kabgay sa ma-ap ko katharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ السورى: ٤٠﴾

[Na aya balas o marata na marata a lagid iyan, na sa taw a mema-ap go makiphasada (ko rido-ai niyan), na so balas rekaniyan na miyatangked ko Allāh, mata-an! a Sekaniyan na di niyan khabaya-an so manga salimbot] (Surah As-Shurah: 40)

Go si-i sa surah Al-Momtahina na pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾ الممنحة: ٧﴾

[Matatangked a so Allāh na mbalowin Iyan ko let iyo ago so let o siran a miniperido-ai niyo kiran, so kanggiginawai, na so Allāh na gaos, na so Allāh na manapi, a makalimoon] (Surah Al-Momtahina: 7)

Sabnar a miyapanothol a pho-on ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a mata-an a gowani a kowa-an a radawan o managa Mushrik (so bangkai) o bapa iyan a (Hamza) go so salakaw ron a ped ko manga Shahid si-i ko kiyathidawa sa Ohod na pitharo iyan:

" لَيْنَ أَظْفَرِي اللَّهُ بِمِمْ لَأَمْتَلَنَّهُمْ بِمِمْ ضِعْفِي مَا مَتَلُوا بِنَا "

"ibet ka opakitabanen siran raken o Allāh na mata-an ka ibadal aken kiran den so dowatakep o lagid o pinggolaola iran rekami a kapekhowa radawan (ko bangkai)"

Na samanan na da oto pakalepasa o Qur-an, ogaid na miyakatalingomaon so Wahi a gi-i niyan tharo-on:

﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِحَسَبِ مَا عَوْيْتُمْ بِهِ وَلَا يُغْنِيَنَّ عَنْكُمْ بَعْضُ الَّذِي بَعْضٌ وَاللَّذِينَ أُظْلِمُوا لَكُمْ مِنَ الْإِنْسَانِ أَلْسَانِ مِثْلِ نَضَبِيٍّ حَسِيٍّ ﴿١٢٦﴾ النحل: ١٢٦﴾

[Na o za-op kano na sa-op kano sa lagid o inikidiya rekano to; na ibet o zabar kano, na mata-an! a giyoto i mapiya a bagian o miyamakasabar] (Surah An-Nahl : 126).

Na samaoto na aya miyatharo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam): "kena ka pezabar kami".

Na amay ka aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na pephakasabar, go diniyan imbadal ko manga rido-ai niyan so lagid o pinggolaola iranon si-i ki bapa iyan, go si-i ko manga pipiya ko manga Sahabat iyan, na samanan na muna sa taralbi a patot ko komakalilid a mapaparatiyaya a kanapiya niyan ko nganin a kasala-an a pephakapo-on ko rido-ai niyan, go kasabara niyan ko nganin a pekhisogaton si-i ko lalan ko Allāh, a Sekaniyan so tiyago Iyan ko rido-ai go so ginawae so menang a satiman, a sekaniyan so menang a kamamanosiyae, si-i ko gaga o Allāh na aden bo a gawi-i a kakha-alina Niyan ko rido-ai sa pagariya, na amay ka aya betad o kaphiyapiya na paliyogat sa taman si-i ko masa a kapephaka simbowang o kaprararata a pho-on ko rido-ai, na samanan na da a sangka-an sa mata-an aya si-i ko masa a da a phakasimbowang a kaperatarata a pho-onon na giyoto e pithamanan a muna sa taralbi go lebi a paliyogat (so kaphiyapiya).

Na si-i ko pangkatan a lebi a maporo adi so pangkatan o kabegay sa ma-ap go rila na ipezogo o Qur-an so kibalalen ko marata so mapiya, Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٢٤﴾ فصلان: ٢٤﴾

[Na di makaphagizan so mapiya ago so marata, renen ka (ko marata) so mapiya, na samawto na so aden a rido o ka on na lagid oba mata-an a sekaniyan na ginawai a madaseg] (Surah Fossilat: 34)

SO MANGA PASODAN KO KIPHENGGOLALAN-NON

Amay ka aya betad o Qur-an na makaphagayon go so manga pasodan a maporo, a so ron makambebeken so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva a ped ko dikiphendarainonen ko kapagadati ko menang a kamamanosiyae go so kararandiyaran a giyangkae a pada-adat, lagid o kandatadatar go kaontol go so kaphiyapiya taman si ko manga rido-ai, na samaoto na mata-an aya a makaphagayon pen si-i ko kiphenggolalanan sa giyangkae a manga pasodan melagid o si-i ko manga oras a kathidawa odi na manga oras a kalilintad, na khasana-an tano saya a kibegan tano a manga ibarat a ped sa giyangkanaan a kapaka paga-ayon:

- 1. Gi-i pharoparon o piyagayonan a bitiyara sa Geneva a kalindinga niyan ko manga taw a siran so di phamangped thibaba ko manga galbek a kapakiperido-ai, go balabawron so manga mama a komikibir ko kapamolong,

go so manga-angel ko manga sondaro, go so phangasakit kiran, go so phanga-a-aled, go so manga biyag ko Kathidawa, odi na manga sibilian, a siran so da pangped ko kambonoay. Na sabensabnar a tiyagoan o Qur-an so kambonoay sa manga tamana, pedon so kalimitadowi ko kapakimbonoay ko siran a gi-i makimbonoway, na amay ka makaliyo kiran na miyabaloy oto a kapamaba. Pitharo Allāh a lebi a maporo:

[Na pakimbono-ay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phemalawani, ka mata-an a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah Al-Baqarah : 190)

Go aya betad o Rasulollah (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ipephangosiyat iyan lalayon ko manga Sahabat iyan a diran kaphamono sa manga wata, odi na manga babay odi na manga barasimba ko manga simba-an.

2. Isasapar o piyagayonan a bitiyara sa Geneva so kakhelonga ko Red Cross odi na so Red Crescent pantag ko kabinasae ko rido-ai si-i ko soled o manga ospital ibarat, go da ma-aden so manga Arab ko ona-an o Islam obairan katawi so manga ospital, inonta na mata-an a siran na aya betad iran na sabenar a miyagayonayon siran ko kisasaparen ko kambonoay si-i ko saba-ad ko manga darpa lagid a Masjid Haram, na giyotoman na midadakot den ko Qur-an so kapaga-adati sa giyangkoto a piyagayonan a tatantoniyan, So Allāh a lebi a maporo na pitharo iyan:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا هُمُورَهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يَقْتُلُوا فِيهِ﴾ العنق: ١٩١

[Na di kano kiran pakipmbonoay sa Masjid Al-Haram, taman sa di siran rekano ron makimbonoay] (Surah Al-Baqarah: 191)

3. Isosogo o piyagayonan a bitiyara sa Geneva so kiphendolona-an ko manga biyag sa okit a kambilangataw, na so Qur-an na ipephaliyogot iyan ko miyamaratiyaya so kaphiyapiya taman si-i ko lebi a maporo ko pangkatan niyan, a sekaniyan so kibalalen ko marata so mapiya, na pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-i ko gi-i kindolona-an ko manga biyag a siran so phembaloin a manga oripen:

” إِخْوَانُكُمْ حَوْلَكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَأُطِعْتَهُ مِمَّا يَطْعَمُ وَلَيْسَ لَهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَأَسْكَنُوهُمْ فِيمَا تَسْكُنُونَ وَلَا تَكْلِفُوهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ” .

“Manga pagari niyo so manga oripen niyo, a bialoy siran o Allāh a si-i sa tangan niyo, na sa taw a so pagari niyan na si-i sa tangan niyan na pakakana niyan ko

nganin a pekhen niyan, na go pakadintara niyan ko nganin a gi-i niyan nditaren, na go pakabalinga niyo siran si-i ko babalingan niyo go di niyo kiran phatorain so diran khagaga na amay ka ba niyo kiran phatorain na ogopi niyo siran”

Na ped ko manga tatanos si-i ko kipezogo-on ko kaphiyapiyae ko manga biyag na so miya-aloy si-i ko Qur’an:

﴿إِنَّ الْأَذْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٩٠﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ يُؤْتُونَ بِالنَّدْرِ عَلَيْهَا لَوْ كَانُوا إِذْنًا ﴿٩٢﴾ وَيُطْعَمُونَ السَّعَامَ عَلَى حَيْثُ وَجَدُوا مِسْكِئًا وَيَتَسَاءَلُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ عَنْ حَيْثُ وَجَدُوا مِسْكِئًا وَيَتَسَاءَلُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ عَنْ حَيْثُ وَجَدُوا مِسْكِئًا ﴿٩٣﴾﴾ الانسان: ٩٠-٩٣

[Mata-an a so miphipiyapiya na phamakainom siran ko inomen, a aden a saog iyan a kafor, bowalan a pekhai nom sekaniyan o manga oripen o Allāh , pephamaka ondasen iran oto sa saden sa phakaondasan iran, Ipethoman iran so paliyogot, go ika-alek iran so gawi-i a miyabaloy so karata-an iyan a langkap (a giyoto so alongan a qiyamah), go pephakaken iran sa pangnengken si-i ko kapkhababayi rekaniyan so miskin, go so wata a ilo, go so bilango, (Pitharo iran:) Aya bo a kapephakakana mi rekano na makapantag ko balas o Allāh, da a singanin ami rekano a balas odi na panalamat] (Surah Al-Insan : 5-9)

Na aya polimposan iyan, na mata-an a ped sa nganin a minilebi o Islam gowani ko isogo iyan so kapagadati ko menang a kamamanosiyae taman san ko manga rido-ai, na mata-an aya a daniyan san tamani ko kiyapayaga ko manga singayo go manga arap arap, owanagaid na inibabid iyan ko manga ndaowan iyan so thitho a miyanganggogolaola a miya-aloy ko manga thotholan a kiyamata-anan, khasana-an tano a pedon na, mata-an a kapa-ar o datu so kabnar ko kasiksa-a ko taw a iphendarainon niyan so menang o ginawa niyan, odi na obaniyan pagkhpakhpap niyan so menang o manga ped a taw, taman sa apiya pen aya betad iran na manga rido-ai o Inged iyan.

Na ped ro-o na mata-an a so Khalipah Omar ibnol Khattab na siyangka iyan ko wata o datu a miyaka taban sa Misir a so ‘Amro Ibnol ‘Aas’ so kiyapagkhpakhpapa niyan ko menang o isa a ped ko manga taw ko Inged a so miyataban o Ama iyan, sa pizoratan niyan so Ama a gi-i niyanon tharo-on: “Anday masa a kaphembaloya niyo ko manga taw a sabenar a inimbabawata siran o manga ina iran a manga maradika”.

Na da mathay na piyakitawag iyan so Kibti (a taw sa Misir) a kiyabadasan go so wata o ‘Amro Ibnol ‘Aas a miyamadas na inibegay niyan so badas ko Kibti a ipezogo iyanon a kabadasa niyan ko wata o datu sa Misir sa gi-i niyan tharo-on: “badasingka so wata o lebi sasakaon ko manga-ala e menang”. Giyanan so ibarat a ped a kasala-an o taw a piyagkhpakhpap iyan so menang si-i sa Donya. Na kiyasana-an reka a lalangan ko

manga taw a manga lolobay tindeg. Sopeman so manga taw a khipaparatiyaya na mata-an a siran na aya pangindaw iran na so lebi a maporo adi giyanan, – so balas o Allāh go so selasela Iyan, aya katharo kiran o Allāh:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

الحجرات: ١٣

[Hay manga manosiya! mata-an a Sekami na inaden Ami sekano a pho-on sa mama ago babay, go biyaloy Ami sekano a mbarambarang a bangensa, ago pithikaloksan, ka ang kano makakhikilalai, mata-an a aya lebi a sesela-an rekano si-i ko Allāh na so lebi a masanggila rekano, mata-an a so Allāh na matao, a Kaip] (Surah Al-Hujurat : 13)

Go ipephakarayag ro-o o Rasulollāh (Sallāhu ‘alaihi wasallam) ko okit o kasanggila (taqwa) sa gi-i niyan tharo-on:

"الْحَاقِقُ كُلُّهُمْ عِبَادُ اللَّهِ وَأَحْسَبُهُمْ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِبَادِهِ"

“So manga ka-aden na palaya siran pamilya o Allāh, na aya lebi a pekhbabaya-an Niyān kiran na sa lebi a pephakabegay kiran a gona ko pamilya Niyān”

SO ISLAM GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE

Inisorat: Yadh Ben Achour

Ustaz Sa (Kolliayatu Al-Hoquo)

Go Ulom Al-Siyasiyyah Wal Qanoniyyah - Tunis

Mata-an a so manga pamandapat go rogorod a makao-okit sa politika sa masa imanto mipantag ko Islam na kalilid na ka-a-awidan niyan so manga ropa-an o manga pamimikiran go kambilanga taw a makararad ko sowa o miyamanoraton.

Na so mipantag sa giyangkae a bandingan, na khapakai rekitano so kapaka zenggaya-a tano sa giya dowā a pamikiran: paganay sa giyangkae a dowā na khapakai so kabethowi tanoron sa “pamikiran o manga taw a zosoramig ko sowa sa sedepan a alongan, a si-i aya khato-on ko manga galbek o manga ala e kenal ko gi-i kapephangadi-i ko mipantag sa sebangān odi na so kai-islami, a giyoto so manga taw a si-i miyaganad sa sedepan (west) a giyoto aya minipeno sa pamikiran iran na so kenal sa sedepan, na igira a mipephagatobanga a manga taw oto mipantag ko gi-i kaphapandapati ko Islam na ayadena ipekhokom iran na so takes o onayan a paparangayan go politika a domadayamang ko manga Inged sa sedepan (west). So pema so ikadowa a pamikiran, na khapakai mambo a bethowan tano sa pamikiran o manga pipiya i ka daowa, na si-i aya kalilid pekhalay ko ini pamanorat o manga mamponay sa pamikiran a manga Muslim, a siran so phembantogen iran so Islam ko gi-i ran kapharoparōa sa kapephanembaga iran ko manga dawadaway a ipethomparak kiran o manga panonorat a khirek ko paganay a pamikiran. Na go phenggaga-an iran ko katetendo iyan a ka pethantowa iran sa mata-an a so Islam na madadalemon so manga pamikiran ko sowa go so bago a miyanga a-antag a ipethagodaya o Inged a so miyapayag sa giya bago a kapephaginged a isa a kabethowaon na kapephaginged sa sedepan a alongan (western world). na matatago ibarat ko pamikiran a ikadowa so mata-an a so Islam na babagoniyan so kiyapamakalangkap o parinta a demokrasiya, go so sosialista, go so gi-i kapakathataginisa-a ko kapa-ar, go so manga kabnar o manosiya, go so bitikan a kamamanosiyae.

Na mata-an so a so mbida-an a giya dowā a pamikiran na si-i ndadakel ko mipapayag, adi so misosolnon. ka omani isa sa dowāto na gi-i niyan thakitaki-in so Islam a nggolalan ko melagid a pontos a pkhowa-anon, na giyangkoto a dowā – a mai-inengka ko mipapayagon, go di mai-inengka ko misosolenon- na aya ilayan iran na so adat go so sowa sa sedepan na makalelebi a di miphangingiring. Na sabap si-i na so paganay a pamikiran na gi-i niyan dawadawain so Islam a melagid o nggolalan sa ilat odi na mapayag, go ipephagitong iyan so bandaran a kai-islamiē a ped ko manga bandaran a ipheropa sa mata-an a mitatanan. Na si-i mambo ko

sabala, na phenggaga-an o paganai a pamikiran a kapethantowa niyan sa mata-an a so Islam na kena oba mitatanan ko apiya antona-a a masa, go mata-an a sekaniyan (a Islam) na miyapatot so kapephagilayaon a mi-i-itong ko manga pompongan a maka-aantap a kapamimikiran sa giyankai a bago a pamikiran

Na mata-an a aya paganai a awida-akal a okitokit a pephaka gemaw ko lamalama o lagidaya a bandingan na si-i matatago - sa da-a sangka-anon - sa gi-i kapharoparao sa kipephakawatanen si-i ko diyangka a kakhaparo niyan sangkai a dow a okit a makambibida.

So Ikadowa a okit-okit a awida-akal na si-i makapopo-on ko gi-i kapakambidabida o kiyapaka thatalentaka o manga thotolan a giyoto na aya patot na matago sa ginawa ko apiya antona-a e gi-i kapakandayaga-a ko let o manga takes o Islam go so manga onayan niyan a go so manga onayan o bitikan a kamamanosiyae. Sabensabnar a piyanaragombalai so Islam si-i ko manga paganay ko ikapito gatos ragon ko Gregorian calendar, na nisisita den a sekaniyan na ka-a-awidan niyan so manga ropa-an a giyangkoto a masa, balabawron so manga betad ko kathidawa, go so kapephagosar sa sandiyata, go so khaondasan o manga biyag, go so kena oba gi-i maki thidawa.....ogaid na so tabiat o bago a kathidawa go so taman a randiyar iyan, go so manga paparangayan a isesekel o manga pagtaw sa giyangkae a bago a masa, go so mamantek a gi-i kapakakhoyampeta sa thompotompokan ko let o pimbarang a manga grupo a kamamanosiyae na lagid o diniyan mipagayon so kadaklan ko nganin a miya aden sa giyoto a dow a manga gatos ragon, a ika nem (6) go ikapito (7)

Na sabap san, na apiya antona-a i gi-i ron kaphaparoparao sa gi-i kaperogorogoda ko okit a kai-Islami mipantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na mararani a matatago-on so katarima-a ko manga osayan a makapekhakaraniya, go so manga pakatana iyan a aya pasodan niyan na so manga kapangamad (*interview*), go manga kandayaga sa pamikiran. Na amay ka ba giyananden e mambebetad, na samaoto na so manga rogorogod ipo-on sa paganay na di khapakai oba mabaloi a thitho a kiyaimpidan.

Na aya moripori, na khapatot so kainengka-a sa mata-an a so Islam, na apiya pen aya betad iyan na gi-i thaong sa Inged a thathagompiya a makathatarimbasa, na mata-an a so piyagingdingdan o manga Muslim na piyanaragombalay si-i ko lamalama a tarotop, go makararangkom pho-on ko manga pagtaw, go manga adat. Go mata-an a aden a di ro-o mipendarainon a madakel a manga osayan, go manga kenalan ko Qur-an. Na mararani a aya kapephasodan sa giyangkae a katharo na so manga domadayamang a (*Tafseer*) osayan o manga Sunni.

Na aya onayan a manga pasodan tano na sekaniyan so manga pasodan a pembethowan sa (As-siyar), a mapepento a si-ibo ko manga bitikan o kathidawa. Na aden a pasodan ro-o a patot so kaphentoa sa kapagaloyaon a sekaniyan so Kitab i Awza'eeh (a so miyawafat ko ragon (774h) a pembetowan sa (Kitab As-Siyar). Sabnar a kiyatokawan tano a giyangkae a Kitab sa minisabap ko kiyapama-awingaon e Abu Yusop, a sekaniyan na ped ko pephamangonot ko Imam Abu Hanifa a mimba-al ko Mad-hab (kepit) a Hanafi, na Sabnar a piyakalangkap a giyangkaya a dawadaway si-i sa Cairo ko ragon 1939, a minggolalan ki Abi Al-wafah Al-Afganie sa aya bandingan niyan na so (Kitab Ar-rad 'Alaa Siyar Al-Awza'ey)". Na sekitano na katawan tano pen so Kitab a minggolalan ko kiyatimbela a so inaloy sekaniyan o Al-Imam Shafi-'eh si-i ko bolyom a ikapito (7) a ped ko inisorat iyan a pembetowan sa Kitab Al-Um. Go aden a rogorogod ro-o a lebi a lomalangkap makapantag ko kathidawa a inisorat e Mohammad Bin Al-Hasan Ash-Shaibaney, si-i ko a ika walo gatos ragon ko Hijri, si Ash-Shaibaney na ped pen ko pephamangonot ko Abu Hanifa. Sabnar a katawan tano so pasodan iyan a bitowan niyan sa (Kitab As-Siyar Al-kabir), a ped ko osayan niyan a so inisorat e As-Sarkhasey si-i ko ika sapolo a go dow a (12) gatos ragon a giyoto so piyakalangkap e Sahodden Al-Monjid si-i ko ragon a 1971.

Na apiya pen e kala a gona sa kipheropa-an tano saya ko sabot a ka I-islami mipantag ko kathidawa go so taman a kapakambabatang iyan ko hokoman, Na mata-an a so lagid aya a manga masa-ala na pekhasobra-an niyan so lamalama o bandingan tano, kagiya mata-an a sekaniyan na dikhitano na pekhangawi tano niyan ko manga lamalama o paparangayan, go so bitikan, go so kapagagama. Na sabap ro-o na khatamanan so rogorogod tano sa giyangkae a phanga-aaloy a manga a pontos: aya pontos a paganay a masiken a ayaon lebi a diron miphanalipenda-an, na aya mapezabanding iyan na so bitikan a kaphembetadan o gi-i makitidawa ko kakhatago iran si-i ko kabiyag, go so kiphendolona-an kiran, so ikadowa a pontos na aya mapezabanding iyan na so khaondasan o pizakatawan a kena oba gi-i makathidawa, na sopman so ikatelo a pontos na aya mapezabanding iyan na so tindeg o Islam ko kapephagongoripena ko piyamanaban si-i ko kathidawa.

PAGANAY - SO BETAD GO KIPHENDOLONA-AN KO MANGA TAW A GI-I MAKITHIDAWA KO KAKHATAGO IRAN SI-I KO KABIYAG

SI-I KO KAPAKA-A-AYON NIYAN KO MANGA TINDEG O ISLAM:

Mata-an a so masa-ala a kanggalbek thibaba mipantag ko kathidawa na da oto tanto mabaloy a ba miyatago sa ginawa o manga panonorat a manga Muslim. Na ped sa tabiat a di khapokaw a giyagkae a masa-ala so apiya antona-a panagontaman si-i ko oras miya-adenon so manga sandiyata a lebi maito e kaphakabinasa sa madakel adi

so nganin a kambebetadan niyan imanto. Go da a miya-aden ro-o a apiya antonaa-a sandiyata a mipantag ko langkap a iphaminasa. Na sabap san, na miya aden ro-o so nganin a pkhidaowa sa kapagosara ko langowan a manga okit ko kapakataban a ped ro-o so manga kapagakala ko kathidawa.

Na ped sa lebi a kai-impidan ko manga masa-ala ko bitikan a langkap sa donya a kamamanosiyae, na giyoto so mitotompok ko maphembetad o manga biyag ko kathidawa, go so khaondasan iran. Na sabensabnar a piyagosay o Qur-an a giyangkae a masa-ala si-i ko telo a manga masa.

Na miya-aloy so paganay a gonanao mipantag sa giyangkae a bandingan si-i ko ikawalo (8) a ped ko manga surah sa Qur-an; Surah Al-Anfal si-i ko dow a ayat a (67) go (68) a siran a dow na initoron mipantag ko betad o manga biyag sa kiyapaka thidawa sa badr, giyoto so miya-aden a paganay a kathidawa ko let o manga Muslim go so manga Kafir. sabnar a miya-aden ro-o so maito a kaparampang si-i ko nganin a patot a ikhidiya ko manga biyag, kagiya miyabaloy oto a pagampaganay a mizarempangaon o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) go so manga sahabat iyan a giyangkae a awida-akal, na samaoto na aya inimosawir o saba-ad ko manga sahabah o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na tanganen so manga biyag na pakabegain siran sa sanggar a tamok a khiawn ko manga ginawa iran si-i ko phakatondog a oras. Na aya miyambetad a ped sa mosawir o Omar bin khattab - a so miyabaloy a Ameerul Mu'mineen si-i ko miyaori a masa - na so kapamanao ko manga biyag, na aya inayonan o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na so pamikiran o kadakelan, na samaoto na saya initoron so ayat a pephangoragisan niyan so Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) sabap ko kiyatangana niyan ko manga biyag a sambu a tamok a ka-awn sa ginawa, a so piyakatana iyan a khaparoli a pho-on ko manga rido-ai.

Sabensabnar a miyakatalingoma so ayat:

﴿مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ دَأْسِي حَتَّىٰ يُخَيَّرَ فِي الْأَرْضِ يُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾﴾^{١٧}

[Da mapatot ko Nabi i ba aden a kowa-an niyan ko manga biyag (ka-awn sa ginawa) taman sa di makapeges ko lopa. Khabaya-an niyo so parahiyasan ko doniya; na so Allāh na kabaya iyan a mabagian niyo so Akhira. Na so Allāh na Mabager, a Mawngangen] (Surah Al-Anfal : 67)

Mata-an a so Kitab o Allāh si-i sa giyangkae a ayat na ayadena totompa-an niyan na so mismo so kabiyag, go sabnar a giyoto na inosay o saba-ad ko manga Ulama sa mata-an a so kadandan o gi-i makimbono-ai a ped kiran so manga biyag na paliyogat so kaphamanao kiran sa da a baon khatabiyah.

Na khapatot so kainengka-a tano sa mata-an a giyangkae a ayat na sabnar a si-i initoron ko tenday a kiya thidawa sa Badr, ma-ana gowani ko aya betad o Islam na si-i ko manga pagampaganay a kapakaborantaon niyan, na samaoto na mababaloi pen so Islam sa masa oto a malobay, na dapen ma-aden so kanggoberno sangkoto a masa a khagaga niyan so kasakodowi niyan ko manga awida-akal o manga biyag. Na aya ilayanon o saba-ad ko manga Mufassirin a miyaonga oto, na mata-an a giyangkae a ayat na si-i bo mitotompok sangkoto a miyanggolaola a miyapento, na ped sa nganin a phakababid sa giyangkae a pamikiran na so nganin a initoron ko oriyanto, a ped ko manga ayat a pekhi-itong a ikadowa a ayat sa Qur-an a initoron a makapantag ko mambebetad o manga biyag.

sabensabnar a miya aloy si-i ko Ayat a ikapat ko Surah Mohammad (a sekaniyan so ikapat polo ago pito (47) a ped ko manga Surah sa Qur-an).

﴿فَإِذَا الْقِيَمَةُ الْيَوْمَ كَفَرُوا فَضَرَبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا أَلْوَانَكَ فَمَا مَسَّ بَعْدُ وَإِنَّمَا يَذُكُّ مُحَمَّدٌ ۖ﴾

[Na igira a minithemo niyo so miyamangongkir na kapotol sa manga lig; taman sa igira a miyapakadakil iyo so kapephamonoa kiran na ilota niyo so kapamatong; na (pakaliyowa niyo siran sa) kapedi ko oriyani niyan, odi na ka-awn sa ginawa ...] (Surah Mohammad : 4)

si-i sa giyangkae a makambabatang sa Qur-an na pephakarayagon a mata-an a so kabiyag a marayag a aden a tabiyat iyan a pasinbo, na paliyogat so kibeganon sa nisisita ko kapakamaradika iyan sa da a sharat iyan, odi na kapakamaradika a sambu o kasanggar sa tamok, go matatago sa tangan o makaphapa-ar ko parinta so kapamili ko dow a bolong a makaphapasod ko kamapiya-an a langkap, na samanay, na miyabaloy so kaphembono ko manga biyag a galbek a miyakaliyo ko bitikan.

Na sopeman so ayat a ika telo a initoron ko oriyani o ayat a ikadowa, na sabenar a miyakatalingoma a minggoalalan sa manga lapiyat a tanto a kiya-atodan go kiyamantokan, giyoto so ayat a manonompang ko kakapet sa goma-an, a sekaniyan so ayat ika lima a ped ko ayat sa Surah At-Tawbah, ika siyaw ko manga Surah sa Qur'an, sa aya kiya paka okit iyan:

﴿فَإِذَا أَسْلَخْنَا الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ وَأَحْضَرُواهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كَلَّ مَرَصِدًا فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾﴾^٩

﴿النوبة: ٩﴾

[Na amay ka maypos so manga olanolan a khipaga-adatan, na bono niyo so manga pananakoto apiya anda niyo siran mato-on, go pamiyaga niyo siran, go tarongkoa niyo siran, go pamagayani niyo siran ko oman i phagokitan; na o thawbat siran, go itindeg iran so sambayang, go tonayn iran so zakat, na gikasi niyo so lalan iran, mata-an a so Allāh na manapi, a makalimo-on]. (Surah At-Tawbah: 9)

Na ipephagitong o saba-ad ko manga Ulama a mata-an a giyangkae a ayat na khalapisan niyan angkoto, a ayat a ipezogo iyan so kapangapedi odi na kasanggar sa tamok, sabap ro-o na so kapamonoa ko manga biyag ko kathidawa si-i ko pamikiran iran na di miphendarainon

Opama ka pakandadayaga-a tano a giyangkae a telo a manga ayat sa Qur-an, na mata-an ka khailay tano so marayag a mbidabida-an niran, na giyotowi sabap a da a pakamemesa si-i ko kakha-aden ko manga Ulama o Muslim so mbidabida a manga pamikiran makapantag sa giyangkae a masa-ala.

Na amay mendod tano si-i ko okit-okit o Nabi Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) na khailay tano a mata-an a da pen a miya-aden ro-o a manga takes a thatakena makapantag sa giyangkae a pontos, na go mata-an a so awida-akal pangtag ko kiyaimponan ko betad o biyag na miya-aden a pkhabolongan a nggolalan ko pitibarangan a manga okit.

Na sabensabnar a miya-aloj ko s-ii ko manga totholan (Siyar) go so manga Hadith go so manga Tafseer o Qur-an (balabaw ron so Tafseer o Jassas : a Ahkamul Qur-an) a mata-an aya a miyapanothol a pho-on ko Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) a mata-an a inisogo iyan so kabonoa ko isa ko manga biyag ko kiyathidawa sa Badr, ibarat e An-Nadhar bin Al-Harith odi na si-I ko kiyathidawa sa Uhod ibarat e Abi 'Azza As-Sha'er

Na ogaid na giyangkae den a manga pasodan e pephagaloy sa makapantag ko Nabi Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) a na mata-an a sekaniyan na pephaka belangen niyan so ka phembegi sa lawd a paro ko manga biyag sa da a manga sharat, na go mata-an a aya betad iyan na petharima sa kasanggar sa tamok a nggolalan ko dow a okit, aden oto na kasanggar sa tamok odi na kazambi sa manga biyag a ped ko manga Muslim a siran so miyatago siran sa tangan o manga rido-ai

Na si-i ko kipezarempanga-an sa giyangkae a manga katantowan, na iphembegay o manga Ulama a Sunni so manga bolong a mbidabida, na saba-ad kiran na aya phikephitan niyan na so ka-aon sa ginawa odi na pakaliyon sa nggolalan sa kapangapdi, a giyaya so dow a miya-aloj si-i ko ayat a ika pat si-i sa surah Mohammad, na pezangka-an o saba-ad kiran a giyangkoto a kapakaliyo sa nggolalan sa kapangapdi, go petharima-an niran so bolong a salakaw ro-o, ayadiron salakaw na tatarima-an o salakaw kiran so langowan a bolong, sa initayakop iran so bayabaya ko thatandingan ko kadato: so kabono odi na kapakasanggar sa tamok odi na pakaliyon ka rila-an odi na kazambi sa biyag, odi na kapamimisaya-an.

Sa ndodan tanobo a giyangkae a mori a bandingan si-i ko manga oriyanae.

Khapayag pen so diphaganoyan si-i ko nganin a mitotompok ko kiphengolalanen ko omani isa sa giyangkae manga galbek.

Mata-an a giyangkae a mbidabida a manga kepit makapantag ko gogodan ko Qur-an go so sabdan (Sunnah), na makambibida sa tarotop ago so kiyawpakatiron ko kadakelan, a so mararani so kabaloy niyan a tarotop ko let-let o manga lalantas e pamikiran ko manga Muslim a kapapantagan, a ayabo a phagonotan iran na so okit a miya-aloj sa Surah Mohammad, aya ilayan iran na mata-an isa-isa, so bo so iniropa o hokoman a kaislami a tatap, bapiyapen aya betad o manga hokoman na makasosorongan na matag manga hokoman a pasimbo, odi na mitotompok ko phithanggisa-an. Na maotoden a aden a telo a manga bolong a matatarima; siiko kiyapasad o kambonoay na miyapatot a adenoto a boka-an so manga biyag, odi na isambisiran ko manga biyag a matatangan o manga rido-ay, odi na maradika-an siran si-iko pantag a aon sa ginawa.

Giyai I bontal a ilayan o saba-ad ko manga Ulama lagid I Al-Ustadz Wahbah Az-Zuhaily si-i ko kitab iyan a "Athaar Al-Harb Fii Al-Fiqh Al-Islamie" go si Ali Ali Mansour si-i ko kitab iyan "Al-Islam Wa al-Qanon ad-Dawlie, go si Mohammad Kamalodden Imam si-i ko kitab iyan "Al-Harb wa As-Salam" Fi Al-Qanon Ad-Dawlie Al-Islamie", na miyapili o manga bago a manga Mufasseron ko Qur-an sangkai a masa a kapapantagan a giyangkaeden a bolong, lagid I Said Qutob si-I ko tafser iyan a Dzilal al-Qur'an ago si Shaykh Mahmud Shaltut.

SO KAPAKA-AYON IYAN SI-I KO ADAT

Na ilayn tano imanto, o andamaya i miyambebetad o thitho a kinindolona-an ko manga biyag ko kathidawa si-i ko paganay a kiyapaka borantaw o Islam, na aya mapapatot rekitano mipantag si-i sa giyangkae a betad a so katademi tano sa mataa-an a sekitano na mapapadalem sa gi-i kaperogorogoda ko masa a da ma-aden ko phizakatawan si-i rekaniyan angkoto a kaporo e daradat a so gi-i niyan mizininirigan imanto, go da-a miyabaloy a manga kabenar o ginawa niyan a khaparoli niyan sa lagidoto sa daradat a ped sa palihara ago sekel. Na aya soranga oto na miyabaloy a aya misesekel sa ginawa na mabobonayon si-i ko onayan a ropa-an si-i sangkoto a lompokan go si-i ko katatatap iyan. Na si-i ko oras a miyakaborantaw ron so Islam na da mabaloy so manga okit okit ko kathidawa a ba mai-inengka sa nggolalan ko manga itongan a mitotompok ko daradat o phithanggisa-an. Sabensabenar a aya mambebetad o manga adat sangkoto a masa na mibibida sabap ko kapangarasi a mitataralo, go adat a kapanaop, go sabap sa manga galbek a mi-i-

itong sa kabibinatangi ago kada-a meleng; na miyabaloy so rido-ay a pezola-an odi na pepherata-an a bontal iyan odi na pephotolan sa anggawta odi na penggeretan sa lig. Na miyakandatar den so manga mama go so manga babay a miyakazasakotowa siran sangkoto a manga galebeg.

Sabensabenar a piyakapagombasay o Islam ko miyaipos a masa so manga adat sangkai a bitiyara. Na sabenar a inisapar iyan sa daden a sangkot na go da-a sharat ko saba-ad ko manga adat ago manga galbek a kabibinatangi melagid o ma-a-aden odi na dika-a-aden o kathidawa. Na ped ko manga ibarat angkanan a kalalayaman na so khipelebengen ko manga bagowa raga a oyagoyag a domadayamang si-i ko ona-an o dapen so Islam. Si-i peman ko mipantag ko tindeg o Islam ko kipendolona-an ko manag biyag a so pekhatago sa betad a kabiyag na so kamamata-aniron na aden a dow-a tindeg; Paganayron na so tindeg a kandolona a kambadala, na so ikadowa na ipezogo iyan so kapephananggilai ko langowan a kapamakasakit a diron khidaowa so kamotowan.

Na aden a kiyapakatan ro-o ko manga Ulama a mata-an a di khapakay o ba binayara so manga biyag o rido-ai si-i ko kapaki ndolona sa kaphapakaito odi na kena oba kamamanosiyae, go da a ba ro-o sangka-an ko apiya atona-a betad ko gi-i manggolaola sa mata-an a so Islam na apiya pen matatatap sa makaperararadon so manga okit-okit ko kathidawa a so mababaloi a minggogolalan ko masa a kiyapakaborantao niyan, inonta, na apiyapen giyotoden na mata-an a sekaniyan na miyaka ozor sa mala a kapakaozor sa kiyatagoe ko kathidawa sa ropa-an a kambilangataw go kamamanosiyae.

Go phagaloin o manga Kitab a Hadith so kadaklan ko manga ala e kipantag a gi-i manggolaola mipantag si-i sangkanan, na sabensabnar a miyapanotol a pho-on ko Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) mata-an a iniwasiyat iyan so gi-i makithidawa a manga Muslim si-i ko kiyathidawa sa Badr so kapiyapiyai sa kindolona-an ko manga biyag. Na gowani a mailay niyan a mata-an a so saba-ad ko manga biyag na sabnar a inagag siran ko alongan si-i ko masa a isa ko manga kathidawa, na inisogo iyan ko manga Sahabah niyan a di kayaren so manga biyag si-i ko kakhakayao o mosim a kiyoman ko kakhakayao o sandiyata.

Lagid oto, a miya-aloy ko andang a manga pasodan a mata-an a so manga biyag na aya betad iran na phagowitan siran sa manga pipiya a pangnengken, na giyaya i miyabaloi a tindeg o Nabi go so manga Sahabah niyan ko masa a manga kathidawa na sekaniyan so onayan a so phagaloin o manga Ulama si-i ko kapephakarinarayag iyan a mata-an a patot so kaphiyapiyai so kindolona-an ko manga biyag, go mata-an a so kapakawawi kiran go so kapakapagongosa kiran, go ka-agaga kiran ko karanti o alonagan na galbek a inisapar, na giyoto na miyanggolaola a ibarat, a sekaniyan so tindeg o Imam Abu Yusoph si-i ko kitab iyan a (Al-Kharaj).

Na go si-i ko Islam na aden a tanto a marayag pamikiran si-i ko nganin a mitotompok ko gi-i makithidawa a so siran so phangabobono si-i ko kathidawa, na sabnar a miya-aden sa (Arabian Peninsula) go si-i ko madakel a manga ped a manga darpa so adat a kapekhowa radawan ko bankay o rido-ai. Na sabensabnar a miyamangped so manga bae ko manga Arab sa giyangkae manga galbek a piyakasingay, na miyabaloy siran si-i ko manga ped a masa a gi-i ran sepa-an so manga atay o manga rido-ai ka sa-op iran oto si-i ko karoma iran odi na pagari ran a miyabono ko kathidawa.

Na aya ped a manga lagid oto na mata-an a so Hind a ina o Mu'awiya a so miyabaloy ko oriyanoto a Khalipa o manga Muslim na miyangped ko masa a kayathidawa sa Ohod, si-i ko dataran a kapkhowa radawan ko manga bangkay o manga rido-ai, na sabnar a tiyorosan o Hind so bangkay o Hamza a bapa o Nabi sa inopak iyan so tiyan o Hamza na iniliyo niyan so atay niyan sa inigarenget iyanon so manga ngipen niyan, na oriyan o kiyaiapos o manga rido-ai go so kiyakasoy o manga Muslim sa kipelebeng ko miyangabobono kiran, na miyailay o Nabi so bapa iyan a Hamza, na aya betad o Nabi na tanto a mitataralo so kapekhababayai niyanon a makaiiga si-i kalamalama a pithidawa-an si-i ko bontal a masakit, na miyakamboko sa sabap ro-o sa sangat a kamboko iyan, na pitharo iyan:

"وَاللّٰهُ لَيَنْ اُطْفِرْنَا اللهُ عَلَيْهِمْ يَوْمًا مِنَ الدَّخْرِ لَأُنْبَلَنَّ بِهِمْ مُثَلَّةٌ لَمْ يُثَلِّهَا أَحَدٌ مِنَ الْعَرَبِ"

"Ibet ko Allāh ka mata-an ka o paki da-agen siran rekami o Allāh si-i ko isa a masa ko manga masa na na nggolaola anaken kiran den so daden a minggolaolaon ko manga Arab "

Pitharo o gi-i mamagosay ko Qur-an a mata-an a giyangkae a manga ayat a katawan a (126-127) a ped ko Surah An-Nahl na initoron si-i sa giya mao-olaola.

﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوِفْتُمْ بِهِ وَلَا يَنْبَغُ لَكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِمَّنْ عَاقَبْتُمْ وَأَنْ تَكُونُوا فِي صُنُوفِ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٦﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٧﴾﴾

[Na o zaop kano na saop kano sa so lagid o inikidiya rekano to, Na ibet o zabar kano, na mata-an! a giyoto i mapiya a bagian o miyamakasabar na zabar ka, na di ka phakasabar inonta a sabap ko Allāh; na ding ka siran pemboko on, go dinggageten a rareb ka so kapephagantangan iran sa marata, mata-an! a so Allāh na babid o siran a miyamananggila, go so siran a miphipiyapiya]. (Surah An-Nahl: 126-127)

Si-i sa giyangkae a onayan o manga ayat na pendawain o manga Ulama a Sunni so manga galbek a kapekhowa-a radawan ko bankay o gi-i makithidawa go so kaperingasa-a kiran go so kapephageleda kiran a melagid o siran na manga oyag-

oyag odi na miyamatay, giyaya i tindug o imam Shafi-e si ko Kitab Al-um (ikapat ka gintsasan) go so tindeg i As-Shawkani si-i ko Kitab iyan (Nail Al-Awtar).

Si-i sa giyangkoto a masa na miya-aden ro-o a adat a domadayamang a sekaniyan so kapamota sa manga olo, a ipephakawit ko Datu, na sabensabnar a miya-loy e As-Shaibinie ko Kitab iyan a (As-Siyar), a mata-an a so khalifah Abubakar Assiddiq na siyangka iyan a giyangkae a adat. Na ped sa katawan a so okit o Pat ka Taw kholapa Ar-Rashidon, na pekhi-itong a onayan a phagonotan si-i ko parinta o Islam, go sembag ro-o, na miyatharo si-i ko Abubakar Assiddiq a mata-an a so manga rido-ai na sabnar a pinggolaola iran aya ko manga Muslim, na sabap ro-o na patot a nggolaola-an kiran mambo oto ko lagid iyan, na simbag siran o Abubakar Assiddiq, na ino ba tano pagiringi so siyowa a Persian go giya Roman? sabensabnar a titho miya-loy aya o Baihague a giyangkae a miyanggolaola si-i ko Majmo'ato Sunanihi.

Na da a baro-o lamala o kapagosaya makapantag ko kapezangka-a o Islam ko manga galbek a dimisososon sa adat a sopak ko manga rido-ai a gi-i makithidawa, ibarat o kapethalandiyanga kiran odi na kapekowa-a kiran Adiyaman, na so Islam na iphagitong iyan a giyangkae a manga galbek na kenaba sogowan si-i ko kamata-aniron, go tanto niyan a piyakailot so kinisapar non. Na mata-an a so manga onayan o manga paparangayan a kai-islami na mailot sa giyangkae a masa-ala.

na ditanoden laboan so kablantag o manga osayan, na khapakay rekiatno so kainengka-a tano, a mata-an a so kadakelan ko manga Kitab a Hadith lagid o Bukhari, go so Muslim, go so Baihaque, go so salakaw ro-o a ped manga pasodan a matatarima, na madadalemon so madakel a manga ibarat a ped ko manga okit o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam), a iniwasiyat ro-o o Nabi so kakowa sa tindeg a kamamanosiyae makapantag ko manga biyag ko rido-ai, odi na siyangka iyan ro-o so kiyapamakasobra o manga komandar iyan, sa lagid o miyanggolaola o Khalid bin Walid.

IKADOWA: SO KHAONDASAN O PIZAKATAWAN A KENA OBA GI-I MAKITHIDAWA

Na pekhaopakat so manga Ulama sa mata-an a so onayan a langkap makapantag ko kena oba manga taw a gi-i makithidawa, na sekaniyan na mata-an a di khapakay oba bonowa so taw a kena oba gi-i makimbono-ai. Go iphembager iran si-i ko pamikiran iran si-i sa giyangkae a ayat sa (Surah Al-Baqarah:190)

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونََكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ البقرة: ١٩٠﴾

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phemalawani; ka mata-an! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani]. (Surah Al-Baqarah : 190)

Na amay ka ilayin tano so mitatadi a bitikan mipantag ko manga taw a kena oba gi-i makithidawa na mararani a kha-atobang tano so betad a maga-an a kapekha-alin niyan, a onga si-i ko okit a minisabapon so kiya-alin o tabiat o mata-an a kapakithidawa.

Na si-i ko manga masa o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na aya betad o manga kathidawa na gi-i manggolaola ko ndolondolonan o pithikalokesan odi na manga lompokan si-i ko matetendo a manga inged. Go miyabaloy so manga kathidawa a masa-ala a lebi a mitotompok ko pizakatawan adi so kitotompok iyan ko manga inged, na aya onga oto na miyabaloy so madakel a taw a kena oba gi-i makithidawa a pekharambit siran, a siranden go so manga tamok iran, si-i ko nganin a kapekharambiton o gi-i makithidawa, na aya miya mbetad iran na pephangowa-an siran a manga biyag go pekhaboloi siran a manga taban a siranden go so nganin a kamimilikan iran.

Na misabap ro-o, na paliyoagat a di tano pakalipatan, a mata-an a so kathidawa na aya betad iyan sangkoto a nasa, na galbek oto a ped ko manga galbek a kathatabanga a matata-ayon.

Na miyabaloi so pephamakagaga ko manga mama a pephamgangped siran ko kambono-ai. na misasangkot so bobolos o manga taw a kena oba gi-i makithidawa si-i ko khaimponanon ko bobolos o manga taw a gi-i makithidawa. na samaoto na amay ka tiyaban so manga taw gi-i makithidawa na mabaloy so madakel a taw (Sibiliyan) a timo-on siran a lagid o manga oripen a itapi ko khasokat a langkap ko kathidawa, na maotoden mabaloi siran a phembagibagi-in a ped a miyangatataban ko let-let o miyamakataban. Na aden ro-o pen a piyagayonan a pamikiran o manga Ulama sa giyangkae a ponto.

Na si-i ko ped a okit, na aden ro-o a madakel a kiyapagosaya sa makapantag ko kapephakamaradika-a ko manga biyag, na so manga Ulama o Hanafi-e na di-iran oto tharima-an, ogaid na so manga maz-hab a salakaw na petharima-an iran oto, igira a miya asa on so manga sharat, a aya importanti ron na so kapaka-a-ayon o manga taw a gi-i makithidawa a miyamaka taban a siran so matatangan iran so miyangatataban.

Na aya tindeg o kadaklan ko manga Ulama na so mambebetad o bitikan pantag ko miyanga bibiyag na si-i mitatayakop ko sendadan niyan ko parinta a si-i sa tangan niyan so kambayae niyan ko kiphangalimo-on kiran odi na kapiyansa odi na so kambaloyaon a oripen.

Na maotoden, a minitompok so manga biyag si-i ko betad a aya maoolaolaon o gi-i kathithidawa na pekhitalembra si-i ko let-let o pithikalokesan a makhikinanglan niyan so kapagisaisa, Ogaïd, na maga-an a kiyapakarayag iyan ko oriyan oto sa mata-an a giyangkae a atorán na di somosokod ko kalalayaman a betad, gowani a mbaloy so manga kathidawa a kena oba si-i bo pekha-aden si-i ko let-let o pitikalokesan, aya mata-an na si-i miya-adn ko let-let o manga ala a parinta o Inged, a aden a manga sondaro niyan a lalayon den mandidiyator. Na si-i sa giyangkae a manga betad na miyabaloy so bobolos o manga sibilyan a makaphapasiyonot ko manga bitikan a bago a sekaniyan so inibada o Omar ibnil Khattab.

Na daden phasiyonot so manga taw sa Iraq ko atorán ko miyanga bibiyag, ogaïd na pipharo kiran a kasiyapa iran ko kamamaradika iran, a sambí o kabegay sa bois ko oman saragon a iphembegai iran oto sa linding sa ginawa. Na samanoto na miyabaloy so pizakatawan a matatago ko manga Inged a masasakop o Islam a ka-a-akowan siran, na giyanan e ngaran a iphembetho ko kena oba manga Muslim a siran oto so gi-i magoyagoyag si-i ko manga inged a kaiislami, na miyabaloy so manga kabenar iran a ka-a-akowan, kabenar iran so kasiyapa kiran o gobirno go so kalindinga niyan kiran, go kabenar iran a kiphenggolalan niran ko manga tanda iran a ka-a-agamae sa kapakambayabaya, go kabenar iran a makamba-al siran sa manga ompongan a pantag ko kapephaginged, go manga bitikan iran a mapepento ko ka-atawi kiran, go manggiragiray iran so manga pantiyari iran, go maka thotogalin siran sa da-a manga sangkot.

sabap ro-o, na da mindolona so pizakatawan a kena obe gi-i makithidawa a ba lagid o miyanga bibiyag a mathataoripen, ogaïd na lagid siran o manga maradika a pembayad sa bois.

Go sabensabnar a giyanatan o datu tano Omar ibnil Khattab so manga lopa a tiyaban niyan si-i ko khimangarek kon, sa aya sharat na phakabayad siran sa bois a bago a so pekha ragon ko manga lopa.

Na so peman so gi-i kindolona-an ko manga taw a kena oba gi-i makithidawa na aya phaka betadon so hokoman na sekaniyan so hadith o Nabi a sesela-an, a miyapanotol a mata-an a so nabi (Sallallahu ‘alaihi wasallam) na aya betad nabi na pephangosiyatan niyan so manga komandar iyan ko onanpen o dapen kapaka thidawa, na giiniyan tharo-on:

"أَعَزُّوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ أَغْرُؤَا وَلَا تَعْلُوا وَلَا تَعْدِرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا امْرَأَةً وَلَا وَلِيدًا"

“Pakithidawa kano sa ingaran o Allah go si-i ko lalan ko Allah, paki mbono-ai kano ko taw a inongkir iyan so Allah, pakithidawa kano, go di kano phendonsiyan, go di kano phendorat sa pasad, go diniyo howa-a radawan (so miyamatay), go diniyo mbonoa so babay go so wata.”

Na aden a manga pandowan ro-o a romapenet si-i ko nganin a mitotompok ko manga bae go so miyamangitolod a manga idadiran go so baratapa sa amal ko Agama a Kristiyan go so manga pari, na si-i sa giyangkae a bandingan, na piyangosiyatan o Datu tano a Abubakar Assiddiq so omani isa ko Yasid bin Abi Sofyan go so Amro ibno A’as go so Sorahbil bin Hasana ko ona-an o dapen kagobata sa Sham:

"لَا تَقْتُلُوا امْرَأَةً وَلَا طِفْلاً وَلَا كَبِيرًا هَرَمًا إِنَّكَ سَتَمُرُّ عَلَى قَوْمٍ قَدْ فَرَعُوا أَنْفُسَهُمْ فِي الصَّوْمِاعِ فَادْعُهُمْ وَمَا فَرَعُوا أَنْفُسَهُمْ لَهُ."

“Oba kano den pamono sa babay, go wata, go Lokes a miyakatoa. mata-an a seka na sagadan ka so manga taw a inisibairan so manga ginawa iran si-i ko darpa a gi-i pangintohanán, na ganatingka siran go so nganin a sinibayaniran ko manga ginawa iran”.

Na go giyangkae a manga pandoa-an na si-i makambebeken ko dowá a manga onayan a pamikiran : so kipakawatánen ko manga sibilyan ko kapakathalogdam sa karasayan, go so kapheagadati ko manga pari si-i ko ropa-an a mapepento.

Inonta na mata-an a so manga pamikiran na lalayon so kababagi iyan mipantag ko kaphembinasa-a ko manga pathamotamokan odi na so manga bandara inged odi na so manga darpa o manga rido-ai a kena oba kampo o manga sondaro, sa aya tindeg o Ash-Shaibanie na mata-an a giyangkae a manga galbek na mapapakai, sa aya katharo iyan na mata-an a si Abu Yusoph na ped iyan sa giyangkae a tindeg, na si-i ko isaon a pamikiran, na si Al-Awza- ‘e na aya tindeg iyan na mata-an a giyangkae a manga galbek na kena oba mapapakai ko bitikan.

Na aden pen a madakel a manga pasodan a mararangkom iyan so saba-ad a manga pando-an a mitotompok ro-o, a giyoto so inibada o Abubacar Assiddiq. sabnar a miya-aloy a pho-onon a mata-an a sekaniyan na piyangosiyatan niyan so isa ko manga komandar iyan (Yazid Bin Abi Sofyan) sa pitharo iyan: “oba ngka bonowa so babay, go so wata, go so miyalokes, go obaka pamotol so kayo a phagonga, go obaka paminasa sa torogan, go obaka pangimatay sa kambing go onta, inontabo sa pantag sa pangenengken, go obangka phowaga so tamaing, go obangka galden sa ig, go obaka ndonsiyan, go obaka katagoe sa kaliap.

Na si-i ko kapaka mabatang yan ko bitikan a kaiislami, na mi-i-itong so manga so tamok o rido-ai a sagintas ko miyangatataban a so pekha-aden niyan so onayan a mapepento pantag ko kaphembagi-bagiaon, a so mi-iitong ko ona-an pen o kapembagi-bagiaon a kawali langon o kapephaginged. Na misabap ro-o, na da pharowa ko sondaro a Muslim obaniyan thabana odi na tekhawa so nganin a miniganat o rido-ai a manga pathamotamokan. Na aya disan salakaw, na mata-an a giyangkae a manga galbek na pekhatago ko nganin a phembetowan o bitikan o kathidawa a kasislami sa "Al-Golol" "ka ndonsiyan" go pephakamba-al sa kelase a ped ko manga kalalalongan ko katidawa, a makapephasisonot ko minitaralo kasiksa-an.

Mata-an a so manga kiyabinesan a so siyabot tano sekaniyan ko nganin a mitotompok ko kapakindolona a kamamanosiyae pantag ko manga biyag ko kathidawa na mipengolalan pen ko kalalamiron ko manga sibilian.

IKATELO: SO MAS-ALA KO KAPANGONGORIPEN

Di tano khaongkir a mata-an a so Islam, pho-on sa paganay na da niyan nokola so kapangongoripen, sabnar a miyapakay so kapangongoripena ko manga biyag ko kathidawa, ogaid na khapakay ko kapakaphapasod iyan ko bitikan a kiphengolalanon sa taman ko manga sibilian amay ka ibetad a hokoman o makaphapa-ar ko manga sondaro odi na so parinta a kabaloya kiran a manga taw a miyangatataban.

Na lagid o kapapayag a giyangkae a bitiyara na aden a makazosoranga on ko saba-adon, lagid o nganin a kapapayag iyan ko apiya antona-a betad a kapakasopaka iyan ko ongangen a langkap pantag ko Islam, a so maka mbebeken ko kamaradika go so kandatadatar. inonta na mata-an a sekitano na paliyogat rekitano saya pen a kapatengi tano ko Islam si-i ko kinigoris o totholanon.

Na si-i ko masa a kiyapayag o Islam na aya mambebetad o kapangongoripen na domadayamang a adat si-i sa donya, na aya miyabaloy a ped sa dimiphendarainon a phangapopo-onan iyan na so nganin a pekhatago sa kabiyag ko masa a kipekhitalemba o manga Kathidawa, na da magaga o Islam oba kowa sa tindeg a makasosorang sa tarotop ko betad a so miyabaloi a komakalilid sangkoto a oras.

Na aya pedoto, na mata-an a sekitano na katawan tano a so miyadakep ko Kathidawa, na apiya pen tatap a makatitindag a pamikiran si-i ko manga Fiqaha, inonta na malo kiyagabenan si-i ko masa o Omar ibnil Khattab, na samaoto na sabnar a miyabaloy so manga sibilian a pephaginentaw si-i ko manga lopa a so pekhatagan o manga sondaro o Islam sa mapapalihara iranden sa tarotop so kapakamamaradika iran, sa aya sharat na pembayad siran sa bois 'a so pekharagon sangkoto a manga lopa'.

Na aya iphagoman roo, na patot a mainengka sa mata-an a so manga hokoman o Islam a so miyakabayan ko kiyabang o Islam, na miyabaloy a ayadena antap yan na so katamani ko manga rarad a giyangkae a atoran si-i ko pithataman a kakhaparo a sindadan niya. Sabensabnar a aya miyambetad o Qur-an, go so Sunnah, go so manga galbek o manga Sukbat o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na langon den oto pephagantap ko satimana ondas. Na so manga ayat sa Qur-an a so sesela-anian niyan so kamaradika-a ko oripen sa kababaloi niyan a galbek a ped ko manga pipiya amal, go kalek ko Allah na tantowa a madakel manga ayat. Na sabensabnar a miyapanothol a mata-an a adena sakataw a mama a iniza-an niyan so Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) sa pitharo iyan: Hay! Sogo o Allāh! Panotholangka raken so galbek a iphakawatan aken ko Naraka go mipihakarani aken ko Sorga? na aya inisembag o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) : na pamaradika ka sa sakataw a ginawa.

Go aden ro-o pen a manga Hadith a phezangka-a niyan so marata a kindolona-an ko oripen, go sabensabnar a miya-aloy a mata-an a so Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na piyanginsoya-a niyan so Abu dhar Al-Gifari kagiya piphapakaito iyan so oripen niyan, sa pitharo iyan:

"إِخْوَانُكُمْ حَوْلَكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَأَيُّعْنَهُ مِمَّا يَطْعَمُ وَلْيَلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَأَسْكِنُوهُمْ فِيمَا تَسْكُنُونَ وَلَا تَكْلِفُوهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ".

"Manga pagari niyo so manga oripen niyo, a biyaloy siran o Allāh a si-i sa manga tangan niyo, na sa taw a so pagari niyan na si-i sa tangan niyan na pakakana niyan ko nganin a pekhen niyan, go pakadintara niyan ko nganin a gi-i niyan nditaren, go pakabalinga niyo siran si-i ko babalingan niyo, go di niyo kiran phatorain so nganin a diran khagaga, na amay ka patorayan niyo siran na ogopi niyo siran."

Sabensabnar a so Islam na piyakasimpit iyan ko ona-an o langowan taman so manga phangapopo-onan o kaphangongoripen, na sabnar a miyabaloy a giyangkoto a phangapopo-onan ko paka-asal iyan a sekaniyan so kapangongoripen ko kathidawa go kapamimisaya-an sa sabap ko kapakasogok sa kasala-an odi na sambu o kapakasogok sa kasala-an odi na bayadan, go kapamimisaya-an a kisabap ko sogowan o mala ko pamilya, odi na kapamimisaya-an a pho-on sa bayabaya a ginawa (da tegela), go kapamimisaya-an a kiyawarisan. Na Islam na ayabo a liyamba iyan sa giyangkae a phangapopo-onan o kapamimisaya-an na so dowan sosen, siran so kabiyag ko oripan o kathidawa (giyae i kinanglan tano sa giyangkae a osayan), go kapamimisaya-an a kiyawarisan.

Na aya iphagoman ro-o, na sabnar a inipangoyat o Islam so kamaradika-a ko oripen si-i ko diyangka a mala sa phembaloy niyan oto a mala a kiparat a khiponas ko manga dosa go so manga karibatan, na giyoto e miyabaloy a betad ko kapakapatay sa da mbaba-a, odi na so kapakaboka si-i ko Ramadhan odi na so katolak sa sapa.

Na si-i den sangkoto a oras, na inokitan o Islam so manga lalan a bitikan, a khaparo ko oripen a nggolalan ro-o so kapamasa-a niyan so kapakamaradika iyan, lagid o” Al-Mukataba” maana kapaki pazada sa nggolalan sa sorat, a so khaparo ko oripen sa nggolalan ro-o sa kamaradika-a niyan sa ginawa niyan anggolan ko galbek iyan, odi na nggolalan ko Ina o wata a so khagaga o oripen a babay a mapapatot ton igira a mimbawata ko dato iyan sa wata a phakandod iyan tomadaros ko kapiyan niyan a taw. Na si-i sangkoto na gi-I tharon o Nabi (Sallalloho Alayhi Wa Sallam) a miyamaradika sekaniyan o wata iyan.

Na aya pamontosan o katharo, na mata-an a so Islam na sabenar a madakel a kiyarena niyan ko manga pamintoan a so phakasoledon so taw si ko Doniya a kapangongoripen, na si-I bo sangkoto a oras na kiyaleka-an so bago a manga pamintoan a gi-I kazalingganata-an o oripn san ko Doniya a kapakamaradika. Na giyangki manga betad na pekhangaga o manga panonorat a manga Muslim sangkai a bago a masa.

So gi-i katharo sa mata-an a so sangan o Islam na kena oba matag giyabo a kaphangimbenara ko manga bitikan a kapangongoripen a aya betad iyan na ma-a-aden den ko daniyan pen kapakaborantao, owanagaid na so kamata-ani ko manga bitikan a kai-islami na aya betadiyan na ipephangoyat iyan so kamaradika-a ko oripen. Na sabensabenar a aya kominowa sa giyangkae a pamikiran na lagid o Mala a Ulama sa Az-har a si Shiekh Mansor Rajab, lagidoto si Al-Ustaz Sayid Kotb, go si Al-Ustaz Abbas Mahmud Al-Aqqad. na pekhowa-ampen o kadakelan ko manga panonorat sangkai a kapapantagana masa, so pamikiran sa gi-i ron katharo sa mata-an a so kiyagabeni ko kapangongoripen sa doniya na kena oba giyabo a kapakasosorangian ko manga hokoman o Islam makapantag sa giyangkae a masalah, owanagaid na mipaga-ayon niyan sa tarotop so endaowan o Islam.

Na aya moripori na khapakay a matines tano aya, sa mata-an a so paka-asal o bitikan a kai-islami na aden a matatago-on a manga tindeg a makambibida go so bitikan a kamamanosiyae a bago, na so manga tindeg iyan na kalilid na mipephagayon iyan so manga tindeg o langkap a bitikan sa doniya a kamamanosiyae. Ogaid, na pekhasopak iyanbo si-i ko manga ped a masa. Na sabensabnar a so miyanga o-ona a manga pangengemba-al sa bitikan na pimasak iran so manga awida-akal ko manga bitikan ko kathidawa si-i lamalama a mibibida ko lamalama a pephagilayan tanoron.

Na ogaid na ped sa karibatan go kaperamiramig mipantag ko manga onayan o islam obatano pakapaninggaposana sa giyangkae a osayan. Na samaoto na da rekitano mapatot obatano pakalipati sa mata-an a aya okit-okit a a kaphapasodan o islam si-i ko lamalama o bitikan, na aya man a kangbebekeenan iyan na so ijthad (riyaotan a pamikiran o manga mamponai sa Ilmo), sabap san, na minipatorai ko manga *Fuqaha* sa kapapantaganaya a masa, so kapharoparao iran ko manga bolong go so manga osayan o miyangao-ona sa arang a masembag iyan so manga sesekaten a nisisita o masa a kapapantagan, na da a khato-on ro-o a rowar ko isa a sarat, a sekaniyan so mata-an a aya patot ko manga onga niyan, na diniyan masopak so Qur-an go so hadith melagid ko kambabatang iyan go so kiphendalendalem non, lagidoto a patot a mabager iyan so manga kamapiya-an o kaphaginged a kai-islami, na aya benar na mata-an a da ko Qur-an odi na si-i ko Sunna so nganin a aya kapapayag iyan na mizosopaka iyan so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. So peman so manga tindeg o manga ala a *Fuqaha* na da ko betad iyan inonta na manga kepit a phapasod ko ijthad a kena oba adena mandiditar iyan ko apiya antona-a a ropa-an ko kasosoti-i a ipethongkironbo o saba-ad so karibatan ko kapezagad o manga gawi-i.

So ilayan a rangkom si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-Islamie*

Ini sorat e: Ustadz Dr. Mohamed Talaat El Ghonaimy
Ustadz a go Olowan ko International Law Department, College of Law
University sa al-Iskandariyah

SO BITIKAN A KAMAMANOSIYAE, GO BITIKAN SI-I KO MANOSIYA:

Giyangkae a thothol aken na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-Islamie. Na so kapephanothola ko Hokoman o Allāh na malendo, go dikhaparo obaon makatiyokop so manga sabot, go so manga pamikiran, kagiya sekaniyan na kalodan a dikhathekhad, go bagiyaw a dikhasonsang. Na andamanaya e kakhaparo o taw i kathekhada niyan ko manga kadalem iyan, go andamanaya ko maimoleng i katimoo niyan ko manga rarad iyan, na phakatiyokop raken ko kalobay aken so kabebenar a kiyagaga-a koron, go kiyasana-an ko si-i ko kalobay aken so kawatanaken ko kapakalendowaon, go lagid o gi-i ran katharoa sa mata-an a so dikhakowa so kalangowa niyan na dipeman imbagak sa kala-anon.

NA ANTONA-AY MAPIPIKIR TANO KO LANGKAP A BITIKAN SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE?

Kalalayaman ko basa o manga ala i sabot a langkap sa doniya ko kaphagosara iran ko dow a basa, siran a dow na so bitikan a kamamanosiyae, go so manga kabonar o manosiya. So manga kabonar o manosiya si-i raken na sekaniyan so bitikan si-i ko manosiya sa lagidoto a mata-an a so bitikan a kamamanosiyae na inatompok ko kamamanosiyae, na mata-an a so bitikan ko kabonar o manosiya na ipethompok ko manosiya. go da pagayon so manga Ulama ko panonompangan a downan a basa.

Na aden ro-o so lompokan a piyakabelang iyan so osayanon sa aya pipikiren iyan ko basa a bitikan a kamamanosiyae na kao-ompongan ko manga pasodan a langkap sa doniya a so mararangkom iyan so kapakamamaradika ko ka-atawi ko manosiya, go so gi-i niyan kazinirigan. Na misabap ro-o na matitimo sa ingaran a basa ini so kabonar o manosiya, go ped kiran so kominowa sa tindeg a makambabala, sa aya panarima iyanon na so basa a bitikan si-i ko manosiya na na sekaniyan na lebi a mabelang a panonompangan niyan sabap sa kalolokotan rekaniyan so basa bitikan a kamamanosiyae.

* Manga galbek o paganay a nadwah (seminar) sa Egypt mipantag ko bitikan sa doniya a kamamanosiyae, inator o ompongan sa Misir mipantag ko Hokoman sa doniya go so ICRC, Cairo 20-24 november- 1982, bimbar o ICRC go so ompongan sa Misir ko bitikan sa doniya Cairo 1982 pandangan 17- 53.

Go aya mata-an na giyangkae a kasasawalan mipantag ko mitotoro o manga basa na mataganan kaphawala sa pamikiran, ka phakatiyokop si-i ko kambolongiron so kapilia tano ko basa a phagayonayonan tano sekaniyan. Go saken na aya khapili aken a mapiya na mabaloy so omani isa a basa a aden a ma-ana niyan a mabebelag ko salakao ron. Sa aya ma-ana raken o basa a bitikan a kamamanosiyae, go si-i sa giyangkae a osayan na sekaniyan so bitikan a so igagaget iyan so manga kabonar o manosiya ko masa a kathidawa, go si-i ko masa a simoket a phagosaran sa sandiyata. Na so bitikan si-i ko manosiya na sekaniyan so bitikan a so phagatoren iyan so manga kabonar o manosiya ko masa a kalilintad.

Go sabnar a pekhititik si-i ko poso aken, si-i ko masa a gi-i aken kapagosaya ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-Islamie, o andamanaya i kapakaphagayon sa kizenggayn tano si-i ko bitikan a Kai-islamie a langkap sa doniya a sapak a ipheropa tano sekaniyan a mata-an a sekaniyan na kamamanosiyae a obadi mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kai-islamie, na palaya sekaniyan bitikan a kamamanosiyae, ka so Islam na pho-on ko basa a kalilintad. Na diyaken khaonkir a mata-an a giyangkae a pekhititik a miyaka perarad ko poso aken a saken na lagidotoden, na owanagaid, na piyakada-aken oto sabap ko manga nganin a somiyagad a gi-i mapamimikiran, a saken na kapapantagan a kapephangadi-i aken ko inosar a basa a kalalayaman si-i ko basa sangkai a masa ko ma-ana a dimakatitiyokop. Na Aya benar na mata-an aya a apiyapen so kalilintad i niyawa o Islam, inonta na so kalilintad na kena oba sekaniyambo i ma-aden ko kapephangInged o manga taw a so makikilalaon –na sabap ko kiyapanagompot o gi-i kapamagagao, go so gi-i kathithidawa, na si-i sa giyangkae a betad na pagalowingko so katharo o Allāh a lebi a maginawa:

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدِمَتِ صَوْمِعٌ وَبَيْعٌ وَصَلَاةٌ وَمَسْجِدٌ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا
وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الْحَجَّةُ ٤٠

[Na oda rena o Allāh so manga manosiya, so saba-ad kiran sabap ko saba-ad, na miyanga gegebaden so manga samba-an o manga pari) *sawami*, manga (simbaan o manga kristiyan) Biya'on, go so manga (simba-an o manga Yahodi) salawat, go so manga masgit o manga Muslim a pekha aloyron so ngaran o Allāh sa madakel, na mata-an thabanganden o Allāh so pethabang rekaniyan; mata-an aso Allāh na thithowa mabager a dikharen](Surah Al-hajj: 40)

Na kagiyamaoto na so karena ko ribat, go so kapekhasawai ko karata o pagetaw ko salakaw kiran a nggolalan ko nganin a inaden o Allāh go inokor Iyan ko manosiya a manga sabap na sekaniyan na khiren ko kabinasa-an na go phakagamit ko mapiya. Go aya manga ped a bontal a kapagrena ko marata na inaloy o Qur-an al-kareem so kathidawa;

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ البقرة: ٢١٦

[Ini paliyogat rekano so kapakimbono-ay niyo ko (manga kapir) a sekaniyan na ipekhagowadiyo, na thatana a aden a ipkhagowadiyo a aya rekano mapiya, go thatana a aden na pkhababaya-an niyo a aya rekano marata. Na so Allāh i matao, na sekano i di manga tatao] (Surah al-Baqarah: 216)

Na amaika ba aya mambebetad o kambonowai na thitho a somasagad ko kapephagintaw, go betad a ped ko manga betad o pekhaolaola sa doniya, na samanoto na mona sa taralbi so Islam - a sekaniyan na agama a go kandato- a pha-ator ko betad iyan (a kambonoai), go phakatanor ko manga Hokomaniyan. Owanagaid na sabensabnar a miyabaloi so Islam a paganay a gonanao a kiya lindawaniyan so hadapan o kamamanosiyae a ma-adaon so meleng, go ma-adaon so kaongo, a pkhabaloyniyan so kathidawa a kapholang na go kambinasa, go diniyan paginengka-an ko rido-ai so kathonganaya na go so kapasadan.

﴿ وَوُجُوهُكُمْ يَوْمَئِذٍ بِآسِرَةٍ ﴿٢٤﴾ تَلْفَنُ أَنْ يَفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ ﴾ القيامة: ٢٤ - ٢٥

[go aden a manga paras sa alonganoto a khipaka i-ibi, magegeda iran a aden a phenggolaola-an kiran a margen] (Surah al-Qiyaamah: 24-25)

Sabnar a aya betad o agama a ontol a manapi na kazalimbetad a mala, a so miyapakaliyo niyan so manga manosiya pho-on ko manga liliboteng a manga pamikiran a Greece, go giya Roman, makapantag ko kapakithidawa ko manga rido-ai san ko sindaw a so lomiyangkap ko mbarambarang a darpa sa doniya, a tatarima-aniyan ko rido-ai so manga kabnar, go a-akowaniyan ko gi-i makithidawa so manga siyap. Na da mabaloy a giyangkae a kazalimbetad a mala oba khisaginda ko manga kathidawa a kabibinatangi a so kalalayaman a greece, go giya Roman, owanagaid, na mata-an a mitataros den a a giyangkae a kiyazalimbetad a tantowa mala ko kipzaginda-anon ko nganin kamamasa-an tano imanto ko oriyon o manga panagontaman ko miyaka patgatos ragon ko kiya sawairon o kapapantagan a bitikan a langkap sa doniya, si-i ko gi-i kapharoparoa ko kapephaka lengena ko piyama ka lekkek ko kathidawa, na go so kapephaka khapa ko manga kapephaka antiyoriyan.

KATHARO A BENAR :

Initadi o Hokoman o Islam so manga tanda a khabaloi a padoman o kanggobirno a kai-Islamie si-i ko gi-i niyan kipethompoka-an ko manga Inged sa doniya, go initoladiyanon so manga goris a khatanoriyanon so manga okitiyan ko salakaoron a manga Inged. Go sabnar a ndadakel so manga ayat san, samaoto na aya phili-in ko ron na ibarat o katharo o Allāh:

﴿ الَّذِينَ إِذْ نَكَحْتُهُمْ فِي الْأَرْضِ الْأَيْبَةُ إِذْ نَكَحْتُهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقْرَابًا فَلَمَّا فَسَخِطُوا بِمَا عَصَوْا قُلُوبَهُمْ قَاتَلُوا النَّسْرَةَ وَالنَّسْرَةَ قَاتَلُوا النَّسْرَةَ وَتَوَلَّوْا الْبُغْيَاءَ وَتَوَلَّوْا الْبُغْيَاءَ وَتَوَلَّوْا الْبُغْيَاءَ وَتَوَلَّوْا الْبُغْيَاءَ وَتَوَلَّوْا الْبُغْيَاءَ ﴾ الاحقاف: ٤٤

[Siran na o pakakhapa-ar ami siran ko lopa, na iphamayandeg iran so sambayang, go thonayniran so zakat, go izogo iran so mapiya, go izapariran so marata: na kapa-ar o Allāh so kha-akhiran ko pkhaolaola, so Allāh na benar a lebiya mala] (Surah al-Hajj: 41).

Si-i ko kaphagosaya sa giyangkae a ayat na khabatiya tano ko tafsir i Ibn katheer a mata-an aden a dowakataw a mama na miyakaoma siran ko Abdullah Ibn ‘Umar si-i ko masa a kiya aden o awida-akal ko Abdullah Ibn al-Zubair na pitharo a giyangkoto a dowakataw: mata-an a so mangataw na adena pinggolaola iran na seka so wata o ‘Umar, go bolayoka o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam), na antona-ay miyaka ren reka ko kapliyongka? Aya pitharo iyan: na miyaka ren raken na mata-an, a so Allāh na hiyaram Iyan so rogo o pagariyaken, na inaloy ron a dowakatawto so ayat, na pitharo iyan (Abdullah Ibn ‘Umar): miyaki thidawa kami ko manga kapir ka aden di kha-adn so awida-akal na go so agama na rek o Allāh, na sekano na kabaya iyo so kambonoay sa taman sa ma-aden so awida-akal na go phembaloy so agama a rek o salakaw ko Allāh.

Sabap ro-o na so kathidawa sa Islam na aya antap iyan na sa isa ko dow a betad: so kasiyapa ko manga Inged a manga Muslim obasiran magobat o salakaw go so kapaka thakna o agama iran oba mapnas, giyotowi sabap a so kathidawa ko Islam na aya maniniaton na so mapiya a parangay go maka tindeg so kapaginontolan go phesela-aniyan so taw, na pho-on ro-o na kena ba piyaka memesa so kiya-aloya e Ahmad Shaoky ko pananaro-oniyan ko Rasul (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):

“So kapakithidawa si-i ko kabnar ka na makao-ontol a okit, go so phakapo-on ko phaninggasa a manga doti na bolong”.

Go so kaliwanagi ko toro-an a kapangintohan na ongay a o kathidawa ko kiya tharowaniyanon:

﴿ وَقَتِيلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كَلِمَةً رَبِّهِ ﴾ الانفال: ٣٩

[Na pakimbonoay kano kiran taman sa da-a mabaloy a kapanakoto, go mabaloy so okit a kapagintaw a palayadn rek o Allāh] (Surah al-Anfaal: 39).

Ongangen ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, go so saboton a kai-Islame:

Amaika aya betad na lagid den o kiyatharo akoron, na samaoto na antonaa-ay sangan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyai? na marayag ko nganin

a kiya iposan ko a mta-an aso bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyai na dikhaparo obaniyan minggolalan so sanganiyan inontabo o mapakapagayon niyan so dow a so makazosoranga: manga itongan a kamamanosiyae, go manga kinanglan a dimipezomala.

Na so kamamanosiyae na pekhailot yan so bitikan sa kapekha-aden o kanggiginawai, go so kakhakalimoay, go so kakhikinanglana sa kipekhitolodeniyanon ko bager na go kapagoradorad. Go phaka-apas so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko kapekha tantowaniyan ko manga hadapiyan, go manga singayo iyan sa diyangka a kapephaka-apas iyan si-i ko gi-i kapakapagayona ko letlet o makazosoransorang a manga tindeg. Go sabensabnar a piyaka kempet o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a sasakaon, a giyangkae a tangan si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-Islamie si-i ko katharo iyan a sesla-an:

"أَنَا نَبِيُّ الرَّحْمَةِ وَأَنَا نَبِيُّ الْمَلْحَمَةِ"

“Saken na Nabi ko kapangalimo, go saken na Nabi ko kapherang” na inisompat iyan so kapherang si-i ko kapangalimo sa ini onaniyan sa kapangalimo ko kapherang ka aden thakna si-i ko poso o gi-i makithidawa a Muslim a mata-an a sekaniyan e bager a kapaginontolan a kena oba pedang a kapaka dapanas. Go sabnar a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na aya betadiyan na maimpid sa kiyapili iyan sa lapal, a sekaniyan ko kiyapili aniyon ko kakhhalimoay na aya niyatiyanon na so kiya liwanagi niyan ko kakhapdiay go kakhhalimoay si-i ko ndolondolonan a gi-i makazambi sambu, giyotowi sabap a piyaka lebi niyan so mailot a kakhhalimoay ko limo. So peman so kapherang na apiyapen aya ma-ana niyan na kathidawa a mitataralo go kathidawa a mala, inonta na mata-an a mapapadalem ko ma-ana niyan so kathidawa ko masa a awida-akal, kena oba matag kathidawa. Na samaoto na makanggonanao sa mata-an a so gi-i niyan kapherang, sa kena oba kambonoay a kaphegesa, go kena oba pantag sa kadato, inonta na mata-an na kapherang a dipinsa ko manga awida-akal, go so ka tanto o kalilintad. go mapapadalem ro-o pen so ma-ana o basa, si-i ko basa لحم الأمر ma-ana igira phihiyapiya-an niyan go inompiya-an niyan, go giyanani singayo o kathidawa si-i ko Islam go sekaniyan pen na pitiya a pekhapitiya iyan so manga parangay o Muslim a gi-i makithidawa. Na si-i sa giyangkae a manga osayan a maporo na pekhatimo-on so kapangalimo a rakes a kapherang.

Sabensabnar a minizarendada o manosiya so pagariniyan a manosiya po-on den ko paganay a kapaka tho-ona iran ko liyawao o lupa, na dapen mathai a kiyapakambeken o Adam ko darpa iyan ko liyawaw o lopa, na piyaka ragirai o isako dow a wata iyan so rogo o pagarinyan, (ma-na a biyono iyan). Na giyoto na thotholan ko gi-i kapakathomlana o manosiya a so pephantholen sekaniyan o manga masa, go pephantholen pen o miyanganggogolaola, a so masasarempang iyan so pageletan

o manga layak a manga pipiya a so ipephakaka ozor, go ipephaka bager, go so manga layak a marata a so pephaka geba, a go pephaka sokar, ogaid na langonanan na gi-i makanggaganapa si-i ko isa a kapherang, a sekaniyan so tandingan ko bager si-i ko ndolondolonan ko kapephagInged. Na si-i sa giyangkae a gi-i kapakaphapasgawa na pephaka tangan so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa tangan pantag sa kapaka mangowao o manga layak a manga pipiya.

Na sabensabnar a pipharoparo o mamponay ko bitikan a taw switzerland a si Jhon Baktih a kapaka kompetaniyan ko onganon o pangitaban a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko osayan a makararangkom, na da a miyato-on niyan a mapiya a tindeg a maka lelebi sa kapiya ko katharo: “*kababaya-anka ko pagaringka so lagid o ipekhababaya-aka sa ginawangka*”. Na sekitano na katawan tano so hadith a maporo sa gi-i niyanon katharowa: “*Di khatarotop so paratiyaya o isa rekano taman sa diniyan ikababaya ko pagari niyan so nganin a ipekhababaya-iyon sa ginawaniyan*”. Na samaoto na mata-an a so dikipendarainonen ko onganon o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na sekaniyan na sagintas ko Islam a ped ko manga gintasan o paratiyaya, go liyopen ko lima a manga rokon na sekaniyan na rokon a ped ko manga rokon o Islam. Na amaika aya maolaola o manga onganon, go so manga agama a salakaw na sabnar a miyaka thompok a go so Islam si-i sa giyangkae a pasodan na mata-an a sekaniyan (a manga onganon) na sabnar a mini tindeg iyan (a giya pasodan) sa kapamando, go so kaosay sa mapiya. So peman so agama Islam na sabnar a miyapakambeken sekaniyan (a giyangkae a pasodan) sa dimipezomala a kamamata-anan a da-a matatago-on a pa-awing, go da-a baon margen.

Go sabnar a miyaparampang so mamponai sa bitikan a taw sa switzerland si-i ko kathendoa niyan ko kamamata-ani ko manga pasodan a so pekhaparoli tano sa giyangkoto a onganon ko pageletan o thithindeg ko bitikan a paka-asal a so siran noto na gi-iran thindegan a mata-an a so wara-an na sekaniyan e phembegay rekitano sa ilaham mipantag sangkoto a manga onayan, go so siranoto a thithindeg ko bitikan a inemba-alan a manosiya, a siran so gi-i tharo sa mata-an a so gi-i kinggolalanan o manga Inged sa doniya na pekhasawa aniyon a giyangkoto a manga onayan go gi-i niyan mapaka mbabagera taman sa matarotop so taongan. Na matatago sa giyangkoto a mamponai ko bitikan a taw sa Switzerland so pasinsiya sa giyangkae a kambabarama-ana ka izanden o salakaw ron a manga mamponai sa bitikan a manga taw sa Europe si-i ko masa a gi-i ran kapangadi-i si-i ko thotholan ko kapaka thotompotompok o manga Inged sa doniya a si-i siran pephanagipo-on ko sowa a Greek a go sa Roman, oriyanian na phangenepan siran a torog a pekholamboron so manga liliboteng ko lembak a masa, na disiran phamakanaw inontabo o misabap ko manga pananagotok o masa a kapaka ozor sa aya kapipikira iranon na mata-an a giyoto na manga pananagotok o manga lima o manga taw sa Europe, go manga panagontaman iran. Obadi marayag a mata-an a

so totorogen na diniyan khagaga a kazaksi-i niyan ko sindaw o katao a somibang sa sebangna sa giyangkae a lembak a masa (middle age) a daden sedep so sindaw niyan inontabo ko oriyon o kiya sangkop sa sedepan (Europe) o kapangngiring sa kapaka ozor na go so phangasasabapan sa kanggimoat. A giyanan so bandaran o Islam, a so miyakamba-as - a da a miyaka onaon, ko nganin a miyabaloy a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a manga Hokoman, go mini togalin so saba-adon a minithalon o manga taw a mimbalingan ko manga Inged iran a ped ko manga sarawang a miyakithidawa ko manga Muslim, na ini pamangendaon so sabagi on ko manga-ala a paganadan si-i sa Italy, go sa Spain, a ro-o miyamakambowat so manga paganai a mithaong ko bitikan a langkap sa doniya sa masa emanto.

Na diyaken kabaya a oba-ako liyo ko bandingan o katharo sa giyangkae a lamalama, na ogaid na so manga dalil ro-o na tanto a manga i-ilot a bagian o taw a khabaya-anian a thandanganian sa kapamamakinge a sekaniyan na thotomanged. Na da ko betad o pamikiran a makapopo-on sa Greek, go sa Roman, a sekaniyan so ma ada on so apiya antona a pada-adat ko rido-ai oba mabaloy a aya pekhabowatan - ko kiya sagad o thotholan- o manga pasodan a daniyan makenal, go manga onayan a daniyan minggolalan. Na amay ka ba aya mao-o-olaola o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kamamasa-an na sabnar a mini daptar si-i ko manga kapasadan, a khapakay a mini pho-on ko manga panagontaman o taw sa Switzerland a manosiya a si “Dunant” minggolalan ko kapasadan ko ragon 1864, inonta na giyangkae a manga tomadeng a minisorat na dikhapakay a mabelag ko manga paka asaliyan a kalalayaman, na sabnar a minidakat so dow a minipagoman ko Hokoman a migaganap a dow oto ko manga kapasadan sa Geneva, giyoto so mata-an a sorat a masagagod a so di khakokom o manga pasodan a misosorat na aya mata-an a phakakokomon na so manga pasodan o adat a langkap sa doniya, go pekhasiyap sekaniyan o manga tomadeng a kamamanosiyae, go so gi-i manggonanao o kapdi o kadandan o pagtao. Na so sangan o Hokoman o Islam sa kaphakambekna sa giyangkanan a manga adat na kamamasa-an, go so kapaka lelebi niyan na da a tamana iyan, go so kapapatot o manga gonanao o kagedam a madadalemon na pasodan anan a da a baniyan tamana. Na samaoto na so Qur-an a paga-adatan na ipezapar iyan so kambaradosa:

﴿وَذُرُوا ظَاهِرَ الْأَرْضِ وَبَاطِنَهَا إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْأَرْضَ سَيْجِرُونَ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٢٠﴾﴾ الأنعام: ١٢٠

[na ganatiniyo so mapapayag a dosa, go so masolen, mata-an a siran gi-i zokat ko dosa na imbalas kiran den so pizokat iran](Surah al-an-'am: 120) Na so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na inosay niyan so dosa: sa mata-an a sekaniyan so langowan a pekhititik sa rareb o manosiya, go ikhalek iyan oba katokawi o manga taw.

﴿بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ لَمْ يَلْحَقْنَا بِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتُمُ ﴿١٥﴾﴾ القيامة: ١٤ - ١٥

[kena ka so manosiya i saksi sa ginawa niyan apiya i inibegay niyan a manga dalina iyan] (Surah al-Qiyaamah: 14-15)

Aya mata-an na so manga Hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sekaniyan na manga Hokoman a wara-an, ogaid na sekaniyan si-i sa Islam wara-an a ini wasiyat o Allāh go minidakat so panonompanganian si-i ko kitab Iyan a paga-adatan, go si-i ko manga hadith o Nabi niyan (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a paliyogat ko manga taw, go patot kiran, go khithegl kiran, go selasela.

﴿فَظَرَبَ اللَّهُ الْقَلْبَ الَّذِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهِمْ لِيَتَذَكَّرُوا أَلَّا يُغْتَابُوا بِرِجَالِهِمْ لَئِن لَّمْ يَظْهَرُوا عَلَيْهِمْ قَدْرُوا قَدْرًا ﴿٣٠﴾﴾ الروم: ٣٠

[Okit a kiyapangaden o Allāh a so inaden Niyan so manga manosiya si-i rekaniyan. Da a kasambi ko kiyapangaden o Allāh, giyoto man i okit a ontol, na ogaid na so kadakelan ko manga manosiya na di iran katawan].(Surah ar-Ruum: 30)

Na amaika aya betad o kamotowan na sekaniyan so sangkot a kamamanosiyae a so pezagad ko tindeg a babaya sa mapiya ko salakao a taw. Na mata-an a so Hokoman o Islam na sabnar a mithindeg pho-on sa giyangkanan a kamotowan sa tindeg a da kathindegi a manga taw sedepan (West), go diyaken paparatiyaya-an oba mata-anaya a magaga iran a ka thindegiranon, a sekaniyan so kipezogo niyan ko Muslim ko kapaka adidiya niyan ko salakaw ron adi so ginawa niyan, apiya aden a miya-aden ko Muslim a kamotowan, go pkhabaloy oto a sipat a ped ko manga sipat a paratiyaya a pekhababaya-an.

﴿وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ﴿٩﴾﴾ الحشر: ٩

[go inilawan iran ko manga ginawa iran, apiya pen aden a matatago kiran a kamiskin] (Surah al-Hashr: 9).

Na taman sa igira a kabaya o Muslim a kapagapasiyan ko kamotowan, na mata-an a so kabnar iyan sangkotowa kamotowan na miroropa go katatamanan, sabap sa miya aloy ko wahi sa Qur-an

﴿فَمَنْ أَضَلُّ مِنْ غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ﴿١٧٣﴾﴾ البقرة: ١٧٣

[na sa taw a kamotowan, a kena ba pephanganian, go kena ba pepemalawani, na da-a dosa niyanon] (Surah al-Baqarah: 173). Na pho-on ro-o na mata-an a so kanggiragirai o Muslim si-i ko betad a kamotowan na kena obaon tolabs ko nganin a baya o ginawa niyan, ka aya mata-an na sekaniyan na makokokom sa diniyan kabalo i makaphanganian, go di maka phemalawani...

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعَثْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ يُونُسَ: ٢٣﴾

[Hai manga manosiya so kapephanga niyaya niyo na si-ibo pagendod ko manga ginawa niyo] (Surah Yunus: 23).

﴿وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ البقرة: ١٩٠﴾

[Go dikano pemalawani ka mataan a so Allāh na diniyan khababyaan so manga malawani] (Surah al-Baqarah: 190). Go si-i ko ma-ana a lagidiyan, na so isa ayat a sasakaon na inaloy niyan

﴿فَمَنْ أَضْطَرُّنَا فِي مَخْصَصَةِ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِأَنَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾ المائدة: ٣﴾

[Na sa taw a kamotowan, a kenaba mithibaba ndosa, na mata-an a so Allāh na manapi, makalimo-on] (Surah al-Maedah: 3).

Manga mas-alah a da samokon:

Aden a manga mas-alah a da a samokon a khabaya-angko a mapakatana aken ko da-akempen kalaboe manothol ko makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame a kamamanosiyae, na phaka kempeten aken sa giyangkae a phakatalingoma:

1. Mata-an, so nganin a miya osay a ped ko manga pasodan, go manga pamikiran a kai-Islame na pekhhokom niyan so betad o Muslim sa tarotop sa lagid o kapekhokoma niyan ko ndolonan o Muslim a go so lagidiyan a Muslim, kagiya so Islam na aya phagalainiyan na so manosiya, apiyapen antonay agama niyan, bangsa niyan, go warna niyan, sa mata-an a sekaniyan na ka-aden a pho-on ko Allāh, go sindaw a pho-on ko tihaya Niyan, sa giyangkae a kitotompok iyan sa langit na giyotowi miyaka pili rekaniyan a kabaloy niyan a khalifah o Allāh ko liyawaw o lopa. Na giyangkae a kitotompok sa langit na sekaniyan so miyakabaloy ko gi-i kazelasela-a ko kamamanosiyae si-i ko taw sa kazelasela a misasabap ko gaga a kapangintohan. Sabap san na da-a piyaka memesa ko kiya tareg o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko bangkai a ini sagadon ko masa a kiya tharo-awn o manga sahabah niyan a mata-an a seknaian na bangkai a yahodi, sa simbagiyan sa maliwanag a kananabi-i a kala e logar sa kaphagariyari ino badi manosiya.? Go pho-on saya na aya betad o Hokoman a kapangintohan na langkap, go rangkom.

﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ﴿٣٢﴾ المائدة: ٣٢﴾

[Saden sa mono ko taw a da pamono sa taw, odi na paminasa ko lopa, na lagid obaniyan biono so manga manosiya langon: na sadn sa kasabapan sa kaoyag o taw, na lagid na lagid obaon mini sabap a kiya oyag o manga manosiya langon] (Surah al-Maedah: 32)

So manga pamikiran a domadayamang si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae (so simokt a kasasandiyata-an a ndodon so tabiat a langkap sa doniya, go so simoket a kasasandiyata-an a da a baon tabiat a langkap sa doniya).

Na thangka-angko sa giyangkae a diyangka so pamkasan, ka anako maka togalin nggaga-an ko kaphanothol, go da-a khato-on naken a lawanon a osayan a mapontok rowar ko ka okiti ko okit o mamponai sa bitikan a taw sa Switzerland asi Jhon Baktie ko kapagosayako si-i ko domadayamang a manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-islamie, san ko gonanao a ped sekaniyan ko thatakena imanto a manga pasodan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a inemba-alan a manosiya. Go bagian o manga pasodan so sangan a dimiphendarainon, a sekaniyan so manga takitaki a katharo a so pekhalihanaganiyan so manga dadabiatan a mapiya a domadayamang, go pekhibegay niyan so manga bolong ko nganin a dioto mai-inengka a ped ko manga awida-akal, go madadaorog iyan so kapephaka ozora ko nganin a ma-aden a nggolalan ko iphembetad iyanon lalan a mapiya, go atoran a mathitho. Na pekhabagi so simoket a kasasandiyata-an odi na kambonay si-i ko saboton o Islam sa dowo bagi a domadayamang, isa sa dowo oto na khapakay a ibetho tanoron – o aya khowa-a so inosaron a basa i al-Mawardi- sa manga kathidawa mipantag ko manga kamapiya-an, ikadowa na manga kathidawa mipantag ko manga mushrik go so manga murtad.

So manga kathidawa mipantag ko manga kamapiya-an:

Aya katharo on i al-Mawardie- a ka-a-ayonanon sangkoto a katharo iyan o kadakelan ko miyanga o-ona a Ulama - a mata-an, so manga kathidawa a mipantag sa kamapiya-an na mimbabagi bagi sa telo bagi (1) kapakimbonoay ko manga Murtad (2) kapakimbonoay ko pezopak, go peliyo ko Hokoman (3) kapakimbonoay ko gi-i makithidawa a manga rido-ai, go manga tolisan ko lalan. Na si-i ko gedageda aken na mata-an a giyangkae a kiyambagi bagiaon na kena oba kiya impidan, kagiya so kapakimbonoay ko manga Murtad na khapakay a mikokomon so kapakimbonoay ko manga Mushrik na mipenggolalanon so manga Hokoman a gi-i nggolalan ko kapakimbonoay ko manga Mushrik. Sa lagidoto so kapakimbonoay ko manga rido-ai, go manga tolisan ko lalan na diyoto matatago ko sabot a kambonoay a igagaget o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na da a khalamba ko manga kathidawa sa kamapiya-an a nganin a khibala ko pembethowan si-i ko basa o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa simoket sa soled, a rowar ko kapakimbonoay ko pheliyo ko ontol, go so pheliyo ko kadato. Na ipo-on si-i na khagagako a tharo-on aken a mata-an a so kapakimbonoay ko pezopak, go so pheliyo sa kadato na mimbabala iyan so basa a phembethowan si-i ko basa o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a bago sa simoket a kasasandiyata-an a so da a baniyan tabiat a langkap sa doniya, lagidoto a mata-an a so kapakimbonoay

ko manga Mushrik, go pekhioman kiran so manga Murtad ko osayaniyan a pagaloy nakenbo - na mimbabala iyan so kalalayaman tano imanto a phembethowan sa simoket a kasasandiyata-an a ndodon so tabiat iyan a langkap sa doniya. Go giya-iden a khialay tano a mata-an a so dow a kiyambagibagia o Shari'ah Islamiya ko simoket a kasasandiyata-an na mimbabala iyan so dow a kiyambagibagiya-on o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa emanto. Ogaid na so dow a atoran- so Islam, go so inemba-alan a manosiya- na mbida siran si-i ko manga khibebethowan sa simoket, go so saba-ad a manga Hokoman a minggogolalan.

Go mapipikiraken a kaliwanagi ko ko nganin a mini onako magosai a kitalingoma-anaken ko sasosonan ko manga sosonan o kathidawa sa mipantag sa kamapiya-an a so miya ona so kiya pangaloya koron, salakaw ko miya-aloy i al-Mawardie, go si Abi Ya'la, go so maka a-ayon kiran a dow kataw.

So kapaki mbonoay ko manga Murtad:

Aya ma-ana niyan na kapakimbonoay ko manga taw a minikokom kiran so kai-Islami kiran na oriyanian na miyawa siran ko Islam, na giyangkoto a manga taw na pitharo kiran o Rasulollah (Sallallahu 'ahali wasallam): "مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ"

"Sa taw a alinen niyan so agama niyan na bono-a niyo".

Go pitharo iyan pen :

"لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِإِخْدَى ثَلَاثٍ: كُفْرٍ بَعْدَ إِيمَانٍ أَوْ زَيْقٍ بَعْدَ إِحْسَانٍ أَوْ قَتْلِ نَفْسٍ بغيرِ نَفْسٍ"

"Di khahalal so rogo o taw a Muslim inontabo o misabap ko isa ko telo: so kakhapir ko oriyan o paratiyaya, odi na kazina ko oriyan o kapaka bangon sa walai, odi na kapakapatai sa taw a kena oba miyangotang sa niyawa".

Na aya Hokoman a giyangkae a manga taw amayka aya masosowa iran na si-i siran ko betad a magagaga o manga Muslim sabap ko kaito iran i bilangan ka da siran misibay ko manga Muslim na di kinanglan so kapakimbonoay kiran, na amay ka thawbat siran na khatarima so tawbat iran, go di khapakay so katarima-a ko Murtad ko kamomortad iyan ko kabayadiyan sa jizyah (Tax), go di khatarima so kapasada niyan, go di khakan so siyombali iyan, go di maphangaroma so babai kiran. Go pizopasopakan so kambonowa kiran, ino penggaga-anan anta-a ka tha-aliken sa telo gawi-i. Na aya mata-an na giyangkae a paliogat a Hokoman na di phakaliyo ko kababaloy niyan a kasala-an a pekhasogok sekaniyan o taw a kagaganggaman o kadato o parenta, na samaoto na khitanaon so kasala-an a so midadakat sekaniyan ko bitikan. Na sekaniyan na si-i ko kitotompok iyan ko bitikan a langkap sa doniya, na mini sold si-i ko bitikan a manga kabnar o manosiya, a pho-on ko

bitikan a kamamanosiyae. Na amaipeman ka basiran ba siran zibay ko darpa a mabelag siran ko manga Muslim taman sa mbaloy siranon a somosopak siranden, odi na si-i ko isa a katharo aon, amai ka maka aden siran sa parinta a thitho a inggogolalaniyan so kadato si-i sagintas a ped ko Inged, na samaoto na miya wajib so kapakimbonoay kiran pantag ko kiyapemortad, na aya kaphaka phenggolalan so kapaki pembonoay kiran ko oriyan o kapaka ikhtiyara kiran, go so kaphaka pamangniya kiran sa pasensiya na so Hokoman o kapakimbonoay ko manga taw a gi-i makithidawa sa aden baden a kibibida iya a pat: isawn na mata-an a dikhapakay so kapaki pagimasada kiran sa kapasadan a si-i sirandn ko Inged iran, ogaid na khapakay oto manga sarowang (muhadanah); Ika dow na di khapakay so kapaki pagompiyay kiran ko ka thatakena iran ko kamomortad iran, ogaid na khapakaya kapaki pagompiyay ko manga sarowang, ikatlo na di khapakay so kapangongoripena kiran, go dikhapakay so ka biyaga ko manga babai kiran, (kazosopaka-an a tindeg o manga Ulama) go khapakai a mapangongoripen so manga sarowang, go khapakai a mabiyag so manga babai kiran. Go ikapat na dikha kowa o manga patataban so manga tamok iran, na mapethaban o manga Muslim so tamok o manga sarowang, go phakasold ko Hokoman o manga Murtad sa miphendolona siran sa kandolona a kambonoay sabap ko miya aloy aken sa mona a ped ko Hokoman o pag taw a ineren iran so kitonain ko zakat si-i ko dato a maontol ka o-onngkiren iran so zakat. Na giyoto i inokas a Hokoman o Abubakr, go so manga sahabah o RasoloLLAH s.w.m. a so miya baloy a sabap ko kapaki pethidawa ko manga Murtad.

So kapakimbonoay ko manga taw a pezopak, go pheliyo ko kadato:

Siran so manga taw a pheliyo ko kapa-ar o dato go pezopaken iran so kaisaisa, go pezibay siran sa madhab a pimbago iran. Na so manga khawarij na apiya pen aya betad iran na manga pagtaw a somiyopak na mata-an a aya mapipikir kiran ko thotholan a kai-Islamie, na so manga taw a bilag iran so Ali bin Abi Talib, go lominiyo siran ko kadato si-iko masa a kiyatimarima-a niyan ko kapekhokom iran a go so Mu'awiyah, go tomiyana siran si-iko darpa a phembethowan sa Haroorah na po-on ro-o na bithowan siran sa al-Harooriyah, aya olowan niran na si Abdullah ibn al-kawa al-Yashkari, go si Shabat al-Tamimie. Sabnar a somiyopak so pedekiran ko Ali a gi-i sekaniyan mangosiyat ko liyawao o mimbar na ini thatawaga iran "a da-a Hokoman a rowar ko Hokoman o Allāh", na aya pitharo o Ali R.H.

"Katharo a benar a aya maniniaton na ribat, kabnar iyo rekami so telo betad, diyami sekano pagerenen ko manga masgit o Allāh a kapethadminiyo ron ko ingaran o Allāh, go diami sekano phangona-an ko kambonoay, go diyamirkano pagerenen ko manga taban taman sa so bager iyo na ped rekami".

Na aya khikokom sa giyangkoto a manga taw amai ka thapayag siran a siran na misesembor siran ko manga ontol a pagtaw (ma-ana so dikiran mirarampi a pagtaw) na khaliwanagan kiran o olowan so kabibinasa o nganin a payaratiyaya iran, go so karibat o pimbago iran, ansiranon maka-awa na maka mbalaingan siran ko panarima benar, go maka ayon siran ko kai-isaisa o kapephagInged. Na khapakai ko olowan a ta'azir niyan so pephayageniyan so kambinasa sa pantag sa kapitiya go ka pakatiyolin, sa diniyan ka sobra-an so kabono, go *nggagatana a kasala-an*. Na aya maoolaola saya na tanto a marani so betad iran ko kirampi iran ko manga gropo a somosopak, na samatoto na mataan a kapaka mamaradika o kapamikiran na mibebagai kiran oto, taman sa diiran isasaog ko kasosopak iran so manga galebka a makeras, odi na phendaorogen iran a bager, na amayka siran na nggolaola-an iran noto na kiyabegan so olowan (ma-ana so kabebegan sa kapa-ar) sa kabnar sa kha ta'azir aniyan kiran. Na giya ipen na paliyogat a da a abaniyan kisosompat ko bitikan a kamamanosiyae a langkap sa doniya. go dikha-alin a hokomanaya apiya pen mimbelag a maito aya a jama-ah a somosopak ko manga taw a ontol, go miyaka kowa siran sa Inged a minisibay siranon ko kilolo-ok iran ko isaka jama, aya ma-ana niyan na mata-an a siran na disiran mipembonoay taman sa kititindog iran ko kapangongonotan, go itotonai ran so nganin a manga kabenar kiran, sabnar a bilag o isaka lompokan a pagtaw a ped ko khawarij so Ali sa *Nahrawan* na piyakindato aniyan siran sa gomagalbek a ininggolalan iran so kawnotiron ko masa sa taman sa biyono iran na lominiyo siran ko kapangongonotan, go siyangka iran so nganin a paliyogat kiran a manga kabenar. Ogaid na so Hokoman na pkhidida igira a lominiyo so isa ka lompokan a somosopak ko olowan.

Giyangkanan a kaliyo ko kaonoti ko olowan mlagid o miyagisaisa siran ko kadato o isa kiran anta ka di – na giyoto na sostonan den ko kathidawa sa dalem a Inged a khipatorai niyan so kapaki thidawa kiran sa magiog magenda siran, sabap ko katharo o Allāh a maporo a go mala :

﴿وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغْت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْآخَرِي فَقْتُلُوا الَّذِي تَبِعَ حَتَّى يَمُوتَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن قَاتَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ حُبُّ الْمُغْسِطِينَ ﴿٩﴾﴾ الحجران: ٩

[Na o aden a dowo ka sagorompong ko miya maratiyaya a pembono siran; na tanoraniyo siran. Na amaika phanalimbotan o isa sa dowao oto so pediyan, na pakimbono kano ko phanalimbot taman sa di mendod ko sogoan o Allāh; na amaika mendod, na tanora niyo siran ko ontol, go paginontolan kano. Mata-an a so Allāh na pekhababaya a niyan so manga o-ontol] (Surah al- Hujurat: 9).

Na so al-bag-yo (البغى) na aya mapipikiron si-i na khasalak a mabaloy a kapangarasi ko kathidawa, go khapakay a aya ma-ana niyan na sominilay ko kapagimasada.

Na mibibida so kapakimbonoay kiran ko kapakimbonoay ko manga Mushrik go so manga Murtadd sa walo a manga okitiyan:

1. So kapeniyata ko kapaki pembonoay kiran sa kapagerena kiran, go diyoto makanggolalan ko kapamonowa kiran, go khapakay a minggolalan so kapamonowa ko manga Mushrik, go so manga Murtadd.
2. Pakimbonoay ka kiran a ma-atobang siran, go khitareg so kapakimbonoay kiran a pephagaloy siran, go khapakay so kapakimbonoay ko manga Murtadd, go so gi-i makithidawa (manga kapir) ma-atobang siran anta a ka pephagaloy siran.
3. Go di mabaloy a pamono-on so manga angel kiran apiyapen miyapakay so kapamonoa ko manga angel ko manga Mushrik, go so manga Murtadd (ko kapaka rayagiyan ko kapagosaya koron). Go mata-an a ini sogo o Ali bin Abi Talib ko paka pephanaanawagen iyan a kipananawag niyan ko gawi-i a kiyathidawa sa al-jamal: “*na tanodan ka da a ketheden a miyalagoy, go da a penggaga-anan mono a ma-angel (فدا) na ma-a angel a pinggaga-anan a kabonoaon, go inimasad sekaniyan*).
4. Di phamono-on so manga biyag kiran, apiya pen piyamoto so manga biyag ko manga Mushrik, go so manga Murtadd (ko kiyazopasokae ron a kha-aloi akenbo).

Na perikisa-an so mambebetad o mabibiyag a ped kiran, na sa taw a dikhabinasa-an ko kapaka ndodaon ko gi-i kathidawa na mboka-an, na sa peman sa khabinasa-an ko kapaka ndodaon na khalaboson sa taman sa maka phondaw so kathidawa na oriyaniyan namboka-an, na dikhapakay oba kalabosowa ko oriyan o kathidawa.

Biyoka-an al-Hajjaj so mabibiyag a ped ko pagtaw i Qotry Ibn al-Fujja'ah sabap sa aden ka khatawa iran, na pitharo-on i Qotry kasoyka si-i ko kapakimbonoay ko rido-ai o Allāh a so al-Hajjaj. Na aya pitharo iyan a: mawatan a di patot, ka miya patong so lima o mbokaon na miya pangongoripen so lig o phemaradikaon.

5. Di mapethaban so manga tamok iran, go di khabiya so manga babai kiran, pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):

”مَنْعَتَ دَارِ الْإِسْلَامِ مَا فِيهَا وَأَبَاحَتْ دَارَ الشِّرْكِ مَا فِيهَا”.

“miya siyap o Inged a Islam so nganin a matatago on, go miya pakay o Inged a shirk so nganin a matatago on, na so Inged a manga bughat na Inged a Islam”.

6. Di miphangeni sa tabang ko Mushrika maki phapasadanowa so kapaki pembonoay ko manga *Khawarij*, go so dhimmie (manga sarawang a mababaling ko Inged a Islam) apiyapen miya pakay so ki phangnin sa tabang ko kipethidawa-an ko manga kafir a rido-ai, go so manga Murtad.
7. Di siran khabegan o olowan sa kitareg o kathidawa ko kathendo a masa, go dipen khapakay so mowaada'ah ma-ana kapaki khoyampeta kiran sa tamok, amaika began iyan siran sa kapaki pagimasada kiran so olowan (sa kitareg o kathidawa) ko mathendo a masa na kena obaon paliogat, na amaika kiya lobayan ko kapaki thidawa kiran na khanayaw niyan a katago-an sa bager ko kapaki pthidawa iyan kiran. Na amayka maki phasada kiran ko tamokiran na miya batal so kapasadan na pagilainiyan so tamok, na amaika ped ko manga sadaqah iran odi na ped ko miyakowa iran ko al-fai (miyatahan sa kalilintad) na diniyan kiran ikhasoy sa penggiragiray niyan so *Sadaqah* ko panonompangan iyan go so mambo so *al-fai* ko kapapatotonon. Na amay ka aya betad o tamokiran na tolalos a rek iran na dikhapakay ko olowan oba niyan kamiliki kiran go patot rekaniyan a olowan so kikasoyniyanon kiran.
8. Dikhapakay obaniyan siran paka tindegi sa al-Araraat (kasangkapan a ped ko kasangkapan sa kathidawa a sekaniyan so balitok a phamalantig kiran sa apoy), go dikhapakay obakiran panotonga so manga walay iran, go dikhapakay oba pamotola so manga kurma iran, go so manga kayo iran kagiya lagid o pitharo aken a so Inged a Islam apiya pen somiyo pak so taw ron amayka kiya likopan siran o sondaro a ontol (ma-ana a manga sondaro o tomadeng o Inged, go so mangasibiliyan), go o khalek so manga sondaro a ontol pho-on kiran ko kabinasa-an na miyapakay kiran a kalindinga iran ko manga ginawa iran ko khagaga iran a manga okit a maka pherarad so kaphakalinding iyan, kagiya mata-an a so Muslim na igira a siyogat so ginawa niyan na miya pakay reka niyan so kalindinganiya non ko kabonoa niyan ko mbono-on, igira diron phakaren so salakaw ko kabono awn, go giyai na ongangen ko kipenggolalanan ko kabnar a patot a linding sa ginawa.

Go makambibida so pamikiran mipantag ko kakhapakaya kapangni sa tabang pantag ko ka osara ko manga pangangayamn iran, go so manga sinapang iran si-i ko kapaki pembonoay kiran, ko pageltan o diron mapapakay, go so mapapakay ron.

Na so manga taw a pezopak, go peliyo ko kadato o Islam –lagid o kiya aloya koron sa mona- na mimbabala iran so gi-i tharo-on makapantag kiran o daftar a ika telo a kathotompotompokan a ped ko manga kapasadan sa Geneva, go pagaloin aken so kambabatangiyan sa okit a kandayaga:

Si-i ko masa a maka titindeg so simoket a kasasandiyata-an a kena oba makaperoropa-an sa langkap sa doniya ko manga darpa o isa ko mbabala a miphasada, na mini paliyogat ko oman i sabala sangkotowa simoket a kinggolalanan – sa di maminos- so manga Hokoman a maka tatalingoma:

1. So manga taw a so siran na kena oba siran phagogop magonai si-i ko manga galbek ko kathidawa, ma-aped kiran so pizakatawan ko manga bager a kasisinapangan, a so ini sangkop iran so sinapang iran, odi na inawat siran ko kathidawa misabap ko kiyasakit, odi na so kiyapanga-a-angel, odi na so kiyabiyag, odi na apiya anto na-ay sabap iyan a salakaw, na mipendolona siran ko langowan a mao-olaola sa kandolona a kamamanosiyae sa diron mabaloi a maka rarad sa marata so pakatopo, odi na warna, odi na agama, odi na lipongan, odi na bangsa, odi na tamok, odi na so maka sasaginda ro-o.

Sabap sa giyangkae a antap na pekhi-itong so manga galebk a phakatalingoma so kapagaloyaon a isasapar. Go khatatap a mi-itong sa lagidoto ko apiya antona-a oras, go apiya anda darpa mipantag ko manga taw a miyanga-a-aloy ko ona-anae:

- a. So manga galbek a makras a sopaka o kaoyagoyag, go so mansiya, batabolabaw so kapamono ko langowan a bontal iyan, go so kapephotola ko manga anggaota, go so kapakindolona sa mabaseng, go so kapheringasa;
- b. So kakowa sa ransom (ko pekhadakep sa taw)
- c. So kapangarasi-i ko menang a pizakatawan, balabao so kapagito ito, go so marata a kapakindolona
- d. So kapakaliyowa ko manga Hokoman, go so kinggolalanan ko manga kasala-an a da makhokom sa muna si-i ko Hokoman a mitatadi sa ropa-an a bitikan a kha-akoniyan so langowan a pagakowan o kokoman a so mi-itong ko pangilaylayan o manga pagtaw a aden a sowa iyan ko kambilanga taw sa di khapakay so kibagakenon.

2. Thimo-on so manga angel, go so phanga sasakit, go siyapen siran

Na sabnar a adena inisabap o Allāh a minisarta sa giyangkae a lompokan a inipagoman a atorān (protocol) a ikadowa, a ped ko dowā a inipagoman a atorān a so mailot a kiyambitiyaraon ko kiyathitimo timo sa Geneva pantag ko kaphakaozora ko bitikan a kamamanosiyae a si-i mini pantag ko ragon 1977.

Na sabnar a minisaphit a giyangkae a a inipagoman a atoran sa iniraot sa miya paro ko taw a matharoiyan sa mata-an a inimboawta a miyarapas, minsampen kitatanan o manga Hokoman iyan, go di khasana-an so manga pangakowaniyan. Go maka thotompok a giyangkanan a a inipagoman a atoran a go so daptar a so miya-aloyaken so lapiyat iyan sa muna sa mata-an a pekhatines so manga onayan a pangakowaniyan si-i ko taw a da a maphenggalbek iyan a sangan a phakaogop si-i ko manga galbek sa kathidawa, a ma-apediran so manga angel, go phanga sasakit, go miyanga-aaled, go khibegay sangkanan a manga taw so manga pangakowan sa dimakaliyo ko osayan iyan ko kiya rangkomaon o daptar a miya aloy kagiya. Na khioman ro-o ko mipantag ko manga okit go manga lalan a kambonoai so nganin a phakaren ko kabinasa-an, go phakabetad sa manga pasodan a pantag sa kasiyapa ko manga sibiliyan, go so pagtaw a aden a sabotiyen, go so manga wata. Na so nganin a miya-aloy sa giyangkanan siyap go manga pangakowan, na giyanan so saba-ad a miya-aloy si-i ko manga Hokoman o simoket a kasasandiyata-an a ndodon so tabiat a kalalangkap iyan sa doniya, Sabap saya na pethangka-angko saya sa kapagaloya ko ron sa kaliwanaganaken bo a giya gogodan ko oriyanya:

Na khapakay a iabay tano aya ko nganin a pitharo o Ali bin Abi Talib ko manga sondaro niyan si-i ko kiya thidawa iran a go so Mu'awiyah, na sabnar a ini sogo iyan kiran a giyangkae a kha-aloi:

“Amayko ba niyo siran thabana, na dikano nbono sa pephagoy, go diniyo thembela mono so ma-a-ngel, go dikano zawa so awrat, go diniyo kowa-a a radawan so miyabono, go dikano zawa sa pa-awing, go dikano zold sa walai, inontabo o nggolalan sa Idin, go dikano howa ko manga tamok iran sa maitobo, go diniyo peringasa-a so manga babai sa kapanakit apiya pen pamaninta angkano iran go pamaninta-an niran so manga olowaniyo, go aloya niyo so Allāh ka ankano makasowa”

Na marayag ko nganin a miya aloyaken sa mona, a mata-an a so atoran a matetendo mipantag ko simoket a kasosondarowi a so ma-adaon so ropa-an a kalalangkap sa doniya na maka i-ibarat sa taw a pelalakaw a ma-aya, sa sekaniyan na da a baon manga pangakowan a so mini talingoma sekaniyan o manga Hokoman o simoket a kasasandiyata-an a kalilid na aden a tabiat iyan a langkap sa doniya, ogaid na aya mao-orijan a ongangen ko kiyambagi bagiya ko manga Hokoman ko kapephakaozora ko bitikan a kamamanosiyae sa dow a ini pagoman a atoran, na ayamata-an na miyakatindog oto ko kiyailoti ko kathidawa a kasasandiyata-an a aden a tabiat iyan a langkap sa doniya. Na sopman so ilayanon a kai-Islami na thitindegan iyan so soranga oto kagiya aya kapephagilaya niyan ko gi-i khithomlanga-an sa sandiyata a go so pezopak ko

kadato (عابلا) go pheliyo ron sa kailay a kapdi a pekha-akowa niyan kiran so manga onayan, go manga pangakowan, a da niyan oto began ko masa a gi-i kithidawa-an ko manga Mushrik, go so manga Murtad a aden a tabiat iyan a langkap sa doniya.

3. So kapakimbonoay ko manga taw gi-i maminasa, go so manga tolisan sa lalan:

Na aya mapipikir sa giyangkoto na sagorompong a ped siran ko manga taw a gi-i maminasa, a gi-i timotimo siran ko kikhokolanganen ko sinapang (a iphangangalek), go kapanolis sa lalan, go kapekhowa-a ko manga tamok, go kapehmbonoa ko manga ginawa, go kaphagalangi ko somasagad, na siran so manga manga taw gi-i maminasa a paka-aantapan o Allāh ko katharo Iyan :

﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُنَقَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأرجُلُهُمْ مِنْ خَلْفِهِمْ وَأَنْ تُنْفَرُوا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جَزَاءُ فِي الْآخِرَةِ وَعَذَابُ عَظِيمٍ﴾ المائدة: ٣٣

[Aya den a imbadal ko siran a rominido ko Allāh ago so sogo iyan, go manamar nggalbek ko lopa sa kapepha minasa: na so kapamono a kiran, odi na so kasola-a kiran, odi na so kapamotoli ko manga barokan iran go so manga ai iran sa di makapagonod, odi na so kitaogen kiran ko lopa: giyotoman i bagiyan iran a kahina-an sa doniya, go aden a bagiyan iran sa akhirat a siksa a mala]. (Surah al-Ma'idah: 33)

Na aya nggatana a hokoman a manga taway si-i ko tindegon e Abi Ya'la na maka phapakangkapangkat misabap ko kapakambibida bida o betad iran, kena oba sabap ko kapakambibidabida o ropa-an iran, na sa taw a mamono, go komowa sa tamok na mbono-on, go zola-an, sapeman sa mamono go da kowa sa tamok na mbono-on na di zola-an, na sa peman sa taw a mangangalek sa sinapang, go dakowa sa tamok na kha tha'zir, go di khabono, go di khapotolan sa anggaota, na aya khi ta'aziron na khibowang pho-on ko ingd na khaowit ko isa a Inged, ago pho-on ko bario na pagowiten ko isa a bario.

Si peman si al-Mawardie. na ava katharo iyan na mata-an na mata-an a so manga ala i sabot ko Hokoman (الفتحاء) na miyakambidabida siran si-i ko Hokoman a giyangkae a ayat sa telo ka Madhab: isa on so madhab a so pitharo i Abu ya'la, ika dow na so dato go so taw a miyangni ron sa tawbat ko kapaki thidawa kiran ko manga wali niyan na maka phamili ko pageletan o mbono a niyan na diniyan zola-an, go so kambono awn a zola-an, go pageletan o kaphotholiniyan ko manga lima iran, go manga ae ran a mapakaphembida (di makapagonod so kawanen, diwang), go so pageletan o ithaog iyan siran pho-on ko Inged iyan. So ika telo a Madhab, na amaika so taw a ped kiran na aya betadiyan na mapiya e kapamimikiran, go matao nggira

giray, na mbono-on o dato, na so pman so aya betadiyan kiran na aden a pamendeg iyan` go bager iyan, na photholen so lima niyan, go so ae niyan sa maka pezorang (so kawanan a lima na imbalaon so diwang a seki), na so salakaw san na tha'ziren o olowan, go khalaboso niyan.

Na marayag a mata-an a si-i na masasangor tano so isaka sosonan ko kathidawa a kena oba maka sooled ko sabot a kaphagosaya ko kathidawa a di-ipendarainon o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na sabap san mata-an a aya khikokom saya na si-i maka popo-on ko Hokoman ko manga kasala-an, a gi-i nggolalan ko Inged ko kagagangaman iyan, go so manga taw a matatago sa pangondatoan niyan. Na so mailot a kasala-an a inipatorai o ayat a sesla-an na si-i oto phagendod ko kapened o kasala-an, go so kapephasobar iyan ko kalilintad o kapephagInged, go miyatharo a mata-an a giya ayat aya na ini toron si-i ko pagtaw a maka popo-on sa 'Uraynah odi na sa Oqal a miyawa siran ko agama Islam go biyono iran so paka pephagonongen o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam), go kinowa iran pen so tamok iyan. Go miya tharo a so 'Muhaarib' na sekaniyan so tekhaw a gi-i manolis sa lalan, go miya tharo pen a so gi-i kholangan sa sinapang sa dalma Inged si-i ko pagtaw ron ko gagawi-i daondaw, na aya ma-ana si-i a kalimah a (kapaminasa) na so kazina, go so kapamanekhaw, go so kapamono, go so kapaminasa sa pamomolan, go kapaminasa perperan go moriataw.

A-So gi-i kithidawa-an ko manga Mushrik, go so manga Murtad:

Imanto na siako pman thogalin ko gogodan ko kathomlanga (kathidawa) a kasisinapangan a aden a tabiat iyan a langkap sa doniya, aya ma-ana niyan na so kapakithidawa ko manga Mushriik, go so manga taw a manga Murtad. Sa lagid o kinibegan koron a kapasadan sa phaka kompeten aken so gogodan ko manga Hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyai, a so aya paka-a-antapan sa giyangkae a sosonan a kathomlanga, sa penggolalan sa kakhilangako ko di mipezomala a langkap a manga pasodan a so pekhokom sa giyangkanan a sosonan a kathomlanga (kathidawa). Na khapakay a matharo aken sa da-a kawan akenon sa oba-ako kapa-awingi sa diphakaimoleng, a mata-an a giyangkae a manga pasodan na langon den makapopo-on ko bitikan a pimba-alan a manosiya a nggolalan ko dimipendarainon a langkap a panarima a miyapadalem ko panagayanan a katharo o maporo a pari a si Saint Petersburg ko ragon 1868, a sekaniyan na mata-an a ayabo a antap a mapapakai ko kitab a patorai ko manga Inged so kaphanagontamaniranon ko kathidawa na sekaniyan so kapakalobaya ko bager o sondaro o rido-ai. Na sabap ro-o na mata-ana so langowan a pephaka soled ko taga a giyangkae a antap na diniyan khasorang so manga kinganglan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyai, so

peman so nganin a pephaka liyoron a dikharen o hokoman a adat, odi na hokoman a piyagayonan na aya kapephaka liyo niyan na sabap ko nganin a miya-aloi ko inipagoman a dow a bitikan ko manga pasodan a kamamanosiyai go so panenekaten o darem a kalangkapan.

na si-i sa giyangkae a ma-ana na aya katharo o pembgay sa toro-an a lebi a maginawa (katharo-o Allāh)

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونََكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ البقرة: ١٩٠

[Go pakithidawa kano si-i ko lalan ko Allāh ko manga taw gi-i rekano maki thidawa go obaniyo lampasa so Hokoman ka dikhababaya-an o Allāh so pelampas sa Hokoman] (Surah al-Baqarah: 190)

Pho-on ro-o na ini sapar o Allāh a maporo ago mala oba kasobrae o kathidawa so manga antapiyan ka so kasobrae ron na ini itong iyan oto sa kapemalawani (kapelalalim) a diniyan khababaya-an, go so ayat na marayag si-i sa mata-an a aya hadap ko kathidawa na so kapagalangi ko kapemalawani (kaplalalim). Go aya benar na mata-an a so basa a kapemalawani na sekaniyan so basa a ped ko manga timbel a katharo si i ko kinitadi-inon, na sabap saya na pitharo o manga pananapsir ko Qur-an a mata-an a so karena ko kapemalawani (kaplalalim) si-i sa ayat aya na maka sosoldon so kasogoka ko manga lalangan a ini lalang o Islam oba sogoka o gi-i makithidawa a Muslim sa pagaloin aken bo so osayaniyan si-i ko oriyanya.

Miyaka po-on ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a "Mata-an a adena isaka pagtaw a aya betad iran na malobay siran, go lomilintad siran na miyakimbonoay kiran so manga taw a mangarasi, go mangabalaola na miyaka da-ag so manga taw a malobay ko manga taw a mangarasi na oriyaniyan na piyamaba-an o manga lolobai so manga rido-airan a mangarasi go piyamimisaya-an iran a manga taw oto, go piyangarasi an iran na sabap ro o na miyasogok siran sa inikarangiti kiran o Allāh sa taman sa alongan a maori".

Na gi-i tharo-on i Ibn kathiir a mata-an a giyangkae a hadith na mapiya, go aya ma-ana niyan na mata-an a giyangkae a manga taw a manga lolobai na gowani a magaga iran so kiya tabana iran ko manga babager a manga taw na liyalim iran siran, go inosar iran a manga taw to si-i ko nganin a di domadait kiran na miyasogok siran sa inikarangiti kiran so Allāh si-i kiran mini sabap sa giyangkae a kapamaba. Go si-i ko kapagaloyako ko katharo aken si-i na khato-on tano so manga ayat a sesela-an, go manga hadith a maporo a khabager iyan so nganin a giaken tharo-o na diko saya pagolain imanto sa sanggilako ko kapekhakasoy niyan na ini togalin aken si-i rekanyan sa giyangakai a phaka talingoma a pagosain.

Na mata-an a giya osayan aya na sekaniyan na pasodan a langkap, go sekaniyan na paka-asal a ron pephagombalaya so mbarambarang a matatago-on a manga Hokoman a ipenggakot pho-on ko kapaka mamaradika o manga Inged si-iko masa a khaparo so katimoako ron si-iko telo betad (A) so kaosara ko sinapang, (B) so kapakindolona ko rido-ai si-i ko gi-i kathidawa, (C) so kapakindolona ko manga biyag. Go pago saingko sa makempet omani isa saya so matatago-o a ma-ana sa pezatimanen ko ko oriyan o kapasad o isa.

B – So ka-osara ko Sandiyata:

Sisiyapen o manga pamikiran a kamamanosiyae a kapephaka lenggawa sa diyangka a khagagawn ko sipat a kabibinatingi ko gi-i kapaka thomlanga o manga sondaro. Na ped ko manga okit a kapephakakhapa ko kapened o kathidawa na giyoto a manga sharat a iphembetad a Hokoman san ko kabenar o gi-i maki thidawa si-i ko kaphamili sa sinapang a pagosaren niyan, sekaniyan so kaphananggilai ko kaosara ko sinapang a khasabapan ko manga sasakit a di makhakailangan. Na ogaid na diden mapopokas sa ka-awaniyan obaniyan mibetad so pasodan a mailot a tindeg si-i sangkai a lamalama, so langkap a manga pasodan a so phagemba-alan pantag sa katanto angkoto a manga ongaya na malobay i lapiyat a matatangkas e bales. Na aya tantowa bago sa giyangkoto a manga pasodan na so miya aloy si-i ko dow a daptar [35-36] a ped ko ini oman a Hokoman , go so daptar [13] a pho-on ko ini oman a ikadowa. Go maitobo na giyangkae a manga daptar na makasoy ko nganin a miya aloy si-i ko dow a daptar [22], go [23] a ped ko ini oman a Hokoman ko kiya opakatan sa Lahay (The Hague) a ikapat ko ragon 1907. Go matatago sangkay a manga daptaran so dow a Hokoman: paganairon na mata-an a so kabenar o mbabala a simoket si-i ko kaphamili sa manga okit, go manga lalan ko kathidawa na kena obada a tamaniyan. Go so kinilapiyat sa lagidaya na sekaniyan so kapanginogot, na sabap ro-o na khapakay a tharo-on tano a sekaniyan na lebi a marani ko kabegay sa moshawir, go kapangangarapan adi so kapamatorai, go so kapangokom.

Na so ikadowa a Hokoman na pezawa-aniyan so saba-ad a manga goma-an na ipezapariyan so kaosara-on ko okit a pekhatakep iyan so manga sasakit o gi-i makithidawa sa da a gona niyan, odi na pekha baloyniyan so kabonoaon a da-a phalagoyanon sa apiya antona-onon i mambebetad o masa. Go so kambabatang angkae a lagidae na pethabadeniyan sa arapan a kabinasa-an so kao-ompongan ko manga Inged, da-a phakaraw ko kisaparen ko manga sandiyata a rangkom so kaphakabinasa niyan sa thithowa kasapar, go mata-an a pezilai sangkoto a pekhisabap kombabatang a Hokoman phagawa aniyan so pinto a kaleleka-an sa hadapan o kandadaneg, go kasilay ko ontol a so gi-i nggolaola-an sekaniyan o saba-ad a manga ingd. go si-i napekhaneg tano so gi-i tharo sa mataan a so kalangkapan i Saint Peterburg ko ragon 1868 na mibibilang a gakot ko kapiya a

di-ikathakedir o manga Inged kagiya aya tontotiyen na dimalepas so manga sasakit a diyangka a khasana-an a miren ko gi-i makithidawa si-i ko kapakimbonoay. Go oriyan oto na diko mipagiza-iza andamanya e kini talingoma-anon o manga wawaraw a manga Inged ko tenday o miyaka magatos ragon a miya ipos a matatago oto ko kalangkapan i Saint Peterburg a giyangkae a tamana a lagid o pangoyat, odi na ongayo, oriyan iyan na pindonsiyanan, a giyoto na pethaga sangkotowa osayan si-i ko mangabatangan a bitikan a makasosogo a paliogat. Ino mangadai baphagizeg sa ona-an so kamamanosiyae ko kakhaliomay anta-aka miyaka ibarat sa babai a pekhasenyen so tiniker iyan ko oriyan o kinikibden iyanon sa kanggolgol?

Na pirapirai gi-itharo a ipethompo niyan raken so ka da a sabot ko paga-ayo-ayonan a langkap sa doniya a isasapar iyan so kaosara ko saba-ad a manga sanadiyata a rabray so kaphakabinasa niyan lagid o protokol a miyapasad sa Geneva ko ragon a 1925 a so isasapar iyan so kaosara ko manga Gas a doti a khagtanon so taw, go so manga ped ro-o a doti, go lagidoto so manga sandiyata a bacteria, a go chemical. Ogaid na sekitano na opamaka patengi tano na khato-ontano a mata-an a giya manga paga-ayonan na iphagilot ko kipezaparen ko sandiyata ko oriyan ko mataan a kiya osaraon, go pekhatotong o apoiniyan so manosiya, go aya kalilid ko manga antangan na mata-an a giyangkoto na pekhaulot iyan ko oriyan o kiyatoro a doniya ko salakaw a sandiyata a lebi a mitataralo go sobra sa kasakit, go sobra sa karata. Go seketano imanto na kamamasa-an tano so bibid a pamikitan a Byzantine mipantag ko kini saparen ko phaka polang a sandiyata (nuclear weapons). na kena oba piyaka memesa a kibagaken tano ko daptar a ika 36 a ped ko ini pagoman a paganay (annexation I) a gi-i kandidiyangka-a ombabala bala a manga Inged ko kadadait a kapagosara ko manga bago a sandiyata, na go kena oba mawatan a gi-i kanggasto o manga Inged ko betad a giyangakayi a lagidae.

Sabnar a miyapakalendo aken so ombong aken si-i, ogaid na aya antap akenon na peliwanagan aken a mata-an a manga panagontaman ko bitikan sa doniya a kamamanosiyae si-i sa giyangkae a betad na da-a kaitoganon inonta na makai-ibarat sa beroberota a maitobo a ka obai tanoron na pembeto. Go aya kalilid a pamikiran na giyangkae a awida-akal na daniyan matembang so tanod o manga Ulama a manga Muslim a manga inandang so kaphagonotiron (Traditional) kagiya dapen ma-aden so katawiranon sabap sa so manga sandiyata a kalalayaman ko kanggira so kaphagosara-on sangkotowa masa na manga sandiyata a diron mitetenay so technology a so pekhabaloy tano niyan a pekhiropatano sa mata-an a sandiyata a matatago-on so rangkom a kapakabinasa, odi na mata-an a pekha-aden iyan so kabinasa-an a pekhalapas iyan so paliyogat a kalobai ko rido-ai, odi na ayaminos na mata-an a so pamikiran a giyangkoto a manga Ulama na dairan mapamagosay angkae a khapakai a maola-ola a so da a raradon o miyanga o olaola ko masa iran a kapapantagan.

Minsampen maoto na mata-an a so kipapaliyogaten na ma-a aden ko saba-ad ko miyanga o-ori a manga Ulama a khipananagontaman, sa sabnar a miyabatiya-aken a pho-on ko Khalil a ped ko manga Ulama o Imam Malik si-iko kitab iyan a Mukhtashar so mipantag ko Jihad a mata-an a sekaniyan na ipezapar iyan so kaosara ko manga sandiyata a so khapakay a masogat iyan so gi-i maki thidawa sa manga kabinasa-an a khalepas iyan so khapakay a matanto ko rido-ai niyan a kamapiya-an. Na phembegan iyan oto sa ibarat a maka-a ayon ko maporo i kapamikiran a sondaro si-i ko masa niyan oto na gi-i niyan tharo-on a mata-an a so kaosara ko gasa o pana a dodotiyon na haram, aya ma-ana niyan na so kisombon ko gasa o pana ko doti oriyon iyan na ipana ko rido-ai a dodotiyon na dikhapakay, sabap sa khapakay a kasabapan a giyangkoto a doti sa manga sasakit a dikhabolongan ko taw a khasogat angkotowa pana. Mata-an a so Hokoman a Fiqh (Hokoman a shariah) si-i sa giyangkae a mas-alah na daniyan bagaken sa bada-a ilotan iyan, go da pharempes sa ona-an o baya a kapaminasa, ogaid na tiyamanan iyan so sandiyata na go ineren iyan, go biyaloy niyan so Hokoman iyan a haram. Na so pamikiran a giyangkae a mala Ulama a Faqie na maka phapasod ko rangkom a manga Hokoman, ka so Islam na isasapar iyan so kapanobra si-i ko kapamono sa taman sa bigan o Allāh sa kapa-ar so taw ko kapaka sa-op ko rido-ai niyan...

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِرَبِّهِ سُلْطٰنًا فَلَا يُمْسِرُ فِي الْقَتْلِ﴾ الإسراء: ٣٣

[sa taw a bono-on a miyalalim na mata-an balowin ami ko wali niyan so kapa-ar go di plawan ko kakitas] (Surah al-Israah: 33). Go marani si-i so piyanothol o Abu huraira : a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na siyogo iyan a ped si-i ko sogo sa kapakimbonoai na pitharo: iyan obaniyo khato-on si polan, ago si polan na totonga niyo siran a dowā ka taw ko apoy, oriyon iyan na pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko masa a meliyo kami a mata-an a saken na ini sogo aken rekano a katotonga niyo ki polan, ago si polan, go mata-an a so apoy na da-a phaniksa-on inonta so Allāh na amaika mato-on niyo siran a dowā kataw na bono niyo siran a dowā. Na so kiyapkatiyolina o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) makapantag ko katotong san ko kabono na okit okit aken si-i ko kisasaparen ko kisogaten ko ridowai so sandiyata a phakaringasaon a da-a phaka osai ko manga kasakit iyan.

Sa lagidoto a mata-an a so katharo-o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na so kaontrol na iso sogo oto, na igira-a miya mono kano na phiyapiya-iniyo so kabono, si-i ko gedagda akenon na mbatatan sa marayag si-i ko nganin a pagosaintanoron. Na amaika kowa-antano so pamikiran i Khalil na khapakay a pakatana-antano a mata-an a so lapiyat kambabatang iyan a kai-Islamie na khapakaya ma-osay tano so manga sandiyata go pili-ntanoron so khapakay a masogat iyan so gi-i makimbonoay sa manga sasakit a da-a kapapatoto iyan, oriyaniyan na alowintano sekaniyan ko ngaran a kambabatang iyan na paka tana-antano so kisasapar iyan sa mailot a daden a sangka anon a atai. Na sekaniyan misabap ro-o na lebi a tatarima-an, ko katatanor

go kai-impidi ko manga dalil ko masa a kapapantagan. Na sabnar a piyokasan sa atastanggongan o Umar so Khalid sa kadato sabap ko kadakel a kiyapamonoa niyan manga rido-ai sa sarta a pitharo iyan: "إِنَّ فِي سَيْفِ خَالِدٍ لِرَهْمًا" mata-an aden a matatago si-i ko pedang o khalid a kapangotas". Sangkotowa masa na kiyababaya a niyan so gi-i kapakithidawa o Amro Ibn al-Ass sabap ko kaito a miyamatai ron sarta a gi-i niyan tharo-on a mata-an a sekaniyan na kathidawa a mainai. Aya mata-an na so Islam na pithindeg iyan so kasiyapa ko rido-ai pho-on ko manga sasakit a khalepas iyan so diyangka a kailangan, amaika paga-arga-an tano a mata-an a matatago tano ko kanggira, go kambonoay na khapakai a iropako sa nggolalan sa dalil, go maka-ayon ro-o so mipagandisan sekaniyan oto imanto-o o kamamanosyae si-i ko kapephagInged sa Europe. Na si-i ko hadith i Ibn Hatim a makapopo-on ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a pitharo iyan:

" إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُجِئِ الْوَجْهَ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ "

"Igira-a miyakimbonoay so isa rekano ko lagidiyan a manosiya na pananggila niyan so bontaliyan obaniyan katanae, ka mata-an a so Allāh na inaden Niyan so A'dam si-i ko mapiya a kiyambontali Niyanon". Mata-an a so kasogata ko paras na haram, odi na aya minos na makruoh a di makhikinanglang, na giyae na kapananggila ko kakapet sa sandiyata oba niyan kalampasi so tamana a kamamanosiyae.

Na di mapethindg o saba-ad si-i ko kasopaka ko nganin a inosay aken sa mona sa kiphengdaowa-an sa mata-an a so Ali Bin Abi Talib r.a. a mata-an a so nganin a miyatharo sa mata-an a so Ali na tiotong iyan so pagtaw a ped ko manga tinabanga iyan, a siran so saba-iyah a manga phagonot ko Ibn al-Sawdaa Abdullāh Ibn Saba a Yahodi- kagiya mata-an a siran na aya betad iran na gi-i ran tharo-on a mata-an a so Allāh na domiyarpa ko Ali r.a., a giyoto na aya niyaton na so kadadaga ko manga Muslim, na sesembagen oto i Dr. Taha Hussien si-i ko nganin a ini sorat iyan mipantag ko mala a awida-akal ko kaphaka lobaya ko tindeg a thatana, sa gi-i niyan tharon: (mata-an a so manga panonothol, go so manga pawal a manga taw na sominibai siran sa salakaw ko Imam Tabary, go so manga bolayoka-iyon so salakaw a pamikiran na iphendaowa iran a mata-an a so Ibn al-Saudaa, go so miyonoton na biyaloi ran a Tohan so Ali, go mata-an a so Ali na tiyotong iyan siran a apoy). na ogaid na seka na o mbabanog angka ini ko manga kitab a thotholan na dingka-on khato-on oba adna kiya aloy niyanon, go kena oba so katotonga sa apoy ko sagorompong a ped ko manga taw ko paganay a kiyapaka borantao o Islam, go pho-on ko lompokan a ped ko manga sahaba o Nabi s.w.m go pho-on ko manga pipiyako manga Muslim i ba adna shai a maitobo a linipatan sekaniyan o manga mapanonothol a dairan aloya, go dasiranon tareg, go aya mataan na bairanden inindarinon sa kandarinon a tarotop.). Go ipagoman akenon na mata-an a miya aloy si-isa Qu-an a sesela-an a minggolalan ko katharo o Musa a.s. a gi-i mimbitiyarai o Allāh :

﴿قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ﴾ القصص: ١٧

[Pitharo iyan kadnangko na sabap ko kini panga limo-on ka raken, na di ako den mabaloy a tabanga o mangararata i ongar] (Surah al-Qasas:17).

Lagid oto a ped sa nganin a a-antapen o manga pamikiran a kai Islamie mipantag ko kaphagosara ko sandiyata a sekaniyan so kisasaparen ko kaosara ko sandiyata a gi-inggolalan ko kada-a ator iyan, gi-iniyan mapaka perakez so gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa sa daden a sanggila, go pkhasogat iyan so manga darpa o manga sondaro sa diden makapezesenggaya. Na pho-on si-i na miya patot ko gi-i makithidawa so kisekelen ko dow a magpeda:

- So kapakambida-a ko ndolonan o gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa, go diniyan ipagantap so sandiyata iyan inonta si-i bo ko gi-i makithidawa.
- Mapaka pembida iyan so ndolonan o manga darpa o sondaro go so kena obairan manga darpa, sa diniyan mipenggolalan so gi-iniyan kanggogobat inonta na si-i bo ko manga darpa o manga sondaro. Na so peman so gi-i makithidawa a Muslim na paliyogat rekaniyan so kapakambida-a niyan ko ndolonan o gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa, na adena matatago san a padoman a pho-on ko Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) a mata-an a miya ilay niyan a manga taw si-i ko saba-ad ko manga kathidawa iyan a thitimotimo na siyogo iyan a sakataw a mama sa pitharo iyan:

﴿انظُرْ عَلَامَ اجْتَمَعَ هَؤُلَاءِ؟ فَعَادَ فَقَالَ: امْرَأَةٌ قَبِيلٌ، فَقَالَ الرَّسُولُ ﷺ: "مَا كَانَتْ هَذِهِ لِيُقَاتَلَ"

"Iyangka o a antona-ay thitimotimo an a manga tawanan na miyaka kasoy so mama na thigiyan a babay a kiyadoratan" na pitharo o Rasol (Sallallahu 'alaihi wasallam): "di patot sa babayae oba kadorati". na so ombong saya o Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) na marayag so panonompangan iyan sa kipapaliyogat sa kapambidaa ko ndolonan o gi-i makithidawa ay a go so kna oba gi-i makithidawa go so kao-ongkira ko kaosara ko sandiyata sa mokit sa da a atoriyana diniyan mapaka pezenggaya so ndolonan o gi-i makithidawa a go so kena oba gi-i makithidawa.

na misabap na aya miyabaloi a sabap sa kiya onkira o Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) ko kapamano na aya pasodan iyan na sekaniyan na mata-an a miyaka silay ko manga taw a kena oba gi-i makithidawa, go miyanggolawla a mata-an a somiyagad ko saba-ad ko manga Muslim a so manga rido-ai iran na piyamoto iran so saba-ad ko manga wata, – na pitharo-o Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) a pekharangitan:

﴿مَا بَالُ أَقْوَامٍ جَاوَزَ بِمِمْ الْقِتَالِ الْيَوْمَ حَتَّى قَتَلُوا الدَّرِيَّةَ﴾

"Antona-ay miya olaola o manga pagtaw a miyapaka panobra siran o kapamono imanto sa taman sa piyamoto iran so manga moriyataw".

Na pho-on san na mata-an a so gi-i makithidawa a Muslim na di khapakay oba mapakakepas o kapamono ko tamana a so diniyan mapaka phembida so ndolonan, o gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa, na so gi-i makithidawa si-i ko tindeg o Islam na sekaniyan so taw a mapapakai ron so makithidawa ndatar o miya mangpedon anta ka da-on pamangped. Go ipapaliyogat o Islam ko gi-i makithidawa a Muslim so katakpa niyan ko kapanananggila niyan igira aya betad na matatago ko letlet o manga rido-ai so manga Muslim a kena obasiran ma-aped ko gi-i makithidawa ka aniyan siran di khirakhes ka khasogat sekaniyan a morala a go dosa. Go si-i sangkae na ptharo o Allah a soti a go maporo:

﴿وَلَوْلَا رِجَالُ الْمُؤْمِنِينَ وَالنِّسَاءُ الْمُؤْمِنَاتُ لَرَعَلَمُوهُنَّ أَنْ تَطْفُوهُنَّ فَنُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعْرَةٌ بِغَيْرِ عَلَمٍ﴾ الفتح: ٢٥

[Na oda so manga mama a miya maratiyaya go so manga babay a miya maratiyaya a diniyo siran panga tatawan oba niyo siran mirakhes mamono, na masogat kano a sabap kiran a kasala-an sabap ko di niyo kiran katawi] (Surah al-Fath: 25).

Na mararani a ped sa phaka ogop ko rido-ai sa katendoa niyan ko gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa na so kanditar o gi-i makithidawa sanditaren a matetendo, odi na maka a-awid sa tanda a mitetendo-on. Go sabnar a miya panothol a so Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) na aya betad iyan na gi-i nditar sa aba-ah (عباءة) a mitetendo ko masa a kapzong iyan ko kathidawa. Ogaid na da-a karina sa mata-an a aden a miyabaloi sa giyangkoto a masa a manga panagontaman a mandidiyator si-i ko masa o Rasulallah (Sallallahu 'alaihi wasallam) sa pantag sa kaphembegi sa ndirataren ko kadandan o langowan a ma-aped ko lompokan, rowar sa mata-an aya a miya aloy a so manga Muslim na minditar siran sa to-os a mibibida ko gawi-i a kiyathidawa sa Badr a sekaniyan na nditaren a kinowa sa bombol a bilibil. Giyotowi kiya tharoaon e al-Tbary si-i ko tapsiir iyan: (aya paganay a betad a kiyanditaran sa bombol na mata-an a sa gawi-i oto, ma-ana sa Badr).

Na si-i ko kisesekelen o gi-i thidawa a Muslim ko kapakambida-aniyan ko ndolonan o manga darpa o manga sondorowi, go so manga thamotamokan o manga cibiliyan na aya katharo –o Shafi-i " na da a ribat ko kapakaantapa ko pitik "Minjanik" ko kota a diron ped so manga walai a so khibabalingan. Na so

pamikiran o Shafi-i sa di zogaten so manga walai a khibabalingan (inontabo oba mini deket sa marani ko kota) na pamikiran a da-a phaka osairon inontabo so kisesekelen sa kapontaria ko manga kangogobat sa si-ibo ko manga darpa o manga sondaro, sa da mambo mabaloi so manga barandiya o manga cibilian a marani ron, a miniraot ko diyangka a maregn so kalindingaon. Na ditano pakalipatan a so kapaminasa ko saget iyan a kapaminasa na isasapar anan sa Islam, balabao ron a aya kalilid na khasoy so lopa ko oriyon o katabanaon si-iko manga Muslim sa khailai bo so osayanon on o manga Ulama sa kiya pakazesenggaya o ndolonan o nganin a pekhatangan o manga Muslim sa miyokit sa bager, go so pekhatangan iran a miyokit sa maliwanag, go so miyakowa iran a miyokit sa kaphasada. Na aya benar na mata-an a so kapelalima ko manga barandiya a kena oba rek o manga sondaro sa da-a baon sabap na ped ko manga ropa-an a kapemalawani a ini sapar o Allāh go kapakawatan ko kapaginontolan a so ini sogo-oto o Allāh a maporo a go mala (الأعراف/29). [ثَارَوَانْكَا هَاي مَحَامْمَادَا إِنِي سَوِجَا رَاكَنَا] [tharoangka hay Mohammad a ini sogo raken o kadnan aken so kapaginontolan]. Go piyaka langkap iyan so kapekhababayai Niyan ko manga taw a manga o-ontol. (الحجرات/29). [إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ] [mata-an a so Allāh na pkhababaya-anyan so manga taw a manga o-ontol, so qist (القسط) katao thangka na sekaniyan so kaontol, go si-iko kasabota ko ma-ana niyan na inaloy o Allāh so ayat a sesela-an:

﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ الأبياء: ٤٧

[na ibetad ami so manga timbangan a ontol ko alongan a qiyamah].(Surah al-Ambiyaah: 47)

B – So kiphendolona-an ko rido-ai ko masa a kathidawa:

Na maphembitiyara o katharo saya so kindolona-an ko rido-ai a mitotompok ko ka-atawiron sa lagid o kaphembitiyara-a ko kindolona-an ko rido-ai a so mitotompok ko tamok iyan, na giyae e pagosainko sa makempet sa giyangkae a phanga-a-aloi:

So kapakindolona a mitotompok ko ka-atawi ko rido-ai:

Na giyangkae ko sangan iyanon na khapakai a mabaloy oto a kanggiragirai a phanompang ko rido-ai a gi-i makithidawa, go khapakay pen a kanggiragirai a phanompang si-i ko manga kalilida phangInged, go so pagtaw a lagidiran a si-i pagi-Inged ko darpa o rido-ai, na iphag po-on aken ako si-iko nganin a manonompang ko rido-ai a gi-i makithidawa:

1. khapakai a aya pagampaganay a ikhokomenon sekaniyan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na so kagengena ko gi-i makithidawa mipantag ko

kaperingasa-a niyan ko rido-ai niyan sanggolalan sa kapamono, odi na kapamali, odi na kapaniksa, odi na so karata-a kapakindolo igira a mimbaloy a giyangkoto a rido-ai a di makagagaga oba pakithidawa ndatar o nggolalan sa inibetad iyan so sandiyata iyan odi na da a kamimilikan a kasangkapan sa khilinding iyan sa ginawa niyan, odi na kagiya mata-an a ini sangkop iyan a ginawa niyan.

Giyotona onayan a Hokoman a ped ko manga Hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a ini sorat o daptar [ج/23] ped ko atoran a inipagoman ko kiya opakatan sa Lahai (The Haque) a ikapat, ko ragon a 1907 a biyager sekaniyan o daptar [41] a ped ko paganay a inipagoman, go so daptar [المادة 4] a ped ko ikadowa a inipagoman a Hokoman. Na aya benar na mata-an a so bitikan a langkkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-islame na sabnar a siniyap iyan a giyangkanan a pasodan sa mala a kasiyap, na sabap ro-o na miyadakil so manga dalil ro-o sa Qur-an, go so pimbarambarang a manga hadith.

Na so Allāh a maporo a go mala na isosogo iyan ko manga Muslim a kipaginontolanen iran ko manga rido-ai iran ko betad a magi-inontlan kiran so manga rido-ai iran:

﴿فَمَا اسْتَقْتُمُوا الْكُفْرَ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَبُحُوبٌ الْمُتَّقِينَ﴾ النوبة: ٧

[Na saden sa kipagi-inontolanen iran rekano na paginontlanen niyo siran mambo, mata-a a so ALLĀH na pekha babaya-an niyan so siran a khipanananggila] (Surah at-Taubah: 7).

Go so karamig iran ko kalilintad igira romiya migon so ro rido-ai:

﴿وَإِنْ جَحَحُوا لَسَّارًا فَاجْتَبِهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ الأنفال: ٦١

[Na amaika romamig so rido-ai ko kalilintad na ramig kanoron mambo go zarakangka ko Allāh, mata-an a Sekaniyan na lebi a pephakaneg a go lebi a matao] (Surah al-anfaal: 61), Go isasapar ko gi-i makithidawa a Muslim so kapangilai sa okit a kaikamta niyan ko rido-ai niyan, igira bilag linikayan sekaniyan o rido-ai, go ini tareg iyan so kambonoay.

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا عَنْكَ فَلْيَعْرَضُوا كَمَا أَعْرَضُوا عَنَّا وَاتَّقُوا اللَّهَ يَوْمَ تُرْجَعُونَ إِلَى اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾ النساء: ٩٠

[Na o awata kano iran sa disiran rekano maki pmbonoay, go idolon iran rekano so kalilintad na da-a inisenggay rekano o Allāh a lalan kiran ko kapakimbonoay niyo kiran] (Surah an-Nisaah: 90).

Go pitharo i Hisham Ibn Hakeem: “Pezaksiangko a mata-an a miyaneg aken so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a gi-inyan tharo-on a mata-an a so Allāh na

ziksa-an Niyan so siran na peziksa-an iran so manga taw sa doniya,” Go gi-itharo-on o o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):

”تَأَلَّفُوا النَّاسَ وَتَأْتُوا بِمِمْ وَلَا تَعْبُرُوا عَلَيْهِمْ حَتَّى تَدْعُوهُمْ فَمَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ مَدْرٍ وَوَبَرٍ إِلَّا أَنْ تَأْتُوهُمْ بِمِمْ مُسْلِمِينَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَأْتُوهُمْ بِنَسَائِهِمْ وَتَقْتُلُوا رِجَالَهُمْ”.

“layamaniyo so manga taw, go lanati niyo siran, go oba niyo siran tibowa-a (gomarobat) sa taman sa diniyo siran madolon ka da-a matatago ko liyawaw o lopa a mababaling ko bandara Inged, go mababaling sa rindib a Inged a inonta na so kitalingoma-aniyo-kiran raken a manga Muslim na lebi pekhababaya angko adi so kitalingoma-aniyo kiran raken (a manga biyag) So manga babai kiran na pamono-on niyo so manga mama kiran”.

Samaoto na kathidawa-a inempeda a mapephaka lebi niyan so kangginawa-i a di so kapamono, go diniyan phakain so kabonoa ko ginawa inonta bo so kamotowan a mitetegel.

2. Go migagakot sangkoto a mao-ona a pasodan so Hokoman a salakaw a diron maminos sa kakakailanganiron, isasapar iyan ko gi-i makithidawa a kapagapas iyan ko kandorat pantag sa kambonoa ko rido-ai niyan, odi na so ka-angla niyanon, odi na so kadakpaniyanon. Na giyanan i pithidegan o dow a daptar / 23b go 24 a ped ko atoran a pimba-alan sa Lahay (The Haque) ko ragon 1907 go pithipasal mamagosay o daptar 37 a ped ko paganay a ini pagoman a Hokoman. Na saya na piyakambibida o manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya ko kamamanosiyae so ndolonan o kapagalibay go so kandorat, na pipharo niyan so kapagalibay na inisapar iyan so kandorat, na so kandorat sa lagid o kiya pakisaboti ron o inipagoman a bitikan a paganay a sekaniyan so kandonsiyani ko sarig.

Na pithidegan o pamikiran a kai-Islame a giyanganan a gi-iniyan kapakambida. Ka sabnar a iniropa o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kathidawa sa kazoronga sa akal “Gowani makawmaon si Noaim Ibn Mas-ood ko kiyathidawa sa al-khandaq sa pitharo iyan hai sogo o ALLĀH (Sallallāhu ‘alaihi wasallam), mata-an a miyag Islam ako, go mata-an a so pagtaw aken na diran katawan a kiya pag Islam aken na sogoakongka sa kabaya-aka. Na pitharo-o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam). “seka na matag baden isa rekami a mama na sabap san na sorongka sa akal pantag rekami amaika khagagangka ka mata-an a so kathidawa na kazoronga sa akal”.

Sabap ro-o na miyapakay so kabonoa ko rido-ai sa thingenen, ma-ana a di maka i-iktiyae, go aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pezogo sa manga taw a pephonoriman pantag sa kapephamakalangkapa ko kataban, go so kipephamalata-an ko manga thothol a khasabapan sa kapharempes o panagontaman o rido-ai.

Go gi-i tharo-on e Nawawie: “Mata-an a so manga Ulama na miya ta-ayon siran sa kakhapakay o kazorongi sa ikmat ko manga kapir si-i ko masa a kathidawa sa saden sa okit a ka khaparo niyan inontabo oba-aden a ma-aden ro-o a kapasadan a kha sopak odi na kasarigan ka di khapakay” ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا﴾ العن: ٩١. [Go di niyo mbarengkasa so manga sapa ko oriyan o kiyatanto niyan] (Surah an-Nahl: 91).

Go miya aloy a ibarat ko kitab a al-Nawadir al-ssultaaniyyah "النوادر السلطانية" a rek i Shaddad a aya okit a kazoronga sa ikmat na sekaniyan so katagoa o manga taw a gi-imakithidawa sa manga baboy ko liyawaw o barko a sambu o manga sondaro ka pantag sa limpangan ko manga rido-ai.

Go mapephanothol a mata-an a so Hajjaaj a wata a mamai Alat al-ssalami na miyag Islam, go miyakapamangped ko kiyathidawa sa khaibar a pediyan so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na gowani a tabanen a khaibar na pitharo iyan a hai Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) mata-an a aden a tamok aken sa makkah a matatago ko darodopa aken a si Ummo Shaibah a wata e Abi Talhah, go manga tamok a mipapayapat si-i ko manga padagang sa Makkah na idhiniyako ngka hai Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam). na ini dhinaniyan. Na pitharo iyan: mata-an a disomala raken hai Rasollluah a makatharo ako. Thigiyan, tharoka! aya ma-ana niyan na miyangni sa idhin ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a makaosar sa akal ko katimo aniyan ko tamok iyan- gowani a makatalingoma sa Makkah na inaza-an sekaniyan o pagtaw niyan o antona-ay manga thothol sa Khaibar na pitharo iyan kiran a tiyaban so Mohammad s.w.m. sa thitowa taban a da-a miyaneg iran a baniyan lagid a kataban, go miyanga bobono so manga sahaba niyan, go miyanga bibiyag, na pitharo iran a ditano mbono-on sekaniyan taman sa mawit tano sekaniyan sa Makkah na mabono-on iran sa zaronsarongan iran sabap ko miya sogat iyan ko manga mama kiran. na miyabayabaya so manga taw sa Makkah na pinggaga-anan iyan mambo a okor iyan oto, na pitharo iyan kiran: a ogopi ako niyo ko katimoako ko tamok aken sa Makkah a matatago ko manga taw a khipaka o-otang raken ka mata-an a kabaya-aken a makasongako sa Khaibar ka anako makakowa ko tiyaban ko Mohammad, go so manga sahaba niyan ko darakenpen kaonae o manga padagang ro-o. na pitharo iyan: na tominideg siran na piyanimo iran raken so tamok sa da a lagidiyan a miyaneg aken a kiyapanimo.

So paman so mipantag ko kandorat sa pasad na da-anan pakaya o agama Islam, pitharo-o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) (مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا) “Sa taw a limpangan kami niyan na kena oba rekami ped”.

Na gowani mabaloi so Abu Jandal Ibn Sohail a zisi-i sa Madinah a ipephagapas iyan so agama niyan pho-on ko manga Mushrik sa Makkah, go kiyatokawaniyan a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ikhasoy niyan sekaniyan

ko pamiliyanian sa kapangongonotan si-i ko kapasadan a so pithimangkedan sekaniyan o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) so kitomanen non, na tominindg si-i ko hadapan o manga Muslim a iphagiza iyan kiran ino ikhasoy-iran sekaniyan ko manga taw a manga Mushrik na inibinasa iranon so barazina a babai. Na pitharo-on *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*):

"إِنَّا قَوْمٌ لَا يَصْلِحُ لَهُمُ الْعَذْرُ"

(مَنْ عَشْنَا فَلَيْسَ مِنَّا) "Mata-an a sekami na pagtaw a diron khaparo so kandorat sa pasad". Si-i na tiyangked o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) so tindeg a mapened a sekaniyan na mata-an a so kandorat sa pasad na dimapiya ko gi-i kathakdira ko betad o manga Muslim, go dikiran khapakay oto oba iran okiti ko gi-iran kandodolona, apiya pen aya betad iyan na makapantag sa kazabeta ko Muslim ko katatago iyan ko manga rerezik ko tangan o manga Mushrik.

na sabnar a mini sampay ko Omar ibn al-Khattaab a mata-an a aden a sakataw a Muslim a gi-i makithidawa na pitharo iyan ko rido-ai niyan a mama a taw sa persian "dika pekhalek" na oriyaniyan na biyono iyan bo. Na pizoratan o Omar so maporo-o o manga sondaro sa pitharo iyan ko sorat iyan a mata-an a mini sampay raken a manga mama a ped rekano a gi-i ran peloloba-an so manga al-'alaj (ma-ana a so mama a taw sa Persian odi na mama a taw sa Roman) sa taman sa kagiyako makathikna ko palaw a maka thapok na gi-i niyanon tharo-on a dika pekhalek na kagiya ko ra-oten niyan na biyono iyan, go pitharo o Omar a mata-an a saken na pezapa ako ko Allāh a matatangan Iyan so ginawako a da a misampai raken a isabo a sogoken iyan anan inonta na potolan aken sa lig".

Go aya katharo-o Shafi-i si-i ko makapantag san na so nganin a petharima-an o manga Muslim, go pekhaompong siranon sa mata-an a giyoto na halal ko Inged a Muslim na halal oto si-i ko Inged a kapid, go so haram ko Inged a Muslim na haram oto ko Inged a kapid, na sa taw a masogok iyan so haram na mata-an a itanaon o Allāh so hokoman a pho-onon go da a khalebaton o Inged a kapid a maitobo.

2- lagid oto mambo a isasapar ko gi-i makithidawa so kanggalebka niyan sa:

A - so kapolanga niyan ko rido-ai, odi na so kapamagitai niyangkiran sa kapolang, odi na kasangkaa ko kaphagapasan niyan. na giyae so nganin a miya-aloy ko dow a daptar [40] a pho-on ko paganay a ini pagoman a Hokoman [4] go pho-on ko ini pagoman a ikadowa a ibabager ko miya-aloy si-i ko nganin a matatago si-i ko daptar [23/d] a ped ko minisorat a Lahay (The Hague) ko ragon a 1907 (The Hague Convention). na so rido-ai na isasaparon igira somiyangkop rekaniyan so rido-ai niyan, odi na miyatago so rido-ai niyan sa tangan niyan a kiyatadarosa niyanon mono, sa lagidoto a mata-an a sekaniyan na isasaparon a kapamagita-iniyan ko rido-ai ka aniyan kapakailoti sa kapakanggaga-an niyan somangkop, amaika idolon

o rido-ai a kisangkopen iyan sa ginawa niyan a da a baniyan sangkot, go da sharat iyan na patot a mibgay ron so kabnar a kapakambakowit. na so kao -ona o Islam sa giyangkae a manga bandingan a khikatetendo na maliwanag, go marayag. na giyae na maka sooled ko panonmpangan o miyaona a manga ayat a sasakaon a pezogo sa karamig ko kalilintad igira romiya migon so rido-ai, go so kiya pasad o lalan o gi-i makithidawa a Muslim ko rido-ai niyan igira a bilag sekaniyan o rido-ai niyan, go ini betadiyan so sandiyata iyan, go somiyangkop.

Go da a minibagak a dalil a sogo-an sa kapolanga ko pagtaw, odi na kabonoa kiran sa kabono sa rabrai ko oriyan o kiyapasangkop o rido-ai. Na si-iko tindeg o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) ko manga taw sa makkah ko oriyan o kiya pakitabananenon o Allāh rekaniyan na mapiya aya mapia a karina, ka sabensabnar a biyoka-aniyan siran langon sa manga maradika taman sa so manga taw ron na miyakilala siran ko kini dakatiyan si-iko thotholan a kai-Islame na manga maradika a manga taw. Na khasalak a adena petharo a iphangtong iyan so nganin a miyanggolaola ko Bani Quraidhah. Na so thothol na mapephakawatan iyan so kapaparampang, ka sekitano na katawantano a mata-an a so *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) na siyarigan iyan so Bani Quraidha ko kalindinga ko manga Muslim si-I ko kiya thidawa sa khandak, go mata-an a so tiyoba na miyanagompot ko manga Muslim sangkotowa a kiyathidawa sa taman sa so *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) na ini dolon iyan ko manga taw sa Gatpan so ika telo bagi ko onga o manga korma o awa iran sekaniyan go so manga sahaba niyan, go mata-an a so manga Bani Quraidha na dasiran ndowadowa ko kiya pamotiran sa giya mapia a okor si-i ko ka landenga iran ko manga Muslim a khisabap ko kazopaka iran ko kapasadan iran. na go so kapaki pethambada iran ko manga Mushrik. Na gowani ko mada so awida-akal na tiyalowan o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) so Ali na inibegay niyanon so pandi iyan a piyaka songiyan ko Bani Quraidha, na kagiya makarani ko kota iran na miyaneg iyan kiran so katharo a marata a mipantag ko *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) ogaid na so Allāh na tiyabangan iyan so Mohammad (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) si-ikiran, na kagiya kapita-an siran na piyamakotan o al-aws sa pitharo iran hai *Rasulollāh* mata-an a siran na manga tabanga ami siran ko kapaka perirido-ai ami a diron ped so Khazraj, go mata-an a pinggolaolangka ko manga tabanga a manga pagari ami kagaegae so nganin a sabnar a katawanka (pipikiren iranon na so Bani Qaynoqa`a gowani a boka-an siran o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*)), go miyapasad so gi-i ndampawa sa kiya tarima-aon o manga Yahodi sa makokom so let iran o mama a ped ko al-Aws, sekaniyan so olowan iran a Sa`ad bin Mu`aad na sabap ro-o na ini kokom iyan kiran so Hokoman a matatago ko agama iran, na kiyokom iyan sa nganin a tatangkeden iran a pho-on ko kitab a sekaniyan so kambonoa ko manga mama kiran, go pembagi bagi-in so manga tamok iran, go mbiyagen so manga wata go manga babai kiran, sa pitharo o *Rasulollāh* (*Sallallāhu ‘alaihi wasallam*) sabnar a minihokom ka siran so Hokoman o Allāh a

pho-on ko kaporo-an o pito lapis a manga langiy. Obadi giyangkae a miyaona na kena oba ropa-an a ped ko manga ropa-an a kapenggisola ko madakel a taw, ogaid na sekaniyan so Hokoman a kakhokom a pangni o rido-ai, go ini kasoat iyan a Hokoman, a go bitikan, go giyae na tarotop a maka-a ayon ko manga pasodan a so piyaka tana sekaniyan o manga kapasadan sa Geneva ko ragon 1949 mipantag ko manga biyag ko kathidawa, go lagidoto so manga taw a lilindingen. Oriyan niyan na mata-an a so Hokoman na da mabaloy a Hokoman a Islam go mata-an a Hokoman o nganin a gi-i tharo-on sekaniyan o kitab a kaprido-ai a (al-tasniyah) (Book of Deuteronomy). Sopeman so nganin a ipethompok si-i ko Islam na aya mata-an na khibantogon sa kapetharimaa o Islam- ko gi-iniyan kapaki thidawa ko rido-ai niyan a so mini tabolog ko kapakiperido, go mini bolog ko kathgas - so kiyapaki pekhokom iyan sangkotowa bitikan o rido-ai niyan go Hokoman iyan. Na Andamanaya i gi-i katharao ko salakaw saya a mata-an a pitharo kiran o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko oriyan o kakhakayaw o alongan ko kadaondaw ko gawi-i a lomalaon a diniyo kiran thimoo so kayaw o gawi-i go so kayaw o sandiyata, pakadekhaa niyo siran ka ansiran kadenggawi, go aya masosowa o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na mata-an a ini sogo iyan kiran so kaowiti kiran sa korma na ini rapirik ko letlet iran, na samaoto na miyabaloi siran a pezpa-an iran ko manga panempang o manga ngipen iran sa lagid o kapephanpaspa o Himar (Donky) oriyan iyan na mata-an a siran na siyangka iran so kapaki pekhokom ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go katawan tano a mata-an a so Hokoman o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko manga siringan iran a miyanga o-ona a ped ko Bani al-Nadhir go Bani Qainuqaa na aya miyabaloi a kokoman kiran na tamok a kena oba niyawa.

Na madadalem ko pephantholen i Abu Hurairah si-i ko thothol a inaloy niyan a matatago-on so kapanggogonanao niyan sa kiya bagra ko Hokoman o Islam na pitharo o Abu Harairah a miyanegaken so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a gi-iniyan tharo-on : a inebot a sa timan a pila a Nabi a ped ko manga panabinabiyan na ini sogo iyan a katotongka ko isaka Inged a manga pila na miyatotong siran, na ini wahi ron o Allāh a inebot ka a satiman a pila na tiyotongka so isaka pagtaw a ped ko manga pagtaw a pezoti ko Allāh.

So peman so mipantag ko kapaka pagapas na aden a marayag a Hokoman iyan sa Qur-an, aya katharo-o Allāh

﴿وَإِنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَاجْتَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَةَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلَغَهُ مَأْمَنَةً. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ التوبة: ٦

[na amaika aden a sakataw ped ko manga Mushrik a manarig reka, na pakasarigangka, taman sa pamamakinengen iyan so katharo-o Allāh, oriyan niyan na sampainka sekaniyan ko phakasarigon. Giyotoman na sabap sa siran na manga pagtaw a di manga tatao] Surah at-Taubah: 6. Na si-i ko gogodan sa ayat aya na aya katharo i Ibn katheer: “Amaika aden a isa a ped ko manga Mushrik a so siran oto na ini sogo aken reka

so kapakimbonoay kiran, go hiyalal aken reka so kapakaragiraya ko manga ninawa iran, go so manga tamok iran, miyakiziringana reka amaika mangni reka sa sarig na tarima angka so pangni niyan sa taman sa maneg iyan so katharo-o Allāh, aya ma-ana niyan na batiya-anka rekaniyan, go pagaloin si-i rekaniyan so shai a ped ko agama a phaka tindeg rekaniyan so tanda o Allāh " ثُمَّ أَبْلَغَهُ مَأْمَنَةً " aya ma-ana niyan na sekaniyan na maka sasari sa mitataros den so kapakasari iyan sa taman sa di makabaling ko manga Inged iyan, go si-iko walayniyan, go so kasasarigan iyan. sabap sa giyoto na mata-an a siran na pagtaw a di phamanabot. Aya ma-ana niyan na mata-an ayabo a ini sogo rekitan na so na so kapaka sariga sangkoto a manga taw ka aniran makenal so agama o Allāh. go aden mabembar so panolon o Allāh ko manga oripen Iyan, go ini-iza ko al-Awza’eh mipantag sa giyanganan a ayah na pitharo-o miyakaiza: o antona-ay siyap? tigiyan: Bangka da mailay o tharao niyan a aya kasisiyapan raken a Inged na giya Costantinopole, pitharo iyan a igira a ini sampayniyan ko kota a ped ko manga kota odi na apasa a ped ko manga apasa iran, na giyotowi khasiyapaon. Pitharo-o miyakaiza amaika miya balak o lompokan o manga sondaro o manga Muslim si-i ko Inged iran ko daniyampen kisampay ko khasiyapanon a Inged? na aya pitharo iyan na di-iran khabangga a manga taw oto. Lagidoto a ini-iza-on mipantag ko manga rido-ai a pethana siran ko lopa o manga Muslim sa sabap sa siyap, sa so siyap na rek iran taman sa disiran maka gemaw a pembaling sa taman sa maka tana siran ko saba-ad ko manga palaw ko lopa iran, oriyan niyan na sogaten siran a ndo na mikasoy niyan siran na sabap ro-o na matharo iran a sekami na mapapadalem kami ko siyap ami, pitharo iyan a aya kapekhailayako ro-o na rekiran na go ayakapekha ilayako kiran na rekiran so siyap.

Go so ayat na togalin ko kapagosaya niyan sa makampet mipantag ko kapakasari, so kapakasari si-i sa Islam na atoran a ped ko manga atoran a mapiya a so pekhisabapon so kisasasoway o manga hokoman o Islam ko salakaw ron a manga kokoman, so kapakasari si-i ko Islam na sabap rekaniyan na isasapar so kabono, kathaoripen, kapamiyag, go kathaban sa tamok. Go isasaraton a kabaloy niyan a Muslim a adena akal iyan matao maka zenggaya, go khapakai a kabaloy niyan a isako manga ndatoan - ma-ana isa a kalilid a taw, go khapakay a ped sa Imam go Dato, go masiken a ayambida-an o dow a ndolonan a dow a kapakasari na mata-an so kapakasari o sakataw na ndatar ro-o so mapiya a taw go so oripen go so mama go babai, go kha-aden ko maito a bilangan a sekaniyan ko tingdegon o manga Ulama na khapakay si-iko nganin a di kalawanan so sapolo a a manga taw odi na isaka lalakawan odi na kota a dow a manga roroni, sopman so kapakasari o Imam go so Dato na khapakay apiya antonaa-ay kadakel o rido-ai oriyan niyan na mata-an a ped sa kabnar o Imam si-iko masa a kinitaralo o kapaka khikinanglan a so pekhawit iyan so maporo a kamapiyan a kai-Islami san ko piyamakawanwan- a kapkhakorangi niyan ko kasarigan o sakataw, ogaid na khisekelian sangkotowa masa so kikasoy niyan ko bigan sa sarig ko darpa a khasarigan iyan. Go khaparo

so kapakasariig ko langowan o nganin a makanggonanaoron a ped sa katharo odi na tiniyas a khasabotan go sorat go dapetar. Na amaika tharo-on iyan ko rido-ai a betadenka so sandiyata-aka odi na dikakhawan na sabnar a miyapakasariig iyan. Na amaika lomiyi so manga rido-ai ko kota iran misabap ko roayat sa kapakasariig na dikhapakay so kabonoa kiran go khikasoy siran ko darpa a kasasariigan iran, go khaparo so kapakabelanga si-iko manga hokoman o kapaka sarig odibo so kasimpit o betad.

B – so kitana-an ko manga kasala-an a samarba, batabolabaw so kapameges a kasaop, na giyae na hokoman a ped a miyasabot ko manga batangan o daptar a ika (46) a ped ko paganay a piyagayon a bitiyara sa Geneva, go daptar a ika (47) a ped ko kiyaopakatan a bitiyara a ika dowo go daptar a ika (20) ko paganay a inioman a kokoman.

Sabap si-i na langon anan na isasapar iyan so manga galbek a kasa-op a kapameges a dimapiya ko manga angel, odi na pephangasakit, odi na pephanga-aled, odi na so manga pizakatawan, odi na so manga barko, odi na so manga kailangan a dimiphendarainon a siniyap o piyagayonayonan a bitiyara.

Go masiken a so lompokan a manga inged a langkap sa donya na miyagedam iyan so kalobay o manga panagontaman iyan a kamamanosiyae sangkae a bantang a pikir, kagiya ko nggalbeken o kai-isaisa-an ko manga bangsa sa donya (United Nations) ko kiya tanora iran mba-al ko kapasadan a mini pantag ko ragon a 1948 mipantag ko kasala-an o kagisola ko madakel a taw, odi na kapolanga ko pikelasian a kamamanosiyae giyanan so pembothowan aken sa kasala-an a isstilaam (اثنان) ma-ana photolen taman sa bekaw niyan ka aden mabinasa sa tarotop, go mata-an a saken na pembothowanko sekaniyan sa kasala-an a (ناحثا) o kapamono sa madakel. (go si-iko basa na gi-imatharo a inarat siran o masa, odi na inarat siran o kapatay, odi na so rido-ai na inandotiyon siran, go ginisol iyan siran). Go sabnar a iniropa o daptar a ikadowa so kasala-an a kapeges sa taw, sa mata-an sekaniyan na: 1- kabonoa ko pishakatawan o madakel a taw, 2- kamba-al sa sabap a manga kabinasa-an o kambobolawasan odi na kapamimikiran sa piyakawanwan ko pizakatawan, 3- so kitegelen ko manga betad a kawyagoyag ambaba-an a khisabapon a kakhabinasa go kakhatapong o kawyagoyag o isaka ka lompokan odi na so sabagi on, 4- so kitegelen ko manga atoran a ayaden a antapiyan na so karna ko kapmomoriyataw ko isaka sagorompong, 5- so kitogalinen ko manga wata o isaka lompokan si-iko salakaw a isaka lompokan sa nggolalan sa tegel.

Na so kinisaparen so kasala-a ko madael a taw si-isa Islam na inisapar a makararabrai a da-a tetendo-oniyan a isaka sagorompong a liyo ron so isaka sagorompong, go diniyan izibay so isaka lompokan ko lompokan a isa kagiya so pasodan si-iko Islam

na aya katharo iyan na : di maphendosa o isa so dosa o isa, go mata-an a so Allāh:

﴿لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أَلَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ﴾ البقرة: ٢٨٦

[Da paliogaten o Allāh ko ginawa so dinyan khagaga go so ginawa na mbalasan ko mapiya a miyanggalbek iyan na ziksa-an mambo ko marata a miyanggalbek iyan] Surah al-Baqarah: 287.

Go diyako pendowadowa si-iko kapetharo ako sa mata-an a so gogodan ko nganin a miya-aloy si-iko piyagayonan a kasala-an o kapolang sa taw a miya-aloy kagiya na kaseseltan si-iko nganin a petharima-an, go phembageren sekaniyan o pamikiran a kai-Islame, go khapakay a mi-itong a osayan go gogodan rekaniyan. Na Sopman so mipantag ko kapameges a kasa-op na aden a manga ayat ro-o a sasakaon a piyakatana-iyon so manga pasodan a kasala-an:

﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ الشورى: ٤٠

[Aya balas o marata na marata a lagidiyan](Surah as-Shurah: 40)

﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِثْلُهَا﴾ البقرة: ٢٧

[So siran oto a miyaka sokat sa manga rarata na aya balas o marata na lagidiyan a marata](Surah Yunus: 27)

﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عَاقَبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ﴾ النحل: ١٢٦

[Na o za-op kano na sa-op kano sa lagid o inikidiya rekano na ibet ka o zabarkano na giyotowi mapiya a bagiyan o miyamakasabar](Surah an-Nahl: 126)

﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ مَن آعَدَىٰ عَلَيْهِ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا آعَدَىٰ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاَعْمُوا﴾

أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ البقرة: ١٩٤

[So olanolan a paga-adatan na pantag o olan olan a paga-adatan, go so khipaga adatan na maka pkhikitas. Na sa taw pemalawani angka noniyan na pmalawani iniyo sa lagid o kiyapmalawani iniyan rkano. Go kalkniyo so Allāh na tangkda niyo a so Allāh babid o khipananggila] Surah al-Baqarah: 194. Go giya manga ayat aya ko marayag masasaboton na gi-iniyan pakambekenen so pasodan a kapakindolona sa melagid si-i ko kasala-an, go po-on si-i na mata-an a na khapakai a aya kasabota o taw na mata-an manga ayat aya a sasakaon na papakayniyan ko manga Muslim-so kapakindolona a kambadala- so kanggolaola-a iran ko kapegez a kasa-op a di mapiya ko rido-ai igira-a aya betad o rido-ai na gi-inggolaola sa kabinasa-an iran (a manga Muslim), ogaid na giya sabotai na khisembagon so dowo-a inengka: paganay ron na so kapameges a kasaop si-iko ma-ana niyan a bago a so pipikirnon o manga daptar a paga-ayon-ayonan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

na sekaniyan so kanggiragiray a makasosopak a pembalowin sekaniyan o gobirno a pantag sa kasa-op ko isa a gobirno sa aya niyatianon na ithegel iya rekaniyan so katarima-anian ko kapasad o simoket iran a mini sabap ko miya ona a kanggira giray a kena oba ontol a miyasogok sekaniyan o isa gobirno. Go pho-on ro-o na mata-an a so kapameges a kasa-op na sekaniyan so kanggiragiray a di khapakai a soranga o kanggiragiray a dikhapakai, go di tharima-an o akal oba italingoma o manga bager a kai-Islami a so tomithitho ko manga Hokoman a Islam so kanggiragiray a soranga o rido-ai sa thantonian so kasogoka niyan ko manga galbek a kapamages a kasa-op a soranga iyan. Na ped san na mata-an a so takitaki na pephaka liyo ko lamalama o gi-i kinggolalanan phiyapiya ko manga Hokoman a kai-Islami.

Ikadowa-a inengka na mata-an a so kinggolalanan ko pasodan a kapakindolona sa nggolalan sa kambala na pezaratan si-i ko Shari'ah Islamiah sa sharat a dimiphendarainon a sekaniyan so dikhapakai si-iko Muslim obaniyan onoti so manga rido-ai si-i ko manga kadosta-an niran. Na giyotoden e katharo e al-Shaikh Mohammad Abu Zahrah si-i ko kitab iyan makapantag ko thompothompokan o manga Inged si-i ko Islam, na pekhapakai a ipekhbabaya o saba-ad ko manga taw a mata-an a so kabilangataw na gi-i maka khapa-ar ko zaronsarongan o manga pedang, na saden sa kapekhahalal o rogo o manosiya na samaoto n mata-an a sekaniyan ko kiyahalal iyan na na da-a miyalamba ko manga sharat a maitobo a ba mapezelasela, na ogaid na sekitano na aya maptharo tano na mata-an a kathidawa a katatamanan ko bitikan a makazasalingganata sa langit go sekaniyan so kathidawa a kabilangataw a dikhasopak so manga piyaki pagadatan iyan si-i sa maidan ped ko manga pagtaw niyan sa kapangongonotan ko manga tangarasi.

Na misabap ro-o na aya betad o kathidawa si-iko tamparon ko manga Muslim na migagakoton so kabilangataw, sa diniyan pelawanan apiyapen liyawanen sekaniyan o manga rido-ai. Na amaika aya betad o manga rido-ai na pekhowa-an iran a radawan so miyamatai ko manga Muslim go phembinasa-an iran so bontal na ditanowanen phenggolaola-an si-iko phangabobono kiran kagiya so Nabi Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) na pitharo iyan: "إياكم والمنطقة" "pananggilae niyo so betad a kapekhowa radawan ko miyamatai", sabensabnar a biyono o manga Mushrik so Hamzah Bin Abdulmutallib ko kiyathidawa sa Ohod na kinowa iran a radawan so bangkai niyan sa pithamanan a marata a radawan ko kapamono, na miyaka perarad-oto ko ginawa o Rasulollah (Sallallahu 'alaihi wasallam) kagiya mata-an a bapa iyan (ki ama iyan), go lebi a pekhababaya-anian ko manga tonganay niyan na minsan pen giyoto na daniyan mapamikir obaniyan kowa-a a radawan so miyanga bobono kiran si-i ko miyanggolaola sangkotowa kathidawa. Go amaika aya betad o manga rido-ai na pephaka ongosan iran so manga biyag iran, go pembono-on iran sa phagokit sa kawao na mata-an a so sondaro a matatago-on so maporo a parangai na diniyan siran zayanan sangkotowa okit iran kagiya so Allah a lebi a maporo na ini sogo Iyan

so kapagadati ko manga biyag, go sekaniyan a Nabi Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) na inisapar iyan oba pamono so isa sa isa a taw anggolan sa kawaw.

C – sa lagidoto a gi-itharo-on o manga pasodan a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kapagadati ko manga angel, go so phangasasakit, go so kini paliogaten ko kindolona-an kiran sa kandolona a kamamanosiyae, misabap sangkai na ini omanon so siyap o manga tomanor a lompokan o manga doktor. Na gi-i makaphasod sangkae a sabot so kadaklan ko manga Hokoman a so ipephaliyogat sekaniyan o manga bitiyara a piyagayonan sa Geneva ko ragon 1949, go so dowa-a Hokoman a inipagoman a itatarotop a dowa-oto sangkotowa piyagayonayonan sa Geneva mipantag ko betad o manga angel, go so pephangasasakit, go so piyangabibinasa-an sa kalodan, go so thatandingan ko kapamolong. Na phakatiyokop raken ko kaphagosaya ko sindadan o pada-adat o Islam pantag ko manga angel, go so phangasasakit ko manga rido-ai sa ka-aloyako ko thotolan ko Yusoph salahoddin al-Ayyobi ko kini phantagen iyan i Richard a poso a arimao si-iko masa a miya sogat sekaniyan (Richard) a paniyakit a maninggas a sekaniyan so lebi a mangangkowala ko manga Kasila go lebi kiran a mategas, gowani a meliso so Salahoddin ko kota o manga sondaro o rido-ai niyan go biyolongan iyan sa taman sa miyakapiya ko sakit iyan. Mata-an a so kasisiyapa o manga Muslim sa giyangkae a thothol na kenabo oba si-i matataman ko matatangan iran a ped ko manga angel, go phangasasakit ogaid na miyaka sobra pen oto ro-o ko manga angel go phangasasakit ko rido-ai a zisi-iko kota iyan. Go apiyapen aya betad a phamaka sogo sangkay a giragiray na dako lagidi Salahoddin i baniyan sowa-a oto apiya mata-an a sekaniya a rido-ai na aya betad iyan na makasosopak ko manga ndaowan o Islam.

Go diko katawan oba mata-an a saken na kharibat ako opama ka tharo ako sa so kasogoka ko galbek a di-ontol a phaka morala ko manga angel, go so phanga sasakit, go so salakaw kiran a ped ko sisiyapen ko masa a manga bitiyara a piyagayonayonan a dikhapakay a katarima-aon o pamikiran a kai-Islami si-iko lamalama o nganin a mini ona ko so rayagan iyan.

Go si-iko nganin a mini onako maloy goso pagaloyngko ko oriyon o daorog ko nganin a petharo-ongko. Na patot a ma-aloy a mata an a so ilayan a kai-Islami na daniyan masopak so kiya thipasala ko miyanga sosogat sa kalodan kagiya mata-an a so kiyatembang o manga Muslim a miyangao-ona si-iko kathidawa sa gilopa na aya betadiyan na katatamanan, angimpen maoto na mata-an a siran na ini-itong iran so kapal a si-imatatago ko kokoman a kota go ipenggolan rekaniyan go so mapapadalmon so nganin gi-i minggolalan ko kota o rido-ai, go si-i na khasowin aken a so nganin a miya onako magosay po-on ko nganin a mapapadalem ko manga kapasadan a langkap sa donya a kamamanosiyae si-i sangkai a khikatetendo a ped ko manga kokoman a mibibilang si-iko katitimoanon a rayagan si-iko pangilaylayan

a kai-Islame, go maka paga-ayon a rakhes o gi-i khinggolalanan a galbek ko manga kokoman iyan.

Go kiyatangka-an raken si-iko kiya osaya-on, go so minionako a katharo si-iko manga tindeg a langkap a so pekhokomen iyan so thompokan o dow a gi-imakithidawa, go aya miyalamba ko endolonan o dowakataw a gi-i thitidawa a manga taw, na so kapagosayako sa maga-an ko manga onayan a tindeg a paka-asal a pethanor ko manga okit o gi-i makithidawa mipantag ko kadandan o manga sibiliyan, go so pagtaw sa Bandar a Inged a zisi-iko lopa o rido-ai.

Mata-an a miyakambowat sangkanan so dow a mala a rayagan, isa sa dow a oto na pho-onko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ikadowa na pho-on ko Khaliphah a so Abubakkar As-Siddiq. mipantagon ko wassiyat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pitharo iyan:

"إِنظَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى بَرَكَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ، وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا قَائِمًا وَلَا طِفْلًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَعْلُوا وَضُمُوا عَنَابَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ".

"Lalakaw kano sa ingaran o Allāh, go sabap ko Allāh, go so kabarakat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) obaniyo bonowa so minitolod a lokes, go so wata, goso babai, go obakano pangalampas satamok, go timoaniyo so manga taban iyo, go thatanora kano, go phiyapiya kano ka mata-an a so Allāh na pekhababaya-niyan so khipipiyapiya." Na si-i sangkay a ma-ana na giitharo on o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam)

"سَيِّرُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَقَاتِلُوا أَعْدَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْلُوا (أَيُّ وَلَا تَحُونُوا) وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَغْدُرُوا وَلَا تَنْفَرُوا وَلَا تَمْلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيَدًا"

"Lalakaw kano sa ingaran o Allāh, go pakimbonoi kano ko manga rido-ai o Allāh, go dikano phendonsiyan, go dikano phendorat, go dikano zibay, go dikano phamono sa kaperadawan, go diniyo mbono-a so wata."

Go iniantapiyan so manga endaowan iyan ko Khalid Ibn al-Walid si-iko isako manga katidawa sa gi-i niyan tharo on: "لَا تَقْتُلْ ذُرِّيَّةً وَلَا عَسِيفًا (أَيُّ عَامِلًا)"

"Dingka mbonoa so mbawata-an, goso gomagalbek", go si-i sangkai a sabot na gi-i makhasokasoy so manga dallil a po-onko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-iko kapethamani ko manga okit a kazondaro a kai-Islamie.

Sopman so mipantag ko Abubakar na sabnar a tominindeg si-iko hadapan o manga mamaniyan, go si-iko sondaro o Usamah ko kaririparado a kangganat iran sa pitharo iyan:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ فَهُوَ أَوْصِيَكُمْ بِعَشْرٍ فَاحْفَظُوهَا عَنِّي : لَا تَحُونُوا وَلَا تَعْلُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمْلُوا وَلَا تَقْتُلُوا طِفْلًا صَغِيرًا وَلَا شَيْخًا كَبِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَعْقِرُوا شَجَرَةً مُثْمِرَةً وَلَا تَذَخُّوا شَاءَ وَلَا بَقْرَةً وَلَا بَعِيرًا إِلَّا لِمَا كَلَلْتُمْ وَسَوْفَ تَمْرُونَ بِأَقْوَامٍ قَدْ فَرَعُوا أَنفُسَهُمْ فِي الصَّوَامِ فَدَعُوهُمْ وَمَا فَرَعُوا أَنفُسَهُمْ لَهُ، وَسَوْفَ تَقْدِمُونَ عَلَى قَوْمٍ يَأْتُونَكُمْ بِأَيَّةٍ فِيهَا الْوَأْنُ مِنَ الطَّعَامِ فَإِذَا أَكَلْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ شَيْءٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِ وَتَلْفُونِ أَقْوَامًا قَدْ فَحَصُوا أَوْسَاطَ رُؤُوسِهِمْ وَتَرَكُوا حَوْلَهَا مِلَّالَ الْمَصَائِبِ فَاحْفَظُوهُمْ بِالسَّيْفِ حَقًّا، أَدْفَعُوا بِاسْمِ اللَّهِ—وَلَيْسَ بَعْدَ بَيَانَ اللَّهِ وَصَاحِبِهِ بَيَانًا".

"Hai manga taw na tareg kano ka ipagthoma ko rekano so sapolo betad na siyapaniyo raken: obakano ndonsiyan, go obakano pangalampas, go obakano ndorat, go obakano pamono sa kapradawan, go obaniyo bonoa so wata a maito, go so mini tolod a idadiyan a lokes, go so babai, go obaniyo potola so kayo a mo-onga, obaniyo sombalia so kambing go sapi, go onta inontabo oba pantag sa pangenengken, go marani a zagadaniyo so manga pagtaw a sabnar a tiyarongko iran so manga ginawa iran ko manga darpa a pezimba-an iran, na awae niyo siran ko nganin a tiyarongko aniran ko manga ginawa, go marani a phakatalingoma kano ko pagtaw a pagwiten iran rekano so manga pananagoay a katatagoan sa mbarambarang a warna a pangenengken na amaika makakan kanoron sa maito maito na batiya a niyo ron so ingaran o Allāh, go miphembaratmowa iyo so manga pagtaw a sabnar a inopawan iran so manga ombonombonan iran a bontal siran a mamonobono, na paropaden niyo kiran so kumpulan sa samporna a kapamaropad, sagombai niyo siran sa ingaran o Allāh". Na dapen a bayanan a maka lawan ko bayanan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so bolayoka iyan a so Abubakkar as-Siddiq.

Go maliwanag sangkae a bayanan a mata-an a so sondaro a Islam na isasaparon so kabonoa sangkae a phangaloyin:

1 – So lokes a minitolod go phaka soled ko kokoman iyan so kiyabologan (ma-ana so pekhasakit, so miya paka tareg o sakitiyan a dikhapiya) inontabo oba ma-aped so pamikiran iyan ko kathidawa, go oba adna mushawir iyan, siran sangkotowa betad na mababaloy siran a ped ko manga olowan o manga kapid.

﴿فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَعَالَهُمْ بَيِّنُهُمْ﴾ ﴿النوبة: ١٢﴾

[Na pakimbonoi kano ko manga nakoda ko kaongkir: mata-an! a siran na da-a kipantag kiran o manga sapa, ka-ansiran mak genek] (Surah at-Taubah: 12). Mata-an a giya ayat aya na romarangkong apiya pen aya betad o sabap a kinitoron niyan na so manga Mushrik ko Quraish. Siran oto na siran so manga taw a paka-a-antapan o Abubkar si-iko wasiyat iyan a miyaona, gowani a payagen niyan ko manga sondaro na mata-an a siran na khato-on iran so pagtaw a o-opawan iran so ombonombonan iran, na giyotowi kiwasiyati niyan ko manga sondaro sa kaperempasa iran a kumpulan ko manga kota o shaitan, na pitharo o Abubakkar as-Siddiq ibet ko Allāh! ka so kabonoako ko sakataw a mama a ped kiran na taralbi raken adi so kabonoako ko pitopolo a salakaw kiran.

2 – So wata, go so babai, phitindegan o saba-ad a ped ko manga Ulama o manga Muslim- go ka-a ayonan siran san o miya pasad a manga kokoman o bitikan a langkap sa donya a kamamanosiyae – a so kisasaparen ko kabonoa ko babai, go wata na misasangkot ko taman a kao-ogop iran a dow a si-iko manga galbek a

kasosondarowi, go rakhes oto a mata-an a ini-izha ko Imam Malik so kokoman o manga babai ko rido-ay, go so manga wata kiran a kaseseltan ko kota iran a pephmalantig sa ator, go pekhabinasa-an iran so manga Muslim ino phamono on siran? Na aya pitharo iyan na ini sapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kabonoa ko manga babai, go so manga wata.

3 – so gomagalbek ko manga pactoriya, so pephamanokayan, go so manga taribasok a so di siran maki pethidawa, go so salakaw kiran, a ped ko siranoto a mo-onot ko lalakaw o manga sondaro a kena oba siran phagogop ko manga galbek a kathidawa, lagid o manga padagang, giyangkae na langon makasosoled ko Hokoman a pezokayan, melagid o paka-asal odi na Hokoman a ini tadi kiran. kagiya giyangkae a manga taw na so gi-iran kanggalbek si-iko manga kaogitogit o Bandara Inged (city) na siran i gi-i managombalay ko kaphagozor o Inged, na so kapakithidawa a kai-Islame na daon so kapakada-a ko kaphagozor o Inged, go so kabinasa-a ko manga onayan iyan.

4 – so manga barasimba go maka sosoled kiran so langowan a somiyopak ko Islam a ped ko manga taw sa samba-an (sawami), go so salakaw kiran a tiyarongko iyan a ginawa niyan a ped ko manga parorodiyoman ko tiyoronan sa kitab. Go sabnar a ini-iza ko al-Awza-ie so mipantag kiran, go so babai, go so maito a wata opamaka ikalek oba iran phalatikoe so manga rido-ai, ino phamono-on siran? na aya pitharo iyan na di! taman sa disiran phalatiko na disiran phamono-on sa matag arangan. Go giyangakai a kalilindinga kiran na kagagarantiyan, go so salakaw kiran na misasangkot anan ko kalalamba iran ko manga samba-an iran, go so manga samba-an o manga kristiyan, na amaika lomiyo siran a moogop siran ko manga galbek a kathidawa, odi na lomalakaw siran sa kabinasa-an (awida-akal) ko manga taw na mata-an a siran na miyada so sabap a kalilindinga kiran.

Sa lagid oto o katharo i Rakhsey: mata-an aya a maka papakay si-iko kapamono na so kathidawa. Na amaika lekeban iran so pinto ko manga ginawa-iran na miyada so kaphakabinasa iran, melagid o pimbaba odi na sabap.

Aya lamba a petharo-ongko na so kisasaparen ko kapephapasa ko manga sibiliyan go so taw sa bandaran so pangnengken, go panginginomen a nisisita ko ko kaoyagoyag iran, sa aya niat ro-o na ansiran kaongosi, go ansiran mategel a maka-awa ko manga darpa iran. Sabensabnar a ini sapar o Islam sa lagid o karayag iyan pho-on ko wasiyat o Abubakr- so kasombalia ko manga pangangayamen na dikhapakay inontabo o pantag sa pangnengken, aya ma-ana na si-i bo khapakay ko masa a ma-aden so kakhikinanglana ro-o, go ini sapar so kabonowa ko manga pangangayamen sa thotongen ka siyap ko arga-iyen ko kakhaoyagan oba mailang a da-a sabap, giyota na ini sapar Nabi mohammad (Sallallāhu ‘alaihi wasallam)

so kabonowa ko shai a ped ko manga pangangayamen sa tegel inontabo oba sa a kinanglan ko kasosondarowi, lagid o kikaleken oba mabaloy a kasabapan sa kapakabager o rido-ai, na khapakay sangkotawa masa a kabonoaon, odi na potolen so manga ai niyan, ka mata-an a so manga Muslim na igira a lominiyo siran si-i ghaol a margen a lopa, go da a khato-on iran a pangnengken a maphamasa iran a arga, go mata-an a so manga taw na diran pephasa-an inonta o makowa kiran sa tegel na aya betad kiran oto na khapakai kiran ka rendingiran ko kamotowan, go miyokit oto sa liyoliyowan.

Na amaiko aya betad o Islam na sabnar a piyakay niyan so kapotola ko ig ko rido-ai go so katago iron sa rogo, ago rerezik, go doti ka aden ma binasa, na mata-an a pipikiren ro-o na so manga taw a gi-i makithidawa kena oba so manga sibiliyan. Na giyoto na khapakai a katatamanan sa lagid o kiya osaya koron mona ko kakhikinangliron.

Na amaika gomanat so manga Muslim, go maka bagak siran sa pangnengkn a diran kinanglan na diran thotonga inontabo oba pembaloy a bager o rido-ai iran, Ma-ana dikhapakay kiran so kailanga iranon inontabo oba mapkhinanglan ko kasosondarowi, na gowani ko masa a ganatan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a makkah a tomotogalin sa Madinah na siyogo iyan so Ali a kikasoiniyan ko manga tadinon ko manga taw a manga khirkon a kena oba siran manga Muslim. Go miyanggolaola a miyabiyag o manga Muslim so Thomamah a datu sa Yamamah si-i ko ragon a ika nem (6) ko Hijrah na somiyoled ko Islam go biyaloy niyan a tindeg a kapagerena ko manga taw sa makkah ko pangnengken iran a pephakapo-on ko pkharagon o manga tonganai niyan, aya betad oto na aya mala a pekhambowatan a perperan o manga taw sa makkah, sa taman sa maka pagislam siran, odi na isogo-on o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so salakaw ro-o, na gowani a masogat a makkah a taon na piyangniran a mapokas kiran a giyangkoto a dikiran kambegi sa pangnengken. Na pizorataniyan so thomamah sa pantag ro-o, ogaid na so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ayaden miyakawit ko manga taw sa makkah sa kabegi kiran sa bago a miyারণon a korma ko masa a mitataralo so manga galbek a kaperido-ai go tiyabangan iyan siran sa matodtod a tamok. Go kena oba nisisita oba-aken mapakarayag sa mata-an a giya Makkah na aya masosowa iyan na si-i ko betad a kathidawa pedon so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) po-on ko kiya awa-inyanon a tomotogalin na taman sa kiya soldi niyanon a kiyapaka da-ag, go si-i ko Hokoman a kisasaparen ko kapaminasa a so phakakampeten ko sekaniyan ko oriyanee sa dimathai a so nganin a phakatarotop ko petharo-ongko.

Thogalin ako imanto ko kapagaloya ko manga paliyogat ko gi-i makithidawa mipantag ko manga tamok o rido-ai niyan. Go khapakay si-i ko tantowa kakempet iyan a katharo ako sa mata-an a so manga onayan a paliyogat si-i na so kapaka zibaya-a ko pageletan o manga hadap a kasosondarowi, go so manga tamok o manga sibiliyan, go si-i ko kisasaparen ko kabinasa aon.

Sabensabnar a so wasiyat o Abubakar na marayag ko kini saparen ko kapaminasa, go da-a taw a lebi a matao ko toroan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a di so bolayoka Iyan a so ABubakar a inempeda iyan a ikadowa gowani a katatago iran ko liyang. Ogaid na so kadakelan ko manga Ulama na papakain iran so kageba-a ko walay, go so kapotola ko manga kayo aya karina iran sangkoto:

1. So kakhapakay a kapotola ko korma, ka onot ko katharo-o Allāh a maporo ago amala :

﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ نَرَسْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ الحشر: ٥

[Saden sa piyata iyo a korma odi na giyanataniyo to a khipakatitindg, ko manga itado niyan, na sabap sa idin o Allāh]..,aya kiya sabota iran ko kalmiah a leenah *فَنِيْل* na aya ma-ana niyan na korma.

2. Giba o manga Muslim so manga walai o mbawata-n o al-Nadher a sabap ko sogo-an o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na mipantag ro-o na aya katharo-o Qur-an a sesela-an

﴿ يُخْرِجُونَ يَدِيهِمْ بِإِيدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاتَعَبُوا بِأُوتِي الْأَبْصَرِ ﴾ الحشر: ٢

[Ininggegeba iran ko manga walay iran so manga lima iran, go so manga lima o miya maratiyaya, na kowa-a niyo a thoma hay aden a manga kailai niyan](Surah al-Hashr: 2)

3. Miya panothol a pho-on ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a mata-an a ini sogo iyan so katotonga ko torogan e Malik a watai ‘Aop sa danga o manga sondaro sa Taip, go ini sogo iyan a karadiyama ko kota o thaqeef sa pitik a mala (**Catapult- منجنیق**), go so kapamata-a ko manga korma iran. So pagtaw a thaqeef na miya memesa siran ko kiyaiyog iyan sa kiya pamata-aon sa pitharo iran: andamanaya i kakaoyag ami ko oriyon o kiya pamata-aon.

Na sabnar a piyagosay al-Shaikh Mohammad Abu Zahrah a giyangkae a manga dalil sa siyawal iyan sa pitharo iyan: “so paganay a ilayan sangkay a manga thothol na maphaki ilainiyan rekitano a mata-an a diniyan papakain so kapaminasa sa kapapakai a da sangkotiyon, sabap sa kagiya mata-an a so leenah a ini daliliyan a kinidakat iyan ko Qur’an na kena oba aya paka-antapanon na ba kayo a korma, ogaid na aya mata-an a paka-antapanon na so onga, ka so dalil sa Qur’an na giyoto i khazaboton ko kiya tharo a niyanon

﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ نَرَسْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ الحشر: ٥

[Saden sa piyata iyo a korma, odi na giyanataniyo to a khipakatitindg, ko manga itado niyan, na sabap sa idhin o Allāh].., go kena oba aya pipikira sa kapaka titindg o korma na sobo so itado niyan inonta na igira miya-aden so onga niyan, kena oba so kayo niyan. Na so karopo-a ko onga na kena oba khibilang sa kapaminasa, oriyon iyan na tomiyogalin ko kiya geba-a o manga Mu-min ko manga walay o Bani al-Nadhir sa aya katharo iyan: “ mata-an a giyoto na aya betad na mata-an a biyaloy iran a kota iran, go miyagapas siranon, go inologan iran sa ringasa so manga Muslim a pho-on sangkotowa manga kota iran sabap ro-o na aya betad na patot a mada so kaphaka ringasa iyan pho-on ko kageba-aon, odi na phangilayan sa okit a kabinasa niyan, go aya betad o nganin a pinggalebk o manga sahabah na si-i ko diyangka a kapaka khikinanglan, ogaid na siran a manga Yahodi na kagiya katokawan iran a mata-an a khisangkop iran so manga walay iran, go kha-awa-an iran na pinggegeba iran sa samporna a kapaminasa”.

Go ipagoman aken sangkay a ma-ana so karayag a ayat aya a sesela-an kagiya mata-an a so kapaminasa na da ma-aden a ba pho-on ko galbek o miyamaratiyaya sa ba siran bo ogaid na aya betad na miyogop so manga Yahodi ko kiyapaminasa-aon.

Sopman so kiya robaka ko manga kota na kagiya mata-an a giyoto na manga kota o mbawata-an *Thaqeef* a pagetaw a manga babaseng, go manga babager, go so kagba-a ko manga kota na ayabo ka phagadenaon na pantag sa kapephakalobaya ko bager o rido-ai, so paman so kapamagita a pantag sa kaphamata ko manga korma sa Taip na kagiya a mata-an a siran na pephamangemba-alan iran a pakabereg, go mata-an a so *thaqeef* na ini sogo iyan so kapata-aon go da mapata, ka ansiran mategel ko kapaka sangkop na diphakatoga so rogo iran. Go aya mapetharo aken na mata-an a giyae na khiomanon gowani a makawma ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so takoroni a miyag islam go sekaniyan na oripen o Yahodi a rakhes iyan so manga panga ngayamen o dato iyan, a giyoto na si-i ko kiyathidawa sa khaibar-na aya pitharo-on Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na songka ko darpa a lomilintad na bokainga so manga pangangayamen si-i ko lalan o khirkon.

Go aya marayag raken na mata-an a so di phagayonan a pageletan o kinowaniyan so katharo-o o Abubakar ko tindeg iyan, go so mithindg sa kiyapakaya niyan ko da pakaya o Abubakar na da siran maka zosopaka sa pamikiran, ka so lompokan a diniyan papakain na mata-an a pembetad oto sa langkap a pasodan, go so paman so lompokan a papakayniyan na aya mata-an na miyakaperaradon so kaphembegi sa rantapan ko makhikinanglan o manga sondaro, go so kamapiya-an o manga Muslim, na paga-ayonan a so kamotowan na pekhapakay niyan so diphangapapakay.

Go si-i na khabaya-angko a maka begay ako sa ibarat si-i ko manggogolaola a khapakay a da-a kitotompok iyan a mabager ko madadalem ko petharo-angko, ogaid na aya paratiyaya koron na mata-an a aden a mpapadalemon siiko ko pamikiranon ago so ma-ana niyan, a sekaniyan na mata-an a so kapakakhinanglan o kasondarowi na miya sekat iyan so olowan o manga Muslim ko ka-agawa niyanon (ko Inged) na ikasoy niyan ko manga taoron so kabayad sa manga bowis, kagiya siran na mata-an a piyanimo iran oto pantag sa siyap kiran, na gowani a mabaloy oto a miyadaden so kapaparo niyan na da-a kabnar iran ko bowis.

SO KAPAKINDOLONA KO MANGA BIYAG KO KATHIDAWA:

Giyanan so pandangan a marayag a ped ko manga pandangan a toro-an a pho-on sa langit a maka paga-arta sa ontol a manga Hokoman a da matanto-o manga kapasadan, go so manga adat a langkap sa doniya a kamamasa-an.

Go aya pontos a po-onan si-iko kathamani ko pompongan o bitikan mipantag ko biyag na mata-an a so biyag na si-i matatago sa akowan o governo o rido-ai, go kena oba si-i matatago sa kapa-ar o gi-i makithidawa a so pepbaka biyagon, go giyanan so pontos a liniwanagan o Islam minggolalan ko katharo o ALLĀH a maporo ago mala:

﴿فَإِذَا لَقِبْتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبُ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا انْخَسَمُوا فَشَدُّوا أَلْوَتَاقَ فَإِمَامًا مُّبِينًا بَعْدَ وَإِمَامًا مِّنَ الْحَرْبِ أَوْ رَازِمًا ﴿٤﴾ محمد: ٤﴾

[Na igira minithmo niyo so miyamangongkir na kapotol sa manga lig; taman sa igira a miyapakadakil iyo so kapphamonoa kiran na ilota niyo so kapamatong; na (pakaliyowa niyo siran sa) kapdi ko oriyaniyan; odi ka-awn sa ginawa, taman sa mibtad o kambono ay so manga ppnd iyan] (Surah Mohammad: 4)

Na giyangkae a ayat a sesela-an na pezogo sa kambonoay taman sa mapeges o manga Muslim so manga kapir aya ma-ana na matanto iran so katabana iran ko rido-airan, oriyaniyan angkoto na pagiloten iran so patong ma-ana a phamiyagen iran so manga kapir. Na amai ka matanto so kabiyag na miyapasad so kathidawa na da-a lamba inonta na kapedi, odi na ka-awn sa ginawa. Giyoto i sabap a aya mata-an a pasodan a kai-Islamie na so kisosogo-on ko kathidawa na aya hadap iyan na so kapaka biyag na oriyaniyan angkoto na imbegay a bayabaya ko Dato, go sabap ro-o na mata-an a so mabibiyag na si-i mapapadalem ko ako o Dato taman sa makokom iyan so betad o biyag. Giyoto e kiyatharo-aon o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam): “لا يَعْزُبُ أَحَدُكُمْ أَسِيرَ أَخِيهِ فَيَقْتُلَهُ” “Dipagalangi o isa rekano so biyag o pagari niyan sa baniyan mbonoa.”

Go ped a ipendalil mipantag si-i na so miya panothol a mata-an a so AbduLLāh bin A`mer na siyogo iyan ko ibno Umar a biyag ka aniyaniyan mabono na pitharo iyan:

sopman so si-i na ibet ko Allāh ka papatongen na diyaken mbono-on sekaniyan. Aya ma-ana niyan na mata-an a da-a makamimilik ko kambonoawn ko oriyaniyan o kiya patongaon, go so kiya biyagawn kagiya aya betad o lagidaya na mimbaloay a si-i matitimo ko dato. Go maga-ayonayon so manga Ulama sa kababaloy o miyakabiyag na ipagizaon igira biyono iyan so mabibiyag iyan, ogaid na disiran mai-isa isa ko kasala-anian. Aya katharo i al-Awza-ie na igira a biyono o makabibiyag so biyag iyan ko daniyampen kisampay ko datu na khasala, na o aya kiyabono a niyanon na oriyaniyan o kini sampayniyan ko datu na khasala a go maka pendiyat. Aya pamikiran o Shafi-i na di makapendiyat inontabo igira a miya mono sa wata odi na babai.

Obadi mata-an a so kabiyag na diniyan maphakada so ropa-an a gi-i makithidawa ko miyabiyag, ogaid na sekaniyan na gi-i makithidawa a kiyalemekan ko kapaki thidawa ko kababaloy niyan a mapepegs ko katatago iyan sa tangantano. giyoto i sabap a patot a mapasad angkay a ropa-an ko kinggolalanen ko nganin. Aya katharo-o kalangkapan ko manga Ulama na mata-an a so dato na si-i ko kapasad o kabiyag - na kambabaya baya-anian so pat betad: phakaliyo niyan sa kapdi, odi na phakiaon iyan a ginawa niyan, odi na mbono-on iyan, odi na mbiyagen. go so ayat a inaloyaken sa miyaona na maliwanag sa mata-an a aya khaondasan o biyag na isa ko dow a betad a shai: so kapdi, odi na so ka-aon, so peman so mipantag ko kabono a go kabiyag na so ki omanen non na aden a osayanon.

Go si-iko paratiyayako na mata-an a so kapdi ko mabibiyag na aya paganay a patot a mailay ron dato, go dikhapakay so kibagaken iyanon inonta bo o misabap ko manga rantapan a khatonai niyan so kamapiya-an o manga Muslim. Sabap sa so ayat a sesela-an na ini ona niyan maloy so kapdi na gobo so kapagaona sa ginawa na miyakanggonanaoto sa aya paganay a taralbi a pagonotan. Oriyaniyan na mata-an a so Allāh a lebi a maporo na gi-iniyan tharo-on:

﴿يَأْتِيهَا النَّبِيُّ قُلُوبًا مِّنْ أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَمْسِرَةِ إِنْ يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا بِّئَاتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أَخَذَ مِنْكُمْ وَيَعْفُو لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٠﴾ الأنفال: ٧٠﴾

[Hay Nabi tharo-angka ko taw a zisi-i sa tangan iyo a manga biyag a o aden a katawan o Allāh a mapiya a matatago ko manga poso iyo a mapiya na mbegan kano Niyan sa mapiya adi so miyakowa rekano go penapiyangkano Niyan, ka so Allāh na Manapi, a Makalimo-on] (Surah al-Anfaal: 7).

Na amaika so Allāh na sabnar a bigan Niyan sa kapasadan so biyag a aden a matatago a mapiya ko poso iyan sa sambu a mala, go rila na mata-an a so oripen na aya patot a makanggolalan ro-o amai ka aya betad na aden a mapiya ko kapdi, na paliyogat rekaniyan so kapangapdi.

Na khapakay a mabaloy so kapdi a aden a sharat iyan, go khapakaipen a da a baiyan sharat, na amaika adena sharat iyan na minipaliyogat ko mabibiyag a kisekel niyan ko sharat iyan, kagiya mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ini kapdi iyan si-i ko kiya thidawa sa Badr si Abi ‘Ezzah a aya betad iyan na pababayok (Poet) ko oriyon o kinibeganiyan a kapasadan sa da a thabanganiyan a isabo a maki pethidawa ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam), Go ogaid na sekaniyan na si-i ko kiyathidawa sa Uhod na komiyasoy sa miyonot ko manga Mushrik na miyabiyag o manga Muslim na miyangangampedian ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ogaid na da tarima-a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go pitharo iyan a Di, ibet ko Allāh ka di kalalangan so manga lagid ka sa Makka obangka matharo a miya ikmat aken so Mohammad sa miyakadowa: " **الْمُؤْمِنُ لَا يُلْدَغُ فِي جُحْرِ مَرَّتَيْنِ** " *so Mo'min na di khabot a nipay ko gireb sa makadowa! Oriyaniyan na ini sogo Iyan a kapotoliron sa olo*".

So peman so ka-aon sa ginawa na aya manga bontaliyan na mbarambarang, mata-an a khapakay a tamok na khapakay a goma-an sa kathidawa, go khapakay a salakaw ro-o. aya ibarat iyan na so miya olaola sa Badr na aya ped a awn sa ginawa na so kapamangendaowa ko sapolo kataw a manga wata a bagowaraga, lagid o kiya panothol iyan a po-on ko Omar Bin Abdil Aziiz a piyaka liyo niyan a magatos nggibo a biyag sa aya pantag iyan na giya bandara Inged a Byzantine (Byzantine City). go amaika aya betad o ka-aon sa biyag na kazambi sa biyag na giyanan i pembthowan tano sa kazambi sa manga biyag go da a isasharat o pamikiran a kai-Islami oba mabaloy so kazambi a kambilanga, aya ma-ana niyan na mabaloy so isa a biyag ko isa a biyag sa lagidoto a mapapakay a so biyag a Muslim na ipaga-on ko salakaw ron a ped ko manga Muslim, kagiya mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ina-on iyan so al-‘Oqaily a so miyag islam sa dow a mama a ped ko manga Muslim. Go makanggogonanao so okitokit a kai-islami sa kapapakay a ka-iyogi ko sosogo -on o rido-ai ko kabisita-a niyan ko manga darpa o manga biyag sabap ko katarotop, go so kamata-ani ko kabebenar o bilangan iran, lagidoto a mitotoro o okitokit a kai-islami so kakhikinanglan a kasiyapa ko gi-i thakdir ko kipethogalinen ko manga biyag ka adenoto mbaloy a kapo-onan o kathakna ko masa a kapapantagan, go si-iko phaka talingoma.

Sopman so mipantag ko kabonoa ko manga biyag na daon pagayonayon so manga Ulama, sabagi on na papakain iyan, go sabagi na diniyan papakain, aya katharo i Jasas si-i ko kitab a Ahkaam al-Qur-an na mata-an a so manga Ulama ko manga ala-a Inged na matata-ayon siran sa kakhapakai o kabonowa ko biyag, go da-a katawan tano a ba siranon miyakazosopaka. Na sabnar a miyaka mbabagra so madakel a manga thotholan a pho-on ko Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) pantag

ko kiyabonoa niyan ko biyag, go papakain o Shafii, go so Abu Yusop so kabonoa ko biyag igira aya mao-olaola na aya ilayanon o manga Muslim na iphakabager o agama o Allāh, go iphakalobay o rido-ai Niyan.

Ogaid na si al-Jassas ko kiyarangkoma niyanon na da kaimpidi kagiya mata-an a si Abu Yusop na inaloy niyan ko kitab iyan al-Kharaj a mata-an a si al-Hajjaj na miniyoma niyan a sakataw a biyag ko Abdullāh Ibn Omar na pitharo iyanon: a tindeg ka na bonoangka sekaniyan, na pitharo-o Ibno Omar: kena oba giyai i inisogo rekitano, ka mata-an a so Allāh a mala i kabarakat, go maporo na gi-i Niyan tharo-on:

﴿فَشَدُّ وَالْوَتَّاقِ فَلَمَّا مَتَّاعًا بَعْدُ وَإِنَّمَا فَدَاءٌ ۝﴾

[Pagilotaniyo so kapamatong na oriyon niyan na kapdi odi na aon} Surah Muhammad: 4, go mata-an a so Hassan al-Basri, go so ‘Ata na pekhokomen iran sa Makrooh so kabonoa ko manga biyag, ogaid na mata-an a so ped ko manga Ulama o manga Muslim lagid i Mujaahid go si Mohammad ibn Siriin - na pekhokomen iran sa baradosa so pembono-on iyan so manga biyag sa aya tindeg iran na so kazamili-i ko pageletan o kapdi, go so ka-aon sa ginawa, sa lagid o kiyanggolaola-aon o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko manga biyag sa Badr. Na sabnar a minitalingoma o Hajjaj a sakataw a biyag na pitharo iyan ko Abdullah Ibn omar a tindeg ka na bonoangka, na aya pitharo-o Abdullāh Ibn Omar: kena oba giyai i inisogo rekitano, na taros a biyatiya iyan so ayat o kapdi go so ka-aon.

Go aya mata-an na so makekedeg ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na khapakay a mabowat a dalil a giyangkae a mbala a tindeg, na omani isa na misasangkot ko diyangka o sabot iyanon, so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ini sogo iyan so kabonoa ki ‘Oqbah Bin Abi Mu’et go si al-Nnadr Bin al-Harith go si Abi ‘Ezzah go ini sharat iyan ki Ibn Abi al-Haqeeq a da-a phagma-aniyan a maito bo a shai, na gowani a katokawan so kiyandorat iyan go so kiyapagma-a iyan na biyabono iyan, go ini sogo iyan ko oriyon o kiyatabana sa Makkah so kabonoa ki Hilal ibn Akhtal go si Maqiis Bin Ssababah go si Abdullāh Bin Sa’d Ibn Abi Sara-h na pitharo iyan pamonoa niyo siran apiyapen aya kato-ona niyo kiran na ikhokolob iran so bongkos a KA`BAH, ogaid na da niyan kasoaten ko Khaild Ibn al-Walid ko kiya pamonoa niyan ko manga biyag ko Bani Khuzaimah gowani a tharo-on iran: lominiyo kami ko agama na somiyongkami ko isa-a agama. Na so sesela-an a ayat na da niyan aloya oba so kapamono sa kasala-an ko mabibiyag, giyotowi sabap a so manga Ulama sa tafsiir na dasiran pagoyonayon ko mipantag sa giyanan a ayat, so saba-ad na aya katharo iyan na kiya lapisan so kokomana yan, so saba-ad na pephakada-an niyan oto, so so si-irakenon na malbod a diniyan kaphaka aden sa parampang, sabap sa so miyanga-aloy sa muna a so ini sigo-on o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kabonoa ko biyag na katatamanan go kena oba kalilid, opama ka perogorogoda tano

zatiman na sigoro den a khato-on tano a so kasala-an a kapamono na da oto maboloi a kasala-an o biyag. Kagiya mata-an a sekaniyan na biyag a di maka phembayabaya so Imam si-i ko khaondasan o biyag, ogaid na kasala-an oto a minisabap ko manga galbek o manga biyag ko ona-an o dairanpen kabiyag. go makaliliyo to ko lamalama o kathidawa a so miya biyag siranon. Na giyoto na kasala-an a miya sogok iran a kalalalongan a minaras ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa kena oba kasala-an a minisabap ko kiya biyag. Na giyanan i betad a miya-antang go piyakai a giyangkae a daptar a ika (85) a ped ko piyagayonayonan sa Geneva a mapepento ko manga biyag ko kathidawa sa inaloy niyan: “so manga biyag ko kathidawa a so pekhikokom kiran so mapapadalem ko manga bitikan o Inged a kiyatatago-an kiran sabap ko manga kasala-an a miya sogok iran ko dairampen katago ko kabiyag na kabnar iran a kapakanggonan iran ko manga kamapiya-an a giyangkae a Hokoman o piyagayonayonan sa apiyapen i kiyakasi kiran sa kokoman.

Amaipman ka da- kasala-an a miya sogok o biyag ko daniyan pen ka biyag na mata-an a so olowan na da-a kapa-ar iyan a kisogo-on iyan ko kabonoan lagid o kapaka phamili iyan ko letlet a phamili-an a so ikhokom iyan mipantag ko manga biyag. Go disi-i khida`wa oba so kamapiya-an o manga Muslim na manonompang ro-o ka kagiya so kamapiya-an o manga Muslim na diron phaka-alang so kabokae ko biyag a so diron masasarino so nganin a khabaloi a pagita ko Islam ago so manga Muslim. Amaika mitaralo so kamotoan makhinanglan so kabonoan na mata-an a so kapamono saya na khabaloi a sorong a kapamarinta, kena oba mininggolalan na so kapamili go kabnar, piyakaphasod ko tindeg a so papakain o manga Inged a maona so sowa a sekaniyan so katharo a “so manga kamotowan na pekhapakay niyan so manga isasapar”. Na aya mabager a tindeg na giyangkae a kiyapakambidabida na daniyan mapokaw so pamikiran o manga Ulama a so papakain iran so kabonowa ko biyag go masikensiken a dapnae tanto makayag gowani a tharo-on iran a dikakhapakay a kabonowa ko biyag.

Aya karinako ko katharo aken si-i ko kapakambida-a ko kapezala-a ko biyag mipantag ko kalalalongan a miyasogog iyan ko ona-an o daniyampen kabiyag, go so mabibiyag a da a baon minitempo a maitobo na so mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na miyaka gora-ok taman sa miyabasa so sompa iyan po-on ko lo iyan ko masa a kiyanega niyan ko katharo o babay o al-Harith a gi-iniyan didiyagao so laki niyan a miyokit sa idaida iyan aya po-onan iyan:

Hai komokoda sa Onta a mapapantek sa Osail (darpa a lelebengan ko al-Nadhr a lakiniyan ikadowa a thothol na ama iyan) na limaka kagagawi-i a iphanompang ko kometas na go kaon bo misampai a da a balambanka;

Hai Mohammad bakadi pirmiro a inimbawata a noni a ina iyan ko taw niyan a pakatopo a maporo I bangsa a timpowa bilanga taw;

Kenaman oba khaolaola a baka kabinasai opama ka siyambaika a ranon a kapdi (aya ma-ana niyan na kapdi a mboka-an si laki niyan) masiken a pedko manga kalomabayan a taralo so oteg o ganiniyan;

So Nadher na ayaman mailot a tonganai ko tonganai a tiyana-an o Hokoman ka (biyono-oka a tonganai) na go aya patot a pemaradika-an opama ka aya betad na so maradika,

odi na aya okasan o Hokoman ka na khibada rekaniyan so pidiya (pagaonen) na ibeteden ka italingomami reka so lebi a mala a arga a pidiya a imbetad kaon a mapenggastoron.

Go pitharo iyan: “opamaka mini sampay raken so bayok iyan ko ona-an o dakorompen kabono-a na mata-an a pema-apan aken sekaniyan”. so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na phagosai niyan saya so mipantag ko kabegay sa ma-af, go di kha-aden so kama-af odi ma-aden so kasala-an, na so kapakimbonoay na kena oba kasala-an taman sa aya betad iyan na si-i matatago ko lamalama o manga atoran niyan, go si-i ko manga tamana o Hokoman iyan, go so kabiyag na kena oba okit a ped ko manga okit a kapaka zala ogaid na siyap oto ko gi-i makithidawa ka ankalobaye ko kitatarosen niyan ko kapakimbonoai. Dakokomen o ALLĀH si-iko kambonoay so kabonowa ko gi-i makithidawa inontabo igira miyakimbonoay mambo: (البقرة/191) "فان قاتلوكم فاقتلوهم". [Amay ka makimbono-ay siran rekano na bonoa niyo siran]. Kagiya maoto na so kasala-an saya na daniyan tangkeda oba ped a kasala-an a khapakay a itana ko mabibiyag ogaid na kasala-an oto o miya sogok iyan a manga karibatan a miya-ona ko daniyampen kabiyag, so kabiyag na matag anan betad a miyapharo niyan ko gobirno a kai-islamie sa kiyatago sa tangan iyan so taw a miyaka sogok sa kalalalongan.

Na pagaloin aken saya so nganin a pitharo i Abu Yosop: a mata-an a aya a lebi mapiya ko nganin a miyang mipantag sa giyangkanan a bitiyara - Aya katharoi Abu Yosop na” Igira a miyakasarig so gi-i makithidawa na diron khitana so nganin a miyanggolaola niyan ko masa a gi-i niyan kapakithidawa, inontabo so nganin a miyanggolaola niyan ko dapen so katjidawaa ka khitanaon oto.

Pagaloin aken si-i so kabebenar o nganin a giaken tharo-on a mata-an a so manga Quraisih na somiyogo siran si-i ko ipagaon ko Usman Bin Abdullah go si al-Hakam Bin Kisaan- a so miya biyag siran a dowakataw o isaka koman a sondaro o Abdullah

Bin Jahsh na aya pitharo o Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) diyami sekano phaki aon taman sa di makaoma so manga ped ami- ma-ana a so Sa`d Bin Abi Waqqaas go si Utbah Bin Gazawan, mata-an a ipkhalek ami sekano oba niyo siran kabinasae. Amaika bono-on niyo siran a dowā nambono on ami mambo so dowā a pediyo. Na miyaka oma si Sa`d a go si Utbah na piyaka-aon siran a dowā oto o Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) so pamagita ko kambonoa ko dowā a biyag na aya betad oto na so kapakindolona na nggolalan sa kandolona a magizan, a siyap ko kaoyagoyag o dowā a biyag a manga Muslim, go daoto ma-aden a galbek sa ba bayabaya o datu mipantag ko mabibiyag. Giyotoi sabap a ini sapar o Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) so kabonoa ki Abi al-Bahri Bin Hisham kagiya mata-an a miyabalo sekaniyan a lebi magenggenen a taw si-i ko Nabi ko katatago iyan sa Makkah, na aya betadiyan na diniyan peringasa-an so Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) go dapen pekhirampai ko Nabi a shai a ipkhagowad iyan, sopman so mipantagon ki Uqbah Bin Abi Mui na mata-an a iniza-an iyan so Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) ko masa a kinisogo-on o Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) sa kambonoaon na pitharo iyan: opama na mbon-on akongka hai Mohammad s.w.m. sa danga o manga Quraish?- thigiyan: a oway, ino katawaniyo so nganin a pinggolaola raken e aki-ini-? Miyakaoma a saken na somosojod ako ko talikodan o Maqaam o Ibrahim na inidapo iyan sombala a aie niyan sa lig aken na pindapoayan iyan na daniyan poro aken sa taman sa aya katao koron na mata-an a so mbala a matako na lagid o kha-odod, na miyakaoma peman na miyakaoma na ma-awid sa tinae a kambing na ini batogiyon peman sa olo aken a somosojod ako na miyakaoma so Fatimah na inonaban iyan a olowaken. Mata-an a so kiya pili o Uqbah ko manga biyag go so kiyabonoan na kena oba oto miya baloy a mao-ona si-i ko kapphakatana-a ko kabnar o dato si-i ko kabonoa ko manga biyag, aya mata-an na miyabalo oto a kasala-aniyan ko mona a manga galbek iyan ko kiya pangarasi-i niyan ko Rasulallah (Sallallahu ‘alaihi wasallam), na lagidoto mambo a betad o al-Nadher Bin al-Harith a ped ko manga rarata ko ka-aden o Allāh go ayaon tantoa mizobra so kaka kapir iron go so katgas e puso, giyabo a dowā-ini a mama i miyabono a ped ko manga biyag si-iko masa a biyoka-an so saba-ad ko manga biyag sa Badr sa da-a bairan aon ped kiran so Abu al-Ass Rabi al Omawy go so Abu Izzah al-Sha-ir. Go aya benar na mata-an a so wara-an a kiya adna ko manosiya a sekaniyan i ongangen o Islam na diniyan tharima-an oba matago so kabnar o Imam ko pageletan o kapangapdi a go so kabono, a piyakaphasod isa a da`wa a sekaniyan so kabiyag, ka kagiya so kapangapdi a go so ka-aon na kena oba siran kasala-an, so pman so kabono na sekaniyan na kasala-an na so kabiyag na kena oba kalalalongan ogaid na mata-an na sekaniyan na galbek a masasandairon so manga betad o kathidaw go isa a okit a ped ko manga okit sa kapephaka lobaya ko rido-ai ko kitataros niyan ko kapakimbonoay, na sabap ro-o na mapphakada iyan so manga da`wa niyan si-i ko masa a kitapelek o kathidawa, go di makaphagayon ko biyag so kabono sa ba ayaniyan bobolos go so ongangen ko kabiyag.

Kabnar o parinta (Inged) a kapaka belanga niyan ko mapepento a atastanggongan iyan ka aniyan mitana so manga kasala-an si-i ko manga kalalalongan a pkhasogok ko liyo o milik iyan, ogaid na pekharimpasan iyan so langkap a kapakasasarig iyan a go so atoran iyan, a kenaba oto masasangka a betad, ka aya mata-an na okit anan a langkap sa doniya a pekha bager iyan a giyangkae a kabnar go mapephakapethakna iyan, go kena oba ako makaphanobra opama ka tharoako sa so taw a bono-on niyan so ped ko manga biyag na miyasogok iyan so nganin khapakay a mi-itong sekaniyan o Hokoman a kai-islamie sa kalalalongan a kathidawa a go kalalanongan a makasosorang ko betad a kamamanosiyae. opama ka so manga Ualama na dasiran pagayonayon mipantag ko kabonoa ko biyag ko nganin a kiya salosawa koron mamagosai kagiya, na aya mata-an na so kao-ompongan kiran na tomatana sa mata-an a sa maka biyag sa ped ko manga Mushrik na go soled ko Islam na mata-n a so Islam na izapar iyan so katedaka ko rogoiyan.

So peman so katharo sa mata-an a so ayat a miya-aloiroon so kapangapdi go kasanggar sa ginawa na miya mansokh na sekaniyan ko tindeg akenon na katharo a ilang, go aya mapapayag na mata-an a so manga taw (Ulama) a mitharo sa mansokh na iphasod iran ko manga ayat a miya aloy ko po-onan o (Surah al-Taubah) a pedon so katharo-o Allāh a lebi a soti ago maporo:

﴿فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَاتُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَصَدُّوا عَنْهُمُ الزَّمَانَ وَحَصْرُ لَهُمْ فِيهَا ۗ ذَٰلِكَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ۗ﴾

[Na amaika maipos so manga olanolan a khipaga-adatan na bonoaniyo so manga Mushrik sa apiya anda niyo siran khato-on go pamiyaga niyo siran go tarongko aniyo siran] (Surah at-Taubah: 5). na so phakabatiya ko manga ayat a ona-an a giyangkanan a ayat na khiraot ko sogoan a mawatan sa taman a mawatan ko nganin a ipheropa sekaniyan o manga Ulama a so thitindog sa mansokh. sabap sa mata-an a so manga Mushrik na aya betad iran sa muna na gi-i siran menaihadji a pediran so manga Muslim sa makaphapasod ko kapasadan a inibegay kiran oto o manga Muslim a kapasadan na sabap sa kabaya o Allāh a katolabos o walay Niyan a sesela-an a parabo ko manga oripen Iyan a miya maratiyaya go so kasoti niyan pho-on ko karzik o manga Mushrik na ini toron Iyan so manga ayat a mitad sa tamana sa giyangkanan a kapasadan go ini sogo Iyan a kabonoa ko khato-on a taw a ped mushrik ko oriyan oto a komakaden sa soled o soti a darpa a giya masjid alharam. go inisogo iyan ko manga Muslim so kabiyaga ko manga Mushrik go so kapagayani kiran, go da a madadalem sa ayat aya go so salakaw rekaniyan a ped ko manga ayat a nganin a khioman ko kapangapdi (al-Mann) go so kasanggar sa ginawa (al-Pida) a bago a kabnar a nggolalan sa kabono odi na so salakaoron a balas. na so sabot aken sa manga ayat aya ko lagidai na makaphapasod ko manga lapiyat o manga ayat, liyoro-open na mata-an a so Rasulollāh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) na siyogo iyan so Ali-go isa a thotholanon na mata-an a so Abubacar a kapapantagan a olowan o manga nomanaik sangkoto a ragon (amer al-Hadj) na sekaniyan i somiyogo sa manga

pephananawag- a ipphananawag iran sa Mina sa makapat: “A da a phaka soled sa sorga a rowarko mapapariyaya go da-a maka pethawap sa ka`bah a talandiyang go so taw a adna miya baloi ko ndolonan iyan go so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a kapasadan na so kapasadan iyan na taman bo ko diyandi iyan, go di maka pnaihadji so manga Mushrik go so manga Muslim ko oriyana ragoniran naya. (ma-ana dikhapakai oba siran matimo sa Ka`bah).

Aya maptharo aken si-i na so taw a mitharo sa miya mansokh na daon makarayag so thitho ambida-an o kabono pantag sa kasala-an go so kapangapdi (al-Mann) go kasanggar sa ginawa (al-Pida) ko biyag.

Go si-irekitano so kaprogorodaon- opama ka aya tano khowa-a so katharo o manga taw a papakain iran so kabonoa ko biyag sa daden a sharat iyan- o antona-ay mapetharo mipantag ko Islam opama ka so Salahuddin Al-Ayobie gowani a mabiyag iyan so madakel a manga kristiyan a da-a pangnengken a maphakikan iyan kiran opama ka baniyan den piyamoto a sambu obaniyan siran kabokae sa lagid o pinggolaola niyan, giyangakae a madakel a biyag a ped ko gi-i makithidawa a manga rido-ay na mapapadalmon so pagita ko manga Muslim opama ka basiranden komiyasoy ko manga sa-ap o bager iran, ogaid na imanto na pekha tadman tano a miyaolaolaoto sa mipoporo tano a manga olo tano sa gonanao sa kadalem a kasesela-a ko kamamanosiyae si-iko pangilaylayan o agama Islam, a so minipaliyogat iyan ko olowan a Muslim so kabokae niyan ko manga rido-ay niyan ka tomo-on iyan a si-iniyan mapatay ko lamalama o kathidawa adisa baniyan mapatay a mabibiyag iyan, mipapa-ariyan a makokowa ongos, sopman so thotholan ko Bani Quradha na mata-an a miya aloy aken a kena obasiran manga biyag.

Miyalamba a katharo na mipantag ko kapangongoripen, so kapangongoripen na betad a mapephakarata o kadaklan so saboton o tindegon o Islam, andamanayai khakhowa-ao Islam ko atoran a kapangongoripen a so Qur`an na pephanotholen iyan rekitano so kiyasojodi o manga Malaikat ko kamamanosiyae ko Adam (si-i rekaniyan so kapiyiya ginawa). Go ped sa kapiya o Islam a tindeg iyan na aya paka-asal o manosiya na so kapakambabayabaya go so kaplagilagid da-a milelebi o arab ko kena oba arab go da-a milelebi o mapoti ko maitem e warna inontabo so kalek ko Allāh go da-a kapanegel ko agama go da-a kaphawala inontabo si-iko mapiya. So kaliwanagi sangkae a betad na malbod, sabap sa so masa o kaoyagoyag na ipethegel iyan rekitano- lagid o kiya aloyniyan sa mona a kasimbora ko kathidawa ko manga rido-ay tano na sangkoto a masa na pezimbora tanoron a maka a-ayon ko Hokoman a pho-on sa langit a phembaloyniyan ko biyag so pasinbo a betad a manonumpang ko masa a kathidawa na go so manga sabap a kathidawa. Go giyangakai a betad a pasinbo na disomala na aden a kaposan iyan. A giyoto na mapapaliyogat a Hokoman a thana-an o mabibiyag. Go si-iko Hokoman a thana-an iyan na pekhagedam

tano a mata-an a so kapangongoripen na pezold ko pangilailayan a kai-Islami ko pamintoan a mao-oori a kiyaleka-an o lamba a adat o manga masa a miyadarodos (sowasawae a sominep). Giyoto i sabap a miya-aloy so osayaniyan o betad iyan sa Qur-an a maka o-okit so lapiyat iyan sa miyaipos a masa, go da- a mapipikir aken sangkanaan a pamintoan a miyaori rowar ko kasasagadan sa doniya ko miyalanggay a masa na aya betad on na so kapamimisaya-an na atoran a minggogolalan go galbek a kao-okitan a kiyararadan iyan so manga Muslim na miya pangongoripen iran so manga biyag iran na miya phapasa iran si-iko manga padiyan. Go pephanotholen o Ibn Jubair si-iko kiyapalayalayag iyan so mipantag ko manga bisaya a manga Muslim a manga wata a go manga babai a masasangat iran so kasakit a kapagintaw ko manga padiyan sa Italy. Na pho-on ro-o na da-a okit a lamba ko manga Muslim a rowar sa lagidoto a kapakindolona ogaid na aya bontal a kandolona sa ndatar na si-ibo oto ko kapapakay a kapangongoripen na sombida-an iyan na tantowa mawatan ko kamamanosiyae ko oripen si-iko Islam go so betad iyan ko pagtaw a rido-ai a da-a sowa iyan. na sopman so kapamimisaya-an na atoran a minitekaw ko Islam na wara-an den so kakhada iyan go kazenep iyan ko kiyada go kiyasenepe o manga sabap iyan. Go si-iko betad a so manga lompokan sa inged a doniya na phagongkiren iran imanto so kapangongoripen go diniyan tharima-an na dikhapawal so kiyada o kapangongripen ko kambabayabayae ron o datu si-iko gi-ikindolona-an ko manga biyag. Sabap ro-o na dikhapakai ko manga Muslim imanto obairan pangongoripna so biyag iran odi na miyakaliyo siran ko Hokoman o agama iran.

Go sabap ko kababaloy o kapangongoripen a mapapakay na mata-an a so Islam na lilibten iyan a manga pagalad a kamamanosiyae a dipthaman so kapiya niyan go kapdi a mitataralo ka babo dipraoten so biyag sa pangkatan o dato iyan ka kena oba sekaniyan oripen ka aya ipethawagon na mangoda odi na bagowa mama sabnar aya betad o so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na iphag wasiyatiyan a gi-inggolalan ko katharo iyan:

“لَا تَقُلْ عِبْدِي وَأَمْنِي وَلَكِنْ قُلْ فَنَائِي وَفَنَائِي”

“Dingka petharora a bisaya aken a mama odi na bisaya aken a babai ogaid na ayatharo angka na mangodaken odi na ragaken”, go so Qur`an a paga-adatan:

﴿فَإِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَمَنْفَتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ﴾ النساء: ٢٥

[Amaika di phakagaga mangaroma so taw ko manga pipiya a manga taw na si-ipangaroma ko manga kapa-ar iyan a manga bai ko khipapariyaya-on], go iphagendao niyan pen so kapagimamaon ko sambayang, so A`isha a miya sowat rekaniyan so Allāh na aden a oripen iyan na pepaha gimaman iyan si-iko sambayang. Na si-iko kapaga-adatiron na aya miya aloy sa Qur`an a paga adatan

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَسْكِنَتِهِمْ مَّسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ الإنسان: ٨

[Go pephakaken iran sa pang'nengken si-iko kapekhababayae rekaniyan so miskin go so wata-a ilo go so biyag]. Go aya katharo-o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam)

"اسْتَوْصُوا بِالْأَسَارَىٰ خَيْرًا"

"Dolonen niyo ko manga biyag so mapiya" go inira-ot so gi-iron kaphiya piyae o manga sahabah ko manga biyag sa Badr ko betad iran a kapephagana iranon a korma a go roti.

Miya panothol a po-on ko Abu Dhar a mata-an a ini-iza-on o ino niyan di khowa-a so salindang o mangodaniyan na ipagoman iyan ko rekiyan, na phembaloy a (Hollah) ma-ana a kimon a mapenditar o salakaw ron, na aya pitharo iyan: A miya neg aken so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a gi-iniyan tharo-on: siran na manga pagari niyo a biyaloy siran o ALLĀH a matatago sa tangan niyo na sa taw a aya betad iyan na matatangan iyan so pagari niyan na pakakana niyan ko nganin a pekhen niyan go pakanditara niyan ko nganin agdi-iniyan ditaren go diniyan phaliyogatan sa diniyan khagaga na o phaliyogati niyan sa diniyan khagaga na ogopi niyanon".

Go aya katharo i Abu yosop mipantag ko kaphiyapiyae kiran go so kapakakana kiran go so kapakanditara kiran na marororan sa gasto o gobirno:

﴿ إِنَّمَا نَطَعَكُمْ لِيُتَبَأَ اللَّهُ لَا تُزِيدُنَا مِنَّا جَزَاءً وَلَا نُشْكُرُكَ ۝۹۰﴾ الإنسان: ٩

[Mata-an a pphagana an ami sekano sa sowasowat ami ko Allāh na diyami rekano kabaya so balas a go so kapanalamat] (Surah al-Insan:9)

Gowani ko masa o kiya thidawa sa Badr na minioma ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so manga biyag na minioma-on so al-Abbas a da-a baniyanditaren na piykinditaren o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so nditaren i Abdullah Ibn Obayy. Go khapakay a lagid o kiyatharoaon o Ibn Oyaynah a so Abbas na kagiya a bapa o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na aden a kitotompok iyanon na kiyabaya aniya-an a kaphiyapiyae niyanon, ogaid na giyoto na mao-ona denoto a paparangayan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a so diptharo sa baya a ginawa.

Mata-an a so Islam na ini sapariyan so so karingasa-a ko oripen sa taman sa biyaloy niyan a aya kiparat o oripen a phelalimen, na giya kamaradika-aon o datu iyan sa lagid oto so Islam a ini sogo iyan ko oripen a kapaki phasada iyan ko datu iyan sa pembayad sa taman sa mamaradika iyan a ginawa niyan go bitadaniya anan sa manga Hokoman sa taman sa maitobo na phembalaoy a paliyogat ko gi-ikathanotanora o datu ko oripen iyan:

﴿ فَصَلِّتُمْ لَهُمْ لِيَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۝۳۳﴾ النور: ٣٣

[Na paki phasadanowa kano kiran sa sorat o katawi niyo a ana matatago kiran a mapiya](Surah an-Nur:33) Go phembaloy so oripen a bai a ina o wata o datu a mapiya a taw ko kapatay o datu iyan ka miyamaradika sekaniyan o wata iyan.

Amaika aya betad na so kiya pag Islam o oripen na diniyan khapokas so kao-oripen sabap ko pama-awing o manga Monafiq na mata-an a so Islam na piyaka simpit iyan so manga okit a kapangongoripen na lika-aniyan so manga pamintoan o kapmaridika ko kalelekhebi ron lagid oba so Islam na kabaya iyanden sangkai a bitikan a somenep sa maga-an.

Mata-an a so Hokoman o kapangoripen si-iko Islam na atoran a di khabolongan so ka osayaon ko pirakoyog a sorat, aya diron salakaw na so osayan o manga Hokoman iyan na makaliliyo ko lamalma a giyangkae a pephangadian (research) giyoto isabap a somipik ako ko miya osayaken sa mona, sa aya pamikirangkoro-o na giyabo a kapliwanagi aken sa mata-an a so kapangongoripen na atorananan a minitekaw ko pangilaylayan a kai-islamie na minimbaratmowa iyan so thithowa sabot a kamamanosiyae na niropako ko taga-an si-iko maporo parangai a pkha baloyniyan so oripen pho-on ko kao-oripen, kena ba kapamimisaya-an, na kena oba piyakamemesa so kiya aloya o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko oripen a sekaniyan na di-i zakarat al-maot a piyaki pananggila-an iyan ko manga omat iyan sa tigiyan:

"اتَّقُوا اللَّهَ فِي الضَّعِيفِينَ الْمَرْءَ وَالرَّقِيقَ"

"kalken niyo so Allāh ko dow a manga lolobay so babai a go so oripen".

Go si-iko masa a aya betad na giya kaphakatana-a ko bobolos o biyag na khapakaya di-oto izogo o dato sa inontabo ko kalanggay o masa, na mata-an a so biyag na kailangan sa manga pangako a khasiyap iyan sekaniyan ko tenday angkotowa masa, na khapakay a aya taralbi na giya kisogo-on iyan ko saba-ad a manga pangako sa maga-an.

Go masiken a aya paganay sangkanan a manga pangako na so kasla-a ko ka-atawi ko biyag go so menang iyan, go sabap ro-o na dikhapakay so karingasa-aon. go mata-an a miya panothol a pho-on ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam). a pitharo iyan:

"إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا"

"mata-an a so Allāh ziksa-aniyan so siranoto a pheringasa-an Iran so manga taw sa doniya". Go ini sapar iyan so kapradawan apiyapen phembethangen a aso. na diniyan ikhasowat so kapriringasa. Go mata-an a miya biyag ko kiya thidawa sa

Badr si Shohail Bin Omar al-Amirie a aya betad iyan na kalalagan a maongangen a mithaman so kaongangen iyan ko kariridoa niyan ko panolon o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam). na pitharo-o Omar Ibn al-Khattaab ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a idin ka raken hai Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ka andoten aken sa dow a panayaw i Sohail Bin Amir na diden maka tindeg reka sa marata sa dayon sa dayon. Na pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam).

”لَا أُمَلِّقُ بِهِ فَيْمَلُّكَ اللَّهُ تَعَالَىٰ إِنَّ كُنْتَ نَبِيًّا“

“Diyaken *khowa-an a radawan ka kowa-an ako a radawan o Allāh apiyapen aya betad aken na Nabi*” Go da matiger o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so gi-i kaperego o manga biyag, mata-an a miniga na dithorogen na ini za-an o ino dithoroga na pitharo iyan a sabap ko gi-i kaperego o al-Abbas, na tominindeg a sakataw a mama na biyoka iyan so patong iyan na palayaden biyoka-an sa patong so langowan a biyag. Go siyagadan o Bilal a dowakataw a babai a manga yahodi a miya biyag siran ko oriyon o kiyamonoay a phenggoraoken iran so miyanga bobono a manga tonganairan na so isa sa dow a oto na pekhisek a pekhokainiyan so lopa sa olo niyan, na pitharo Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko Bilaal baka kiyada-an sa kapdi Bilal a siyagadan ka a dow a kataw a babai a phenggoraoken iran so miyangabobono ko manga mama kiran.

Go dikhapakay so kabonoa ko madadakep apiya biyono o rido-ai so madadakep iyan a manga Muslim (hostage). Aya ma-ana saya o madadakep na kena obasiran so madadakep a isasapar o kapapantagan a bitikan so kakowa-akiran, ogaid na siran so lompokan a somiyoled siran si-iko siyap o manga Muslim sa sarig ko khitomanen ko paliyogat a kapasadan a piyagayonan.

Sopman so mipantag ko kapaga-adati ko biyag na magaloya koron sa ibarat na lagid o kisasaparen oba pephamakaya so raga a ped ko manga biyag taman sa di mambagibagi so miyataban, na saden sa taw zina-an iyan so biyag a babai na khasala sa ta’azir na go khasala sa betang a kalilid na khi-oman ko miyataban na sabnar a minidongko aken a giyangkae a pephangnalen sa ini raot ako sa di khapakai so kabonoa ko biyag ko kabibiyag iyan sabap ko kiya biyag iyan.

Sa lagid oto a ikokom o manga paka-asal o kamamanosiyae sa kasiyapa ko diyangka a khagaga ko kathimoa ko Familiya si-iko masa a kabibiyag, giyoto isabap a mai-isa isa so manga Ulama sa dikhapakay o kapakambelag ko wata a dapen panepo sa ngipen odi na da raoten sa pito ragon a idadiyan oba belaga ko ina iyan, ogaid na so sabagi na papakain iyan a kapakambelaga ko mama ago so karoma niyan si-iko gi-i ka mbagibagia ko manga biyag a manga bai odi na si-iko dikiran kaphasa-a, go kabaya iyan a makipezorata ko familiya niyan na kabnar iyan oto kagiya soako ko kazorata na ped ko ako ko manga sogo.

Go lagid oto a dikhapakay so kapakambidabida a ko letlet o manga biyag si-iko kapakindolona - sa apiya antonaa-ai sabap iyan a miya-aden- , so Islam na marayag ro-o so tindeg iyan ka langontano pho-on ko Adam na so Adam na pho-on sa botha. Aya diron salakaw na so kandatadatar si-iko kamamanosiya na kena oba aya ma-ana niyan na so kandatadatar si-iko betad ko kapephaginged . go so manga ndaowan o Qur-an na madakel:

﴿وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ النساء: ٣٢

[Go diniyo phendingandingana so kiyapakalebiya o Allāh ko saba-ad rekano ko saba-ad](Surah an-Nisah:32)

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ البقرة: ٢٥٣

[Giyotoman so manga sogo a inilebi ami so saba-ad kiran ko saba-ad] (Surah al-Baqarah: 253)

﴿أَن يُزِيلَ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ﴾ البقرة: ٩٠

[Ko kipethoronen o Allāh ko manga limo iyan ko kabaya iyan ko manga oripen iyan].

﴿وَفَضَّلْنَا هُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ الإسراء: ٧٠

[Go piyaka ombawami siran ko madakel ko inaden ami sa thithowa kapakaombaw]. Sa giyotowi aya mata-an a kamamata-ani ko betad o Islam na isasapar iyan rekitano so kapaka pelayolayoga ko pamikiran sa gi-tano kapaka ndatadatar ko letlet o manga biyag sa diron maka alang so mbidabida-an niran sa taritib go pangkatan ko kapephaginged sa taman sa kibebegan tano kiran ko langowan a makhakailangan o kamamanosiyae giyoto i sabap a pekhabetiya tano ko manga andang a sorat i Maqrizie- so mipantag ko kiya biyag o wata-a babai i Moqaoqis- a mata-an a si-iko manga wata o manga datu na aden a betad iran a salakaw ko betad o salakaw kiran a kena oba wata adatu. Go mapphanthol a pho-onko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a katharo iyan:

”إِذْخُوا عَزِيْرَ قَوْمٍ ذَلَّ“

“kapdi-inyo so dato o pagtaw a miyaka sondong. go inaloy i Ibn Asaakir a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pitharo iyan:

”إِذَا آتَاكُمْ كَرِيْمٌ فَأَكْرِمُوهُ“

“Igira miyakaoma aden a miyakaoma rekano o paga-adatan na pagadati niyo”. Sabap san na mata-an a so pangilailayan o Islam na kabaya-iyon so manga lalan ko kapaka dekha o biyag si-i oto kha-ilay ko betad o biyag, sa taman sa ka-a aden o tamana o kamamanosiyae ko manosiya a ka-a-akowan. Go aya benar na so dikapapakay o

kapaka pelelebiya-a ko manga biyag na piyakababa ko paganay a manga pangkatan a ped ko manga bitikan sa doniya a kamamanosiyae ko kini saparnon a misabap bo ko bangsa o biyag, ogaid na so goris o manga Hokoman a kini saparnon ko diniyan kakhapakay na miyaka belang rakhes oto na mata-an a so dow a daptar (article) 44 go 45 a ped ko kiya opakatan sa Geneva a mapepento a parabo ko manga biyag ko kathidawa na pephakatana-aniyan so kipapaliyogat a kindolona-an ko manga olowan o manga sondaro (officers) go so matatago ko Hokoman iran ko manga biyag na paliyogat oto a khailai ko kadato iran go so idad iran.

Go amaika malagoy so biyag na miraot ko kha-apanan iyan na mimbalaoy a kiyaboka-an inonta bo o ba-aden a kapasadan iyan a patot rekaniyan so kitonain niyanon, kagiya so Islam na ipekhangowad iyan so kandonsiyan:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمَخَائِنِينَ﴾ الانفال: ٥٨

[Mata-an a so ALLĀH na diniyan khabaya-an so mamakadodorata].

POLIMPOSAN

Giyangkae na maito a malbod a ped ko pakadadayamangen o manga kokoman o bitikan sa doniya a so Islam ko kamamanosiyae ko manosiya, piyaka kempet aken ko manga diyangka a khaparo so gi-iron kambabanoga go khaparo ko darpa. A giyoto so – lagid o kiya osaya-koron sa mona- so manga Hokoman na aden a langkap a manga atoran iyan. Na dikhapakay ko Muslim so kasopakaniyanon sa inda`waniyan na sogowan o datu iyan kagiya aya pasodan a kai-islamie na phembaloy niyan so gi-i makithidawa a pagiza-an sa thitho a kaiza a ka-atawi ko kininggolalanan ko manga Hokoman ko bitikan o Islam sa doniya ko kamamanosiyae ko manosiya, kagiya da-a miyapatot a kapangongotan o ndatowan ko dato ko kalalalangan iyan. Miya panothol a mata-an a so Alqamqh Ibn al-Mazzazi na siyogo ko si-iko gi-ikambanoga o pagtaw ko oriyon o zo al-pard (ذو الفرد) ogaid na so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam). na tiyawag iyan go so saba-ad ko bager na tindo iyan ko lamba on so Abdullah Bin Huzafah al-Shamie.si-iko masa a kapapantagan siran ko lalan na miniyag sa apoy na pitharo iyang kiran sabap ko kabnar aken rekano ko kapagonoti niyo raken na tepak kano sa apoyanan kagiya mariparado so sabagi kiran na miyaka khala na tigyan kiran : a si-i kanoden ko manga darpa iyo ka mata-an a giyako zandag, gowani a misampai ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a thothol oto na pitharo iyan:

”إِذَا أَمَرَكُم أَحَدٌ بِأَمْرٍ غَيْرِ جَانِبِ فَلَا تُطِيعُوهُ“

“Igira aden a inisogo rekano o isa a taw a sogo-an a di khapakay na oba niyo onoti” Thagoan aken sa polimposan a giyangkae a pephangadian sa nggolalan ko katharo-o Allāh a lebi a mabager a go mala:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الظَّالِمِينَ﴾ النساء: ٧٦

[Go siran oto a miyamaratiyaya na gi- isiran makimbonoay sa lalan ko Allāh na so siranoto a manga kapir na gi- isiran makimbonoay ko lalan ko Taagoot... benar so Allāh a lebi a Mala.

SO IMAM AL-AWZA'EE GO SO SABAGI KO MANGA PAMIKIRAN NIYAN A KAMAMANOSIYAE

Inisorat i: Ameer Zemmali

Abogado a taw sa Tunis

Miyakadiploma ko maporo a paganadan ko bitikan

Madakel a minisorat a andang a manga kitab sa basa Arab a manga reference a so pekha-loy ron so Imam o manga taw sa Sham (*Levant*) a si “Abdurrahman Al-Awza'ee”. Na aya kha-loy tano ron na so kitab “al-Fahrasat” e ibn Nadeem, go so “al-Jarh watta'deel” e Ibn Abi Hatim Al-Razi (T. 938). Na si-i ko manga bago a *reference* a na aya kha-loy tano na so minisorati Doctor Subhi Mahmasani mipantag ki “Al-Awza'ee si-i ko manga nda-awan niyan ko kamamanosyae go so kambitikan” (Bairut 1978)

Na aya khipalad tano sa giyangkae a mababa a katharo na panizagad si-i ko kiyapagintaw o Al-Awza'ee go so manga pamikiran niyan a misosompat si-i ko ndolonan o gi-i mangokom go so pekhokomen sa rakhes o kapagaloya sa matetendo ko kala a pananago iyan ko katao ko manga totholan.

1. So Al-Awza'ee: So mama go so masa niyan.

Inimbawata si Abu Omar Abdurrahman Al-Awza'ee si-i ko ragon a 88 H./707 M. si-i sa ba'labak si-i ko lebi a zosomigan a pamikiran. Na miyakathotogalin si-iko manga inged sa sebangan pantag sa gi-i niyan kapaganad sa ilmo, sa miyakasombak si-i ko madakel a manga Ulama sa Yamama go sa Basra go sa Kufa, na oriyan o kiya pelayalayag iyan a pho-on sa Yamama taman sa Basrah na miyakatalingoma sa Damascus sa ro-o miyataman sa aya kiyaimponanon na miyakapaginged sa Bairut taman si-i ko lamba a manga gawi-i niyan, sa miyawafat si-i ko ragon a 157h/774m. Na si-i ko ikadowa gatos ragon si-i ko hijrah na kiyamasa-an niyan so kiyagmaw o manga kepet (Madhahib Alfihiyyah) go so kiyapakalawlad iyan. na miyabaloi (angkoto a masa) a mindaklon so miyanganggogolaola ko kapholitika a so kiyamasa-an o dawla Islamiyyah a aya malaon na so kinitogalin o kadato pho-on ko Umayyad si-i ko abbasid. Na kiyamasa-an o Al-Awza'ee a giyangkanan a miyanganggogolaola, sa aden a manga sorat iyan go manga koyampeta iyan si-iko manga thatandingan go manga khulafaa.

Na miyabaloi a minitaralo so gi-i kaplalawana ko letlet o manga Ulama ko manga ala a inged a Muslim, omani inged na aden a manga Imam iyan ago manga kagagangamaniyan. Na miya-aden sa Iraq ago sa Hijaz so dow a madrasah a sowa ko agama a mala so tanda a katawiron si-i ko piyagindingdan ko parinta a

Islam, isaon na so madrasah o mamponai sa pamikiran sa kapago-olowaniron o Imam Abu Hanifah (80-150H/699-767M), go madrasah o mamponay ko Hadith a pago-olowan o Imam sa Madina a so Imam Malik (93-179H/712-795M). Na so Al-Awza'ee na da mabaloi a ba morit odi na mo-onot si-i ko apiya anta-a kiran, ogaid na miyabaloi sekaniyan mambo a aden a mad-hab iyan, go isa sekaniyan ko manga ala a fuqaha si-i ko masa niyan. Sa aya karinaon na so kiyatatap o mad-habiyan sa Sham sa kiyasobra-an so miyaka dow gatos (200) ragon, go so kiya laolad iyan sa sedepan a miyakaoma sa Andalus, sa tamanden si-i ko masa o Al-Hakam bin Hisham a ikatlo a khalifa o bani Umayyah si-i sa Andalus (kiyakhalifa niyan na 180-207h/796-822m), ogaid na so kiyapakalepas o sobra so dow gatos (200) ragon na mimbalo so madhab o Shafi'ie a domadayamang si-i sa Sham, na so madhab o Maliki na sa Andalus, na so madhab o Al-Awza'ee na miyaka dayamang sa Andalus sa aranga patpolo (40) ragon. Gioto e kinibilang iyan a ped ko manga madhab a kiyalipatan. Na ped sa manga sabap oto na maito a minirampay si-i ko manga minisorat o Al-Awza'ee, go minirakhes sekaniyan o inipamanorat o salakaw ron si-i ko makalelebi a manga betad, lagidoto a so manga morit iyan na da iran pakalangkapa so ilmo o guro iran si-i ko kiyatamanan ko manga inged a Islam si-i sa masa oto, sa lagid o mabaloi a gi-inggolawla-an o manga mo-onot ko manga ped a manga madhahib, isaon pen na so manga olowan si-i ko pimbarang a manga inged na aya miyatomo iran na so ped a manga madhahib. Aya ped a miyailay si-iko kiyapagintaw o Al-Awza'ee na da kiyakaptan niyan a kadato si-i sa kang-gobirno datar o kapangokom odi na wazir, inangin a inodok o manga datu go manga khalifah, ogaid na daon makabalamban si-i ko kiyatordowa niyan si-i ko manga paliyogat o gi-i mangokom go so manga kabnar o pekhokomen.

2. So Al-Awza'ee go so manga kapakaphapantag o dimangokom go so manga pekhokomen

Opama ka so Al-Awza'ee na ped ko manga ala e ilmo ko Hadith, na mata-an a sekaniyan na miyabaloi a khekepitan niyan so sunnah si-i ko gi-iron katharo a go so gi-iron kinggolalanen, aya miyato-onon na dow a katharo a lalayan pekhaneg si-i ko manga katharo iyan a so “phagipat ago so pephagipaten”. A giyanan a dow a kataro na pho-on anan ko kinilapiyat o hadith a kumakalilid so katawiron “a langon kano phepagipat go ipagiza rekano so phepagipaten niyo”.

Na ped sa phakanggaya gona so kathindegi ko saba-ad a ped ko manga sorat o Al-Awza'ee si-i ko manga datu (woolat al-amr) lagid o kiyapanotholaon o Ibn Abi Hatim Al-Razi si-i ko (al-jarh wal ta'adeel); sa aya panarima o Al-Awza'ee na mata-an a ped sa paliyogat ko (al-a'lim) miyakasowa so kapephakatadma niyan ko datu si-i ko mambebetad o manga pagtaw oman oto makhinanglan, go pekhapayag iyanon so pamikiran niyan sa hadapan niyan, go gi-i niyan mizorata mipantag

ko mambebetad o kadaklan, sa pekhalay tano a gi-i niyan kazorati ko khalifah sa pantag sa kapangangampedi-i sa kaphagomani ko manga rizki o matatampar sa kilid a inged go pephakainengka-aninyan ro-o a mata-an a giyoto na siran na ped ko sisiyapen (ra'iyat) o datu o manga miyamaratiyaya go matatago sa atastanggongan niyan siran, kagiya a sekaniyan na somisiyap na so langon a somisiyap na ki-izaon so sisiyapen niyan. Na go pephagalo niyan sa giyangkoto a soratiyan so kapephakala o manga arga a pekhasabapan sa gi-i kapakambayadan go pekhasabapan sa kargen o gi-i kapagoyagoyaga ko manga wata. Na sabap ro-o na paliyogat ko parinta a kapanginzophon niyan so pantag ko kamapiya-an niran. Na si-i ko sorat a para ki Abi Balaj a isa ko manga datu, na inipangato o Al-Awza'ee so manga (ahlu dhimma) so kenaba manga Muslim a matatago sa atastanggongan o inged a Islam, go inipangoyatiyan so kaphasiyonot iyan ko kaontol ko gi-i kiran kindolona-an sa iphapasod ko kiya-aloyeon sa hadith a (saden taw a lalimen niyan so kabebeban sa pasad odi na piyalogatan niyan sa di niyan khagaga na saken i wakil iyan "a khalalim"), sa lagidoto a inipanindeg iyan pen so manga kristiyan ko kapalawan sa libanon si-i ko oras a panalimbotan siran o wali sa Sham a so Salih Ibn Ali Al-Abbasi a bapa o Al-saffah go so Mansor si-i ko kinipaliyogaten kiran ko (kabgai sa) bowis, sa siyopak iran na makras a inibadaliyan kiran, na daoto tarima-a o Al-Awza'ee oba so pinggolaola o saba-ad na basi-i zekata ko kadakelan ka mata-an a so piyaka-awa si-i ko manga darpa iran na kena oba siran manga oripen, ka siran na manga maradika a masisiyap siran o kapephaginged a Islam (ahl al dhimma) siran.

Na da a khato-on tano ko manga sorat o Al-Awza'ee o ba-aden a piyamangni niyan a miyakhinanglan o ginawa niyan a datar o kadatu o di na pa-abor, sa aya mai-ilay niyan na patorai ron a gi-i niyan galbeken na so nganin a ndodon so kamapiya-an o kadaklan, inangin a khagaga niyan a maped si-i ko manga poporo a kadatu, na gowani a paladnon o Al-Ameer Abdullah Al-Abbasi so kapa-ar sa kapangokom (Qadaa) na daniyan tarima-a sa miyokit sa paparangayan a miyakasowa, sa aya pitharo iyan na: mata-an a so miyangao-ona-anka na dako iran pakandamara (si-i ko Qadaa) sa aya kabaya aken na mitataros ka so kapiya iran raken.

Na so diyangka a kababaloi o Al-Awza'ee a mananamar sa kipephamayandegen ko ontol ko kapephaginged go so kisesekelen ko kapiya-an o kadakelan si-i ko inged, na manden oto so diyangka a kiyabaloi niyan a somasabot ko sangan o kadandan oto si-i ko kapephakabager o manga onayan o kapephaginged go so kaphakathikna-a o parinta niyan. Na si-i ko masa o Al-Awza'ee na miyabaloi so manga tamana o inged o Islam a miyakaoma sa Punjab ko tampariyan sa sebangon go sa Andalus ko tomampariyan sa sedepan. Na sa soled a inged na miyabaloi a pekha-aden ko kapezagad o masa so manga kanggimoat a mbidabida sa kapipiligro, sa lagido kiya aloya tanoron sa muna a mata-an a mithakna so betad ko manga Abbasiyyin sa minggolalan sa bager, na mimbalo a Baghdad a so pithaong o Al-Mansor a bandar a

inged a capital o kadato si-i ko ragon a 145h/762m, ogaid na ko manga kang-gorigaw sa soled na da mitapelek sa tarotop. So peman so mipantag ko kithotompoken ko manga inged sa liyo na miya-aden a minibida sa kitataros o gi-i kapakithidawa ko manga Bizantiyeen, na mini-itong oto a ped sa manga sabap ko kinisekelen o manga Ulama ko manga hokoman o kalilintad go so kapakithidawa go so mitata-alok sa giyanan a dow, sa aya inibetho iran sa giyangkanaan a manga hokoman na so lapiyat a (assiyar) aya katawi ron ko basa tano emanto a kapapantagan na bitikan a langkap sa doniya. Na antona-a i taman miniogop o Imam Al-Awza'ee sa giyankae a limo?

3. Si Al-Awza'ee ago so ilmo ko "manga thotholan"

a. Manga inengka a makadadayamang:

Mata-an a so kitab a (Siyar) "manga thothol" na aya lebi a madakel a kiyakilala-aon si-i ko inipamanorat o Al-Awza'ee go sabnar a miyakapokaw sa mala a kiyaphapawala iron ko pithibarangan a manga paganadan ko katao ko agama. Na da a miyato-on a paka-asal a minisorat ko kitab iyan ogaid na mata-anoto a miya-aloy a ped ko kitab o Abi Yusuf a (Al-rad ala Siyar Al-Awza'ee) (113-182h/731-798m) a morit o Abu Hanifah, na piyakalangkap si-i ko ika pito (7) gintas si-i ko kitab a (Al-Umm) o Al-Shaf'ie. sa aya benar na so madrasah Al-Hanafiyyah na sekaniyan e miyaona ko kinidakaten ko manga hokoman o kapakitidawa a miyakaokit ki Mohammad bin Hasan Al-Shaibani (132-189h/748-804m) a sekaniyan e mimba-al ko kitab a "Al-Siyar Al-Saghir". na gowani a mailai o Al-Awza'ee na aya miyatharo iyan na "anta-a e khirek sa giyangkai a kitab? na miyatharo-on a si Mohammad Al-shaibani Al-Iraqi. na aya miyatharo iyan na "na antonaa-ai kipantag o manga tawi sa Iraq sa kaphagosaya sangkai a bandingan? Ka mata-an a da ba-iran katawi ko manga totholan, ka so manga kiyapherang o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go so manga bolayoka iyan na si-i miya-aden sa tampar sa Sham go Hijaaz kena oba sa Iraq. ka mata-an aya a mapayag a pimbago a pho-on ko Ibn Kathir. Na pimba-alan niyan so kitab iyan a makapantag ko "Al-Siyar", ogaid na so Al-Shaybani a so daniyan kasoaten so katharo o Al-Awza'ee na pimba-alan niyan so kitab a "Siyar Al-kaber", na masiken a tiyarotop iyanoto si-i ko pangkatan a miyaka-ombaw ko kiyathaga-as o pamikiran go inipakawit iyan si-i ko Khalifah Al-Abbasi "Harun Al-Rashid, a da oto mainengka o Al-Awza'ee. Na si-i ko kiyasagad o gi-i kapaka pagindiga sa kala e sowa ko pageletan o Al-Awza'ee go so minipemamasae niyan, na pephakarayang rekitano a mata-an so Al-Awza'ee na pekhedeg sekaniyan si-i ko pithibarang a pinto-an o fiqh, go so hadith, go so paza o miyanga-o-ona. Na sekaniyan si-i ko kitab iyan na si-i phagendod ko masa a paganay o Islam, go so kapephakabekena ko paganay a manga onayan o parinta a kai-islami si-i ko masa o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go so manga sahabah. Na so kiyapakapametes o maporo a kadatu o Islam - sa lagid o kiya sagadi tanoron- na da matarotop

inontabo si-iko miyaka tondog a masa.

Na si-iko kiyapanotolawn, sa lagid o kiyaloyawn o Al-Awza'ee, na miyaka-antap so kiyapakipherang o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) sa kaomag sa Hijaz go sa Sham. Sa khailay tano so Al-Awza'ee si-i ko thotol iyan a pephangedegen niyanon oto sa pantag sa kaphembagra niyan ko pamikiranian. Na mata-an ka opama ko kiyaona-an o madrasah Al-Hanafiyah so salakaw ron a manga ped a Al-Madares Al-fiqhiyyah si-iko kiphembetaden ko manga onayan o ilmu al Siyar a miyaka thitayan ko kitetendo iyan ki Al-Shaibani, na mata-an a so Al-Awza'ee a minipemamasae o Abu Hanifah go so manga batenger a morit iyan, go so Malik go so manga ped iran, na minitompokian so gintasan a madakel si-i sa giyangkai a sapak a ped ko manga sapak o fiqhi go miyabaloy so manga pamikiran niyan a gi-i mambasisa go gi-i mangganot sa nggolalan sa kiphendayagnon ko manga ped a manga pamikiran o manga fuqaha.

Na si-i ko kiyasembaga niyan ko (Siyar) o Al-Awza'ee, na phelikasawan o Abu Yusoph so manga bontal o kiyapakazopaka o guro niyan a so Abu Hanifa go so Al-Awza'ee, oriyaniyan na pephagaloiniyan so katitimbelan ko manga dalil a so iphembageriyan oto ko pamikiran o Sheikh iyan ko ona-an o kimbegen iyan ko pamikiran niyan a so di tanto phakawatan ko nganin a inayonan sekaniyan o Abu Haneefah. Na miyasiyap rekitano o Shafi'ie si-iko kitab iyan a (al umm) so lapiyat o manga tothol o Al-Awza'ee. Go phelikasawan o Shafi'ie so manga katharo e Abu Hanifah, si Abu Yusoph, go si Al-Awza'ee na oriyaniyan na pephayagen iyan so pamikiran niyan ko mbidabida a a pekhipalad a manga mas-alah. Na ayaden a kalilid na aya gi-iniyan khepiten na so pikhepitan o Al-Awza'ee.

Na aya katotokawan a pho-on ko Shafi'ie (150-204h/767-820m) a khirek ko ika telo ko manga ala a madahib ko sunni na mata-an a sekaniyan na piyaka pagomana niyan so dowā okit o (mamponai sa) pamikiran go (mamponai sa) hadith, inonta na mata-an a sekaniyan na lagid o Al-Awza'ee a aya kalilid a khekepitan niyan na so hadith. Na kha-aloy tano pen a mata-an a si Tabari na piyakarayag iyan si-i ko kitab iyan "ikhtilaaful fuqahaah" (miyatanto e Y. Shakht T. Lyden 1933) so manga pamikiraniran si-i ko manga mas-alah a mitotompok ko manga hokoman a kathidaw go so kiyasosopaka-an go so piyagayonayonan, na go so linikasawan niyan so maga pamikiran o Al-Awza'ee sa kababaloy niyan a ped ko kiyadayoan ko miyangao-ona a manga ulama.

Na so Al-Awza'ee na ayaka-atasan niyan na inggolalan niyan so sabot iyan ko manga kokoman, apiya antonaa-ai mas-alah a minipalad, na pekhillay tano sekaniyan si-i ko kitab iyan a "asSiyar" a pephakarayag sa bandingan a impontante a ped ko manga bandingan ko manga kokoman o kathidawa, a sekaniyan so kindolona-an ko rido-ai go so manga tamok iyan. na igira a miyailay

tano a mata-an a so bitikan ko manga simoket a phagosaran sa sandiyata sa masa emanto na so kala-anon na phelibet sa giya bandingan, na pephakarayag rekitano so taman a randiyar o pangingilayan e Al-Awza'ee go so sabot iyan sa mata-an a so manosiya ko kapakithidawa na sekaniyan na manosiya ko ona-an o kakhabaloi niyan a kasangkapan. Ipho-on saya pen na pekhillay tano so manga tamana a giyangkai a kasoratan (kitab) e Al-Awza'ee, kagiya mata-an a sekaniyan na tiyamanan niyan ko gi-iniyan kangganot si-iko manga galbek a pephangibabago a miyakatalingoma a onga o kiya pakataban o Islam go da makatolad sa rangkom a rogorogod sa pantag ko manga ndolondolonan sa liyo o kapephaginged a kai-islamie.

Na so Al-Awza'ee na gi-iniyan ndirogoden so manga taban ko katidawa go so manga hokoman niyan go so manga miyabiyag a manga babay o ridoway go so manga wata iran, go so manga rarad a pekhaonga o ka pephagislam o taw gi-i makithidhawa (mama odi na babai), go so betad o mortad go so mananarig (ko darpa o Islam a kenaba Muslim), go so biyag go so soriman.

Ns Opagilaya tano so manga kokoman a manonompang ko kindolona-an ko manga ridoway go so tamok iran si-iko masa a ron miyaginentaw so Al-Awza'ee (ko ikawalo gatos ragon ko Gregorian calendar) na tanto rekitano a makarayag so diyangka a selasela iyan/pada-adat iyan ko manosiya go so kaphapasiyonot iyan ko manga ndaowan a lebi a ndadakel so kalbod iyan.

b. So manga pithanggisa-an ko rido-ai

- Aya ilayanon e Al-Awza'ee na mata-an a di khapakai so kabonoa ko babai odi na so wata, asarka disiran mamangped si-i ko kambonoai, na o mabiyag siran na di siran mbono-on.
- Na si-i ko kapaka phapasodiyaniyan ko wasiyyah o paganay a khalifa a so Abu Bakr al-siddiq (11-13h/632-634m) si-i ko manga olowan o manga sondaro niyan na so al Al-Awza'ee na diniyan khatarima so kabonoa ko gomagalbek go so taribasok go pephagonong (sa ayam) go so pari go so miyalokes a kiyada-an sa bager, na giyae na maka-a-ayon ko pamikiran o Abi Hanifah ago so manga morit iyan. na makasosoled ko hokoman a giyangkanan a manga taw so phembethangen go so aden a pa-awing iyan (lagid o bota).
- So paman so manga soriman na mata-an a so betad iran na mbidabida sa nggolalan sa kabalaloiran a manga Muslim odi na (mananarig) ko inged a Muslim, odi na manga rido-ai.

- Mini-iza ko al Al-Awza'ee so kasala-an o soriman a Muslim? na aya pitharo iyan a mata-an a sekaniyan na pakapthawbaten, na opama ka thawbat na tharima-an so kiyathawbat iyan, na o peman o zangka (sa di pethawbat) na zala-an sa nggolalan sa khalaboson. na giyanan so nganin a pikephitan sekaniyan o Abu Hanifah, go so Shafi'e ko katimbeliyan. Na siran a dowan na lagid den o Al-Awza'ee, a diran papakain so kabonoa ko soriman a Muslim.
- Na igira a aya masosowa o soriman na (dhimmi) mananarig a makasosoled ko inged o manga Muslim, a gi-i niyan panotholen ko rido-ai so betad o manga Muslim odi na pephakatarosen niyan so manga soriman (ko inged iyan) na misabap ro-o na mata-an miyabarengkas iyan so kapasadan niyan, go phakaliyo ko kababaloy niyan a (dhimmih) kapakasasarig iyan, na kabnar o olowan a kabonoan. Na o peman o aya betad iyan na ped ko makiphapasada (ahl al-solh) na da makasold ko siyap o manga Muslim, na khaboka-anon so pasad sa marayag, sa kaphapasodan niyan ko ayat a [Mata-an a so Allāh na di Niyān khababayaān so manga padodonsiyan.]” (Suah Al Anfal: 85). Ogaid na so Shafi'e na aya ilayaniyanon na mata-an a sekaniyan na di mbono-on, ogaid na khitanaon so malipedes a kasala-an, go di kabarengkas o kapasadaniyan, sa giyae mambo e pamikiran o Abu Hanifah.
- So peman so gi-i makithidawa a miyakasold si-i ko inged a Muslim- sa kena oba kiyabegi sa kapakasasarig- pantag sa kapanoriman na khitanaon so kasala-an a bono (mbitinen). Na aya inipagomanon o Abu Hanifah na mata-an a sekaniyan na opama ka somoled ko Islam na khapokason a giyangkai a kasala-an. O peman o aya kiya pakasoled iyan na kabebegan sa kapakasasarig a kena oba kandagang go miyatanto so gi-iniyan kazoriman, na mata-an a patorai ko wali (olowan) a kapakaliyowaniyanon phoon ko inged o manga Muslim sa si-i thagowa ko makasasarigon ko darpa a kathidawa. Na o peman o aya kapakasold iyan na makasasarig a pantag sa kandagang go miyatanto a gi-iniyan kazoriman na mata-an a sekaniyan na khitanaon sa kasala-an, oriyaniyan na khawit ko darpa iyan a maka sararigon si-i ko darpa o kathidawa.
- Na opama ko pakandayaga-a tano a giyangkai a manga panagontaman (sa kiyapakagemaw o manga kepet sa fiqhi) a miyangao-o-na go so nganin a mararangkom o manga kapapantagan a hokoman a manga kasala-an (jazaiyyah) a manga hokoman a mailot a manonompang ko soriman ko masa a kalilintad go kathidawa mlagid o aya betad iyan na ped ko manga taw a ndatoan o parinta odi na salakaw a taw, na makarinayag rekitano a mata-an a so nangin a so miyapakagemaw sekaniyan a hokoman o miyangao-ona a manga fuqaha a manga Muslim a ped sa manga kalowa-agan na misasasowai ko kalinanek go kama-ap, go kena oba siran tanto a pephamakailot inontabo si-i ko manga betad a kasimpitan.

- Aya pamikiranon e Al-Awza'ee na so Imam na kabebegan sa bayabaya ko letlet a giyangkai a phanga-a-aloy a bolong: so kipagodoken ko miyabiyag so agama Islam go so kambonoan, na o zoled ko Islam na miyabaloy a oripen o manga Muslim. ikadowa na kiphangapdi-inon go kapaki zambi sa biyag mambo a Muslim. Na khasana-an ko kaphakalangkap niyan sa kiya sold iyan ko Islam so katharoaniyanon ko; da a tuhan a benar a zimba-an a rowar ko Allah sa mabales o dila iyan, oriyān niyan na khatarotop ko oriyānoto so ka pangendaowanon. Na kena oba madakel a kapakawawatan o Shafi'e sa giyangkai a pamikiran, na sekaniyan na phembageren niyan so kipapaliyogot o kasiyapa ko kamapiya-an a maporo a para ko manga Muslim. Si peman si Abu Hanifah go so saba-ad ko manga morit iyan na mata-an a siran na aya ilayan iranon na so olowan na khabgan sa kambayabaya ko letlet o kambonoa ko manga biyag go so kaphangongoripena kiran, go miya patoton a kapatengi niyan ko antonaa ro-o e lebi a mala e kamapiya-an ko manga Muslim. Na o aya mikokom na so kambonoa ko biyag na mata-an a giyae na di miphenggolalan ko miyalokes a matoa, odi na so miyakatateg nggalbek, go so bota go so aden a sengkil iyan, go so aden a ayib iyan, go so babai, go so wata. Ogaid na so kadaklan ko manga fuqaha, a ped kiran so sabagi ko manga morit o Abu Hanifah na si-iran den initayakop ko olowan so lamalama o kambayabaya sa mablang. Na so kawyagoyag o biyag na kena oba sa tangan o manga Muslim a gi-i makimbonoai. Na sabap san na aya ilayanon o Al-Awza'ee na so phakabono sa biyag na khitanaon sa kasala-an, go khipaliyogaton so kapakabegay sa (Diyah), ogaid na so kadaklan ko Ulama na aya ilayaniranon na da' a diyat a khipaliyogaton.

Na ped sa dimiphanilipenda-an a ka-aloya tanoron na mata-an a so Qur'an a sesela-an na da a madadalmon a apiya antona ayat a baniyan ipezogo so kabonoa ko manga biyag odi na so kambaloya kiran a manga oripen, sa da sangka-anon sa mata-an a so kadandan o manga Ulama na da ko betad iran obairan petharima-a so makras a kapakindolona a so pekhidolon ko manga biyag a Muslim si-i ko darpa o ridoway. So kapamotol sa anggaota go kapamono go kapangongoripen na miya-adenoto a ped ko domadayamang a manga adat o manga pagtaw si-i ko ika walo gatos ragon, go si-iko ko ona-an go oriyānoto. Na minsan pen aden a pephanga baba-ak o manga biyag a Muslim a kaphrasaya (a kabibinatangi) ko dakiran pen kabonoa odi na so kapephangongoripna kiran na mata-an a daden a miyato-on a faqih (mamponai sa hokoman) si-i ko manga Fuqaha a baniyan inisogo so karata a kindolona-an ko manga biyag ko ridowai. Ogaid na miyaopakat siran ko kapiya a kindolona-an kiran (a manga rido-ai) ko masa a kapekhadakep, lagidoto pen miyaopakat siran ko di kapakaphembelaga ko wata go so ina iyan igira miyatago siran ko kabiyag.

Na da tamana o Al-Awza'ee ko kapesembaga ko manga pakaiza a pamikiran mipantag ko betad o pekhabiyag, ogaid na mata-an a sekaniyan na aden a miyasarempang iyan a manga betad a khikapepento a mitotompok ko manga biyag. Aya isaon a ibarat na pizoratan niyan so Al-Khalifa Al Mansour (95-158h/713-775) si-i ko kazanggara (sat amok) odi na kapagaona ko manga biyag a manga Muslim a so miyatago sa tangan o manga taw sa Rome sa Qalikala ped ko manga galbek a Armeniya.

c. So manga tamok o rido-ai

- Ped ko manga katharo o Al-Awza'ee na mata-anaya a “di kha-aros ko manga Muslim so kanggalbek iran sa nganin a khawitwitiyan so kabinasa-a niyan ko inged a kathidawa, sabap sa giyoto na kaminasa, na so Allah na di niyan khababaya-an so kaminasa. Na giyaya na mararangkon iyan so manga tamok o rido-ai, lagid o manga ayam go so manga kayo go so manga walai a khibabalingan go so manga darpa a para sa kasimba. Na di khapakay si-i ko manga sondaro o manga Muslim so kalawani ko kinanglan ko katidawa, so peman so mipantag ko mangataban ko kathidawa na kena oba sekaniyan makapemama-ana sa kathaban go kapanarabosaw, ogaid na makaphapasiyonot ko manga bitikan a pekhokom ko diyangka iyan go so kaphembagibagiaon. Na aya onayan a langkap a mingogolalan na sekaniyan so kaphembagibagia ko manga taban sa lima bagi: so ikalimaon na rek o parinta na so paton bagi na rek o manga taw a gi-i makipherang.
- Na mao-opakat so manga fuqaha sa kisaparen ko kapanapok (sa taban) sa kiphapasodan iyan ko Ayat: “*Na saden sa ndonsiyan, na kha-awidan niyan so inindonsiyan niyan ko alonga a qiyaamah*] (Surah al-‘Imran:161), aya ma-ana niyan na di khapakay si-i ko manga taw a gi-i makipherang oba aden a lebaten niran a sagintas ko miyataban ko una-an o daon pen kambagibagiya. Na aya khatabiya san na so kakowa-a ko makhikinanglan iran a ped sa pang’nengken pagper ko manga ayam si-i ko darpa a kathidawa. Go piyakay o Al-Awza'ee so kakowa-a o gi-i makipherang ko nganin a da a kipantag iyan. Na khitana so kasala-an ko taw a padodonsiyan (phanapok sa taban) sa kakhapapason o bagian iyan go so kathotonga ko manga pagigmo niyan, go khikasoy niyan so nganin a miyakowaniyan odi na khasala. Na aya mai-ilay tano na so Al-Awza'ee na tanto saya a mailot mipantag saya, kagiya an-di pelaolad so kanggorigaw ko sa-ap o manga sondaro a khisabap ko miyataban (ganima). Na khaimolngan tano a mata-an a so manga Fuqahah na mitad siran sa manga onayan pantag ko kapamanekhaw sa taban a mibibida ko kalalayaman a bitikan ko kapamankhaw, sa miyakambidabida siran si-i ko kiyabtad sa kasala-an a so khitana ko mindonsiyan, sa da khepeti o Abu Hanifah go so Malik go so Shafi'ie so lagid o pikhepitan o Al-Awza'ee si-i ko kathotonga ko pantiyari o mindonsiyan.

Igira peman a piyangni o manga Muslim a kikasoy kiran o nganin a ped ko miyataban kiran o rido-ai go miyakilala o khirkon ko ona-an o daonpen kambagibagia na khapakai (ko khirkon) a kakowa-a niyanon, sa giyae e kiyaopakatan ko manga *Fuqaha*. Ogaid na paliyogaton so kapakabayad sa samb-iyan opama ko si-iko oriyan o kiyapakambagibagi sa taban.

Na dawari, mata-an a so manga fuqaha na mala a kiyambasisa-a iran sa giyangkae a bandingan ko manga taban go piyakabelang iran so kiyapakarayaga ko manga hokoman o manga tamok o ridowai melagid o tamok a pekhitogalin go so manga walay, na so Al-Awza'ee na miyabaloi sekaniyan a ped ko miyanga o-ona a miyakabetad sa ifta ko manga pakaiza a mitotompok rekaniyan (a miyangatataban) sa makaphapasod si-i ko Qur-an go so Sunnah.

Na aya **polimposan** aya, na khapakay a matharo tano a mata-an a so Al-Awza'ee na aya betadiyan na sekaniyan na ped ko manga ala a fuqaha si-i ko ika dowa gatos ragon ko hijra (ikawalo gatos ragon ko Gregorian Calendar). Na sabnar a kiyamasa-an niyan so manga pangkatan a kiyapagomareg o parinta a kai-Islamie pho-onden ko kiyathaongaon, sa si-i den mithomangked ko tindeg a kababaloy niyan a matao ‘Alim a komakaden sa lembak, sa daniyanden tarima-a so manga so manga kadato a ini-odok rekaniyan, melagid o si-i ko oras a kapakandadatu o Bani Umayya go si-i ko masa o Bani Al-Abbas, aya mapayag san na so kapa-ar ko kapangokom (*Qadaa*). Lagidoto a aya betadiyan na si-iniyan ipephagendod so langowan a mas-ala a ipephakaizaon si-i ko Hadith go so kininggolalanan non o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so manga Sahabah, na go miyatatap so tindeg iyan sa kaphlindinga niyan ko manga o kabnar o ndatoan o parinta, go daden ndarainon sa gi-i nyan kipangaton ko manga hokoman a ontol.

Ogaid na mata-an so manga inibetad a hokoman o Al-Awza'ee sa kiyapakadakel iyan sa diyangka a kiya-aloyan o manga panonothol (*Historian*), na da rekitano misampay o ba midadaptar, na so nganin a kiyatokawan ko ilmo iyan ko Fiqh na makanggogonanao ko kadakel a ilmo, go kabager e osayan. sa da a sangka-anon sa mata-an a aya lebi a marayag a minibagak o Al-Awza'ee na so kitab iyan a maito e kala, a mala e kipantag, a mipantag ko: “Siyar”, giyangkai a sapak na ped ko manga sapak o fiqh a so pindirogod iyan so manga hokoman ko kathidawa go so manga taw a gi-imakithidawa go so kena oba gi-imakithitidawa si-iko minikabalaga a oras, na diden miphendowadowa so kibetaden ko manga pamikiran i Al-Awza'ee go so salakaw ron a manga *fukaqa* si-iko taga-an o thotholanon, na khaparoman so kapanothola ko mipantag ko ped a mala e sabot ko fiqh odi na olowan a sondaro a Islam a miyatindos sa minisabap ko manga tindeg iyan a kamamanosiyae, ogaid na so kiyapilia ko Al-Awza'ee na aden a lebi a madakel adi so satiman a sabap. Ka sekaniyan na mitotompok ko paganai a *minisalono* ko manga *Fuqaha*, go madakel

a kiniawidniyan a akal ko manga bitikan ko kathidawa, go lalayan a kinilapiyaten niyan ko madalem a pamikiran a kamamanosyae, taman sa apiyapen kiyaona-an sekaniyan sa maito o manga Ulama ko kepet a Hanafi sa kiyangganota ko manga totholan. Na si-i ko kitetendo iyan sa inged a Lebanon na aden a miyabaloi so manga tindeg o Al-Awza'ee a miyakilala ko kipephanindeg niyan ko phangalalalim go so kapephagopipi niyan kiran si-i ko langowan a manga masa.

Na diden mapaparin so tindeg o Al-Awza'ee a makikilala si-i ko darpa iyan sa Beirut taman sa giyangkai a masa tano, na mararani a so manga taw sa Lebanon sa masa emanto na lebi a madakel a makhikhinanglan iran so manga lagidiyan (a Al-Awza'ee) adi so salakaw kiran.

SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE KO LET O SABOT A KAI-ISLAMIE GO SO MANGA ONAYAN A PIMBA-ALAN A MANOSIYA

Inisorat e: Mohammed Al-Saeed Dakkak

Professor ko International Law ko College of Law sa University of Alexandria
Diriktor ko Markazul Khadamaat al Qanooniyyah sa University of Alexandria.

Pamkasan:

Aya ponto a po-onan a giyangkae a phangadian na sekaniyan so mata-an a so Shari'ah Islamiah, na sabap ko kibibida iyan ko kababalo niyan a kamamata-anan na sabnar a siyarempang iyan so kapapantagan a mao-o-olaola a ped ko manggolaola ko parangay a kamamanosiyae a di kapakay so kasangka-a ko kapakamomoayan iyan, sekaniyan so wara-an o kapakimbonoi, ogaid na sekaniyan na kapapantagan a mao-o-olaola a di khapakay so katarima-aon sa tolalos, na samaoto na inigelang o Shari'ah a sesela-an so lagid o pinggolaola niyan makapantag ko langowan o manga wara-an so kapephakathithowaon. go so kapthanora ko miyamangisobraon a phakabinasa, go so kanggalbeka sa kada-an sa tago so lalan a pagokitan niyan san ko lalan a katawan go mandidiyator, kagiya aniyan miporo ko pankatan a ontol a paparangayan a kamamanosiyae, na misampay niyan ko pangkatan ko kapapantagan a betad ko kaphaginged a phakanggay a gona.

Aya katharo i Ustaz Doktor Taha Badawi makapantag ko maolaola o manga kathidawa si-i ko kiyapangadi-i niyanon. a piyagosay niyanon so manga panarima a minggogolalan ko osayan o manga thompotompokan o kathidawa go so kalilintad: "mata-an a so kathidawa na a ya kathitho niyan na sekaniyanden so kambonoai, na so langowan o salakaw ron na kiyakompablian, na so kathidawa ko miyangao-ona a pephaginged na pantag ko kapendakepa ko manga babay odi na kapekhowa sa pephamimisaya-anen, na sekaniyan na kathidawa a mipelalagid iyan ko tabiat iyan so kapakithidawa sa pekhaosaran sa manga sandiyata a kapapantagan sangkai a masa ko ndolondolonan o manga inged, sa pantag sa kapekhaomani ko kapakadakel o pekhaombowatan o kaoyagan, odi na mipantag sa kapkhaomani ko manga darpa a mala e kipantag.

Na ayapen a ilayaniyanon na mata-an a aya mao-o-ona ko manga wara-an a kiya adena ko manosiya na so wara-an a kathidawa, kagya sekaniyan na mipapa-ar iyan so manga galbek o taw si-i ko kapezarempanga niyan ko kapipiligro o kapatay a pkhitekaw, lagidoto a mata-an a sekaniyan na pekhipa-ar iyan so kipekhitalemba o katidawa "mlagid o kapamaba sa kathidawa odi na kasaop ko kiyapamabairon na ndatarden" go pekisabapon a gi-imakanggakota so langowan o mambebetad o

kanggiginawa o manosiya a so pekhasargganiyan san ko manosiya so manga galbek a kathidawa.

Aya betad a dimipendarainon a onayan o Shar'iah Islamiah makapantag sa giyangkai a betad a kapapantagan a mitotompok so kamamata-ani ko parangay a kamamanosiyae, na mitogalin niyan pho-on ko taga-an o wara-an a kapanalimbot a tolabos a mitogalin ko pangkatan o parangay a mandidiyator, na samaoto na da a a katidawa inontabo so pekhipatorai o kamotoan a maka-ayon ko manga takes go manga impitan a so ininggolalan o Shari'ah Islamiah a kiyapakaragaon ko bontal a marayag a go nggagatana, na oriyaniyan na mata-an aya a igira a adena minitalembe a kathidawa na minipaliyogat ko gi-i makitidawa a muslim so kaokit iyan ko lalan a ininggogolalan ko Qur'an go so Sunnah so kiyapakaraya ko kadakelan ko manga onayan iyan go so manga tamana iyan. Lagid sa kiyabetadiyan sa manga kiyatimbelan ko tindeg a pasodan a langkap, a so pekhaimit iyan so parangay o gi-imakitidawa a Muslim amay ka da a mato-on a minidakat ko Qur-an odi na so sabdan. Giyangkai a manga tindeg na mithithindeg iyan so onayan a atoran a bitikan a kai-islami ko kagagayadanon, na sadden sa ka-a-ayonan niyanon na giyoto miyabaloi a parangay a kai-islami na so nganin a miyakasorangon na miyakaliyo ko manga tamana iyan.

Lagid o kiyathindegiron e Ustaz Doktor Hamid Sultan si-i ko lima a manga tingdeg:

Paganayron:	Tindeg a kapaginontolan
Ikadowa:	Tindeg a kandatadar
Ikatelo:	Tindeg a katoman ko pasad
Ikatpat:	Tindeg a kapmomosawira
Ikalima:	Tindeg a kandolona sa dimakaphelebiya

Lagidoto a khabaya-anami a ma-aloy ami ko salakaw a bontal, a mata-an a so sabot a kai-islami ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na mararamkom iyan so matitimo a manga onayan a pamikiran a so pkhibida iyan sekaniyan a nggogolalan sa giyangkai a nganin a kha-aloy:

PAGANAIRON:

Mata-an a so sabot a kai-islami si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na biyaloi niyan a sabap a kipenggolalanen ko manga onayan iyan so kapekha-aden o simoket a khaosaran sa sandiyata, na sekaniyan sangkoto na pekhibida ko dow a betad si-iko andang a pamikiran (a kalalayaman a adat) si-i ko bitikan o kathidawa

a so domiyayamang ko tenday o masa si-i ko bitikan a langkap sa doniya a pimba-alan o manosiya.

Paganay a betad: na mata-an aya a daniyan sharten so ka-aden o kathidawa si-iko kapaka-a-ayon iyan ko sabot ko kalalayaman a adat pantag ko kathidawa, aya ma-ana niyan na so sabot a masiswa iyan so to-os a khikilalaon a isasaraton so ka-aden ro-o o kathidawa a marayag ko makambabalabala ko simoket sa diden pagilain e ka-a-aden o manga galbek a kambonoai, na aya tomondog ro-o na sabensabnar a aya betad o pamikiran o kalalayaman a adat mipantag ko kathidawa na pekhiropa niyan sa lagid o kiyatharo aon i - Doktor Salah Amir – so ka-aden o betad a kathidawa ko ndolonan o makambabalabala ko simoket taman sa apiyapen da maosar o manga bager a sandiyata pho-on ko sabala a inged a soranga o isa a inged. Na aya balaoto na miyabaloy a giyanan a pamikiran a pekhiropa niyan so kipekhitana o manga galbek a kamobonoai a so pekhaosaron so manga bager a sandiyata sa di ki-iiitong sa kathidawa a maka-a-aden sa makakekedeg ko bitikan.

Sopman so ika dow a betad: a so makambibidaon so sabot a kai-islami si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko pamikiran a kalalayaman a adat si-iko bitikan o kathidawa na mata-an a sekaniyan a pamikiran a miyaori ma-aloy na biyaloiniyan a sabap a gi-ikinggolalanen ko manga pasodan o kathidawa so ka-a-aden o kathidawa a langkap sa doniya a khabaloy so makambabalabalaon so manga inged a ma-aped ko kapephaginged a langkap sa doniya. Na samaoto na di mipenggolalan so bitikan o kathidawa si-i ko masa o manga simoket pekhaosaran sa sandiyata a so gi-imanggolaola ko soled a inged taman sa da misampay ko pangkatan o kathidawa sa dalem a inged (*civil war*), sa phekisabap ko sarat a kakhompabli o khikao-o-oparik a makambabalabala si-i ko simoket a aya ropa-an niran na gi-imakitidawa.

Na da pamondas angkoto a maninit a sabot o kalalayaman a adat ko bitikan ko kathidawa inonta ko oriyon o kinitadi-in ko ikapat a piyagayonan a bitikan sa Geneva si-i ko ragon 1949, sabap sa kiyandarpa-an o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so darpa o pamikiran o kalalayaman a adat si-i ko bitikan o kathidawa, go miyabaloy so manga onayan iyan a mipenggolalan ko kadandan o manga simoket a khaosaran sa sandiyata, na sabnar a biyager o komiti a langkap sa doniya a Red Cross (ICRC) so khaphagosara ko pimbaso ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa mata-an a aya antapiyan na so kasiyapa ko ka-a-aden o manga taw go so manga tamok a kinanglan a dimipendarainon, go mata-an a giyangkoto a bago a pimbaso na kena oba si-ibo katatamani ko manggogonanao niyan ko piyagayonan a manga a bitiyara sa Geneva a matetendo ko kaphelindinga ko piyangbibinasa-an ko kathidawa, aya mata-an na pekhasobra-an niyan oto kagiya aniyan marangkom a giyangkoto a manga onayan o kapakithidawa odi na so

piyagayonan a bitiyara sa Geneva a so phembetad sa manga taks ko kipezorongen ko manga galbek ko kathidawa odi na so kaosara ko manga sandiyata go so salakaw ron a ped ko manga onayan a so miyatangked a piyakaphasiyonot ko kira-kira a kamamanosiyae.

Na sabap ro-o na minisampay so bitikan a langkap sa doniya inemba-alan o manosiya si-i ko sabot a kai-islami si-i ko bitikan sa langkap sa doniya a kamamanosiyae a so miphenggolalan ko kadandan o manga simoket a pekhaosaran sa sandiyata. ogaid na miyatarasandai sa mararani si-iko miyaka sapolo a go telo gatos ragon.

Na masiken a aya sabap ko kiyasalkhawa o sabot a kai-islami ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa giyangkotowa mablang a manggogonano makapantag ko manga simoket a khaosaran sa sandiyata a kena oba tatamana ko kathidawa sa kababalo niyan a sabap sa kipenggolalanen ko manga onayan niyan na phagendod ko ka-ada o betad a kanggobirno ko paganai a kiyapakaborantaw o Islam, odi na aya minos na sabnar a da ma-aden oba miyakarayag sa diyangka a tarotop. Aya diron salakaw na mata-an a so sabot a kai-islami na masasanday ko panolon a kalalawanan iyan so manga tamana o masa go so darpa, ka sekaniyan na kasosokodan so kipenggolalanenon ko langowan o masa go so darpa, na sabap ro-o na mata-an a so sabot a kai-islami makapantag ko bitikan sa doniya a kamamanosiyae na khabaloy a kiyasosokodan so kipenggolalan non ko apiya antona-a simoket a khaosaran sa sandiyata ko apiya andaden (a darpa) go apiya (antona-a masa).

IKADOWA:

Ped sa manga onayan a tindeg a so ron miyakambeken so sabot a kai-islami makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sekaniyan so kinisaparen ko gi-imakithidawa a Muslim ko betad a kapamaba, go so kisosogo-on ko dikiphendarainonen ko manga tamana o kaontol go so katao sa timbangan. Pitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ العنقره: ١٩٠﴾

[Na pakimbono-ay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephomono rekano, go di kano phemalawani; ka mata-an! a so Allāh na di Niyan khababaya-an so manga malawani] (Surah al-Baqarah : 190).

Na opamaka ka mata-an a pakandayaga-a tano a giyangkai a manga hokoman ko nganin a kiya-aloyaon o manga atoran a bago a so phelikasawaniyan so mapepento a bandingan, na mata-an a disomala a mato-on tano a mata-an a so daptar a ika telo polo a go lima (35) a ped ko protokol a paganay a iniyoman ko piyagayonan sa Geneva ko ragon 1949, na midadakot ko daptar iyan a paganay a mata-an a so kabnar o makambabalabala ko apiya atona-a simoket a pekhaosaran sa sandiyata

ko kaphili iyan sa manga sorong go manga okit ko kambonoai na kena oba tolabos a kabnar a da a sangkotiyian a manga sharat.

IKATELO:

Pedpen sa manga onayan a tindeg na so kapagadati ko menang o manosiya go kapalihara-a ko badan niyan labaw ron ko oriyian o kapatai niyan, na sabap ro-o na mata-an a so manga onayan a bitikan a kai-islami a pethanor ko kambonoai na isasapar iyan ko gi-imakimbonoai a Muslim so karingasa-a niyan ko rido-ai niyan odi na so kapakindolona iyanon sa kandolona a maphakada iyan so (kapagadati) ko menang o kamamanosiyae, odi na so kapkhowa radawan ko bangkai niyan ko oriyian o kapatai niyan. Sabensabnar a inisapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kapekhowa radawan (ko bangkai) apiya pen aso a tangekheb, lagid o kinisogo-o niyan ko kilebengen ko miyangabobono ko manga mushrik ko kiyathidawa sa Badr. Lagidoto mambo a inisapar o Abubacar Assiddiq (radhiyallāhu ‘anho) obaon owita so manga olo o manga komandar o manga rido-ai niyan, go pisorataniyan so manga komandar iyan a gi-iniyan tharo-on “di niyo raken pagowita so olo inonta na sabnar a miyangakowala kano, phakatiyokop raken so sorat a go tothol-“ sabnar a inombongan oto i Mohammad bin al-Hasan ko katharo iyan : (di khapkay so ka-awidi ko manga olo si-iko manga datu sabap sa mata-an a sekaniyan na bangkai na aya okit na so kilebengnon pantag sa anmapakada so phakaringasa, kagiya mata-an a so kapotola ko manga olo na kapradawan, na inisapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kapekhowa rawadan (ko miyatai) apiya pen soden so aso a tangekeb. Sabnar a piyakarayag o Abubacar As-Siddiq (radhiyallāhu ‘anho) a mata-an a giyaya na ped ko galbek o Jahiliyah na sabnar a inisapar rekitano so kapangingiringi kiran. na sabnar a piyakathikna a hokoman o daptar a ika pito polo a go lima (75) a ped ko protokol a paganay angkoto a pasodan, sabap sa miya-aloy si-i ko gintasan iyan a ikadowa a mata-anaya a (isasapar so manga galbek kha-aloy a kapapantagan go so phakatalingoma si-iko apiya antona-a a masa go darpa, mlagid o aya kiyasogokaon na miyathibaba o manga sibiliyan odi na manga sondaro: (a) so kanggalbek a kapangarasi mipantag ko kaoyagoyag o manga taw odi na so kapiya o kambobolawasan iran odi na so kathatagompiya o manga lawas iran go so pamikiran iran.

IKAPAT:

Mata-an a so gi-ikapandayaga ko let o sabot a kai-islami ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so nganin a minitalingoma sekaniyan o manga onayan a bitikan a inemba-alan a manosiya makapantag ko lamalama o manga sorong ko katidawa go so manga okitiyan na mapephakaliwanag iyan rekitano a mata-anaya a gowani a thomangkedan a giyangkai a (a manga pasodan a pimba-alan a manosiya)

so atoran a da raradiyan sa a da a baniyan mararangkom a apiya antonaa-a-a hokoman a adena raradiyan a madidiyangka, go dapen a baniyan mararangkom a kisasaparen ko manga sorong a miya-aloy si-iko ko kambonoai, go dapen a baniyan mararangkom a marayag a payagan makapheradar pantag ko manga tamana a so khapakai ko makambabalabala ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata so kathindegiranon ko gi-iran kapakimbonoai, samaoto na miyabalo o to a inipakaliyo ko matatarima a hokoman . na khailay tano so soranga oto kagiya mata-an a so shari'ah islamiyah na sabnar a aya kinowa niyan na so tindeg a makapheradar a marayag makapantag sa giyankai a bandingan. opama ibarat ka batiya-an tano so paganay a pandangan ko daptar a ika telo polo ago lima (35) si-iko paganay a Protokol na khailay tano a mata-an a sekaniyan na minidakaton so onayan a bitikan a ayatarasai niyan na mata-an a so kabnar o makambabalabala ko apiya atona-a simoket a khaosaran sa sandiyata ko kaphili sa manga sorong go manga okit ko kathidawa na kena oba tolabas a kabnar a da a sangkotiyana a manga sharat.

Amaika batiya-an tano so katharo san o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-i ko manga sondaro niyan a sekaniyan na ipheropa Niyan kiran so okit o paparangayan a kai-islami si-i ko kathidawa :

”تَأَلَّفُوا النَّاسَ وَتَأْتُوا بِهِمْ وَلَا تُغَيِّرُوا عَلَيْهِمْ حَتَّى تَدْعُوهُمْ ، فَمَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ مَدْرٍ (أَيِّ سَاكِنِ الْمَدِينِ) وَوَيْرِ (أَيِّ سَاكِنِ الْبَادِيَةِ) إِلَّا أَنْ تَأْتُوا بِهِمْ مُسْلِمِينَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَأْتُوهُمْ بِأَيْتَانِهِمْ وَنِسَائِهِمْ وَتَقْتُلُوا رِحَالَهُمْ”

(Paki khalayama kano ko manga taw go pakaninaya niyo so parangay niyo kiran, go diniyo siran thibowaa gomobat taman sa madoloniyo siran, ka da a matatago ko liyawaw lopa a taw sa bandaran go taw sa rindiba inged inonta na so kitalingoma-a niyo kiran raken a palaya Muslim, Na lebi a pekhababaya-an aken oto a di so ba niyo raken mitalingoma (a manga biyag) so manga wata iran, go so manga babay kiran go pamono-o niyo so manga mama kiran)

Na samanan na so onayan a bitikan a kai-islami si-iko okit a kathidawa na tantowa marayag go tantowa matanos adi so taongan o bitikan a inemba-alan a manosiya, minsanpen giyangkanan a miyaori (ma-aloi) na sabnar a minitalingoma niyan so benar -sa lagid o kiyatharaoan- si-i ko masa a domadayamangon so panarima sa kakhikinanglana sa kataplisa ko kathidawa, go so kokoyampeta-an o manga inged a langkap sa doniya na siniyap iran so kazoramig ko kalilintad, sa miyadaden so kababaloi o kathidawa a okit go matatarima a hokoman ko kaphembolongi ko manga awida akal a langkap sa doniya, go sabensabnar a aya patot a mona sa taralbi a kapakatalingoma o lapiyat o onayan a bitikan a inemba-alan a manosiya a giyae e mambebetad na tantowa marayag go katatarotopan so kapthagoe sa tamana ko manga sorong go okit ko kambonoai sa diyangka a miphagayon iyan so onganen ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na imanto na pho-onan tano so kaphangadi-i tano sa gi-ikapandayaga ko manga hokoman a adna apta iyan a so miyarangkom sekaniyan o manga onayan a bitikan a langkap sa doniya a inemba-alan a manosiya si-iko nganin a mararangkom sekaniyan o Shari'ah islamiyah a ped ko manga hokoman si-i ko saba-ad a manga lamalama niyan, na tendo-on tanoron sp lamalama a mapepento ko manga sorong go manga okit ko kathidawa, go so lamalama a mapepento ko kaphalihara-a ko rido-ai adi phakagaga makimbonoai, oriyaniyan na so lamalama a mapepento ko kasiyapa ko sibiliyan go so manga khipakatitindog a kamapiya-an sa dalma inged si-iko masa a manga kitatalemba o kathidawa.

PAGANAYRON: SI-I KO MAPEPENTO A MANGA ONAYAN MIPANTAG KO MANGA SORONG GO MANGA OKITOKIT KO KAMBONOAI: SO KISASAPAREN KO KANDORAT SA PASAD GO SO KAKHAPAKAY O KAPAGALIBAI

So kindalendalemen ko manga hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a inemba-alan a go so shari'ah islamiyah gi-niyan rekitano miperoayat so kapakapayaga-ayon o omani isa kiran so kisasaparen ko kandorat sa pasad, go so kakhapakay o kapagalibai si-iko kathidawa.

Sopman so makapantag ko kandorat sa pasad na sabnar a minidakat o daptar a ika telo polo ago pito (37) a ped ko paganay a protokol a inipagoman si-iko piyagayonayonan a bitiyara sa Geneva so kisasaparen ko kandorat sa pasad si-iko kinidakatiyanon sa mata-an a isasapar so kabonowa ko rido-ai odi na so ka-anglaon odi na so kadakpaon sa nggolalan sa kapakaphagapasaon sa okit a kandorat, go khi-itong a ped sa kandorat a giyangkoto a manga galbek a so mapephaka sarig iyan so rido-ai a misasartaon so kapthibaba-a sa kaphendonsiyani sa giyangkai a sarig, go pekhitolod iyan so rido-ai si-i ko panarima sa mata-an a aden a bagian iyan a kabnar, odi na so panarima sa mata-an a aden a patorai ron a nganin a diniyan mipendarainon a khasabapan sa kabegiron sa siyap sa maka-ayon si-i ko manga onayan a bitikan a langkap sa doniya a so gi-inggolalan si-i ko manga simoket a pekhaosaran sa sandiyata.

Giyae tindeg a langkap a so piyakabeken sekaniyan o daptar a miya-aloy. Na palaya tano matiya ko tindeg a langkap a so miyaonaon so shari'ah islamiyah si-iko kisasaparen ko kandorat sa pasad go so kandonsiyani si-i ko kitharo o Allāh a lebi a maporo:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العنق: ١٩٠

[Na amay ka ikhawan ka ko pagtaw so kandorat, na bokaingka kiran (so pasad), sa mapayag, mata-an! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so mamakadodorata] (Surah Al-Anfal : 58)

Go gi-itharo-on o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) :

"مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا . وَكَمَا يَقُولُ ﷺ "أَدِّ الْأَمَانَةَ لِمَنْ أئْتَمَّتْكَ وَلَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ"

“Sa taw a akalen kami niyan na di rekami ped”. Lagid o gi-iniyanon katharowa “tonayangka so sarig si-i ko taw a siyariganka niyan na dingka pendorati sa pasad so taw pindoratan kaniyan”.

Go piyayag o daptar a miya-aloy so saba-ad a miyanganggogolaola pantag ko parangay a so pekhi-itong sa ped ko kandorat sa pasad, na samaoto na minidakaton a mata-an aya a pekhi-itong a giyangkae a manga galbek a kha-aloy a manga ibarat ko kandorat sa pasad:

1. So kapaki sinowa sa ayaniat na so kapaki phasada sa nggolalan sa kaphandi sa to-os sa kitargen ko kathidawa, odi na kasangkop;
2. So kapaki sinowa sa dikaphakagaga (makithidawa) misabap sa ka-angel odi na kasasakit.
3. So kapaki sinowa sa betad (a omaomanti) na sibilyan a kena oba gi-imakithidawa.
4. So kapaki sinowa sa nggolalan sa betad a so magagaranti niyan so siyap a giyoto so kaosara ko manga tanda go manga to-os odi na manga nditaren a da a tatampilan niyan a mapepento a pephagosaren a United Nation odi na isa ko manga inged a matatago sa zokodan odi na so salakawron a ped ko manga inged a so kena oba ma-aped ko makambabala ko simoket.

Na sabensabnar a minipalad rekitano o miyangao-ona a thotolan si-i ko manga kathidawa a kai-islamie so miyangao-ona a thotol a zasaksian iyan so kao-ongkira o Islam ko kandorat sa pasad go so ki-iitong niyanon sa dosa taman ko gi-ikithidawa-an a ko manga rido-ai o Islam. Aya ibarat oto na so kapakasariga o gi-imakithidawa a Muslim ko rido-ai niyan si-iko niyawa niyan na amai ka somiyangkopon so rido-ai niyan na biyono iyan. na sabnar a minisampai oto ko Omar Bin Khattab (radhiyallahu ‘anho) a mata-an a so saba-ad ko manga Muslim gi-imakithidawa na sabnar a pinggolaola iran oto si ko kiyapakithidawa iran sa Persian na piyakisiyogo aniyan so komandar o sondaro o manga Muslim a gi-iniyanon tharo-on: [minisampay raken a mata-an a aden a manga mama a ped rekano na gi-iran mbabanogen a sakataw a mama a ped ko manga taw sa Persian taman sa kagiyako malagoi a giyangkoto a mama go mikhota ko palaw go mizelet ko manga liyang o palaw, na gi-iron tharo-on o mama a Muslim a di ka pekhalek! na oriyaniyan na kagiya maraot iyan na biyono iyan. Na mata-an a saken a thig o omar na ibet ko Allāh a makatatangan ko ginawako ka da a misamepay raken (a thothol) a mata-an a so sakataw a mama a nggolaola-an iyan oto inonta na potolangko sa olo.

Kagiya maoto na so Islam na ipezapar iyan so kabonoa ko taw a miyalagoy a ped ko sondaro o manga rido-ai, go diniyan phakain so kalimpangaon sa nggolalan sa kaphaki gedamnon sa mata-an a sekaniyan na makasasarig na amay ka miyakarani ron na biyono iyan, kagiya mata-an a so manga onayan o Shari’ah islamiah si-iko kapakasarig na piyakay niyan so kibeganon o sakataw a ped ko manga Muslim a gi-imathidawa ko sakataw odi na so sagorompong a mabibilang a ped ko gi-imakithidawa a manga ridowai, na amaiko sekaniyan (a sakataw a Muslim) na nggolaola-aniyan na mimbalo so piyakasarig a lominintad so ginawa niyan sabap ko siyap o kadandan o manga Muslim na samaoto na di khapakay ko oriyanoto so kandoratiron sa pasad go so karibata ko panarima iyan pantag ko kabonoaon, na sa taw angolaola-an iyan oto a ped ko manga Muslim na sekaniyan na miyapakatai a paliyogat so kikitason.

Na amay ka aya betad o kataplisa ko kandorat sa pasad na tindeg a ipapatorai a paliyogat ko manga Muslim so kaotiranon na sekaniyan na matatatap so kipapaliyogatnon, melagid o si-iko ndolondolonan o manga Muslim ko saba-ad kiran ko saba-ad, odi na si-iko khokoyampeta-an niran ko salakaw ko manga Muslim, na ped sa manga inibada o Shari’ah na mata-an a so langowan o piyakiyapamadatan o Allāh na di kha-aros ko darpa o rido-ai go diron makaphembidabida so kahaharam iyan sa misabap ko kapakambidada o manga ka-atawi odi na sostonan odi na manga Agama. Aya katharo san e Imam Shafi-e na: (mata-an a so nganin a tatarima-an o manga Muslim rakes a kiyaopakatan kiran a mata-an a sekaniyan na Halal si-iko inged o Islam na sekaniyan na Halal ko manga inged o kafir, go so haram ko inged a Islam na haram ko inged a Kafir, na sa taw a makasogok sa haram na sabnar a mitanaon so tamana a inibetad a hokoman o Allāh ko nganin a miyakapo-onon, go da a baon kakhapokasa o inged a kakapiri a maitobo (ko kaphenggolaola niyan ko haram.)

Na sopman so kapagalibai si-iko kathidawa na sabnar a miyaona rekitano so kiyatharoa sa mata-an a sekaniyan na kena oba inisapar ndatar o si-i ko Islam odi na si-iko bitikan a langkap sa doniya a inemba-alan a manosiya. Aya makanggogonanao san na so katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a “So kathidawa na kapagalibaya” sa diyoto maka pema-ana sa kaolog o parangay a aya antapon na so kapagalibai ko rido-ai na ba mitogalin ko kitaralo o kandorat go so kandosiyan. Na khapakay a madadalem ko pangitaban a so minalingoma sekaniyan o daptar a ika telo polo ago pito (37) si-iko pandangan niyan a ika dow a ped ko protokol a paganay a mitotoro iyan so nganin a mipahagayon iyan so Shari’ah islamiyah si-i sa giyangkae a bandingan. A sekaniyan na makambabatangan a mata-an “ a so kapagalibai ko kathidawa na kena oba isasapar. “na ki-itong sa ped ko kapagalibai ko kathidawa so manga galbek a so di khi-itong a ped ko manga galbek a kandorat sa pasad, kagiya mata-an a sekaniyan na di niyan khapakaw so sarig o rido-ai sa

kapapalihara a so tatangkeden sekaniyan o bitikan a langkap sa doniya, a so aya antap iyan na so kaphendadaga ko rido-ai odi na so kaphagagakaon ko piligro. Ogaid na da a khabarengkas iyan a apiya antona-a a onayan a ped ko manga onayan ankoto a bitikan a so gi-I minggolalan ko simoket a pekhaosaran sa sandiyata. Na pekhi-itong so manga galbek a kha- aloy a manga ibarat ko kapagalibai ko kathidwa: karirong go so kapakisino go so manga galbek a kariber go so kabembar sa manga tagotao a ribat.

IKADOWA: Si-i ko manga onayan a bitikan a mapepento pantag ko kasiyapa ko rido-ai go so diphakagaga ko kambonoai

Miya-asa ko manga daptar pho-on sa pat polo (40) na taman sa pat polo ago dow a (42) ped ko protokol a paganay a inipagoman ko piyagayonayonan a bitikan sa Geneva si-i ko kiyapakarayaga ko manga hokoman a mitotompok ko kisasaparen ko rabyar a kapamono a so pekhisampay ko tamana a kagera-a ko rido-ai, lagid pen oto so kisasaparen ko kabonoa ko rido-ai a diphakagaga ko kathidawa apiyapen aya betad iyan na gi-i makithidawa ko onana-an o diniyan kaphakagaga. Na so protokol si-i sangkai a betad na pembagren o nganin a miyaona a miyatanto o kapasadan sa Lahay (the Hague) ko ragon a 1907 si-i ko daptar a ika dow a polo ago telo (23) pandangan a (d) a ped ko pangitaban a inipagoman.

Masiken a aya sabap ro-o na sekaniyan so mata-an a aya ped a antap ko kathidawa na so kapakapagombasaya ko kapephaka-ato o ridowai kena oba so kagra-aon. na andadeni katanto a giyangakai a antap melagid o kabaya a ginawa odi na tegel, na di khapatot oba bonoa so rido-ai odi na basiksa-a, giyangkae a manga hokoman na tarotop na mipephagayon iyan so onayan o ongagenon a kai-islamie ko kambonai a so miya- aloy sekaniyan o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) ko kiyatharoaniyanon:

أَنَا نَبِيُّ الرَّحْمَةِ وَأَنَا نَبِيُّ الْمَلْحَمَةِ

“Saken na Nabi a malai kapangalimo go saken na Nabi a papeperang.”

Na pekhasalak a khabaloy a ayakapekhada o kakhikinanglana ko kapakimbonoai a misabap ko katabana ko rido-ai, go so kapagombasai o bager iyan go so kasangkop iyan, go pekhasalak a khabaloi a aya kapekhadaian si-i ko level o pizakatawan na misabap ko kabaloi a rido-ai a gi-imakithidawa a di phakagaga makithidawa, melagid o misabap ko kiya-angel iyan, odi peman na so kiyatago iyan ko kabiyag. Na mararani a so manga hokoman a mapepento a makapantag ko kiphendolona-an ko manga biyag si-i ko Islam go so nganin a pekhaledam tano a tabiat a malinanek sa giyangkai a kapakindolona na so kakhmata-ani ron ko miyanga a-angel na aya mona sa taralbi, na amay ka aya betad o Islam na sabnar a tiyangked iyan so mapiya

a malinanek a kapakindolona ko biyag sa kena obaon sasaraten a kakhabaloy niyan a miya-angel na giyanan e lebi a paliyogat amay ka matanto reka niyan so dow a ropa-an: So ka-angel go so kabiyag.

Na Sabensabnar a diniyangka o Qur-an so hokoman o miyabiyag sa minggolalan ko kiyatharaon o Allâh a lebi a maporo:

﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخْنَسْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الرِّقَابَ وَإِمَامًا مِّنْهُ بَعْدَ وَإِمَامًا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أوزَارَهَا﴾ محمد: ٤

[Na igira a minithemo niyo so miyamangongkir na kapotol sa manga lig; taman sa igira a miyapakadakel iyo so kapephamonoa kiran na iloti niyo so kapamatong; na (pakaliyowa niyo siran sa) kapdi ko oriyan iyan, odi na ka-aon sa ginawa, taman sa mibetad o kambonoay so manga pepened iyan]. (Surah Mohammad: 4)

Na giyangkai a ayat na tanto a marayag si-i ko kiyatinesa niyan ko kaphamili-i ko khaondasan o biyag ko dow a betad a da a ika telo niyan a sekaniyan so kaphamili o Waliyol Amr (Olowan) ko pageletan o kamaradika ko biyag a da a sanggar iyan, na giyae e khasabot ko katharo ko basa a (منا) ikadowa na kha-aon a tamok, na giyae na kha-aden sa nggoalalan sa kambokae ko datar iran a manga biyag a manga Muslim a matatago sa tangan o manga rido-ai, na sekaniyan so aya katawiron imanto na atorani ko kazambi sa biyag odi na kha-aon a tamok.

Na aden a saba-ad ko miyangao-ona a totolan a so piyamono-on so manga biyag si-i ko masa o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) a sekaniyan so piyakambowatan o saba-ad ko manga Ulama (sa hokoman), a mata-an a ped ko pezasamilian a inikombali ko makatatangan ko kapa-ar (olowan) ko kapakaphapasod iyan ko Sabdan na so kabonoa ko biyag, na saba-ad ko manga Madhab a Fiqhi na aya ilayan iranon na salakaw ro-o, sa aya miyakababid kiran ro-o na so parangay o saba-ad ko manga Sahaba, sabnar a miyapanotol a pho-on ko wata o Omar – a miyasawat so Allâh si-i kiran a dow a kataw – a gowani a mitalingomaon o Hajjaaj so biyag iyan, go pitharo iyan ko Abdullah a iphaladaken na bonoanka, na simbag o wata o Omar a gi-iniyan tharo-on a “kena oba giyaya e inisogo rekami”. Na biyatiya iyanon so katharo o Allâh "فَإِمَامًا مِّنَّا بَعْدَ وَإِمَامًا فِدَاءً" [Na pakaliyowa niyo siran sa kapdi ko oriyan iyan, odi na ka-aon sa ginawa].

Na sekitano na aya maphaka taralbi tano na so pamikiran a gi-itharo sa mata-an a so miyangao-ona a thotol a so biyono-on so manga biyag si-i ko masa o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) na aya kinitanaoto na balas o nganin a manga galbek a miyaona a minirimpas iran oto ko kabnar o Nabi (sallallâhu ‘alaihi wasallam) go so Islam ko ona-an o dairanpen katago ko kabiyag, pekhabager oto o kao-ompongan ko okitokit o Rasulollâh (Sallahu alayhi wa Sallam) sa kinindolona-an niyan ko salakaw

ko manga biyag, a so gi-imakazambi ko pageletan (MANNAH) kapangapdi sa lagid o pinggolaola niyan ko Thomama bin Athal a olowan o manga taw sa Yamama go so pinggolaola niyan ko wata a Babai o Hatim At-Taey go so manga taw sa Makkah ko oriyon o kiyapakataban, sabnar a miyabaloy siran si-i ko hokoman a biyag, na minsan pen giyoto an aya pitharo kiran o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam): "إِذْ هَبُوا فَاَنْتُمْ الطَّلَاقُ" "lalakaw kano ka sekano na manga maradika kano" go so pagletan o kapakamaradika a ko biyag a khisabap ko (فداء) ka-aon sa tamok. Ogaid na mata-an a so miyaona a tothol a miyapento si-i ko kiyabonoa ki Abie ‘Azza Amro bin Abdullah Al-Jomahey a sekaniyan so sasakataw a miyabiyag ko kiyathidawa sa Ohod na pekhabager iyan so osayan a so ron tano zosoramig, sabensabnar a biyoka-an sekaniyan o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) sa nggolalan sa kapdi ko oriyon o kiyathidawa sa Badr sa aya sharat na diniyan phenggolaola-an ko Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) so nganin a ikhagowad iyan, na gowani a makambalingan sa Makkah na biyarengkas iyan so kapasadan niyan, na gowani a mabiyag peman ko oriyon oto na biyono o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) ka kasala-an iyan oto ko kiyabaroba-a niyan ko ibebegay niyan a kapasadan.

Sopman so kindolona-an ko manga biyag na sabnar a biyaloy o Islam so kaphiyapiyae ko biyag a iphakarani ko Allah a manga pangongonotanon. Pitharo Allâh a lebi a maporo si-i ko kipheropa-an ko miyamaratiyaya a manga pipiya e galbek:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَسْكِنَتِهِمْ مِمَّا فِي بُيُوتِهِمْ وَلَا تُكْرَهُهُمُ الْإِنْسَانُ: ٨﴾

[Go pepahakaken iran sa pangnengken si-i ko kapkhababayai rekaniyan so miskin, go so wata a ilo, go so biyag] (Surah Al-Insan : 8)

Go gi-i tharo-on o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam):

"اسْتَوْصُوا بِالْأَسَارَىٰ خَيْرًا"

"ndolona-aniyo so manga biyag sa Mapiya".

IKATELO : SI-I KO MANGA ONAYAN A BITIKAN A MAPEPENTO KO KASIYAPA KO MANGA SIBILIYAN GO SO PIYAMAKATINDEG A KAMAPIYAA-AN KO INGED

mapapadalem ko paganay a Protokol (1) si-i ko pintoan iyan a ika pat si-i ko gintasan a ikadowa so manga hokoman a mapepento ko kaziypa ko manga sibiliyan go so manga kamapiya-an a piyamakatindog ko inged pho-on ko manga rarad o kathidawa. sabnar a piyakarayag o daptar a ika lima polo (50) so manga sibiliyan sa "mata-an a siran so langowan o taw a diron mapapayag so ropa-an o gi-imakitidawa a minidakat sekaniyan si-i ko piyagayonayonan a manga bitiyara sa Geneva a ikatlo a miyatanto ko Ragon 1949 odi na so daptar a ika pat polo ago telo (43) a ped ko paganay a Protokol (1) si-i sa giyangkai a piyagayonayonan a kiyapamirma-an

sekaniyan ko ragon 1977, go biyaloy niyan a aya sabap a kipekhiropa-an sa sibiliyan ko manga taw na so diran ka phamangped ko manga galbek ko kathidawa odi na so nganin a mitotompokon a galbek. Sabap ro-o na piyokas iyan kiran so siyap a langkap a soranga o manga piligro a risolta ko manga galbek a kasosondarowi, lagidoto a biyaloy niyan a sabap a katatatap a giyangkai a siyap so diran kaphamangped ko manga sa-ap o gi-imakithidawa sa nggolalan ko apiya antonaa ropa-an iyan, kagiya samaoto na miyakambatang ko daptar a ikalima polo ago isa (51) si-i ko pandangan iyan a ika telo a mata-an aya a "miphenggayagomaya o manga taw a sibiliyan so siyap a so iphembegai kiran a giyae a gintasan taman sa da a nggalbeken iran a piyagonayan a sangan si-i ko manga galbek a kapakithidawa go si-i ko tendai o oras a so inggogolalan iran sa masaoto a giyangkai a sangan.

Sopman so makapantag ko manga darpa o manga sibiliyan na giyoto so manga darpa a so da kitototompok iyan ko manga galbek a kasosondarowi odi na pezakodo sa panagontaman sa kathidawa. Sabap saya na sekaniyan na gi-iniyan mindayadaya so siyap a soranga o manga piyakawanwan ko kathidawa. Miyapayag oto ko pandangan a ikapat a ped ko daptar a ikalima polo ago isa (51) a ped ko paganay a protokol (1). Sabap saya na piyakipanangila-an o miya-aloy a daptar so manga kanggogobat a daden a ator iyan a so diniyan mapakapezenggaya so pagletan ko kapezogata ko manga sibiliyan go so kapezogata ko manga sondaro a giyoto so phakasoled ko bandingan o kapaminasa.

So kaphephamimikirana ko manga hokoman a so papadalem sekaniyan o Shari’ah islamiyah si-i sa giyangkai a bandingan na khatanto niyan rekitano so kiyaona (o Shari’ah) ko kasiyapa ko langowan a taw odi na so da a kisosompat iyan ko manga galbek a kapakithidawa. Na gi-imakaphasod so ongangen a kai-islami sa giyangkai a bandingan sa mata-an a so kathidawa na makhikinanglan a paliyogat so kadiyangka iron ko diyangka iyan, na di diron khapatot so kapakasobra-a ko manga galbek a kathidawa ko manga tamana o manga kinanglan o sondaro. na sabap ro-o na langon a kena oba ped ko gi-imakitidawa go so langon o di makasosoled ko kapezakodowi ko manga galbek o lompokan o sondaro na paliyogat a adi mitapi ko manga galbek ko kathidawa. Pitharo o Allâh a lebi a maporo:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العنقره: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allâh ko siran a pephamono rekano, go di kano phemalawani; ka mata-an! a so Allâh na di Niyan khabaya-an so manga malawani]. (Surah al-Baqarah : 190) Go gi-i Niyan pen tharo-on:

﴿فَإِنْ أَنْتَ هُوَ فَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ العنقره: ١٩٢

[Na amay ka gomenek siran manakoto, na mata-an! a so Allâh na manapi, a makalimo-on](Surah al-Baqarah : 192)

Go gi-i Niyan pen tharo-on:

﴿فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكَ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكَ وَأَتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ العنقره: ١٩٤

[Na sa taw a pamaba-an kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapamabae niyan rekano. Go kaleken iyo so Allâh, go tangkeda niyo a mata-an! a so Allâh na babid o (tabang Iyan so) khipanananggila]. (Surah al-Baqarah : 194)

Go gi-itharo-on o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) si-i ko manga komandar iyan ko manga kathidawa:

”انْطَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهِ وَعَلَىٰ بَرَكَاتِهِ رَسُولِ اللَّهِ ، وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَإِنَّهَا وَلَا طِفْلًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَعْلُوا وَضُمُوا عَنَانِكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأُخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ”.

“Lalakaw kano si-i ko ingaran o Allâh go soasoat ko Allâh go si-i ko kabarat o Rasolullâh na obaniyo bonowa so miyaloklokes go so wata a maito goso babai go obakano panapok sa taban, go timoa niyo so phangataban iyo, pamagompiyae kano go phiyapiya kano ka mata-an a so Allâh a pkhababaya an iyan so gi-iphipyapiya”. Go gi-i tharo-on o Rasulollâh (sallallâhu ‘alaihi wasallam) si-i ko Khalid Bin Walid:

”لَا تَقْتُلْ ذُرِّيَّةً وَلَا عَسِيفًا (أَيَّ عَامِلًا)”

“ di ka phamono sa moriatao go di ka phamono sa sosokayan a ogopa (aya ma-anaoto na gomagalbek a pezong ko babasoka go so lagidiyan) lagid oto a gi-i tharo-on o Abubacar As-Siddik si-i ko Komandar o Sondaro niyan:

”إِنَّكَ سَتَجِدُ قَوْمًا زَعَمُوا أَنَّهُمْ حَبِيسُوا أَنفُسَهُمْ فِي الصَّوَامِ فَدَعَهُمْ وَمَا زَعَمُوا وَإِنَّ مَوْصِيكَ بِعَشْرِ : لَا تَقْتُلْ امْرَأَةً ، وَلَا صَبِيًّا ، وَلَا كَبِيرًا هَرَمًا ، وَلَا تَقْطَعْ شَجَرًا مُّثْمِرًا وَلَا تَحْلَأْ وَلَا تَحْرِقْهَا ، وَلَا تَحْرِقْ عَامِرًا وَلَا تَغْرِقْ شاةً وَلَا بَقْرَةً إِلَّا لِمَا كَلَبَهُ وَلَا تَجْبِنَ ، وَلَا تَغْلُلْ”.

“Mata-an a matatangked a adena khawmangkaden a manga taw a iphenda’wa iran a inisibairan a ginawa iran si-i ko manga simba-an (aya ma-anaoto na si ko manga darpa a di phangintohan) na ganatinka siran ko so nganin a idada’wa iran... go mata-an a saken iphangosiyat aken reka so sapolo betad : obakaden bono sa babai go bagoa mama go lokes a miyaka idad, go obakaden phamotol sa kayo a phagonga go so korma go obangkaden totonga, go obakaden geba sa bangon go obakaden panombali sa kambing go sapi inontabo o pantag sa kakhanaon go obaka maliyap malek go obaka panapok (sa taban). Na aya maphakisabotan oto langon na mata-an a so Islam na tiyagoan iyan sa sangkot so gi-i makithidawa a Muslim sa

manga kinanglan ko kapakimbonoi ka andi khiarong so kaplagindab o kathidawa a mirakez so kena oba gi-imakithidiwa. ka da a mapipikir ko kathidawa si-i sa Islam a rowar sa kapakapagombasaya ko bager o rido-ai go mageba so iphagato niyan, sa di aya sendadanoto na so kasaop, na samaoto na da a kanggegeba go da a kapaminasa go da a kapradawan sa lawas o miyangabobono

1. Na sabap saya na sabnar a tiyarotop o Islam so siyapiyan ko masa a kathidawa ko manga khipaga-agama kagiya da kimamaniya iran ko kapakimbonoi. Sa gi-itharoon e as-sarkhasey si-i ko mipantag kiran “ mata-an a aya miyakapharo ko kapakabono na so karata-an iran si-i ko mipantag ko kanggarobata, na andadni ka panglebiran ko paitao a izelet iran so manga ginawa iran na miyada so karata iran, melagid o piyagonayan anta ko miyokit sa sabap. Na amai peman ka aden a kizozophon iran ko kathidawa a siran na aden a phakapo-on kiran a pamikiran na mata-an a phamono-on siran”. Na ped ko nganin a miyapanothol a pho-on ko Omar ben Khattab (miyasoaton so Allah) mata-an a sekaniyan na gowani a somong sa inged a ILIYA sa kapaki pephadasa iyan ko manga taw ro-o na miyaoma niyan a simba-an a yahodi a tiyambonan oto o manga Roman sa botha na pipho-onan iyan go so sondaro niyan a pekhowa-aniron so botha taman sa miyakagemaw a miyaparo ko manga yahodi a kiyapakasimba iranon.
2. Lagid oto a mata-an a so Islam na inisapar iyan so kabonoa ko manga wata go so manga babai go so manga manga lokes. Sa aya biyaloi niyan ro-o a sabap na so ka-ada o kapephagogop iran si-i ko kambonoai, aya inidalil iran saya na so nganin a miyapanothol a pho-on ko Rasulollâh (Sallallâhu ‘alayhi wasallam) a mata-an a siyagadan iyan ko oriyano o kiyathidawa a gi-iniyan pangilain so miyangabobono na miyaoma niyanon a misasaogon a babai na minisabap ro-o na kiyarangitan sa pitharo iyan: “Da ko betad a giyankai (a babai) oba mabono” go gi-iniyan pen tharo-on: “diniyo mbonowa so sosokayan a ogopa go so manga moriyatao” na sabap saya na miyabaloi a aya sabap ko kakharna sa kapakiphembonoi ko siranoto na so diran kapephangped ko kambonoai, na ino ba aya ma-ana oto na so kaphangped o manga wata go so manga babai si-i ko kambonoai na miyapakay so kabonowa kiran?

Sesembagen oto o Imam Malik sa dikhapakai, ka si-iniyan iniphasod ko kinisaparen o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alayhi wasallam) ko kabonoa ko manga babai go so manga wata. aya katharo e Imam al-Awzaey na mata-an aya a di khapakay ko apiya antonaa ko manga betad so kabonoa ko manga babai go so bago a mama a ped ko manga rido-ai apiyapen pikelong siran o manga pagtaw a gi-i makithidawa, aya ma-ana niyan na apiyapen ibetad iran siran ko ona-an iran a prabenen siran ko kambonoai na go khelongen siranon. aya inidalil iyan na so miyapanothol a miyakapo-on ko Abubacar Assidiq a mata-an aya a di khapakay si-i ko manga Muslim so kanggolaola

iran sa maitobo a ped ko nganin a aya ondasiyan na so kapaminasa ko darpa a pithidawa-an, aya ma-ana niyan na si-i ko inged o manga rido-ai, sabap sa giyoto na kapaminasa na so Allâh na di Niyan khababaya-an so kamapaminasa, ayapen a inidalil iyan na so ayat a sesela-an:

﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٢٠٥﴾﴾ البقرة: ٢٠٥

[Na igira a miyakatalikhod, na lomalakaw ko lopa ka maminasaon, go perarata-an iyan so manga perperan go so manga wata a pangangayamen. Na so Allâh na di Niyan khababaya-an so kapaminasa]. (Surah al-Baqarah : 205)

lagid oto a inisapar o Islam so kabonoa ko manga gomagalbek ko tendai a komakaden siran ko galbekan iran a kena oba siran ma-aped si-i ko mitatalemba a kambonoai, lagid oto a inisapar iyan so kapakimbonoai ko langon o manga taw a phelalakaw a si-i maka-ada ko phamangda-an o manga sondaro a da a ka-aped iran ko manga galbek iran, ibarat o manga padagang sabap sa giyangkoto a manga taw na so kiyapanompanga iran ko manga betad sa bandara inged na mimbabalo iyan a gi-i thatharagombalai ko manga torogan, na so kathidawa a kai-islami na kena oba aya kapekha-adniyan na pantag sa kapnas o manga torogan odi a so kaphanonggada ko manga onayan iyan, aya mata-an na sekaniyan na pantag sa ipagren ko kapaminasa si-i ko liyawaw o lopa.

Sopeman so makapantag ko manga piyamakatindog a kamapiya-an (o maginged) na sabnar a inisapar o Islam so kabinasa-aon. Mararani a giyanan e mapemama-ana o onayan a miyapento pantag ko kisasaparen ko kapotola ko manga kayo go manga korma go so katotongaon, na sabensabnar a inisapar oto o Abubacar As-sidiq ko manga komandar o sondaro niyan inontabo si-i ko kakhabaloy niyan a kinanglan ko kapakithidawa, lagid o kabaloy o kayo a kalasan a marimeng a ron makakhokota so rido-ai, na giyaya i khabalay so manga kapakakhikinanglan a miyapharo niyan so manga lalangan go khadiniyangka so kakhapakay o isasapar si-i ko diyangka iyan, go di maptharo oba mata-an a so Allâh a soti a lebi a maporo na sabnar a piyakay niyan so kapotola ko korma a si-i miphassod ko kapapayag o Ayat:

﴿مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾﴾ الحشر: ٥

[Saden sa piyata iyo a korma odi na giyanataniyo oto a khipakatitindog, ko manga itado niyan, na sabap sa idin o Allâh]. (Surah al-Hashr: 5) Kagiya so aya kiyasabota o saba-ad ko basa a (اللينَة) na ba makapmama-ana sa KORMA, obadi aya kepit o isa a pamikiran – a giyoto e mapakatataralbi tano- na aya mapipikir sa giyanan a lapal a miya-aloi na sekaniyan so onga, kena oba so tomadeng iyan (kayo niyan) na giyaya na lagid o gi-i ron katharowa i Al-Ustaz Ashiekh Mohammad Abu Zahra – na si-i lebi a marani ko kiyapema-ana (a piyakaphasod) ko kilalapalian, lagidoto a mata-an a giya osayan na pekhabager sekaniyan o kiyaokitiron o manga Sahaba o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) – kiyababayan siran o Allâh, a mata-an a

siran na ayabetadiran na aya pephomotolen niran si-i ko manga kathidawa so onga niyan kena oba so kayo niyan, go amay ka so kayo go so korma na sabnar a ayabo miyatendo so kiya-aloyaon na sabap sa mata-an a aya betad iyan na ayamakokowa ibarat sangkoto a oras ko manga barandiya go so manga darpa a lebi a patot so kasiyapaon taman sa kababalo i kakhikinanglana ko kambonoai adiniyan kinanglan so kapherambitaon, lagidoto a pekha-along ro-o so kasisiyapa o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) go so manga khulafa Arrashiduun sa kisasaparen ko kapaminasa.

Na pakata-an tano saya langon sa mata-an a so manga onayan a bitikan a inemba-alan a manosiya na mipephagayon niyan so nganin a miyaonaon so manga pasodan a bitikan o shari’ah islamiyah si-i ko kakhikinanglana sa gi-i kapakazenggaya-a ko manga taw a gi-i makimbonoai go so kena oba gi-i makimbonoai, odi na aya iphembetho kiran na manga sibliliyan (a magi-inged), go so katarotopa ko siyap si-i sa giyangkai a sagorompong a Mori (ma-aloi) pho-on ko manga piyakawanwan ko kathidawa. oriyaniyan na mata-an a aden a pethondo-on niyan a sagorompong a ped ko manga sibliliyan (magi-inged) a siyap a misesengay a sekaniyan so lompokan o manga wata go so manga babai go so manga lokes go so pephangasasakit go so khipaga-agama.

Sopman so makapantag ko manga barandiya na sabnar a inipaliyogat o manga hokoman a kai-islami a inonotanon o manga hokoman a inemba-alan a manosiya so kasiyapa si-iko manga darpa go so manga kamapiya-an a piyamakatindog o magi-inged go so diniyan kakhasandig ko manga piyakawanawan ko manga galbek o kasosondarowi.

PAMONTOSAN

Na oriyaniyan ... na antonai khabalo i pamontosan tano sa kinipaladen tano ko manga hokoman a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a inemba-alan o manosiya go so manga hokoman o shari’ah islamiyah si-i sa giyangkai a tangkapan o pamikiran?

Na si-i ko kapakaphapasod iyan ko langowan o miya-aloi na khapakay so katharoan sa mata-an a so sabot a kai-islami makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na kena oba mibibida ko sabot o batikan a pimba-alan a manosiya, apiya pen da siran maka pagayon sa tarotop. Mata-an a so sabot a kamamanosiyae a sekaniyan so sagintas a dikhablag ko paninggalan o manosiya ko mipantag ko bitikan, na paliyogat so kabaloy niyan a kasangkapan si-i ko kaphamakalangkapa ko manga bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko manga inged a kai-islami. Giyaya a manga onayan na sekaniyan na pekha-alongon so kala-an ko

gintasan a pedon so sowa ko bitikan sa giyangkaya a manga inged. Na ped ko betad o bitikan a kai-islami so kabaloi niyan – kena ka paliyogat so kabaloy niyan a onayan a makasasangan a malai rarad go mananagontaman pantag sa ka-akowi niyan sa kababaloi o bitikan a langkap sa doniya a kamanosiyae.

SO PIYANGOWA-ANON A MANGA KITAB:

1. Mohammad Taha Badawi : (فروض عملية في علاقات الحرب والسلام) Initombok sa Bairut Arab University ko ragon 1974 ko pandangan a ika siyaw go so oriya niyan.
2. Sultan H., La Conception Islamique du Droit International Humanitaire, Rev. Egyptienne de Droit International, vol. 34, 1978, pp. 6-7.
3. Salah Amer, (التعريف بالقانون الدولي الإنساني) محاضرة أقيمت في الندوة المصرية الأولى حول القانون الدولي الإنساني, Cairo , November 1972, initombok ko ompongan sa misir pantag ko bitikan a langkap sa doniya, go so komiti a langkap sa International Red Cross ko pandangan 16.
4. Abul Hasan Ash-Saibaniy, (كتاب السير الكبير), boliyom a paganay, tiyanto I doktor Salahudden Al-Monjid ko ragon 1958 ko pandangan (110)
5. Hamid Sultan, (المقالة سالفه الذكر) pandangan (5)
6. Surah Al-Anfal, Ayat (56)
7. Ali Mansour, (الشريعة الإسلامية والقانون الدولي العام), , initombok a (المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية), , pagannay a Kitab ko ragon a 1965 ko pandangan a 325 go so oriyaniyan.
8. Mohammad Abu Zahrah, (نظرية الحرب في الإسلام, المجلة المصرية للقانون الدولي), 1958 pandangan (30).
9. So miroropa sekaniyan si ko Mohammad tala-at Al-gamimiy, الندوة المصرية الأولى حول القانون الدولي الإنساني نظرة عامة في القانون الدولي الإنساني الإسلامية cairo ko ragon 1972, initombok ko ompongan a الجمعية المصرية للقانون الدولي واللجنة الدولية للصليب الأحمر pandangan (35)
10. Surah Mohammad, pandangan Ayat (4)
11. Mohammad tala-at Al-gamimiy, pasodan a miyaona, pandangan (46)
12. Surah Al-baqarah, Ayat (190)
13. Surah Al-baqarah, Ayat (192)
14. Mohammad Abu Zahrah, pasodan a miyaona, pandangan (46)
15. So miroropa sekaniyan si ko Mohammad tala-at Al-gamimiy, so pasodan a miyaona, pandangan a (35)
16. So miroropa sekaniyan si ki Ali Mansour, so pasodan a miyaona, pandangan a (35)
17. Mohammad tala-at Al-gamimiy, so pasodan a miyaona, pandangan a (41)

Inimbawata si Mohammed Al-Saeed Dakkak si sa Misir (Egypt) ko ragon 1949, na miyangadi sa (Law) bitikan si sa Alexandria oriyan iyan na miyakowa niyan so diploma a lisinsiya ko ragon a 1963, na inidayon iyan sa Masteral sa Toronto, Italy go si sa Nancy, France, na miyakapasang, biyaksa si ko bitikan ko manga inged a doniya sa lomalangkap. Na si ko 1973 na miyakowa niyan so diploma a doktor oriyan o kinipaladen niyan ko Thesis iyan makapantag ko (النظرية العامة لقرارات المنظمات الدولية) sangkoto a oras na miyabaloy a gi-ingalbek ko pangkatan a Professor si ko bitikan a langkap sa doniya sa College of Law, University of Alexandria na thatandingan pen ko Legal Service Center ma-ana so matetendo a manga kabnar o manosiya na ped ko minisorat iyan a kitab na so makapantag ko (القانون الدولي والمنظمات الدولية) aden a madakel a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so manga kabnar o manosiya.

SO SABOT A KAMAMANOSIYAE KO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAI-ISLAMIE

Ini sorati: Dr. Emmanuel Stavraki

Panagayanan a pho-on ko payagan (magazine) a langkap sa doniya.

Da-a sangka-an sa mata-an a so pephmatiya a manga Arab ko payagan (*magazine*) a langkap sa doniya na sasaboten iran phiyapiya so Shari'ah Islamiyah go so kitotompok iyan ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. go sabnar a kiyabegan sa osayan o manga katharo a madakel a ini sorat o manga mamponai sa ilmo a manga arab a lomalangkap so katawi kiran mipantag sangkae a manga bandingan, si-i ko piyagiyasa a miyanga o-ona a pho-on ko magazine.

Aya diron salakaw na mata-an a aya maka rarayag rekitano a ped sa dimipendarainon a go phakang-gaya gona si-i sangkae a manga masa a mapepeno a manga ragaor na giya kabembara tano ko piyangadiana mipantag ko sabot a kamamanosiyae si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame a ini sorat o mamponay sa katao a bagowataw a taw sa *Grace*. na gi-i pharoparon o somiyorat a miyakanggolalan ko pamikiran a pho-on sa liyo a matago iyan ko bandingan a go si-i miyokit ko bago a taongan a mbaloy niyan a atoran si-i ko phangnalen niyan, ka aniyang mapaka rinayag a mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame a so inggo-golalan si-i ko gi-i kizoron-sorongen ko manga galbek pantag ko kathidawa go si-i ko gi-i kindolona-an ko manga biyag, na go so magi-inged a manga sibiliyan, go so manga sibiliyan a khipaga-adatan sabap ko menang iran, na pephakaogop si-i ko kaphaka dayamang o manga tindeg a kamamanosiyae, go so kaphakapiya-a ko gi-i kapakazisinabota o ndolon-dolonan o manga pagtaw, na go mitakap si-i ko kapakabager o manga pangindaw sa kalilintad.

So payagan/magazine

Pamkasan

Aya ropa-an o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sagintas a pho-on ko antangan a langkap sa doniya a mararangkomian so miyangang-gogolaola a minidakat ko totholan, go so kapholitika, go kaphaginged, go so kakhaoyagan, na panamaraan tano a kabgan sa marayag a osayan sa giyangkai pangnal a makempet na go mamesen tano angkaiya pangnal a kapangadi-i ko sabot a kai-Islame pantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na si-i makaphasod ko Qur-an a go so sabdan, na go so ijtihad⁽¹⁾ (riyandiyaran a pamikiran o manga Ulama).

Go aya antap a giyangkae a pangnal (الدراسة) na phakarayagen so miniogop a mala a so minibegay o Shari'ah Islamiyah a minidakat ko tenday o ikapito gatos ragon si-i ko manga atoran a onayan o bitikan a langkap sa doniya (miyasamporna a kiyapasad angkaiya manga atoran ko ikadowa bagi ko century a ikadowapolo si-i ko piyagayonayonan a manga bitiyara a kamamanosiyae) minggolalan ko kiyapaki saboti ko wara-an o simoket a pekhaosaran sa sandiyata na go so kipzorongen ko manga galbek a kaprido-ai go lagidoto so kathendoa ko okit o gi-i kindolona-an ko manga taw na go so pathamo-tamokan.

na misabap sangkai a pamikiran na pangnalen tano so bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame rakes o pangindao sa makaogop so kakhakenalaon si-i ko kapakadayamang o manga tindeg a kamamanosiyae, na go so kapakamoayan o kazizinabota a lebi a mapiya ko ndolon-dolonan o manga pagtaw na mitakep ko kapakabager o niyawa o kalilintad.

So gintasan a paganay: so simoket a pekhaosaran sa sandiyata si-i ko sabot a kai-Islame

Pakandataren o Shari'ah Islamiyah so langowan a manga simoket a pekhaosaran sa sandiyata a langkap sa doniya, go so simoket a si-ibo ko isaka inged sa da-a mbida-an niran (sa kokoman). na si-i sangkaya a manga betad na pekhidakat ko manga pasodan a matetendo a mitotompok ko kipzorongen ko manga galbek a kathidawa, aya mapipikiron na so karna ko manga rarad angkai a a manga galbek.

Paganairon: So wara-an o simoket a pekhaosaran sa sandiyata. So wara-an a linding ko jihad

Mata-an a so Shari'ah Islamiyah na sekaniyan na bitikan a kalilintad ko onayan o ropa-an niyan, go pekha-aden o wara-an a kalilintad a pantag ko Islam pho-on ko paka-asal o kiya-abata ko ngaran niyan pho-on ko katharo-o Allāh: ﴿هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ﴾ [Sekaniyan a phapa-ar a Soti] (Surah al-Hashr: 23), go pho-on ko manga ayat a madakel si-i ko Qur-an⁽²⁾, go si-i ko sabdan a maporo. so mipantagon ko Qur-an na aloin tano a paganay so katharo o Allāh:

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ [الأعراف: ٥٦]

[na obakano paminasa ko liyawaw o lopa ko oriyang o kiyaompiyairon] (Surah al-A'raf:56)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلَاحِ أَفَّةً﴾ [البقرة: ٢٠٨]

[*Hai siran a miyamaratiyaya na soled kano ko Islam (agama a kalilintad sa kalango-langoawan niyan)*] (Surah al Baqarah: 208). Na si-i ko manga betad a magagaoron so rido-ai san ko kalilintad ko oriyan o kiyapho-oni ko manga galbek ko kathidawa, na mata-an a paliyogat ko manga Muslim a kitargeniran ko kathidawa na go patoray kiran a karamigiran mambo ko kalilintad: (Surah al Anfal: 6). Na go midadakot ko (Surah as-Shuora: 15) so makatotoro ko kapagoya-goyag a kalilintad ko dolon-dolonan o manga pagtaw sa lagid o kida-dakatiyan ko (Surah al Hojrat ayat: 13) a mata-an a so manga manosiya na inaden siran a pho-on sa mama a go babai, a go biyaloi siran a mbarambarang a bangsa, a go pithikaloksan ka ansiran makakhikilalae.

Go aya ped a kiyapakaokitiyan, na lagid o kapaka-ayoniyan ko sabdan a maporo na aya patot na di mapendingan-dingan o manga Muslim a kitho-ona-aniran ko rido-ai (pantag sa kiptidawa-anon) ogaid na patot kiran na pephangnin niran ko Allāh so kapipiya ginawa sabap sa mata-an a aya taralbi a mapiya ko Islam na soden so katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a so kapakakana ko pekhaor na go so kapakadayamang o kalilintad ko letlet o kadandan o manga manosiya. na go aya sindadan a antap o Islam samaoto na so kalilintad kena oba kathidawa, go di niyan iphangonot so kathidawa inontabo o ma-aden so manga sabap a madidiyangka (so *Jihad*/kapherang sa lalan ko Allāh)

Na so basa a (*jihad*) na pembatonan sa ma-ana ko kalilid a masa na mata-an a giyotoden so simoket a phagosaran sa sandiyata, ogaid na aya mata-an na aya betad iyan saya na mitotompok ko pamikiran a tantowa mablang a mararangkomiyan so madakel a manga ropa-an. go aya kamamata-aniron a titho na giyangakaiya basa a (*jihad*) na mararangkomiyan so pamikiran ko betad o kathidawa odi na so simoket a phagosaran sa sandiyata (الجهاد الأصغر) pamikiran a kaphrang a paratiyaya odi na so kageng-gena ko baya-a ginawa, a so iphatoray ko manga taw a gi-i makithidawa ko masa a kambonoay, so mailot a kasangkali-i ko baya-a ginawa iran go so kapakitidawa sa nggolalan sa kapaginontolan, go so pamikiran ko kaphrang a nggolalan sa kabgay sa manga karina a go kathomlanga sa osayan a marayag (جهاد اللسان) kapherang a nggolalan sa katharo, na giyanan-i taralbi a okit si-i ko *jihad*, go lagidoto so pamikiran a kapherang a nggolalan ko barokan a go puso⁽³⁾.

Na mamesen tano si-i sangkai a a pangnal (الدراسة) sa kapakarayag o (الجهاد الأصغر) kapherang a maito a so ngga-gatana a kinanglan a ma-asa so manga sharatiyan a ropa-an a matetendo, go mabaloy a madiyangka si-i ko masa niyan, na go makatithayan ko manga sabap a matetendo a maka a-ayon ko manga tindeg o Shari’ah Islamiyah.

Sa giyotowi paliyogat a misampay so tagotao ko (*jihad*) san ko rido-ai. go mipthagayon angkaya a tagotao a so inidakat o manga ayat sa Qur-an⁽⁴⁾ sa rakes o kaphakalangka ko kathidawa (إعلان الحرب) go aya patot na si-i nggolalan ko langowan o betadiyan⁽⁵⁾, sabap sa an maka iktiyar so phaginged a manga sibiliyan a tomata-alok ko rido-ai taman ko kapag pho-oni ko manga galbek ko kathidawa go so kisampain kiran ko tagotao sa mata-an a so Islam na maki pepherang pantag ko agama.

Go si-i ko titho a kapekhasagadiron, na siniyap a giyangkai a sharat sa lalayon a minggolalan ko manga Muslim a siran so migay sa telo gawi-i a ipenayaw kiran sa miperiparado iran ko ka-aden o bitiyara a go so kapeloba sa okit a ka-aden o kalilintad ko kiphapantagen iran ko manga rido-ai ran.⁽⁶⁾

Go khabaloy so (*jihad*) a andaden i kapakalangkap iyan a gagatana so masa niyan (na kitareg so manga galbek a kathidawa si-i ko tenday a manga olanolan a paga-adatan ka khitaregon den so kathidawa /al Baqara:217 – at-Ttawbah:26) go daden pharowa so kathidawa inontabo ko betad a kalinding a ini sogo o Islam pantag ko kiphomlanga-an ko kaphangarasi go so ka phanalimbot o manga rido-ai, go si-i ko betad a kaphelindinga ko kapakamaradika ko panarima, na go si-i ko betad a kasiyapa ko atoran o kaphaginged.⁽⁷⁾

A. So kalinding a isosogo sa kipethomlanga-an ko kaprido go so kapangarasi, go so kaplalalim.

Mata-an a so Shari’ah Islamiyah na isasapariyan so apiya-antona-a kapakimbonoai a makaliliyo ko manga sabap a pagalad, na makipephasgawa ko kaprido, kapangarasi go so kapamagakal. pitharo o Allāh:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العرة: ١٩٠

[*Go pakitidawa kano sa lalan ko Allāh ko siranotowa makiptidawa rekano, na go dikano pakiperirido-ai ka mata-an a so Allāh na diniyan khababaya-an so manga parirido a malawani*] (Surah al-Baqarah : 190). Go pekharoli a giyangkai a pasodan a pho-on ko manga tindeg o Shari’ah Islamiyah so dimipendarainon a mala a gona, sabap sa mata-an a gi-iniyan mapaka zenggaya so mbida-an o gi-i makithidawa a go so kena oba gi-i makithidawa. go minidakat sa mapayag so kisasaparen ko kapsogoka ko kapelalabit, na go so dikapekhasopaka ko atoran sa maitobo, sabap ro-o na kiya thindegan niyan so lebi a mablang a di so sharat i Martinez.

Go minidakat o manga ped a ayat sa Qur-an a mata-an a so sharat a onayan a pantag ko kaphagpo-oni ko manga galbek ko kathidawa, na sekaniyan so pithindegan a kapakipetidawa o rido-ai.

﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظَاهِرُونَ النَّاسَ وَيَجْعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ﴾ السورۃ: ٤٢

[Mata-an a ayabo a aden a lalanon o sikesa/kathidawa na si-i ko siranoto a phaganiyaya-aniran so manga manosiya, go phangalandada siran ko lopa sa diontol] (Surah as-Shuora:42)

﴿ وَلَا يَجْعَلْ مَنَّاكُمْ سِنَنًا قَوْمًا أَن صَدُّوا عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبُرِّ وَالْتَفَتُوا وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾ العائده: ٢

[Na oba rekano makagawi so rangit ko pagtaw sa kiya alangi ran rekano ko masjid al-haram ko kapakamba-aliyo sa rido. na thatabanga kano ko mapiya go so kapananggila, go dikano pthatabanga ko dosa, go so kaperirido-ai, go kalken niyo so Allāh ka mata-an a so Allāh na mailot i kasiksa-an] (Surah al Maida: 2)

﴿ فَإِن آتَاكُمْ لُؤْلُؤُكُمْ فَامْتَلِكُوا وَأَقْوِمُوا الصَّلَاةَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ فِتْنَةٍ سَبِيلًا ﴾ النساء: ٩٠

[Na amay ko awaten kano iran a disiran rekano makithidawa, go idolon iran rekano so kalilintad na da a biyaloy rekano o Allāh a okit sa kapakipetidawa iyo kiran] (Surah al Nisah: 90).

Go kenabo oba aya titho a siniyap o Shari'ah Islamiah na so kaphlindinga ko niyawa ka aya mata-an na ped a phelindingen niyan na so manga taw a pheringasa-an.

﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ﴾ البقرة: ١٩٣

[Go pakimbonoay kano kiran taman sa da-a ma-aden a kapanakoto, go ma-aden so agama (okit ko kapagintaw) a rek o Allāh](Surah al Baqara:193) na go so kalilindinga ko manga taw a khikalalalim”

﴿ أذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا وإن الله على ظهركم لقدير ﴾ الحج: ٣٩

[Bigan sa idin ko kaphrang so siran a phembono-on sabap sa mata-an a inaniyaya siran na go mata-an a so Allāh na so katabangi kiran na khagaganiyan] (Surah al Hajj:39)

Aya liyo san, na mata-an a apiya anta-a taw odi na pagtaw a kasasalimbotan na aden a kabnariyan sa kapaka kowa niyan sa panabang a inisogo o atoran, a pho-on ko salakaw a manga taw odi na salakaw a manga pagtaw⁽⁸⁾. Sabnar a midadakot den anan ko Surah an-Nisa:75)

﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَوْلَاهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴾ النساء: ٧٥

[Na inokano di pakimbonoay sa lalan ko Allāh go so kalindinga ko manga lolobay ko manga mama, go so manga babay go so manga wata? a siran na gi-iran tharo-on kadenan ami, paka-awa-a kamingka sa giyangkai a inged a tanganiyaya so taw ron go snggay kamingka sa pho-on ko hadapan ka sa phanabang] (Surah an-Nisa:75)

Na go aya pekhasabot sa giyangkai a ayat na mata-an a so kaphagerena ko manga ropa-an a kaphringasa, go kapelalalim, go kapangalandada na kenabo oba si-i papantagen ko ndolondolonan o manga taw, inonta na pedon pen so kakhokoyampeta-an o manga pagtaw sa di siran maka petataginisa pantag ko agama odi na manga pakatopo, odi na bangsa, odi na warna, odi na basa, lagidoto a pedon pen a khasabot a mata-an a so sabot a ka i-Islame ko bitikan a kamamanosiyae na minggogolalan ko manga simoket sa doniya a phagosaran sa sandiyata sabap sa gi-i makipherang so manga pagtaw pantag ko kaphagerena ko bager o phanalanged, go so kaphaka taban o phangagaw sa inged a sarawang, go so manga atoran a kapelompokan (sabap ko kapaka zosopaka o tindeg a kapelompokan a go so tindeg a kasasatiman o bangsa o manosiya, na go so tindeg o kandatadatar⁽⁹⁾ o ndolondolonan o manga manosiya si-i ko kapagadati kiran⁽¹⁰⁾ sa di siran maka pembida-bida).

B. So kaphelindinga ko kapaka mamaradika ko panarima.

Pimbagan o Islam so tindeg ko kapaka mamaradika ko panarima⁽¹¹⁾, na giyayai sabap a pekhabaloy niyan a miphangonot ko manga Muslim so kapakimbonoay ko siranoto a pelonggomen niran siran sabap ko paratiyaya iran pantag ko kapaga-agama.

﴿ أذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا وإن الله على ظهركم لقدير ﴾ الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بغيرِ حَقِّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا

[Inidinan so siranoto a phamono-on sabap ko mata-an a siran na ^{hiyalim} siran go mata-an a so Allāh na so katabangi niyan rkano na gausiyan (29) So siranoto a piyaka liyosiran ko manga ingediran sa kena oba ontol inontabo o tharoyiran aya kadenaname na so Allāh] (Surah al-hajj:29-30)

Go sakamaoto mambo a midadakot a kiya-awiden a akal o sabad ko manga Muslim so katabangi kiran ko masa a kapangniyairanon.

Na si-i ko ped a okit, na phembantogen o Islam so kapaka mamaradika ko panarima pantag ko manga sarawang,

﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمَرْ وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفَرْ ﴾ الكهف: ٢٩

[Tharo-angka a so benar na pho-on ko Kadnan niyo, na sa taw a kabaya iyan na paratiyaya-aniyan so Allāh, sa peman sa kabaya iyan na onkiraniyan so Allāh] (Surah al kahf : 29)

﴿لَكَرِهُنَّ ذُنُوبَهُمْ وَلِيُنَظِّرُوا لِلْكَافِرِينَ ۖ﴾

[Rekiyo so agama niyo na rekaken so agama ko] (Surah al kafirun: 6)

Na khapakay a iyosay ro-o a mata-an a dikhaparo oba mipaliyogat so kaisaisao agama sa doniya.

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ۗ﴾ هود: ١١٨

[Opama ko kabaya o kadnan ka na mata-an a kabaloy niyan so manga manosiya ko okit a isaisa, ogaid na miyatatap siran ko kasoransorang](Surah Hud:118)

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ الْمَنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۗ﴾ يونس: ٩٩

[Opama ko kabaya o kadnan ka, na mata-an a maka paratiyaya so taw ko lopa sa langon siran. bangka thegla so manga manosiya taman sa mabaloy siran a miyamaratiyaya?] (Surah Yunus: 99)

Na lagidanan a isasapar ko manga Muslim so kitegelen ko salakaw kiran a ka-alin o agama iran:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۗ﴾ العنقره: ٢٥٦

[Da-a kapanegel ko agama, ka sabnar a mini seng-gay so ontol ko ribat] (Surah al Baqara: 257) Mona sa taralbi a (isasapar kiran a manga Muslim) na so kagarobata iran (ko salakaw) kiran sa sabap ko di iran kapaka pelalagid ko manga panarima ko agama, miya aloy ko (Surah an-Nisa: 94).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا صَرَّفْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَقُولُوا لَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَنَّا أَلْفُكَ السَّلَامُ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۗ﴾ النساء: ٩٤

[Hay so miyamaratiyaya, igira-a lomiyalakaw kano sa lalan ko Allāh na pangamad kano go diniyo ptharoa ko taw a ini alaw niyan rekano so salam/kalilintad i kenabaka mapaparatiyaya] (Surah an-Nisa: 94)

na go aya khatakapanon, na mata-an a so manga kathidawa pantag ko kapephagalina ko panarima na isasapar, na sabap ro-o na sabnar a paliyogat ko manga Muslim so kiadapen iran ko manga sarowang so ‘kapherang a lebi a mala’ (ربك ادا هج ل) sa lagid o kapaka rarayag iyan sa giyangkai a ayat a phakatalingoma:

﴿فَلَا تُطِيعُوا الْكُفْرِينَ وَجِهَدُوا بِهِمْ ۗ جِهَادًا كَبِيرًا ۗ﴾ الفرقان: ٥٢

[Obangka onoti hay Muhammad so miyamangonkir na panagontamanen ka kiran a Qur-an aya sa kapanagontaman a lebi a mala] (Surah al Furqan: 52)

﴿يَا حِكْمَةُ وَالْمَوْعِظَةُ الْحَسَنَةُ وَجَدَلْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۗ﴾ النحل: ١٢٥

[Go pakaokitangka so panolonka sa ongangen, a go wasiyat a mapiya na go pakinda'wa ka kiran sa lebi a mapiya] (Surah an-Nahl: 125)

﴿وَلَا تُجِدُوا أُمَّةً أَحْسَنُ إِلَّا يَأْتِيهِمْ ظُلْمًا وَسُلْطَانًا وَمَا يَشَاءُ اللَّهُ يَفْعَلْ ۗ﴾

﴿الْبَنَاتِ وَاللِّبَاءِ وَالنَّهْمِ وَوَجَدْتُهُنَّ لَهُ مُسْلِمُونَ ۗ﴾ الصافات: ٤٦

[Na go dikano pakipephawala ko tiyorona-an sa kitab, inonta o so sekaniyan a lebi a mapiya, liyobo ko siran a da pamaginontolan, go tharoaniyo a piyariyayami so initoron rekami a go so initoron rekano a “kitab” go so Tohanami a go so Tohan niyo na isa-isa, na sekami na Ron kami mbabayorantang] (Surah al-Ankabuot: 21)

﴿فَإِنْ حَاجَّكَ قَوْمٌ فَأَسْأَلْتُمْ وَيَحْيَىٰ لِلَّهِ وَمَنْ أَتَّبَعِينَ ۗ أَفَأَسْأَلْتُمْ إِنْ أَسْأَلْتُمْ إِنْ أَسْأَلْتُمْ ۗ﴾

﴿فَقَدْ أَهْتَدُوا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا تَغِيبُ الْبَلَاءُ ۗ وَاللَّهُ بِصِبْرٍ بِالْعِبَادِ ۗ﴾ آل عمران: ٢٠

[Na amay ko pamawalen ka iran, na tharoangka a inimbayorantang aken so ginawako ko Allāh go so taw a miyonot raken, na tharoangka ko siran a piyamgan ko kitab a go so manga da-a manga katao niyan: ino mimbayorantang kano? na o mimbayorantang siran na sabnar a miyatoro siran, na otalikhod siran na ayabo a paliyogat reka na so kisampay o (sogoan) ka, so Allāh na phagilayn niyan so manga oripen Niyan](Surah al ‘Emraan: 20)

Na aya mori na pagalointano na mata-an a so Nabi Muhammad (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a siniyap iyan so tindeg a kapemama-apa na go so kapagadati (12) ko manga tanda o agama o kenaba manga Muslim ko masa a kiya aden o paganay a kapasadan a langkap sa doniya pantag ko kalilintad a kathotompokan (si-i ko ragon a 623 ko Gregorian) na midadakat a giyangkanaan a kapasadan a pinirma-an o manga lompokan a mbidabida sa “Madinah” (so manga yahodi, go manga kristiyan, manga Muslim, go so pephamanimba sa barahala) sa marayag a paliyogat so katantowa ko kapalihara-a ko kapaka mamaradika ko simba si-i kiran langon, na go so kasiyapa ko kanggiginawae go so mapiya a kazirinsiringan, go so kapamagogopa sa ng-golalan ko ropa-an a kapagisa-isa ko kaphlindinga ko apiya antona-a kapangarasi.

C. So kasiyapa ko atoran o kaphaginged.

Ped ko mala a manga tanda o Shari’ah Islamiyah na so pamikiran ko kapephapagariya. maka a-ayon ko ayat sa (Surah al Hojarat:10) a go (al-‘Imran:102), mata-an a so miyamaratiyaya na magariyari, disiran pezagomparak, go disiran pemba-aba-ad.

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ العنكبوت: ١٠

[So miyamaratiyaya na aya bo magariyari, na ompiyai niyo so let o manga pagari niyo] (Surah al-Hujurat: 10)

﴿ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ

بِعِزَّتِهِ إِخْوَانًا ﴾ آل عمران: ١٠٣

[Go kaptiniyo so tali o Allāh sa kasama-sama niyo, go dikano phembelabelag, go tadmi niyo so limo rekano o Allāh; gowani ko merirido-ai kano na tinimo iyan so manga puso iyo na miyabaloy kano ko sabap ko limo iyan a magariyari] (Surah al-Imran: 103)

Na so pamikiran ko kaphagariyari a so maka phapasod ko kaisaisa o agama na biyager sekaniyan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa migay sa ndaowan si-i ko miyamaratiyaya a disiran makandod ko kapzimba-a ko manga barahala ko oriyari na kapatay niyan, go disiran makathitidawa ko letlet iran, sa lagid o kiyapamakadma niyan kiran ko kiya naik iyan a mori a kapranon pantag ko kaphagariyari sabap ko ki-i-itongiyari sa isa ko manga tindeg a onayan a telo pantag ko galbek a kai-Islame.

Na aya phakatondogon, na mata-an a aya kapaka-a-ayon niyan ko Shari’ah Islamiya na isasapariyan so kaperirido-ai o isaka inged, inonta na amay ka thithidawa so dowaka lompokan a ped ko miyamaratiyaya, ka ibarat na si-i ko betad a kiyambaradosa odi na kiyapanakoto odi na kasopak, odi na kapmortad (na sekaniyan na mini-itong ko kandarowakai ko agama a go so kalilintad o inged) na paliyogat ko saba-ad a manga Muslim a (da pamangped ko rido) so kaogopiran sa kitareg o kathidawa na taros a mikasoy so kai-isayisa na go so kalilintad.

﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْآخَرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبَغَىٰ حَتَّىٰ تَأْتِيَ الْإِمْرَ اللَّهِ فَإِنْ قَاتَلَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾ العنكبوت: ٩

[Na owaden a dowka ka sa gorompong ko miyamaratiyaya a petitidawa siran, na tanoraniyo siran, na amayko phanalimbotan o isa sa dowato so pediyan na pakimbonoay kano ko phanalimbotan sa mendod ko sogoano Allāh, na amayko mindod na tanoraniyo siran ko ontol na go paginontolan kano, mata-an a so Allāh na phkababaya-anian so manga o-ontol] (Surah al-Hujurat: 9)

Na aya khaonga a giyangkai a miya-aloy na mata-an a so Shari’ah Islamiya na gi-iniyan paka zenggaya-an so manga rido a kena oba pantag sa linding ka giyoto na inisapar, go so manga rido a pantag sa linding ka giyoto na mapapakay amayko si-i miyokit ko kapaka-ayoniyan ko manga tindeg o Shari’ah Islamiyah a mitotompok ko kipzorongen ko manga galbek ko kathithidawa.

***Ikadowa:** so kipzorongen ko manga galbek ko kapakithidawa

Minidakat so onayan o Shari’ah Islamiyah mipantag ko kipzorongen ko manga galbek ko kapakithidawa si-i ko (Surah al-Baqara: 190) a sekaniyan na gi-i niyan tindegan sa lagid o kiya aloya tano ron so lebi a mablang a di so sharat i martiniz. na si-i mapapayag a giyangkai a onayan si-i ko kisasaparen ko kapzogoka ko kapangalampas. mapapadalm ko Surah al-Ma’idah: 2 a so thitindog sa kaphagerena ko kaphagosara sa marata ko bitikan, lagid o kidadakatiyan ko Surah al-Ma’ida: 8 a so miyapayagiyan a paliyogat ko manga Muslim a kindolona-aniran ko ridoiran sa kapaginontolan

﴿ وَلَا تَجْرِمُنَّكَ مُرْسَلَاتٌ مِّنَ قَوْمٍ صَدُّوا عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِن تَعْتَدُوا ﴾ المائدة: ٢

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُفْتِنُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ العنكبوت: ١٩

[Go pakithidawa kano sa lalan ko Allāh ko siranotowa makipethidawa rekano, na go dikano pakiperirido-ai ka mata-an a so Allāh na di Niyan khababaya-an so manga parirido a malawani] (Surah al-Baqara: 190)

Go si-i ko kapaka-a-ayon niyan sa giyangkai a manga onayan a manga tindeg na iniwasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a gi-iniyan tharo-on: pakithidawa kano sa ingaran o Allāh go si-i ko lalan ko Allāh, pakithidawa kano ko taw a inongkiriyari so Allāh, pherangkano na dikano phanapok (sa taban), na go dikano pendorat sa pasad. go diniyo khowa-a radawan so badan o miyatay, go diniyo mbono so babay a go so maito a wata.⁽¹³⁾

Go maka perarakhes so kinisaparen ko kapanobra go so kisasaparen ko manga sasakit a so da kipantagiyan, go so kisasaparen ko kapheringasa⁽¹⁴⁾ ko (badan go so pamikiran) go inisapar o Qur-an a giyangkai a manga galbek sa marayag ko katharo o Allāh.

﴿ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ﴾ العنكبوت: ٢٧

[So kapanakoto na mala-a dosa adi so kapamono] (Surah al-Baqara: 217)

Sa lagid o kisasaparenon o sabdan o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na si-i ko masa a miyabaloi so kaphembinasa-a ko badan o miyatay go so kapphotola ko ulo a

ped ko manga olaola a domadayamang na inisapar o Muhammad (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so okitokit a phakaliyo ko kamamanosiyae na go pekhibaba-iyen so pangkatan o manosiya na kagiyamaoto na migay sa pandoan a langkap a mata-an a si-i ko betad a kasogoka ko kapamono na paliyogat a si-i miyokit ko lalan a ontol go inisapar so kapembinasa-a ko lawas a go so dikaphakainoma ko manga biyag ko kathidawa odi na so gi-ikiran kapaka pagongosa odi na so kaphagaga kiran ko mayaw a mitataralo, go pitharo iyan a mata-an a paliyogat a dimiyoman so kayaw o alongan si-i ko kayaw o manga sandiyata, lagid o kinisapar niyan ko kaphembelaga ko manga biyag a babay san ko manga watairan a maroni odi na so kaphaki masai kiran ko manga bangkay o manga sisipegiran sa pantag sa ringasa kiran, na taros a phagerenen so manga ringasa a di mipapayag.

Na go pekhasabot sa giyangkai a manga hokoman a so phageren niyan so manga rarad o manga galbek ko kathidawa, a mata-an a so kanggogobat ada a atoriyen go so manga sandiyata a phakapolang na isasapar ko Islam.

Aya titho a kasasagadan na ipho-on ko ikapito gatos ragon na miya baloy a haram ko manga Muslim so katapes ko manga okitokit a kapanotong, odi na kapangeled, odi na so kadoti-i ko manga bowalan odi na so pekhapo-onan o manga pakaig, odi na so kaphagosara ko bangkaw, go pana, odina apiya antona-a goma-an a tatagoan sa doti, sabap ko ka-apediyan ko manga sandiyata a phakapolang⁽¹⁵⁾, lagidanan a tarotop a kini saparen ko karena ko manga pangenengken. ka sabnar a inangkat o sabdan o Nabi a maporo si-i ko masa a ka rirido o manga Muslim a go so manga taw sa Makka so kinisaparen a ipapaliyogat a di kapagowiti sa manga pangnengken sa Makkah.

Go katho-on a giyangkai a manga onayan a pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kai-Islami so rayagan niyan ko dow a daptar (35) go (75), ped ko protokol a paganay a inipagoman ko piyagayonan a bitiyara sa Geneva, na go itharotop ko manga bitikan a so miroropa pen a sagintas ko bitikan a langkap sa doniya a kapapantagan⁽¹⁶⁾, go mitotompok ko masa-alah a kaphembono a samarba, na go so manga galbek a kapanaop, na go so kandorat sa pasad, go so kapamagakal, go so manga to-os a misasasoway, na go so kilidasen ko manga peda darpa, go so manga gomagalbek a manga pamomolong.

A. So kipezogo-on ko kapamono a samarba

Isasapar o Shari’ah Islamiyah so kipzogo-on (ko kapembono ko manga taw) sa da-a pelamba-an a isabo a oyag-oyag, na pipharo niyan so soranga oto ko langowan a manga Muslim a nggolalan sa kabegairan si-i ko oriyen o kapasad o manga galbek ko kathidawa mokit sa atastanggongan o manga Muslim, so linding ko kaoyag-

oyag, na go so kamamaradika, go so kapaka khakapa-ar sa tamok o sakataw odi na madakel a taw a ped ko lompokan o rido-ai “kibegan ko kapaka sasari’g”.

Na so pasodan a giyangkai a linding a so miyakowa a kepit o manga sarowang ko manga Muslim⁽¹⁷⁾ si-i ko mori a masa, na khato-on tano sekaniyan ko (Surah at-Tawbah: 6),

﴿وَأَنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ﴾ النوبة: ٦

[*Na amay ka aden a sakataw a ped ko manga moshrik a manarig reka na paka sarigangka*] (Surah at-Tawbah: 6). Na giyanan so pekhatanto o papalihara-an a adat o manga Arab a manonompang ko kabnar ko kapakapagapas kiran o rido-ai.

Aya diron salakaw sa giyangkai a kapziyapa ko pizakatawan, na pipharo o Shari’ah Islamiyah ko olowan a kibegay niyan ko masa a kathidawa so kalindinga ko kaoyag-oyag o kadandan o manga taw a matatago siran ko kota, odi na bandara inged, odina lompokan a ped ko rido-ai na go so kasiyapa ko khisosogo-on, go so manga padagang sa da-a sangkot.

B. So manga galbek a kapanaop a go manga kasala-an o kadaklan

Si-i ko masa aya mao-olaola na domadayamangon so okitokit a kapanaop⁽¹⁸⁾ na da tamani o Shari’ah Islamiyah so kipephangoyaten ko di kaonoti sa giyangkai a okitokit a domadayamang ko ona-an o Islam (Surah al-Baqarah: 17) inonta na inidakatiyan so kinisaparon.

﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْحَحْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ السورى: ٤٠

“[*Go aya balas o marata na marata a lagidiyan, na sa taw a megay sa ma-ap na go makiphasada ko rido-ai niyan na so balas rekaniyan na miyatangked ko Allāh, mata-an a Sekaniyan na di Niyan khabaya-an so manga salimbot*] (Surah as-shuora:40),

﴿وَأَنْ عَاقِبْتُمْ فَاقْبُوا يَوْشَلِ مَا عَوْقَيْتُمْ بِهِ وَعَلَيْكُمْ صَبْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلِحُونَ﴾ النحل: ١٦١

[*Go o saop kano na saop kano sa so lagid o inikidiya rekano, na ibet ka o sabar kano na mata-an a giyoto i bagian a mapiya o miyamaka sabra*] (Surah al Nahl:126)

Na aya pithindegan a giyangkai a katharo Allāh sa giyangkae (Surah) na so kasoranga ko manga olaola a kapanaop, sabnar a tomiyeron ko oriyen o kiyathidawa sa Uhod a so pirata-anon so bangkay o Hamza bin Abdul Mottalib a bapa o Rasulollāh (sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa nggolalan sa kabibinatangi. Go si-i ko kapaka a-ayoniyan sa giyangkai (Surah) na da nggolaola-a o Rasulollāh oba aya mibadal ko marata na lagidiyan mambo a marata, inonta na piyaka taralbi niyan so kaphantang. Aya diron salakaw, na si-i ko kiya naik a mori a kapranon o Rasulollāh (Sallallāhu

'alaihi wasallam) na pitharo iyan a gi-i niyan pagosain so parangay a kadengki a so lomalagaday ko kaphaginged a kambangsa a kai-inoranti, a so ipzaop so kiyadoratan apiyapen miniraot ko oriyano o gatos ragon, a mata-an a so langowan a kiyadoratan go so kathithidawa a kai-inoranti na ini tapelekiyan sa aya ma-ana niyan na so kapanaop na piyaka haram⁽¹⁹⁾, aya khiosairo-o na lagid o katharo iyan a mata-an a so wata na diron khidaneg so miyazala o ama iyan⁽²⁰⁾.

Na giyaya den a mata-an a so Islam a siniyap iyan so tindeg a atastanggongan o pizakatawan⁽²¹⁾ (ma-aped san so atastanggongan o taw so onga o galbek a miyaka pho-onon) na isasapar iyan so kikombali-in ko manga kasala-an si-i ko manga taw a pekhisabap ko manga rarata a galbek a dairan kapagonaye a galbek. Na samaoto na isasapar so manga kasiksa-an a makararabray ko ompongan, na go so kakowa sa manga sanggar.

C. So kandorat sa kapasadan go so kandonsiyan

Si-i ko kapaka-a a-ayon niyan ko bitikan a langkap sa doniya a ka i-Islame na mata-an a so kandorat sa pasad na inisapar (piyaka haram). go si-i ko kapaka a-ayon niyan ko hadith a maporo na mata-an a so kidadalen ko kandorat sa pasad sa kaphati-is na taralbi adi so kidadalen ko kandorat sa pasad so lagidiyan a kandorat sa pasad, na aya mibabalaon na so kapagalibay na mapapakai "so kathidawa na kapagalibay". Na giyanan na sagintas ko manga sorong si-i ko kazondaro, ogaid na so kandonsiyan na isasapar,

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُقَاتِلِينَ﴾ الأفعال: ٥٨

[Mata-an a so Allāh na di Niyan pekhababaya-an so manga padodonsiyan] (Surah al Anfal: 58)

Na aya ibarat oto na mata-an a so sogo-an a inibada o Muhammad (Sallallāhu 'alaihi wasallam), na mata-an a si-i ko betad a kaphakasogok sa kapamono na paliyogat a mabaloy oto a si-i miyokit ko mapiya a lalan a paga-adatan, kena oba aya ma-ana niyan na giyabo a kini saparen ko kapheringasa-awn, ogaid na pedon so kinisaparen ko kaosara ko kandonsiyan taman sa apiya pen inosar sekaniyan o rido-ai.⁽²²⁾

D. So manga to-os a pekhisasoway

Ped ko manga sorong o manga Muslim pantag ko kazondaro, a so miya rawat kiran o manga sarawang si-i ko mori a masa, na so kaphagosara ko manga to-os a sindao ko kagagawi-i, aya liyo ro-o na ini patoray ko gi-i makithidawa ipho-on ko manga kathidawa a paganay si-i ko Islam so kaphagosara ko manga to-os a pekhisasoway a pekhalilay, sabnar a miyabaloi kiran a paliyogat so kapethago iran sa sorban a iphesapeng ko olo ka an siran mibibida ko kena oba manga Muslim.

E. So manga inged a kominiyas go so kapaka kikiyas o manga doktor (pamomolong).

Si-i ko nganin a mitotompok ko manga inged a komikiyas ko kathidawa, na phakisabotan tano a mata-an a so Islam na inisapariyan so kapakithidawa ko meliliyota sa Masjid al-Haram (al-Ka'ba) a so mitatadi a apasa o manga Muslim,

﴿وَلَا تُقْبَلُ لَهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَقْتُلُوا فِيهِ﴾ البقرة: 191

[Na dikano kiran pakimbonoay sa masjid al-haram taman sa di siran rekano ron makimbonoay] (Surah al Baqara:191)

So peman so mipantag ko manga gomagalbek a manga pamomolong, na mata-an a mai-inengka tano a mata-an a so Islam na pimbageran niyan -sa pantag ko kasiyapa ko rido-ai a di phakagaga makithidawa- so tindeg a kapephakakiyasa ko manga kinanglan a manga bolong a go so manga pamomolong (doktor), sa lagid o kiyambagri niyan ko tindeg a kandata-datar⁽²³⁾, sa lagid o kapephakamoayan niyan ko manga sandiyata (bager)⁽²⁴⁾, na sakamaoto mambo so kasisiyapa ko manga onayan o gi-i kindolonan ko manga taw na go so manga barandiya (tamok) a malai kipantag.

So gintasan a ikadawa: So gi-i kindolona-an ko manga taw a go so kaphenggira-giraya ko mipantag ko manga barandiya (tamok)

Si-i ko kapaka a-ayoniyon ko Shari'ah Islamiyah na nggatana so kapaga-adati go kasisiyapa ko manga biyag ko kathidawa. aya ibaratiyan na, ipapatoray o Shari'ah Islamiya so kalindinga ko magi-inged a manga sibiliyan go so manga tamok a maroromag ko phaginged a sibiliyan.

*Paganairon: so kiphendolona-an ko manga biyag go so phaginged a manga sibiliyan

So mipantag ko manga biyag ko kathidawa⁽²⁵⁾ na phakisabotan tano a mata-an a so Islam na pethankeden niyan kiran so kabnar si-i ko kaoyagoyag, go so kapakamaradika, go so kipendolona-an kiran sa kamamanosiyae.

Na phembageren o Surah al Maidah ko okit a mapepento so kabnar o manga biyag si-i ko kaoyagoyag,⁽²⁶⁾

﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا

النَّاسَ جَمِيعًا﴾ المائدة: ٣٢

[Sa taw a mono sa manosiya a da pamono sa taw go da paminasa ko lopa na lagid obaniyan biyono so kadandan o manga manosiya] (Surah al Maidah:32)

go si-i ko Surah al Isra:33 na piyayagian,

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ الإسراء: ٣٣

[Go diniyo mbonoa so ginawa a so inisapar o Allāh inonta o misabap ko kabnar] (Surah al-Isra:33)

go si-i ko (Surah Muhammad:14) na inidakatiyan so kipapatorain ko kaphaka maradika o manga biyag ko kathidawa, sa igirakowan na daden a saratiyan, odi na pekhpantag a pidiya (aon sa ginawa) sianan ko oriyen o kapasad o manga galbek ko kathidawa.

Go ipaga-ayon o okit o Muhammad (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a giyangkai a bitikan o Qur-an, ka si-i ko oriyen o kiyathidawa sa *Badr*, na matatago ro-o so telo ka lompokan a manga biyag sa kathidawa, na pekhamaradika so manga kawasa kiran sa khapantag a pidiya (tamok). Na so manga pobri kiran a manga tatao matiya na khamaradika siran amay ko minggolalan o omani isa kiran so kaphangdao sa kazorat a go kabatiya ko sapolo ko manga wata o manga Muslim, so peman so manga pobri a da-a manga meleng iyan na aya miyabaloi a kapekhabokae kiran na misabap ko sharat a kitapelken niran ko ka-awid sa goma-an pantag ko kapheridoa ko manga Muslim, na si-i ko ped a miyanggola-ola na mata-an a si-i ko oriyen o kiyathidawa sa *Honain* na piyaka maradika so sapolonggibo a manga biyag a daden a sharatiyan.⁽²⁷⁾

Na patot a mapakarayag so mipantag ko kabnar o manga biyag si-i ko kapaka maradika,⁽²⁸⁾ ogaid na mata-an a si-i ko masa a ma-a-adenon so kathaoripen (a sekaniyan so betad o manga biyag ko kathidawa, go so magi-inged a manga sibiliyan a piyamanaban⁽²⁹⁾) a ayang-gogolalan a atoran a paparatiya-ya-an o langowan o manga inged, na mitad so Islam sa atoran a khagaranti niyan a ka-ilang a giyangkai a atoran sa maito-maito, na mitakap na kha-akowan niyan so kabnar si-i ko kapaka maradika.

***Paganairon:** pethamanan o Islam si-i ko kapapantagan a mao-olaola so phangasabapan ko kathaoripen a so nem betad (so kapangarasi, bayad ko kiyapangarasi, go so manga bayadan, go so ka singanina ko kathaoripen a ng-golalan ko sogo-on o mala a pamilya, go so kathaoripen a kabaya a ginawa, a go so kathaoripen a kawawarisan, go so kathaoripen a mini sabap ko kathidawa) na da liyambaon o Islam a rowar ko dow a khapho-onan niyan- mararani a nggolalan ko siksa a miyaka phasod ko gi-i pakambadala o mlagid, giyotowa dow: so kathaoripen a kiyawarisan, a go so mabibiyag ko oriyen o kathidawa.

ogaid na mata-an a kinanglan a kapakisabotan a mata-an a so Qur-an na da niyan payaga so kapethaoripena ko manga biyag ko kathidawa inonta na so kapekhamaradika iran sa daden a sarat odi na phantagen a pidiya (ka-aon sa ginawa) miya-aloy ko (Surah Muhammad:4)

﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا انْحَرَسْتُمْ فَوَقُّوهُم مَّا بَعَدُوا وَإِن مَّا يَدِرُوا فَكُرْبُوا وَأُوذُوا رَأْسًا﴾ محمد:

[Na igira minithemo niyo so miyamangonekir na kaphotola sa lig, taman sa igira a miyapakadakeliyo so kaphamonoa kiran na ilota niyo so kaphamatong, na pakaliyowa niyo siran sa kapedi ko oriyaniyan odi na aon sa ginawa taman sa mitareg so kathidawa] (Surah Muhammad:4) go aya miphagoman san na mata-an a sekaniyan (a Qur-an) na mararangkom iyan so manga ayat a madakel a ipephangoyatiyan so kapaka maradika-a kiran. aya ibaratiyan na, mata-an a so miyaratiyaya (mo'min) a mamono sa miyaratiyaya (mo'min) sa nggolalan sa dambaba-a (karibatan) (Surah an-Nisa:92), odi na kasapa-an sa mathibaba (Surah al Maidah:89), odi na kanda-anian so karomaniyan sa okit a di ontol (Surah al Mojadala:3), na miyapatoton a maka pekhiparat ro-o sa nggolalan sa makapemaradika sa oripen.

Go ayaden a kao-okitan o okit-okit o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na so lagid den oto a okit. gowani a iza-an so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) o antona-ay nganin a pekha-awatiyan so manosiya ko naraka na go mapephakarani niyan ko sorga, na pitharo iyan na “kapemaradika sa oripen”⁽³⁰⁾

Na si-i ko peda okit, a soronga o manga bitikan a ma-a-aden mipantag ko oripen. na inibegay o Islam ko oripen a kaparo a mapangni niyan a kapakandod o kamamaradika iyan anggolalan ko kapasadan ma-ana a kapasadan a kamamaradika (Surah al Nur:33), a go manga pamemgayan (Surah at-Tawba:60); (Surah al Baqara:177), lagid o kaphembabanogiyen sa betad a mitetendo pantag ko oripen a babay a so gi-i mbawata sa rek o dato iyan na misabap ro-o na maphaka kasoy niyan so kapaka mamaradika iyan ko kapaka a-ayon niyan ko okit o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam).

Na salakaw pen ko kabnar ko kaoyag-oyag, a go so kabnar ko kapaka mamaradika na pimbageran o bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame so kabnar o manga biyag si-i ko kaparoliya iran ko kandolona a kamamanosiyae.

Na aya kasasagadan na mata-an a aya minos a khapakay a mibegay o (Shari’ah Islamiyah) ko rido-ai na so kindolona-anon sa kapaginontolan⁽³¹⁾

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلۡاَعۡتَدِلُوۡا اَعۡدِلُوۡا هُوَ اَقۡرَبُ لِلتَّقۡوٰى﴾ المائدة: ٨

[Go diniyo peka-alanga so rarangit iyo ko pagtaw sa diniyo kapaka paginontolan, paginontolan kano ka giyotoy marani ko kalek ko Allāh] (Surah al Maidah: 8) Na giyankai

a parangay na paliyogat apiyapen aya manga onganian na kena oba kamapiya-an o miyaratiyaya (mo'min), odi na so manga sisipegiyan (*Surah an-Nisah:135*)

Go aya lagidiyan na, mata-an a so Qur-an a sesela-an na pephangoyatan niyan so miyamaratiyaya sa kaphiyapiyai ko manga biyag, go so kapthabangi kiran, go so kaphaka-kana kiran sa pantag sa soa-soat ko Allāh (*Surah al Insan:8*)

﴿وَيُطْعَمُونَ الْأَطْعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَشِيئَتِهِمْ وَأَسِيرًا﴾ الإسنان: ٨

[Go pephakaken iran sa pangnengken si-i ko kapkhababayai rekaniyan so miskin, go so wata a ilo, go so biyag] (*Surah al Insan:8*)

Na aya moriya a aloin tano na mata-an a so manga ndaowan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko manga sondaro niyan na pekhabageriyan a giyangkai a manga bitikan sa Qur-an: "ndolona-an niyo so manga biyag sa mapiya", siran na manga pagari niyo, go manga oripeniyo a tiyago siran oh Allāh sa tangan niyo, na so aya masosowa o pagari niyan na si-i ko tanganiyan na phaka-kana niyan ko ped a pekhen niyan na go pakanditara niyan ko ped a gi-i niyan nditaren, go diniyo kiran phaliyogaten so diran khagaga, na o phaliyogati niyo siran na ogopi niyo siran.⁽³²⁾

Na giyaya den i kipzogo-on a giyangkai a manga bitikan a mipaga-ayon o manga bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kapapantagan sa kipapaliyogat o kiphembegan ko okit a mapiya ko manga biyag. Sopeman so mipantag ko siranoto a pephanga dodoratan ko masa a gi-i kathidawa, na mata-an a patorai so kaphagadati kiran go so kiphelebengen ko manga bangkairan.

So peman so mipantag ko kiphendolona-an ko pephaginged a manga sibiliyan na, mibibida so Shari'ah Islamiyah sabap sa kipapaliyogaten iyan ko isa ko manga tindeg a onayan o bitikan a kamamanosiyae (a so miyakamoayan ko phkaori a daptar (48), a ped ko protokol a ini pagoman a paganay) a skaniyan so gi-i kapakambida-a ko gi-i makithidawa, a go so kena oba gi-i makithidawa

﴿وَقَلْتُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَفْتَنُونَ كُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العرة: ١٩٠

[Go pakithidawa kano sa lalan ko Allāh ko siranoto a makipethidawa rekano, go dikano phemalawani, ka mata-an a so Allah na khababaya-an so manga malawani] (*Surah al Baqara:190*)

Na giyanan i khato-on tano a mata-an a ona-an i Jean Jacques Rouseseau sa sapolo ka century, na tomiana a kinisaparen ko kaplontanae ko pephaginged a manga sibiliyan ko kathidawa, na go inipaliyogat so kilidasen kiran ko manga raradiyan.

na liyo pen sa giyangkai a linding a langkap ko pephaginged a manga sibiliyan a so inidakat sekaniyan o Qur-an a sesla-an, na pimbagraniyan so lindingan a pantag bo ko lompokan a mapepento a ped ko manga manosiya (mararangkom iyan so manga babay, go so manga wata, go so miyamakatoa, go so phangasakit, a go so manga barasimba), piyaka phasod ko manga indaowan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam).

Sabnar a inokitan o manga dato a paganay a miyakasambi ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a giyangkai a manga inda'owan a so miyapakaphasiyonot iyan so paratiyaya o kamamanosiyae san ko Islam.

sabnar a inibegay o Abu bakr so manga inda'owan iyan ko manga sondaro niyan ko ona-an o da kalalakao o gomo-gobat sa kazongiran sa Syria, sa mata-an a patot a tatadman iran lalayon a mata-an a so pangilay-layan o Allāh na titikayan Niyan siran, go mata-an a siran na marani siran ko kapatay. na ini sogo iyan kiran so kasiyapa ko sapolo a manga pandoan. go pitharo iyan kiran a sabnar a patoray kiran ko masa a makipethidawa siran a kakedega iran ko lalan o manga sahaba, go patot a dimasalampot so manga lima iran a rogo o manga babay, odi na manga wata, odi na manga lokes, a go da-a sikesa-an niran a isa bo, a go da-a pata-aniran a korma, a go da-a totongen niran a pamomolan, a go da-a potolen niran a kayo a phagonga, a go da-a sombali-in niran a pangangayamen inonta na pantag sa kakhana-on. go ini pangosiyat iyan kiran a mata-an a igira miyaoma iran so manga taw a manga barasimba si-i ko manga darpa a pezimba-an niran so Allāh, na aya patot kiran na awa-an niran siran go diran siran phamono-on odi na diran binasa-an so manga samba-an iran.⁽³³⁾

Go ayapen a lagidiyan, na mata-an a so Omar ibn al-Khattab na ipephando iyan so manga inda'owan iyan a makasaginda san, gowani a isogo iyan so kitapelken ko kapanganayaya, sabap sa so Allāh na di Niyan khababaya-an so manga salimbot, lagid o kipzogo-on niyan ko kaphagiwasi ko katatalawi, go so kategas a puso, go so di kipanapoken ko manga taban ko masa a kapaka taban, lagid o kipzogo-on niyan ko di kabonoa ko manga totoa, odi na manga babay, odi na manga wata, a go so kapananggilae ko kabonoa kiran ko masa a manga kathidawa, odi na si-i ko kapelolonggom.

Go maproropa-an a giyangkai a manga sogoan a ini pando ko manga sondaro so manga tindeg a onayan o bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame, go maproropa-an niyan so sagintas ko bitikan a langkap sa doniya a kapapantagan (manga daptar 48-51, 60-78, pho-on ko protokol a ini pagoman a paganay).

***Ikadowa:** so kaphenggira-giraya ko mipantag ko manga pathamo-tamokan a go barandiya a mala i arga

Si-i ko masa a mararangkom o manga kathidawa so “kabnar ko manga tamok a miyataban, a go piyangalampas” a so aya masosowa iyan na pekhi-itong ko manga galbek a kapaminasa a da-a oriyan niyan a kamapiya-an pho-on ko kapangalampas a go kapamankhaw, na ini sapar o bitikan a langkap sa doniya a kai Islame so kapanobra, na inipatoray niyan so manga bitikan a manonompang ko pephangatataban, aya antap ro-o na so karna ko kapekhowa-a sa ba-as ko manga barandiya a mala-i arga, a go so pathamotamokan anggolalan ko ropa-an a di ontol.

Na maotoden a mata-an a si-i kapaka-a-ayon niyan ko manga pandoan o Rasulollāh (Sallāhu ‘alaihi wasallam), na mata-an a sa taw a mangalampas, odi na nggagasab, odi na isogo iyan so kapangalampas na di khi-itong a ba maped ko miyamaratiyaya. sabnar a inisapar so manga galbek a kapangalampas, a go so kapamankhaw. aya diiron salakaw na mata-an a so manga tamok a minitogalin a miyakowa na khaped ko bagian o miyamakithidawa si-i ko kapasad o kathidawa, go si-i ko kapaka-a-ayon niyan ko katharo o Allāh sa (Surah al Anfal:41) na ini senggay niyan so ikalima bagi ko “taban” a pantag ko kamapiya-an a langkap. so peman so manga torogan na thatakna a khibagak ko khimanga rekon na khapantag a bayad a bowis (kharaj).

Na so sabot a kai-Islame na tiyangked iyan so isa ko manga pasodan a onayan o bitikan a kamamanosiyae, a giyoto so gi-i kapakathaginisa-a ko ndolonan o manga taw a khipaga-adatan ko manga sibiliyan, a go manga darpa o manga sondaro (kampo). sekaniyan so lalayan pekha-aloy ko gintasan a (48) pho-on ko atoran a inipagoman a paganay, na go tiyangked iyan so kaphelindinga ko manga darpa a pezimba-an, a go so manga kasangkapan a di miphendarainon ko kaoyag-oyag.

Na so mipantag ko manga darpa a pagosaren pantag sa simba, na maririnayag so kini sekelnon o Islam ko kaphelindingaon si-i ko (Surah al Hajj:40) a so ini dakatiyan sa mata-an :

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَدِمَتْ صَوَاعِقُ وَبِيعَ وَصَلَوَاتٌ وَسَلْجُدٌ يُدْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾
الحج: ٤٠

[Na oda rena o Allāh so manga manosiya so saba-ad kiran, na miyangagegeba den so manga masgit a pekha-aloy ron so ingaran o Allāh sa madakel] (Surah al Hajj:40)

Sabnar a miyabager iyan so kapaga-adati ko manga darpa a pezimba-an si-i ko manga sabdan o Rasulollāh (Sallāhu ‘alaihi wasallam) go si-i ko masa⁽³⁵⁾ a inibegay ko pari so simba-an a Saint Kathryn a matatago ko palaw a Sienna.

Na go inokitan o khalifa Abu-bakar so lalan o Rasulollāh (Sallāhu ‘alaihi wasallam) si-i ko manga pandoaniyan ko manga sondaro a diran paminasa-an so manga simba-an sa lagid o kiyaokitiron o khalifah Omar gowani a ibgay niyan a kapasadan ko manga taw sa Quds a diden mabinasa so manga simba-an niran odi na ba aden a malbat ko pizasokowan niyan, na go sakamaoto so manga tamok a matatago-on. So peman so manga pathamo-tamokan a kinanglan a di maphagaog, na mata-an a aya atoran a kasiyapaon na miya aloy ko (Surah al Baqara:205) a kinisapareniyan ko kabinasa-a ko pephanga sosokat, a go so manga ayam. Na si-i ko manga sabdan a maporo a so ini sogo iyan so di kabinasa-a ko manga okitokit o kakhaoyagan, a go so kayo a phagonga, na go so korma⁽³⁶⁾. na giyanan so miyasongkit o Abu-bakar ko Rasulollāh (Sallāhu ‘alaihi wasallam) ko masa a kiyapangosiyati niyan ko sondaro niyan a gi-iniyan tharo-on “diden khapakay oba pata-a so kayo a phagonga, a go so korma, na go oba totonga, na go oba binasa-a so torogan, go oba sombalia so pangangayamn inontabo oba pantag sa kakhanaon”.

Na pho-on sangkaya miya-aloy na pontosen tano a mata-an a so manga kokoman ko bitikan sa doniya a kapapantagan si-i ko kitotompok iyan ko kaziyapa ko manga taw a kipaga-adatan, go so pathamotamokan o sibiliyan si-i ko manga gintasan a (52-60) pho-on ko protokol a inipagoman a paganay na somasalg ko manga tindeg a onayan o bitikan a langkap sa doniya a kai-Islame rakes o kadidiyangka o manga gogodan a matetendo mipantag ko gi-iron kinggolalan.

Polimposan:

khamames tano sa giyangkai a piyangadiyan a mapontok a mata-an a so Islam na kenabo oba kapagagama a go bitikan a paparangayan, ogaid na sekaniyan pen na atoran a kokoman a matithipasal a tantowa mablang na go katao a timbel a mararangkomian so manga ilmo, go so manga panarima, go so manga bitikan, go so manga adat, go so langowan a kokoman, a go so manga ola-ola a so pekhasokat o manosiya ko kababaloy niyan a ma-aped ko kaphaginged.⁽³⁷⁾

Go aya kibibida o atoran o kokoman a inibada o Islam na so kababaloy niyan a isa ko miyaona a manga atoran a so mararangkom iyan so manga pasodan o makapantag ko kaphagerma ko manga rarad o kaprirido-ai, mata-an a tomitindeg a soranga o kathidawa a langkap, sabap ro-o na ma-aped a okit a kasangkapan ko biatan mipantag ko kalilintad go pekhapho-onan o pamikiran o pantag ko piyagayonayonan a bitiyara a kamamanosiyae, sabap ko katawi ko manga tindeg iyan a kamamanosiyae na kena oba giyabo a ka i-isa niyan ko atoran o manga adat o pephaginged⁽³⁸⁾, aya mata-an na sabnar a liyo ro-o na mala a mini ogop iyan ko tenday o manga masa si-i ko gi-i kamba-ali sa giyangkai a bitikan⁽³⁹⁾.

Manga sagabay ago pasodan

1. Aya bitiyara saya na mipantag ko kitotompok iyan ko pasodan a miya-aloy a marayag si-i ko Qur-an a go so sabdan, a sekaniyan so miyames a pamimikiran a pho-on ko manga atoran a ba go a so piyanara gombalay a pho-on ko manga tindeg o Islam (pedon so manga tindeg ko kapaginontolan, na go so kandatadatar, go so kambebegaya sa pamikiran, go so kapagadati ko kapasadan, na go so kapakindolona sa magizan) a go so nganin a dimipendarainon mipantag sangkaya a manga masa a bago a pekhapayag si-i ko manga inged sa doniya a di mapipinda a kapephagozoriyan.

ilayangka so kitabi: Hamid Sultan “So sabot a kai-Islame” si-i ko manga pamikiran a langkap sa doniya mipantag ko bitikan a kamamanosiyae.

2. Ilayangka, ibarat: so (Surah Yunos:25), Surah al-‘Ankabuot:46), Surah al-’Imran:102), Surah al ‘Imran:20).

3. Inaloy o mizorat, so ped a sabdan o Nabi (sallallāhu ‘alaihi wasallam) a aya miyasaboton na mata-an a sa taw a makailay sa marata na paliyogaton a kapanamar iyan a kitaregiyan sa golalan ko barokaniyan, amay ko khagaganiyan, amay peman ka di niyan khagaga na osaraniyan so katharo iyan, na amay pen ka di niyan den magaga na aya patoton na ikaguwad iyan oto ko puso iyan, na giyanan na tantowa malobay a paratiyaya.

4. Surah al Hashr:10, an-Nahl:125, al-Isra:15 ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ تَبْعَثَ رَسُولًا﴾ الإسراء: ١٥

[Na di kami phanikesa taman sa dikami maka sogo sa sogo].

5. So tindeg a kanggolalan o sogoan na inibadaniyan so kokoman a mata-an a so kabegay sa tagotao na kenaoba paliyogat amay ko aya mao-olaola na aya pontariya a mbinasa-an na soden so pompongan a darpa o manga Muslim, odi na aya masosowa o rido-ai na lomiyonggom sa okit a minitekaw.

6. Na aloyn tano anggolan sa ibarat so manga bitiyara sa kalilintad a so miya-aden ko ona-an o kathidawa sa qadisiyya ko ndolonan o manga Arab a go so manga Persia go so manga bitiyara ko ndolonan o manga arab go so manga taw sa misir ko dairan pen katabana sa Misir (Egypt) go so manga bitiyara ko ndolonan o manga taw sa Byzantin, na sabnar a miyonga angkaya a manga bitiyara sa manga kapasadan odi na kazambi sa manga biyag.

7. Ilayangka so manga ayat a so iphangoyat iyan so kaonoti ko atoran a kalilintad ko kiphapantagen ko manga taw a kenaoba manga Muslim, ibarat o katharo o Allāh:

﴿وَقَلِّبُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَفْسُقُونَ كُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ البقرة: ١٩٠

[Go pakithidawa kano sa lalan ko Allāh ko siranoto a phamono-ongkano iran na di kano phangarasi ka mata-an a so Allāh na di niyan khababaya-an so manga tangarasi] (Surah al Baqara:190)

﴿أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدْ لَهُمُ مَا نَفْسُكَ أَحْسَنُ﴾ العنكبوت: ١٧٥

[Panolonen ka so lalan o Kadnan ka sanggolalan ko ongangen, go so ndaowan a mapiya, go dolonen ka kiran so lebi a mapiya] (Surah an-Nahl:125)

Ilayangka pen so manga ayat a so tomiyoron ko kaposan o kaoya goyag o rasul (sallallāhu ‘alaihi wasallam) a giyoto so masa a aya masosowaon o Islam na malilibet a manga rido-ai ibaratiyan na so katharo o Allāh:

﴿فَإِذَا أَسْلَخْنَا الْهُمُومَ الْخَرُوفَ أَفْئِدُوا الْمَشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخَذُوا حُزْمَهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ ﴿١﴾ وَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢﴾﴾ البقرة: ١٧٥

[Na amay ko maipos so manga olan-olan a khipaga-adatan, na bonoaniyo so manga pananakoto apiya anda niyo siran mato-on, go pamiyaga niyo siran, go pamagayani niyo siran, go tarongkoaniyo siran, go pamagayani niyo siran ko omani pa gokitan, na o thaobat siran go itindegirin so sambayang, go tonayniran so zakat, na gikasi niyo so lalan iran, mata-an a so Allāh na manapi, a makalimo-on](Surah at-Tawbah:5)

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾﴾ البقرة: ١٧٥

[Pakimbonoay kano ko siran a di mapaparatiyaya ko Allāh, a go so alongan a maori go di iran izapar so inisapar o Allāh go so sogo iyan, go di siran ma gokit ko okit a benar, a ped ko siran a bigan sa kitab, taman sa di siran mgay sa bowis sa kathangana-an, a siran na phapasiyonot siran] (Surah at-Tawbah:29)

Mata-an a giyangkai a manga ayat a so miyapatot a kaosayaon ko lagaday niyan na pephangoyatan iyan so miyamaratiyaya sa kakepitiran sa mailot ko betad a kalinding a ini sogo.

So kalindinga ko agama, a go so atoran o kaphaginged na go mapagayon angkaiya atoran so manga sabedan a maporo, a mitotoro iyan so manga antap ko kalilintad, a so tiyangked iyan a mata-an a so manga kathidawa na si-i bo ko betad a pagalad.

8. Ilayangka so gintasan (maddah) a ikadawa a pho-on ko kalangkapan a kai-Islami sa doniya a pantag ko manga kabnar o manosiya, a miya-aden ko ika sapolo ko September (Sept. 10, 1981) a so piyaka bayan o al Majlis al-Islami (opakat a kai-Islami) a go piyaka phasod ko Qur-an a go so sabdan.

9. Miya aden so tindeg a kandatadatar o ndolondolonan o manga manosiya pho-on ko (Surah al Qasas:4)

﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ مِنْهُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَصِيحُ بِإِسَاءَهِمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١﴾﴾ القصص: ٤

[Mata-an a so pir'awn na miphaporo ko lopa, go biyaloy niyan so saba-ad kiran pephantombali-in iyan so manga wata iran a manga mama na phlamba-aniyan so manga babay kiran, mata-an a sekaniyan na miyabaloy a ped ko pephamininasa]. (Surah al Qasas:4)

Giyanan i biyaloy o pir'awn a tindeg a biyagi iyan sa dow a ka lompokan so manga taw sa Misir (Egypt).

go lagidoto a miya aloy ko (Surah al Hujurat:13)

﴿إِنَّ أَكْرَبَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَى﴾ العنبران: ١٣

[Mata-an a aya tithowa sasakaon rekano ko Allāh na so lebi a mala rekano i kalek ko Allāh](Surah al Hujurat:13)

Go ibarat pen, na mata-an a so sabdan a maporo na ini dakat iyan a sabnar a so manga manosiya na mlagiligid siran sa izan o manga ngipen o saldai.

a go mata-an a da-a milalawan o Arab san ko sarowang (kena oba Arab) odi na so sarowang san ko Arab, odi na so mapoti san ko maitem, odi na so maitem san ko mapoti inontabo so kalek/paratiyaya ko Allāh .

10. Makararayag so pamikiran ko kapagadati ko manosiya ko (Surah at-Tin:1-4, al Isra:7, al-A'raf:12-14, al Baqara:3)

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ النون: ٤

[Sabnar a inaden ami so manosiya si-i ko lebi a mapiya a bontal] (Surah at-Tin:1-4)

11. Ilayangka so gintasan (al maddah 46) a pho-on ko atoran a miyaped ko kiyaopakatan sa Lahay (the Hague) a ikapat ko ragon a 1907 a go so manga (gintasan a 34-36) a pho-on ko kiyaopakaten sa geneva a ikatlo (3) go so dow a (gintasan 27-39) pho-on ko kiyaopakatan a ikapat (4) go so (gintasan a 75) na go so miya oriyaniyan a ped ko manga atoran a ini pa goman a paganay, go so gintasan a ikapat (4) na go so miyaoriyaniyan a ped ko manga atoran a ini oman a ikadowa.
12. So gintasan a ika sapolo a go dow a (12) pho-on ko piyakalangkap a kai-Islame ko ika sapolo ko september 1981 si-i ko kitab "so Islam sa masa imanto (1984)".
13. So kalangkapan a kai-Islame ko ika sapolo ko September (1981) si-i ko gintasan a ikapat (4) na di khapakay so katagoa ko apiya anta-a taw ko karingasa-an a pamikiran odi na so badan, odi na so kapaka dapanas, odi na so ki kipangangalekenon ko kaphamolaon, odi na apiya anta-a ko manga sisipgiyan, odi na so manga alaon i arega a manga taw a khia-anogonan iyan, odi na so kateglaon sa ma-anekon iyan so marat a miyanggola-ola, odi na so kalopitaon sa katarima-a niyan ko galbek a khabinasa-an so kamapiya-aniyan, na miyaona angkaya a gintasan a so piyakaphasod ko Qur-an a go so sabedan sa tantowa mawatan a di so pikepitan o gintasan a ikalima(5) pho-on ko kalangkapan si-i

ko 1984, a go so gintasan a ikapito a pho-on ko dow a kapasadan sa doniya si-i ko ragon 1984, a go so gintasan a ikapito (7) a pho-on ko dow a kapasadan sa doniya si-i ko ragon 1966 mipantag ko manga kabnar o phaginged a sibiliyan a go so kandato, go so kakhaoyagan go so kaphaginged go so kapephaganada ko katao na giyangkoto a dow na da niyan ma-aloy sa marayag so kaperasaya ko pamikiran odi na so kapemoralee ko manga tonganay.

14. Ilayangka so manga gintasan a ped ko atoran a minitoman a paganay 27-41: si-i ko mitotompokon ko kandorat sa pasad a go so kaosar sa manga to-os, go so kapenasa ko kaoyag-oyag a go so kaziyapa ko rido-ai a so di phakagaga maki thidawa) go so dow a gintasan 15-16 (mipantag ko kasiyapa ko gi-i galbek ko kapamolong, na go so manga ompongan a ka agamae, go so manga kailangan o manga doktor go so gintasan a ika dowapolo (20) (mipantag ko kisasaparen ko manga galbek a kapanaop) go so gintasan a ika pitopolo a go lima (75) mipantag ko manga onayan a ka a-akowan a pephamayadan.
15. Katotolikan a mata-an a so manga sarowang na miyakowa iran pen ko manga Muslim so manga peda okit-okit ko kathidawa, pho-on ko gi-i kambagi-bagia ko miyanga tataban si-i ko manga sondaro, go so kasisiyapa ko manga biyag ko kathidawa, na go so kapembokai kiran. sabnar a miyaka tompok so manga Muslim ko kiyamba-ali ko lebiya mapiya a manga atoran ko kathidawa si-i ko lembak o manga masa.
16. Mai-inengka tano a mata-an a so Qur-an na minidakat iyan so manga kokoman mipantag ko kapangitas, pitharo o Allāh:

﴿فَمَنْ أَعَدَّى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعَدَّى عَلَيْكُمْ﴾ البقرة: ١٩٤

[Sa taw a rido-ongkano niyan, na atoyniyo siran sa lagid o ini ridoiyan rekan] (Surah al Baqara:194)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرِّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ﴾ البقرة: ١٧٨

[Ini paliyogat rekano so kakitas ko miyanga bobono, so maradika na ikitas ko lagidiyan a maradika, go so oripen na kakitas o oripen, go so babay na kakitas a babay] (Surah al Baqara:178)

Aya singanin a go antap angkaya a manga ayat na so kadendae ko manga taw a gi-inggalbek sa simoket ka aniran di pekashombowi angkaya manga ola-ola a marata. giyai na misasharat ko kiya haram o kapeliyowa ko manga thamana o kamamanosiyae, go paliyogat a kapagosayaon a rakes so kasiyap o paka-aantapanon. go aden mambo a manga (surah) a gi-i mangoyat ko kapangalimo a go kasesabar (Surah ash-Shura:37-43, al A'raf:28) go so manga surah a pendolon sa kitareg o kapekamorala o kinggolalan o kakitas (ma-ana a phangilay sa kaparo a kapaka rila o khirk ko rogo o miyabono, na go matarima so diyat a tamok a izambi ko rogo) al Baqara:178.

17. Go ibarat, na mata-an a so somiyorat na inaloy niyan so peda sabedan o nabi (sallallāhu ‘alaihi wasallam) a ipephando iyan so kindolona-an ko manga taw ko okit a mapiya a sambu o mapiya a gi-iran kapekindolona, go so marata na aya sambu iyan na so mambo so marata, na mangimpenema oto na ipendolonian den so kapelayama ko gi-i kindolona-an ko manga taw ko okit a mapiya a sambu o mapiya a kapakindolona, na go so kisaparen ko kanggola-ola sa marata a sambu o lagidiyan a marata (aya pasodan iyan na so pandangan 44).

18. (aya pasodan iyan na soden so pandangan a 37)

19. (Surah al An’aam:164) pitharo o Allāh,

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ الأعمام: ١٦٤

[Go di maphendosa o taw so miyandosao isa a taw] (Surah al An’aam:164)

﴿فَمَنْ أَهْتَدَىٰ فَأِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا﴾ يونس: ١٠٨

[Na saden sa taw a komedeg ko ontol na khatoro, sa bagian o ginawa niyan, na saden sa taw a tharidadag na pekasilay sa si-i bo phakatana sa ginawa niyan] (Surah Yunus:108)

Go mai-inka tano pen a mata-an a mia-ayon ko Islam a sabnar a so karibatan a paka-asal na da mi-itong sa dosa so daon kaonoti na tarosa kikombali so manga raradiyan a marata si-i ko kadan-dan o manga manosiya, aya osayan a kigogod saya na mata-an a so Allāh na di niyan pekiawidan ko manga taw so atastanggongan o marata a kenaoba siran i miyakanggalbekon.

20. So mipantagon ko manga gomagalbek ko kapamolong na ilayangka so pandangan a 44 ko “Boisard: on the perobable influence” a go so kasisiyapa ko manga rido-ai na izan den o di kipendarainonen ko ka i-ipata ko ki a-anogona niyan a manga taw.

21. Mai-inka tano a mata-an a so manga sondaro o Islam na aya masosowa iyan na piyakathimo-timo a mabebekez a pho-on ko manga bager a kasandiyata-an a madidiyator a biyakesa (batabolabao ko masa o dow a parinta, parinta omawie, go so abbasie) phapasiyonot ko kapenanakoda o (olowan ko parinta o manga sibiliyan a go so manga sondaro.

go phapasiyonot ko atoran a paga-adatanon so bitikan. ilayangkapen so (gintasan a 43) a pho-on ko atoran a ini pa goman a paganay.

22. Patot a ma-aloy a mata-an a so Islam na aya betad iyan na so betad o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kapapantagan (so dow a gintasan 46-47 a pho-on ko atoran a inipa goman a paganay) na da pharowa o pompongan a bitikan ko mipantag ko miyanga bibiyag si-i ko kathidawa san ko manga taw a khitetendanan a go manga taw a pephanoriman.

si-i ko (Surah al Hujurat:12) so kini saparen ko gi-i kasesorimani ko kaoya goyag o manga Muslim.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا﴾ العنبران: ١٢

[Hay so miyamaratiyaya na pakawatani niyo so madakel a kapanganganib ka mata-an a so saba-ad ko kapanganib na dosa, go di kano pephanoriman] (Surah al Hujurat:12)

23. Ilayangka so (Surah al Anfal:67)

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُفْخِرَ فِي الْأَرْضِ﴾ الأفعال: ٦٧

[Da mapatot ko Nabi iba-aden a kowa-aniyan ko manga biyag (a'on sa ginawa) taman sa di makapeges ko lopa (inged)] (Surah al Anfal:67)

kenaoba aya ma-ana angkaya surah na patoray a kabonoa ko manga biyag ko kathidawa, na go so kabaloya kiran a manga oripen, inonta na mata-an a sekaniyan na zorangen a di khapakay oba pakanggastowa so manga biyag ko kathidawa.

so pema so mipantag ko kokoman o kazola-awn a so inokas a kokoman o Nabi (sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko dow kataw a ped ko manga biyag, na sabnar a khatolikan tano a mata-an a giyoto na betad a si-i mitotompok ko kokoman a marorowaron, sabap sa mata-an a giyangkoto a dow a biyag na misasasoway siran ko karata o gi-iran kiphantagen ko manga Muslim.

24. Kailangan a ma-aloy a mata-an a so kinggolalanon sa titho na miyabaloy a mini sabap sangkaya a tindeg a mori o Nabi (sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kapemaradika-a ko manga biyag a daden a sharatiyan na megay tano ron sa ibarat, so tindeg o salahuddin a kiya bokai niyan ko bilangan a madakel a ped ko manga biyag a manga sarowang sabap sa kinggolalann ko kada a matatanganiyan a gasto iran, na ipa goman tano san a mata-an a si-i ko oriyon o pito ka qaren ipho-on sangkaya a gawi-i a go si-i den sangkaya a lopa a palistine na siyombali i napolion so langowano biyag a manga taw sa syria a siran na tatarongko-on niyan siran, sabap ko dikapaka ti-tiyokop o kailangan iran a pangenengken a matatago iyan. ilayangka so kitab i Abo Zahra (مفهوم الحرب في الإسلام) “so sabot ko kathidawa si-i ko Islam.”

(المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية – دراسات إسلامية – القاهرة)

25. So kalangkapan a kai-Islame sa doniya mipantag ko manga kabnar o manosiya si-i ko kotika a ika sapolo (10) ko september 1981, so gintasan a ikadowa so langowan o manga manosiya na inimbawata siran sa manga maradika, so kabaloya ko taw a oripen, go so manga galbek a kapamimisaya-an na inisapar.

26. Mai-i-inengka tano a mata-an a si-i ko masa a miyabaloy so kathidawa a di mipendarainon a galbek o manga sondaro a mandidiyator (batabolabao ko masa o Khalifah Omar) na da mi-itong so pephaginged a manga sibiliyan) a

- ba siran makaphapasiyonot ko manga bitikan o pekhataban, aya masosowa o pephaginged na maka mamararadika siran sa pekhapantag a bayad sa bowis. sekaniyan so (al jaziyah) a paliyogat a phkibegay o kenaoba manga Muslim, sekaniyan na tanda ko kapaka phapasiyonot ko parinta, na go ogop ko manga gasto o parinta a so ka-akowan iyan mambo so kasisiyap ko pephaginged, go so kamamaradika ko paratiyaya, go so gi-i kinggolalanan ko manga bitikan a go so atoran ko manga inged a mbida-bida, go so kilalapogot ko kathotogalin.
27. Pantag ko kaphagilaya ko manga pandoan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko manga sondaro niyan a so lomiyalakao siran pantag sa kanggobata sa *baizanteen*, ilayangka so “*non-Muslims under Shari’ah*” op.cit. pep.94-95, sabnar a piyangosiyatan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so manga sondaro niyan a kiya-awiden iyan a akal ko masa a kapethidawa ko manga kabinasa-an a khalombokan iyan, na di niyan marido so manga sibiliyan a lomilintad. go so kasiyapa ko kalobay o manga babay, go so dikaringasa-a ko manga ina a pesosowan a go so pephangasasakit, go so karena ko kambinasa-a ko manga walay o manga taw a di siran phamangato, go so di kabinasa-a ko manga kasangkapan a gi-iran ikhakaoyagan, go so kapata-a ko manga kayo iran, go so manga korma iran.
28. Matatago ko katharo: Hamid Sultan, so sabot a kai-Islame si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae mipantag ko manga rido a pegosaren sa sandiyata, so payagan sa Misir (Egypt) pantag ko bitikan a langkap sa doniya, *Cairo-1978-volume 34*, pandangan a ika sapolo a go lima (15) go so makatotondogon.
29. Ilayangka sangkaya a bitiyara “*non Muslim under Shari’ah op.cit, pep.77*” paliyogat a di kabinasa-a ko manga simbahan o manga kristiyan sa pantag sa an kambalay sa manga masjid a go manga walay o manga Muslim, na go amay ko aya masosowa o manga kristiyan na makhakailangan iran so panabang pantag sa ipagompiya ko manga simbahan iran, odi na apiya antona-a shay a mitotompok ko agama iran na patoray ko manga Muslim a katabangiran kiran.
30. Na miya inengka tano a mata-an a masosorang angkaya a manga anda’wan, sa kiya pata-a o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko korma o mbawata-an o Nadheer.
- na go kena oba kiropa angkaya-a miyaolaola so inaloy o Qur-an sa (Surah al-Hashr:10) inontabo so betad a matatabiyaon.
31. Mata-an a so manga kokoman o bitikan a langkap sa doniya a kapapantagan a da midakat o Shari’ah Islamiyah sabap ko matatago-on a manga pamikiran a di katotokawan sangkotowa masa oba maka-aayon ko manga tindeg o Islam.
32. Miyaka ogop so Shari’ah Islamiyah ko kiyamba-ali ko bitikan a langkap sa doniya si-i ko masa o gi-i kapakithitidawa o manga sarowang, lagidoto so kiyapakanggolalan iyan sa *spain go sa italy*, giyanan i dowang inged a mini lo-okon so katao a Islam.
- go kadakelan ko manga panonorat a manga taga urop a siran so somiyorat ko bitikan o kathidawa na kiyararadan siran o Shari’ah Islamiyah. maloy tano sa ibarat iyan: *e.nys “les origines du droit interenational” bruxelles 1844, victoria, de jure belli, baron michel de taube, et thomas*, a so pekhowa ko manga daptar o manga ngaran o manga attorney ko Shari’ah Islamiyah.
- aquiras, laseasas, enoutre, suarez, (dispotatio xiii-de bello, french bacon, rene descartes, et gerutius de jure belli et pacisl) skaniyan i moripori a mini itong a miyamanorat sa kitab na kiya pangadian iran so Shari’ah Islamiyah. ilayangka: *boisard m.a “on the probable influence of Islam on western public and international law” in international journal of middle east studies, New York vol.11, 1980, pep.442.*

SO MANGA KABNAR A KAMAMANOSIYAE MIPANTAG KO MANGA BIYAG KO KATHIDAWA SI-I KO ISLAM A GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE *

Ini sorati: Dr. Abdussalam Mohammed As-Sharif

Pamkasan

Inipanolon o Islam so manga ndaowaniyan a kamamanosiyae a go so paparangayan si-i ko langowan a manosiya a minggu-gomaya iyan so manga sipat o kamamanosiyae go so wara-anian a mapiya, go inipanolon iyan so kinggolalan o atoran o paparangayan o kaphaginged, a si-i mapapayag ko kaphagadati ko kapagintaw go so kaphagadati ko bitikan. So Islam na siniyap iyan so kaoyagoyag na go piyagita-anian so phangarasiyan niyan (so kaoyagoyag) sa pithamanan a manga-ala a kasiksa-an, igira kena oba si-i miya aden ko betad a kapelindinga ko ginawa, odi na so agama odi na so maratabat odi na so bantogan a go so menang, go siniyap iyan so bitikan a so phagatoren niyan so okit o kaphaginged, melagid o si-i ko manga lapiyat o katharo iyan odi na si-i ko manga taw a papalihara-anian, go so gi-inggalbek sa kaphaka dayamang iyan, na go so okit a kinggolalanyan, na biyaloy niyan oto a mitotompok ko paratiyaya.

Na nggolalan ko kiyapayag o manga katharo o Allāh sa Qur-an a go so paparangayan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so manga sohbatian a manga tindosrabaw, na khapakay a masabot tano sa lebi a marayag a kiya raradi ko manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae misabap ko manga tindeg a kamamanosiyae go so paparangayan a madadalem ko Islam.

Go sakodo ko benar, go so kaphaka dayamanga ko manga paparangayan o Islam, go so ladiyawan a maporo a so miyaka simbowangon so kamamanosiyae ko manga kabnar a onayan o manosiya si-i ko kaphamilya a kamamanosiyae, na aya patot na mapaka phasod tano ko miyamanagad a mini goris o thotolan go so kininggolalanyan sa miyakamoayan sangkoto a masa, na go so miyangan iyan ko kiyapaka mangoaw o tithowa kamamanosiyae a ped ko mbawata-an o adam (‘alaihissalam). go antano maparoli so antap go ongayang angkai a pangnal (الدراسة) na aya mapiya na mamesen tano so randiyarian sangkai a manga bandingan a phakatalingoma:

Paganairon: so manga pasodan o thompotompokan a langkap sa doniya si-i ko Islam

Ikadowa: so bitikan o Islam a kamamanosiyae, go so manga tindeg ko kaphagadati ko menang o manosiya.

* So International Magazine a Red Cross, bilangan a ika 19, Olanolan a May-June, 1991

Ikatelo: so miyanga bibiyag ko kathidawa si-i ko bitikan a kai-Islami a kamamanosiyae

Ikapat: so manga kabnar a kamamanosiyae o manga biyag si-i ko bitikan a kai-Islami a kamamanosiyae

Ikalima: so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

Ikanem: so kiphendolona-an ko manga biyag ko kathidawa si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

Ikapito: so polimposan

Paganairon: So manga onayan a thompotompokan a langkap sa doniya si-i ko Islam

So Qur-an a sesla-an, na sekaniyanbo e kitab a initoron a pho-on sa langit a so inimbityarae niyan so kamamanosiyae sa langkap, na miyabaloy a patot a maphembityara niyan so thompotompokan sa doniya si-i ko kadakelan ko manga ayat sa Qur-an⁽¹⁾, na pagosain tano sangkai a phakatalingoma:

1. So kandatadatar ko kamamanosiyae

Piyakalangkap o Islam a mata-an a so manga manosiya na ndatadatar ko kamamanosiyae, go si-i ko manga kabnar a go so manga paliyogat, na so manosiya na sekaniyan na manosiya ko apiya anda a darpa ko manga darpa sa doniya sabap sa aya pho-onan o kiya-aden na isa-isa, go so khalaboan na lagid oto a isa-isa, na so Qur-an na tiyangked iyan oto sa marayag sa kiyatawaga niyan sa langkap ko manga manosiya ko katharo o Allāh:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ﴾ النساء: ١

[Hay sekano a manga manosiya na kaleken niyo so Kadnan niyo a so inaden kano Niyan a pho-on ko ginawa a satiman (so adam) na go inaden Niyan a pho-on rekaniyan so karoma niyan (so hawa) na go miyabmbad a pho-on sa dowo oto so manga mama a madakel a go manga babay]. (Surah an-Nisa:1)⁽²⁾,

Na so manga manosiya na inaden siran a pho-on ko ginawa a satiman na siran na miyatangked a ndatadatar, na so gi-iran kapaka pekelbiya ko manga bager, a go manga kapasang na tanda a ped ko manga tanda o kaphakagaga o Allāh, na go atoran a ped ko manga atoran o doniya go so kaoyagoyag. na gi-i siran maka pamago-gopa langon ko mapiya a kathotompotompokan pantag ko kamapiya-an o manosiya si-i ko langowan a darpa, go si-i ko langowan a masa, ago so manga betad.

Na aya antap o kaoyagoyag a kamamanosiyae na giya kapaka khakaraniya o manga taw na go maka thotokawa siran, kena oba an siran maka khakawatana, na go makaperi-rido-ay siran, sabap ro-o na piyaka panompang o Qur-an so katharo iyan ko manga pagtaw ko doniya sa langkap kiran, pitharo o Allāh:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾
الحجرات: ١٣

[Hay manga manosiya, mata-an a sekami na inaden Ami sekano a pho-on sa mama a go babay a go bialoy Ami sekano a mbarambarang a bangsa, a go pithikalokesan ka angkano maka khikilalae, mata-an a aya lebi a sesla-an rekano si-i ko Allāh na so lebi a masanggila rekano, mata-an a so Allāh na lebi a matao, a go lebi a kaip].(Surah al Hujurat:13)⁽³⁾

Na so Islam ko kiya tangkedaniyan ko tindeg a kandatadatar o ndolondolonan o manga manosiya na apiya antona-ay betad o manga panarima iran, a go so manga basa iran, go so manga bangsa iran, na kiya ona-anian so bitikan a langkap sa doniya ko kiyapaka phangkapangkatian, apiya pen benar a miyakaozor so gi-i kapaginantanga ko bitikan, na go so kiyapaka poro o ilayan niyan ko kamapiya-an o kamamanosiyae, inonta na di niyan khasembag so tindeg ko kandatadatar o ndolondolonan o manga inged a go so manga pagtaw, na gi-inian mapakambida-bida so ndolondolonan iran mipantag ko manga agama iran a go so manga warna iran.

2. So Islam a go so kalilintad

Mata-an a so kiyapaka langkapa ko tindeg a kandatadatar a go so kaisaisa ko kamamanosiyae na miyapatot a titho a kabaloy o kalilintad a go so Islam, a go so kapagayonayon, a aya onayan a thompotompokan o manga manosiya, na so kalilintad kena oba kathidawa na giyoto i antap o kaoyagoyag ko kaphaginged, na go ladiyawan a maporo o kapiya a kaphagintaw o manga pagtaw.

Na so Islam na iphendoloniyan so kasoled ko Islam a agama kalilintad

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً ﴿٣٠﴾﴾
البقرة: ٣٠

[Hay sekano a miyamaratiyaya na soled kano ko Islam sa kalangolangon niyan](Surah al Baqarah:208)⁽⁴⁾

Go so assalam (kalilintad) na ped ko manga ngaran o Allāh a manga pipiya

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقَدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ ﴿٢٣﴾﴾
الحجرات: ٢٣

[Sekaniyan so Allāh a so da-a tohan inonta Sekaniyan a phapa-ar, a soti, a phamgay sa kalilintad a go kasasarig] (Surah al Hashr:23)⁽⁵⁾. Na si-i ko oras a mababalo ko kadakelan ko manga panarima a ipheropa niyan so saba-ad ko manga tohan niyan a mata-an a sekaniyan na manga tohan ko kathidawa, na sabnar a mitharambisa so Islam ko kaphaka dayamanga ko katharo a kalilintad (assalam) a ng-golalan ko manga okit a mbida-bida, go da-a kiyatokawan a pagtaw a ped ko manga pagtaw a inosariyan so katharo a (assalam) si-i ko manga ngaran o mbawata-an niyan go so manga ngaran o manga bandar a inged iran, go so manga pamintoan niyan, sa lagid o miyanggolaola ko Islam, ka sabnar a mindakel ko manga ngaran iran so ngaran a (Abdussalam) na go si-i ko manga bandar a inged iran, go so manga darpa o sambayang iran so ngaran a (babossalam) go aya kormat o miyamaratiyaya sa doniya go sa alongan a maori na so (assalam) go so sorga a inidiyandi sekaniyan ko miyamananggila na bithowan sa “Darossalam”

﴿لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ ﴿١٢٧﴾﴾
الأطعام: ١٢٧

[Bagianiran so inged a kalilintad si-i ko kadenan iran] (Surah al An-‘am:127)⁽⁶⁾

﴿وَيَجِيئُهُمْ فِيهَا السَّلَامُ ﴿١٠﴾﴾
يونس: ١٠

[Aya gi-iran ro-o ikhokormat na (salaam)] (Surah Yunos:10)⁽⁷⁾

Na aya kaphrang si-i ko Islam na pantag ko kasiyapa ko kalilintad, na go so karna ko kapanalimbot, na so kapangompiya go so kalilintad, na giya dowanan i sindadan o antap o Islam apiyapen aden a kathidawa.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونََكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾﴾
البقرة: ١٩٠

[Go pakithidawa kano sa lalan ko Allāh ko siranoto a pembono-ongkano iran go dikano pamalawani ka mata-an a so Allāh na di niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah al Baqara:190)⁽⁸⁾

sabnar a kiyamasa-an o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a pediyan so manga bapa iyan ko masa a “jahiliyyah” ko kiyaphasada a pizasapaiyan, a pitharo iyan sangkoto a kiyazapai “Opama ko imbitara ako sangkoto a (kiyaphasada) na disomala a tharima-angko si-i ko Islam” a giyoto so ‘Hilful- Fodhul’. Go sabnar a aya miyabaloy a antap iyan na giya kitareg o manga rido ko ndolondolonan o pithikaloksan, go so kiyapagayon sa bitiyara a indaptar pantag ko kapamagompiyae, na khabaloy niyan so kadandan o manga lompokan a satiman a barokan a pagabangen niyan so khalalim ko kipethomlanga-anian ko phanalimbot taman sa mitonay niyanon so kabnar iyan⁽⁹⁾, na ino ba aden a taw sa giyangkai a masa tano a kapapantagan a di niyan khapayag a kapakaririparado niyan sa katharima-a niyan ko langowan a panolon a pephana-nawag pantag ko kaoyagoyag a kalilintad ko ndolondolonan o pizakatawan na go so manga ompongan?

Na amay ko aya betad o bitikan a langkap sa doniya si-i ko kapekhedega niyan ko lalan o kapakaazor na sabnar a somindad sa kaposan ko kapthaplisa ko manga kathidawa sa kaphembolongi ko manga ragaor sa doniya na go so kazoramig ko kalilintad, na mata-an a giyangkanan a khaparoli na daden mapokas ko kababaloy niyan a matag antangan, go daden a miya to-on a domadait a masa a kinggolalan niyan sa tithe a khamata-anan taman imanto, minsanpen ma-a-aden so ompongan a langkap sa doniya, na go so opakatiyan a langkap na go so pephakambowaten niyan a manga atoran a kiyaopakatan.

3. So kapaginontolan a go so kapagadati ko bitikan

Isasapar o Islam so kapanalimbot ko langowan a ropa-anian, na isosogo iyan so kapaginontolan si-i ko manga rido-ay go so manga bolayoka sa ndatar den.

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلۡاٰتِعِدِلُوْا اَعِدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى﴾ العادة: ٨

[Na obarekano makagawi so rarangit ko pagetaw ko di niyo kapaka paginontolan, paginontolan kano ka giyotoi marani ko kapangongonotan] (Surah al Maida:8)⁽¹⁰⁾

Aya ma-ana niyan na di rekano makagawi so rarangit iyo ko pagtaw ko dikiran kipaginontolanen⁽¹¹⁾, na so Islam na isosogo iyan reketano so kapagadati ko rido-ay, go isasapar iyan reketano so kapaki perirido-ay, go so kandorat sa pasad go so kapanalimbot.

4. So kapagadati ko manga bitiyara a kiya-opakatan go so manga kapasadan na go so kipapatoray o kitomaniyan

Bagian o manga bitiyara a kiya-opakatan go so manga kapasadan si-i ko Islam so papalihara-an a soti a paliyogat so kathindegi ko manga tamana iyan na go so di niyan kailang odi na so gi-i ron kapelemo-lemoi, na amay ko makhipasada so manga Muslim ko manga rido-ay ran sa bitiyara na mini sanggolai kiran so kitomaniyan apiya pen miphendamar iran angkoto a betad.

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُمْ وَلَا تَنۡفُسُوْا الۡاٰيۡمٰنَۙ بَعۡدَ تَوَكُّدِهَا وَفَدَّ جَعَلَهُ اللّٰهُ عَلٰٓيْكُمْ كَيْلًاۙ اِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا تَعۡمَلُوْنَ﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيۡ نَقَضَتۡ غُرۡلَهَا مِنۡ بَعۡدِ قُوۡۤاۡنِكُمْۙ تَنۡخِذُوۡنَۙ اَيۡمٰنَكُمۡۙ وَرَخَلۡتُمۡ بِئِهِنَّۙ اَنۡ تَكُوْنُوْا اُمَّةًۙ مِّنۡ اُمَّةٍۙ ﴿الحل: ٩١- ٩٣﴾

[Na tomanen niyo so diyandi o Allāh igira miyaki phasadana kano, na go di niyo mbarenekasa so sapa ko oriyān o katanto niyan a sabnar a biyaloy niyo so Allāh a saksi rekano, mata-an a so Allāh na katawan iyan so gi-iniyo nggolaola-an. na di niyo pagiringi so babay a kiyakas iyan so tiniker iyan ko oriyān o kinikibed iyan sa manga

kanggolgol, sa mabaloy niyo so manga sapa iyo a limpangan ko ndolondolonan iyo sa kabaloy o isa a pagetaw a sekaniyan i madakel a di so isa a pagtaw, giyabo a kiphtepengen rekano ron o Allāh na mata-an a pagosay niyan rekano den ko alongan a qiyamah so sekano na dikanoron phagayon-ayon] (Surah an-Nahl: 91-92)⁽¹²⁾

So atoran o Qur-an na mailot a kisosogo-on iyan ko kitomanen ko kapasadan go isasapar iyan so kapangakal na go so kabaroba a ko kapasadan, go so kindarainon o manga kapasadan go so piyagayonayonan na inisagindaniyan so gi-i phapasada a oriyān iyan na diran phagadatan na go diran pethomangedan a kinggolalanyan sa da-a manga lalag iran (a makaiibarat sa) ini kibed iyan so tinikeriyan phiyapiya go piyagibatibatan niyan na oriyānato na kiyakas iyan, na mapapadalem ko ayat so makatotoro sa mata-an a so di kapagadati ko pekhaopakatan go so manga kapasadan, na go so di kathomangedi ko kinggolalanyan odi na so kaphembalambaniron na pa-awing, a da-a phenggolao-laon a rowar ko da-a lalag iyan.

Go da mabaloy a giyangkai a manga tindeg a kamamanosiyae a kakal a so kaphagadati ko manga kapasadan go so pekhaopakatan go so kasisiyapaon na ba si-i bo matataman ko matag antangan, ogaid na mabaloy den a okitokit a minggo-golalan ko gi-i kapagintaw o manga Muslim, na go so kiphapantagen iran ko salakaw kiran. Na miyapadalem si-i ko thotolan ki Abu Bashir⁽¹³⁾ a go si Abu Jandal⁽¹⁴⁾ so mapiya a ibarat a go tithowa karina sa kapaga-adati ko manga kapasadan, go so kapananamari sa kipekithoman niyan. Pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ki Abu Bashir ko kiyapakaliyo niyan a pho-on sa Makkah ko oriyān o kiyaphasada sa Hodaibiya “Hay Aba Bashir, mata-an! a sekami na inibegayami sangkotowa manga pagtaw so nganin a katawan ka, na diden khapakay ko agama ami so kandorat sa pasad. Na mata-an a so Allāh na zenggayan ka Niyan go so manga ped ka a manga Muslim sa kaloag go kapakalidas ko betad a margin”.

Go pitharo iyan pen ki Abu Jandal a sabnar a miyakatalingoma ka piyalagoyaniyan so kapephanalimbot o manga taw sa Makka “Mata-an a sekami na di rekami khapakay si-i ko agama ami so kandorat sa pasad”.

Na so kapasadan a itotoman o manga Muslim na sekaniyan so iphembegairan a ng-golalan ko kasosoat a go kaonoten, kena oba so ini patoray kiran sa miyokit sa ba-as, kagiya mata-an a so iphaliyogat a ng-golalan sa ba-as na di khabethowan sa kapasadan na go diron phanema so palihara.

Ikadowa: So bitikan a kai-Islami a kamamanosiyae, go so manga tindeg ko kapaga-adati ko menang o manosiya

Inisapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kaphembonoa ko manga babay, go so manga wata, go inisapariyan so kapekhowa-a a radawan ko manga

badan o miyamatay. Miya panothol a pho-on ki Safwan iben Uzhal a pitharo iyan, “siyogo kami o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) ko kathidawa a pitharo iyan, lalakaw kano sa ingaran o Allâh, go si-i sa lalan ko Allâh, pakithidawa kano ko inongkiriyon so Allâh, go diniyo khowa-a radawan so badan o miyatay, go diniyo mbonoa so maito a wata”⁽¹⁵⁾.

Go inisogo iyan so kabonoa ko taw a pephamono sa sekaniyambo, mama anta-a ka babay, si-i ko masa a siyagadan iyan a babay a miyabono na pitharo iyan: “*Diden patot oba mabono a giyangkai a babay*” (Inisapariyan oba bonoa so manga babay a go so manga wata)⁽¹⁶⁾ na amay peman ka mogop so manga babay a go so manga wata ko kapakithidawa a ped iran so pagtaw iran a ng-golalan ko galbek a go pamikiran na miyapakay a kabonoa kiran, go so ka biyaga kiran pantag sa kiya aden o sabap ko kabonoa ko manga rido-ay, kagiya mata-an a so kathidawa na gi-i makatomlanga so dowambala a gi-i thidawa.

Go ini sapar o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so kabonoa ko khirek ko manga simba-an, matatago ko hadith (sabdan) a piyanothol o Iben Abbas a mata-an a so Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) na pitharo iyan “*Obaniyo bonoa so manga bagowa mama go so khimanga rek ko manga simba-an*”⁽¹⁷⁾ na so manga babay a kena oba gi-i makithidawa go so manga bagowa mama, go so manga mama a khipaga-agama go so izaniran sa Hokoman a ped ko manga sibiliyan na di siran phamono-on, na go di kiran khibada so hokoman o manga biyag.⁽¹⁸⁾

Na miyaka togalin so Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) ko kadnan iyan a maporo a go mala ka miyawafat, na mini sanggolay ko Abu-bakr as-Siddeeq so gi-i kizoron-sorongen ko kaphaged na aya masosowa o manga sondaro a ka-a-awidan o Osama bin Zaid so pandi-iyon, na tanto a makaperi-riparado sa kazong iran sa Sham, na inayonan sekaniyan o Abu Bakr na inibegay niyanon so manga sogoaniyan a kazondaro a magarang a biyaksa, a maperororopa-aniyan so kalai arga o kamamanosiyae a kao-ombawaniyan so masa a go so darpa, na go mapapadalemon so manga onayan a bitikan pantag ko kapziyapa ko manga lolobay, na go iphakabager o kapakasasarig o manga taw sa di kailang o manga tamok iran go so manga niyawa iran, na go iphangoyat iyan so di kabinasae ko manga tanda o salakaw kiran ko ka-agamae na go ini sapar iyan so kabonoa ko manga mama a maga-agama, go so manga lokes, go so manga babay, go so manga wata, go inilalangiyan so kapekhowa-a radawan ko badan o miyabono apiyapen aso a tangkeb, a go mabaloy so langowan a sondaro a toladan o kala i gagaw o Islam, go so kaontoliyan, go pitharo iyan a gi-iniyan imbitiyarai so komandar a si Osama bin Zaid “Obakano ndonsiyan, go obakano ndorat sa pasad, go obakano panapok (sa taban), obaniyo kowa-a radawan so badan o miyabono, go obakano phamono sa wata, go lokes a miyakaidad, go so babay, go obaniyo pangothanga so korma odi na

obaniyo panotonga, go oba niyo potola so kayo a phagonga go obaniyo sombalia so kambing odi na sapi odi na onta, inontaoba o pantag sa pangnengken, go sigorado a zagadaniyo so manga pagtaw a tiyarongko iran a manga ginawa iran ko manga simba-an na ganati niyo siran ko tiyarongkoaniran ko manga ginawairan”⁽¹⁹⁾.

Na lomiyalakaw so manga sondaro sa kabarakat o Allâh go mapeloloto iran so mangandaowan o Abu-Bakr ko olowan o manga sondaro andodon so pamokaw ko manga ginawa, ka phakitadman iyan so kasesla-a ko sakataw a taw na go so menang o manosiya, go pekhatanto niyan so kamamanosiyae ko manosiya go so kitotompok iyan ko Adam ‘alaihissalam’.

Na so manga bitikan o manga kathidawa si-i ko Islam na pephakaharam niyan so kakowa-a radawan ko manga badan o miyamatay, na go so kapethotonga ko miyanganaragon ko pimbason, go so kapotola ko kayo a phagonga, batabolabaw amay ko aya masosowa iyan na aya pekphapho-onan a onayan o pangnengken. Sabnar a ini sogo o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so kapotola ko korma o Bani Nadheer inonta bo so korma a bago (mangoda) sabap sa giyotoy pang’nengken iran a sasana-aniran na khasabapan oto sa khargenan siran, na pitharo iran “sekano na pipikiren niyo a mata-an a ipekhangowad iyo so kapaminasa na giyaya na ped sa kapaminasa, na bagaken niyo so korma ko taw a phakataban”.

Na initoron o Allâh so Qur-an a piyakarayagiyan iyan so galbek o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) go giyangkoto a manga pagtaw.

﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ نَرَسْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُسُوبِهَا فَإِذِٰنِ اللّٰهِ ۝ الحشر: ٥ ﴾

[Saden sa piyata iyo a korma odi na giyanatan iyoto a khipaka tithindeg ko manga itado niyan na sabap sa idin o Allâh] (Surah al Hashr:5)⁽²⁰⁾

Na miyakanggonanao a giyangkai a ayat sa kakhapakay o kapata-a ko korma na go so kiyapaka da-ako margen si-i ko kitargen ko kapamata, so kiyapata-a ko korma sa giyangkai a miyanggolaola na mini sabap ko nisisita go so kamapiya-an. na aya okit a langkap a minggogolalan si-i ko Islam na so kitargen ko kapamata, go so kanggegeba go so kapanotong go so langowan a sostonan a kapaminasa sabap sa aya karina na so kiyasapari o Abu-Bakr go so Omar ko manga olowan (komandar) o manga sondaro sa obairan nggolaola-a a giyangkai a lagidaya a manga galbek⁽²¹⁾. Na so Islam si-i ko okit iyan a kamamanosiyae na da niyan thindega oba giyabo a kaphagadna ko manga onayan o manga bitikan o kamamanosiyae go so kaphaka bayaniyan, aya mata-an na siniyap iyan sa tithowa kasiyap sa kinggolalaniyan, na giyangkai a kiyambitiyarae o Abu-Bakr go so mala a komandar a so ‘Utba bin Amer al-Johanie a sabnar a mimbalingan a pho-on sa maidan o kathidawa, a a-awidaniyan so manga pipiya a thotol o kiyapakataban na pekhitoladiyan rekitano so kasisiyapa

o Islam ko kakhepiti ko kapaginontolan, go so kisasaparen ko kapangarasi, go so kandorat sa pasad, go so kapanalimbot, sa kataya so lapiyat o bitiyara, ini pando o Abu-Bakr ko ‘Utba a kasoldiyan, na somiyoled so komandar na siyalam iyan so khalifa (dato) na piyanotholihanon so kiyathidawa na miyagomareg a katatandanga niyanon kagiya ko tharo-oniyan “*sabnar a pizokataken so komandar o manga rido-ay na miya bono aken na tiyago aken so olo niyan na inowit aken reka*” na miyapayagden so rarangit ko paras o Abu-bakr go miyakapelalis ko hadapan o ‘Utba “mata-an a giyanan na kapradawan a sabnar a inisapar aken rekano so kakowa-a radawan ko badan o miyatay”, na simbag o ‘Utba “mata-an a siran na gi-iran nggolaola-an so lagidanan si-i ko miyamatay rekitano na go pephagawidaniran so manga olo iran ko manga dato iran, na sa makiperido-ay rekano na rido-oniyo kiran so lagid o ini rido iran rekano” na pitharo o Abu-Bakr “na anda so darpa o paratiyaya ko manga ginawa? di khapakay ko Muslim a ki badalen niyan ko rido-ay ko karataiyan, na sampainiyo a pho-on raken ko manga olowan o manga sondaro a mata-an a oba raken awidi so olo o miyatay ka o manggolaola na sabnar a somiyopak kano, ogaid na khasana-an ko so sorat odi na tohol”⁽²²⁾.

Na amay ka miyabaloy a ped ko kapaginontolan so kibalalen tano ko manga rido-ay so lagidiyan kagiya mata-an a aya kitotompok o langowan a bager a sandiyata na giyoto den i kitotompok iyan ko atastanggongan ko kapelindinga ko kaperido sanggolalan ko langowan a manga okit, pitharo o Allāh:

﴿مَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْنَا فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْنَا﴾ القرءة: ١٩٤

[Sa taw a rido-on kano niyan na rido-a niyo sekaniyan sa izan o nganin a ini rido-iyen rekano] (Surah al Baqara:194)⁽²³⁾ na mata-an a so Islam sa lagid o karayag iyan ko lapiyat o ayat go so kiyaosayaon o Abu-Bakr na diniyan khabaloy so kipembadalen ko kapangarasi sa lagidiyan den, inonta na mirarakheson so paratiyaya ko Allāh, na oriyanian na khabaloy so kapaginontolan si-i ko Islam a kamamanosiyae a malai limo a phapasod ko kalinanek o kagedam go kala a ranon, sa mbono-on so miyamoto, na zikesa-an so taw a mindarowaka sa sekaniyambo diron khirakes so salakaw ron, go da niyan kilala-a so kathomo go so kakowa-a radawan ko badan o miyamatay, ka kharozang ko kabibinatangi, go kaboboda, apiya pen aya maolaola o rido-ay na miyarozaang sa lagidanan a betad.

Ikatlo: So manga biyag ko kathidawa si-i ko bitikan a kai-Islami a kamamanosiyae

So ona-anpen o datano kambitiyara-a ko manga kabnar a kamamanosiyae pantag ko manga biyag na malo tano manizagad sa di mathai para iphakarayag so sabot o Islam pantag ko manga biyag, go so karina sa kisosogo-on ko bitikan o manga biyag.

So katokawi ko biyag:

So biyag na sekaniyan so taw a miyakowa ko kathidawa, da san makambida so mama a go so babay, mapetharo mama a biyag, odi na babay a biyag.⁽²⁴⁾

Go miyatharo a aya katawi ko biyag na mata-an a siran so manga mama a gi-i makithidawa a ped ko manga kafeer igira a miyadakep siran o manga Muslim a oyagoyag siran.

Giyangkai a ta’reef (katokawi) ko biyag na da niyan marangkong so babay a gi-i makithidawa, na samaoto na so paganay a ta’reef na marani ko ka-atodiron kagiya mararangkong iyan so pizakatawan ko manga biyag.

Go gi-i pakambida-an o manga Ilama (foqaha) so tareef (katawi ko manga biyag) amay ko siran na manga biyag a manga mama na bithowan siran sa (asra) na amay ko manga babay siran ago manga wata na bithowan niran siran sa (sabaya)⁽²⁵⁾

Da-a pekhalay aken a okit sangkai a di-iron kapakambida-a sabap sa mata-an a so (sabie a go insiba) na aya ma-ana niyan na biyag, sabnar a miyabiyag aken so rido-ay igira a miyadap aken⁽²⁶⁾.

So biyag na isosogo misabap ko kiya aloy niyan ko ayat ko Qur-an a sesla-an lagid o katharo o Allāh,

﴿وَحُدُودُهُمْ وَأَحْصِرُواهُمْ﴾ النوبة: ٥

[Go pamiyaga niyo siran, go tarongko a niyo siran] (Surah at-Tawbah:5)⁽²⁷⁾ go so katharo o Allāh,

﴿فَسُدُّوا أَوْلِيَاءَهُ﴾ محمد: ٤

[Na ilotaniyo so kapamatong] (Surah Mohammad:4)⁽²⁸⁾ ilat anan ko kapakabiyag kagiya mata-an a so miyabiyag na pegilotaniran sa patong, kawaniran oba makapalagoy.

So kabiyag na betad a di kakal, mitotompok ko manga taw a miyangadadakep siran a oyagoyag ko masa a gi-i kathidawa, sabnar a inipangoyat o Islam so kaphaka maradika-a ko manga biyag, na ini sogo iyan a kapharowa kiran a ma-aoniran a manga ginawa iran, go ini sampay sa taman sa biyaloy so ka khagaga-a o biyag sa ka-aonaniyan ko ginawa niyan sa nggolalan ko kapaka laolad o katao na go so kapakaogop ko kapenas o kada-a peleng sangkoto a masa, na giyanan i karina sa kasesela-a kiran o Islam go so kapaga-adati niyan kiran⁽²⁹⁾.

Ikapat: So manga kabnar a kamamanosiyae o manga biyag si-i ko bitikan a kai-Islami a kamamanosiyae

1. So kandatadatar a da-a sangkotian

Aya kiyapayag o manga biyag na onga a titho o kiya thitidawa a kapaginontolan a go isosogo a so kiya lombokan o manga Muslim ko kini phasgawa-an ko manga rido-ay o Islam, pitharo o Omar “*sabnar a miyapasad so kathidawa sa Badr na miyakataban so manga Muslim na inowit so manga biyag sa Madina. Na antona-ay pandoan ka hay Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) mipantag sangkanan a manga biyag a matatago kiran so tithowa manga sisipeg ka a ped ko mbawata-an o manga bapa aka go so miyakamong reka a karoma o wata aka?*” na pitharo oh Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) “*ipendolona so langowan o manga biyag sa kandolona a isa-isa*”, oriyaniyan na initayakop iyan so betad iran ko khaopakatan golalan ko kapemomosawira, na pitharo iyan “*antona ay pamikiran ka hay Omar?*” na ini mosawir iyan a kambonoa kiran, na ini moshawir o Abu-Bakr a kakowai kiran sa aon sa ginawa na inayonan sekaniyan o kadakelan ko manga sahaba, na aya miyaolaola na miniramig so kadakelan ko pamikiran o Abu-Bakr⁽³⁰⁾.

Na ininggolalan o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so ini moshawir o Abu-Bakr inonta na mata-an a so katarima-a ko a’on sangkoto a masa na masosorangian so hokoman o betad o kananabie a sekaniyan so dika kowa sa manga biyag ko ona-an a dapen katagowi sa bager ko Islam a go so manga Muslim, pitharo o Allâh,

﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُبَشِّرَ فِي الْأَرْضِ ۗ ٦٧﴾

[Da mapatot ko Nabi o ba aden a kowa-aniyan ko manga biyag a (a’on sa ginawa) taman sa di makapegs ko lopa](Surah al Anfal:67)⁽³¹⁾.

Go kena oba aya khasabot sangkaya ayat, na mata-an a aya khalaboan o manga biyag na so kambonoa-a kiran, sabap sa mata-an a so Islam na daniyan iyogen so kabonoa ko manga biyag, na aya kiya ondasan a titho o manga biyag sa Badr na kena oba siran bonoa ogaid na miya a’on siran, masiken a miyabaloy a inengka ko patot a manggolaola sangkotoa masa, a so da-a katawan a rowar sa kapamono lagid o betad sa Persian, Roman, go so manga yahod.⁽³²⁾

Na piyaka phasod ko okit a kazapangkat ko kapangokom na bitadan sa hokoman o Qur-an a sesla-an so manga biyag ko kiyatharua niyan,

﴿ فَإِنَّمَا مَتَابَعْدُ وَمَا فَأَيْدِيهِ حَتَّىٰ تَضَعَ لِرَبِّهِ أَوْ رَأْسًا ۗ مُحَمَّد ٤﴾

[Na pakaliyoawa niyo siran sa kapdi ko oriyaniyan, odi na ka-a’on sa ginawa, taman sa mapasad so kathidawa] (Surah Mohammad:4)⁽³³⁾

Na mipantag san, na mata-an a so kabonoa ko manga biyag na da pharowa ko Islam, inonta na pagilain so betadiyan na phamilian so pageltan o kiphangalimo-onon, a go so kakowa sa a’on. giyayai pitharo o Abdullah iben Omar, go so al-Hasan, go so Atha⁽³⁴⁾.

So “mann” na sekaniyan so kapangalimo go kaphiyapiya, aya ma-ana niyan na so kabokai ko manga biyag ko kathidawa na pangalimoan kiran go so kiyaphiyapiyae kiran, na giyangkanan a galbek na mi-i-itong ko manga galbek a kamamanosiyae a mapiya, sabnar a ini kalimo o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so manga taw sa Makkah ko kiyatharua niyanon “*lalakaw kano sa langon kanoden maradika*” go biyoka-an niyan sa patong so nem nggibo a manga biyag (6,000), a ped ko manga Hawazin a daden a mini begay ran a bayad ko kathidawa (pida) a’on sa ginawa, na so gi-i kazambi sa manga biyag, odi na so kabokai kiran a nggolalan sa bayad. Piyanothol o Addaodie pantag ko manga tamok a mata-an a so kadakelan ko manga morit o Imam Malik na ipekhangowad iran so ka a’ona ko manga biyag a tamok, gi-iran tharo-on a si-i bo oto miyaolaola sa Badr, ogaid na maka-a-ayon siran sa kakhapakay o ka-a’ona kiran sa golalan sa izambi ko manga biyag a manga Muslim⁽³⁵⁾.

na si-i ko assahibayn (dowa a manga morit o Abu Haneefa) na khapakay so ka-a’on(pida) anggolan ko kazambi sa manga biyag odi na tamok si-i ko masa a nisisita, biyaloy iran a karina so manga biyag sa Badr.

lagidoto so piyanothol o Muslim ko (sahih) iyan, mata-an a so Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) na inaoniyon so dowa a mama a ped ko manga Muslim sa sakataw a mama a ped ko manga moshrik⁽³⁶⁾, na go ini-aoniyon a sakataw a babay ko manga taw a ped ko manga Muslim a siran na manga biyag sa Makkah, na si-i ko kiyathidawa sa Badr go si-i ko oriyon iyan na aya masosowa o ka-aon sa manga biyag na pat nggibo a dirham taman sa kaito oto, na sa taw a da-a rekiyan na sogo-on sa kapangendaowa niyan ko manga wata sa kabatiya go kazarat.

Go miyapakay sa minggolalan sa kiya opakatiron ko manga (Hanafi) so kiphangalimo-on ko manga biyag na go so kibagaken kiran sa manga maradika a daden a sangkot a go sarat.⁽³⁷⁾

2. So kapiya a kapakindolona

Minibida so Islam sabap ko kalinanek o gedamiyan a kamamanosiyae, go so kala a gagaw gowani a isogo iyan so kaphiyapiyae ko manga biyag na go so kaphiyapiyae ko

gi-i kiran kindolona-an ko tenday a masa a katatarongkoa kiran, go so kiphembegan ko manga nganin a nisisita o biyag, a ped sa pang'nengken go panginginomen, go nditaren go so salakaw ron⁽³⁸⁾.

Sekaniyan na masa a makempet a tanto a pephakabolosen non so biyag a bisita o kaphaginged a kai-Islame, aya betadiyan ro-o na manden so betad o wata ilo a go miskin. pitharo o Allāh,

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَشَكْنَانَا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٥﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُزِيدُكُمْ جَزَاءً وَلَا نُكْثِرُكُمْ ﴿٦﴾﴾ الإنسان: ٨-٩

[Go pephakakeniran sa pang'nengken si-i ko kapekhababayai rekaniyan, so miskin go so wata ilo, go so biyag, ayabo a kaphakakana ami rekano na makapantag ko balas o Allāh, da-a singanin ami rekano a balas odi na panalamat] (Surah al- Insan:8-9)⁽³⁹⁾.

Go aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na gi-i niyan tharo-on ko manga bolayoka iyan (manga sahaba niyan) ko kapaka phembelabelaga ko manga biyag: "ndolona-an niyo so manga biyag sa mapiya"⁽⁴⁰⁾.

Na so Qur-an a go so sabdan (Sunnah) na ipekhokom iran a kipapaliyogaten sa kapagadati ko manga biyag na go so kaphiyapiyae ko kipendolona-an kiran, go so kisasaparen sa apiya antona-a okit ko manga okit a kandadaneg, kagiya mata-an a sekaniyan na manosiya a aden a manga kabnar iyan, go kagiya mata-an a so manga tindeg o Islam na thatakna, go so paparangayan niyan na di kha-alin ko langowan o manga masa go so manga betad, ka sekaniyan na sisiyapen niyan so menang a kamamanosiyae go so manga paparangayan si-i ko kathidawa sa izan o kasisiyapa niyanon ko betad a kalilintad.

Go lalayan misasarta so katharo ko galbek si-i ko parangay a kai-Islami a go kamamanosiyae, sabnar a mininggolalan so manga sogoan o Qur-an a go so manga pandoan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) mipantag ko kapagadati ko manga biyag sa minilapiyat ko kiya zaksi o isako manga biyag sa Badr a sekaniyan so Abu 'Azeez iben Omair bin Hashim. pitharo iyan "saken na ma-aped ako ko manga mama a ped ko manga Ansar ko masa a kiya alawairan raken ko kapho-on sa Badr, na aya betad iran na igira a miyowit siran sa pang'nengken a go inggabiran na senggayan akowiran sa roti, na koman siran sa korma sabap ko pandoan kiran o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) pantag rekami"⁽⁴¹⁾

Na giyankai a biyag na miyakapangimbenar ko kasakaw o manga Muslim, a go so kapiya o gi-iran kindolona-an ko manga ridoairan, na minisabap ro-o na miyabaloy so Islam a sabnar a miyaona ko masa niyan mipantag ko kapagadati ko manga biyag na go so kinibegan kiran ko kabnar iran sa kapekha paroliya iran ko langowan a

nisisita iran, ped sa pang'nengken go panginginomen, go nditaren go mbalingan a walay na go so kasisiyapa ko kaphamolongi kiran go so salakaw ro-o".

3. So kaphaka maradika o manga biyag

Isosogo o Islam so kapaka maradika o manga biyag na go so ka-aona kiran pho-on ko kabibiyag iran sabap ko katharo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) "Pakakana niyo so pekhaor go bokainiyo so miyabiyag".

Aya (a-ani) na sekaniyan so miyabiyag, na ped sa kabnar iyan ko kaphaginged a kaosara ko manga panagontaman sa kabokairon sa nggolalan ko kazambi sa manga biyag, odi na miyokit ko lalan a (pida) pagaonen a tamok a imbegay ko inged (parinta) a makatatanganon, na go iphalad so pantag iyan a tamok a si-i phakapo-on ko pamirak a langkap o parinta o inged, na amay ko dikhagaga so imbegay a tamok na pembagibagi-in ko pizakatawan o pephaginged, na miya baloy so biyag a lagid o isa kiran, initakes anan ko imbegaya tamok ko kaphendiyata ko miyabono a miyokit sa karibatan, na amay ko indarainon o parinta ko inged so kaphaka maradika o manga biyag, na go miyanalipenda-an so pephaginged sa kipenggolalanen sangkai a paliyogat, na patoray ko omoani aden a tamok iyan a ped ko manga biyag a maboka iyan a ginawa niyan a ng-golalan ko tamok iyan a titho, kagiya diden khapakay oba niyan tha-odi a ginawa niyan a mabibiyag sa tangan o rido-ay na tatago-oniyan so tamok iyan.

Sabnar a piyanamaran o Zainab a wata o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) sa lagid o salakaw ron a ped ko manga taw sa Makka pantag ko kapagaona ko karoma niyan si-i ko matatanganiyan a tamok a go imbolawan, na go daniyan pangniya ki ama iyan (so Rasulollāh) a kama-api ko karoma niyan, na go da pharoparowa o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a kapaka maradika iyan pho-on ko kabibiyag iyan, inontabo ko oriyan o kinibegan ko a'on sa ginawa (pida) sabap ko gi-i kinggolalanen ko tindeg a kandatadatar a titho o manga biyag⁽⁴⁴⁾.

Na gowani a somogo so manga taw sa Makka pantag ko kapagaona ko manga biyag iran na miyakawit so Zainab pantag ko kapagaona ko (karoma niyan) a so Abul'aas sa tamok sa ma-aped ro-o so salay niyan a so inibegay ron o ina iyan a Khadidjah, na gowani a mailay sekaniyan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na kiyatadman niyan so darodopa iyan, na go lomindag a puso iyan ko wata iyan a babay a ma-a-awaton, na pitharo iyan ko manga sohbati iyan "Oba niyo maphamikir a mboka-anियो ron so biyag iyan, go ikhasoy niyo ron so tamok iyan na nggolaola-anियो" na pitharo iran "oway hay Rasulollāh" na biyoka-aniran so biyag na inikasoyran ko Zainab so tamok iyan".

Na so Rasulollâh (Sallallahu ‘alaihi wasallam) na da niyan ma-apa ko Zainab so (pida) aon sa ginawa, inonta na inityakop iyan ko manga sohbat iyan, o kabaya iran na ng-golaola-a iran, odi na diran phenggolaola-a, na sekaniyan na daniyan osara so kabnar iyan ko kababaloy niyan a olowan ko Inged, go komandar o manga sondaro o gobirno a makagagangkong, na go daniyan nggolalanen so makhakapa-ariyan a kadato a ibebegaron sabap ko kababaloy niyan a pepnanampay ko isosogo-on pantag ko kadandan o manga taw sa doniya, go (so kababaloi niyan a) khirek ko kabnar ko miyangatataban.

Ikalima: So bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

Mi-i-itong so manga bitiyara a kiyapakatan sa Geneva a kapakada-ag a bago ko kalama-lama o manga padoman o paparangayan, na go so manga kabnar a kamamanosiyae, na so titayan o manga lapiyatian pantag ko tindeg, a pekha-aden iyan ko manosiya so simalaw a madalem sabap ko kapapadalemon o manga tindeg a kamamanosiyae na go manga ladiyawan a maporo a mini ndaoron o manga adat go so manga katao sa doniya, go so manga hokoman a pho-on sa langit, go so matatago ko darem o kamamanosiyae⁽⁴⁵⁾, sekaniyan so pepnanolon ko kapapatot a kaphagadati ko manga kabnar a kamamanosiyae taman ko masa a kasosokhayaw o kathidawa go so lagindabiyen, kagiya mata-an a so kaphagadati ko menang o manosiya si-i ko masa a kalilintad, na go so kaphaka khap o karingasa-an o manosiya ko kathidawa, na giyotoy pamikiran a onayan a miyaka tolod sa ka-aden o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so kiyapaka ozor iyan ko tenday a magatos ragon odi na kasobra-an, na go piyanagontamanan o manga kapasadan, a kapamoayan o antap a kamamanosiyae, a so iperopa a mata-an a sekaniyan so (langowan a galbek a phakanggay a gona ko manosiya) na misabap ro-o na thago-on ko manga antap iyan a dimipsomala sa kasiyapa ko kaoyagoyag a go so kapiyao kambobolawasan, na go so kipatoray o kasiyap o katatap o manosiya, batabolabaw ko masa a simoket a phagosaran sa sandiyata, na go si-i ko manga betad a sansara, go so kaphaka khap o awida-akal o manosiya ko tenday o manga masa.

Na giyangkai a manga kapasadan, na miyatarotop a kinidaptariyan, go so kiyapaka ozoraon go so kiyapaka langkapaon, a minisabap ko tabang o komite a langkap sa doniya a kros a mariga (ICRC), na so ompongan a kros a mariga, go so olan a mariga, na mini kombali sa waga iran so atastanggongan sa kapagolowani sa kinggolalan a giyangkai a bitikan.

Na misabap saya na ipenggolalan o ompongan so sangan a magi-ipat a kasasarigan a gi-i thoday pantag ko kaphagadati ko manga onayan o atoran a kamamanosiyae si-i ko kababaloy niyan a ompongan a langkap sa doniya a da-a raramiganiyan, a thatakna ko tindeg a onayan a sekaniyan so kiphagona-an ko siyap go so kapanabang

ko maka khakailangan kiran ko manga betad o simoket a phagosaran sa sandiyata, go so manga ped a tiyoba a wara-an, apiya pen aya masosowa o ompongan na kena oba ayabo matatago ko lamalama o galbek a kamamanosiyae⁽⁴⁶⁾, kagiya mata-an a ma-a aden so madakel a manga ompongan a ma-aped ko manga ompongan a kamamanosiyae a so miyatanto niyan so kapasangiyen sangkai a lama-lama, na go miyabageriyan so kaphaka raradiyan si-i ko kaphaka langkapa ko manga onayan o atoran a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na miya gawi-iran so pizakatawan a go so manga lompokan sa kapagadatiiron a go so kinggolalan iyan.

Ikanem: So kiphendolona-an ko manga biyag ko kathidawa si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

Aya miyolaola o gi-i kindolona-an sa kabibinatangi a miyakatarata a makaliliyo ko kamamanosiyae pantag ko manga biyag ko kiyathidawa si-i ko dow a mala a kiyanggira sa doniya, na so paganay go so ikadowa na aya kiyasabapan ko kiyapaginantanga ko kapagemba-ali ko bitikan o manga biyag si-i ko langowan o manga randiyar iyan⁽⁴⁷⁾.

Si-i ko ragon a (1949) na tiyangked o kiyapakatan a paganay so mitotompok ko kasiyapa ko manga angel a go so phangasakit a manga sondaro ko maidan (themowan) so peman so kiyapakatan a ikadowa na mipantag ko manga angel, go so phangasakit, go so pekhaled ko manga sondaro ko karagatan, so peman so kiyapakatan a ikatlo na minitendo a para ko manga biyag si-i ko kathidawa, so ikapat a kiyapakatan na mipantag ko kapelindinga ko manga sibiliyan ko masa o gi-i kathidawa.

Na si-i ko okit a kaphakaozora ko bitikan na gomimaw so dow a protocol, so paganay a go so ikadowa ko ragon a 1977 na giya dowato na piyaka ozoriyan na go biyager iran sa inibago ko manga antap go so manga ongaya a kamamanosiyae a minggolalan ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na iphendolon o manga kapasadan so kipatoray o kipendolona-an ko manga biyag ko kathidawa si-i ko okit a kamamanosiyae, na go an mia-ayon ko taki-taki a pamikiran o langkap, na mata-an a so langowan a taw a miyaka ogop ko manga galbek ko kathidawa na khi-itong a biyag ko kathidawa igira a si-i miyatago ko tangan o rido-ay, na oriyan oto na mini patoray a kindolona-anon ko kini-itong iyan sa biyag ko kathidawa apiya pen si-i ko betad a aden a sangka-anon, sabap ko betadiyan ko atoran a mini-itong sa biyag kagiya khapakay a kanggona-anian so kaphelindingaon a midadakot ko daptar a (75) pho-on ko protokol a paganay.

So daptar a ikatelo (3) a ped ko manga kapasadan na pkeki-itongiyan so kaphagariyari ko kamamanosiyae a gakot a paga-adatan a kiyalawanan niyan so matag gakot

a bangsa ago warna, miphendolona siran ko apiya antona-a ko manga betad sa kandolona a kamamanosiyae, a ma-adaon so gi-i kapakambidabida a phakabinasa a makaphapasod ko kapelompokan odi na warna odi na agama odi na panarima odi na bangsa odi na tamok go so manga takes a saginda a salakaw san⁽⁴⁸⁾.

Na ini sapar o kapasadan a ikatlo so kindarainonen ko biyag odi na so kabinasai kapiya o kambo bolawasan iyan, go di khapakay so kapotola ko apiya antona-a ko manga anggaota iyan, odi na baloin a pethepengan ko kaphanepeng o manga doktor a di ka-ayonan o tomatakdir ko kapamolongi ko biyag⁽⁴⁹⁾, go mitad so kiyaopakatan sa madakel a manga atoran a mitotompok ko kasisiyapa a langkap ko manga biyag o kathidawa pantag ko mbalingan, go so kaphakakaniran, go so nditaren, go so kai-i-ipata ko kaphamolongi kiran a so nisisita o betad o manga biyag⁽⁵⁰⁾.

Inonta na mata-an a minidakat so saba-ad a manga pa-abor a so gi-i mandait ko kapapatotonan a kakhowa-anianon anggolan ko okit a kapelelebiya⁽⁵¹⁾.

Go datar oba so kiyaopakatan na phapasod ko tindeg a aden a kambidabida-an o ndolondolonan o manga biyag, go miyadapay niyan so tindeg a kandatadatar o ndolondolonaniran sa lagid o betad ko okitokit a kai-Islame a kamamanosiyae, inontab ko manga betad a kapamolong a so mi-i-itong a mala a sabap a gi-i kapakapelelebiya si-i ko kandolona.

Go minidakat o daptar a ika sapolo ago nem (16) so tindeg a kandatadatar o manga biyag, na so phakaliyo san na matatabiya on, miya-aloi pen angkaya daptar ko okit a miyamames.

Piyagarga o kiyaopakatan so mipantag ko gedam o biyag, pantag ko agama taman sa mitad sa manga atoran a mapepento pantag ko kasisiyap o manga tanda o ka-agamae⁽⁵²⁾.

Go pindiyator iyan so manga okit o kaphagosara odi na so galbek o manga biyag, taman sa ini dakat iyan a di khapakay so kaosara ko manga biyag si-i ko manga galbek a kena oba kamamanosiyae odi na kapangped a dimakasoson ko paparangayan si-i ko mapitel a kathidawa o inged a maka tatanganon⁽⁵³⁾.

Na sabap ro-o na pipharo niyan a kasenggay ko manga biyag sa pantag sa sakodo, na masiken a giyaya na masosorang iyan so tabiat o manga biyag, go so kababaloy niyan a betad a pasinbo.

Go pipharo o kiyaopakatan pantag ko manga biyag a andaden i oras a kadakep iran na makapzorat siran ko manga pamilya iran, na go so manga tonganairan, na go

si-i ko manga opisina a matetendo pantag ko gi-i kambabanoga ko miyanga ada, na go bigan siran sa manga oras pantag ko kaphaki pezoratairan ko manga pamilya iran⁽⁵⁴⁾.

Go inipagoman o protokol a paganay ko manga atoran sa kasiyapa ko manga wata, go so manga babay (batabolabao so khikaririmit)⁽⁵⁵⁾.

Go piyangakowan o bitiyara a kiyaopakatan so manga biyag ko kathidawa sa kasiyapa ko manga atoran o kakhokom, na ini dakat iyan a paliyogat so kapakitokawi ko biyag si-i ko manga sabap a kiyadakepaon, go so manga tempo a manonompangon a nggolalan ko basa a khasabotiyen, go kabenariyan so diron kitegelen ko kapakatarima iyan, ago kazaksian niyan so sopaka o ginawa niyan, go di magiray ko kasikesa-an, odi na kandolona a kena oba kamamanosiyae ko masa a kapethantaon, na go khapakay ko biyag a malinding iyan a ginawa niyan, na go so kapakatokawa niyan ko taw a khapili-nyan ko manga wakil o khokoman, go so salakaw san a ped ko manga kasarigan a mitotompok ko kabnar o biyag sa kakowa-a ko okit a mapiya si-i ko timpo o kaphariksa-aon, go so ka khokomaon, go so kipenggolalanen ko khokoman ko masa a domadait pho-on ko kapiyiya o kambobolawasan go so kamamanosiyae.⁽⁵⁶⁾

Na si-i ko mipantagon ko kaphakandoda ko biyag si-i ko ingediyen, na inidakat o kiyaopakatan ko masa a gi-i kathidawa a kipaliyogaten so kapakandoda ko biyag amay ko marata a betad iran ko kambobolawasan, misabap ko paniyakit a piligro,⁽⁵⁷⁾ odi na so kapakakasoya kiran ko manga inged iran gaga-an, giyanan na gona a mala a kamamanosiyae si-i makasisirong ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a so gi-i pakanggolanen ko okit a kaphakaozor o langowan a galbek a phakanggay a gona ko manosiya. na go paliyogat a kabokai ko manga biyag na go so kapakandoda kiran ko manga inged iran somambot sa diden malanggay, go andaden i (kapasad o kathidawa) na go mapasad so manga galbek o manga tantara (sondaro)⁽⁵⁸⁾.

Na so manga kabnar a mipapatoray mipantag ko ka-aakowi ko kapephagadati ko menang o kamamanosiyae, go so kasesla-a ko manosiya, na go so diron kaphangarasi-i go so kisasaparen ko kakowa sa manga sanda (sanggar) go so kisasaparen ko manga galbek a kapamendeg a soranga o kaoyagoyag o manosiya, batabolabaw so kapamono si-i ko manga ropa-anian, na go so kapakindolona sa makras ko pizosonan niyan, a go kaperiringasa go so salakaw san a ma-aped ko manga tindeg a midadakata a marayag ko manga kapasadan, odi na so miya sabot a ma-aped ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na di mapokas a kababaloy niyan a minitanto ko manga tindeg a langkap a miyakapho-on ko (ndaowan) o Abu-Bakr As-sideeq, a so miroropa niyan so pompongana a onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na oriyaniyan na giyangkai a manga tindeg na sekaniyan i lebi a mapiya go miyaona si-i ko thotolan o manosiya,

na ayabo a kiya pharomaniron domaptar si-i ko lalan a bago na an mabaloy a kaomanan so karayagiyang, go magomareg so kaliwanag iyan, go patot rekitano a kanggalbeka tano sa kapaka dayamang angkaya a manga atoran na go so kinggolalan niyan ko ndolondolonan o pizakatawan o pamilya a kamamanosiyae mipantag ko kanggalbeka ko (kamapiya-an) a kathotompokan para ko kamapiya-an o manosiya amay ko kabaya tano so kakedega tano ko lalan a kaisaisa o pamilya a kamamanosiyae, go si-i ko lalan o kalilintad iyan, go so menang iyan.

Ikapito: So Polimposan

Bebegan o Islam sa mala a sambatan mipantag ko bitikan a kamamanosiyae go so ilayaniyan ko manga pasodan a kamamanosiyae a tatap a go thatakna a di khasambian a go di kha-alin, kagiya mata-an a sekaniyan na zasamporna ko onayan o manga atoran a makaphapasod ko Qur-an a sasakaon, na go so manga paparangayan o Rasulollâh (sallallâhu 'alaihi wasallam) a so thatanda-anian so kapdi na go so gagaw na go so kalinanek o gedam a kamamanosiyae, sabap ro-o na miyabaloy so bitikan a kai-Islame a go kamamanosiyae a miyaona si-i ko masa niyan sangkoto a timpo na go si-i ko apiya anda a masa, kagiya mata-an a sekaniyan na ipapaliyogat iyan sa salayon si-i ko gi-i makithidawa a kapagadati ko manga atoran a kamamanosiyae, a ng-golalan ko ropa-an a i-impidan.

Go mibabalaon, a sabnar a miyozor so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sakaozor a maga-an si-i ko lama-lama o pagalad ng-golalan ko langowan o manga bontaliyan go so manga ropa-anian, ogaid na si-i ko lama-lama o kiphenggolalanan niyan na aya patot na miyawida akal a kandiyorobasae ko manga katantowan o kapasadan a kamamanosiyae go so kapakadayamang iyan. na go makasenggay so manga lapiyat o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa daptar a paliyogat a kapangadi-iron si-i ko piphangkapangkatan o kapangdao a mao-ona a i-impidan, lagidoto mambo so bitikan a kai-Islame a kamamanosiyae na patoray a mabaloy a matago sa awidakal o manga wakil (abogado) si-i ko manga inged o manga Muslim, kena oba matag ayabo a paliyogat kiran na giya kaphangadi iranon, ka inonta na paliyogat kiran a kanggalbeka iran sa kapakadayamang iyan a go kandiyorobasairon ko langowan a basa a oyagoyag. kagiya mata-an a giyoto na paliyogat ko kaphakaozor, sabap sa mata-an a so kaphaginged a langkap sa doniya na miya khinanglan niyan a tanto so kapatengi niyan ko katao ko Islam, a go so manga ongangen iyan, na go so manga bitikaniyan, go so manga paparangayan iyan, go so ladiyawan iyan a maporo, si-i ko masa a kalilintad go kathidawa.

Manga pasodan a kitab:

- 1) Makaliyoliyo ko manga Ayat a miya-aloy sa giyangkai a bandingan na ilayangka so Ayat: 9 ko Surah al-Momtahinah ka khi-itong a bitikan a kai-islamie makapantag ko gi-ikindolona-an o manga Muslim ko kena oba manga Muslim.
- 2) Surah Nisah, Ayah:1
- 3) Surah al-Hujurat, Ayah: 13
- 4) Surah al-Baqarah, Ayah: 208
- 5) Surah al-Hashr, Ayah: 23
- 6) Surah al-An'aam, Ayah: 137, go Surah Yunos, Ayah: 25
- 7) Surah Yunos, Ayah: 10
- 8) Surah al-Baqarah: 190
- 9) Abul Hasan Ali Annadawie: "Serah Nabawiyah" Pandangan 127, pakaliyonda a Almaktabah Al-Misriyyah 1981
- 10) Surah al-Ma'edah, Ayah: 8
- 11) Mohammad Ali Assaboonie: "Mokhtasa Tafseer ibn Katheer" v. 1 pandangan 495
- 12) Surah an-Nahl, Ayah: 91-92
- 13) Abu Baser: Utbah bin Usaid
- 14) Abu Jandal ben Sohail ben 'Amr
- 15) Piyanothol e Ahmad go si ibn Majah
- 16) Shaukanie: "Nailul Authaar" v. 8, pandangan a 71
- 17) Piyanothol e Imam Ahmad
- 18) Ibn Rushd: "Albayaan wattahseel" v.2 pandangan 599 Darul Maghrib Al-Islamie
- 19) Mahmoud Albaajeh: "Mothol 'Ulyah min Kholoqel Islam" pandangan 97
- 20) Surah al-Hashr, Ayah: 5
- 21) Ibn Rushd: "Albayaan wattahseel" v.2 pandangan 548
- 22) Mahmoud Albaajeh: "Mothol 'Ulyah min Kholoqel Islam" pandangan 100
- 23) Surah al-Baqarah, Ayah: 194
- 24) Saeed Abu Jeeb: "Al Qamus ALFiqhi Lughatan wastilaahan" pandangan 30, Darul Fikr
- 25) Mohammad Rawaasy Qal'ah Jeeh
- 26) AlJauhary: "Assihaah" v.6 pandangan 2371, Darul 'Elm Lil-malayeen, Beirut
- 27) Surah Taubah, Ayah: 5
- 28) Surah Mohammad, Ayah:4
- 29) Mustapha Alrafe'eh: "Al-Islam Nizaamon Insaanie" pandangan 192-193.
- 30) Mahmoud Al-Baajeh

- 31) Surah al-Amfaal, Ayah: 67
- 32) Wahbah Azzuhaily: "So manga rarad o kathidawa si-iko bitikan a kai-islamie" pandangan a ika 406.
- 33) Surah Mohammad, Ayah: 4
- 34) Ibn Rushd: "Albayan wattahsee1" v. 2 pandangan 368, "Amoqaddimaat" v.1 pandangan 562
- 35) Ibn Rushd: "Almoqaddimaat" v.1 pandangan 368, Darul Gharb Al-Islamie
- 36) Hadith, piyanothol e Termizy, go pitharo iyan: Hadith Saheeh.
- 37) Azzaila'eh: "Nasborraayah" v.3 pandangan 403
- 38) Asshawkaany: "Nailul Awthaar" v.8 pandangan 147
- 39) Surah al-Insaan, Ayah: 8-9
- 40) Piyanothol e Ibn Majah
- 41) Abolhasan Ali Al-Hasany Annadawy: "Asseerah Annabawiyah" pandangan 254
- 42) Ibn Hazm: "Al-Mahally" v.7 pandangan 308-309
- 43) "So tamok a so iphembegay ko parinta a miyakadakep sa pantag so pidya ko miyangabibiyag na khatatap a milik o khirkon a so bigan iyanon sa lagid den o andang a paka asal iyan" katharo e Ibn Hazm: "Al-Mahally" v.2 pandangan 157
- 44) Mahmoud Al-Baajie: "Al-Mothol Al-'Ulyeah min Kholokhil Islam" pandangan 72
- 45) Zaidan Maribout: "Madkhal Ilal Qanun Al-Dauly Al-Insany" pandangan 108, v.2 initombok a Darul 'Ilm lilmalaayeen
- 46) Loi Nunas: "Mafhoom litanmiyatil harakati Addawliyyah lissaleebil Ahmar, wal Hilal Ahma" International magazine a Red Cross, pandangan 70-71, bilangan a paganai, May-June 1988
- 47) Zaidan Maribout: "Madkhal Ilal Qanun Al-Dauly Al-Insany" pandangan 102
- 48) Daptar a ika (3) a kathotompokan o (4) a kiyaopakatan a manga bitiyara a
- 49) Daptar a ika (13) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 50) Manga Daptar a ika (15, 25, 26, 27, 28, 29 go 30) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 51) Daptar a ika (16) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 52) So Dowa a manga Daptar (34)(35) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 53) Manga Daptar (49) taman ko (68) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 54) So manga Daptar a ika (69, 70, 71) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 55) So manga Daptar a ika (76, 77, 78) ko paganai a protocol ko ragon a 1977
- 56) So manga Daptar a ika (99) taman ko (108) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 57) So dowa a Daptar a ika (109) (110) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara
- 58) Daptar a ika (118) ko ika telo (3) a kiyaopakatan a bitiyara

Dr. Abdussalam Mohammed As-Sharif na ped ko inimbabawata sa Libya ko ragon a 1942, miyapasad iyan so korso a Doktor si-iko Islamic Science, go Fiqh Moqaarin ko maporo a paganadan sa katao a giya Tunis University (Zaitonah). Ped sekaniyan ko pephamangendao ko Qulliyatul Qanun go maporo sekaniyan ko Shari'ah Department so University a Qaryunis, Benghazi-Libya. Aden a manga kitab a miyangisosorat iyan makapantag ko Shari'ah go so Qanun. Miyakamasa ko madakel a manga ala a kalilimod makapantag ko katao, a so pithakdir a Red Cross sa Libya sa gi-ikapangedega ko Islam go so manga galbek kambolontir. (Ilayangka ko International Magazine a Red Cross, bilangan a ika 14, July 1990), go ka pepalihara-a ko manga biyag sa kathidawa.

SO MANGA KABNAR O GI-I MAKITHIDAWA GO SO PHANGABIBINASA-AN KO MANGA SIMOKET A KIYAORASAN SA SANDIYATA, SI-I KO ILAYANON O MANGA MUSLIM A MANGA ARAB.

Inisorat o Inidal (Ret.) a si Sayid Hashim
Sekaniyan na Mosawira ko Bitikan go miyaona a gi-i Phanonan ko manga awida akal
o Sondaro a Arab Republic of Egypt

Pamkasan

Pephakarinyagen o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko gi-i kangganota ko manga kabnar o gi-i makithidawa go so phangabibinasa-an ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata. Na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sapak a ped ko manga sapak o bitikan a langkap sa doniya a maka dadayamang a ron makaphapasod so tomadeng iyan na go so pho-onan iyan ko hokoman, go pekhabolongan niyan so sasoson a ped ko manga thompokan o manga inged a manonompang ko manga simoket a pekhaosaran sa sandiyata, melagid o langkap sa doniya odi na si-ibo sa dalem a inged.

Go pekhabolongan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so kadaklan ko manga bandingan a si-i mitatadi sa ingaran a madadalem ko bitikan a langkap sa doniya. Inonta na si-i sa miyangao-ori a masa na piyakada o manga kapasadan o manga inged so kaphagosara ko bager a sandiyata si-i ko kaphagompiyae ko manga simoket o manga inged, a sekaniyan so nganin a miyatanto o panagayanan o kapasadan a (United Nation) na miyabaloi a ped ko miyaperarad oto a mata-an a so manga salompok a ped ko manga Fuqaha si-iko bitikan a langkap sa doniya na sabnar a pithindegan iran mipantag ko bitikan a kathidawa sa miyabaloi oto a daowah sa mata-an a so kathidawa na galbek a di mapapakai sa kapaka-a-ayon niyan ko manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya.

Inonta na aya mata-an a mambebetad na sekaniyan so kapakadadayamang o kitatatalemba o manga simoket a pekhaosaran sa sandiyata si-iko kapaka thotompotompok o manga inged sa doniya, sa arang a diden khaparo oba maibno so kakhikinanglana ko ka-atora ko kaphagosara ko bager a sandiyata pantag sa karen o kapipiligro niyan, na aya diyansalan o betad na giyakiyapakapagompiyae ko let o kamamasa-an a betad go so kapapakai niyan ko kokoman, sa lagid o kiyatharoaon i *Ustadz Salahuddin Amer* ko kitab iyan a; (Moqaddima Lidirasati Qanoon annizaa'atil MosAllāhah). Sa mata-an aya a (sabnar a aya miyakagangkong a pamikiran ko manga taw a khipananagontaman ko kapphangadi-i ko bitikan o kathidawa na so kapananagotiyapa ko kathidawa ko kapakapemama-ana niyan sa bager odi na so

aya katawi ron na simoket a kiyaosaran sa sandiyata, ko oriyon o kiyapangimbenar sa mata-an a so kathidawa ko poripaw a saboton na sabnar a mimbaloi a miyakaliyo ko bitikan, go miyainengka o makatitindog a hokoman a pantag ko kapaginontolan a giyangkai a thitho a betad pho-onden ko miyasambot a masa, na sabap san na inosar iyan a giyangkai a basa sa kiniropa-an sa kiyathidawa a Russia go giya Poland ko kaso o Wimbaldon ko ragon a 1923⁽¹⁾.

Na aya mambebetad na mata-an aya a minsan pen aden a midadaptar a manga katantowan go manga kapasadan a pezapar ko kaosara ko bager a sandiyata sa kapaka mbelag o dowah inged a di phagayon, sa lagid den o miyaona ma-aloy, na inonta na mata-an a so gi-i merasarasam ko masa imanto sa doniya na khato-on niyan a mata-an a so kadakelan ko manga kathidawa na sabnar lomiyagindab so sokhayaw niyan sa giyangkai a pekhaori a masa. A so saba-adon na ndodon so ropa-an a langkap sa doniya na so saba-adon na salakaw ro-o. sa miya-aden so kiyapakathidawa o manga Arab go giya Israel, go so kiyapakathidawa a Iraq go Iran, go so kiyapakathidawa sa pagilidan a (*Gulf*) ko oriyon o kiyathidawa Iraq sa Kuwait go si-i sa Lebanon go pagabagatan a Sudan, go sa Morocco sa mbalabala a sedepan a Sahara.

Si-i peman ko inged a kena oba Arab, na miya-aden so kiyathidawa sa Afghanistan, go si-i ko saba-ad ko manga inged sa Latin America go si-i ko saba-ad a manga inged a miyaona a Soviet Union, go sa Yugoslavia go so salakaw ron. Giyangkai a madakel a miya-aloy a manga kathidawa na miyakatolod ki *Ustad Faisal Nahuom* sa kiyatharoa niyanon sa "Mata-an a so manosiya na tabiat iyan so kapakithidawa"⁽²⁾. Na samanaya na khapakay a tharo-on tano a mata-an a so simoket a pekhaosaran sa sandiyata na miyatatap a manggogolaola a kamamanosiyae ko let o manga inged, sa khatago tano sa itongan so kala a kapephagozor si-i ko manga kasangkapan a kaphagosara ko bager melagid o si-iko pantagon ko katao odi na so pantag ko gi-iron kinggolalanan sa kapephamangemba-ali ko manga sandiyata ko kambonoai go so manga okit-okitiyan, na sabnar a myangosbo so kiyapakararad a giyangkai a manga sandiyata ko kapangarasi go kapamono go kapaminasa, na miyabaloi a malbod so gi-iron kithotogalinen ko apiya anda a darpa, na sabap san na miyabaloy a maregen a kakeneti ko kipephagantapen ko bager a goma-an si-i ko manga tantara a diron ped so salakaw kiran⁽³⁾ na sabensabnar a miyabaloi so kiyathidawa sa pagilidan a inged a Arab (*Gulf*) ko 1990-1991, a mala a karina sa giyangkakanan.

So ka kenala ko Bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

O kabaya tano a makenal tano sa mapontok so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na mapakay a tharo-on tano a sekaniyan so (kiyatimoan ko manga tomadeng o bitikan a so pembetad sa tamana o manga kabnar o piyanga

bibinasa-an ko kiyapaka thotomlanga sa sandiyata go pembtad sa manga sangkot a khapakay a nggolaola-an o manga taw a gi-i makimbonoai si-i ko manga okit a kaphagosara ko bager a kasosondarowi go so kathendoaon a parabo ko manga a gi-i makimbonoai sa diron ped so salakaw kiran.) na aya pephanga bibinasa-an ko gi-i kapaka thotomlanga sa sandiyata na kalilid na siran so pephmatai, so phanga a-aled, so manga angel, so phanga sasakit, go so manga biyag sa kathidawa melagid o sa kalopa-an, sa kalodan, sa kawang kawangan, liyo san so phanga dadakep go so khi-i-ipaten a mababaling ko manga darpa a kiyapanalaingedan⁽⁴⁾.

So kala e kipantag a giyangkai a bandingan

Aya katharo o isa a mamponai sa Fiqh a si Mohammad al-Gazali a makikilala a gi-i manolon ko Islam “na mata-an a so inged a Arab na gagarobaten lagidoto mambo so manga Muslim ko apiya andaden (matatago) a darpa. Si-i anan ko payaganiyan ko isa ko manga kasoratan a miyabembar ko manga payagan a pephakaliyon oman pito gawii.

Giyangkai a inengka na mizasarendada iyan so masopi-it a betad a so pephaginentawan o manga Arab go so manga Muslim, na sabensabnar a miya inengka tano a mata-an aya a sabnar a miyanagompot so kiya pakathidawa o manga Arab go so manga siringan iran a manga inged. go si-i den ko dalem o manga inged iran taman sa khapakay a tharo-on tano sa ayaden a kalilid a makadadayamang ko manga simoket a kiyasaran sa sandiyata melagid o langkap sa doniya odi na si-iko isaka phaginged na isa ko makambabalabalaon na Arab odi na Muslim. Na miyaosar sa giyangkai a manga kathidawa so manga bago a manga babager a kasangkapan ko kambonoai a kiyasabapan sa kiyapamatai go kiyapa-angel o manga taw go so kiyapagombasai o manga darpa.

Obadi inangin na mata-an aya kalalayaman a okitokit o manga Arab si-iko kambonoai go so manga endaowan o Islam a mapiya, na lebi sa kiyaona a di so manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kamamasa-an a so pekhabolongan niyan so manga sangkot ko kaphagosara ko bager a sandiyata. Inonta na aya kiya imolngan a sabnar na so kathidawa a misozophonon so manga Arab go so manga Muslim na daon masiyap so apiya antonaa-a sa gyangkai a kalalayaman manga okitokit go giyangkoto a manga endaowan, liyopen ko manga kapasadan a kao-opakatan sa doniya. na da a sangka-anon sa mata-an a so kiyalimngi ko paninggalan a nggogolalan ko dow a randiyar a rekon o manga arab go so rekon o Islam, sa giyangkai a masa tano a kapapantagan na sabnar a kiyasabapan sa kiyapakadayamang a giyangkai a manga simoket a kiyasaran sa sandiyata, a so kiyasabapan sa kiyapagraba ko manga pathamotamokan tano go so kiya senep o manga paparangayan tano go so kiyadadas o lalan rekitano.

Na sa taw a mbalinganan niyan so paninggalan a kai-Islamie na khato-on niyan sekaniyan a sabenar a minipagayoniyan so manga bitikan ko kaphagosara ko bager so miya-aloi a giyangkai a manga kapasadan a kapapantagan. Sa aya ibaratiyan, na amai ka mabaloi so kathidawa a dimipezomala a mapthakdir ko diyangka iyan, Na sabnar a miyathanda iyan si-iko Islam na so kapangalinggagaw go so kapakalbi. Na so gi-iron kinggogolalanen na diden kapepho-onan inontabo odi da-an a mapakalangkap odi na so kithapelekenenon sa ndatar den. Na andaden e kasokhayaw niyan na diden khapakay o ba pamonowa so manga babay go so manga wata, go di khapakai so kaperadawan ko manga bangkay o miyamatai. Na batiya-antano so katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-i ko taw a miyabaloy a olowan ko manga tantara “*Lalakaw kano sa ingarano Allāh na go sa kabarakato Sogo iyan, sa obakano pamono sa manga lokes a minitolod, go wata a maito, go babay, go obakano ndonsiyan, go pangompiya kano go phiyapy kano, go nggalbek kano sa mapiya, sabenar a so Allāh na pekhababaya-an niyan so miphipyapiya.*” Aya ganapaya na so katharo o Abu-Bakr a paganay ko manga kalipha o manga Muslim “Obakano pamata sa korma, go obaniyo panotonga, go obakano pamata sa kayo a phagonga, go obakano sombali sa kambing, sapi odi na onta inontabo o ba pantag sa pangenengken. Sigurado a zagad kano ko manga pagtaw a tiyarongko iran a ginawa iran si-iko manga darpa a pezimba-an na ganati niyo siran go so nganin a tiyarongkoaniran ko manga ginawa iran.” Oriyan iyan na khitarotop san pen so katharo iyan ki Yazeed bin *Abu Sufyan;*” obaka pakithidawa ko taw a kapapalian ka so sapotolon na kena oba niyan ped). Na Sabensabnar a piyakazapasapasapak o manga mamponay sa Fiqh (Fuqaha) ko manga Muslim sa giyangkai a manga thoma so manga sapak go pithipasal iran mamagosai⁽⁵⁾, ped ro-o so pikhepitan sekaniyan o Al-Awzae go si Malik a mata-an aya a dikhapakay ko apia antona-a a betad so kabonoa ko manga babay, go manga wata o manga rido-ay, apiya pen pikhelong siran o manga rido-ay, aya ma-ana na apiyapen tiyago iran siran sa danga iran a dimpisa iran ko kapatai go khelong a phakarending kiran.

Na sabensabnar a inirampai rekitano o Phemosawir a si *Ali Ali Mansoor* a si-i ko kitab iyan a mala e kipantag a “*AsShari’ah al-Islamiyah wal Qanun Addowali al-‘aam*”. So kadaklan sangkai a manga ibarat a so initogalin niyan a pho-on ko manga paka-asal a kitab a Fiqh al-Islami ka antano matharo so ped ko nganin a inaloi niyan si-i ko miya-aloi ko kitab e Ibn Qutaiba addainurie a (‘Uyunol Akhbaar) si-iko pintoan a (kathidawa) pandangan a (88), a mata-an aya a gowani a tabanen o manga Muslim a Rome sa Antaqiyah, na tiyawag o Datu sa Rome a si Hiraclous so manga mama a ped ko khisarigan niyan na miya-aden ko let iran a giyangkai a kha-aloi a kiyapamagombonga sa bitiyara;

- Kiyamemekha-an kano, panothola niyo raken antawa giyanan a gi-iniyo siran ithidawa? Ba siran di manga taw a datariyo?

- Dawari.
- Ba sekano e madakel antawa ka siran?'
- Sekami e tatakpan ami siran sa kadakel si-i ko apiya antona-a a betad.
- na kiyasokaran kano, inokanowai pethabana omano niyo siran mimbaratemoa!

Na pitharo o matoa kiran 'Panotholen aken reka hay Datu anda kano pepthalawangi, oriyaniyan na pitharoiyan a; 'Igira tiyaban tano siran na phati-is siran na igira tiyaban tanoiran na thomanged siran, go pethabanen tano siran na gi-itano siran pamokhagan, na igira tiyaban tano iran na ditano phakasabar.' Oriyaniyan na piyakarayag iyan so sabapoto gowani a pangninon o Hiraclaus a pakarayag niyan sa pitharo iyan: "Sabap sa mata-an a siran na manga pagtaw a manga barapowasa igira kadaondaw na go manga barasambayang igira a kagagawi-i, na go pethoman siran sa kapasadan, go pezogo siran sa mapiya, na pezapar siran sa marata, na go da a phelalimen iran a sakataobo, na go gi-i siran mamainginontola ko letlet iran)⁽⁶⁾.

Miyabalo i oto a paparangayan o manga Arab go so manga Muslim sa lagid den o kapekhailayaon o manga salakaw kiran. Aya diron salakaw na mata-an a so kiyada o manga paninggalan o manga Arab a Muslim na sabnar a miyapakhakawatana iyan so ndolonan o manga Arab go manga Muslim go so gi-i kinggolalanan sa giyngkai a manga paparangayan a ontol. Na oriyaniyan na mimbalo so parangai iran a lebi a miyakawatan ko patot a manggolaola sa kapephagadati ko manga bitikan a kathidawa a inggolalanan sa masa imanto.

So manga lamalama o manga Arab go so Islam si-iko bitikan a langkap sa donya a kamamanosiyae:

Owaiden ka mata-an a so manga Arab na myaginentaw siran sa kapagintaw sa rindib a inged na ogaid na mata-an a so manga adat iran go paparangayan iran na miyakamba-al sa kapakaozor a mangararayag e tanda. Na ped ko manga tanda a marayag sa giyngkai a kiya pakaozor na so nganin a mitotompok ko kaphagosara ko bager pantag ko kapakindodolona. Na so kaphagosara ko koda ko kakhawaraw a so mimbalo i isa ko manga tomadeng o bitikan a miyambago ko manga simoket a phagosaran sa sandiyata na aya pho-onaniyan na so manga Arab⁽⁷⁾. Na so katoman sa pasad go kaogopi ko pekharegenan na palaya ini manga sifat a pekhabalo i manga tanda a kapakao-ozor o manga Arab ko ona-an o Islam. Na gowani a itoron so sogoan ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) si-i ko phagingedgedan o manga Arab na miyabalo i okit iyan san ko kapephakadayamanga ko panolon na nggolalanan

sa ongangen go ndaowan a mapiya, na go da mabaloi a okit iyan so kapanegel sa kasoled ko agama, sa lagid den o kiyatharowaon i Shiek Faraj Al Sanhory "Mata-an a so agama na panarima go kathatakna o puso, go diron phakanggay a gona so kapanegel" na ped sa nganin a initoron ko Nabi (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۗ﴾ العنقره: ١٠٦

[Daa kapanegel ko agama: Ka sabnar a minisenggay so ontol ko ribat]. (Surah al-Baqarah: 256).

﴿إِنَّمَا تَنكُرُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۗ﴾ يوسف: ٩٩

[Hay Muhammad, Bang ka khategel so manga manosiya, taman sa mabaloy siran a miyamaratiyaya?] (Surah Yunus: 99). Na daden a piyangpedan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go so miyamaka tondogon ko oriyaniyan a manga khulafa Ar-Rashidun a kathidawa inonta na aya miyambetadon o manga Muslim na miyatago siranon sa kamotoan. Na go daden a kiyapangpedan o manga Muslim a kathidawa inonta na kapakithidawa a dipinsa sa pantag sa kaphagerena ko piyagonayan a garobat odi na kapakithidawa a linding a pantag ka kapakapagombasaya ko mapepelano a garobat. Na sabensabnar a miyaribat so kadaklan ko kiya sabota ko nganin a pimbitiyara o manga mamponay sa ilmo (Fuqaha) makapantag ko kiya osaya iran ko jihad go so kinisogo-onon. Ka so jihad na sekanyan so kapaki pherang ko rido-ai go so manga taw a romirido kiran go gi-ikiran ndadayadaya⁽⁸⁾.

Aya benar na mata-an a so Shari'ah Islamiah na sabnar kiya-ona-an niyan so bago a kiyanggimoat a kamamanosiyae si-i ko kiyapaka tindega niyan ko atoran a kamamanosiyae a tarotop, sa giyanan na si-i den ko miyaka phipira gatos ragon. Na sabensabnar a piyakabelang o manga Fuqahah si-i ko manga kitab a inisorat si-i ko manga thotolan, manga panagontaman, go tafsir so nganin a minitalingoma sekaniyan o Islam, a ped sa manga tomadeng a phembetad sa hokoman ko kaphagosara ko bager, sa so kathidawa na diden kha-aden inonta o si-i ko kamotoan go paliyogat so kapakalangkapaon. Na amay ka makatindeng so kathidawa na diden khapakay so kabonoa ko manga lokes odi na manga wata odi na manga babay go dipen mbono-on so manga biyag, go di khapakay so kakowa a radawan ko manga bangkay o miyamamatay kena ka dipen khapakay so kapaka sobra-a ko kaphembonoa ko manga rido-ai.

Na paramakabgai tano sa karina sa giyngkai a gi-i tano tharo-on na mararani a a khapayag tano so saba-ad ko manga tomadeng a miyanga papasad si-i ko lamalama o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa imanto si-i ko diyangka o nganin a minitalingoma sekaniyan o piyangakokowa-anon a ped sa manga kapasadan go manga adat sa giyngkai a kapapantagan a masa, go iyabay tano anan

ko nganin ko minggogolalan a betad sa kapaka-a-ayon niyan ko manga hokoman o Shari'ah Islamiyah.

Paganayron: so kapphephalangka ko kathidawa

Ped a manga onayan a miyapasad a bitikan si-i ko bitikan o kathidawa a kalalayaman na so kakhikinanglana o kapakalangka ko kathidawa ko ona-an o daonpen kapho-oni, na giyoto na kagiya sabap sa mata-an a so kapkha-aden o kathidawa na phaka-aden sa manga rarad kambitikan a katatamanan si-i ko ndolondolonan o manga inged a so saba-adon ko letlet o manga inged a gi-ithithidawa, go so pedon a saba-ad na si-i ko letlet a giyangkai a manga inged so go manga inged a a komikiyas, makaliyoliyo san so manga rarad a salakaw a so manonompang ko manga tamok o kadakelan go so pithanggis-a-an.

Go giyoto so manonompang ko manga kabnar o magi-inged go so manga ndatoan a pho-on ko manga inged a gi-ithithidawa odi na khikikiyas si-iko lupa o manga inged a gi-i thithidawa. Na sabensabnar a miya-aloy so pasodan a kapephakalangka ko kathidawa si-i ko paganaya daptar ko kiyaopakatan a bitiyara sa Lahay (the Hague) ko ragon a 1907) a so aya miya-aloy ron na "mata-an a paliyogat a di kapepho-onan so manga galbek ko kathidawa inonta ko oriyan o kiyapakaona-a ko kiyapaki tokawi ron sa daden a baon pakagagabenan. Na khabaloi a melagid o aya bontal iyan na so kaphakalangka ko kathidawa sa aden a sabap odi na inengka sa khaloi ron o inged a pakalalangkapen iyan so inengka ko manga tontot iyan. go rakes a pethontot niyan so kasembagaon, ka odi oto manggolaola na miyatanged a so kathidawa na makanggogolalanden). Inonta na mata-an a ped pen sa kiyapasadan a mata-an a so kapaka tindeg o kathidawa o dowa inged na khasabapan sa kakha-aden o kathidawa go so kapakapethondotondog o manga raradiyan sa diden khatolongan e kiyaona a kiyapaka langkapaon, ayaden a kadakelan a piyagapasan o manga inged a gi-ithithidawa na so ka-ada o kinisampai o kapaka inengka sabap sa an matanto so katibowa, na misabap san na kha-aden so kathidawa sa da a miya-adenon a atastanggongan o manga inged sa kinitemo o kathidawa, sa da baon kapaka iktiyar odi na kapephakalangkapaon.

So Shari'ah Islamiah na aden a tindegian san a mapiya a thatagodaya pantag sa giyangkai a bitiyara a maperoropa-an niyan so kababantogan a paparangayan go makambebeben ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-iko betad a sasakaon go paga-adatan.

Aya diron salakaw na mata-an a so Islam na di niyan kha-ayonan so kathidawa a kalontana sa aya mapipikiron na kapakapeges odi na kapakala-ad, go aya kathidawa a isosogo sa Islam na so linding ko inged pantag sa karna ko kapangarasi odi na

pantag sa kapakadayamang o panolon a nggolalan ko manga takes iyan a mapepento, Ogaid na mata-an aya a so di kapakaliyo ko kakhikinanglana sa kabaloi o kathidawa a isosogo, na sabnar a inipaliyogat o Shari'ah Islamiyah ko manga sondaro o manga Muslim go so manga olowaniyan sa diniyan kapho-oni ko kathidawa inonta ko oriyan o kapaka pamilia ko manga rido-ai ko telo a betad. Na aya masosowa o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na igira a aden a piyaka pagolowan niyan a nakoda si-iko sondaro na iwasiyatianon so kikaleken niyan ko Allāh ko kitetendo sa ginawaniyan (a komandar) go si-i ko manga ingempera iyan ko manga Muslim so mapiya a zowa-an. Oriyan niyan a tharo-on iyan "a pakithidawa kano ko rido-ai sa ingaran o Allāh go si-i sa lalan ko Allāh, pakimbonoway kano na obakano ndonsiyan, go obakano ndorat sa pasad, obakano peradawan, go obakano pamono sa bago a mama go babay go so tomatalikhod a phalagoy. Na igira minimbaratemoa-aka so rido-ayingka na dolonen kaon da-an so isako telo betad; dolonangka ko Islam ka anmabaloi a ped tano, na amayka somangka a phadeket ko agama iran na pangningka siran sa bowis, na amai ko masoat siran na baloyangka a bagian iran so kapakasarig ko Allāh ko kapakasarig ko Nabi Niyan, na targen ka so gi-ikiran kapakimbonoi, na amay peman ka sangka-aniran so kabayad sa bowis na pangnika sa tabang ko Allāh na go pakimbonoi ka kiran)⁽⁹⁾.

Na amayka aya betad o manga onayan o bitikan a langkap sa doniya na da makabetad sa kasala-an ko kasopaka ko tindeg a kapakalangka ko kaphidawa, na mata-an a so Shari'ah Islamiyah a malowag e okit na miyakabetad den sa kasala-an ko kasopaka sa giyangkai a onayan a bitikan a ini-itongian a paka-asal. Na so manga Muslim a gi-imakimbonoi ko manga rido-airan sa da kapaki tokawaki ko ka-khaden o kathidawa, go da ma-aden so kapakaphamilia kiran ko telo betad a so miyaona so kiya pakarayagaon, na khipatorai kiran so Diyat ko miyabono ko manga rido-ai, sa aya tindegon o Shafi-ie na mata-an a so diyat ko miyabono ko rido-ai na izan o diyat ko Muslim.

Ikadowa: so katoman sa pasad

So manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa imanto na si-i makambebeben ko telo a manga onayan a bitiyara; **Paganairon**, na so pamikiran a di mipezomala a sekaniyan so khipaliyogatiyan ko manga taw a gi-imakimbonoi so dikapakaliyo ko manga okit a kaphagosara ko bager a sandiyata. **Ikadowa**, na so pamikiran a kamamanosiyae sa si-i makambebeben si-iko katamani sa kiphagantapen ko bager a kasosondarowi ko manga taw a gi-imakimbonoi a diron ped so salakaw kiran. **Ikatelo**, na so pamikiran sa kakhawaraw sa makapemama-ana sa sa di makaliyo so manga okit o kambonoai, go so manga limpangan sa kambonoai ko nganin a diniyan makaphada so sarig ko ndolondolonan o manga taw gi-imakimbonoi kagiya mipapapliyogat ko makambabalabala ko simoket so

kapadati ko manga tanda a Red Cross go so Red Crescent, go lagidoto mambo so kapagadati ko kitaregen ko kathidawa, go so dikandorat sa pasad ko makapantagon ko manga taw a pephimityara-an a siran so kiya-ayonan o dow a makambabala ko simoket sa kapakadayon iran, na aya karangkom oto na so di kandorat sa pasad odi na so kakhada o sarig si-i ko manga galbek a pephagatoren o adat go so manga kapasadan go so kiyawpakatan ko makambabalabala ko simoket sabap ko kakhikinanglana san si-iko kaziyapa ko pephangabibinasa-an go so manga kalilid a phaginged (sibiliyan)⁽¹⁰⁾.

Na khapakay den a tharo-on a mata-an a giyangkai a manga onayan na sabnar iningonanao sekaniyan ko paganai a kiyanggekae ko kiyaphapasada o piyagayonan a bitiyara sa Geneva si-i ko ragon a 1864 sabap sa minipamayandeg o panizakai a International Red Cross so manga panagontaman a miyakasomag ko parinta a mai-isaisa a federal a Swiss ko ragon a 1864 sa kapaka-aden iyan sa mala a kalilimod a langkap sa doniya pantag sa kapherikisa-a ko sostonan a gi-ikindolona-an ko phangasasakit go phanga-a-angel si-iko oras a kathidawa sa aya miyaonga oto na so kiyapamirmae ko kapasadan a mitotompok ko kapephalihara-a ko phangasasakit go so phanga-angel. Go sabnar a miyapadalem ro-o so kiyakilala-a sa kababaloi a zokodan o manga phagda-an a manga ambulansia, go so phamolongan ko manga tantara a sondaro. Go sabensabnar minitarotop sa giyangkae a kapasadan so kiyapakalangka ko San Peterburge ko ragon 1868. Oriyan iyan na miyapasad a kiyapakalangkapawn a Bruxel ko ragon a 1874 a so da matanto, oriyanian na so kiyathimotimo a paganay sa Lahay (the Hague) pantag sa kalilintad ko ragon a 1899 a kiyasabapan sa kiya-aden o kiyapirmae ko madakel a manga kapasadan a langkap sa doniya oriyan niyan peman na kiyatondogan oto o ikadowa a kalilimod (a mala) sa Lahay (the Hague) ko ragon a (1907) a kiyasabapan sa kiya-aden o salakaw a madakel a manga kapasadan, oriyan oto na miyakatalingoma so miyakathondotondog a manga kapasadan sa Geneva a ikapat si-iko ragon a 1949 go so dow a protokol a inipagoman a initarotop ro-o ko ragon a 1977⁽¹¹⁾. Na aya kiyatimoanon na so kiyatanora ko manga onayan o bitikan ko kathidawa a so pephakaliyo ko pamikiran a kapameges a so miyambityara tano sa miyaona sa ki-i-itongian sa isa ko manga tomadeng o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa emanto, na antona-a so makapantagon ko Shari'ah Islamiah sa giyangkai a lamalama?

Sabensabnar a miyaona so Shari'ah Islamiah sa miyaka labi sanggibo ragon ko manga onayan o bitikan a kamamanosiyae si-iko nganin a manonompang ko betad a katoman sa pasad. Sa phayagen tano sa giyangkai a bandingan so diyangka a khaparoron so lamalama si-iko telo a manga rayagan sa nggolalan sa giyangkai a kha-aloi a ropa-an:

(1) So kabokae (ko kapasadan) na pangali ko kandorat (sa pasad).

Giyoto e igira a miya-aden ko let o manga Muslim go so salakaw kiran a ped a manga grupo so pasad odi na kapasadan, go miyapayag sa giyangkai a lompokan so nganin a aya mitotoro iyan na kandorat go kandonsiyan odi na kambarengkasa ko pasad na di khapakay so kagarobata kiran, inonta ko oriyan o kabokairan ko pasad iran go so kisampai kiran a giyangkai a kiyabokai ko pasad sa onotonot ko katharo o Allāh a maporo ago mala:

﴿وَمَا تَخَافُ مِنْ قَوْمٍ خِيفَةَ فَأَيُّدِ الْيَهُودِ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَائِزِينَ﴾ (الأنفال: ٥٨)

[*Na amaika ikhawan ka ko pagtaw so kandorat, na bokaingka kiran (so pasad) sa mapayag, mata-an! a so Allāh na di Niyān khabaya-an so mamakadodorata*] (Suratul anfal: 58).

So kandorat a pho-on ko rido-ai na di katoman sa pasad, ogaid na ped sa kaloag o paparangayan a mapiya o Islam na so dika pakipethidawa o Muslim ko taw a daniyan tomani sa pasad taman sa kapakitokawaniyanon. Na sabensabnar a kiyasagadan ko miyanganggogolaola o manga Muslim so kininggolalan o kaboka sa pasad, na miya-aden ro-o so madakel a miyanganggogolaola sa khasana-an tano a isabo a ma-aloi ron, ped ro-o so miyanggolaola ko masa o kadadato o Omar gowani a panotholon o Omair Ibn Saad a mata-an (a mipage-elet ko manga Muslim go giya Rome so City a pembethowan sa Arisus go mata-an a pephanotholen iran ko manga rido-ai tano so manga pagenes tano, na sabnar a miyapayag kiran so kandorat sa diran rekitano phayagen so manga pagenes o manga taw sa Rome). Na pitharo kiran o Omar Ibn Al-Khattab a miyasowaton so Allāh a (obaka kiran makaphembalingan na pakapamiliangka siran a mbegan ka siran sa sambi o omani isa a kambing so dow a kambing, na omani isa a sapi na dow a sapi a sambi iyan, omani isa a barandiya na dow a sambi iyan a barandiya, amay ka basiran pagiyog na began ka kiran oto na paka-awa angka siran sa giyangkai a darpa, na amay peman ka bairanoto zangka-a na barengkasa angka kiran (so pasad) go pakapelayatangka siran sa saragon, oriyan iyan na gobatangka siran).

(2) So kapaga-adati o manga Muslim ko manga kapasadan iran go so manga katantowan o diyandi iran.

Mararani a lebi a mala a karina sa kinggolalanaya na so sorat o Ali Ibn Abi Talib (karramallāhu wajhahu) si-iko isako manga sanasana-anian a si Astar Ibn Al Nakh-'eh (igiraa a miyaka-aden ka sa kapasadan go so rido-ai odi na bigan ka sekanyan sa kapakasasarig na pagaladen ka ko kapasadan ka so kitomaniyanian. go siyapen ka ko inibegay angka a kapakasasarig so sarig, go baloi angka a ginawa angka a kelong ko nganin a inibegaingka. Ka mata-anoto a daden a pedon ko manga paliyogat o

Allâh a melek bo. so manga manosiya na lebi siran san a mao-ompong a rakes a makambidabida siran a sabap ko manga baya a ginawa iran ko kapmamasla-a iran ko kipkhitoman o manga pasad, na obakaden ndorat ko inibegaingka a kasarigan, go obangkaden thithilakhapa so diyandi ika). Na da sangka-an si-i ka so Ali bin Abitalib na aya mata-an benar a inggogolalan niyan na so katharo o Allâh:

﴿ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلَهُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ كَيْدًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَصْعَلُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي نَقَضَتْ غَزَاهُمْ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبُورُ كُفْرُ اللَّهِ بِهِ ۗ وَالْبَيْعُ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَحْتَلُونَ ﴿٤١﴾﴾

[Na tomanen iyo so diyandi o Allâh igira a miyakindiyandi kano, go di niyo mbarengkasa so manga sapa ko oriyan o kiyatanto niyan; a sabnar a biyaloy niyo so Allâh a saksi rekano; mata-an! a so Allâh na katawan Niyan so gi-i niyo nggolawlaan (90) Na di niyo pagiringi so babay a kiyakasiyan so tiniker iyan ko oriyan o kinikibed iyan sa manga kanggolgol, Sa mabaloy niyo so manga sapa iyo a limpangan ko ndolondolonan iyo, sa kabaloy o isa a pagtaw a sekaniyan i madakel a di so isa a pagtaw: Giya bo a kipthepengen rekano ron o Allâh; na mata-an! a phagosayn Niyan rekano den ko alongan a qiyamah so sekano na di kano ron phagayonayon.](Surah an-Nahl: 91-92)

(2) So kapakasariga ko manga sogo go so manga (akila o manga inged) ambassador. Aya betad o manga sarawang (*crusader*) na pephamono-on iran so manga sogo o manga Muslim, na da kiran dolonen o Salahuddin so lagidoto ka sabap sa kakhikepiti niyan ko manga sogoan o agama Islam a da saninsaningiyan, na andamanaya i kakhaparo a katharima-a niyan ro-o, a sabnar a pitharo o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) “so katoman sa pasad a bala o kandorat na tomo a diso kandorat a bala o lagidiyan a kandorat”. Na giyoto na sekaniyan so onayan o bitikan a so miyatanto o pat (4) a kiyapokatan a manga bitiyara sa Geneva ko ragon a 1949. go so dow a *protokol* a iniganapon ko ragon a 1977, na sabensabnar a miyaona ro-o so Islam sa miyaka labi sanggibo ragon.

Na matatatap a diden ma-ada ko manga pamikiran so tothol i abi Raafi a pezogo-on o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) si-iko masa a sogo-on sekaniyan o manga Quraish ko Nabi (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) a ma-awid sa sorat na gowani a mailaniyan so Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) na somiyoled ko poso iyan so paratiyaya na pitharo iyan ko Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) “a diyako kiran khasoi go si-iyako rekanodn thareg sa kabaloi aken a Muslim, na aya miyabalo a sembagon o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) na ongangen a pekhlapiyat iyan so katoman sa pasad go parangay a mapiya, sa pitharoiyan: “mata-an a saken na diyako phaka sopak sa pasad, na kasoyka kiran a makasasarig,

na amayka magda-aka ko oriyanoto si-iko poso oka so nganin a matatago-on imanto na kasoy ka rekami.

Sabensabnar a phikhepitan o manga komandar o manga sondaro o manga Muslim a giyangkae a onayan a tindeg si-ipen ko paganay a kiyapakatalingoma o Islam go si-iko masa o manga khalifa o manga Muslim go si-i ko miyathayden a masa ko oriyaniran. Go aden a miyanggolaola si-iko manga thotholan ko manga Muslim a pephakatanto ko taman a randiyar a kiyathomangkedi o manga olowan o manga Muslim sa giyangkai a onayan sa aloin tano sekaniyan a pho-on ki Al-Baladhri ko kitab iyan a (Fotuh al-Buldaan) a mata-an a aden a pagtaw a ped ko manga taw sa Samarkanda a sabnar a piyanompangiran so khalifa Omar ibn Abdul Azis go piphanon iran so Qutaibah a wata i Muslim Albahily; sabap sa somiyoled ko bandaran iran sa miyakaokit sa sopak ko pasad go piyakabalingiyanon so manga Muslim. Na pizoratan o Omar so gobirnadador iyan ko maraniron a inged go inisogo iyanon a kisampai o panon iran ko Kali sa obakhatanto so panon iran na isogo iyan a kapakaliyo o manga Muslim sa Samarkanda, na benarden ka sabnar a ininggolalan o Kali a si Jami ibn Khatir a kiyapariksa-a niyan ko panon iran a miyanggolaola na inisogo iyan a kapakaliyo o manga Muslim pho-on sa Samarkanda, na miyabalo anan a sabap a kiyasoled o manga taw ro-o ko Islam gowani a mailai ro-o so kaontol o Datu go so kapiya o panarima⁽¹³⁾.

Inomangadai so miyaori ko manga Muslim thotomangkedan niran so nganin a kiyapadalman ko miyangao-ona ko makapantag sangkoto a manga onayan a paka-asal a ped ko manga onayan o bitikan ko manga simoket a phagosaran sa sandiyata? mata-an a so minikhoat a manga galbek a so minitalemba ko lamalama o ndolondolonan o manga inged a Arab go Muslim na mata-an a pekhatanto niyan so ka-a-awatiran sangkoto a manga onayan, na samaoto na kena oba piyakamemesa a kiyadadag iran ko lalan a matitho kagiya mata-an a siran miyakawatan siran ko paninggalan a kai-Islami ko nganin a mipapatorai kiran so kathomangkedi iranon a manga ontol a paparangayan go manga adat gowani a ilangen iran so balas a pitharo oto o manga mamponai ko kokoman (Fuqaha) ko manga Muslim.

Giyai e manga tanda o onayan a kakhawaraw a ron mao-ompong so manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na sabensabnar a piyanothol sekaniyan o Shari’ah ko sobra miyaka sanggibo ragon, ko kiyathaonga ko adat a langkap sa doniya oriyanian na so kiyatanoraon, na sayana tano a makhikinanglan a kapephananadmi tanoron imanto.

Ikatelo: So manga kabnar o piyangabibinasa-an ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata-an.

So manga kabnar o piyangabibinasa-an o ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata na makaperoropa-an ko dowasoson a ped sa manga onayan o bitikan, aya paganay ron na giyoto so miyakilala a kiyaopakatan a bitikan sa Lahay (the Hague) a so phembetad sa tamana ko manga okit a kaphagosara ko bager ko makapantagon ko manga taw a gi-i makimbooi, na giyai na khato-on so onayan iyan a marayag ko kiyalimod a mala a pantag sa kalilintad sa Lahay (the Hague) paganay na si-iko ragon a 1899. na ikadowa na si-iko ragon a 1907 go so kiyaopakatan a manga bitiyara a miyatondog sa dowao.

Ika dowasoson ko manga onayan a bitikan na giyoto so miyakilala sa phembethowan sa Bitikan a kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva, a so makabebetad sa kokoman o manga kabnar o piyangabibinasa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata melagid o ped o manga biyag odi na so miyangasosogat odi na so miyamatay, lagidoto a ipephatorai niyan so kakhikinanglana sa kapaka zenggaya-a ko manga taw a gi-i makimbonoay go so kena oba gi-i makimbonoay, go ipephaliyogat iyan a kabaloy o kaphagosara ko bager a sandiyata sa antap ko gi-i makimbonoai sa diron ped so salakaw kiran. Na giyangkai a manga onayan a bitikan na khato-on tano ko manga kapasadan sa Geneva ko ragon a 1929 go ragon a 1949. Oriyanian na miyakaoma so dowasoson a protokol a iniganap ko manga hokoman o pat a manga kapasadan sa Geneva ko ragon a 1949, sabap san na piyapakaisa-isa a dowanana a protokol a giyangkai a dowasoson a sapak o manga onayan a bitikan go miyapakada iyan a giyangkai a gi-iron kapakazenggaya-a sabap sa kiyapakablang a dowanana si-i ko siyap na kinipaliyogaten a dowanana ko manga tamana sa kaphagosara ko bager⁽¹⁴⁾.

Na amaiko batano phembitiyara-a so makapantag ko manga onayan a initali o kapephaginged a langkap sa doniya sa giyangkai a kaposan a sanggibo ago siyaw gatos ragon go so ika dowanggibo ragon na mata-an a so Shari'ah Islamiah ko paganay a kiyapakatoron o Qur-an go so kininggolalanenon o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go so manga khulafa al-Rashidun go so kiyapag ijtihaad o manga mamponay sa katao ko manga hokoman (Fuqaha) go so kinipanasalen iran ko manga piyangatitimbelan ko manga onayan niyan, na aya maptharo tano na giyangkai a Shari'ah na sabnar a minitalingoma niyan - si-iko lamalama a kapziyapa ko phangabibinasa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata- so kiyacompongan ko manga onayan a mapapasad a makararangkom sa miyaonaon sa kala go sosonan sa giyangkoto a manga onayan o bitikan a so minitalingoma rekitano o bitikan a langkap sa doniya sa masa imanto.

Na pakarinyagen tano den a giyangkai a siyap ko diyangka a pepharonon o betad.

(1) So kapaka zenggaya-a ko manga taw a gi-imakimbonoai go so manga salakaw kiran.

Aya antap sa giyangkai a kapakapezenggaya na so kaphontariya-a ko kaphagosara ko bager a kasondarowi sa si-ibo ko lagidiran a manga sondaro go si-ibo ko manga barandiya a kasondarowi.

Na sabensabnar a pindiyator o pat a manga kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva ko ragon a 1949, go so dowasoson a protokol a iniganapon sa giyangkai a mas-alah sa bontal a kiyaimpidan. Go sabensabnar a miyapayag tano sa miyaona so Hadith o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) makapantag ko manga olowan o manga sondaro a so mararani a khipalad sa miyathipasal go miya-ator a kai-impidan sa giyangkai a mas-ala.

Na sabensabnar a miyakatalingoma so Abubakr al-Siddik a paganay a Khalifa ka aniyana mabager a giyangkai a ma-ana ko gi-niyan kimbitiyarain ko isa ko manga komandar o manga sondaro niyan, gowani a tharo-oniyan: "a saken na phanginsana-an ko reka so sapolo; obakaden pamono sa babay, go wata, go miyaloks, go so miya-angel, go obakaden pamata sa kayo a phagonga, go obakaden pamowag sa batiyokan, go obangkaden totonga, go obakaden paminasa sa torogan, go obakaden pamono sa kambing odina sapi, obakaden ka-akingi sa katatalawi go obaka ndonsiyan (ma-ana kandorat). Go sabensabnar a iniwasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko Khalid ibn Waleed so di kaphamabae ko manga taw a khigagalbek a kalilid a pephaginged (sibiliyan) gowani a tharo-on niyanonon (mata-an aya a diden kha-aros so kabonoa ko manga khigagalbek) go inisapariyanon so kapangagaw, ko kiyatharoniyanon (di rekami ped so taw a mithaban odi na miyangagaw odi na somiyogo sa kapangagaw).

(2) So manga tamana ko kaphagosara ko bager.

Miya-aloy tano a mata-an a so kathidawa si-i sa Islam na kamotowan a maphendidiyangka ko diyangkaiyan, a sekanyan so kapakithidawa a pantag sa karna ko rido-ai, na misabap ro-o na patorai so kapakaphasiyonot ko kokoman a kaphagosara ko bager a pantag sa kamata-ani ko antap sa di makalampas, a sekaniyan so aya katawi tanoron si-i ko bitikan a kamamanosiyae na manga tamana ko kaphagosara ko bager. Na khato-on tano so kininggolalanen san ko tindeg o Omar ibn al-Khattab a inisampai sa kiya pakatarga niyan ko Khalid ibn Waleed sa inisambi iyanon ko atastanggongan niyan so Abu Obaida ibn Jarrah sabap sa miyainengka iyanon so kadakel a miyapatai o Khalid ko manga rido-ai,

sa gi-inyan katharoa ko makikilala a katharo iyan “mata-an a aden a matatago ko pedang o Khalid a mapened” ogaid na piyakapiyaniyan so gi-ikapaki thidawa o ‘Amr ibn ‘Ash sa kiyatabana niyan sa inged a Miser (Egypt) sabap sa inipayapat iyan so sondaro niyan sa pephagaden sa manga kapasadan go kena oba siran gi-i pakimbonoway, na pitharo iyan ro-o a “inipamemesako so gi-ikapaki thidawa o wata o ‘Ash, mata-anoto a kapakithidawa a malenggaw”. Na so manga tamana o kaphagosara ko bager a sandiyata na ma-apedon so kaosara ko alibai ko kathidawa, ka aden a katharo: (a mata-an a so kathidawa na kapaginakala) na giyai na katharo a benar. Na sabensabnar a miyapanothol a pho-on ko Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) a mata-an a pitharo iyananan, ogaid na so nganin a piyakay o Islam si-i ko lamalama o kapaginakala na di phakasoled ko kaplalalong odi na kandonsiyan, samawto na so katharo a kapakambida-a ko kapagakala a papakain, go so isasapar a miya-aloy sekaniyan ko daptar a 24 a ped ko atoran sa Lahay (the Hague) ko ragon a 1907, makapantag ko kathidawa sa kalopa-an, na sabnar a miyawnaon so Islam sa miyamakasobra sanggibo ragon. Na ayaden a kha-aloi tano a khabaloi san a karina na so nganin a inizorat o Omar ibn Khattab ko isa ko manga poporo ko sondaro niyan ko kinithidawa-an o manga Muslim ko manga Persian sa kiyatharao niyanon: (Sa minisampay raken a mata-an a aden a manga mama a ped rekano a gi-iran peloba-an so mama a ped ko manga taw so Persian taman sa kagiya ko malagoy so mama go miyaka pagapas ko palaw, na aya pitharo-onon o mama a Muslim na dika pekhalek, na kagiya ko raoten niyan na biyonoian, na mata-an a saken na pezapa-ako ko makaphapa-ar ko ginawako ka da a misampay raken a sakataw a mama a nggolaola-an niyanoto, inonta na pota-anaken sa olo), samaoto na giyanan i kapagakala a isasapar a makaphapasod ko kandosiyan go kaplalalong sa nggolalan kapephaka sariga ko rido-ai na oriyaniyan phemarata-anbo. Na Sabnar a inisaparanan o Islam, oriyaniyan na miyakaoma so piyagayonan a bitiyara sa Lahay (the Hague) ko oriyano miyaka labi sanggibo ragon na inisapariyan mambo. Na sabensabnar a inosar o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so kaosar sa akal a mapapakay ko kinithidawa-anian ko mbawatan o Quraidha sa minggolalan ko mama a ped ko makikilala a pamilya a Gاتفان. Go miya-aden ro-open so tanto a madakel a miyanganggogolaola, ogaid na so kadandan a ngkoto a miyanganggogolaola na miyaphasod ko manga rarayag a tindeg sa gi-ikapakazenggaya-a ko kapagalibai a mapapakai go giyangkoto a si-i makaphapasod ko kaplalalong go kandonsiyan.

(3) So manga kabnar o phanga-a-angel go so pephangasakit.

So Islam na ni patoray niyan so kapiya a gi-i kindolona-an ko phanga-a-angel go so phangasakit, sa di khapakay so kapakimbonoai ko manga angel go miyanga sosogat na kena ka patorai so kipangalimo-on kiran go so kikapdi-in kiran go so kaphamolongi kiran, na kena oba mawatan so thotolan ko manga sarowang (*crusader*), a rakesh o nganin a kha-aloy tano sekaniyan langon ko tindeg o Salahuddin

Al-Ayyubie. Na aya kha-aloy tano si-i na mata-an a so Islam na hiyaram iyan so kapakimbadala sa lagid (o galbek o rido-ai) ko mipantag ko manga kalalalongan a pkhitana a pho-on ko rido-ai. Na dikhapakay so kapkhowa radawan (ko bangkai) apiya pen so aso a tangkheb sa lagid o kiyatharaoon o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam). Na ped ko manga takes o Islam sa giyangkae a bandingan na so dikhapakai o kaphamabae ko taw a inilebad iyan so goma-anian, sabap sa mata-an a sekaniyan na miyadaden ko kababaloi niyan a gi-i makimbonoai, na so Islam na diniyan phakain so kapakimbonoai ko kena oba gi-i makimbonoai. Lagidoto mambo a di khapakay so kabonoa ko taw a tomiyalikhod a ped ko pizakatawan ko rido-ai sabap ko kiyabaloi niyan a kena oba ped ko manga taw a gi-i makimbonoai. Na giyangkai a kiyapakazenggaya na dapen maraot a giyangkae a kapapantagan a bitikan a langkap sa doniya.

Na aya piyakaratarataon sa ginawa na so manga Arab imanto go so manga Muslim sayana siran a miya-awat ko manga ndaowan o Shari’ah a malowag, go tanto siran a miya-awat ko manga okit o miyaona a manga pipiya a miyagintaw ko agama.

(4) So manga atatanggonan ko makapantag ko manga bangkay o miyangabobono:

Inipatoray o manga hokoman o pat a kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva si-i ko ragon a 1949, so kapagadati ko manga bangkay o miyangabobono go so miyanga a-aled, go so kinisaparen ko gi-iron kapratae odi na so manga bangkairan. Sa lagid o kinipaliyogaten o manga inged sa kapakaparoli sa manga tagotao ko miyamatay go so kilebengen kiran ko oriyaniyan ko kiyatangkeda ko manga ka-atawi kiran sa sarta a khapakawit so khisosoratan ko manga ngaran iran si-iko inged a kapopo-onan niran.

Na gowani a makatalingoma so Islam na sabnar a aya betad a minggolalan a galbek na so kapkhowa radawan ko miyamatay, go so kipephamolongen (sa gani) ko miyamatay, ogaid na so pipharangay o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) ko kiyathidawa sa Badr na sabnar a minitolad iyan so paparangayan o Islam go so kapephagadati ko manga bangkai o miyamatai sabap sa inisogo iyan a kilebengen ko miyangabobono ko manga Musrik. Oriyaniyan na ayaden a lomiyagadai a manga adat ko kambononai na so kapaka-a-ayon niyan ko manga hokoman o Shari’ah Islamiyyah sa kipharegen ko kambonoai sa taman sa malkat o omani sagorompong so miyamatai kiran go so miyanga-a-angel kiran ko darpa a pithidawa-an. Na so peman so makapantag ko pephangasashahid ko manga Muslim na iphelebeng siran sa di siranden perigo-on go khapanen sa pekhasana-an a ikolikos kiran so manga nditaren iran a so masosolot iran ko kiyapangasashhid iran. Go ped a pekha-aloi sa giya bandingan na mata-an a so Otbah ibn Amir al-Juhany na sabnar a inawidaniyan ko Khalifah Abu Bakr so ulo o isa ko miyamatay a manga Musrik na kiyararangitan so Khalifah Abu Bakr na pizorataniyan so manga komandar iyan sa aya katharo iyan:

“Oba-aden a maowit raken a ulo, ka o manggolaola oto na sabnar a mimalawani kano – ma-ana lomiyawan kano sa thipho a pantag sa iphamolong (sa gani)- na ogaid na khasana-an akenden so sorat go so tothol⁽¹⁵⁾.

Na sabensabnar a inombongan e Mohammad Hassan al-Shaibanie magosay a giyangkai a isa a miyanggolaola sa kiyatharao niyanon: (a mata-an a giyai na sasoson ko kaperadawan, ka so ulo na bangkai, a wajib so diniyan kapekhabinayar, ogaid na ipelebeng ka pantag sa kiphagawa-an ko phakaringasa, giyanan e miyakaontol a piyakinggalbek, sabap ko katharo o Allāh a:

﴿فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ﴾ القرة: ١٩٤

[Na sa taw a pamaba-an kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapamabae niyan rekano, go kalken niyo so Allāh...]⁽¹⁶⁾. Na so kalek ko Allāh na kha-awat tano niyan ko antangan a marata a kapphamolong sa gani, go so ka-ada o kiphembadalen ko lagid (ko rido-ai).

(5) So manga kabnar o manga biyag go so okit a kindolona-an kiran.

Aya kilangan o kiyapagomareg si-iko gi-ikindolona-an ko manga biyag na so manga hokoman o kiyapagomareg a so ron miyakaokit so manga onayan o bitikan a langkap sa doniya ko gi-i kindolona-an ko manga taw a gi-i makimbonoai. ka si-i sa paganay na aya betad o manga biyag na pephamono-on siran, go pepheanegen siran, go pephamotoolen so manga anggaota iran, oriyanian na si-i ko kinitakap iyan na aya miyailay na so kanggonai kiran, na samaoto na miya-aden so kaphembiyaga kiran goso kipethogalinen kiran sa manga oripen. Na saden sa pephakabatiya ko kiyatimoan ko manga bitikan e Justian na khailay niyanon so makanggogonanao sa mata-an a so pamikiran a kathaoripen na aya po-onaniyan na so galbek a kapakabiyag⁽¹⁷⁾. Na sabensabnar a aden a bagian o inipamanorat o manga ala e kenal ko agama (Fuqaha) go so manga mamponay sa pamikiran a marayag a sangan sa kinitogalin o gi-ikindolona-an ko manga biyag ko kathidawa pho-on ko kailai a kapangongoripen sa minitogalin ko kapakindolona a kamamanosiyae. Na aya kha-aloi tano san na so inisorat e John Jack Ruzu si-iko makikilala a kitab iyan (Al-‘aqd al-Ijtima’eh) aya katharo iyan: “Sabap sa aya mababalo i antap ko kathidawa na so kapaka pagombasay o inged o rido-ai na mata-an a so kabonoa ko manga taw a phendimpisaon na khito-ong sa galbek a mapapakai amaiko aya betad iran na khia-awid siran sa goma-an, ogaid na siran na giyabo a kibaba-aniran ko manga goma-an iran go so kasangkop iran na khabalo i siran a matag manga taw a khakalilid, na da a taw a baniyan bagian so kapa-ar odi na kabnar ko manga niyawa iran. Na sabap ro-o na patorai a disiran mitogalin ko kao-o-oripeni a sambu o kathatakna o kaoyagoyagiran). Matan a giyangkai a manga tindeg na makaphapasod ko manga tabiat a manga onayan a bitikan go masasandai ko matatarima a pamikiran, na sabensabnar a miyasamporna o ikatelo a kiyapasadan a bitiyara sa Geneva ko ragon

a 1949, so mapepento a pantag bo ko kindolona-an ko manga biyag sa kathidawa, so manga kabnar o manga biyag go langkap a siyap kiran a so makaperoropa ko patorai a kindolona-an ko manga biyag sa kathidawa, a sekanyan ko kathitho niyan na madakel. Na sabensabnar a miyakatalingoma so paganai a protokol a iniganap ko manga hokoman o pat a kiyapasadan a bitiyara sa Geneva a miyanggolaola ko ragon a 1977, iniphagoman ko manga kabnar a go manga kasarigan a bagian o manga biyag. Na sabensabnar a miyaka talingoma so Islam si-iko oras a aya mababaloiron a kapephagilaya ko biyag na kailai a pekhasalinsalin ko let a kambonoa ko manga biyag go so kaperanega kiran go so kabnar sa kapethaoripna kiran, na samaoto na antona-a i miyabalo i tindeg o Islam ko manga biyag?

Sa kilangen tano den san ko dow a manga onayan a bitiyara. 1) So gi-i kindondolona-an o manga Muslim ko manga biyag ko manga rido-ai. 2) So tindeg a manonompang sa kabokai ko manga biyag.

1) So gi-i kindolona-an o manga Muslim ko miyangabibiyag ko rido-ay;

Pitharo Allāh a Maporo ago Mala ko kitab iyan a marayag ko kini ropa-anyan ko miphipiyapiya ko manga Muslim:

﴿وَتَطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ وَنَحْنُ بِسِكِينٍ وَأَسِيرِينَ﴾ الإنسان: ٨

[Go pephakaken niran sa pang’engken si-iko kapekhababayai rekaniyan so miskin goso wata a ilo go so biyag]⁽¹⁸⁾ benar so Allāh a lebi a mala. Lagidanan a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pitharo iyan: “Ayaden a nggolaola-a niyo makapantag ko manga biyag na so mapiya). Na miyabalo i aya a lagid den oba inisogo ko manga Muslim so kapiya a kiphendolona-an ko manga biyag si-isa tangan iran ko miyamaka labi sanggibo ragon, si-iko masa a aya betad o manga biyag na pephamono-on siran, go pepheanegen siran, go pephamotoolan siran sa manga anggaota, oriyan niyan na pephamimisaya-an pen so saba-ad kiran. Na sabnar a inokitan o miyaona a manga ala i paratiyaya so kapiya a kindolona-an ko manga biyag sa kathidawa apiya pen antona-a i tindeg o manga rido-ai, sa daden minggolalan so onayan a tindeg ko kidadalen ko lagid (o galbek o rido-ai) si-iko manonompang ko kaphembono a ko manga biyag, na gowani a bono-on e Richard “a giraran sa poso a arimao” so telonggibo a manga biyag a Muslim si-i sa hadapan a baital Muqaddas sa Palestine ko oriyan o kiyapaka sariga niyan kiran, na aya miyabalo i inibalaon o Salahuddin na so kininggolalan niyan ko manga hokoman o Shari’ah Islamiyah sa daden a miyabono iyan a isabo a biyag, go daniyan pen nggolaolae sa marata, sabensabnar a piphiyapiya-an o manga Muslim so gi-iran kindolona-an ko miyangabibiyag iran ka pada-adat iran ko manga hokoman o agama a da saninsaning iyan si-iko Qur-an a Sesela-an go so Sunnah o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go sabensabnar a miyabalo i so manga Muslim a pembegan iran sa pangngengken so manga biyag go pangnginomen.

2) So kapephakaliyowa ko manga biyag si-i sa Islam;

Mindakel so gi-i kapanothola ko makapantag ko tindeg o Islam ko kaphembokai sa patong ko manga biyag, na mithendeg so saba-ad ko kiyasanae ko tindeg a pizakatawan sa diden ipagendod ko manga onayan a paka-asal ko makapantag ko kaphembokae ko manga biyag, a so khapakay so katimbelaon sa giyangkae a kha-aloi:

- Si-iko kiyathidawa sa Badr na romiyamig so Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) ko pamikiran o Abu Bakr go piyakaliyo niyan so manga biyag sa nggolalan sa awn sa ginawa (pida) oriyaniyan na miyakasoy so miyaolaola sa kaboka (sa biyag) gowani a tabanen niran a Makkah sa aya pitharo iyan ko manga taw ron: “a lalakaw kanoden ka sekano na manga maradika kano”. Na kena oba miyabaloy a giyangkanan a dow a miyanggolaola oba giyananbo a dow, ka sabnar miyanggolaola a biyoka-an sa patong o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so Thomama ibn Uthal a datu o manga taw sa Yamamah sa daden a aon sa ginawa (pida).

Mata-an a so kaphembokai ko manga biyag sa kapdi (daden a sambu) odi na ka-aon sa ginawa (pida) (a nggolalan sa tamok odi na si-iko kapaka-a-ayon niyan ko tindeg o Shafi’ie a kapakipezambi sa biyag ko salakaw ron), na aya mata-an benar na sekaniyan na paka-asal a onayan a bitikan, onotonot sa kiphenggolalanen ko katharo o Allâh a Maporo:

﴿فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ هَرُّوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا انْتَهَضْتُمْ مَعَهُمْ فَشَدُّوا أَلْوَابَهُمْ وَأَمَّا بَعْدُ فَأَمَّا فِيكُمْ بِمِثْلِ مَا آتَاكُم مَّا أُورِثَهَا ۗ مُحَمَّدٌ ٤﴾

[Na igira minithemo niyo so miyamangonkir na kapotol sa manga lig, taman sa igira miyapakadakil iyo so kapphamonoa kiran na ilota niyo so kapamatong (na pakaliyowa niyo siran) sa kapdi ko oriyaniyan taman sa mibtad o kambonoai so manga pepened iyan] (Surah Mohammad:4)”

Si-iko manga kainotan a manga betad go si-iko masa a nggolaola-an o manga rido-ay o manga Muslim so kapephamimisaya-ana ko manga biyag a manga Muslim go phapasa-an niran siran ko manga padian, na inibadal o manga Muslim ko manga rido-airan so lagido pinggolaola iran sa piyamimisaya-an iran mambo so saba-ad a manga biyag ka andikhitaralo o manga rido-ai so manga tindeg iran ko manga biyag ko manga Muslaim. Na miyabaloi aya pantag sa gi-ikinggolalanen ko katharo Allâh:

﴿فَمَنْ آغْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَآغْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا آغْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ۗ الْبُقْعَةُ: ١٩٤﴾

[Na sa taw a pamaba-an kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiya pamabae niyan rekano] benar so Allâh a lebi a maporo:

Mata-an a so kiphembadalen ko lagid (o galbek o rido-ai) na saya minitateg sa giyangkai a tamana ko manga Muslim, sa daden mapakai ko manga Muslim so kabonoa ko manga biyag ko manga rido-ai si-iko masa a piyamoto o manga rido-ai so manga biyag a manga Muslim, na sabensabnar a miyaona so kiya aloyatano ko tindeg o Salahuddin Ayyubi ko kiyabiyaga niyan ko manga sarawang (crusader) minsan pen miyanggolaola so nganin a pithindegan i Richard -a giraran sa “poso a arimao- ko kiyabonoa niyan ko manga biyag a Muslim.

Polimposan

Giyanan so –piyangaloi sa - maga-an a saba-ad ko manga hokoman o Shari’ah Islamiyah a ped ko manga kabnar o manga taw a gi-i makimbooi go so piyangabibinasa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata si-i ko ilayanon o manga Arab a manga Muslim ko diyangka a pipharoron o betad, na so manga kitab a a Fiqh na mipepeno-on so madakel a inipamanorat a bandingan a manga thotholan odi na manga kathidawa sabap sa minipalad o manga mamponai sa katao ko hokoman (Fuqaha) so madakel a kiyapakazapasapaka ko manga paka-asal, go inipaniyasal iran so manga hokoman, na miyakamba-al so manga ijthihad iran sa pithamanan a pamikiran a miyakanggaganapa si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa emanto a kapapantagan a miyaonaon o Shari’ah Islamiyah so kapephagingedi sa doniya ko miyaka labi sanggibo ragon, na kena ka diden mapipinda a kapekhaona o Shari’ah Islamiyah ko nganin a pekhakenal o manga Fuqaha sa masa emanto a kapephagomani pantag ko kapziyapa ko phangabibisa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata.

Na opama ka aden a bagian tano a katharo sa polimposan a giyangkai a tothol na aya lalag tanoron na mata-an a so kathidawa na apiya pen aya betadiyan na kamotowan a maphendidiyangka ko diyangka iyan inonta na mata-an a sekaniyan (a kathidawa) na lagid o kiya tharoaon i Ibn Khaldon a (mata-an a so kathidawa na diden ma-ada si-iko kipekhitalemba iyan ko manga ka-aden sa ipo-on den ko kiya-adenaon o Allâh).

Na opama ka ped ko lebi a dimipezomala ko onayan a matatarima a pamikiran ko pantag sa kapagadati ko onayan a bitikan na so kakenalaon. Go opamapen ka aya betad o manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa imanto si-i ko manga kapasadan a pimba-alan a aya malaon na so pat a kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva ko ragon 1949, na ipapaliyogat iyan ko manga inged a mipapasada so kanggalbeka sa kapakalangkap o kenal sa giyangkai a manga hokoman, na mata-an aya a si-i ko mipantagon ko manosiya a Muslim na khalbodanon amai ko makenal iyan a mata-an a so manga onayan o bitikan a pimba-alan o manosiya na ipephatorai niyanon so kapagadati ko manga onayan a bitikan

sa gi-i kindolona-an ko phangabibinasa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata. go mata-an na so betad na sobra pen ko kababaloi niyan a onayan a bitikan a pimba-alan a manosiya, ka sekaniyan na onayan a bitikan a somosogo a pho-on ko Allâh a lebi a maporo ago mala, na samanan na mata-an a sekitano na aya gi-i tano san imbitiyarae na soden so kagdama ka-agamae sabap sa aya gi-i nggalbeken o manga Muslim na so kapaga-adati ko manga onayan a bitikan o agama iran na sabap ro-o na patorai so kandod ko manga onayan a bitikan o Shari'ah Islamiyyah go so thotholan ko miyanga o-ona a miyamagintaw phiyapiya ko agama ko paganai a kapakaborantaw o Islam pantag sa kitapelek o pephangasosogok a lalangan si-iko gi-i kapaka thomlanga sa sandiyata ko letlet o manga lompokan o manga taw a gi-imakimbonoi a ped ko manga Arab go manga Muslim a so pekhamasa-an tano sekaniyan ko gagawi-i daondaw.

Adenpen a makhikinanglan ro-o a ilayan o manga Muslim a Arab pantag ko manga kabnar o manga taw a gi-i makimbonoi go phangabibinasa-an ko kathidawa ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata, na miyawajib ko manga Arab go manga Muslim a kapakalangka iran sa giyangkai a manga kasoratan go manga pamikiran makapantag sa giyangkai a pangilaylayan, sa diden nggalbeken o manga taw sa sedpan a alongan a giyangkai a atastanggongan. Ka sigurado den a khato-on tano ko manga ndaowan o ontol a agama Islam so nganin e isasapariyan so kapanalimbot go so kaosara ko bager a sandiyata si-iko kaphangimasada ko manga simoket a so pekha-aden ko ndolondolonan o manga Arab go so manga Muslim.

Na aya patot ko manga Arab go so manga Muslim na so kasongkada iran ko katharo o Allâh a maporo:

﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْآخَرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبَغَىٰ حَتَّىٰ تَبِغِيَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَتِنًا فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٩١﴾ ﴾

[Na owaden a dowâ ka sagorompong ko miyamaratiyaya a phembobono siran; na tanora niyo siran, na amay ka phanalimbotan o isa sa dowao to so ped iyan na pakimbono kano ko phanalimbot taman sa di mendod ko sogo-an o Allâh, na amay ka mendod, na tanoraniyo siran ko ontol, go paginontolan kano. Mata-an! a so Allâh pekhababaya-anian so manga o-ontol. So miyamaratiyaya na ayabo magariyari, na tanora ninyo so manga pagari niyo, go kalken niyo so Allâh ka angkano mipangalimo]. (Surah al-Hujurat:9-10).

Sabensabnar a miyakarayang rekitan sa giyangkai a kilangan a mapontok, a mata-an a so manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na da makaliyo ko ndaowan o Islam ko apiya antona-a a betad, kena ka mata-an a so kadakelan ko

manga onayaniyan na pekhaton-on so manga tomadeng iyan sa giyangkai a agama a linang.

Tawfikan tano o Allâh si-iko nganin a kapapadaleman sa kamapiya-an o kamamanosiyae, go so manga Arab, go so manga Muslim, ka mata-an a so Allâh i pithaman a mapiya a panarigan, go samporna a petharima ko pangni.

Manga References:

- 1) Dr. Salahuddin Amir, Pamkasan o Piyangadian ko Bitikan o manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata, Paganaya kinitomboknon, 1976, Darul Fikril Arabi p.90.
- 2) Dr. Faisal Nahum, Dean sa Kulliyat Hukok sa University Adis Ababa, Katharo a Pamkasan ko Ikadwa Halaqa ko Bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae sa Baundi, Cameron ragon a 1982.
- 3) So Inidal a si Datu Hashim, Pamkasan ko Bitikan langkap sa doniya a kamamanosiyae, ped ko miyanga peprint a ICRC, Cairo ko ragon a 1990, p. 5.
- 4) Miyaona a miya-aloi (3)
- 5) So Mosawira a si Ali Ali Mansoor, So Shariah Islamiya go so samarba a bitikan a langkap sa doniya, ped ko miyangitotmbok a maporo a Majlis ko manonompang ko Islam ragon a 971,P,305.
- 6) Miyaona a miya-aloi, Pangdangan a 306
- 7) Miyaona a miya-aloi, P, 47. Matatago-on so toroano mizorat ko kitab a Sidio pantagko sibilaiso Arab. Mya alloy nyanona mataana so kakhawaraw na minitogalin ko manga taga sarowng sa sedepana alonga a si-i paka asala poon ko manga Arab.
- 8) Myawnaa pandangan,P8. Si-i ko kini pakilalaan ko kitab consultant Ali al Mansoor ko osayano Shariah agoso Canon adoniya a makadadayamang.
- 9) Myawnaa pandangan,P296.
- 10) Cornel Datu Hashim, myawnaa pandangan,P,9.
- 11) Salahuddin Amir,myawnaa pandangan,P31 agosi-i ko oriyanyan.
- 12) Surah nahl, 2 ayat 91,92.
- 13) So Cadhi Fadi Dawlan, so myanga bibiyag ko kathidawa sa Shariah Islamia agosa kaphaginged o Canon sa Doniya, pdsa myanga papasada print sa ompongana Hilal Ahmar(Sawpaka ulan)sa Iraq ,Baghdad1985,P,17.
- 14) Cornel Datu Hashim, ipat ko manga batngera tao sa Palestine, pda myanga print a Committee a Lujnah Red Cruz,Cairo ragona 1990,P,9.

- 15) Muhammad ibn al Hassan al Shaibani, ini khaati al Sarkhasi, al sayr al kabir, ini Print a Cairo University, P, 277.
- 16) Surah Baqarah, Ayah 194.
- 17) Cornel Sayid Hashim, so kapiya pyai ko myanga bibiyag sa kathidawa si-iko siron sironгаа manga hukoman sa Geneva, pdko manga print a red cruz, Cairo 1991, P2, gosi-iko oriyanian.
- 18) Suratul Insan, Ayat ika 8.
- 19) Surah Mohammad Ayah 4.

- So Inidal a si Sayid Hashim
- Abogado, go pekhowa-an sa mosawir ko bitikan.
- Miyaona a Pekhowa-an sa mosawir ko bitikan a ICRC sa Cairo.
- Miyaona a akila o manga kasondarowi ko pamendeg a kasasandiyata-an a inged a Egypt.
- Mimbero ko Majlis a opisinaa ompongan sa miser ko manga tantara si-i ko manga crimes.
- Mimbero ko Jamiah Miser ko Canon alangkap sa Doniya.
- Mimbero ko kaw ompongan a Canon sa Doniya ko criminal a kaso.
- Miyaka darpa ko madakel a manga-ala a kalilimod (conferences) go manga Seminar, na miyapasad iyan so manga kitab a inisorat pantag sa manga bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae.

SO KAPHELINDINGA KO PHANGABIBINASA-AN KO KATHIDAWA, KO ILAYANON O SHARI'AH GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE.

Inisorat e: Colonel Ahmed Ali Al-Anwar

Pamkasan:

Ipho-on sa paganai a kiyapakasimbowang o manga thotholan (*History*) na so kathidawa na pekha-aden a minitenai ko kamamanosiyae si-i ko langowan o manga masa. Na sabensabnar a adna miyanganggogolaola a manga kathidawa a phamakapolang a mithagorar so kiya pakabinasa niyan ko kamamanosiyae si-i ko kiyasagad o manga ragon go so manga gatosan ragon. Na miyabaloy a giyangkae a manga kathidawa- go diden mapipinda- a pekha-antiyorijan so manga Inged go pekha-aroraya iyan so manga pagtaw, go pekhabinasa niyan so manga tanda o bandaran go so pathamotamokan o pephaginged, na pephagompot so raradiyan a marata si-i ko gi-i kapaka thondotondog o manga masa ko ilayan sa kapephagozor sa mala o manga sandiyata go so manga kasangkapan sa kapaminasa.

Na sabensabnar a minisogat ko kamamanosiyae ko orijan a giyangkanan a manga kathidawa so manga betad a margen go so manga sasakit a minisampay ko ponto a piyaka lek'lek go tanto a piyaka-arim-arim, go miyagdam a doniya sa masakit so dow a manga-ala a kiyanggira sa doniya sa giyangkai a soled a *century* (magatos ragon) a so rarad a dowato na di maphagma ko pithanggisa-an. Na sabnar a miyanganggogolaola ko ona-an, go si-iko pageletan a dowato go si-i ko orijan niyan so manga kathidawa. Na si-i ko tendai o miyaka limanggibo (5000) ragon sa *history* na aden a minitalemba a sapolo a go pat nggibo (14,000) a manga kathidawa, go si-i ko tenday o miyaka telo nggibo a go pat gatos (3,400) ragon a pekhaori na daden a miya gedamon a doniya a kalilintad a rowar ko soled o miyaka dow a gatos ago lima polo (250) ragon.

Sabensabnar a aya miyawafat a mini sabap ko paganai a mala a kiya pakanggira sa doniya na sapolo ka miliyon (10) a manosiya, liyopen ko dowapolo ago isa (21) ka miliyon a miyangawawafat a sabap ko manga paniyakit, lagidoto mambo so kiya-aden o ika dow a mala a kiya pakanggira sa doniya, a aya miyangawawafat na patpolo (40) ka miliyon a manosiya.*

Na sabnar a tiniyoba a doniya ko tenday o miyaka patpolo ago lima (45) ragon a so miyaninggaposan -ipho-on ko kiya pasad o ikadowa a mala a kiya pakanggira sa

* International Magazine a Red Cross, bilangan a ika. 29, Jan-Feb 1993, pandangan a 12-28.

doniya - sa kiya aden o nem polo ago dow a (62) a manga kathidawa a aya moripori ron na so ika dow a kiya paka thidawa sa Gulf.

Na sabensabnar a minibida a giyangkai a miyanga o-ori a kathidawa sa kapened o manga kabinasa-an, go so kadakel a tanto o miyamatay, go so minitaralo a dimapiya a rarad ko kaoyagan a giyangkakan a manga Inged go so pekhambowatan a paka-asal o manga pathamotamokan iran, taman ko biatan a paka-asal na da maka lidas ko manga rarad iyan a marata, a so lomiyadolad so rarad iyan a phakabinasa ko manga ped a Inged a da labot iran ko mitatalemba a kathidawa.

Na sabap sa langonoto, na romiyamig so manga panagontaman o manga Inged sa katagoe o manga komakamal ko manga Inged sa sangkot ko ka pephagagaw ko kathidawa (sa diniyan kakha-aden) inontabo ko betad a kamotowan a minitaralo. Na ped sa dimiphanalipenda-an ko manga kapasadan go piyagayonayonan a langkap sa doniya a so tiyagoan niyan sa sangkot so kapephagagaw ko bager na so kapasadan o manga lompokan o manga nasiyon, go so kapasadan a Brian Kellogg, oriyanian na so kapasadan o miyagisaisa a manga Inged (UN) a ini patoray niyan ko langowan a mimbero a manga Inged so kitapeleken ko kaphagosar sa bager odi na so diniyanon kiphangangaleken ko apiya antawa-a a Inged melagid o aya khasobar iyan na so kalilintad iran odi na so kapaka thatarambisa iran sa politika.

Na sabap ko kiyabaloy o kathidawa a kamamata-anan a gi-i manggolaola minsan pen inisapar so ka pephagagaoron na go so kini khakagoada-anon o manga nasiyon, na sabap san na mata-an a miyabaloy so kakhikinanglanaon a diden miphanalipenda-an so ka-aden o bitikan ko kathidawa a phakaimpit ko manga galbek ko kambonoai go phaka-ator ko kapephagosara ko manga kasangkapan ko kambonoay sa aya hadap na aden kababasi so manga kalogiyon a pekhaongaon na go aden makaito so manga kabinasa-an a da a kapapatotiyon.

Aya paganay a kiya pakamboato o pamikiran sa ka-aden o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na si-i ko oriyan o kininggolalanan e Henry Dunant sa kiya barembad o kitab iyan a bithowan sa "pananadem ki Solferino" ko ragon a 1859, a so iniropanianon so piyaka lek'lek a bontal o piyangabibinasa-an o kiyathidawa sa Solferino sa Inged a Lombardy sa Italy a so kadaklan ko miyamatay na aya sabap na so kaito a sakodo ko kapamolong go so ka-ada o kiphembegan kiran ko siyap a mapapatot kiran, obadi khapakai a masabet so kaoyagoyag o kadaklan kiran sa nggolalan sa apiya maitobo a panabantabang sa kapamolong.

Na si-i ko oriyanoto na miyapaka tindeg so grupo "comiti" a langkap sa doniya a pantag bo sa kaphanabangi ko phanga-a-angel ko manga sondaro ka aden kababasi so dikaphakatiyokop o sakodo ko kapamolong. Oriyanian na miya-aden so paganay

a kiyaopakatan a langkap sa doniya mipantag sangkakan ko ragon a 1864 ka para makapiya so betad a kasosondarowi sa themoan si-i ko manga sondaro. Oriyanian na kiya tondogan anan o madakel a manga dimipezomala a kapasadan, ped san so payagan e *San Peter Serge* ko ragon 1868, go so manga kapasadan sa Inged a Lahay "The Hague" ko manga ragon a 1899 a go si-i ko ragon a 1907, go so dow a kapasadan sa Geneva ko ragon 1929, na aya moripori na so katawan o kadakelan a pat (4) a manga kapasadan sa Geneva ko ragon a 1949 go mini pagoman san pen so dow a (2) a protokol ko ragon a 1977.

Na sabnar a miyarangkom a giyangkakan a piyagayonan a manga bitiyara go manga kapasadan so madakel a dimiphanalipenda-an a manga tindeg a kamamanosiyae a aya antapiyan na so kababasi ko manga kabinasa-an ko kathidawa go so kapananggila ko manga sasakit a mitataralo a kena oba nisisita, go miyaka betad "a giyangkakan a manga kapasadan" sa manga sangkot a miya pento ko kapephamangosara ko saba-ad a pithibarangan a manga sandiyata go manga ala a beto, go ini sapariyan so langowana okit sa kambonoay sa ayadena miyaka somag sa giyangkakan a manga kapasadan na so antap a maporo a kamamanosiyae a giyotodni sabap a kiya mba-ali sangkakan a manga kapasadan.

Lagidoto a tiyanto niyan so miyanga pepento a manga atastanggongan ko manga Inged a miphapasada, sa aya paganay ron na so kizekelen sa kapaka dayamang o manga onayan (a giyangkaiya manga atastanggongan) go so manga Hokoman niyan, go so kapagakowi sa katokawi rekanyan o manga taw a gi-i makimbonoay, taman sa maparo a kinggolalan-non go so kapaka phasiyonoton ko masa a gi-i kapakathidawa na go si-i ko ka-aden o manga simoket (a pekhaosaran) sa sandiyata ko kapakalalangkap yan.

Na khasalosaw tano a giyangkai a bandingan "Maudho" sa phaka-ayon ko kiyambagi bagi aon sa giyangkai a phanga-a-aloy:

Paganay a gintasan:

So kizekelen sa kapakalangkap o manga onayan o bitikan ko kathidawa go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Ikadowa a gintasan:

So phangabibinasa-an o manga kathidawa ko ilayanon o Shari'ah go so bitikan a pimba-alan sa Geneva.

Ikatelo a gintasan:

So okit a gi-i kindolona-an ko manga biyag sa kathidawa ko ilayanon o Agama Islam.

Ikatpat a gintasan:

So pakabetad a tetendo-on para ko manga babai go so manga totoa “lokes” go so manga wata.

Ikalima a gintasan:

So phanga-a-angel go phamatay ko kathidawa.

So Polimposan.

Paganay a gintasan:

1. So kizekelen sa kapakalangkap o manga onayan a bitikan ko kathidawa go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae:

Ayadna kipekhillapiyat o kalilid ko manga pangitaban sa Doniya na gi-i nggolalan ko okit a so ipezoled sekaniyan o kiyaphapasada-an a bitiyara a langkap sa doniya- a so pimbaba-alan o manga Inged- ko taga o kiphenggolalan-non sa kiyabaloy niyan a pangitaban ko soled (o omani Inged), melagid o si-i miphanagipo-on ko masa a kiya tantowaon a maka a-ayon ko atoran o pangitaban iran, odi na si-i ko kiyatantowaon a rakhes o kiya paka langkapaon.

Namini dakat ko pangitaban a *Egypt* a mata-an a sabap ko kiya tantowa a Arab Republic of Egypt ko kiya phapasada-an a langkap sa Doniya go so kiya pakalangkapaon ko payagan “*Official Magazine*” na phembaloy a giyangkai a kiyaphapasada-an a miphenggolalan den si-i sa Inged a *Egypt* sa lagid den oba miyabaloy a isa a ped ko manga pangitaban niyan sa soled, go kaphanamaran o parinta a kinggolalan o manga hokoman niyan.

Na sabnar a tiyanto a *Egypt* so pat (4) a kiya phapasada-an sa Geneva a giyoto so miya aden ko ragon a 1949. Go miya barembad a giyangkanaan a kiyaphapasada-an, na oriyamoto na mimbaloy a pangitaban a patoray sa soled.

Go miya-aloy sa giyangkanaan a phiphapasada-an so manga bandingan a madakel a mitotompok sa ki papaliyogat o kaphakalangkap o manga hokoman niyan go so manga onayan a madadalemon ko kapaka lalangkap iyan ko pithanggisa-an go so katetendo iyan ko manga taw a gi-imakimbonoay si-i ko manga bager a kasandiyata-an. Na ped sa giyankanaan a kasoratan so daptar a ika patpolo ago pito (47) ko paganay a kiyaphapasada-an, so daptar a ikapatpolo ago walo (48) ko ika dow a kiyaphapasada-an. So daptar a ika magatos ago sapolo ago pito (127) ko ika telo (3) a kiyaphapasada-an, so daptar a ika magatos ago patpolo ago pat (144) ko ika pat (4) a kiyaphapasada-an, so dow a daptar a ika walopolo ago telo,

walopolo ago pito (83, 87) a ped ko paganay a atoran protokol. Goso daptar a ika sapolo ago siyaw (19) ko ika dow a atoran protokol.

Lagidoto a mata-an a so opakot o kiya pagisaisa o manga nasiyon (UN) na aden a piyaka gemaw iran a madakel a *inemba-alan a pangitaban “resolution”*, ped san so *inemba-alan a pangitaban “resolution”* a ika (3102) ko ragon a 1973, so *inemba-alan a pangitaban “resolution”* a ika (3500) ko ragon a 1975, so *inemba-alan a pangitaban “resolution”* a ika (77) ko ragon a 1976, goso *inemba-alan a pangitaban “resolution”* a ika (97) ko ragon a 1977, a piyangni niyan (UN) san ko manga Inged a kipatorain iran sa kanggalbeka o bager a kasandiyata-an o Inged sa giyangkai a manga onayan na go kapaki sabotiron ko manga kalilid pephaginged a sibilian pantag sa kagaranti o kasiyapaon sa kai-impidan.

Lagidanan mambo so manga *inemba-alan a pangitaban “resolution”* a piyakagemaw a pho-on ko kiya thimotimo o manga Inged sa doniya a pithakdir a *Red Cross* go giya *Red Crescent*- a so pephanamaran a Inged a *Egypt* so lalayon a kapephaka pangped iran-on- sa pethanton “*a giyangkanaan a inemba-alan a pangitaban “resolution”* a so kapakalangkapa ko manga onayan a bitikan ko kathidawa go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na tanto a mitataralo so diron kiphanalipenda-an go sogoan a diden khadapai pantag sa kagaranti o kapagadati sa giyangkanaan a manga onayan. Mata-an a so kisesekelen sa kapakalangkapa sa giyangkanaan a manga tindeg na mipapatoray sa inged a *Egypt* sa kenabo oba aya sabap na giya kababaloy niyan a ma-aped sa kinitadi-in sa giyangkanaan a manga kapasadan, ogaid na sabap sa mata-an a giya Inged a *Egypt* na ped ko manga *Founder ‘paganay’* a manga Inged a mithaong sa giyangkanaan a manga onayan go manga hokoman a giyoto so mimbaloy a paninggalan ko bandaran o kadandan o manga monosiya.

Go adenpen a isa ro-o a onayan a diden miphanalipenda-an a mitotompok sa giyangkaiya bandingan, a giyoto so miya-aloy so kinisoratiyan ko inipagoman a protokol a paganai a inisimpak ko kiyaopakatan a manga bitiyara sa Geneva, a sekaniyan so dikiphanalipenda-an o manga Inged a mimbero sa kapakabegay ran ko manga olowan sa manga *mosawira / inodasa* a manga papasang ko manga bitikan ko mbarambarang a manga pangkatan, pantag sa an-siran pephaka begay sa musawir ko manga olowan ko masa a kalilintad go si-i ko masa a kathidawa, go si-i ko masa a gi-ikathomanori ko manga galbek ko kathidawa mipantag ko manga nganin a mitotompok ko manga onayan a bitikan ko kathidawa go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na so gi-ikathalitali-a ko bitikan ko kathidawa go so kapphamakalangkapa ko manga onayan niyan ko kadandan o kasandiyata-an a bager go si-i ko pizakatawan kiran na aya antapon na so kapaki saboti ko manga taw a gi-imakimbonoay ko

manga kabnar iran a giyoto so gagarantiyan kiran o bitikan a langkap sa doniya a bagianiran, igira a miyasogat siran odi na miyangasakit siran odi na miyabiyag siran odi na piyakaliyo siran ko kalamalama o kambonoay sa apiya antona-a-ai sabap. Lagidoto a so kapiya a kapaki saboti ko manga onayan a bitikan ko kathidawa go so manga hokoman niyan na khabaloy a mala a khasabapan sa kiphenggolalanon sa adna raradiyan, kagiya di patot oba patorain ko taw a gi-imakimbonoay so kaphasiyonot iyan ko bitikan a da a katawaniyan a maitobo ko manga hokomanon. Na so kapaki kenalen ko manga taw a gi-imakimbonoay sangkanan a manga onayan ko kiya pakambidabida iran sa pangkatan na khagaranti niyan kiran so kakhepikiran ko manga kabnar iran go so kaphasiyonot iran ko manga paliyogat kiran ko masa a gi-i kapakathomlanga sa sandiyata, sa giyanan na kha-aden niyan so dimipzomala a kakhalinging o manga taw a gi-imakimbonoay.

Lagidanan a mata-an a so kababaloy o gi-i kathalitali a mararangkom iyan so kaphaki ilain ko manga pipiya a taktika go so pimbarang a gi-iron kinggolalanan na pkhaomanan yan so kapasang go so kapephaka gaga o manga taw a gi-imakimbonoay sa gi-iran kanggiragiraya ko ndalagidanan a manga betad a kalilid a pkhaba-ak o manga olowan si-i ko masa a gi-iran kathanotanora ko manga galbek sa kambonoay sa themoan, giyanan a giragirai na pekhasakodo niyan so antap ko kapakimbonoay sa rakhes a mipaga-ayon mambo ko taman a kakhaparo niyan so manga onayan a bitikan ko kathidawa.

Giya Inged a *Egypt* na lalayon so kasisiyapa niyan sa kitotomanen niyan ko manga atastanggongan a langkap sa Doniya. Go so kasasandiyata-an a bager a *Egypt* na lebi a mala a kasisiyapa niyan sa gi-ikinggolalanan ko manga atastanggongan go manga paliyogat iyan adi so salakaw ron a manga opisina ko parinta. Sa miya aden ro-o so manga mosawira a manga papasang ko bitikan para ko manga olowan o manga sondaro taman ko manga bababa kiran a pangkatan, go isesekel o kasasandiyata-an a bager so kaphembiyaksa-a ko manga taw iran go so ka-a-akowi sa ka kekenala iran ko manga onayan o bitikan ko kathidawa go so katitiyokopi ko manga galbek iran para sa kaphembegayran sa mosawir ko manga olowan si-i ko kalamalama o bitikan go so salakaw ron ko manga sapak o mbarambarang a bitikan ka an-pephaka-ayon so manga “inemba-alan a pangitaban “resolution” ko manga hokoman o bitikan.

Go tantowa peziyapen o manga bager a kasasandiyata-an so kapephakalangkapa ko manga hokoman go manga tindeg ko bitikan o kathidawa go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sabap sa giyotodni gi-i kinggolalanan ko patoray a langkap sa doniya a giyanan so miyatanto ko bitikan a pimba-alan sa Geneva, go ikadowa sabap na so kababaloi a giyangkanan a manga onayan go manga hokoman a maka thitindog a ayatano panarima na go pangitaban na go atoran.

Na so Shari'ah tano a maporo na sabnar a tiyanto niyan so manga tindeg a kamamanosiyae a da a saninsaning yan ko ona-an o miyaka sapolo ago pat gatos ragon a miyaipos. palayadenoto paka a-antapen sa kasisiyapa ko pangkatan o manosiya, go so kapipindiyara-a ko manga menang iyan, go so kalilindinga ko manga milikiyan go so biatan niyan, go so kapkhababasi ko mipphagata-at o manosiya go so kabinasa-an ko kathidawa.

Ika dow a gintasan:

2. So phangabibinasa-an o manga kathidawa ko ilayanon o Shari'ah go so bitikan a pimba-alan sa Geneva.

Sisiyapen o manga Inged so manga galbek o manga taw niyan a gi-imakibonoay, ka siran e manga pipiya ko manga ngongoda niyan go manga mama niyan. Go siran e pephagawid ko atastanggongan sa kapephagatangi ko manga darpa go so kaphelindinga ko khipago-ongowan a manga darpa o pagtaw go so kapziyapa ko pangitaban a ontol. Na siranoto ko gi-iran kapakimbonoay na inggolalaniran so manga onayan a dadabiatan ko kathomlanga go so manga paparangayan ko kambonoai. Na oba-aden a khasogat a ped kiran odi na ba khashahid odi na khatangkalan ko darpa odi na ba phakaliyo ko lamalama o kambonoai sa apiya antona-ai sabap na mata-anaya a minipaliyogat a aya kiphendolona-anon na so nganin a khasiyap so pangkataniyan go khapalihara so menangiyan go so kabibilanganon, kagiya sekaniyan ko gi-iniyan kapakimbonoay na kena oba miyakasogok sa kasala-an a miniaras yan ko kabnar o miyakasogaton odi na so miyakabiyagon.

Sabnar a inakowan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so lebi a mababa ko manga kabnar go so linding a pantag ko phangabibisa-an ko kathidawa, na go inipaliyogat iyan ko manga Inged a mimbero ko kiyadiyamong o manga Inged sa doniya so kinggolalanan sa giyangkaiya manga kabnar, go tiyagoaniyan anan sa manga sangkot ko gi-imakimbonoay sa gi-iran kapaki ndodolona ko pephangabibinasa-an ko kathidawa sa aya hadap ‘sangkanan a manga sangkot’ na so kapakakhap o mipphagata-at o siranoto a pephangabibinasa-an, go so kabegi kiran sa patot a siyap na go so kagaranti-i sa di kapakala o manga pali iran go so manga sasakit iran.

Na sabnar a piyangaloy a giyangkanan a bitikan so manga taw a phangasisiyap, a siran a giyangkai a phanga-a-aloy a manga kelase a manga taw:

So phanga-a-angl go phangasakit sa themoan, go so phanga-a-aled go phangasosogat a morala sa kalodan, go so phangabibiyag, go manga sibiliyan

'kalilid a pephaginged' si-i ko manga darpa o makambabala ko simoket go si-i ko manga darpa a kiya panalaingedan.

Na sa giyangkai a bandingan na ipanagipo-on tano ko manga hokoman a matetendo ko lompokan a manga biyag sa pakandayaga-an tano so manga hokoman a kaziyap ko kini tadi-iyang ko bitikan a pimba-alan sa Geneva na go so bitikaniyan ko Shari'ah a sesela-an. Sabap sa mithitindog a giyangkai a lompokan so marayag a ibarat sa kapekha-arasi o saba-ad ko kabnar iran, go so karayag o kapekhapapas kiran obasiran maped ko piyaki siyap o bitikan, a giyanan so tiyanto o manga kapasadan o manga Inged sa doniya, minsan pen mata-an a siran (a manga biyag) e tanto a mala ko manga lompokan a kiyararadan go pekhasakitan sabap ko mibabagoan kiran a betad. Oriyananan na mbityara-an tano so nganin san a bitiyara makapantag ko lamba a phangabibinasa-an ko kathidawa.

3. Mata-an a aya manga biyag ko kathidawa- ko kapaka-a-ayon niyan ko bitikan a pimba-alan sa Geneva- na siran so manga taw a pephamangonot ko isa sa giyangkai a phanga-a-aloy a manga lompokan go pekhatago siran ko manga tangan o rido-ay:

- So manga pizakatawan ko manga bager a kasasandiyata-an o Inged go so pephamangonot ko isa ko makambabalabala ko simoket a pekhaosaran sa sandiyata, go so manga pizakatawan ko manga grupo a gi-ikhapiya-an a siran so mi-i-itong a sagintas ko manga bager kasasandiyata-an.
- So manga taw a pephamangonot ko grupo o manga bager a kasasandiyata-an (o Inged) a kena oba siran sagintas a ped kiran, lagid o manga taw a pezogoon ko kathidawa - khisasangan ko manga pamemegayan- manga sakodo a matetendo sa kaphembegay ran ko manga taw ko kasasandiyata-an a bager sa kalingawan sa aya sharat na aden a a-awidiran a mitetendo ko ka-atawi kiran a inipalad kiran a pho-on ko kasasandiyata-an a bager o Inged.
- So khibabaling ko manga Inged a da kapanalaingedi a siran na khia-a-awid sa sandiyata sa bayabaya iran si-i ko masa a ka pephakarani o rido-ay, ka pantag sa kapagatobanga iran ko tantara o rido-ay a gomogobat sa aya mambo a sharat na marayag a pkhailai so ka-a-awid iran sa sandiyata sa rakhes a paga-adatan iran so bitikan ko kathidawa.
- So manga pizakatawan ko ped ko manga grupo a gi-ikhapiya-an a siran so gi-inggalbek sa kaphelindinga ko Inged sa bontal a adena atoran yan, mlagid o sa sold antaka si-i ko liyo o manga inged iran, apiya aya betad o Inged iran na kiyapanalaingedan. Si-i mambo anan ko masa a miya-aden kiran so kapagolowan a katatagoan sa atastanggongan go adena mitoto-os kiran a tanda

iran. Sa aya masosowa iran na marayag so ka-a-awid iran sa manga sandiyata na go thotomanged siran ko gi-ikinggolalanan ko bitikan o kathidawa.

- So manga pizakatawan ko khigagalbek ko phamangda-an sa kalodan a phagosaren sa kandagang, go si-iko manga eroplano a phagosaren a sibilyan a khio-onot ko isako ko makambabalabala ko simoket.
- So manga pizakatawan ko manga bager a kasasandiyata-an o parinta odi na gobirno a giyanan so kena oba miyakilala ko parinta o gobirno a makatanganan.

4. Sopman so kapaka mabatangian ko Shari'ah, na aya petharo-on a manga biyag na siran so manga mama a gi-imakimbonoay a ped ko manga rido-ay amai ko madakep siran o manga Muslim a bibiyag siran a ped san pen so manga taw a gi-ikiran maki pagogopa sa gi-iran kapakimbonoay.

So kapephaka biyag na miyapakai anan sa Islam, miya aloy ko paraman a katharo o Allāh :

﴿وَمَذُورٌ وَأَخْضِرٌ﴾ النوبة: ٥

[Go pamiyaga niyo siran, go tarongkoa niyo siran] (Surah at-Taubah : 5). go so isapen a katharo o Allāh:

﴿فَسُدُّوا أَلْوَابَكُمْ﴾ محمد: ٤

[Na iloti niyo so kapamatong] (Surah Mohammad : 4). a giyanan na ilat ko kapphakabiyag.

5. Na go mawatan sa di patot oba mi-itong ko bilangan o manga biyag a giyangkai a phanga-a-aloi a lompokan:

- So manga "Spy" soriman "di khi-itong a ba mabelag ko galbek a kapanoriman so isa ko manga taw ko manga bager kasasandiyata-an a o Inged a sekaniyan so gi-inggalbek sa kapephanimo iyan sa manga tagotao information ko manga Inged o rido-ay sa pantag sa kamapiya-an o manga bager a kasasandiyata-an (o inged iyan) a sekniyan mambo na ndiditaren niyan so bangkala a kasosondarowi ko masa a gi-iniyan kazoriman"
- So manga mercenaries. 'Manga sondaro a pekhowa sa tendan/Sokai'
- So magi-inged a so tomiyapi ko manga tantara o rido-ay.

6. Go miya-aden ro-o so darpa a para ko bitikan a mapepento ko bara-agama a manga mama a go si-i ko manga sakodo ko kapamolong.

Si-i ko kapephagilaya ko tabiat a galbek o khipaga-agama a manga mama, go so manga mimbero ko manga darpa a ka-a-agamae lagid pen o pizakatawan ko sakodo sa kapamolong, na sabap ko kababaloy o galbek a giyangkai a miyanga a-loy a si-i mitotompok ko manga lamalama a kamamanosiyae, go paparangayan, go kapangintohan a bagian o manga taw a gi-imakimbonoay, na sabap san na miyapatot a mambagian iran so misesenggai a kalilindinga kiran ka an-mapalihara so kipthonainiran sangkanan a galbek iran, go so kisosogot iran sa ka-a-awidiran sangkai a sesela-an a antap. Sabap san na dikhapakai oba siran mabiyag, go di khapakai oba siran ka alangi ko kiphenggolalanan niran ko patoray kiran go so manga sakodo iran a kamamanosiyae. Ayabo a miyapharo na so kaseleti kiran ko darpa a pediranon so manga biyag a pho-on ko manga Inged iran ka para mitataros so siyap iran sa kapamolong ko manga biyag odi na kappehagagama. Lagidoto a inisapar o bitikan a langkap sa doniya oba mabaloy so manga darpa a para sa kapamolong a aya matomparak o apiya antona-a a garobat.

Na ayapen a miphagoman san, na ini paliyogat o bitikan a langkap sa doniya ko parinta o miyanalainged a kibgan niyan ko langowan a khapakai a panabang a bagian o manga mimbero ko sakodo sa kapamolong ka-aniran mikhoat so atastanggongan iran a kamamanosiyae ko tarotop a bontal o kasakodo. Na go inisapar sangkanan a Inged obaniyan patorayn sangkanan a manga taw a miya-loy – ko kipthonainiran ko atastanggongan iran – oba aden a paka-adiyadi niran a mapepento a taw sa kambegi ron sa bolong apiya antona-ai sabap a kaphaka ona-aon, inontabo o si-i makaokit ko takes a kamamanosiyae a maka phasod ko kapaka khikinanglan niyan sa bolong.

7. So langkap a kaziyapa ko manga biyag ko kathidawa sa kapaka mbabatang iyan ko bitikan a pimba-alan sa Geneva.

Inibetad a bitikan o ika telo a kiyaopakatan a bitiyara sa Inged a Geneva ko ragon 1949 so matitimo a manga kabnar o pekhabiyag ko kathidawa, a aya importante ron na giyangkai a phanga-a-loy:

- a. So manga biyag ko kathidawa na si-i khi-itong sa kapa-ar o parinta o rido-ay, kena oba sa tangana kapa-ar o manga pizakatawan ko manga sondaro a miyakabiyag kiran odi na so grupo iran a kasosondarowi, na go khi-itong so parinta a miyakadakep a atastanggongan niyan so kapiya okit a gi-ikiran kindolona-an.

- b. Mini paliyogat a aya gi-ikindolona-an ko manga biyag ko kathidawa- si-i ko apiya antona-a uras – na so okit a kindolona a kamamanosiyae, na so nganin a galbek antaka ka kasangka a phakapo-on ko parinta a miyakadakep a khisabapon a kaphatai o miyakabiyag si-i ko oras a katitikairon odi na khaolog iyan sa piligro so kambobolawasan niyan na mini-itong anan sa isasapar. Go khi-itong pen anan sa mini sopak a mala ko manga hokoman a kiyapagopatan a ika telo (3) sa Inged a Geneva ko ragon a 1949. Na go diden khapakai ko apiya antona-a betad oba mabaloi so miyakabiyag a pagosaren ko *experiment* o manga doktor odi na si-iko ilmo ko apiya antoa-ai pizosonan niyan odi na ba-aden a khapotol ko isako manga anggaota iyan.
- c. Bagian o manga biyag ko kathidawa ko apiya antona-a a betad so kabnar a kapagadati ko ka-atawi kiran goso menang iran, na go paliyogat pen so kasiyap iran pho-on ko langowan a galbek a makras odi na iphakadapanas, na go khasiyap siran pen pho-on ko paninta na go kaphapakaito odi na kazomansoman.
- d. Paliyogat a aya kindolona-an ko phangatataban a manga babai na so langowan a mi-itong a paliyogat a midolon kiran ko ka-atawi kiran, go paliyogat pen a si-i siran matago ko kampo a matetendo a parakiran.
- e. Khalinding ko manga biyag ko kathidawa so tarotop a kata-awi kiran (kibibilang iran a pephaginged) a giyoto so gi-iran minggaya gomawa ko masa a kiyatago iran ko kabiyag. Go di khapakai ko miyakadakep a parinta obaniyan limitadowi so kipkhoaten o manga biyag ko manga kabnar a so giyarantiyan kiran a giyangkakanan a ka-atawi kiran, inontabo so diyangka a nisisita ko kiyabiyag.
- f. Inisapar so kapakambidabida-a ko manga biyag ko gi-ikiran kindolona-an sa ba aya pasodan na so kapakambidabida sa klase, Inged, panarima a kaphagagama odi na kaphotilika.
- g. Paliyogat so kibegan ko miyakabiyag so siyap a kapamolong na go kapamimikiran (*medical, psychological care*), na go so langowan a kasangkapan a domadait a ikhaowyag, go so ka garanti-i sa kisampairon o manga sorat, go manga nganin san a pakawit a pho-on ko pamilya niyan.

Ikatelo a gintasan:

8. So kiphendolona-an ko manga biyag ko kathidawa ko ilayanon o Agama Islam.

Inisogo o Islam so kikhapdi-in ko manga biyag go so kikhlimo-on kiran go so kapalihara o manga galbek iran. Sa aya phakatanto san na so miyapanothol o Tabra-

anie a pho-on a tothol ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) mipantag ko miyangabibiyag ko kiyathidawa sa Badr: 'اسْتَوْصُوا بِالْأَسَارَى خَيْرًا'

“ndolona-a niyo so manga biyag sa mapiya”.

Misabap sa giyankanan a hadith na inibetad a hokoman o manga Ulama sa Fiqh a mata-an a di khapakai so karingasa-a ko pekhabiyag. Na go sabnar a miyapanothol a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na miyatharo iyan mipantag ko miyangabibiyag ko pamiliya Quraidha gowani a managompot kiran so mayaw sangkanan:

“لَا تَجْمَعُوا عَلَيْهِمْ حَرْزَ هَذَا الْيَوْمِ وَحَرْزَ السَّلَاحِ ، قَبْلَهُمْ حَتَّى يَبْرُدُوا”

“Di niyo kiran thimoa so kayaw a giyangkai a gawi-i go so kayaw o goma-an, pakathoroga niyo siran sa dimathay “ko kaothowa alongan” “qailuolah” ka an-siran katenggawi”

9. So mipantag ko manga tagotao information a khapakai a mibegay o miyabiyag, na si-iko kapakambatang iyan ko kiyaopakatan a bitiyara sa Inged a Geneva:

So ngaran yan, so ranko yan, so pitsa o kinimbawata-anon, so romiro niyan ko kababaloy niyan a sondaro odi na si-i ko grupo iran. Na inisapar a giyangkanaan a kiyaopakatan a bitiyara so kaosar sa kandadaneg ko lawas iyan go so ginawa niyan, odi na so kaosar ko apiya antona-a okit a ped ko manga okit a kapanegel sa kithegeleonen sa kibgan niyan ko salakaw ko miyanga-a-aloy a tagotao *information* a kasosondarowi, na sabap si-i na paliyogat a maka-a-awid so gi-imakimbonoay sa ID a mapaka rarayagiyan angkanaan a manga tagotao a miyanga a-aloy.

10. So pema so tindeg o Shari'ah Islamiah sa giyangkanaan, na da sangka-a o Islam oba panothola o miyabiyag so:

So ngaran niyan, so rankoniyan sa giyabo a kaphakitokawi ron, go di khapakai oba tegela sa kiboniyag niyan ko manga pagenes o kampo iran kagiya mata-an a so miyabiyag na lalayonden so kagegedama niyan ko kitataliyadok o puso iyan go so babaya iyan ko Inged iyan go so manga darpa iyan, sa ayadena lilinding niyan na so kamapiya-an o pagtaw niyan sa mapephaka lebi niyanden so pagtaw niyan adi so salakaw ron, go di niyan siran pen phendonsiyanan, na go diniyanden ithogalin ko rido-ay so manga totol iran odi na so manga pagenes iran, lagidanan a so miyabiyag a Muslim na diron khapakai oba niyan bongkarasi so pagenes o manga Muslim apiya pen miya ringasa go miya peraneg. Sabap si-i na pitharo e Imam Auza-a'eeh gosi Sufya-an Al-thauree: “daden a kakhaparo niyan oba so miyabiyag na baniyan toro-on so mawag “pagenes” o manga sondaro apiya ronden miyabono” lagidoto a mata-an a so kena o ba Muslim na diron khapakai, go diron pepharon o Inged iyan

obaniyan ibegay so apiya antona-a a manga tagotao information a kaphenggona-an o salakaw kiran a pagtaw.

Na sabap ko kapakaphapasod iyan sa kapakalalangkap angkai a manga dalil sa Shari'ah Islamiah a giyanan so isosogo iyan so kaphiyapiyae ko miyabiyag, na matamata-an a sekitano na ayadna ilayan tanoron na so dikakhapakai oba tegela so miyabiyag sa lagid a giyangkanaan. Na go sabensabnar a miyatharo e Imam Malik “ikalimo sekaniyan o Allāh” gowani a i-izaon: khapakai a peranegen so miyabiyag amai ko arap-arap sa ki toro-on yan ko pagenes o rido-ay”? sa aya inisembag iyan: na da a miyaneg aken a ba-anan lagid” na sabap san na diden khapakai so kadanega ko miyabiyag sa pantag sa kaparoliya ko pagenes o manga sondaro. Sabnar a miyatharo e Imam Auza-a'eeh gosi Sufya-an Al-thauree: “daden a kakhaparo niyan oba so miyabiyag na baniyan toro-on so mawag “pagenes” o manga sondaro apiya rondn miyabono” aya paka-a-antapan sangkanaan a “Aurat” mawag na so apiya antona-a a manga tagotao information odi na manga tothol odi na manga pagenes a opama ko payaga odi na sawae na ayakhaonga niyan na so kakhabinasae ko kasasandiyata-an a manga bager odi na soden so Inged o miyabiyag.

11. So manga kampo o manga biyag go so manga darpa a thangkalan kiran.

Andadni kaolog o taw sa kabiyag na mata-an a sekaniyan na khatago ko darpa a makasasarigon sa giyotodni riparado sa khitogalin non ko kampo a pethagoan ko phangabibiyag, go sabnar a biyaloy o kiyaopakatan a ika telo (3) sa Inged a Geneva sa giyangkanaan a manga kampo so manga Sharat a matetendo, aya *importante* ron na so kabaloy o manga walay a maka titindeg ko lupa na ndodon so langowan a garanti ko kapiya kambobolawasan go so langowan a kasangkapan sa kapaka paginentaw, go kaphapakayaw, go so kapakakowa sa sindaw go so kapakawatan ko katotong, go mabaloy pen a mawatan ko darpa a gi-i kambaratemowa-an go so manga piligro ko kathidawa. Go aya patot na katagoan sa to-os a misisibay “P.G” odi na “P.W.”

12. Si-ipeman ko kapaka mbatatang iyan sa Islam:

Na mata-an a sekitano na katho-on tano si-i ko Qur-an a sesela-an a ipezogo iyan so kaphagiloti ko manga patong o taw a miyadakep a ped ko pizakatawan ko rido-ay, na ayadna mitotoro anan na so kapephakabiyag. Go maka nggogonanao sa kipapatoray sa karna ko miyabiyag sa diniyan kapaka palagoy. So manga Muslim ko masa o Rasulullah “Sallallu ‘alaihi wasallam” na da siran mabaloi obasiran pezenggai sa manga darpa a matetendo a parabo sa pethangkalan ko manga biyag, Sabap ko kalbod o betad sangkotowa masa. Ayabo a pekhasowa o pkhabiyag na si-i pethangkali sa pasinbo ko isosompat a darpa si-i sa Masjed taman sa makathikna so betad yan, sa maka sasagindanan sangkaiya masa ko manga pasinbo a darpa a

pethangkalan ko manga biyag, odi na sangkotowa miyaona a masa na so manga biyag a gi-i mbagibagi-in ko pizakatawan ko manga Muslim ko kabalaloiran a makikipagi-isaisa siran ko grupo iran, sa giyanan e miyabaloi a kalilid a gi-imanggoalaola rakes o kapaka lalangkap o kisosogo-on sa kiphendolona-an kiran sa mapiya, sa lagidoto a miyabaloi a isosogo o Nabi a sesela-an “sallallu ‘alaihi wasallam” si-iko langoana manga betad.

13. So pang'nengken o manga biyag go so manga nditaren niran, go so siyap kiran ko kapamolong:

Isosogo o kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva a kaphembegi o Inged a miyakadakep ko manga biyag sa katatangka-an a pang'nengken ko pithibarangan niyan ka an-kagaranti-i so kapiya a kambobolawasan o manga biyag na go an-siran di khaolog sa ba maka khap so timbang iran odi na basiran katagowi sa kabinasa-an a onga o dikapiya o kapephakakana kiran. Go isoso pen so kaphembegi kiran sa diyangka a katatangka-an a pekhaiinom a ig go so manga ndirataren sa liyo go sold (a lawasiran) go manga midiyas sa maka-a-ayon ko betad o mosim (mayaw, matenggaw) na go pipharo kiran so kapakazigopan? go izenggai so darpa a pekhananan, go isasapar oba adna marambit o galbek a *ipphitiya* ko grupo so kapephaka kan o manga biyag.

Na kena oba pephakaliyo so manga onayan o Shari'ah Islamiah sa giyangkanan a manga onayan, kagiya mata-an a so Agama Islam na agama a limo ko kadandan o manga ka-aden, na si-i ko manga paraman o Qur-an a sesela-an na khato-on tanoron so kini sogo-on niyan ko kapephakakana ko miyabiyag. Pitharo o Allāh a lebi a maporo ago mala ko kipheropa-an Niyan ko miyamaratiyaya :

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَشِيئَتِهِمْ مِمَّا وُضِعَ لَهُمْ وَلَا يُرِيدُ مِنَ اللَّهِ لَازِمًا ذُرِّيَّةً وَلَا شُكْرًا﴾ الإسراء: ٨-٩

[go pephakaken iran sa pangnengken si-i ko kapekhababayai rekaniyan so miskin, goso wata a ilo, go so miyabiyag, (pitharo iran)” aya bo a kapephakakana mi rekano na makapantag ko balas o Allāh, da a singanin ami rekano a balas, odi na panalama] (Surah Al-Insa-an: 8-9)

So Nabi tano a sesela-an (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ini pangosiyat iyan ko manga bolayoka iyan so kazakasakawa ko miyangabibiyag sa Badr, sa miyabaloy so manga Sahabah a phembegan iran so miyangabibiyag ko manga pipiya a pangnengken. Aya pephakatanto san na mata-an a so kiya biyag o *Thoma-ama bin A-atha-al* sa kiya tagoiyan sa tangan o manga Muslim na inowit iran ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi Wasallam) na aya pitharo iyan: “na phiyapiyae niyo so kiyabiyag iyan”. Go pitharo iyan pen: “a timoaniyo so nganin a matatago rekano a pangnengken na pakiwit niyo si-i rekaniyan (*Thoma-ama*)”. Na miyabaloy so manga Shahaba a phembegan iran so “Thoma-ama” oman kapita, khagabi sa gatas a onta a giyoto so pekhowa-an a gatas a para ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam).

Lagidoto so kisosogo-on ko mipantag ko gi-i kapaka nditara ko manga biyag sa manga bangkala a mata-an a sekaniyan na galbek a isosogo o Agama, na sabnar a ini nggolalananan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko mingabibiyag sa Badr, sa miya panothol e Jaber r.a.: “si-i ko masa a kiyapasad o kiyathidawa sa Badr na minioma so miyangabibiyag, na go mini talingoma so Abbas a da a ndiraren niyan na ini pangilai sekaniyan o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa nditaren na miyato-on niyan so ndiraren o Abdullah ibn Ubai a kiyatangka-anon na piyaki nditaron o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-i rekaniyan (a Abbas) kagiya mata-an a siran na da a miyato-oniran a ndiraren a khapakai ko Abbas inontabo so nditaren o Abdullah ibn Ubai kagiya giyotobo e adna kaloag iyan sa katas...Go sabensabnar a miyatharo e Abu Yusoph a mata-an a so miyabiyag na miyapatot so kapaka-kanaon go so kaphiyapiyae ron taman sa thikna so ikhokomonon melagid o ba phakaliyowa (sa kapdi) odi na bakha-awn (sa pida). Pitharo o Allāh sa Qur-an:

﴿فِيمَا مَاتَ بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءُ حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أوزَارَهَا﴾ محمد: ٤

[Na (pakaliyo a niyo siran sa) kapdi ko oriyaniyan, odi na ka-awn sa ginawa, taman sa mibtad o kambonoay so manga pepened iyan] (Surah Muhammad: 4).

14. So gi-ikapakangalbeka ko manga biyag:

Pekhasalak a pekhalanggai so tendai a kiyabiyag sabap ko kapekhalendo a gi-ikapakathidawa, sa lagid o miyanggolaola ko ikadowa a kiya pakanggira sa mala a doniya, go so kiya paka thidawa a Iraq ago giya Iran, na go pekhasalak a aden a isa a taw a pkhaolog sa kabiyag si-i ko sold o manga paganai a gawi-i ko gi-i kapakambonoai na pekhatatap ro-o sa taman sa dikitareg o gi-ikathidawa. Sabap san na inibetad a bitikan o kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva so matetendo a para ko manga biyag so atoran a gi-ikapaka nggalbeka kiran si-i ko manga taw a somosokod ko kambobolawasan, sabap ko manga pasodan a madakel sa ki-i-itong o kanggalbek a matatago-on so kaphakapiyaginawa o miyabiyag na go phakaogopon oto sa kasisisiyap o kapiya o kambobolawasan niyan go so pamikiran yan.

Na so gi-ikiran ka pakangalbeka na si-i phakaokit sa giyangkai a phanga-aaloi a ropa-an:

a. So manga puporo a sondaro go so makalalagid kiran:

Di khapakai so kapakangalbeka kiran inontabo obairanoto phangniya. Go si-iko manga galbek a domadait a sabap ko pamangniran.

b. So manga puporo ko isaka sa-ap go si-iko manga sondaro;

Khapar o kapakangalbeka kiran sa rakez a khaimolngan so idad iran go so ka-atawi kiran (mama,odi na babai) go so kaphakagaga o lawas iran.

Sa isasapar so ka osara kiran ko apiya antona-a a galbek a piligro odi na di mapiya ko kambobolawasan iran odi na khibaba iyan so menang iran odi na phakaro-og a galbek, odi na galbek a ndodon so ropa-an a kasosondarowi. Sa phakaparoli so miyabiyag sa sokai a pantag o galbekiyan sa kapaka a-ayon niyan ko kiyatamani ron ko kiyaopakatan.

15. Si-i ko kapaka phapasodiyon ko Shari'ah Islamiah na khapakai a pakanggalbeken so manga biyag:

Sabap sa da a miya-aloi a dalil sa Shari'ah sa ba niyananan inisapar, na go aya paka asal si-i ko manga nganin a Shaye' na so kapapakai niyan taman sa da a ma-aloy a dalil sa kahaharam yan, na da a miya-aloy a dalil san, na Sabap ro-o na matatatap a kapapakai o kapakanggalbeka kiran. Na go di khipaliyogat ko miyabiyag – si-iko ilayanon o Islam- so galbek a sobra ko khagaganiyan, Sabap ko katharo o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) “di niyo kiran phaliyogaten ko galbek so sobra ko gagairan, na amaiko ba niyo kiran phaliyogaten na ogopi niyo siran” giyanan so pangilailayan a kamamanosiyae a maporo, a sisiyapen yan so kababaloy o miyabiyag a manosiya go so pangkatan niyan si-i ko masa a kiphaliyogatnon ko galbek a sobra ko gaga niyan. Na Sabap si-i na miya patot so kaogopi ron amai ko baon khipaliyogat so galbek a margen a nisisita a soden so betad o kathidawa e miyakasogon-on.

16. So kaphembetadi ko manga biyag sa kathidawa sa kasala-an:

Makapephasiyonot so miyabiyag sa kathidawa ko manga bitikan, go manga atoran, go so manga sogoan a gi-inggalalan si-i ko manga bager a kasasandiyata-an o Inged a makadadakep, na pekhasalak a pephakasogok so miyabiyag ko saba-ad ko inisapar odi na manga kalalalongan a sekaniyan na madadalem ko kiyabiyag, na kabnar o Inged a kapakabetadiyan sa manga galbek a hokoman odi na ipphitiya a kasala-an ko ka pepento iyan. Na giyangkai a manga kalalalongan na ped a ropa-an yan:

a. So kapakasopak a ipphitiya so kasala-anian:

Sekaniyan so kapaka sopak ko manga onayan o bitikan a itatanor na go igagakot a inggolalan ko (armed forces) manga bager a kasasandiyatan, ibarat o kapphagaden sa pakabong a sowara, odi na kapzembaga ko maporo sa okit a di domadait, odi na so ka phenggaga-a sa kapalagoy a da maka-apas, odi na so kaogopi ko ped a mabibiyag sa kapalagoy, goso manga pediyon.

Na giyangkai a miya-aloi na aya khisalaon na so isabo sa giyangkai a minidakat ko kiya opakatan a bitikan sa Geneva, sekaniyan so:

1. Phakabayad sa di kasobra-an so limapolo (50%) ka porsento ko manga sokai a iphembgay, go manga sokai sa kanggalbek a iphembegai ko miyabiyag sa kathidawa ko tendai o di kalawanan so telo polo (30) gawi-i.
2. So kikhitareg o manga pamemegayan a ipephagoman ko sokai.
3. So manga paliyogat a margen a ipephatorai ko tendai o dikalawanan so dow a (2) ka oras ko oman gawi-i. (sa diaya khibtad a kasala-an ko manga poporo).
4. So ka pekhakalaboso.

Na sangkai a langowana betad na patoray a di makalampas so kathai o kasala-an a satiman sa telopolo (30) gawi-i.

b. Kapakasopak sa mala e kasala-an.

Sekaniyan so kapaka sogok sa inisapar o bitikan sa sold o Inged a makadadakep, ibarat o kapakatana sa lima odi na kapakapali odi na kapaka pamankhaw go so maka sasagindaon...

Na khipalad sa hokoman so miyabiyag ko kathidawa a miyakasogok sa isa sangkai a manga inisapar, na khilai so da-awa niyan sa hadapan o hokoman a tetendo-on a para ko manga sondaro. Na kha-akowan ko kiyatempoan so langowan a okit sa kadimpisa-a niyan sa ginawa niyan. Na di khapakai oba mikokom ko miyabiyag so apiya antonaa-a ko manga kasala-an a soranga o minidaptar a bitikan igira aya miyaka nggolaolaon na isa ko pizakatawan ko (armed forces) manga bager a kasasandiyata-an o Inged a makadadakep. Na patoray lalayan ko hokoman ko ka thendoa niyan ko kasala-an a kapipikira niyan sa mata-an a so kiyatempowan na kena oba ped ko manga pagtaw o Inged a makadadakep. Na sabap ro-o na sekaniyan na kena obaon mipapatorai so atastanggongan sa kitaliyadok o babayaiyan ko Inged a miyakadakep. Na go mata-an a ayabo a kiya tago iyan sa tangan (o Inged a miyaka dakep) na sabap ko manga betad a makaliliyo ko kabayaiyan.

Si-ipeman ko ilayanon o Shari'ah Islamiah, na mata-an a so ka pekhokoma ko miyabiyag sa minisabap ko kiya sogoka niyan ko saba-ad ko manga inisapar odi na manga kalalalongan, na sekaniyan na kabnar a miyatanto sa Islam, kagiya mata-an a so miyabiyag na miyatago sa kapa-ar o gobirno na mimbaloi a maka phangongonotan ko parinta niyan, sa kabnar o Inged a kinggolalanan niyan ko bitikan si-i rekaniyan (a miyabiyag) sabap ko nganin a ndodon so langkap a kamapiya-an o Inged, na lebi ro-o a kabnar o inged so ka kokoma (rekaniyan a biyag) ka an-mindod so manga kabnar ko khi mangakabnaron.

17. So kapephalagoy o miyabiyag pho-on ko kiyabiyag.

Pekhasalak a phenggaga-an o miyabiyag a kaphalagoy niyan pho-on ko kiyabiyag ka pangilai niyan si-i ko manga sabap a mapiya, a pephakasogo-on sa kambalingan ko kathidawa na go so kapakaligtas ko kabiyag. Na apiyapen giyangkai a kabaya na aya tangkapon o miyabiyag na makao-ontol sabap ko kababaloy niyan a mitotompok ko manga tindeg a kapekhababayae ko Inged, inonta na si-i ko ilayanon o Inged a miyaka dakep na mi-i-itong a ped sa minisopak a minirido rekaniyan, na go mini sorang o miyabiyag ko manga patoray a kaphasiyonot a kazondaro.

Na sabnar a ini-itong o kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva a mata-an a so kapaka sopak sa nggolalan sa kapalagoy pho-on ko kiyabiyag na ped sa kapakasopak a Ipphitiya so kasala-anian a so adna maphendidiyankaon a mapepento misabap ko miyakasogo-on a mapiya. Sa obakhadakep pharoman ko oriyaniyan o kiyagaga-anian sa kaphalagoy niyan a da maka-apas na da a khibetadon a kasala-an a rowar ko miya-aloy sa mona a kasala-an a ipphitiya, sa di khapakai a osaren so bager ko miyabiyag pantag sa kapag renaon sa kaphalagoy niyan, ogaid na thawagen sekaniyan, go phaka inengka-an sa katareg iyan, oriyaniyan na paka phembetowan sa timbak so pephagantapan niyan, go oriyaniyan phaka-antapnon so beto sa kena oba mbonoa sa ayabo a antapon na pantag sa kapagrenaon go kaphakatargaon. Opeman o ba phaka-apas ko kaphalagoy niyan, na oriyaniyan na khadakep pharoman na diron khi-iza so kasala-an sa kiya palagoy a miyaona sa lagidoto a di khapakai oba panggingizae so manga pediyan a miyogopon sa kiya paka palagoy go dapen a khibtad kiran a apiya antona-a a kasala-an.

So peman so ilayan o Shari'ah Islamiah ko kapalagoy na miya-opakat so manga Ulama sa a mata-an a amaiko so miyabiyag ko manga Muslim a matatago sa tangan o manga rido-ay na khaparo a maka ligtas kiran, na bagian niyan a ka ligtas iyan kiran na go so kapalagoy niyan sa saden sa okit taman sa apiya miraot so galbek sa kapataya niyan ko saba-ad ko rido-ay na go so karedota ko manga rantai.

18. So kikasoin ko manga biyag go so kapaka liyowa kiran.

Tiyanto o kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva ko ragon a (1949) so mitotompok ko kaphelindinga ko phangabibinasa-an ko kathidawa a mata-an a khapakai so kapaka liyowa ko manga biyag a mipapasang so gi-i kathidawa.

Si-i peman ko masa a kitareg o manga galbek sa gi-i kambonoay na aya paka-asal na khaboka-an so kadandan o manga biyag a matatarongko ko makambabalabala a maka thotomlanga sa sandiyata sa diden khanayaw ikapasad o betad o kathidawa odi na so ka-aden a kapasadan sa kaphagimasada. Aya kalilid na gi-i makhinanglan

o makambabalabala a marirido so phagelet kiran a da a raramigan niyan kiran a aya gi-i maka nggalbek sa kipethogalin o manga biyag go so kipekhasoin kiran ko manga Inged iran, na aya kalilid a pkha-aden a pephagelet na so komiti a phembethowan sa "International Committee on Red Cross" (ICRC) go so manga opakad a Crescent odi na National Red Cross odi na so gubirno a zokodan. Si-i ko oras a kikhasoin kiran ko Inged na khikasoi ko manga biyag ko kathidawa so apiya antona-a a kasangkapan a adna argaiyan a so miyakowa kiran, lagidoto so manga pirak iran. Na amaiko ba khata-alik so kikhasoin ko sakataw a miyabiyag odi na madakel, sabap ko hokoman sa kathai o kasala-an niyan a so minibetadon ka sabap ko kiya paka nggolaola niyan sa minisopak ko masa a kabibiyag, odi na sabap sa mata-an a so kipethogalin non na khararadan so betad o kambobolawasan niyan sabap ko kiya-agnel iyan odi na so kiyasakit iyan, na paliyogat ko Inged a makadadakep a kapaki saboti niyan ko Inged iran so manga ngaran iran.

Na si-i sa Islam na aya ka pephaka okit o kaphembokae ko manga biyag na nggolalan ko dow a okit, kapaka liyo sa kapdi odi na ka-awn sa ginawa, si-i anan maka phapasod ko katharo Allāh sa Qur-an:

﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أوزَارَهَا﴾ محمد: ٤

[na (pakaliyo a niyo siran sa) kapdi ko oriyaniyan, odi na ka-awn sa ginawa, taman sa mibtad o kambonoay so manga pepened yan] (Surah Muhammad: 4).

So "Mann" ko kiyapema-ana iron o manga Foqaha sa Shari'ah Islamiah na sekaniyan so kakowai sa balamban ko lalan si-i miyabiyag go so kabokae ron sa patong a maka mbalingan ko Inged iyan sa daden a nganin san a khowa-anon. Giyae na mas-ala a mitotompok ko langkap a kamapiya-an o manga Muslim a so gi-inggiragirain o thatandingan ko galbek. Na so kadaklan ko manga Fuqaha na piyakairananan sabap ko kinidakat iyan sa giyangkai a katharo Allāh sa Qur-an:

﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾ محمد: ٤

[na 'pakaliyo a niyo siran sa' kapdi ko oriyaniyan, odi na ka-awn sa ginawa,] (Surah Muhammad: 4).

Aya kabasa e Tirmizy na" mata-an a ayaden a inggogolalan o kadaklan ko manga mamponai sa katao ko manga Sahabah o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na mata-an a so olowan na kabnar iyan a kapaka liyowa niyan sa kapdi ko taw a kabaya iyan ko manga biyag, ma-ana phakakasoi niyan siran ko manga familiya iran sa daden a sangkot na go sharat. Sa giyangkoto a miyaona a ayat sa Qur-an na 'so kiya paka ona-a niyan ko kapaka liyowa ko miyabiyag sa kapdi ko ka-awn' na aya mitotoro iyan na so ka paka lelebi o menang/pangkatan o manosiya adi so kapamangni sa pida "awn sa ginawa". Sabnar a ini kapdi o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so manga Mushrik sa Makkah gowani a mataban niyan a iza-

aniran sekaniyan: o antona-ai phenggolaola-anka rekami? Na aya inisembag Iyan kiran: “na lalakaw kano ka sekano na manga maradika” na giyanan so pithamanan a kabegai sa ma-ap o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-iko manga rido-ay niyan.

Sopman so Fida’ (ka-awn sa ginawa) na aya paka-a-antapanon na so kikasoin ko manga biyag sa adna mababaloi a sambi. Pekhasalak a nggolalan sa kapaki zambi sa biyag sa lagidiyan mambo a biyag, odi na tamok odi na kasangkapan a khapakai a makaogop ko gi-i makithidawa ko oras a kapakimbonoay pantag sa kapakabager o pagalad iran. Na sabnar a miyatanto a so ka-awn na adnoto a masa a miyanggolaola a so miyabiyag na aya ini patoray ron na so kapangendaowa niyan ko sapolo (10) ka taw ko manga wata o manga Muslim sa kabatiya go kazorat, na giyae na mini-itong sa galbek a kamapiya-an a langkap ko Inged o manga Muslim, aya baden a mona sa taralbi na so kapephaka liyowa ko manga biyag go so kapephaka balinga kiran ko manga pamilya iran na miyabaloi a gi-imaka nggolalan ko kapaka liyowa kiran sa kapdi sa daden a sangkot go sharat opama ko si-i pagilaya ko kapiya na go kaloag o agama Islam, na go so kinisogo-on o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko kaphiyapiyae kiran (a manga biyag) go so ki khapdi-in kiran, go so kaphembolongi ko miya a-angel a go pkhasakit a ped kiran. Na sabnar a miya panothol a so kumandar o manga Muslim a so Salahuddin na si-i ko masa a kiyatokawan niyan a so kumandar o manga rido-ay a si *Richard* na miya angel taros a miyawa ko lamalama a gi-ithidawa-an na pimbisita-an niyan taros a piyagolowan niyan a katordowaon mamolong sa giyaden a ginawa niyan, na giyaiden e onayan a ipephanolon a giyangkai a bago a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Sa lagidoto a so kababaloy o agama Islam a sisiyapen niyan so manga biyag ko manga Muslim na sabnar a miyabaloi mambo a tarotop so siyap iyan ko salakaw kiran a kena oba manga Muslim a siran na mananarig ko Inged o manga Muslim. Na sabensabnar a miyabaloi so inged a Islam na mapapadalmon so manga Muslim go so manga Dhimmie “so khipananarig ko Inged o manga Muslim” a ped ko tiyoronan sa kitab. Na aya masosowa na igira aden a miyabiyag a isa kiran, na mata-an a pekhindod so betad iyan ko lagid o betad o Muslim. Na pekhatanto anan o Hadith o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a so piyanthol e Imam Bukhari a pho-on ki Abu Musa Al-Ash-‘ary a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pitharo iyan: Bokae niyo “sa patong” so maka biyag (ma-ana: bokae niyo “sa patong” so mabibiyag) na go paka kananiyo so pekhaor na go benteleniyo so pekhasakit] lagidanan a pekhabager sekaniyan o miyapanothol a mata-an kon a so *Kazan* a Datu o manga *tatar* a go kumandariran na gowani a gobaten niran go so manga sondaro niyan a Inged a Damascus si-i ko pephangao-ori a masa ko ika pito gatos ragon ko Hijra go si-i ko manga paganai a masa ko ika walo gatos ragon ko Hijra na miyakabiyag sa madakel a bilangan ko manga Muslim si-i sa Inged a

Sham (Levant) sa miplarakez o manga Muslim so saba-ad ko manga *Dhimmi* “ma-ana so khipananarig ko Inged o manga Muslim” a manga sarowan go manga yaho-odi, na somiyong so Imam Ibn Taimiyyah a pediyan so saba-ad ko manga Ulama ka piyamangniran a kabokae ko manga biyag kiran na miniyog so Datu a *Kazan* a makaliyo so manga biyag ko manga Muslim a siran bo, na ogaid na daoto iyogen o Ibn Taimiyyah sa daniyanden ganati so Datu taman sa daniyan mapaka liyo so kadandan o manga biyag, ma-ana taman ko manga *Dhimmi* na miyamakaliyo sa lagid o kiyapaka liyo o manga Muslim.

Sabnar a aya miyatharo o Imam Ibn Taimiyyah ko Datu a *Kazan* : (na bagianiran “a manga *Dhimmi*” so lagid o bagianami, na go khikokom kiran so lagid o pekhikokom rekami, sa giyoto e hokoman o Islam).

So gintasan a Ika pat:

4. So betad a mitetendo ko manga babai, go manga totoa, na go so manga wata:

Ini patoray o bitikan a pimba-alan sa Geneva a kabaloy o manga babai go so manga wata a paga-adatan a go minggagayagomaya iran so kasisiyap, na go ini patoray niyan ko makambabalabala ko kapakathotomlana sa sandiyata so kibgan kiran (a manga babai, wata) ko siyap na so ogop a kinanglan iran. Lagidoto a ini patoray sa giyangkanaan a makambabalabala so kanggalbeka iran ko taman a khagaga iran a okit a so kha akowaniyan a di kapaka pamangped o manga wata a so dapen raoten sa sapolo ago lima ragon (15) ko manga galbek a kathidawa sa nggolalan sa bontal a *da sangkotiyān*, na go so ka-aren iran oba siran masinanad ko kazondaro si-i ko manga bager a kasasandiyata-an.

Lagidoto a ini patoray o bitikan a kapindiyara o manga babai oba siran mazamok na go oba siran mategel ko kandarwaka go so langowan a bontal a mapephakada iyan so kaya, go ini patoray niyan pen so kisibain ko manga babai - a so miya patong so kamamaradika iran kagiya aden a manga sabap a mitotompok ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata - si-i ko manga a darpa a mabebelag ko manga darpa o manga datu, sa khisanggolai si-i ko manga lagidiran a manga babai so kapethikaye ko betad iran, na amaiko siran na khikaririmbait na ini sapar so kinggolalanan ko hokoman sa kambonoa kiran a so khihtad kiran a hokoman.

20. Si-iko ko bitikan o Agama Islam:

Sabnar a miya-aden a pekhatago so saba-ad a manga biyag (a manga babai a go manga wata) sa tangan o manga sondaro o manga Muslim, na siranoto na isasapar oba siran pamonoa odi na oba siran ringasa-a sabap sa mata-an a so Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a inisapari yan oto, na go ini wasiyat yan ko manga kumandar o manga sundaro niyan sa gi-iniyan tharo-on: [lalakaw kano si-

iko ingaran o Allāh na go soasoat ko Allāh na go si-i ko kabarat o Allāh, na obakano bono sa matao a loks a miyakaidad go wata go babai, na go obakano ndonsiyan, na go obakano ndorat]

Lagid o kiya pangosiyati o Abu Bakr AsSiddiq a Khalifah o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko kumandar o Sundaro niyan a so Yazeed bin Abe Sufyan sa pitharo iyanon: [Mata-an a sekano na adna khaoma niyo a pagtaw a iphendaowa iran a mata-an a siran na tiyarongko iran so manga ginawa iran ko manga simba-an iran na awae niyo siran ko betad iran go so ephendaowa iran, na go mata-an a saken na iphagosiyat aken reka so sapolo: [obakanoden makabono sa babai, go wata, na go matao a miyakaidad...]

So Islam na lalayon so kapakiphananggilai niyan sa oba mabolo ko kathidawa igira mini talemba, a kathidawa a kapaniksa odi na kapaminasa, sa aya matoto-on tano na so Islam na diniyan phakain so kabonoa ko taw a kena oba gi-ipakimbonoay a ped sa manga babai, go so manga wata go so manga totoa go so di phamakagaga, go aya katatanoda a ped ko manga wasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) sa giyangkanan: [diniyo mbonoa so manga moriataw si-i ko kathidawa] miyatharo-on a: [ba siran di manga wata o manga Mushrik? Na pitharo iyan: "Ba rekano di mapiya so manga wata o manga mushrik?" na matatago san so marayag a kini saparen ko kaphembonoa ko manga wata, go so kapaka nggogonanao sa kiya pakitokawi niyan sa mata-an a matatago sa giyangkanan a manga moriataw so kha-aden a taw a ndodon so gona a mala ko kamamanosiyae.

So gintasan a ikalima:

21. So miyanga a-angel go so miyamatai sa kathidawa:

So phangasakit go so miyanga-a-angel sa themoan na go so kapphelindinga kiran si-i langowano manga masa.

Nainipatoray ko makambabalabaka ko simoket a phagosaran sa sandiyata ko siranoto a pekhatago sa tangan iran so kapakindolona kiran sa kandolona a kamamanosiyae, na go so ka palihara-a iran kiran sa da a kambidabida a phaka maolika, misabap sa klase, odi na pakatopo odi na pakapo-on a Inged odi na panarima odi na politika odi na so maka sasagindasan. Lagidanan a inisapar sa tarotop so apia antona-a a kapephangilai sa okit a pantag kaphamabae ko kawyagoyag iran odi na so ka osar sa makras si-i kiran, sa aya kapantek iyan na so kisomagen ko kawyagoyag iran si-i ko piligro odi na so kasiksa-a kiran odi na so kinggolalann ko experiment o manga doktor si-ikiran odi na si kibagaken kiran thibaba sa disiran pamolongan odi na so ka imataya ko ma-aangel apiya antona-ai betad o kambobolawasan niyan.

Lagidanan a ini patoray o kiya opakatan sa Geneva ko makambabalabaka ko simoket so kisoraten iran sa saden sa khaparo a kaga-an niyan so langowan a tagotao a so phaka ogop sa kapephariksa-a ko ka-atawi ko omani miya-angel odi na pkhasakit odi na miyawafat si-iko sabala ko maka zosogata a miyatago sa tangan iran. Lagidoto a inipatoray sangkanan a makambabalabala so di katarasao o kinggolalanan niran ko langowana khaparo a manga galbek sa pantag sa kaphembanoga ko miyanga a-angel go so phangasakit go so katimoa kiran...Go so kalinding iran pho-on ko kathaban sa tamok go so karata a kipendolona-an, lagido kinipatoray sa ka garanti-i ko domadait a kaziyapa kiran, go so kaphembanoga ko manga bangkai o miyamatai na go so ka-alampae sa diniyan kabinasa (ma-ana so bangkai), go so kibgan ko nisisita a manga kasangkapan para ko manga sakodo ko kapamolong go so khigagalbekon ka an-mapiya a kipthonain iran ko atastanggongan iran go so manga paliyogat kiran.

Na go ini patoray o bitikan a pimba-alan sa Geneva so matetendo a siyap ko manga eroplano na go so manga bapor a phagosarn sa kapamolong, go so manga gomagalbek go kasangkapan ko kapamolong melagid so tomatareg a go so gi-ithotogalin, sa inisapar so kapamabae sangkanan (a miyanga-a-aloi) ka aya antap na so kapaparo a gi-iniyan kanggalbeka ko siyap ko kapamolong go so patot a kapezabta nggagan ko phangabibinasa-an ko khikasisimoket a phagosaran sa sandiyata a ped sa manga-angel go so phangasakit ka kalokalo na pekhababasan so masakit iran na go pekhasabet so manga niyawa iran na go gi-ikambolongan so phanga-a-angel kiran ka an-kiran ma-angkat so mipaga-ata-at iran, na sabnar a aya betad iran ko ona-anoto na gi-imakimbonoay a mapiya so manga kambobolawasan iran a phendimpisa-an iran so kamapiya-an o manga Inged iran na go phelindingen iran so manga inged iran.

22. Na si-i ko ilayanon o Agama Islam:

So gi-ikambolongi ko phanga-a-angel go so phangasakit ko manga sundaro o manga Muslim ko masa o Jihad na pedanan sa galbek o manga babai a Muslimat. Sabnar a miyapanothol e Imam Ahmad go si Muslim go si Ibno Majah a miyaka po-on a tothol ki Ommi 'Attiyyah Al-Ansariyyah a sekaniyan si Naseebah a wata a babai e Al-Harith- a aya betadiyan na ped ko miyangatitindos ko manga bae a Sahabiyat, a mata-an a sekaniyan na pitharo iyan: [miyakithidawa ako a pedaken so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko pito a manga kathidawa sa gi-iakn siran mbabalayan ko manga darpa [kampo] iran sa ipephamangba-al aken siran sa pangnengken go pephamolongan aken so pephanga-a-angl go saken e pephanzakit ko pephangasakit].

Go miyapanothol o Imam Ahmad go si Imam Al-Bukharie a pho-on a tothol ki Al-Robaye' a wata a babai e Mu'awwiz a sekaniyan na bae a Sahabiyah a ped ko aden a manga daradat iran si-i ko Islam, a miyaka pagintaw sa taman ko masa o Mu'awiyah ibn Abi Sufya-an a mata-an a sekaniyan na pitharo iyan: [miyabaloi kami a gi-ikami maki thidawa a pedami so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) sa pezakodo-an ami so pagtaw, go pephaka inomen ami siran sa ig, go iphembaling ami sa Madinah so pephanga-a-angel go so pephangasakit.

23. So gi-i kapakindolona ko pephanga-a-angl go so pephanga sasakit ko rido-ay si-iko ilayanon o Islam:

Aya betad o manga Mujahiduun a manga Muslim na aya gi-iran kapaki ndolona ko pephanga-a-angl go so pephangasakit ko ridoairan na so pithamanan a mapiya a kapaki ndolona sa kena obairan gi-ipakambida-a so kapphamolongiran ko miya-angel go so pekhasakit a ridoai odi na ingempeda, go so mapiya a taw odi na pobri, sa aya betad iran na a-arapen iran so kapamakapiya iran. Sa so Islam na agama a limo, go so Rasul yan na siyogo o Allāh a limo ko langowan o ka-aden.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾
الأنعام: ١٠٧

[Da a kiya sogo-Ami reka 'Hai Muhammad' inonta na limo ko langowan o ka-aden] (Surah Ambiya-ah: 107)

Sa aya mala a makikhinanglanon so pangalinggagaw go so kamamanosiyae na so ka phiyapiyae ko betad o miyanga-a-angel go so phangasakit go so miyamaka thalogdam ko masa a gi-i kathidawa. Na lagidoto a sabnar a ini sapar o Agama Islam so kabonoa ko manga taw a kena oba gi-ipakimbonoai. na so miyanga-a-angel go so phangasakit na kamamata-anan kiran angkanan a ropa-an 'sa kababalo ran a kena oba gi-ipakimbonoai' na samanoto na dikhapaki so kapakimbonoai kiran go so kaimataya kiran nggaga-an.

Go sabnar a ini sogo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko manga kumandar o Sundaro niyan go so manga mama niyan sa diran kaphenggaga-ani mamono ko miya-angel na go diran kapezaloba-a ko tomiyalikod go diran kambonoa ko miyabiyag, go diran kaphanombalia ko manga kambing go so diran kaphamotol sa kayo"

So sabnar a ini sapar o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so Muthlah [ma-ana so kapekhowa-a radawan ko manga bangkai o miyamatai] sabnar a miyapanothol a pho-on ki Solaiman a wata a mama e Boraidah a pho-on ki ama iyan a mata-an a pitharo iyan: aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na igira adna piyaka pagolowan niyan a Ameer ko manga sundaro odi na Sariyyah na iphangosiyatiyanon

ko katetendo iyan so mapiya sa nggolalan sa kikalkeniyan ko Allāh go so manga taw a pediyan ko manga Muslim. Oriyaniyan na tharo-oniyan: [paki thidawa kano so ingaran o Allāh si-i ko lalan ko Allāh... paki thidawa kano sa obakano ndonsiyan, go obkano ndorat 'sa pasad', go obakaniyo kowa-a radawan bangkai go obakano bono sa wata.] go miya panothol pen o Baihaque a pho-on ki Sumrah a wata a mama e Jundob a pitharo iyan: aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na ipzogo iyan rekami so ka zadkah na go ipzapar iyan rekami so kapkhowa radawan [ko bangkai o miyatai]

Sabnar a miyabaloi a pithamanan a mapiya a ibarat so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko kabgai sa pasensiya go kabgai sa ma-ap, na gowani a tabanen so manga Quraish ko kiyathidawa sa Badr na ini sogo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so kilbengen ko miyamatai kiran ka pada-adat ko manosiya go so menang iyan melagid o bibiyag odi na ma-atai, na miyabaloi anan a pekhairingan ago pasodan ko langowan o manga kathidawa o manga Muslim, minsan pen miyanggolaola so pinggolaola o Hind a karoma o Abu Sufyan ko miyanga sashaheed ko manga Muslim ko kiyathidawa sa Uhod gowani a nggaga-an siran a pediyan so saba-ad a manga babai a gi-iran peradawanen so manga bangkai (o manga Shaheed sa Uhod) a pephamotolen iran so manga tangila go so manga ngiron a gi-iran mbaba-alan a manga salai go manga aritis, oriyaniyan na so kiya abri-i [o Hind] ko tiyan o Hamzah a bapa o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go so kiniliyo niyan ko atai niyan taman sa sipa iyan, na minsan pen giyanan e miyanggolaola na pima-apan o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) go miphtang sa piyaka lepas iyan anan.

POLIMPOSAN:

Si-i sa giyangkai a miyanga-a-aloi tano na ayadna matoto-on tano na mata-an a so Agama Islam na isosogo iyan so kikapdi-in ko phangabibinasa-an ko manga kathidawa a ped sa manga biyag go so manga-angel go so phangasakit, sabap sa pitharo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam)- si-i ko kiyathidawa sa Badr a giyanan so paganai a kiyapakithidawa o manga Muslim a pediran so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam)-:[Dolon niyo ko miyangabibiyag so mapia] na go pitharo o Allāh s.w. -si-i ko manga ropa-an o miyamaratiyaya a manga tithe e paratiyaya -:

﴿وَيُطْعَمُونَ اَلطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَشِيْنَا وَيَسْمَاوُا سِيرًا﴾
الإنسان: ٨

[Go pephakaken iran sa pangnengken si-i ko kapkhababayai rekaniyan so miskin, go so wata a ilo, go so biyag.] (Surah Al-Insa-an: 8). na sabap ko gi-isan kinggolalanen na miyabaloi so manga Muslim a sasakaw niran siran go pephaka adiyadi niran siran adi so manga ginawa iran ko pangnengken. Na so kalongolangowan angkaiya manga

tindos a manga onayan a inibtad o Islam mipantag ko gi-ikapaki ndolona ko manga biyag go so miyanga-a-angl go so miyamatai ko kathidawa na kiyaona-an o Islam so langowan a manga kiyapagopakatan sa doniya a giyanan so miyangi dadarpa so mipantag ro-o ko miyamaka talingoma a masa a ped anan sa pepbaka tanto sa mata-an a so Islam na Agama a limo na go kamamanosiyae a para ko kadandan o manga manosiya.

Na sabap si-i na khato-on tano a mata-an a so pat (4) a piyangao-opakatan sa Inged a Geneva a so mini darpa ko ragon a 1949 na go dow a ini pagomanon a kiya pirman ko ragon a 1977 na palayaden maka paga-ayon ago so onayan a atoran a inibtad o Agama Islam mipantag ko gi-ikindolona-an ko phangabibinasa-an ko kathidawa. Na sabap si-i na khabaloi so kizekelen tano ko kiphenggolalanen sangkaiya a manga onayan- mlagid so kapaka phapasod yan ko Shari'ah odi na so kiya opakatan sa doniya- a paliyogat, na go so kapthindegi tanoron ko gi-itano kapaki mbonoai na khabaloi a patoray. sa sekaniyan [a manga onayan a bitikan] ko kiphapantagen tanoron na bitikan [a maka phapasod ko Shari'ah] a go atoran sa kena oba ayabo a kiphenggolalan non na onot ko bitikan a langkap sa doniya.

So manga references:

1. Al-Imam Mohammad bin Ahmad bin Abie Sahl Al-Sarkhasie (Sharhu SSiyarr Al-kabeer)
 2. Al-Imam Mohammad Bin Jareer Attabarie (Kitab Al-Jiha-ad Wal-Jizyah)
 3. So Kiyaopakatan sa Inged a Geneva ko ragon a 1949.
 4. So dowatiman a manga protokol a inipagoman a simpak ko kiyaopakatan sa Inged a Geneva ko ragon 1977.
 5. Dr. Ali Sadic Abu Haip (Al Qano-on Addauli Al-'A-am) so Bitikan a Langkap sa Doniya, Mansha-atol Ma'a-arif, Alexandriya ragon 1960, pandangan a 728 go so oriyanian.
 6. Dr. Wahbah Azzohaily (A-atha-arul Harb fil Fiqhil Islamie) so manga rarad o kathidawa ko si-i ko kiyasabotaon sa agama- *Dissertation* sa Doctorate, *College of Law* sa *Cairo University* ragon 1962, pandangan 380 go so oriyanian.
 7. Al-Imam Al-Akbar Sheikh Mahmoud Shalto-ot (Al-Islam: 'Aqeedah Wa Sharee'ah) Darul Shoro-oq, ika nem a kinitomboknon, ragon 1972
 8. Dr. Al Husainy Mosailahy (Mozakkira-at fil Qano-on Addaoly Al-'A-am Fi-i Zamanil Harb) Maito a kitab ko Bitikan a langkap sa Doniya si-i ko masa a kathidawa, para ko manga morit sa *College of Islamic Sociology, Omdurman Islamic University*, ragon a 1978, pandangan a 40 go so oriyanian.
- Colonel Ahmed Ali Al-Anwar, Olowan o hokoman o manga sondaro ko *Central Military District* sa Inged a Egypt, sekaniyan na miyapasad yan so maporo a korso (M.A) si-i ko Qa-ano-on 'Bitikan' miyaka pangped ko Seminar a ika 29 sa *Institute of International Humanitarian Law sa San Remo*. Miyapasad iyan pen

so paganai a Seminar a para ko phamangdao ko Bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa Inged a Geneva. Sekaniyan pen a kasasanggolayan sa atastanggongan sa kipephamangdaon ko pephangadian (*subject*) ko bitikan sa kathidawa si-iko maporo a pangkatan ko kapaganad o manga olowan, si-i ko manga *Military colleges* a go manga institutes sa Inged a Egypt. Sekaniyan pen e kasasanggolayan sa atastanggongan ko gi-ikaplanowa ko manga training ko kazaragona a manga seminar mipantag ko bitikan ko kathidawa si-i ko manga bager a kasasandiyata-an sa Inged a Egypt.

SO RARAD O OLAOLA GO SO MANGA PARANGAI GO SO AGAMA SI-IKO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE *

Inisorat e : Ihsan Hindi
Damascus, Syria

Khapakai a ipema-ana ko (Bitikan o kathidawa) odi (na Bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae) a mata-an a sekaniyan so: kiyatimoan ko manga onayan a manga bitikan a phakatendo ko manga kabnar a go manga atastanggongan o manga Inged a gi-i makathidawa si-i ko masa a kipekhitalamba o manga galbek a kaperido-ai, na go pephaka patorai sa manga sangkot si-i ko manga taw a gi-i makithidawa si-i ko manga okit a kapephagosar sa bager a kasosondarowi sa kalilimitadowi ron ko manga taw a gi-i makimbonoay sa diron ped so salakaw kiran, na go khalinding (a giyangkaiya manga onayan) so manga kabnar o phangabibinasa-an o manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata balabaoron so pephamatay go so pephanga-angel go so pephangasakit go so manga biyag si-i ko manga kathidawa a melagid o sa gilopa sa karagatan go sa kawangkawangan, liyo san pen so manga kalilid a phaginged / sibilian a khililindingen a ped ko manga taw a khibabaling ko kiya panalaingedan a manga darpa.

Giyangkai a bitikan na piyakambabid a pho-on sa dow a (2) a manga onayan a sapak:

- **Bitikan (a miyapasad) sa inged a Lahay 'The Hague'**: aya pethendo-on niyan na so manga onayan a so aya pekhokomen niyan na so gi-i kanggiragirai o gi-i makithidawa ko masa a kathidawa.
- **Bitikan (a miyapasad) sa Geneva**: aya pethendo-on niyan na so manga tindeg go so manga onayan a pekhalinding iyan so ka-atawi ko manosiya si-i ko masa a kathidawa.

Na aden a pekhabaloy ro-o a pakaiza a pekhi-iza mipantag sa giyangkai a bandingan a sekaniyan so: anda maka popo-on (a pasodan) a giyangkai a manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae? Odi na so kasaboti ron na antona-ai piyangakokowa-anon? So kazembaga sa giyangkanaan a pakaiza na miyapatot so kapakambida-a ko (*formal sources*) ko sabala a kapephagilayaon, na go so (*legitimate sources*) si-i ko ikadowa a sabala. Na lagidanan a amai ko mapakai rekitano a ki-itongen tano ko (piyanga o-opakatan a bitiyara a langkap sa doniya) a sekaniyan so mitotompok ko bandingan, balabaoron so manga kiya opakatan sa Inged a Geneva go sa Lahay (*The Hague*), go so manga adat ko kathidawa, go so manga sogo-an sa themoan a sekaniyan so iphembegay o manga olowan si-i ko manga kathidawa a langkap sa doniya, na go so piyamangba-alan a atoran (*resolution*) o manga kokoman o kazondaro a langkap sa doniya...

Na omaparo rekitano a mi-itong tano a giyangkanaan a miyanga-a-aloi sa ped sa (*formal sources*) sa giyangkai a manga onayan a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na mata-an a so (*objective sources*) sa giyangkai a bitikan na khato-on tano sekaniyan si-i ko salakaw a kiyapaka okitiyan, balabaoron si-i ko omani-isa sangkai a (olaola) a go (manga parangai) a go (agama). Sa giyae na nisisita niyan so nganin a kapaka lebadaon go so kaosayaon.

Paganay ron: so rarad o olaola si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

O pagendodi tano so kapema-anae ko (thakafa) si-i ko manga kitab sa basa "*dictionary*" na khato-on tano a mata-an a sekaniyan na madakel e ma-ana, na samaoto na aya khapili tano sa giyangkanaan na so kapema-ana a aden a atoran niyan na aya kabasa niyan: "na sekaniyan so kiyatimoan ko pekharoli a manga kenal a so phakabegai sa laodaparo ko manosiya sa kapephaka-ozor o kagedam sa kaphapandapat, go kapakata-am go so kapa-ar sa gi-i kapakikhokom"⁽¹⁾.

Na sabap san na so olaola na sekaniyan so kiyatimoan ko pekharoli a manga kenal. a giyangkaiya a pekharoli a manga kenal na pekharowa o taw sa ipo-onden ko kimbawata-anon sa tamanden ko masa a kaphatay niyan. ogaid na so kababaloy o olaola a pekharoli na kena oba maka pemama-ana sa ba mata-an a sekaniyan (olaola) na tarotop a pizakatawan odi na sarili o sakataw (*individual or personal*), kagiya amaiko so pizakatawan na managipo-on so olaola niyan sa **da** (*zero*) ko masa a kimbawata-anon, na samaoto na mata-an a kha-aden ko omani kaphaginged so mapepento a pangkatan a kiyatimotimo o manga olaola sa ropa-an a manga adat, go manga dadabiatan go manga parangai, a khapakai a ibetho tanoron so ngaran a (kapamimikiran a kaphaginged), sa khaparoli sekaniyan o omani pizakatawan pho-on ko masa a kawawatai ron sa nggolalan ko kapzagad o (kazinanad a kapephaginged) si-i ko lamalama o pamiliya, go so paganadan go so kazisiringana, oriyaniyan na pekharos iyan den so ka pekharoliya niyan ko olaola (culture), go so kapekhararadi rekaniyan ko oriyaniyan o si-i ko lamalama o salakaw a manga kalimodan ko kapephaginged ibarat o (kalimodan, galbekan, partido, opakat, opisina o Inged...) sa palayaden anan phamakasoled ko pizasokoan a gi-imaka thaong ko olaola o pizakatawan, sa ipephagoman ko manga ped a pizasokoan a gi-i mamakathaong ko ka-atawiron, a lagid o (kapalayalayag, kapamatiya, kapagixpirimint, kapaki pelomameka ko manga ped a taw).

Na ped sa tabiat a so manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na pekhararadan o "*thakafah*" olaola ko tumamparon ko pizakatawan go si-i ko tumamparon ko kaphaginged.

* So International Magazine a Red Cross, bilangan a ika 40, Olanolan a Nov.-Dec., 1994

1) **Na si-i ko lamalama o olaola a pizakatawan:** na khato-on tano so manga sondaro a miyasinanad so manga olaona iran go miyamakasowa a magagaga iran a gi-iran kapaki zinabota ko rido-ai go so gi-i kapaki ndolona ko sondaro niyan go so manga pagtaw niyan sa nggolalan sa okit a matatago-on so kamamanosiyae sa lebi a madakel adi so manga sondaro a da a manga meleng iran.

Giyae so isaon a kilangan, na so ikadowaon a kilangan na mata-an a so kakhapakai a kapephagilaya ko manga onayan a paka-asal o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sekaniyan na galbek a malbod ko manga sondaro a miyasinanad so manga olaona iran go miyamakasowa, ogaid na kena oba malbod si-iko salakaw kiran. Na sabenar a miya-inengka a (ICRC) sa inged a Geneva so kai-importante a kisoled o manga kokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko langkap a laola ko kapephaginged si-i den ko level (pangkatan) o manga-ala a paganadan) go so manga *paganadan a (secondary)* ko manga kampo go si-iko langkap ko Inged, na minipagoman so pat (4) a kiya pagopakatan sa Geneva a subject a kinanglan iyan anan. Lagidoto a piphopo-onan a ICRC a kapephaka liyowa iran ko *periodical magazine* sa mio-okit ko pimbarang a manga basa a ka-a-awidan iyan so ngaran o bandingan a makabebetho sa ayaden a mitotoro iyan sa tarotop na so antap rekaniyan ‘a magazine’, a giyanan so (kapamaka langkap), na giyoto na singanin sa kapephamakalangkap o olaola a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko taman a khapakai a maolad a randiyar, melagid o si-ipen ko ona-an o kathidawa antaka si-iko masa niyan. Balabaoron so siranoto a pekhibetad siran o manga galbek iran odi na so manga betad iran ko gi-i kapaki khoyapta sa daden a let ko rido-ay. Na da ko pakabetad a katharo tano sa emanto aya a inonta na kelasi a ped sa gi-i kapharoparoa sa kapephakalangkap o olaola a so mitotompok ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko let’let o khisesela-an a manga pababatiya.

2) **Na si-i ko lamalama o olaola a kapephaginged;** khato-on tano a mata-an a so saba-ad ko manga kapephaginged na muna sa kadakel so kababaloi ran a lomilintad adi so salakaw kiran. Na so saba-ad a salakaw na muna sa kadakel so kababaloi ran a romirido a soranga o miyaona. Sabap den oto ko kapamimikiran a kapephaginged o pagtaw. Khapakai sa giyangkai a lamalama na maloy tano sa ibarat a mata-an a so kapephaginged a China na sabnar a miyambago iran a pamikiran so sinapang a (*gunpowder*) si-iden ko ika pito (7) ka *century* ko gregorian calendar, ogaid na linimitadoan so kapephagosaraon si-i ko manga pana go si-iko manga *fireworks*, sa daden maosar sa ba para sa sandiyata a gi-i mbeto kagiya mata-an a so olaola o manga Insik a maka perararadon so ndaowan o *confusionism* na isasapar iyan so kapephagapas ko kapamono, sa miyatatap a giyananden e betad sa taman sa minitogalin so pagenes ko sinapang a (*gunpowder*) si-isa Europe, sa minggolalan ko taw sa Italy a mapasang e kathotogalin a makikilala a si “Marco Polo” na ro-o miyabaloy so kapephagosara ko sinapang a (*gunpowder*) sa sandiyata a gi-i

pakambeton ko manga kaniyon go manga timbak ipho-onden ko paganay ko ika sapolo a go pat (14) gatos ragon ko *Gregorian calendar*.

Na o ayatano thogalini so lamalama o bandaran go so oloala a kai-islamie na mata-an a aden a khato-on tano a manga tatanos a atoran ko kapagolaola a pephakambekenen niyan so onayan o atoran sa doniya a kamamanosiyae ko ona-an o daon kapakambekena o atoran a pimba-alan a manosiya sa gatosan ragon, na ma-aped san so ‘kapaga-adati ko kamamanosiyae ko manosiya, so kasasangka-a ko kandorat, go so kitomanen ko kapasadan, go so kikapedi-in ko manga biyag’...

Na sabnar a miyaknal phiyapiya a ICRC sa giyangkai a pekhaori a masa a giyangkai a source a mapepeno a manga sources o bitikan sa doniya a kamamanosiyae, na sabap ro-o na piyakaliyo iran so *kalangkapan* a khitotoladan a aya bandingan iyan na: “ped ko pananadem o history a Arab a kai-islamie” a tiyago iyanon so manga katharo a go so miyanganggogolaola o manga Arab a miyakilala si-iko lamalama o gi-i kinggolalanen ko manga ndaowan a kamamanosiyae ko masa a kalilintad a go kathidawa, rakez a mimbabala oto so ped a manga onayan o bitikan sa doniya a kamamanosiyae sangkai a kapapantagan a masa.

Lagidoto a aden a miyapento iyan si- i ko calendar ko ragon a 1994 a sapolo ago dowo (12) a manga bayok a basa arab a miroropa niyan so saba-ad ko manga *importante* a manga *daptar* o bitikan sa doniya a kamamanosiyae, na aya kinilapiyat a giyangkaiya manga bayok na minggolalan sa manga ropa-an go manga kazorat a matanos a basa arab, sa kati-i ko sapolo (10) a ped sa giyangkai a manga pananaro-on si-iko kiyapaka thondotondogiyen ko calendar:

- 1) Tabangi ngka so phamangni reka sa tabang (pho-on ki Muh-yeddin bin Arabie)
- 2) Da a pasensiya ko kandonsiyan (pho-on ki Abi Hayyan Attauheedie)
- 3) Siran na manga biyag o kabinasa-an iran, na antona-ai khasowa iran amaiko aden a maka talingoma kiran a biyag a diran khaboka-an. (pho-on ki Abu ‘Ala-a’ Al-Ma’arry)
- 4) So kapakiphasada ko adna gaganiyan na lebi a mapiya a kapaki phasada (pho-on ki Shiekh Shaira-awi)
- 5) Igira mithapapai so manga rido-ai na miya patot so sariga ginawa (pho-on ko Waliyyuddin Yakon)
- 6) Ino da ganati so pamomolan ko masa a kalolombai niyan a gadong. (pho-on ki Hanzala bin ‘Ura-adah)
- 7) Oba kano bono sa tomatalikod, obakano sogat sa diphakanono, obaniyo ilotanga so kapapalian, oba niyo misogat ko manga bae so ringasa (pho-on ki Ali bin Abie Talib)

- 8) Sa taw a aden a madadalmon a kasakaw na khasakaw ko lamalama niyan so manga biyag (pho-on ki Abu 'Ala-a' Al-Ma'arry)
- 9) Mbolongi ngka so rido-ai ngka sa lagido kaphembolongi ngka ko phekhababaya-an ka. (pho-on ki Dr. Ali bin Ridhwa-an)
- 10) Mata-an a saken na biganaken sekano sa kasasarig si-i ko manga ginawa niyo go si-iko manga tamok iyo, go si-iko manga simba-an niyo, go si-iko dagangan niyo, go si-iko soled o bandarainged iyo. (pho-on ki Habib bin Maslamah Al-Fihrie)

Go khapakai a ioman tano sa giyankoto so manga katharo a salakaw a muna so katawiron o kadaklan a makaliliyo ko calendar a miya-aloi, lagid o katharo e Mu'awiyah bin Abi Sufya-an: "so katoman sa pasad a bala o kandorat na thomo adi so kandorat a bala a lagidiyan a kandorat" go so katharo e Al-Imam Fakhruddin Al-Ra-azie : "so ginawa o manosiya na lebi a maporo e pangkatan ko manga ginawa si-i sangkai a Doniya, go so badan (lawas) o manosiya na lebi a maporo e pangkatan ko manga lawas si-i sangkai a doniya.

Oriyaniyan na inotanopen pephaka watan? Ba-adn pen a kiya tokawan o History ko kiya sagad o manga masa a makalawan sa kadalemi ongangen a go kakempet so katharo o Khalifah o Rasolullah (Sallallahu 'alaihi wasallam), Abu Bakr Assiddiq r.a. gowani ko ilapiyat iyan so tanto a importante o manga onayan o bitikan a kamamanosiyae sangkae a masa si-iko wasiyyah niyan a ini wasiyat yan ko kumandar yan a so Usamah bin Zaid gowani a tharo-oniyan a pephangosiyatan niyan sekaniyan go so manga sondaro niyan: "Hai manga manosiya! Ganat kano ka ipagosiyat aken rekano so sapolo na tanodi niyo a pho-on raken, obakano ndndonsiyan, go obakano panapok sa taban, obakano ndorat sa pasad, go obaniyo kowa-a radawan so bangkai, go obakano bono sa wata a maito, go lokes a matao na go babai, obakano paminasa sa korma go obaniyo totonga, go obakano pamata sa kayo a pephagonga, go obakano panombali sa kambing, go sapi, go onta into bo para sa pangnengken, go siguradoden a adna zagadaniyo a manga pagtaw a ini sibai ran so manga ginawa iran ko manga simba-an iran na ganati niyo siran na diniyo siranden pekhebot a sisibayaniran ko manga ginawa iran, na go mararani a adna khaoma niyo a pagtaw na ithalingoma iran rekano so manga pananagoay a katatagoan sa pimbarang a manga pangnengken, na obakano ron phakakan na aloya niyeron so ngaran o Allah.

Na aya pakaiza a pphi-iza si-i a phakatondog: na ino ba miyabaloy so khalifah Abu Bakr Assiddiq a khagaga niyan a ka-atora niyan sa giyangkae a manga taw a ndatoaniyan opama ko da mabaloi so niyawa niyan a mipepeno-on so kanayo o kamamanosiyae a khisogo iyanon oto? Go ino ba miyabaloi so manga kumandar o sundaro niyan go so manga tantara iyan a phapasiyonot siran ko ndalagidaya a

manga tindeg a ndaowan opamako da siran maboloi a ayairan ini paginentaw sa muna na go miya sinanad siranon^{(2)?}

Ikadowa: So rarad o manga parangai si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae:

Khapakai so kipma-ana-an ko Akhala-aq "manga parangai" sa mata-an a sekaniyan: so ilmo a gi-imbabanog ko manga onayan o paparangayan o manosiya, ko kiphapantagen o sabagi kiran ko saba-ad" , na samanoto na so manga parangai na galbek a si-ibo kalilimitadowi ko mbawata-an o manosiya. Pekhasalak a pekhisomag iyan siran si-iko gi-i kinggolalanen ko manga galbek a masosorang iyan so pekhisogo kiran o isartakiran a kagedam, sa kena oba lagid o manga binatang a aya lalayon a gi-iran manggalbek na so diyangka o misartakiran a kagdam, apiya giyankoto a manga galbek na aya kapapayagiyatan rekitanano ko takes o kamamanosiyae na aden a antapon a mapiya, odi na aden a raradiyan odi na ndodon so kaphaparangayan.

Na so manga tindeg a ndaowan o paparangayan na khapakai a i-itong tano sekaniyan a ayaden manga pompongan o kadakelan ko onayan o manga atoran, balabaoron si-iko lamalama o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. na ped san na ibarat na so "di kaphamaba, kibegan ko kapakasasarig ko taw a pethontoton, so kapagadati ko kapasadan, ka-arna ko kathaban, go so kisasaparen ko kanggagasab...

Na sa pekhasoi mrogorogod ko manga pangitaban sa sebangnan a andang, lagid o bitikan a "Ornamu Sumerian" go so bitikan a "Babylonian Hammurabi" go so lagid o manga pangitaban sa India, China a andang, na khato-on niyan a mata-an a giyangkanaan na kena oba lebi a madakel adi so tomiyanto ko manga tindeg ko paparangayan a giyoto so miyabaloi a domadayamang sangkoto a manga kaphaginged. Si-iko kiphagibaratnon na khato-on tano so bitikan a "mano" a giyanan so domiyayamang sa India ko arang a miyaka sanggibo (1,000) ragon ko ona-an o Esah a.s. a sabnar a ini paliyogat Iyan ko gi-i makithidawa so diniyan kabonoa ko rido-ai a somiyangkop, go so miyabiyag sa kathidawa, go so rido-ai a totorogen odi na sominibai, go so taw a kominiyas sa kena oba gi-i pakithidawa, go so rido-ay a gi-i makiphagawo ko rido-ay a salakaw⁽³⁾.

Na ping-gedagda tano a giyangkae a manga bandingan sa kalangolangowan niyan na khato-on tano a mata-an a sekaniyan na aya gi-i niyan mazariat na so kagdam a ndodon so paparangayan a maporo, si-i anan kharinayag ko kisasaparen ko kandorat, go so kawawajib a kapaka zenggaya-a ko gi-i makithidawa go so kena oba gi-i makithidawa, go gi-i makimbonoay a go so kena oba gi-i makimbonoay, a sekaniyan so tanto a impontante ko manga bitikan o atoran a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa masa emanto.

Na o si-itano thogalin ko bandaran o manga Arab a kai-islami na khato-on tano a mata-an a so manga paparangayan a mapiya na giyanan e miyabaloi a palita-an a ron phapasisonot so manga Khulafa-ah go manga datu ko manga Arab a manga Muslim si-i ko masa a gi-iran kapakithidawa ko salakaw kiran. Sabap sa miyaka mba-al sa manga pasodan a ndaowan o (kalbihan) (kapaginontolan)(go so katoman sa pasad) sa telo a sosotin si-i ko galbek o manga Arab a manga Muslim ko letlet iran, ko sabagi ko saba-ad, odi na si-iko thompokan niran a go so manga nasiyon a salakaw, melagid o si-iko masa a kalilintad odi na si-iko masa a kathidawa, na pekhpapayag anan ko ropa-an a matetendo...

Si-iko kipephangoraon ko salam (kalilintad) sa kipzakaon ko (Assalamu Alaikom) ko letlet o manga Muslim si-iko sabagi kiran ko saba-ad. Na go so okit a gi-ikatharoa ko (Ama-an) kasasarig a giyoto so ipephalad o manga Muslim ko manga wata o manga ped a nasiyon igira a miyakaoma siran kiran sa nggolalan sa kandagan odi na kapamisita odi na sugo (embassy). Sa giyae na kena obaini kapangandag sa pakatopo a pagtaw odi na agama, sa kathantowa tanoron sa mata-an a so manga Arab a manga Muslim na siran e pagtaw a paganai a minitayaw niyan so manga tindeg a ndaowan a paparangayan si-i ko pangkatan o manga onayan o Shari'ah a ipapatorai si-i ko lamalama o gi-ikindolona-an ko manga nasiyon a salakaw, na giyangkakan na melagid o si-iko masa a kalilintad odi na kathidawa. Na go giyangkai a manga onayan ko paparangayan na miyatatap a kiyabaloi niyan a palita-an a gi-iniyan manggonanao so manga Muslim ko dadabiatan iran sa kiphapantagen iran ko manga rido-ai ko kiya sagad o manga masa. Balabao ron ko masa a gi-iran kithidawa-an ko manga taw sa Rome a go so manga taw sa Europe, si-iko masa a kiya tabana sa Andalus go so kinithidawa-aniran ko manga *sarawang*.

Giyangkai a kalbihan o manga Muslim na khokompablian sa marayag a katharo o kadaklan ko manga panonorat sa kitab go so manga lalantas e pamikiran go so manga mamponai sa ilmo ko manga taw sa Europe sa masa emanto. Lagid e Baron De Taube a sekaniyan so pitharo iyan ko isa ko manga lectures iyan ko International Law Academy si-i sa Lahay (The Hague) ko ragon a 1926 sa sataga a katharo: "mata-an a so kaiimportante o Islam sa kapakalalangkap yan si-iko kiya pakaozor o bandaran si-i sa sold a Mediterranean Sea na pekhabaloi tano niyan a pekhatarima tano khompabli sa mata-an a so (Muslim World) Inged o manga Muslim na sabnar a miyaka ogop sa kiya mba-ali ko saba-ad ko manga bitikan o atoran sa kathidawa go so manga adaton si-i ko letlet o manga nasiyon sa Europe, kagiya mata-an a giyangkai a manga nasiyon na miyato-on niyan si-iko manga rido-ai niyan a giyoto so rominido-on ko masa o manga crusaders so manga onayan a mapapasad a mitotompok ko kapephaki tokawi ko kathidawa, go so gi-ikapaka zenggaya-a ko manga taw a gi-i makimbonoi a go so kena oba gi-i makimbonoi, go so gi-ikindolona-an ko pephangasakit go so pephanga-a-angl, go so pephangabibiyag

sa kathidawa, go so gi-ikambagibagia ko pephangatataban ko kathidawa, go so kapephagrena ko saba-ad ko manga okitokit sa kaphembinasae ko rido-ai⁽⁴⁾.

Na so lebi marayag a ibaratanan na khato-on tano sekaniyan ko paparangayan o Sultan Salahuddin Al-Ayyobie ko kinindolona-an niyan ko manga biyag ko kinithidawa-an ko manga *sarawang*, sabap sa miyapanothol a pho-on ko pephanothol ko totholanon a si Ibn Shaddad a mata-an a sekaniyan na miyabaloi a gi-iniyan phiypiya-an so gi-i kindolona-an ko manga biyag, na go pezenggayan niyan so manga tindos kiran sa kapiya a kaoyagoyag na go kaphagendae niyan kiran ko nditaren niyan. Na si-i ko masa a mitalingomaon o manga taw so miyamatai kiran ko oriyano kiyathidawa- a saken a thigo pephanothol na makadadarpa-ako sa giyangkoto a masa- na go pizakasakaw niyan – ikalimo sekaniyan o Allāh – so miyangao-ona kiran go singgayan niyan so olowan ko manga sondaro a manga taw sa France so bangkala kobal a *mapepento*, go inisogo iyan a began so omani isa ko manga sondaro sa bangkala a kobal sabap ko kitataralo o kapanenenggaw niyan. Na go si-iko masa a pekhpasad so kathidawa go so kasisirkolowa ko manga rido-ai sa kapezangkop o sabala na aya betad iyan (Salahuddin) na gi-iniyan inggolalan so manga sharat ko kasangkop a i-impidan, go aya mata-an na ipthonai niyan so manga sharat sa maka-a-ayon ko kamapiya-an o mithapapai sa lebi a madakl a kamapiya-anon o mithapapai adi so nganin a pethontoten o manga sharat igira a pekhasalak. Na go si-iko masa a mbayad so miyangabibiyag sa pida (awn sa ginawa) iran na pezogo sekaniyan sa makasisiyap kiran taman sa misampai siran ko darpa a makasasarig sirandon.

Na si-i ko oriyano o kinibganon o Allāh ko kapakataban go so kapakambatowa, na miyontod so Sultan Salahuddin Al-Ayyobie si-i ko ipezold ko barombarong a mata-an a dapnoto mapakatindeg. Na so manga taw na phagwitaniranon so manga biyag go so manga taw a miyangatoto-on niran a ped sa miyangao-o-na, Na piyakatindeg so barombarong na miyontod sa kapiyiya ginawa a masosonor na go maka panalamat ko nganin a inibegay ron o Allāh a limo, oriyaniyan na piyaki talingoma niyan so king a si Jeffrey go si pagari niyan go si Prince Arnat na diyawagan yan so king a si Jeffrey sa pangginginomen pho-on sa ig a obarobar a ilo, na mininomom so datu, a aya betadiyan na tanto a pekhawaw. Na mababaloi a ped sa mapiya adat o manga Arab go kasakaw o manga paparangayan niran na igira miyakakan so miyabiyag odi na miyaka inom ko tamok o taw a miyakabiyagon na giyotodni kiyabaloi niyan a makasasarig. Sa pithibaba den oto o Sultan a giyangkai a kinipangoraon niyan sa giyangkai a parangai a mapiya⁽⁵⁾.

Pekhailangka antona-a-apni manga paparangayan a baniyanpen kalawani sa kapiya a giyankai? Andamana e kakhapakai a kapephamimikirana ko gi-ikapakindolona a baniyan kalawani sa kapiya a giyangkotoa kidawagen ko pangginginomen a madenggaw si-i ko miyabiyag a mapepeges?

Si-ipeman ko bandaran o manga taw sa Europe na aya khato-on tano na mata-an a so onayan o kapasang sa kakhoda a giyanan so domiyamang ko manga Inged sa Europe ko tendai o sapangkat ko lembak o manga gatos ragon, na sabnar a inisogo oto so lagid a giyangkae a tindeg a (kalindinga ko manga babai, katabangi ko miyalalim, so di kanggarobata ko pakokoda a miyaolog ko koda iyan, so kanggeneki sa gi-ikimbonoain ko rido-ai a so miyapotol so pedang sa lima niyan...) taman sa mata-an a so saba-ad ko manga mamponai sa kokoman o atoran sa doniya go so gi-iron mangdeg na ini-itongiran so manga tindeg a ndaowan ko kapasang sa kakhoda a pompongan a pekhagmawan ko pephangowa-an ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na miyabalo i minisarta ko kiya paka-apas o dowa a kiya nggimoat a Amerika ko ragon 1776, a go giya France ko ragon a 1789 so mala a kiya paka perarad ko kiyapakaozor o onayan o paparangayan ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sabap na inisorat o isa ko manga nakoda sa France a ipheropa niyan so manga paparangayan a gi-ikhowat o sondaro niyan: “ino ba-aden a khato-on a kumandar odi na gi-imakimbonoai a diniyan khababaya-an oba ndaopaye o rido-ai niyan a sekaniyan na gi-imakimbonoai, na go so ka pagadati niyanon ko oriyon o katabana niyanon? Sabnar a miya ilayaken so manga sondaro aken a pephamisita-an niran so miyanga-a-angel ko manga rido-airan a ipephamakayaw iranon so manga jaket iran, sabnar a piyakambarakat so okoran aken a iniokor raken sa kiya begiraken sa okor a mapiya a kiya pagolowani aken ko ndalagidaya a manga mama⁽⁶⁾”

Si-i ko darpa a salakaw na khato-on tano a giyangkanan a kumandar a taw sa France a mismo sekniyan den a gi-iron tharo: “Miyabalo i so manga sondaro a go so manga Bourgeoisie si-i sa Strasbourg sa aya gi-iran kindolona-an ko miyangabibiyag na lagid den o manga pagariya, go miya baloi siran a gi-isiran kiran maki photol sa pa-an a go manga pangnengken, a go pephango-on iran so manga diyario ko manga oyotiran. Na go sabnar pen a miyanggolaola a miyamangni siran sa karatas a go dawat na pizoratan iran a Germany a mata-an a so lawasaig a Rayn na miyadaden sa taman sa pakataman.

Giyae so sabala, na si-iko ikadowa bala na mata-an a so pamikiran a pho-on ko manga *philosopher* giyanan so inipananawag e “Ruso” go si “Montisco” si-isa Inged a France, go si “Imirik Panel” si-isa Inged a Switzerland, go si “Benjamin Franklin” si-isa Inged a America. Na palayadenanan aden a rarad iyan a mala si-iko kiyabagra ko onayan o paparangan ko bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae. Na sabnar a tanto san a kiyaooyatan si Prof. “Liber” gowani ko metad sa kasoratan sa manga pandoan a paka-a-antapen niyan ko manga opisiyal si-sa Inged a America ko masa a kiya pakathidawa sa sold ko ragon a 1863. Giyangkae a manga pandoan a minisoled ko oriyanoto si-iden ko pompongan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa minggolalan ko kiyambatang iyanon sa bithowan sa “ manga

regulations a mitata-alok ko manga atoran a go manga dadabiatan ko kathidawa sa gilopa”, a giyae na makambabaropa sa ipephapagoman ko kiyapagopakatan ko kiyapasadan sa Inged a Lahay (the Hague) a ikadowa, ko ragon 1899, go so ika pat ko ragon a 1907.

Na sabap sa si-itano ko lamalama o gi-ikambitiyara-a mipantag ko Atoran a pimbalan sa Inged a *Lahay (the Hague)* na khasana-an tanodn a ka-aloya sa mata-an a so atoran o kathidawa sa gilopa na sabnar a aden a miyatago si-i ko pamkasan niyan a sharat a babaloinyan a ped ko manga paparangayan a langkap so isa a po-onan a ped ko manga po-onan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Sekaniyan so sharat a ayakatawi ko iphembetho ron na (*Martinez condition*) a giyanan so aya mabatangon na mata-anaya a: si-iko manga masa a so manga inibtad a manga kasoratan a di sekaniyan kaphasiyototan o makambabalabala a miphasada, na khatatap so manga pamiliya go so gi-imakithidawa si-i sa tangan a siyap na go atastatnggongan o manga pasodan a ndaowan o bitikan sa doniya a sekaniyan so inayonan o thatakna a adat ko aden a manga bandaran niyan a pagtaw, na go so manga bitikan a kamamanosiyae na go so pekhi-ilaham o darem a kamamanosiyae a langkap.

Giyanan so mipantag ko onayan o manga kaphaparangayan ko bitikan sa Lahay (The Hague), na so peman so onayan o manga kaphaparangayan ko bitikan sa inged a Geneva, na sekaniyan na marayag a diden kinanglan so kathantowaon. Kagiya mata-an a giyankae a bitikan na si-i maka mebebeken ko tindeg a kamamanosiyae. Na so tindeg a ndaowan o kamamanosiyae na si-i makambebeken ko onayan o paparangayan a langkap ko kapephaginged sa doniya. Kena ka mata-an a so langowan a pamikiran ko bitikan a red cross na da a tanto a madakel inonta na panagontaman sa kapakabeken o tindeg a ndaowan o kapagadati ko pizakatawan a manosiya na go so menang o ka-atawi ron. Na sekaniyan so tindeg a ped ko manga importante ko manga tindeg a ndaowan ko paparangan ko katimbl iyan, na pkhakatalingoma so ka iimportante o manga pasodan a ndaowan o paparangayan sabap sa mata-an a khapakai a rontano maka kowa ko sembag ko manga pakaiza si-iko manga nganin a da a ka pakambabatang iyan sa marayag ko atoran a inibetad o manosiya

Ikatlo: So rarad o Agama si-iko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Khapakai a mipema-ana ko Agama si-iko bontal a rangkom sa mata-an a sekaniyan: so kiyatimoan ko manga tanda a mitotompok ko mapepento a panarima si-iko lamalama a kaphamani ko kitotompok o niyawa o manosiya si-iko Allāh. Na go aya katitindos o Agama Islam ko salakaw ron si-i sa giyangkae a lamalama na kagiya mata-an a sekaniyan na kena oba si-ibo katatamani ko kaphthendoa ko kitotompok o manosiya

si-iko miyadnon, ka miphagoman ro-open so kaphthamani ko kitotompok iyan ko manga lagid yan, kena ka taman ko kitotompok iyan ko ginawa niyan, go so manga pangangayamen, na taman pen ko manga barandiya.

Na so manga Agama a katotokawan sa masa emanto na aden a (tiyoronan sa kitab) a makapopo-on salangit (Islam, kristiyan a go yahodi) na aden peman a makaphapasod sa *Philosophy* a para sa ompiya lagid o Brahmanism, Buddhism, Confucionism, a go so Shintoism. Na palayaden giyangkae a manga Agama na kapopo-onan sa madakel o manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a katotokawan sa masa emanto. Melagid o nggoalalan ko mbabatang iyan ko kitab sa marayag, datar o kapapadalmiyan ko manga sa ayat sa Qur-an, ibarat: “هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ” si sa (Surah Arrahma-an: 60). Ma-ana: [Ba-aden a imbalas ko kaphiyapiya a rowar ko kaphiyapiya] odi na bontal a kena oba marayag “a kiyapaka okit yan” ka nggolalan ko manga pipiya a paparangayan a gowagowae a giyanan so isosogo a giyankae a manga agama [lagid so pasodan a kagengena ko kabonoa ko taw a pephagapas ko manga simba-an]⁽¹⁰⁾.

Na khapakai pen a aloin tano sa giyangkae a a lamalama so ibarat o sangan o omani isa sa giyangkae a manga agama a Roman, Kristiyan, go so Islam si-iko kiya paka bekena ko saba-ad ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

- 1) Si-i ko lamalama o Ka-agamae a Roman, na ibarat a pagaloin tano na so sangan o manga padre a phembethowan sa (Fetiali) si-iko kiya paka gemaw o saba-ad a manga onayan a mitotompok ko atoran o kathidawa, a giyanan so inipatorai ko manga kumandar a go manga sondaro sa Rome a kaphasiyonot iranon, batabolabaw ron so onayan a somosogo sa di kakhapakai a kagarobata sa kapakipthidawa ko isa a pagtaw ko ona-an a da kiran ka paka inengka-a. Na giyae e ketodan o okitokit a (moripori a kapakainengka) a giyoto so miyapatot so kapayagaon ko ona-an o dapen kapho-oni ko manga galbek sa kapakipthidawa a matatago sa giyangkae a atoran sa masa emanto.
- 2) Si-i ko lamalama ko agama a kristian, na khato-on tano a mata-an a aya paganai a mananawag sa kapakazenggaya-a ko (kathidawa a ontol) a go so (kena oba ontol) na sekaniyan so padre a taw sa tunis sekaniyan si “Saint Augustine” a aya katharo iyan ko kitab iyan a bandingan “si-iko City o Kadnan”; [mata-an a so manga kokoman o atoran na kena oba si-ibo miphenggolalan ko pizakatawan, ogaid na wajib so kinggolalanan non ko manga kingdoms] lagidoto a piyangni niyan a ka pagadati ko manga kapasadan go so dadabiatan ko kathidawa. Na si-iko oriyan e Saint Augustin sa miyamaka pira gatos ragon na miyaka talingoma peman si Saint Thomas Aquinas, na piyangnal iyan so mipantag ko atoran a tabiat a paka-asal a go atoran a kamamanosiyae, na miyakenal a

mata-an a giyangkanaan a dow na da a baniyan kapaka zosopaka a go so atoran a kapangintohan, sa piyakaosor iyan so manga kenalan e Saint Augustine si-iko kiya pmanae ko (kathidawa a ontol) a go so (kena oba ontol)⁽¹¹⁾.

Giyae so sabalaon, na isaon peman a sabala, na mata-an a aya paganai a manga taw a nggeka sa giyangkae a bitikan sa doniya a pimba-alan sa Inged a Europe na miyabalo i a ped ko manga taw a komakamal ko kapephagagama, lagid e (Duvetoria) a go si (Suarez). Na ped pen sa khaimolngan na mata-an a aya paganai a mananawag sa kasiyap o manga sibiliyan pho-on ko manga kamargenan ko manga kathidawa si-isa Europe na miyabalo i a ped ko khipaga-agama a manga mama sekaniyan si Cardinal Pilarman (1542-1631), a aya kabasa niyan ko pimba-alan niyan a ini sorat sa basa a Latin ko ragon a 1619, aya bandingan iyan: “si-iko manga paka-asal a tindeg a ndaowan ko agama a ka kekeristiyani” na aya ma-ana o katharo iyanon: Mata-an a so manga taw a di phakagaga ko kapakithidawa lagid o manga taw a dapen maraot a kirbalig, go so manga babai, go so manga totoa, go so salakaw a diden phamakagaga na miya wajib so dikiranden kaperambita- disiran mapthakor, kagiya so kamamanosiyae rekitano na aya rekitanoden phakasogo sa dikakhapakai a kabonoa ko siran anan a di phamakagaga makimbonoai. Na go mata-an a so manga mama a manga bara-agama na go so khipananangga go so manga padagang, go so manga taribasok a gi-imamomola-an ko manga lopairan na wajib so di kiran ka biyaga na giyotowi kapaka-a-ayon niyan ko manga dadabiatan o langon o manga nasiyon.

O si-itano peman tomogalin ko lamalama o manga paganadan ko bitikan pho-on ko lamalama o manga pamikiran o manga Ulama sa Fiqh na khato-on tano a mata-an a so kakekeristiyani na mini begai niyan sa Europe ko kaposan o middle age so dow na manga ompongan a miyabalo i oto a aden a raradiyan a mala ko lamalama o “atoran a kakeneti ko kathidawa” a giyotowa dow na siran so: (kalilintad a pho-on ko kadnan” go so (pasinbo a kalilintad o kadnan).

- 1) Aya okit o (kalilintad a pho-on ko Kadnan) a so kiya ayonan ko kiyathimo sa Latran ko ragon a 1095. Na miyapasad a kaziyapa ko isaka sagorompong a ped sa giyae a manga taw (siran ko manga padre, manga totoa, manga babai, na go so manga wata) si-iko khipakamomo-ayan (so manga darpa a pezimba-an, manga paganadan, so manga tamok o simba-an o manga kristiyan) si-iko manga barandiya na (so manga binatang, manga kasangkapan sa katharibasok go so phangararagonon) na giyoto na aya kaziyapaon na so kibagakenon a mawatan ko kathidawa go so rarad iyan.
- 2) Sopeman so (pasinbo a kalilintad o Kadnan) na sekaniyan so kiya-ayonan o pithimotimoan sa Clermont ko ragon a 1096, a aya ipapando iyan na so kipethargen pasi ko kathidawa ko pageletan o pekhagabi ko Juma’at taman ko

kapipita ko Isnin oman pito gawi-i, go so gi-i kaphowasa o manga kristiyan a dipen kapekhaoma o kristmas, go so dipen kapekhaoma o Easter, a giyoto mambo e izagindairan ko atoran ko manga olanolan a Haramon so kathidawa (khipaga-adatan a manga olanolan) si-i ko Islam.

3) **So Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae:** mibibida so Islam ko manga ped a agama sa mata-an a sekaniyan na kenabo oba kapagagama, aya mata-an na sekaniyan na agama go bitikan, a giyangkae a bitikan na tarotop a mararangkom iyan so lagowan o kaogitogit ko kapephaginentaw a ped san so gi-i kindodolonan ko manga pagtaw o salakaw a nasiyon ko masa a kalilintad a go kathidawa. Na ped sa katotokawan a aden a telo a onayan a kaphapasodan ko Shari'ah Islamiah a giyanan so : Qur-an a sesela-an, so Hadith a sosotin, go so Ijtihad (pithamanan a pamikiran o manga Ulamah sa dowao). Na giyangkae a telo a pasodan o Shari'ah na sekaniyan e pasodan o (Bitikan o kathidawa sa Islam) a sekaniyan so miyakaogop sa kiyathaonga sangkoto a phembethowan imanto sa (bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae) aya ibarat iyan na so Qur-an a sesela-an na mapapadalemon so kadakelan ko manga onayan a mitotompok ko gi-i kindolona-an o manga pagtaw o salakaw a nasiyon ko masa a kalilintad a go kathidawa sa miyabaloi oto a timbang den o bitikan. Na miyaka talingoma so hadith a sesela-an a pephagosai go pekhitartotop sangkoto a miya-aloi ko Qur-an na miyabaloi mambo-oto a timbang a manga onayan ko manga atoran, oriyaniyan na miyaka talingoma so Ijtihad o manga Fuqaha-a' - a pedon so manga wasiyat o manga *khulafah Al-Rashedoon* - sa miyaka mba-al sa khapakai a ibethoron so (manga dadabiatan ko kathidawa si-iko manga Arab a manga Muslim)

Na khapakai rekitano a bagi-in tano so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-iko ilayanon o Islam – o khaparo a kabethowiron- sa pat (4) a pizasokoan niyan:

- 1) Manga betad a kisosogo-on ko kathidawa si-i sa Islam.
- 2) Okit a kapephaki tokawi ko kathidawa si-isa Islam.
- 3) Paparangayan o manga Mujahideen a manga Muslim si-iko kathidawa.
- 4) Manga kokoman o kiphendolona-an ko manga biyag go so miyanga tataban si-i sa Islam.

Na ped sa tabiat a mata-an a ditanoden magaga ko sataga a katharo obatano mitonai sa giyangkaiya pat a manga pizasokoan so kabnar iyan ko kaphendirogodaon. Giyotowi sabap a ayabo a zana-an tano a mbegan sa osayan na so Ikatelo ron gintas. Ma-ana so paparangayan o gi-imakimbonoai a manga Muslim, sa nggolalan sa

tonganai a makempet, sa ithayakop tano ko taw a khabaya-an niyan so kapaka belanga sa giyae a bandingan sa ka ilaya niyan ko dow a kitab a miyaonaden so kiya paka liyonda iran mipantag sa giyangkae a bandingan, giyan so kitab a (الإسلام والقانون الدولي)⁽¹²⁾ ma-ana so Islam go so bitikan sa doniya. Go so kitab a (أحكام الحرب والسلام في دولة الإسلام)⁽¹³⁾ ma-ana so manga kokoman ko masa katnidawa go kalilintad si-iko gobirno a Islam.

Paparangayan o manga Mujahideen a manga Muslim si-i ko kathidawa.

Mata-an a so manga onayan a miyabaloi ron so manga mujaheden a manga Muslim a phapasiyonot siranon ko masa a gi-iran kapakithidawa a soranga o manga pagtaw o salakaw a nasiyon na kena oba matag manga tindeg a ndaowan ko paparangayan a langkap, odi na matag manga wasiyat a pekhalingaga iranoto ko manga kumandar go manga datu, ka aya mata-an na sekaniyan na miyabaloi a manga atastagongan a phapasod ko bitikan o Shari'ah a mbabatang so kadakelanon si-iko Qur-an, Hadith, na go khabtadan sa kasala-an so taw a zopakon kena obo si-i bo phaka po-on ko manga olowan niran, ka aya mata-an na khatago siran ko siksa ko kaoyagoyag sa akhirat sabap ko kiya sopaka iran ko mbabatang a bitikan sa Shari'ah a tomatana a miya-aloi ko Qur-an odi na si-iko Hadith odi na si-ikiran den a dow a.

Aya lebi a di miphendarainon sa giyangkae a manga onayan a Shari'ah a miyabaloi a pekhhokom ko paparangayan o manga Mujahideen a manga Muslim sa giyangkae a lamalama na sekaniyan so phanga-a-aloi:

1) So kalilimitadowi sa kipethidawa-an ko manga mama ko rido-ai go sobo so gi-imaki thidawa. Sabap sa miyapanothol a pho-on ko Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a mata-an a sekaniyan na miyatharo iyan ko kapephangosiyati niyan ko Zaid bin Haritha gowani a sogo-on niyan sa Mu'tah: [dikano mbono sa wata, go babai, go matoa, go so miyalokelokes, go so somisibai ko pezimba-an iyan]⁽¹⁴⁾.

Lagid o kiniwasiyaten o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) sa di kapagosara ko miyanga-a-angel ko manga kathidawa: [obakano paki mbonoai ko miya-angel ka mata-an a so saba-adon na diron ped] lagid pen o dika pematarae ko gi-inggalbek sa katharibasok go so manga wata, sabap ko katharo iyan: [obaniyo bono so manga wata, go so gi-imbask] katawan a aya ma-ana o (ذرية) na siran so manga wata na so (عسيف) na sekaniyan so gomagalbek a gi-imbask ko lopa go pephamola-anon. Na so peman so mipantag ko manga babai na sabenar a ini sogo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) so di kiran ka pematarae inontabo igira a miyawid siran sa goma-an ko atobangan o manga Muslim. Kagiya mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na gowani a makailai sa bangkai a babai a miyabono

si-iko manga Mushrik na miyatharo iyan a pephanginsoya-aniyan so miyakapatai ron odi na somiyogo sa kapatayaon : [di patot oba ini mabono]

- 2) **So kasembor ko manga kathidawa sa nggolalan sa ndodon so kagedam a kamamanosiyae;** kagiya di khapakai so kapakapatai inonta o aden a patot a sabap lagid o matatanto a mabatang ko manga aya sa Qur-an⁽¹⁵⁾:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ الأعراف: ١٥١

[Go di niyo mbonoa so baraniyawa a so inisapar o Allāh, inonta a si-iko kabnar, giyotoman na inisogo iyan rekano to, ka niyo sabota] (Surah al-An- ‘a-am: 151)

Na so mapapakai a kapamono na wajib a ped sa makalelebi ko manga okit go ndodon sa malaon so kamamanosiyae ka aden makandarpa ko hokoman o Hadith o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam): “Igira miyamoto kano na phiyapiyae niyo so okit a kambonoioyo, na go igira a zombali kano na phiyapiyae niyo so okit a kazombali iyo” na sabap si-i na inisapar den so kapaniksa. Go so hadith yan: “saken na nabi a papeperang, saken na nabi a kapangalimo” na lagidoto a kinisaparen ko kapekhowa radawan ko manga bangkai, sabap sa sela-sela ko menang o miyatay go so kamamanosiyae ko taw, sabap sa miya panothol a pho-on ko Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a mata-an a sekaniyan na pitharo iyan: “pananggilae niyo so kapekhowa radawan ko miyatai apiyapen aso a tangekheb”.

Go ayapen a mapapariyaya ko pamikiran o kadakelan ko manga fuqaha-’a’ na mata-an a so kapethotonga ko manga bangkai sa apoi na galbek a masosorang iyan so ndaowan o Islam, kagiya mata-an anan a andang a adat a ped ko manga andanga adat ko da a manga agama niyan. Na daden a basan khatabiya a rowar ko betad a nisisita o langkap a kamapiya-an so kanggalbekaon, lagid ibarat o betad a kipkhaleken ko kapakadayamang o sakit a phangogalin. Na aya kalilid na wajib so kapagadati ko kamamanosiyae ko taw na go menang iyan. Ka onot onot sa giyangkae a ayat: [وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ] ma-ana; [sabensabenar a piyaka lebi ami sa menang so manga moriyatao o Adam] (Surah Al-Israh: 70)⁽¹⁶⁾, sa miyatharo e Imam Al-Fakhr Al-Ra-azie- ko kiya osaya niyan sa giya ayat- : so ginawa o manosiya e lebi a maporo e pangkatan ko manga ginawa sa giyangkae a doniya, na so lawas o manosiya e lebi a maporo e pangkatan ko manga lawas sa giyangkae a doniya].⁽¹⁷⁾

- 3) **So kinisaparen ko kathaban sa tamok a giyoto so mababaloi a domadayamang ko manga kathidawa ko masa a kada a meleng**” Ini sapar pen o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kathaban sa tamok. Sabap sa miya panothol o

isa a mama ko manga Ansar a mata-an a pitharo iyan: “lominiyo kami a pedami so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa kaplayalayag, na miyasogat so manga taw a tanto a kapakakhikinanglan a go kamaregenan, na miyaoma iran a manga kambing na pithaban iran, na mata-an a thigiyan a so manga koden ami na phendidi na baden miyakaoma so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a phelalakaw na likeb iyan so manga koden sa nggolalan ko gasa iyan, oriyaniyan na aya pinggolaola niyan na ipezomek iyan so manga sapo ko botha sa gi-iniyan tharo-on: [Mata-an a so pithaban na kena oba lebi a khahalal adi so miyatai]. Na aya miyapatot saya na so kapaka zenggaya-a tano ko “pithaban” a go so “miyatabang” kagiya giyangkae a miyaori ma-aloi na mapapakai a go miyahalal sa ka pakaphapasod iyan ko Qur-an.

Na aya thanoden si-i a patot so ka pekha-aloyaon na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na diden mapipinda sa taman emanto a kapapakaya niyan ko kapekhamiliki ko miyanga tataban ko kathidawa. (Butin de guerre).

- 4) **So kinisaparen ko kandonsiyan go so kandorat sa pasad.** Taman ko betad a kazasangka oba aden a marata a pamikiran o rido-ai. Na sabnar a miya aloi si-i ko ayat a sesela-an:

﴿وَمَا تَخَافُ مِنْ قَوْمِ خِيفَاتٍ فَانِينَ عَلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنْ أَلَّهَ لَا يُجِبُ الْخَائِبِينَ﴾ الأعراف: ٥٨

[Na amai ka ikhawan ka ko pagtaw so kandorat na boka-ing ka kiran (so pasad) sa marayag, mata-an, a so Allāh na di niyan khababaya-an so mamakadodorata] (Surah al-Anfal: 58)

Go si-iko lamalama o Hadith o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na khato-on tano so wasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a isasapar iyan so kandonsiyan go so kandorat sa pasad ka miyatharo iyan: [Lalakaw kano sa ingaran o Allāh si-i ko lalan ko Allāh, go paki mbonoi kano ko manga rodoi o Allāh, sa dikano phendonsiyan, go dikano phendorat sa pasad, go diniyo khowa-a radawan (so manga bangkai) go di kano mbono sa wata.]

- 5) **So kinisaparen ko kanggegeba go so ka phembinasa-a ko manga tamok.** Lagidoto a mata-an a so kisasaparen o kapapantagan a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so phembethowan sa (kapaminasa a pithibaba) na isasapar mambo o bitikan o kathidawa sa Islam so lagidanan a kapaminasa. Sabap san na inisapar o Islam so kapephata-a ko manga kayo a phamangonga, go so ka pethotonga ko manga korma, go so kapezombalia ko manga kambing, karabaw o rido-ai a go so salakaw sa dowan, inontabo o aya kiya-aden anan na sabap ko araparap sa kinanglan ko kathidawa sa kapephakalobaya ko rido-ai na go so katabanaon. Sa giyanan na si-i miyaka phasod ko pamikiran e Imam Auza’eeh –ikalimo o Allāh-

6) **So kabegi sa kapakasariig ko taw a miyamangeni ron**, opama ka aya kiya-aden o manga kathidawa sa Europe na daيران pen makenal- taman ko paganai ko ika dowapolo ko century- so kipapaliyogat o kaphagadati ko (kapamangni sa kasasariig) a so khapakai a mapamangni o saba-ad ko manga sondaro o rido-ai, a kiya sabapan sa miyategel so manga panel ko bitiyara sa Lahay (The Hague) ko ragon a 1899 sa maped ko (regulation o kathidawa sa gilopa) so katharo a diyapai niyan so kapephagaw o manga komandar o manga sondaro a gi-imakithidawa sa kapephaka langkapa sa dikatharima-a ko phamangni sa kasasariig, na mata-an a so Islam na miyaonaden so kiya-ayoni niyan sa giyanan a kabnar na go ini nggolalan niyan sa ipho-on den ko paganai a kiya pakaborantaw niyan, sa paratiyaya sa gi-ikinggolalanan ko ayat a sesela-an:

﴿وَأَن أَمْرًا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلِمَةَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغَهُ مَا مَنَّهُ وَذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَخْتُمُونَ﴾^٦ النوبة: ٦

[Na amai ka aden a sakataw ko manga moshrik a manarig reka, na pakasarigangka, taman sa pamakinegen iyan so katharo o Allāh, oriyanian na sampain ka sekaniyan ko phakasariigon, giyotoman sa sabap sa siran na manga pagtaw a di manga tatao.

7) **So kitapeleken ko kathidawa amai ko itapelek o rido-ai**, mata-an a so kathidawa ko ilayanon o Islam na kena oba sekaniyanden e antap , aya mata-an na matag sekaniyan lalan ko kapaka moayan o ontol na go so kapagilanga ko ribat, giyotoi sabap a patot so di kithegelen sa kitaros o kathidawa amaiko gomenek so rido-ai, na giyangkai na onot ko kokoman o ayat a sesela-an:

﴿وَأَن جَحْوَ السَّيْرِ فَأَجْحَ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾^{٦١} الأنفال: ٦١

[Na o ramig siran ko kalilintad na ramig kaon (mambo) go sarigi ngka so Allāh, mata-an a sekaniyan (Allāh) na sekaniyan na phakaneg a matao]. (Surah al-Anfal : 61)

Ogaid na so manga Ulama sa Fiqh o manga Muslim na piyakairan ko datu so kapaki mbonoai ko sondaro o rido-ai melagid o aya betad iran na khisasarempang siran antaka pephalagoi, kagiya ped sa mapapakai a aya papayagen o rido-ai na pephalagoi ka ped oto sa ikmat a kasosondorowi sa kenaoto oba kapezangkop na go kapephamangeni sa kapaki phasada. Lagidoto a mata-an a so kapzembaga ko pamangni sa kapaki phasada na misasaraton so kipagawa-an o rido-ai ko manga sabap a miyakasogo a paka-asal ko kiyathidawa, odi na aya minus na riparado sa kiphagawa-anon, kagiya odioto makowa na phembaloi so kapzembaga ko pamangni sa kapaki phasada a kapaka sondong ko kabaya o rido-ai na go kapaka khompabli ko betad a mao-olaola.

Na aya oriyanan, na giyae so piyangatitimbelaan ko manga onayan a pekhokomen niyan so paparangayan o manga mujahideen a manga Muslim si-iko manga kathidawa a so khapakai a igobatiran ko manga rido-ai, na giyae na pekharinayag sa daden a baon sangka-an so kiyapaka ogop o Islam sa kiya thaonga ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, a khokompablian sekaniyan sa marayag o kadaklan ko manga panonorat go so manga mamponai sa pamikiran go so manga Ulama sa Fiqh a kapapantagan a pedon so manga taw sa Europe go so salakaw kiran.

MANGA PASODAN A KITAB:

1. Dictionnaire “le Robert” 1, pandangan a 436.
2. Abain ka ko kitab e Dr. Ameer Zemmali: “Madkhal ilal Qanun addaulie al-insanie” a piyakalionda a Ma’had Arabi lihuquqil Insan, Ragon a 1993 pandangan a ika 10.
3. Revue internationale de la Croix-Rouge, No. 403, Juillet 1952, pandangan 560.
4. So paka-al a kidadakat iyan a basa a France a ped ko manga katharo e Dr. Edmund Ribat a aya bandingan na “La Theorie du Droit International musulman “Revue Egyptienne du Droit International”.
5. Ibn Rush: “Annawader assultaniyyah wal mahasin al-yusufiyyah” lagid o kiya pakaokit iyan ko Karas: “Ped sa pananadem o History a Arab a kai-islamie” piyakalionda a ICRC-Cairo.
6. Bassam Asaly ko katharo iyan: “so kathidawa go so bandaran” Majallatul fikr al-Askari Assuriyyah- ko olanolan a July 1he 1977.
7. Miguel A. Marine: “The evolution and Present Status of the Laws of War” RCADI, 1957, bilangan a ika 2 pandangan a 639.
8. John Biktie “So Bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae go so kaplindinga ko phangabibinasaaan o Kathidaw” basa arab a kiya paka okit iyan- Henry Dunant Institute. Geneva 1986.
9. Surah Arrahmaan, Ayah: 60.
10. Dr. Hamid Sultan: “So Bitikan a langkap sa Doniya ko masa a kalilintad” Cairo 1962 pandangan 34-35.
11. Abain ka ko kitab e Dr. Ameer Zemmali: “Madkhal ilal Qanun addaulie al-insanie” a piyakalionda a Ma’had Arabi lihuquqil Insan, Ragon a 1993 pandangan a ika 9.
12. So piyamaka liyonda a Dar Talas, Damascus 1989, 1994.
13. So piyamaka liyonda a Dar annomair, Damascus 1993.
14. Phoon ki Dr. Ameer Zemmali, miya-aloy sa miyaona, pandangan a ika 10.
15. Surah Al-An- ‘aam, Ayah: 151.
16. Surah Al-Israh, Ayah 70.
17. Al-Imam Fakhrudden Al-Raazie “Mafaatehul Ghaib”.

18. Ilayangka so kitab tano a “Al-Islam wal Qanun Addaulie” pandangan a 138-139.
19. Surah Al-Amfaal, Ayah: 58.
20. Mohammad Faraj “So kalilintad go so kathidawa sa Islam” Cairo 1990.
21. Surah Attaubah, Ayah: 6.
22. Abain ka ko nganin a miya-aloy sekaniyan e Dr. Mustapha Camil Shahata ko maka pantag saya, miya-aloy sa mona so kinowa-anon, pandangan a 18 go so oriyaniyan.

SO ISLAM GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE MAKAPANTAG KO SABA-AD KO MANGA TINDEG SA KIPHAGOKITEN KO MANGA PHENGGOLAOLA-AN KO KATHIDAWA

Inisorat i: Ameer Zemmali.

Pamkasan.

Ped sa katotokawan na mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko kapapantagan a ropa-an niyan na makambebeben ko timbel a manga tindeg a dimiphendarainon a so gi-i zapasapak ko kapekhagilingiyan sa manga hokoman a miyazagintas a aya antap iyan si-i ko kiyatimoanon na so kapethendoa ko kinanglan a manga kasarigan pantag sa kakeneti ko manga rarad o manga simoket a phagosaran sa sandiyata, go so manga galbek sa kathidawa ko kitetendo iyan ko manga taw a di siran phamangped ko kambonoai odi na mimbaloi siran a di phamakagaga ko kapakaphamangped ko kambonoai. Na pephantes pen a giyangkanan a kasarigan ko manga pantiyari a so di makaperoropa-an sa manga pontariya o kasondarowi. Go ipephatoray o manga hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko manga inged a makambabalabala ko kathidawa so kaphagadati ko manga kasarigan a miyanga-a-aloy ko miyangatatanto a kapasadan niyan. Go pethago sa tamana odi na ipzapariyan so kaphagosara ko matetendo a manga okitokit go manga sorong ko kambonoay. Na so bitikan a kamamanosiyai a langkap doniya na apiya pen diniyan phagerenen so kathidawa na mata-an a sekaniyan na gi-inggalbek sa kakeneti ko manga rarad iyan sa pantag sa siyap ko manga nisisita o kamamanosiyae a so di khaparo oba niyan khadapai so dimipezomala ko kathidawa. Na iphagoman ko dow a tindeg a “kamamanosiyae” go so “nisisita a kasondarowi” na laboan tanoden so dow a onayan a pasodan “a kapakambida-a ko manga pontaria a kasondarowi, go so manga taw a kalilid a phaginged (sibiliyan), go so manga pantiyari odi na manga barandiya o kalilid a pephaginged, go so “kandaita” ko gi-i kinggolalanan ko manga galbek ko kathidawa. Na si-i sa kaphayaga sa giyangkai a pat a manga tindeg na khapakay a kaimolngan tano so sindadan o khoyampeta-an o mapapadalmon go so mitotoro iyan si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so manga hokoman sa Islam. Na so kaphanothola si-i ko taga-an a giyangkai a mapontok a kapakandayaga na kena oba ayabo a tabiatian na antangan a pamikiran, ogaid na makaphapasod ko pikhelasiyan a minggogolalan sabap sa daden a kipantag o manga hokoman sa katharo bo taman sa kamata-anan a mitonai niyan so sanganiyan.

1-So tindeg a kamamanosyae.

Dikhaparo a gi-i kambitiyara-a ko bitikan a kamamanosiyae odi mindod ko paka-asal, ma-ana “so kamamanosyae”. Na so kathidawa a sekanyan na manggogolaona a betad na ped sa pimba-alan o manosiya, a diron khapakai obaniyan mapakada so kamamanosyae, na giyoto so pekhabager sekaniyan sa marayag o manga hokoman a makalalangkap sa doniya, sa melagid o adat odi na inisorat, kagiya ikokokom iyan a paliyogat so kapakindolona ko piyangabibinasa-an sa okit a kamamanosyae” ma-ana so kapagadati ko pangkatan iran, go so rogo iran, go so tamok iran, na aya tomadeng sa Islam na sekaniyan so kakormata ko manosiya sa lagid o kiya-aloy niyan ko initoron a sesela-an:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَابِغِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ الإسراء: ٧٠

[Na sabensabnar a piyakalebi Ami sa menang so manga moriataw o Adam go piyakapadga ami siran ko kalopa-an ago so kalodan go inirizki Ami kiran so manga pipiya go piyakaombaw Ami siran ko madakel ko manga inaden Ami sa thitho a kapakaombaw] (Surah al-Isra:70).

Na so inosar iyan a katharo a (karrama) (piyakalbi) na khatoro tano niyan ko lapal a “Karaamah” (Menang) a giyangkai a katharo na ron pekhatinger so manga tomadeng a onayan a aya antapiyan na so kapalihara ko ginawa o manosiya taman sa si-i den ko lebi a mailot sa kakeras ko manga betad a sekanyan so kathidawa. Na pantag bo sa kasiyap o manga nisisita ko kamamanosiyae na wajib a dimaka antap so manga galbek ko kathidawa ko siranoto a dipephamangped ko kambonoay, go dipen ko siranoto a manga taw a miyabaloi a makaliliyo ko goris o gi-i kambonoai, Na so onayan a bitikan a kai-Islami a so phembageren niyan a giyangkai a tindeg na makaphapasod ko katharo o Allah:

﴿وَقُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَفْقَهُونَ كُنُوزَ اللَّهِ لَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَغِيْبُ الْمُتَعِدِينَ﴾ البقرة: ١٩٠

[Pakimboboai kano sa makapantag ko lalan o Allah ko siran a pephamono rekano go dikano phemalawani, ka mata-an a so Allah na di Niyan khabaya-an so manga malawani](Surah Al-Baqarah:190).

Ma-ana mata-an a so kapakimboboai na si-i bo pontariya-a ko lompokan a gi-i makimbonoway go mata-an a so kinisaparen ko kapamaba na makanggogonanao ko manga tamana a mapepento.

Go katawan tano a mata-an a so miyangatatanto a kapasadan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosyae na mitad ko omani isa a lompokan ko manga lompokan a so

mararangkom so kaziypaon sa atoran a bitikan a katatamanan, ogaid na so manga lagadai a giyangkakan a miyangatatanto a kapasadan go manga antap iyan na isabo, a sekanyan na makambebeben ko tindeg o kapakindolona a kamamanosyae. Na si-i ko kiyapamtes o totholan a kai-Islami na khato-on tanoron a so manga sondaro o manga Muslim na tomatapi ko manga sa-ap iran so manga taw pephantabang, go so manga imam, go so manga cali, go sisiyapen iran sa kapaparo iran ko kitotonayn ko manga sangniran. Na si-i den ko manga kathidawa o Islam a paganay na miyabaloi so manga babai a sasanganen iran so kapphamolongi ko pephanga sasakit go so phanga a-angel, go piyakathikna o Rasulollâh (Sallallâhu ‘alaihi wasallam) so manga onayan a bitikan ko kisasaparen ko karadawani ko manga bangkay go so kaphagimataya ko miyanga-a-angel go so kapezaopi ko miyanga bibiyag, go so pephamangni sa kasasarig, na aya ibarat a kha-aloy tano na so kapakakana ko miyabyag a miya-aloy sa mapayag si-i ko Qur’an a sesela-an:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حَيْثُهِمْ مَشِيئَةً وَبَيْنَهُمْ أُسْرًا﴾ الإسراء: ٨

[Go pephakaken iran sa pang’nengken si-i ko kapkhababayai rekaniyan so miskin, go so wata a ilo, go so biyag”. (Insan/8). Go si-iko Hadith a maporo na (dolonen niyo ko manga biyag so mapiya). Na giyangkai a katharo ko kapontokiyen na makararamkom a ndodon so ongangen, ka so mapiya na kharangkom iyan so masolen mapayag a mapapadalem ko kawiyagoyag o miyabiyag.

2- So tindeg ko gi-i kapakambida-a ko gi-i makimbonoai go so kena oba gi-i makimbonoai

Ped sa lebi bago ko manga kiyapasadan ko bitikan a kamamanosyae, na aloin tano so paganay a protokol a inipagoman ko manga kapasadan a bitiyara sa Geneva ko ragon a 1949 go so piyaka liyonda ko ragon a 1977, na sabnar a miyabales o daptar iyan a ika (48) sa giyangkai a onayan: “maphenggalbek o makambabalabala ko kathidawa so kapakazenggaya-a ko let o kalilid a manga taw a pephaginged go so gi-i makimbonoay, na go so manga barandiya o kalilid a pephaginged go so pephontariya-an o manga sondaro, na sabap ro-o ipagantap o (inged) so manga garobat iyan si-iko pontariya a kasondarowi sa diron ped so salakaw ron”, Na giyangkai a onayan a kalalayaman a adat na sekanyan e tomadeng o manga bitikan ko kathidawa go dadabiatanon. Na si-i ko kiyabalsaon sa mapayag go so kinisoldenon ko kiyaphapasada-an o manga inged na giyoto i miyakatanto sa diron kiphendarainonen apiyapen antona-a i mambebetad o manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata. Go khainengka tano a so lompokan a “kena oba gi-i makimbonoai” na sekanyan na lebi a romarangkom adi so “manga taw a kalilid a pephaginged (sibiliyan)”. Na mismo so manga bager a kasasandiyata-an na makambababibidon so gi-i makimbonoai go so kena oba gi-i makimbonoai, lagid o pithangisa-an ko pezakodo ko kapamolong go so komakamal ko kapagagama.

Na so onayan a kapakazenggaya-a ko gi-i makimbonoai go kena oba gi-i makimbonoai ko sabalaon, go kapakazenggaya ko pontariya a kasosondarowi, go so manga barandiya o kalilid a pephaginged ko isaon mambo na khipatorai niyan so dikiantapen ko manga garobat o kathidawa si-i manga kalilid a pephaginged go so taw mimbaloi a di phakagaga ko kambonoai ma-ana so miyanga-a-angel go so phanga sasakit go phanga a-aled, go so manga biyag ko kathidawa, go so taw a mithipho sa nggolalan sa parazyot oriyan o kiyasogat o iroplano niyan. lagidoto di khiantap so manga garobat o kathidawa so manga pithanggisa-an ko sakodo sa kapamomolong go so manga bara-agama melagid o manga sibiliyan siran antawa ka manga sondaro, go so manga taw a dipinsa ko pephaginged go pithanggisa-an a opakot o phamemegay sa tabang melagid o pho-on sa liyo odi na sa soled o inged a bebegan siranon sa laod a paro. Na so peman ko kitetendo iyan ko manga barandiya, na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na ipapaliyogat iyan ko makambabalabala ko kathidawa so kagenggena sa di kiantapen (ko garobat) ko di makaperoropa sa pontaria a kasosondarowi, aya miyatendo so kiya-aloy niyan na so manga pelit (Dam) go so manga istasiyon a pantag ko kaphembegai sa power a sindaw a maliwanag, go so manga pantiyari a di mipendarainon sa kalalalayon o kaoyagoyag o manosiya go so manga darpa a makasasarig go komikiyas, go so kinowa-an sa sandiyata go so manga darpa a kena oba khokotae o kasosondarowi go manga barandiya a phagosaren sa kapaganad, na so linding a inakowan sekaniyan o bitikan a kamamanosiyae pantag ko manga taw go manga pantiyari na matatatap a makatitindog taman sa di mamangped so lilindingen a taw si-iko manga galbek ko kathidawa, go taman sa di maosar so khililindingen a manga pantiyari ko manga antap sa kathidawa.

Na gagarantiyan o bitikan a kamamanosiyae so kisasaparen ko manga galbek a kapanaop si-i ko khililindingen a manga taw, go inisapariyan a giyangkoto a manga galbek ko miyangapepento a manga darpa oba antapen ko manga sosonan a manga pantiyari go manga barandiya. *Na so bitikan a kamamanosiyae na phembegan iyan sa katataralbi so papata a matatago-on so ropa-an a kasisibiyani sabap ko karina igira aden a sangka-anon o puso.* go isasapar o bitikan a kamamanosiyae so kinggolalanan ko manga garobat a da a ator iyan go inipatorai niyan ko makambabalabala ko manga simoket so kakowa ko talagad a niisita pantag sa kapephariksa-a ko tabiat o pontariya a so mapipikir so kagarobataon.

Mata-an a giyangkai a marayag a kiyapakazenggaya a so inaloi tano na khi-i-itong a ped ko manga onayan a thitikna ko Shari'ah Islamiyah a so di niyan kha-ayonan so makararabray a kathidawa. Na go titinesen niyan so kambonoway mapepento-on a kapekhagilinggiling iyan ko masa, go darpa, go manga antap. Na si-i ko kiphapasodnon ko manga ayah sa Qur-an a kapapadalman sa manga hokoman a langkap, go si-i ko manga ayat a mapepento ko manga betad a matetendo,

go so manga Hadith o Nabi go so manga wasiyat o manga khulafah go so manga komandar o manga sondaro o manga Muslim, na miyakabetad so manga (Fuqaha) sa manga onayan a miniphasonon a tindo iran so manga taw a gi-i makimbonoai go so kena oba gi-i makimbonoai. Na khaimolngan tano si-i ko lagadai o manga Hadith o Nabi a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na inisapariyan so kapamonoa ko matetendo a sagorompong lagid o manga Babai, go so manga wata, go so khisosokayan, go minitolod a miyalokes, go so manga taw ko manga simba-an. go si-i ko kiyapangutbah niyan ko manga sondaro si-i ko ragon a ika sapolo ko Hijrah, ragon a 632 (AD) na mitad so paganay a khalipah, Abubakr sa manga tomadeng o manga hokoman ko kambonoai sa kiyatharoa niyan sa: “Hay manga taw na tareg kano pasin ka aden a phanginsana-an ko rekano a sapolo na siyapa niyo raken; obakano ndorat, obakano ndonsiyan, obakano pamagakal, obakano peradawan (sa bangkai), obakano pamono sa wata a maito go miyalokes a minitolod go babai, obakano pamotol sa kayo, obakano panotong, obakano pamata sa kayo a phagonga, obakano sombali sa kambing odina sapi odina onta inonta oba pantag sa pang’nengken. go sigorado a aden a zagadaniyo a manga pagtaw a sabnar a tiyarongko iran so manga ginawa iran ko manga simba-an na ganati niyo siran go so nganin a tiyarongkoan niran ko manga ginawa iran, go sigorado a aden a khaoma niyo a pagtaw a ithalingoma iran rekano so manga pananagoai a tatagoan a pithibarangan a manga pang’nengken na amai ka khangkanoron na aloya niyo ron so ngaran o Allah.”

Na minsan pen kiyambidabida-an o manga (Fuqaha) sa tindog so makapantag ko manga sharat sa kalilindinga ko kena oba gi-i makimbonoai go so manga tamana a makaliliyot kiran sa kapphakabelangaon odi na kapphakasimpitaon, na mata-an a so tindog sa kiyapakazenggaya a so mararangkom iyan so manga taw go manga pantiyari na miyabaloi a lalayon betad a kao-opakatan. Na amaika so manga kathidawa ko soled o manga inged o manga Muslim odi na so let iran go so manga ped a manga inged na sabnar a minisorat a miyanganggogolaola a daon mapakazenggaya so manga taw a gi-i makimbonoai go so kena oba gi-i makimbonoai, go ayaon mikhalilid so kapangagaw go kathaban go kapaminasa go kanggegeba, na mata-anoto a kena oba sekaniyan onayan a paparangayan o manga sondaro o manga Muslim. Na aya lebi a di ro-o langon mipendarainon na mata-an a so dow a tomadeng a pekha po-onan o manga hokoman sa Islam a so Qur’an go so Sunnah na diran babageren (a dow a) so manga kathidawa a phakapolang go kapaminasa sa manga pantiyari pantag bo sa kapaminasa go kapagilang. Sa ayaden a pekhandodan ro-o na so kisasaparen ko kapaminasa go so kambinasa ko liyawaw o lopa ko kapakalalangkap iyan, na igira a miyatanto so singanin a kasosondarowi go miyatarotop so kiyatabana ko rido-ay na diden kinanglang so kithomanen ko garobat a da a gona a khakowaon ko oriyanian.

3- So Tindeg a kandaita.

Inayonan o kalangkapan e saint Peterburg ko (1868) pantag ko kisasaparen ko kaphagosara ko saba-ad ko manga ala a beto ko oras a kathidawa so onayan a bitikan a aya miyasaboton na mata-an a “aya singanin a mapapakai a satiman a miyapatot so kinggolalananon o manga inged ko oras a kathidawa na sekaniyan so kanggalbeka sa kapakalobai o manga bager o ridoway a kasosondarowi” Aya tomondog ro-o na mata-an a so “kapaka-awa-a ko khaparo a bilangan a madakel ko manga tantara na khasana-an a kakhatanto a giyankai a antap”. go khasalak a makaliyoto ko antap igira inosar so manga goma-an a phakaoman – a da sabap – sa kakhasakiti ko manga taw a so mimbababaloi a di phamakagaga ko kambonoai odi na khabaloi niyan so kapatairan a diden khapalagoyan. Na miya-aden sa giyankai a kiyasosar (sa sandiyata) so kiyasopaka ko “manga bitikan a kamamanosyae” sa lagid o kiyapakaokitiyan ko kalangkapan a miya-aloy, na sabap ro-o na ini-itong o atoran sa Lahay “The Hague” (inisimpak ko kiyapakatan a bitiyara sa Lahay a ikapat ko ragon a 1907. So manonompang ko manga bititkan o kathidawa sa kalopa-an go so manga adaton) ini-itong iyan a ped ko manga isasapar “so kaphagosara ko manga sandiyata go so manga-ala a beto go manga kasangkapan a so ped sa betadiyan so kapekha-aden o mangasasakit a mitataralo”. Go pithindegan o Protokol a paganay sa Geneva ko ragon a 1977, so lebi a mablang a di giyanan, ka inipatorai niyan ko mipapasada a manga inged a kena oba sobo so manga inged gi-i makathidawa, sa kaphariksa-a o ino so goma-an a bago a so pagimolngan so kiya pangadi-iron odi na kiyapakaozoraon odi na kiyapanagotiyapaon isasapar ko langowan a betad odi na si-i ko sabagi on sa kapaka-a-ayon niyan ko Protokol odi na apiya anda ko onayan a salakaw a ped ko manga onayan a bitikan a langkap sa doniya a so inggogolalan o manga inged a mipapasada. Na so kizekelen sa kazigoradowa odi na kaphariksa-a na mararangkom iyan so apiya antona a kasangkapan sa kathidawa a bago odi na bago a okit a ped ko manga okitokit a kathidawa.

Na ini-itong o Protokol a ped sa kagarobat a da a ator iyan so kagarobat a so khapakay a aden a nanayaonon a khasabapan sa kakhailang o manga niyawa o kalilid a phaginged odi na so kapkhasogatiran odi na manga kabinasa-an ko manga barandiya sa dalem a inged, odi na so katimoa ko miyanga i-ilang go manga kabinasa-an na khabaloi a tanto a miyakasobra sa kiphagabainon ko gona a magegedam a kasosondarowi go miyathibaba a nanayaon. Sa lagid o kiya aloya tanoron kagiya, a di khabaloy so manga kamapiyan o inged a so kapapadalman ko manga bager a piligro a pontariya o kagarobat inonta igira a inosar a pantag sa daorog ko manga galbek sa kathidawa sa miyokit sa miyathibaba go ma-a-ator go isesekel, a aya betad o kanggarobataon na ayabo isa a okit sa kithapeleken sa giyangkanan a daorog. Go ped sa manga talagad a so patorai ko manga taw gi-i makithidawa so kanggolaola-a iranon pantag sa kapelikaye ko kakhabinasai ko manga phaginged go so manga sibiliyan go so manga

barandiya o phaginged a kalilid na so kitaregen sa kinggolalanan ko kagarobat a khapakai a manggolaola a khisabapon sa marayag so kakhailang o manga taw si-iko zaronsarongan o pephaginged a kalilid a taw odi na manga kabinasa-an ko manga barandiya sa dalem a inged odi na so katimoa ko miyanga i-ilang go manga kabinasa-an na khabaloi a tanto a miyakasobra sa diyanka a di makaphendaita go so gona a magegedam a kasosondarowi go miyathibaba a nanayaon. Na so garobat a da a ator iyan a miyakasobra a so miya-aloi sa mona na mi-i-itong a kalalalangan a mala si-i ko kathidawa, go lagidoto pen a betad o makapantag ko kagarobata ko khipakatitindog a manga kamapiya-an a so mapapadalmon so manga bager a piligro ko ma-ana a miya-aloi ko Protokol a paganay.

Na da ndarainonan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosyae so manga okitokit a kathidawa. Na si-iko kapakaphapasodiyon ko isa ko manga daptar o paganay a protokol na isasapar iyan so kaphagosara ko manga sandiyata go manga ala a beto go so manga kasangkapan go manga okitokit sa kathidawa a ped sa betadiyan so kapephaka-aden sa manga sasakit a makasosobra (so daptar a ika 35, pandangan a ika 2). Na so lagid a giyankai a manga okit na pekhasobra-an niyan so nganin a mapkhinanglan sekaniyan o kamapiya-an o manga sondaro para ko taw a pagosaron. Na o pagilaya tano so mas-ala a kaphagosara ko manga sandiyata na khaimolngan tano a mata-an a so bitikan a langkap sa doniya na aden a inisapar iyan a mapepento a manga sandiyata sa ipo-on den ko kiyapakaliyo o kalangkapan e saint peterburg sa tamanden imanto go tiyagoan niyan sa sangkot so kaphagosara ko manga ped a sandiyata, go dapen samanaya sampain sa ba miyakandiyator (sa bitikan) a manonompang ko kaphagosara ko saba-ad ko manga sandiyata lagid o manga sandiyata a (nuclear), Na so kiyasapar go giyatago sa manga sangkot na aya mitotoro a dowato na so kakeneti ko manga rarad (a marata) o kamabononai go so ka-alangi ko dikapakasobra o manga nisisita a kasosondarowi.

Na saden sa diyangka a kasisiyapa o Islam sa kipapatorai a kapephagiyasa-a ko bager a kasosondarowi pantag sa kapephagatobanga ko manga ridoai niyan, na giyotoden e diyangka a kiyaonkira niyan ko kapamaba go kapaki perido, go opama ka aya betad o Ayah:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ الأنفال: ٦٠

[Na thiyagari niyo siran sa saden sa khagaga niyo a bager](Surah al-anfal: 60), na langkap go mararangkom iyan so bager a kamamanosiyae go so masolen a bager, na mata-an a ko kakha-aden a giyankai a bager rakhes o nganin a misasartaon a manga okit a phaka-alang na di oto maka phema-ana sa kapagosara rekaniyan (a bager) sa daden a manga tamana.

Na si-i ko kapakaphapasod iyan ko paparangayan o Rasul (Sallalāho ‘alaihi wasallam) go so manga Khulafa Ar-Rashidun ko masa o manga kathidawa na da onkira o *fiiqh* sa Islam so manga kabinasa-an a da mathibaba ko manga kathidawa a so pekhisogat ko manga taw a kena oba gi-i makimboboai go manga tamok a rek o manga sibiliyan, na go miyapamagosay sa malendo o manga fuqaha so manga bandingan a manonompang ko manga sandiyata go so kaphagosaraon ogaid na dairan pakaya so kapaminasa ko liyawaw o lopa sa ba makasisirong ko rending a kathidawa. Na so pephamimikiran ibarat ko wasiyat o Abu Bakr na khailainiyan a mata-an oto a miyanagipo-on ko kinisaparen ko kandonsiyan go so kandorat (sa pasad) go so kapamagopisa ko taban. Na salakaopen ko kapaga-adatai ko manga taw a khikapepento na iniawid a akal o paganay a khalifah o manga Muslim so manga pamomolan go so manga binatang. Na mapapadalem saya so tomadeng a pantag sa kaziypa ko biatan (*environment*) ko masa a kathidawa, a giyoto so initali sekaniyan o bitikan a kamamanosiyae si-i ko miyaori a pangkat ko kiyamba-ali ko panganai a protokol ko ragon a 1977. Na apiyapen e kitataralo a kakhepitiran ko maporo a manga kamapiya-an o manga Muslim, na da pakaya o manga fuqaha ko manga sondaro o manga Muslim so kasembor ko manga kathidawa sa da a manga sangkot odi na makalampas ko manga tamana o nganin a ipapatorai o kambonoai.

Na dawari, di rekitano khapakay obatano pakandayaga-a so pageltan o manga sandiyata a so makikilala si-i ko masa o miyangao-ona a fuqaha go so manga sandiyata imanto, ogaid na khakenal tano a mata-an a so kaphagosara ko manga okitokit go manga sorong ko kambonoai na makaphapasiyonot ko manga sharat a so miyabalo go matatatap a darpa a gi-i mbasisa-an o mbarambarang a phaganadan ko (manga kokoman) fiqh a kai-Islami.

4- So nisisita ko kathidawa.

So nisisita ko kathidawa na aden a kambebetadaniyan a makikilala a darpa si-i ko miyangatatanto a kapasadan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na si-i ko panagayan o kalangkapan a saint peterburg a miya-aloy na pekhakiilang rekitano so kiya-aloi niyan sa “so manga nisisita ko kathidawa a so miyawajib so kapakatareg iyan sa hadapan o manga nisisita o kamamanosiyai, na so mambo so ika dowa pandang ko panagayan o kiyaopakatan a bitiyara sa Lahay (the Hague) a ika pat ko ragon a 1907, na phembageren iyan (so manga bitikan a kathidawa sa kalupa-an go so manga dadabiatanon) (manga kamapiya-an o kamamanosiyae) go so pandangan a ika lima sa giyangkoto a panagayan a miya-aloi na pephagalo niyan so “kakeneti ko manga sasakit ko kathidawa ko diyangka a pepharon sekaniyan o manga kinanglan o kasosondarowi. Sopenan so atorani a inipagoman sa giyangkai a kiyaopakatan a bitiyara na mata-an a aden a miyapadalem o manga isasapar a pedon so kaphembinasa-a ko manga pantiyari o rido-ay odi

na so kapephagagawaon inonta igira a thithodaen a miyakhinanglan o manga nisisita ko kathidawa. Na khato-on tano si-i ko kiyaopakatan a bitiyara sa Geneva go so paganay a ipephagoman a protokol sa kitetendo iyan ko manga daptar a miyangapepento a miya-aloy ron so manga “kamotowan sa kathidawa” odina na so nganin mipezaginda niyan sa ma-ana, lagid o katharo a “so manga pithamanan a manga nisisita o kasosondarowi” odi na “so manga pithemanan a manga patorai ko kasosondarowi”. Na si-i ko isabo a daptar a ped ko manga daptar o ikadowa a inipagoman a Protokol (so kaphelingdinga ko phangabibinsa-an ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata a kena oba langkap sa doniya) a sekaniyan so daptar a ika 17 a pandangan a inaloy niyan “so manga sabap a minitekaw a kasosondarowi a so khapakay a midaowa a liyoliyowan sa kitogalin o manga kalilid a pephaginged (sibiliyan) ko masa o simoket a kiyaosaran sa sandiyata sa soled a inged, na si-i ko kapaka-a-ayon niyan ko manga hokoman o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na khi-itong sa kasala-an a mala sa ped ko manga ala a kasala-an ko kathidawa so kapaminasa-a ko manga pantiyari go so ka-agawaon ko lamalama a mablang go si-i ko bontal a kena oba mapapakai go so da a ator iyan tmanan sa dioto pakain o manga nisisita o kasosondarowi.

Si-i sa Fiqh a kai-Islami na mapapadalmon a mata-an a “so manga nisisita na pekhapakainiyan so manga inisapar” na giyangkai na ped ko manga langkap a onayan a bitikan a pephagonotan a si-i ko manga betad a kalilintad go kathidawa. Na go ped sa manga ibarat a so miyakandadawagaon sa pamikiran so manga Fuqaha na so kakhelonga o ridoway ko saba-ad ko manga taw niyan a kena oba gi-i makimbonoai lagid o manga babay, go so manga wata, odi na so kakowa-a niyan (a ridoai) ko saba-ad ko manga Muslim a manosiya a kelong a iniperinding iyan. Na pantag sa gi-i kinggolalanan ko onayan a tomadeng a nisisita na piyakay o manga Fuqaha so kapakimbonoai ko rido-ay a khekelong sa lagidanan, apiyapen so manga kelong a manga taw na kena oba aya a-antapen sa kininggolalan ko manga galbek ko kambonoai sa asal. Go ped sa manga onayan a tomadeng sa Fiqh a so khapakay a ron iphagendod so gi-i kambitiyara-a ko manga betad a nisisita na so onayan a “so karna ko phamakabinasa na mapakao-ona adi so kakowa-a ko manga kamapiya-an”. Na samaoto na amaika so kaphamakabinasa o kamapiya-an a paga-alokalokan o manga sondaro na lebi a madakel adi so maphenggonan na mimbalo sekaniyan a ped ko di kha-aros so kaperiparadoan. Na so nisisita na maphendidiyangka ko diyangkaiyan. Na amaiko da mabalo a nisisita a phakasogo sa kagarobata ko ridoai na khitareg o manga Muslim so kagarobat. Na si-i ko masa a ka khelong ibarat na o matangked so antap sa kapegesa ko manga taw a gi-i makimbonoai na diden kinanglan so kagarobata ko manga taw a kinowa iran siran a manosiya a kelong.

Na kena oba kiyatamani so sambatan o manga Fuqaha ko “manga taw” si-i ko gi-i ran kandirogoda ko manga mas-ala a mitotompok ko manga nisisita ko

kathidawa, ogaid na miyazabanding iran pen so manga okitokit go so manga sorong ko kambonoai, na rakhes o kasisiyapa ko maporo a kamapiya-an a kasosondarowi, Na madakel so kiyapakambidabida (sa tindeg) o manga Fuqaha ko mipantag ko kaosara ko apoy go ig ko ridoway go so ka kapamagayang ibarat (o kapanibowa igira gagawi-i). na ditano pakalepasen a ka-aloya tano ko tindeg a kapakimbadala sa lagid (o galbek o ridoai).na sabnar a miyaopakat so manga Fuqaha ko kaonoti sa giyangkae a tindeg ko masa a kathidawa sa gi-i khikoyampeta-an ko manga rido-ay, sa kapaka phapasod iyan ko manga ayat go manga Hadith a manga rarayag, inonta na mata-an a so kapakimbadala sa lagid na aden a pkhatamananon a manga tamana a dikhapakai so kalepasaon, balabaw ron igira a aya masosowa o galbek na mitata-alok ko nganin a isasapar o Islam sa tarotop a kisasaparnon. Na taman sa si-i ko manga betad a miyakhinanglan niyan so kasaopi ko rido-ay sa lagid o inikidiya iran ko manga Muslim, na khato-on a mata-an a so Qur'an a sesela-an a iphendolonen niyan sa manga tawto so ongangen go kalanat:

﴿وَأِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَابُوا بِمِثْلِ مَا وَعُوبْتُمْ بِهِ ۗ وَإِنَّ صَبْرَتَكُمْ لَهُمْ خَيْرٌ مِنَ الصَّبْرِ بِيَت﴾ النحل: ١٢٦

[Na o za-op kano na sa-op kano sa so lagid o inikidiya rekano to: Na ibet o zabar kano, na mata-an! a giyoto i mapiya a bagian o miyamakasabar]. (Surah an-Nahl:126.)

SO ISLAM GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE: PHO-ON KO GI-I KAPAKATHOMLANGA O MANGA BANDARAN (KIYAPAKAOZOR O KAPEPHAGINGED) SAN KO KISAMPAI KO GI-I KAPAKAZINABOTA O NDOLONDOLONAN IRAN*

Inisorat I: James Cockayne**

Si-i ko Doniya a ipheropa sa mata-an a so “Gi-i kapakathomlanga o manga bandaran (kiyapakaozor o kapephaginged)” na makaliliyoton, batabolabaw si-i sa Europe go so Islam⁽¹⁾, na pekhararang so kabalalo i langkap sa Doniya o bitikan a kamamanosiyae san ko pagita a pephagompot. Na antona-ay e sangan a so khapakay a mang-galbek sekaniyan o bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae –isa ko manga onga o bandaran a Europe– sa kapethanora ko ndolondolonan o manga bandaran?

Miyapamagosay o madakel a manga pephamangadi sa giyangkae a bitiyara (bitiyara) sa miyaona a panizakay sa kapephakarayaga sa mata-an a so onayan a manga sabot si-i ko bitikan a Kamamanosiyae a kathothompokan a rakez o manga bandaran a salakaw sa Europe, giyotoman na aya kai-ibarat na niyan na so gi-i kapakaphendayaga-a ko kalalayaman adat ko kathidawa si-i ko Islam go so manga Adatiyan go so manga bitikan niyan san ko bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae⁽²⁾.

Na makaliyoliyo san na aden a mayto a miyangatatabiyaon⁽³⁾, na miya-aden sa giyangkae a manga rogorogod a kapakandayaga so dow a manga pa-awing; **Paganayron:** Na mata-an a sekaniyan na romaramig ko kapephakakempet o legal a manga adat (a Kai-islami go giya European) si-i ko kiyapakakhokoyampeta a da-a rarantek iyan, a makazozolaya, a tarotop e sengkoan, minsampen omani isa kiran si-i ko kamata-aniron na legal a manga adat maligod, go omani isakiran na *dynamic* (a pekha-alinalin sa kapzagad o masa) go pimbarang (maka momo-ayan a pho-on sa manga adat a sapak a mbidabida)⁽⁴⁾. **Ikadowa:** zosoramig so manga rogorogod a kandayaga si-i ko kapekhapayaga ko pangkatan iyan a ped ko *orientalism*⁽⁵⁾, a pekhowa-anian so atoran a Europe a takes a ipthakson so sindadan o kapakatitibabang odi na so kapakapagayon o Islam sa sebangan a salakaw⁽⁶⁾.

* International Magazine for Red Cross – chosen no. 2002

** James Cockayne lisinsiyado ko literature sa first honor, go lisinsiyado ko manga kabnar a first honor sa University of Sydney, aden a atanstanggongan iyan ko kapagabogado si-iko sapak of international criminology ko opisina o manga taw sa Australia general house of representative. Go khabaya-an o somiyorat sangkanan a katharo so kapphanalamatinian D.S. Rolopsen sa University of Autrapse sa kiyaparoliyanian ko scholarship a ped a pephakaoyat a so miyabaloy a miyakatolod sa kiyapakanggolalan angkai a study. Ininggholalan a kitogalinan ko kasoratan sa English a Information regional office a ICRC sa Cairo, go piyakaliyonda iyan so paka-asal a kasoratan si-i ko bilangan a 847 September 2002 pho-on sa International Magazine for Red Cross.

Na pephanamaran a giyangkai a kapephangadi-iron a kisoledenian ko sagintas a thotholan si-i sa giyangkai a osayan (*discussion*), na gi-i niyan matharo a mata-an a giyangkai a bago a kaphayapayaw ko ndolonan o Islam go so bandaran a European na miyakang-galbek sa mala-a sangan sa kapakathaong sa bitikan a kamamanosiyae sa datarden a katawitanoron imanto. Go pephanamaran a giyangkai a rogodan sa nggolalan sa kapherasama sa giyangkai a thotholan ko kaphayapayaw a katendo o lapiyat o kasaboti ko bitikanan a kamamanosiyae a ipephagayon ko mbidabida a manga bandaran. Sa datar o gi-i kang-galbek angkai a bitikan a mapephanothol sa kapephalagowi ko manga pa-awing o rogorogod a piyakandayaga; a sekaniyan na pepharoniyan a kapayag o manga kathothogalin ko sapak a manga adat, go pekhangandawalian niyan so takitaki sa mata-an a omani isa ko dow a manga atoran na pethindeg si-i ko betad a miyatindos.

Pekhindod so kiyapakaprard o Islam a kambagobago si-iko manga bitikan o kathidawa sa Inged a Europe go so manga adatiyan sa aya minos na si-i ko manga kiyapakithidawa o manga sarowang (crusader)⁽⁷⁾. Na si-i ko bitikan o kapaganad a so inisorat sekaniyan e “Al-Baron De Tob” si-i sa the Hague Academy for International Law si-i ko ragon a 1926 na miyailay niyan a mata-an a so langkap a bitikan a doniya sa masa emanto mipantag ko manga kalangkapan ko kathidawa na onga a thitho o panarima a kai-Islami, kagiya somiyagad ko manga kinidakaten ko kakhawaraw ko masa o kiyapakithidawa ko manga sarowang (Crusader) san ko bitikan a kapapantagan ko kathidawa⁽⁸⁾ sa minggolalan ko manga simba-an o manga kristiyan. Datar o kinisoraten e Christopher Wiramantry ko kitabiyan a “So dalil sa gi-i kapakaperard o panarima a kai-Islami si-i ko manga kasoratan” e “Hojer Groteyos” mipantag ko bitikan o kapakimbonoay⁽⁹⁾.

Go da a khato-on ko apiya antona-a betad inonta so manga rogorogod a mapontok mipantag ko miyangan o Islam sa kiyathaonga ko bitikan o kiyapakithidawa a Europe a kapapantagan a aya miyaonganiyan na o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na pephanamaran angkai a (study) kapephangnal na so kabolongi sa giyangkai a awida akal sa nggolalan ko kapephangadi-i ko rarad o Islam si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ipho-on ko kiyatarima-a Othman Empire ko bager a aden a a kapa-ariyan si-i ko soled o Parinta o manga Inged sa Europe, a sekaniyan kalilid a makadidiyangka san na kiyapakasolediyon ko kiyaphasada sa Paris ko ragon a 1856⁽¹⁰⁾.

Na giyangkai a (*study*) kapephangnala na katatamanan so kakhikinangelan sabap ko dow a manga dimiphanalipenda-an a manga itongan: **Paganayron**: Na mata-an a sekaniyan na da-a pkhibegayniyan inonta na pamikiran a langkap odi na taga-an a da ma thipasal pantag sa gi-ikapaka zolbiya sa kapzagad o thotholan ko ndolonan o Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. **Ikadowa**: Na mata-

an a sekaniyan na aya onayan o gi-i niyan mambitiyara na so gi-i kathingana ko manga galbek a kapakiprido-ay sa da manga sabapiyan, ma-ana so bitikan a inggolalan si-iko kakithidawa a kena oba so kabnar so kapephagapas ko kapakithidawa.

IPHO-ON KO RAGON A 1856 NA TAMAN KO RAGON A 1899: “AYA SALAKAW RON SALAKAO” NA SO KAI-ISLAMI GO SO KIYAPAYAG O BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE

Aya kalilid a ipephagarangan –si-i ko diyangka a di benar– mata-an a so Islam go so khikakamal ko Islam na da-a miya-aden a sangan iran a pekha-loy si-i ko paganay a manga kiyapakaphangkapangkat o kiyathaonga ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na ipho-on ko kiyapakasoled o Othman Empire si-i ko atoran a kandiyator o manga Inged sa Europe si-i ko ragon a 1856 na taman ko pagampaganay a kiya kiyaplimolimod a mala sa the Hague (Lahay) a pantag sa kalilintad si-i ko ragon a 1899 na da-a miyambager o manga komakamal ko Islam inonta so sangan a sigonda si-i ko kiphembetaden ko manga po-onan o bitikan a doniya a langkap a parako kathidawa. Ogaid na pekhalikasawan rekitano o maimpid a pariksa o andanamanaya e kiya-aden sa giyangkai a sangan a mala-a kiyakhinanglan niyan si-i ko kitapi o lapiyat a langkap sa doniya go kamamanosiyae si-i ko bitikan a Europe ko kathidawa. Na datar o kapekphapayag iyan pho-on sa giyangkai a gintasan a kapephangnal (study) sa mata-an a so Islam na miyabaloy a mititindegiyon sa paganay so salakaw a kokoman sa sebangan a diniyangka o bago a bitikan a kamamanosiyae si-i ko kipephasgawa-an iyanon. Na minitegel sa ginawa a giyangkai a atoran sa sabap ko manga simoket iyan sa Doniya go so kamamanosiyae sa kindalendalemen iyan ko manga badeningan a makapopo-on ko manga atoran a paparangayan go so manga para-atoran a salakaw, na aya minitondog ro-o na so kiya’ndai niyan ko kapakambebeako niyan ko Agama a kristian. Na misabap ro-o na initolod o Islam so kaphekhlala-a ko Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae sa nggolalan ko lapiyat a Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a domadayamang sa Doniya.

Mibibida so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa datar o mala a katawitanoron imanto ko bitikanan a Europe ko kapakithidawa sa lagid o kiya-aden iyan ko ragon a 1856, a sekaniyan na miyabaloy a onga o bitikan o manga pagtaw si-i ko Republika a ka kekristiyani (Kristiyan Republic) a so mapage’nes si-i ko pamikiran a ka-a-aden o olaola a ka kekeristiani a kathothompokan si-i sa kadandan a Inged a Europe⁽¹¹⁾. Sabnar a miyakindolona so bitikan a langkap sa doniya sa Europe ko kathidawa ko ona-an o ragon a 1856 a rakez o siran a makaliliyo ko atoran o manga Inged a Europe –batabolabaw so manga Amerikano a manga Indian, go so manga Muslim– ko mawatan a tamana sa mata-an a siran na makasosondong siran ko

bitikan a kena oba iran inggonggolalan, go kena oba makarararad, na mimbaropa so minus a linding a pekhiebegay ko manga Muslim si-i ko kepit o kiyapakithidawa o manga sorowang si-i ko lamalam o kabnar sa kapagapas ko kathidawa, a so inayonan niyan so kapakithidawa ko Islam sa ki-itong iyan sa “kathidawa a makao-ontol”, go mata-an a sekaniyan so kapayaga ko Hokoman o Allāh a somasangka⁽¹²⁾. Ogaid na kiyapho-onan so antap a kamamanosiyae si-i ko manga paganay ko masa a kapaka-ozor si-i sa Europe sa kiyabarengkasa sa giyangkae a di kapaka pethingki. Na phitharo I Victoria; Minsanpen ma-ada o kipephangoyaten niyan sa kapakaphelagida ko kipendolona-an ko manga mama ko manga kristian go so manga Muslim sa ki-itongenen iyan ko manga Muslim sa kena’ oba khipaparatiyaya, na mata-anaya a ped sa dikhapakay so kapephamonoa ko manga moriyataw o manga Muslim (a da manga sala iran) go so manga bae (a aya patot kiran na da-a manga kasala-anian)⁽¹³⁾.

Go miyabaoly so pami-isen e Henry Dunant si-i sa Solferino ko ragon a 1859 sa mata-anaya a paliyogat so kabegi sa panabantabang a kamamanosiyae a so panizakai niyan sekaniyan go so manga salakawron sa bontal a kapangona-an sa pantag sa kababasi ko mipagata-at o manga sondaro san ko manga taw sa Franch go so manga Arab go so manga taw sa German go so manga Slavan sa ropa-an a makalalagiligid sa shay’ a mibibida sa kibida a madalem⁽¹⁴⁾.

Na antona-a e miyabaloy a miyakatolod sa kiyatarima-a a “kamamanosiyae” ro-o e Dunant? Na miyabaloy si Dunant a giyaden a ginawaniyan sa daden-a sangka-anon sa ayaden a miyasomagon na so onayan a kagdam sa gi-I kapakaphantapantag a doniya. Na sopeman so nganin a mala kalilimbananon na sekaniyan so apiya antonaa-ai kiya sampayan ko kagdam iyan ko kalalangkap iyan sa doniya na makapopo-on ko manga paparangayan a kakekristiyani. Sabnar a miyakatalingoma so manga lakadan a paganay pantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa kambetadi sa takes ko gi-i kathandingana ko manga galbek a kapakiprido-ay sa nggolalan sa bontal a marayag si-i ko lamalama o “manga galbek a mapiya a kakekristiani⁽¹⁵⁾”. Go sabnar a phithaong I Dunant ko ona-an o daniyanpen kapakatindega ko ompongan a Red Cross so ompongan a aden a antapiyan a langkap ko kapephaginged sa doniya a aya ingaraniyan na International Alliance for Kristiyan Youth Unions, a aya antap iyan na so kaphagomponga ko manga kalombayan a kristian si-i ko lamalama a langkap sa doniya ka an katitikaye so manga galbek a kamapiya-an o Kakekristiani⁽¹⁶⁾. Go aya lagidoto, na Minsanpen aya onayan a antap I Dunant sa kiya pelayalayag iyan sa Solferino na so kiptho-ona-anian ki Napoleon – III ka anian maparoli so kapaka-ayon iyan ko planoniyon a kandagadagang sa Algeria, inonta na mata-an a sekaniyan na miyabaloy a aya pen a mala-a makatotolodon na so babaya iyan sa khiphaladen niyan ko kasorataniyan si-i ko Emperor a so inisoratiyan sa aya bandingan iyan⁽¹⁷⁾ na; (So kikhawin ko kaphakatindega ko Sharlman Empire, odi na so Sacred

Roman Empire a piyanaragombalay pharoman sa ming-nggolalan sa kadato o Emperor Napoleon III). Go aya gakot a kiyathompokan ko dolonan o kanggimoat a kamamanosiyae a so miyakasimbawang sa Solferino go so pamikiran e Dunant sa kimbalinganen pharoman ko Kristiyan European Empire sa kapenanakodairon I Napoleon III na so paratiyaya I Dunant sa khipheng-nggolalanan ko panarima a Kakekristiani⁽¹⁸⁾ si-i ko takes a langkap sa doniya. Da mabaloy so Cross a langkap sa doniya ko saboton e Dunant sa ba ompongan a secular a tolabos, ogaid na miyabaloy a ompongan a langkap sa doniya a makapopo-on ko bangsa Samireen⁽¹⁹⁾ a datar o kalalayamiron ko adat a kakhapiya-an a kakekristiani, a paka pephanompangen ko manga khika-a-angel, go so pephangasaskit, go so manga lolobay. Go pekhasalak a pekhapayag a mata-an a so lagid a giyangkae a panagontaman a kakekristiani na di malbod e kipephagayonen niyan ko manga gomagalbek a manga Muslim, odi na so manga makatititho a parangai a kai-islami.

Ogaid na igira-a phakaimolngan tano sa matolanged na mata-an a pekhaton tano a so manga beka o kai-islami na sayanako kai-impidan a katatanor iyan sa ipho-onden sa paganay a rakez angka a manga beka o Kakristiyan. Go miya-apas o kiyapakasaksi I Bawaseeh mipantag ko kiyapakang-ganinaya sa Solpreno si-i ko kitabiyan a; “History of International Committee for Red Cross” so kapakambibingkanga a dimai-inengka o dolonan o kaokhaog o kamamanosiyae a Kakristiyan ago so salakawron a so Kai-islami. Go piyakailat I Bawaseeh si-i ko mata-an a so manga piyakaleklek a taban a so miyang-golawla sa Solpreno go miyakaog o sembag a kamamanosiyae si-i ko pamikiran I Dunant na miya-aden sa resulta o kiyasangka o manga bager o Islam –a so miyabaloy a gi-i makithidawa sa kamapiya-an I Napoleon – ka pephaki-ilyay so limo’ ko manga rido-ay niyan a manga taw sa Nemsaween, Minsanpen gi-I panawathawag o Nakoda a Nemsaween so kapagadati ko Atoran o manga pagtaw⁽²⁰⁾. Si-ipman ko manga source a ped na gi-iniyan tharon a mata-an a giyangkai a manga Kalogi na miyabaloy a resulta o manga tactics (plano) a Franch a dasa taginepen sabap sa kiyasogat o reserve a airport a Austria⁽²¹⁾. Na bapiya antona-ay miyabaloy a benar na ipethoro o kiyapakasaksi e Bawaseeh so thitho a kambida-an a miyasambot o dolonan o kababarbari a kai-islami go so kapiya-an o kristian (Kristiyanity).

Minibetad so khikakamal ko Islam si-i ko saba-ad ko oras si-i ko thamana-an angka a sangan a dimapiya ko khiphapantagnon o salakao a so miyakambibingkanga si-i ko kinithomlanga-an iyan ko khaokhaog o bitikan a Langkap sa Doniya a Kamamanosiyae go tiyamanan iyan a ginawan iyan. Na go da-a miyakadarpa a Inged a Muslim si-i ko kiya conference (kiyaplimolimod a mala) sa Geneva ko ragon a 1863 a so kiyamasa-an iyan so kinimbawata-an ko Committee of Red Cross. Ogaid na piyangimbenar a Inged a Turkey si-i ko ragon a 1865⁽²²⁾ so kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1864, go miyakatondogon a Faranch si-i ko ragon 1874⁽²³⁾, a

sekaniyan so ragon a so kiyadarepa-an sekaniyan a Inged a Turkey ko kiyaconference (kiyaplimolimod) sa Bruxel a so miyabaloy a mitataralo so Kai-importanti niyan si-i ko khipendapetaren ko manga Atoran o kathiodawa go so manga paparangayan iyan. Go miyakadarpa a Inged a Turkey si-i ko ragon a 1868 si-i ko kiyaconference (kiyaplimolimod) a so siyalosawniyan so kiyaphasada sa Geneva⁽²⁴⁾, go so kiyaconference (kiyaplimolimod) sa San Petersburg⁽²⁵⁾ a so inibetadiyan so kaphekhilala-a sa marayag ko manga kadalem o atoran a kamamanosiyae ko kathidawa sa nggolalan ko kalangkapan iyan sa; mata-an a so hadap a legal a isaysa a so paliyogat a king-nggolalan-non a manga Inged si-i ko masa a kathithidawa na sekaniyan so kapakalobaya ko bager a kasondaro si-i ko rido-ay⁽²⁶⁾. Ogaid na da-a miyangan o miyamakadarepa a manga Muslim si-i ko kadadenan angkai a manga kaplimod inonta ko manga sigonda a manga sangon, go aya kadakelan san na mata-an a so minitompok a ining-nggolalan iran oto na kena' oba minibetad ko lamalama o panolon a kai-islami, ogaid na si-i paka-ayona ko tirikan o panolon o atoran (bitikan) o manga Inged sa Europe. Go da makaosar so manga khikakamal ko Islam go so panolon a kai-islami inonta ko mayto a bager go so mronironi a manga khidadaorog si-i ko soled angkai atoran (bitikan), go minitondogon a daden a miya-aden kiran a bager inonta ko mayto si-i ko kiyathaonga ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Miyabaloy so kakhaparo o katantowa ko matolanged a kapendarepa o manga khikakamal ko islam si-i ko tirikan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a bago a darepa a dionthitiken a mokarna o madakel a manga taw sa Inged a Europe. Na inisorat o akila a France si-i sa Constantine a si Dato Jager Smith si-i sa International Committee for Red Cross si-i ko March 15, 1868 a piyakarayag iyanon o inoto aya kapekhailaya niyanon na mayto a inam sa kakhaparo o kapakatindaga ko National Organization for Red Cross sa Turkey:

Miyabaloy a patoray rekitano ko kadandan o manga masa a khiphasgawa-an tano ko bager a bibid a dikhiropa sa Constantine, go miyabaloy a diden dowadowa na makaphanagontaman tano sa katoman o kapakathaong sa Comite ko manga dokominto a da-a making-gagayan sa miyaona go dikhasabotan o manga taw sa Turkey so thitho a mapeng-gonaon, kagiya samawto na itotompok iran so langowantaman si-i ko okoran, go dayran pharowa a katepengi o isa kiran sa kaparoliya niyan ko manga Atoran iran. Go sabnar a minimbhalaka tano so dow-a betad sa pantag sa kapakapamangped iran si-i ko kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1864 a so shay' a thitho a da sekaniyan kasaboti o manga Turkey. Ogaid na miyapos so galbek sa kiyapakaphasiyonot iran kagiya ko pagosayn amikiran a mata-an a giyangkoto a galbek na diniyan khalpas so kapakaperma iranon, sa datar o kiyang-golaola-awn o kadadenan iran⁽²⁷⁾. Go kiyaliwanagan o osayan I Jager Mmith so Panarima sa mata-an a giya-a Inged a Turkey na - datar o mama sa Europe a

pekhasakit – a kna' oba diphakagaga sa kapakatompok iyan sa mala sa kapakalarga o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a khaona-aniyan so katetekhada niyanon, na sabnar a miya-aden san a panarima so mata-an a so manga galbek a kakhapiya-an o manga kakristian na dimatatago sa itongan o manga Muslim. na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na miyabaloy a atoran a kakristian, go aya kapekhailayawn o manga taw a datar I Jager Smith na mata-an a sekaniyan na paliyogat a katatap iyan sa dataroto.

Giyai e mala-a bhida-an o ndolonan o manga khigagalbek a manga kakristian ago so manga salakaw kiran a manga khikakamal ko Islam a tiyagoan sa lantay a mikhakapa-ar i "Gostap Mawaneeh" a sekaniyan I minakoda ko Red Cross Movement sa nggolalan sa pakayan ko oriyon o kiyalangkap o kiyalapis o pamikiran e "Dunant". Na phikompabliyan e Mawaneeh a mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na inemba-alan a kakristian⁽²⁸⁾. Ogaid na piyanagontamanan iyan e aya kinggolalan-non na si-i makaphasod ko katao a phithaong a manosiya (Science Positive)⁽²⁹⁾, go so tabiat a kapagongangen (Nature Philosophy)⁽³⁰⁾ a siran a dow e pephakalpas ko mapepento a galbek o omani Agama a ped ko manga Agama. Nago miyakindayalog sa mata-an a so antap o kamamanosiyae si-i ko atoran a doniya ko kathidawa na miyakatalingoma sa ini-ilat ko langkap a rantapan (public conscience)⁽³¹⁾, [go so manga pamikiran a aden a tabiat iyan a manayo]⁽³²⁾ go so gi-i kandada-oroga a langkap sa doniya (International solidarity)⁽³³⁾. Go so datar o pamikiranon I Mawaneeh a tindeg si-i ko ragon a 1888:

Mata-an so manga taw a mithaong ko Red Cross na dayranon tomboken so seal o apiya antona-a Agama, go kinanglan a mi-itong so pandi a so miniporo si-i ko ragon a 1863, minsan pen aya ma-awidon na so Crusader, a da-a a-ampilan iyan a agama sa datar o diyangka a da-a a-ampilan iyan a politika⁽³⁴⁾. Na aden a dow-a-a makazasakeb a pephakarayagen iran so kai-importante o miniogop I Mawaneeh si-i ko kapephangenala ko khaokhaog o Red Cross. **Paganayron:** Na mata-an a so kiyapago-olowan iyan na miyatonay niyan so kiya-alina ko onayan a Atoran angkai a galbek a mawatan ko Kakristian si-i ko antap o international Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a makatitindag sa maka-ayon ko tabiat o Atoran a phimba-as sa Doniya. **Ikadowa:** Phing-galbek I Mawaneeh so garante a khang-nggolalan-n sa giyangkae a Atoran sa mokit sa manga pagetaw o kadadenan o manga Agma. Pedon so Islam, sa datar o kiyabaloy I Mawaneeh a onayan a mithaong ko ompongan a Othman Red Cross si-i ko ragon a 1868⁽³⁵⁾.

Datar o kinitalembe ko masa a kapago-olowani e Mawaneeh si-i ko International Committee for Red Cross o Civil War si-i sa Balkans a masasakop o Othman Empire

ko ragon a 1875 ko dolonan o miyampangawa a manga kakristian ago so Gobirno a Islam – a paytaw a maporo. Na miyawit angkanan a kiyathidawa angkai a galbek a Red Cross ko dow-a manga onayan a betad (bitiyara) a making-gagakota siran: So thompotompokan o manga tindeg a kamamanosiyae a para ko ompongan sa nggolalan ko (a) kandato go (b) Kakristian. Misabapro-o na minibgay o Balkans crises sa kitegelen iyan ko ompongan a Red Cross so kapherogorogoda sa giyangkae a manga bitiyara sa okor a mala sa kakhenala ko onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Minibetad o Balkans crises so khoyampta-an (relation) o dolonan o manga tindeg a kamamanosiyae si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so kandato ko betad a tepeng sa dimaminos so telo ka manga panempang (fronts):

Paganayron: Miyakabiyag so simoket a Balkans crises sa kiyapakarabong o pakayza mipantag ko inomangaday ba-ayabo a miyabaloy a sangan a Red Cross na mararangkom iyan so gi-I kathithidawa si-i ko soled o isaka Inged anta-aka mapopontariya a si-ibo ko kapekha-aden o rido ko dolonan o manga Inged. Na amayka si-ibo mapopontariya ko kapekharido o dolonan o manga Inged, sa datar o kapekhasabotawn ko kalalayaman a katawiron si-i ko kadenato, na da-a khabaloy a sangan o Red Cross si-i ko rido a pekha-aden ko dolonan o manga Bandaran (Kiyapakaozor o kapphagInged) a mapapadalem ko manga boundry (thamana-an) o Othman Empire. Na miyabaloy so kapelindinga e Mawaneeh ko kiyapanginesop a Red Cross a so miyapakailat iyan ko manga payagan ko oman sawlan a so ipephamakawit si-i ko manga organization a National Red Cross⁽³⁶⁾ a importante ko kagarante I ko kapakagetaw o sangan a Red Cross sa giyangkae a simoket, a midadapetar iyanoto sa miyawna a sorong. Go inithomangked e Mawaneeh a giyangkanan a osayan o sangan a Red Cross sa nggolalan sa aya mitotoro iyan na so kamamanosiyae sa doniya a so maliyawao ko kasasabota ko kapephagInged. Nago si-i ko pamikiran iyan na mata-an a so kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1864 na diniyanpen mibebetad so manga patakaran o kipeng-nggolalan-non si-i ko manga pekhawolawla a simoket a kathidawa sa doniya, aya ma-ananiyan na so manga onayan a tindeg a ipeng-nggolalan ko manga Inged a aden so kapakaphapa-ar iyan, ogaid na mata-an a sekaniyan na khisampay ko pangkatan a kakhompabeli a paratiyaya, go daptaran ko kaphaparangayan a kinangelan siran a dow-a si-i ko kalangowan o manga mawolawla, sa taman ko soled o manga Inged a aden a kapakaphapa-ar iyan⁽³⁷⁾. Giyoto e sabap a miyakaombao so tindeg a kamamanosiyae san ko kaporoan o kapakaphapa-ar o kapephaginged – a dimaminos na si-i ko pangkatan a kapamimikiran; Ogaid na nisisita a dikhapakay oba ming-nggolalan angkai a manga tindeg inotabo o amay ka mabaloy so manga Inged a sabnar a miyapakaphasiyonot iyan a ginawaniyan sa giyangkae a kiphenggolalan-non.

Ikadowa: Miyapakarayag o simoket (Balkans crises) so sangan o manga lompokan a National Red Cross si-i ko manga Inged a so diphamangeped si-i ko simoket sa kambalantan, ogaid na kiyaradiyalawtan sa sabapon; na sabnar a miyanang-gawlo so kiyapakalontana o manga bacuates (miyamagoyag) si-i ko manga Inged a mbalabala ko manga region a kapapadaleman ko manga galbek a kaprido, datar a Serbiya, go Black mountain (maitem a palaw), aya pakayza na so mipantag ro-o ba miyapatot ko manga lompokan a National Red Cross so kapephanabangi ko miyamakapalagoy ko manga Inged anta-aka di? Na aya miyabaloy a sembag a magaan a makapopo-on sa Red Cross, na ped san so kiyazolediniyan sa Black Mountain sa kiyapanabangiyan sa nggolalan ko kapakatindog o National Red Cross ro-o, sa datarden o miyangao-ona a marayag a mata-an a so manga lompokan a Red Cross na paliyogat a kapanabangi niyan ko dataraya a mawolawla⁽³⁸⁾. Na sabnar a miyabaloy a aya onayan a thothomangkedan iyan na so manga tindeg a kamamanosiyae, kena' oba so kang-gobirno a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a so ron miyathaong.

Ikatelo: Tiyangked o simoket (Balkans crises) so sindadan o kiyasarigi a Red Cross movement ko bitikan o gobirno a Kaqa-ongqaom (kazizibaya sa pagtaw) a datar o pephageper go pasodan o manga panagontaman iyan. Go miyabaloy anan a marayag si-i sa Turkey, sa damabaloy a balamban so kaito a awida-akal ko dikapakararayag o Biorocracy sa datar o kiyatharowan I Jager Smith si-i ko manga osayan iyan, ogaid na miyabaloy a onayan o awida-akal sa datar o kiyakhompabli-iron o mithaong ko ompongan a Othman for Red Cross, a sekaniyan so tarotop a kapipiloan si-i ko kapendaoroga ko dolondolonan o manga pagtaw a Othman Empire (siran so aya arangan kiran na so kapethabangiran sa panabantabang a bolong si-i ko miyanga a-angel ko manga sondaro sa nggolalan sa giyangkae a ompongan) go so manga sondaro o Othman Empire⁽³⁹⁾. Miyabaloy so manga kasangkapan a miyapili sa kipeng-nggolalanan ko Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae – Aya Ma-ana na so makatitindog a omponga a so peng-galbek sa marani ko Central Government Biorocracy sa peng-nggolalan sa panabantabang a manga bolong – a miyabaloy a go daden mapinda a makaphapasod pho-on ko manga bekao o lapiyat o kang-gobirno a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a kazizibaya (discrimination). A sekaniyan so ipapaliyogat o ka-aden a gi-ikandadaoroga a pagtaw a sedpan a Central Europe. Ogaid na da mabaloy so Otman Empire a bago a Inged a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw), aya mata-an na miyabaloy a pho-on sa manga bhidabida a pagtaw a mabebekez siran o Agama Islam go so kang-gobirno a kai-islami. Sabensabnar a miyakaperarad angkanan onayan a mibibda a mithaong ko kakhapakay a kinggolalanan ko Atoran a Doniya a Kamamanosiyae sa nggolalan sa panagontaman o manga onayan a khikakamal ko kai-islami sangkoto a oras. Na dataroto a misasangkot so kiyapakaozor okipng-nggolalan-n ko manga tindeg a kamamanosiyae si-i ko tirikan o kapakaphapa-ar a so mapephakabeken

iyanon so Bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Datar o kiyapakazokhayao o simoket ko Balkans crises so makapantag ko khoyampta-an o dolonan o manga tindeg o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so kakristian.

Miyabaloy so bitikan I Mawaneeh si-i ko bitiyara a kinirokoten ko Red Cross ko manga simoket sa soled a mala-a kai-importante niyan si-i ko kaphelindinga sa giyangkae a panagontaman si-i ko manga lebiya mawatan a diso gobirno e Dunant a kakristiyan. Sa samawto na miyatanged i Mawaneeh si-i ko toladan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a datar o daptaran o kaphaparangayan a langkap sa doniya a pekhalapas iyan so kapakambibidabida sa Agama. Na sabap ko kiyapakapamangped o Othman Empire si-i ko kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1864 na sabnar a miyabaloy a minibegay niyan a pasad a kaziypa niyan sa giyangkae a daptran sa kena' oba sobo so khipendolona-anian ko Agama kakekristiani, ogaid na si-ipen ko manga kapakambebedad iyan sa soled a gobirno⁽⁴⁰⁾. Na da-a mibegay o manga strategy e Mawaneeh angkai a Red Cross a kababaloy niyan a ompongan a langkap sa Doniya, ogaid na sopen so kababaloy niyan a ompongan a Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged go so kapephagagama).

Ogaid na giyangkai a to-os a Red Cross na miyabaloy a sekaniyan e bandingan a pekhasawalan si-i ko manga tanda. Na pekhadabo angkanaan a kapekhasawaliron – a sekaniyan na diden mapipinda so ka-aden iyan sa tamanden imanto – a rakez o onayan a pakaiza si-i sa giyangkae a study a sekaniyan so: Ino ba khapakay a kapakapamondas o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae – sa datar o kababaloy niyan a pasad o kiyapakaozor okapephaginged a kakekristiyan – a rakez o manga salakaw a manga kiyapakaozor o kapephaginged anta-aka di?

Miyabaloy so to-os a Red Cross a bitiyara ko oriyon o kiyapanginsopi sa Black Mountain go giya Serbiya – a siran a dowan na ped siran ko kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1864 si-i ko kiya-aden o civil war si-i ko sabala a mainot a kakekristiani. Na da ka-ayoni o manga bager a Turkey si-i ko paganay – si-i ko manga kiyalagolak ko manga kapasadan a Turkey sa kababaloyran a ped ko kiyaphasada sa Geneva – sa nggolalan ko kapalihara-awn a so iphembgay sekaniyan o tanda a Red Cross. Na miyatatap angkai a manga kiyalagolak minsanpen e kiyapakaliyo o bago a manga atorana Turkey – sa nggolalan sa ansen a pho-on sa International Committee for Red Cross – na pephakarayag angkai a kapapalihara-a go pekhatendo so manga kasala-an a paga-ayonayonan a kitana-anon ko kapekhasogokaon. Na da mabaloy angkai a manga kiyalagolak ko pasad a sabap sa kada-a meleng o manga bager, aya mata-an na sabap sa kiyasogataon thibaba sa Red Cross a so kiyaprata-anian so pakagdam o manga sondaro a manga Muslim⁽⁴¹⁾, a so khindod so kala-anon si-i ko kitotompok o dolonaniyan ago so dolonan o kiyapakithidawa o Crusader. Na Minsanpen miyakaphasada so kalangowan o manga makambabalabala sa mata-an

a giya Red Cross na dapen kaopakati si-iko ragon a 1863 sa kiyabaloy niyan a tanda a kapagagama sa pho-on sa niat, inonta na mata-an a sekaniyan na da kargeni mipantag ko kapekha-ilaya sa mata-an a giyangkai a manga katantowan na da-a miyabaoly a raradiyan inonta ko maito si-i ko kaphrata-awn a so miyabaloy a pkhagdam sekaniyan o manga bager a Turkey sa kapkhaylayayran ko tanda a Cross si-i manga maidan odi na si-i ko kapphakaragiraya ko manga rogo a onga angkoto a miya-alyo. Sabnar a so betad na tantoden ko margen taman sa mata-anaya a kagiyako iyodok o Roman Red Cross so kaphakawitiran sa manga panabang a manga bolong sa maga-an so maga-an si-i ko lompokan a Othman Red Cross, na siyangkaiyan si-i ko mori kagiya mata-an a sekaniyan na daniyan kagaranti-i so kalilintad o manga pagtaw a Roman⁽⁴²⁾. Na aya miyabaloy a okit na magaan so maga-an na so kitegelen sa kisoled o to-os a isapen a awida aqal aden a kitotompokian ko paza o kai-islami a giyoto so to-os a mariga a olan – a ped ko ko phipharo a lompokan a Turkey a minos a kanggolaola-ayranon.

Na inibetad a International Committee for Red Cross so kapenediyan sa likod angkanaan a pamikiran sa kapritaniyan san a bitikan a sindadan o galbek pantagbo sa katoman o pangondao a mapiya o kamamanosiyae a so miyatatap so kapphayagaon sa tamanden sa imanto. Na phizoratan o International Committee for Red Cross so manga national organization si-i ko bilang a January 1877 a pho-on ko payagan a mata-an a sekaniyan na khabaya-anian a:

“Mata-an a so khiphengnggolalanen ko manga tindeg a kamamanosiyae a so ipephanoloniyanoto si-i ko manga poso o manga pagtaw, sa bapiya antona-ay agama niyan, go di patot a kabaloy niyan a apiya antona-a mas-alah (bitiyara) a mitotompok ko sa bontal a makaliliyo a balamban a dikhapakay a kalpasaon sa giyangkae a gi-ikathaonga ko manga tindeg si-i ko manga pagtaw a kena oba manga kakristian, aya mata-an na sekaniyan na khapakay a matarima taman sa kapakatiyolin a Red Cross sa ginawaniyan sa pantag bo ko manga Inged a kena oba manga kakekristiani⁽⁴³⁾.

Na si-i ko oriyon o miyakapirasiran makazorata⁽⁴⁴⁾, na miyaparo so kaosara ko mariga a olan si-i ko masa a kapkha-aden o simoket. Na gowani ko soledan a Russia ko kathidawa sa khimbegan ko mala-a panabang ko manga minority a manga taw sa Salafiya a manga kristian, na miyakimbitiyarai phiyapiya si-i ko manga Turks mipantag ko manga garanti ko mbabala a manga kakhompabli sa nggolalan ko dowan a manga to-os (so red cross ago so red moon), na bapiyapen da miyatantowan inonta ko maito a gona na samawto na miyatatap so manga kiyapamonoa ko manga taw a ma-awid sa Red Cross⁽⁴⁵⁾. Ogaid na miyabaloy so red moon a miyakawma, na miyatatap a kiya-ayonan go kinilala sekaniyan sa tamanden imanto sa kababaloy niyan na to-os a matetendo a mibabala ko Red Cross.

Ogaid na inoto khabaloy so to-os a red moon a pasodan o mala-a gi-ikapakathomlanga? Na aya sembag na marayag a si-i ko isako manga level a sekaniyan na mitotompok ko thotholan ko Crusade go so diniyan kadadait ko kababaloyniyan a pekhatimoan sa panabang a da-a a-ampilaniyan. Mata-an a so kiyapilia ko to-os a Red Cross o paka-asal a committee na mapphakarayagiyan – so ona-an o langowantaman – a so kapphakailidiyan na miyabaloy a si-i ko lebi a mapiya a itongan sa diniyan katawan so kapapayagiyan a rek a Europe a daniyan mibetad ko itongan so manga kagdam o kai-islami (odi na so salakawron). Na aya lebi a madakel a digiyanan, na mata-an a so to-os go so manga osayaniyan na miyabaloy a bandingan a gi-ikazasawala-an sa lebi a mablang mipantag ko thitho a kapephangnala ko atoran a mbabaropa a doniya a kamamanosiyae. na misabap san na inayonan o saba-ad (ko manga taw sa Europe go so manga Muslim) a mata-an a so Cross na to-os a kaphagagama na inimoshawir iran so kibgan ko manga ped a manga Agama go manga bandaran ko timbangiyan a ndatar si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa pantag sa katharima-a ko mapepento a to-osiyen. Na ped ro-open, a siyana-an o manga ped so bitikan a lebi a madakelon so kapaka-ayoniyan ko masa go so ka secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) na phitharoiran a mata-an a sekaniyan na dikhato-on ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so sangan a tanda sa kaphagagama, a sekaniyan na kha-akila-aniyan so atoran a tabiat o kamamanosiyae a pekha lepsiyan so matetendo a galbek o manga agama. Na ped sa kinanglan a ka-akila-an o isa-a to-os a khasatimanan ko kamamanosiyae. Na sabnar a miyabaloy so to-os (Cross) – go daden mapinda – a kai-importante niyan kagiya mata-an a sekaniyan na mapphakarabongiyan so bitiyara sa andamanaya e kakhapakayniyan ko bitikan a secularism sa doniya pho-on ko Hokoman o atoran a miprakeziyan so manga paparangayan a kapagagama. Andamanaya e kakhapakayniyan a makapagoyaga so dow-a manga bitikan? giyanan e pakaiza a so khapakay a mapadalem ko poso o kathomalanga ko dolonan o Islam ago so bitikan a Europe si-i ko soled a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na pekhapayag pho-on sa giyangkae a kilangan si-i ko miyakaphiphiraragon so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so importante a sangan a so miyanganan sekaniyan o Islam “sa kababaloyniyan a salakaw” a miyapharoniyan a kiyatokawiniyan sa ginawaniyan si-i ko kipphasgawa-aniyanon. Na biyaloyniyan oto si-i ko paganay a mabager a kapananayan si-i ko orientalism, sa kagiya mata-an a miyamtes so bager o bitikan a Europe a kakekristiani si-i ko ropa-aniyan sa ginawaniyan (so kapiya-an o kakekristiyani) sa nggolalan ko karata-a kapekhanega ko Islam sa sebgangan (datar o barbari sa Turkey). Na Minsanpen mata-an a so omani-isa ko dow-a sa Othman Empire go giya Pirsiiyan na miyakapamangogopsiran a dow-a si-i ko kiyathaonga ko Bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko kapakao-ona-a ko kaplagilagid sa officialy inonta na miyabaloy a aya ilayaniyan

ko atoran a doniya a kamamanosiyae si-i ko mata-an a paka-asalaiyan na mibibida si-i ko manga paparangayan go manga atoran o Islam.

Na si-i ko apiya antona-ay betad, na sabnar a minitegel angkai a manga kiniphasgawa-an ko Islam, sakamawto so manga taw a maka-ayon ko manga antap a doniya si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae – go si-i ko kipantagon e Gostap Mawaneeh – na so bitikan na mata-an a so kipzoroten niyan ko bitikan a bago a Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a so miya lepas iyan angkai a pho-onan o orientalism. na kiyapho-onan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko kakenalaniyan sa ginawaniyan sa nggolalan sa kapthepengi niyan sa rakez o diniyan khipaga-ayon-n ko bitikan a kai-islami, mlagid o giyangkanaan a diphagayonan na manonompang ko manga to-os (datar o to-os) odi na bitikan (datar o kargen o galbek si-i ko soled iskilital a gi-ikathandingan a Othman Empire). Go miyakaogop so galbek a kaphangnal a so initegel sekaniyan o bitikan sa madakel si-i ko kapthamani ko pekhihilala ko galbek a Red Cross, go minikhoatiyan so kapakanggalbek o gaga mala a pho-on ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa datar o katawitanoron imanto. Na sopeman so nganin a diden mapipinda a mipkhoatiyan so awida-akal na sekaniyan na mata-an a so lamalama o kalangowan o galbek na si-i ko lamalama o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a sasana-aniyan so pamikiran a kapakaphapa-ar o kanggobirno o kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw), a makaphapasod pho-on ko kapphananayani o manga taw sa Europe a kakekristiani a pho-on ko Islam.

IPHO-ON KO RAGON A 1899 TAMAN KO RAGON A 1945 NA SO ISLAM SI-I KO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE NA INO BA PAGTAW ODI NA KANGGOBIRNO A KAKHAWMKAOM ANTAKA KIYAPAKAOZOR O KAPPHAGINGED?

Aden a pkhato-on a lebi a a kiyapakaozor osaginda si-i ko sangan a miyanggalbeksekaniyan o manga khikakamal ko Islam sangkoto a kiyapayag o Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae ipho-on ko ragon a 1899 taman ko ragon a 1945, go so sangan a so miyanggalbekiran oto si-i ko kapphakaosorawn sa maga-an. Na datar oba giyangkanaan a sangan si-i ko dow-a a betad na tanto a mayto si-i ko paganay mikalap: Na miyabaloy so kiyapamangpedon o Islam si-isangkoto a dow-a a betad a makizizibabota si-i ko manga onayan a awida aqal (bitiyara) si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go nggolalan ko bontal a so pkhowa-aniyan. Na ipho-on ko ragon a 1899 taman ko ragon a 1945 na miya-aden so onayan a awida aqal a sekaniyan I mipaga-ayon o atotan a doniya a kamamanosiyae a so miphapasad si-i ko kamamanosiyae gosi-i ko kapakaphapa-ar, rakez o Islam a so ipamamayadengiyan so katharo o Allāh kalimodan a langkap sa doniya a pho-on ko phimbarang a manga Agama.

Miyakadarpa so dow-a manga akila o Islam – a pho-on sa Othman Empire go sa Persian – si-i ko dow-a kiyaplimolimod a mala pantag ko kalilintad sa Lahay (the Hague) si-i ko ragon a 1899 go 1907⁽⁴⁶⁾. Na miyabaloy siiran a ka-aakila-aniran so kadakelan ko manga Muslim sa koliling a doniyan sangkoto a masa. Giyoto e sabap a aya ka-i-ilayakiran na mata-an a siran e manga akila o Islam⁽⁴⁷⁾. Na minsanpen kamawto, na miyabaloy so manga akila o phizakatawan ko manga taw sa Europe a pekhamemesa siran go so manga taw a aden a kiraramigiyan sa Europe⁽⁴⁸⁾. Na miyabaloy angkoto a dow-a manga akila a manga kakasag si-i ko kalangowan o manga phimbarang a manga lamalama (fields) o kiya pelimod a mala go bapiyapen siran a dow-a na miyabaloy siiran a dow-a manga manga roroni a bager, na miyabaloy so omani isakiran a dow-a kena oba mamitas si-i ko tamana a nganin, ogaid na miyabaloy si-i ko manga comint iran a dow-a so kai-importante a miyapento sa kitatarosen ko kapephagosaya sa mipantag ko betad o kabager o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko pakagedged a miprarakez o manga pephangawawarisan ko phimbarang a manga agama.

Na aya miyaonga o kadakel o manga ombong (a katharo) o manga akila o Islam na miyatanged o dow-a manga kiya pelimolimod (a mala) sa Lahay (the Hague) pantag ko Kalilintad so tindeg a dion khipthendo-on ko kapagagama sa kabaloyniyan a onayan a tindeg o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. go miyaparoli o akila a persian si-i ko kiya pelimolimod (a mala) ko ragon a 1899 sa kiyatanged a mata-an a so tindeg o somosopak ko kaphengegeba-a ko manga posaka a kaphaparangayan go kapagagama na da-a kiphthendo-onon ko dolonan o manga masjid go so salakawron a ped ko manga bontal o manga posaka a ka-agamai a salakaw⁽⁴⁹⁾. Go miyagaranti o dow-a manga akila a Othman Empire ago Persian so kiyapaka-ayon o saba-ad ko manga ped a akila si-i ko manga to-osiran a dow-a (so red mo-on go so arimao go alongan a manga ririga a makathothondog) si-i ko obay o to-os a red cross⁽⁵⁰⁾. Go piyakaliwanagiyan oto sa mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na khapakayron a kipharowa-anian ko phimbarang a manga bontal a ped ko manga posaka a kapagagama go kiyapakaozor o kapephagInged. Ogaid na miyabaloy so kadakel o manga to-os a da-a ka-aampilaniyan a piligro sa kasenep o galbek o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa nggolalan o kiyapakawatani ko pamikiran a sa ka-ayoni ko kapakaisaysa-a ko malbod a to-os a khapakay a pagayonayonan sa doniya. Giyoto e sabap a miyapontariya san so gi-ikapagosaya: Ino ba so ma-ana a kaphagagama ko Red Cross na benar anta-aka sekaniyan na matag arangan? Na kagiya ko pakailaten o manga akila o manga Inged a kena oba ped sa Europe datar a Japan go China sa mata-an a so manga Ingediran na kena oba mo-onot ko tanda a kapagagama sa nggolalan ko to-os a Red Cross⁽⁵¹⁾, na siyangka o manga Inged a Muslim so katarima-ayran ko cross sa ba sekaniyambo⁽⁵²⁾. Na sabap ko kitataralo o pezangka na tanto a margen

a kinisampayran ko bolong (solution) a kiyasokodan. Na miyabaloy so Red Cross a daden mapinda so kababaloy niyan a isa-a to-os a mapapakay si-i ko 1899, apiyapen mikompabli so saba-ad ko manga akila si-i ko Red Mo-on go so Red Lion aden Alongan a mangaririga. Na kiyasoy o *conference* so kasalosawa si-i ko kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1906 si-i ko bontal a kiyatamaniron siko langkap a tindeg sa kasasatiman o to-os a mibibida, rakez o kiyapakay sangkoto a oras si-i ko Othman Empire go sa Persian sa rakez o manga pakagagabnan⁽⁵³⁾.

Na miyakabager so kiyapakapha-aran o to-os a red cross si-i ko tamana a mipmamasainiyan si-i ko tnday o kiya-ayoniron sa (officially) sa kababaloy niyan a to-os a knaba kaphagagama, aya sobraon na so kiyaklida ko padeni a Swess a mitotompok ipho-on ko miyathay a masa a da-a a-aampilaniyan⁽⁵⁴⁾. Na si-i ko thitho na mata-an a ped sa thitho a di marayag o ino so kiyabaloy o Red Cross a sabnar a miyaosar sa panarima sa mata-an a sekaniyan na piyato so to-os a Swiss sa datar o kinimosawirnon ko kiya pelimolimod ko ragon a 1906, anta-aka di? Kagiya mata-an so miyagosay ko kiyaplimolimod ko ragon a 1863 na minidaptar sa bontal a dimapiya, a sekaniyan so kiyaplimolimod a so miyatona niyan so kiya-ayoni ko to-os. Ogaid na aya katawantano sa giyangkae a manga kiyapamagosaya na mapakai-ilatyan a mata-an a sekaniyan na datar o ba matatanged a mata-an a so lalan sangkoto a to-os kena oba si-i mipopho-on ko pandi a Swiss⁽⁵⁵⁾ ogaid na ino ba aya importante na mata-an a ped sa kiyabaloy o to-os a pekhalayron si-i ko paka-asal so to-os a kakekristiani antawa-aka di? Sekaniyan so maga-an go bager a so miyatarotopiran so kiya-ayoni ko gogodaniyan a ka *secularism* (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a datar o kababaloy niyan a official a kepit, sa datar o kiyapayagiyan si-i ko kiya kiyaplimolimod a mala ko ragon 1906⁽⁵⁶⁾.

Kiyasawa-an o manga kiyapamagosaya mipantag ko betad o to-os a mata-an a so manga onayan a kiyambagibagi o sa soled o kapephaginged a Muslim na da mabaloy a a ba malbod a kiyambagibagi iyan sa kapephagagama go kapephaginged, sa miyabaloy a aden so kiya-ayoni ko kinirakez o dow-a manga to-os – sa kena oba isa-isa – ko dow-a manga Inged a manga Muslim a miyakadarpa si-i ko dow-a manga kiyaplimolimod siran so Turkey go Persian. Miyabaloy so to-os iran a dow-a – Red moon go so Red Lion aden alongan a mangaririga – a kena' oba malbod a kinitindeg niran ko mbarambarang a manga tindeg si-iko soled o Islam, aya mata-an na pekhindod siran a dow-a si-i ko posaka o kapphaginged a lebi a madalem a pekhindod si-i ko masa a ona-anpen o Islam. Na pephakabageroto sa kasisiyapa a Turkey si-i ko Red moon ko oriyan o manga kiyapangompiya a Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a so inipamayandeg sekaniyan e Atatork si-i ko manga ragon a 1920s si-i ko ika dowapolo ka *century*.

Sabensabnar a miyatatap so kiyazoransorangi ko to-os si-i ko ka-aden o manga kiyambagibagi a madalem si-i ko soled angkai a (Ummah) sa kababaloyniyan a pamikiran. Naminipho-on angkai a kiyambagibagi si-i ko kini pemasainyan a rakez o kapi-isi ko bager o kaoparik ko dolonan o kambagobago ago so Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) si-i ko soled o kapphaginged a Islam. Na giya Bulgaria na – a so miyakitholaka sa Turkey a diden mapipinda so kandadato ron a Turkey – oriyaniyan na miyatarotop so kiyapaka-akila niyan si-i ko ragon 1899 sa nggolalan ko akilaniyan a mimbela, apiyapen miyabaloy a akila a matag sapak. Na si-i ko ragon a 1907 na miyaganap so kini-itong o ontoda iyan go so manga pirma o akila niyan a magigintas si-i ko Inged a makandato-on⁽⁵⁷⁾. Na miniphasgawa o kasasatiman o Ummah sa kababaloyniyan a bager si-i ko soled o atoran a doniya a kamamanosiyae so mizobra a manga tepeng pho-onko tenday o kiyapayag o manga gobirno a bago a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) si-i ko manga kiya kiyaplimolimod a mala pantag ko kalilintad a so minilemba ko oriyan o paganay a kiyathidawa sa Doniya⁽⁵⁸⁾ go so kiyaothang o parinta a khila-afah, Minsanpen mata-an a giyangkai a kiyaomani ko kadakel o manga Inged a kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a kai-islami na miyakatolod sa kiyapakadakel o bilang o manga akila o manga Inged a Muslim a pephakadarpa ko manga ala ka pelimolimod sa doniya.

Go miyakatonay anan sa kiyapakaga-an o importante o manga kaplompokan a miyakatonay sa ka-ayoniron sa formal – sa kena oba rangkom – sa kaosara ko red moon go so red lion go alongan a mangaririga si-i ko manga Inged a phagosar niran siran a dow (datar a Turkey, Egypt go Persian), giyotoman na mipopho-on ko tenday o daptar a ika (18) ko kiyaphasada sa Geneva a pitsa July 27, 1929⁽⁵⁹⁾. Na si-i ko balaoto, na miyatatonay o kiyapakadakel o manga Inged a Muslim minitondogon so kiyaomani ko bager o Islam si-i ko kapthaonga ko bitikan a doniya a kamamanosiyae go miyabageriyan so kapalihara o ka-atawi ko manga Muslim si-i ko soled a atoran o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Ogaid na so thitho na miyabaloy a mibibida sa madakel, sabap sa samawto na dapen makawma so kakhatarima a phakadiyongkat a makapopo-on ko manga Inged sa Europe sa kakha *formal* o kapephakadarpa a kaplagilagid o manga Inged a Muslim si-i ko soled o bitikan a langkap sa doniya inonta na si-i ko kotika o kiyadarodos o kanggobirno a so miyakabegay ko ma-ana angkanan a kiyapakatarima, ma-ana giya Othman Empire⁽⁶⁰⁾ go minisampay kiyapakaseneba ko manga Inged a Muslim si-i ko bago a kapephaginged sa doniya ko kamata-aniron ko bontal a ped ko manga bontal “kapakasondong”, go so kelasi a pho-on sa Europe a so miyamayadeng sa kikasoy o kathaong o Ummah Islamiyyah si-i ko toladan a manga lompokan a matitindos a ped ko manga Inged a kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw)⁽⁶¹⁾,

na gi-imatharo angkai a gogodan a mata-an a so kapphakadarpa o manga Inged a Muslim si-i ko bitikan o manga Inged a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) go si-i ko manga kaplimod a so piyakawzoron so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na damipanagipho-on ko tindeg a kaplagilagid.

Na gi-itharo-on I Mohammad Bagawi a mata-an a so atoran (bitikan) a kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) na miyatonggosiyon so bitikan a kai-islami pho-on ko lamalama o langkap a atoran si-i ko manga level a kakhitab go kathandingan go so kanggobirno na miyakaonga sa kataw a kai-islami a pekhezenggayniyan a ginawaniyan sa kababaloyniyan a atoran a mapepento a kiyasana-an⁽⁶²⁾. Na datar oba-anan bnar pho-on ko madakel a manga bontal, aya minus na si-i ko kitotompokiyon ko bitikan o kamamanosiyae. Sa samawto na dapen makaoma so kiyapakadarpa o manga akila a kai-islami si-i ko manga kiyaplimolimod a mala ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko dolonan o dow kiyanggarobata pho-on ko kalopa-an o Islam aya mata-an na pho-on ko kalopa-an o langkap a atoran a doniya. go miyapamagosay o mayto a bilangan o manga pephamangadi (researchers) sangkanan a oras so thompokan o dolonan o kepit a kai-islami a kapananayan go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Lagid o kiyatangkeadon e “Jhon Kilsay”: miyabaloy so kiyapakadarpa o manga Ulama a manga Muslim si-i ko kiyapakapagomarga ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ipho-on sangkoto a masa a gi-inggalbek sa soled o lamalam a giyangkae a bitikan go daniyan katepengi sa taman sa giyangkae a mori obaniyan mapakarinyag so bitikan a kai-islami a makathatarambisa sa khimbetaden ko manga tamana o gi-ikathandingana ko manga galbek a kapakiprido-ay a kasasadeniyata-an⁽⁶³⁾.

Inonta na mata-an a miya-aden ro-o so marayag a antap si-i ko dolonan o dow-a kiyathidawa a miyanizakay sa ka-aden o lalan sa katatapiyan si-i ko ka-atawi a makikilala a kai-islami si-i ko kapakapamangpediyan ko soled o bitikan a doniya a langkap. Ogaid na andamanaya e kakhapakayniyan si-i ko manga Inged a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a kai-islami a rakez o kababagi o pagtaw a kasisiyapaniyan ko lompokan a ka-atawiron go mitindeg angkai a ka-atawiron si-i ko soled o bitikan a doniya a langkap? Miniphasod so sembag a so tinibaba sekaniyan o madakel a miyamangadi a khikai-islaman sangkoto a dow-a daptar (9 go so 38) a ped ko bitikan a onayan o kakal a Hokoman a kaontol sa doniya. sa kambabatangiyan ko daptar a ika (9) sa mata-an a:

“Patoray ko manga phamamoto si-i ko apiya antona-a kambotowa, so katilika iran sa mata-anaya a diphakatiyokop so kabaloy o omani isa a ped ko pephamamoto so kapakamimbero niyan si-i sa hokoman so kiyapakapasadiyan sa manga pakayan o ginawaniyan, ogaid na kinanglan a mabaloy a phimba-alan a ompongan si-i ko

kiyadiamongiyan a garanti sa kaphagakilainiyan ko phimbarang a manga bontal o manga ala a bandaran go so onayan a manga atoran a bitikan si-i sa doniya⁽⁶⁴⁾.

Go mabatang so daptar a ika (38) bilangan a (1) sa mata-an a sekaniyan ipapatorayniyan a kabaloy o ped ko nganin a gi-ingnggolalan a hokoman so “manga tinged a langkap o atoran a so inayonan sekaniyan o phimbarang a manga pagtaw”. Go miyakindayalog so manga Ulama a manga Muslim sa mata-an a so Islam na thitho a mimbabaropaniyan so isa ko manga bontal manga ala a bandaran a so mitotoro sekaniyan o bitikan o onayan a hokoman, go mata-an a so bitikan a Kai-islami na isako manga bitikan o onayan a atoran sa doniya, na sabapro-o na kinanglan si-i ko hokoman a kakilalanianon sa kababaloyniyan a isa ko manga pasodan o atoran sa doniya⁽⁶⁵⁾. Na da mabaloy angkoto a pamikiran a mapopontariya si-i ko manga osayan o miyamangadi, ogaïd na minibegay niyan sa maliwanag si-i ko mamponay si-i ko manga pagtaw, oriyaniyan na si-i ko kiyaplimolimod a mala o manga Inged a so piyakatinged a United Nation⁽⁶⁶⁾. Na kanggagarantoran angkanan a bitikan so kiyakenala ko atoran sa doniya sa kababaloyniyan a bitikan a langkap sa doniya a pephakasagad si-i ko phimbarang a manga bandaran, giyoto i sabap minibgayniyan so manga paramanis si-i ko Islam sa nggolalan ko kibetaden niyan ko kapakao-ona-a ko kaplagilagid a rakez o bandaran a Europe, a tatangkeden niyan si-i ko ka-atawi ko Islam a makao-ombao ko Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) ko soled o atoran o bitikan a langkap sa doniya. datar o kinibegan angkanan a bitikan ko dow-a manga importante a kiyapanginogot: **Paganayron:** Na so marayag a khipagawa-an ko apiya antona-a kapangalang ko kapapatot o atoran o bitikan a doniya si-i ko manga Inged a Islam si-i ko onayan a kasibisibiyon o kaphaparangayan go so thotholan go so kaphagagama (a sekaniyan so pekhazobagan sa tig a so miyapayag peman pharoman si-i ko lamalama o manga kabnar o manosiya), **Ikadowa:** Na so ka-ayoni si-i ko kapakaphapa-ar o para-atoran si-i ko bitikan a mamamayadeng ko atoran a *Secularism* (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a liyawao ko atoran o Islam, sa minus si-i ko dolondolonan o manga Inged.

Na si-ipeman ko mipantagon ko lebi a masimpit a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na pho-on san, na sabnar a miyatony angkanan a bitikan a makatitindog si-i ko manga bandaran si-i ko dow-a manga lalan: **Paganayron:** Na so kiyapakaozor okiyapakadarpa a matatanor o manga Inged a Islam si-i ko atoran o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a makatitindog si-i ko manga inged, a ped sa miyakanggonanao sa kiyapakazongda o manga khikakamal ko Islam rakez angkai a atoran sa kababaloyniyan a okit ko kiyapakaozor okapakathompok a rakez o manga khigagalbek a kena oba manga Muslim si-i ko soled angkai a kapphaginged sa doniya, **Ikadowa:** Na so kiyatarima sa officially si-i ko to-os a red moon go so red lion ago alongan a Mangaririga, go so kapapalihara-a ko manga tanda a Kapephaginged si-i ko soled o lebi a a mala-a ladiyawan si-i ko bitikan a

langkap sa doniya a kamamanosiyae, na minsanpen kamawto na miyabaloy so tanda a makalalangkolob si-i ko gi-ikapakaphasgawa ko ndolonan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ago so Islam si-i ko pageltan o manga ragon ipho-on ko 1899 taman ko 1945 a sekaniyan so kapephagomareg o kai-importante o Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) si-i ko bitikan a so phagonotan sekaniyan o manga khikakamal ko Islam.

IPHO-ON KO RAGON A 1945 NA TAMAN KO RAGON A 1977 SO ISLAM AGO SO MANGA KAKHAONGKAOM (KAZIZIBAYA SA PAGTAW) GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE

Miyanggalbek o manga akila o manga Muslim so si-i ko pageltan o 1945 go so 1977 so manga importante a manga sangan si-i ko gi-ikathaonga pharoman ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa kiyapamagosaya ko kamamata-ani ko simoket ko oriyon o kiya-aden o kapanalainged. Go bapiyapen miyabaloy so kiyapakadarpa iran a dion mitetendo so kai-islami-i sangko Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw), ogaïd na si-i ko Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw). Na miyarangkom o dikaphamagayonayon⁽⁶⁷⁾ a so miyatonyaniyan so panawathawag⁽⁶⁸⁾ si-i ko 1973 sa kilemba o Diplomatic Conference sa kambarengkasa ko kiyaphasada sa Geneva⁽⁶⁹⁾ ko ragon a 1949 sabap ko manga ala-a a dikaphagayonayon a so miyakadarpaon so manga panagontaman a kai-islami a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) datar o: Rido o manga Arab go giya Israel a so somiyorazab ko ragon a 1948 na miyapakarabongiyan so pakaIza mipantag ko manga thamana-an a so iphengnggolalanon so bitikan a kamamanosiyae go so darpa o panagontaman ko kapmaradika a Kapephaginged si-i sa giyangkae a atoran⁽⁷⁰⁾ sakamawto so simoket sa Swiss si-i ko ragon a 1956, go so simoket a India go Pakistan a so lomiyadeg si-i ko September 1965⁽⁷¹⁾, go dataroto – batabolabawron – kiyathidawa sa kiyalibirita sa Algeria si-i ko kaposan o 1950s go si-i ko paganay ko 1960s, a sekaniyan so kiyathidawa a so miyatonyaniyan so da kakilala-a a France sa ka-adenon o betad kathidawa si-i ko kiyapapas o manga Muslim a gi-imaninindogan pho-on ko mbarambarang a manga bontal a kapalihara a so pekhibegay sekaniyan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na si-i ko kiyaplimolimod a mala a so miyaonga sekaniyan angkai a panawathawag na miyanggalbek o miyamakadarpa a manga Muslim – melagid so Inged go so kena oba Inged – (aya olowanon na so Palestinian Liberation Organization) sa importante a sangan si-i ko kiphendakaten ko lapiayt o 1st daptar a ped ko 1st Protokol a inipagoman si-i ko manga kapasadan sa Geneva⁽⁷²⁾, a so miyapakalayatiyan so kaphalihara-a ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ka aniyon marangkom so siran a gi-imakithidawa si-i ko kapakalalangkolob o *Colonialism* go so Kapanalainged a salakaw go so manga atoran (bitikan) a kazizibaya⁽⁷³⁾ go

minikhoat o paganay a daptar (sakamawto so kiyapakadarpa o manga pagtaw a so da-a-ka-aakila-aniran a Inged) a watang a katogalin si-i ko atoran a kamamanosiyae a khalpasiyan so pagalongan o kapephagInged a so miyabaloy a makandadato si-i ko miyathay a masa. Go miyabaloy so bekaw a kiyatogalin a pho-on ko phimbarang a manga kipantag a onga a thitho o manga ansen o khikakamal ko Islam. Go ped sa phithamanan a importante so katkhada sa mata-an a so manga ka-atawi sa giyangkae a khikakamal na kena oba miphapasod ko kamata-aniron si-i ko Islam ka aya mata-an na si-i ko Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw)⁽⁷⁴⁾.

Na go miyaonga o kiyatarima-a ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko sangan o manga pagtaw a so kena oba manga Inged si-i ko isapman a katogalin a khapadengiyon so kapakao-ontol sa hokoman si-i ko bitikan o pimbarang a kathidawa a so pekhitel sa ginawa angka a manga pagtaw so kaonotiranon. Na si-isangkoto a kakhabaloy o Kapephaginged a Kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a bago a phakagaga sa kapakithidawa a kalalayaman pho-on ko manga kasondarowan a tatap, na kapipiloan angka manga pagtaw sa giyangkae a kapakabebeken o mabager a kazondaro, go gi-iniyan kathomlanga so kaphhaka-apasiyan si-i ko manga sorong a kapakithidawa sa manga kapagambosa a so pekhalpasiyan so nganin a miyabaloy a pekhapakayoto si-i ko kiyaphasada sa Geneva ko ragon a 1949. Na aya miyaongawto, na miyabaloy so phimbarang a kapangakoala a so ron pephagapas angka a manga pagtaw a pekharozang ko kapakaliyo ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa mawatan a taman. Go sabnar a miyanggalbek so miyamakadarpa a manga Muslim sa importante a sangan sa kinibetaden sa giyangkae manga galbek si-i ko soled a lamalama o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, batabolabaw si-i ko khiphadi-in ko lapiyat o pamikiran o patitidawa⁽⁷⁵⁾. Go miyabaloy a so manga inipamanginsop o manga miyamakadarpa a khikakamal ko Islam a importante makapantag ko kapaka-aayon sa hokoman o kaphagosara ko kaplingolingo go so manga pakayan ko kapaka-awid sa sinapang sa bontal a mapayag. A sekaniyan so manga betad a miya-aden o manga ompongan a kapmaradika a Kai-islami a KaphagInged (datar o Palestinian Liberation Organization go so manga ompongan sa Algeria) a gi-ikathomlanga sa gion kipphasgawa-an ko tenday o manga galbek (operation)⁽⁷⁶⁾.

Sabensabnar a miyakaylot so gi-ikangganinaya o manga Arab go giya Israel si-i ko kalangowan o manga ipphanginsop o miyamakadarpa a manga Muslim si-i ko tenday o kiyaplimolimod a mala ko ragon a 1974 go si-i ko 1977 go so manga sembag o miyamakadarpa a manga salakawkiran. Go mini-itong so bandingan a Committee on Investigation a isa ko manga ibaratoto, na sabnar a inimosawir o manga Inged sa doniya a ikatelo si-i ko kaposan o kiyaplimolimod a mala so kapakasenggay sa International Committee on Investigation – so pagadenen sa kapakaphapasodiyon ko daptar a ika (90) ko 1st protokol – a ipapaliyogat si-i ko kaminosiyon si-i ko

mipantag ko manga kapkhalagolak o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko manga lopa a piyangagaw (occupied). Ogaid na aya khapakay so ka-itongaon na so betad (bitiyara) a “da-a pagampilan” na mimbaloy a marororanon so manga balamban a kapholitika a importante, sa mata-an a apiya antona-a I Investigation Committee a sabnar a pagosaren sa madilapet si-i ko bitiyara pantag ko Arab go giya Israel. Go sabnar a miyangangka so mosawir a mingnggolalan ko panagontaman a kathotompokan o sogo a Soviet (a so miyabaloy a zasangka samawto si-i ko hokoman a doniya si-i ko pamikiranianon) go giya Europe a so miyailayniyan ro-o so piyakamemesa a soranga a Israel⁽⁷⁷⁾. Na datarmanoto a baden kiya-alangi o manga kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a Kai-islami sa di-iran maniniat so kaphhakaazora ko atoran a doniya, si-i sangkoto a oras a so miyabaloy a ipphamayadengiyon so mablang a manga ogopogop a so miyandirogod tano sa miyaona.

So kiyapakatalingoma o ragon a 1977, na miyabaloy so khikakamal ko Islam a irorokotiran so karayag o galbek si-i ko tirikan o Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae. Go dairan osara so atoran (bitikan) ko manga Inged kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a so iphamayadengon so kaphhawzora ko Atoran sabapbo ko manga ongayairn, ogaid na phimbabairanpn a so kawsarayran ko panolon a Secularism (gi-ikapakang-gintasa-a ko kapephaginged ago so kapephagagama) a kamamanosiyae sa dataro okit sa kapthantowa ko manga tindegiran ko kapephaginged sa doniya. Go pephakarayag ko kadakelan so panawatahawag e Yasser Arafat si-i sa General Organization a United Nations si-i ko ragon a 1974 a so piyanamaraniyanon a kigorisniyan ko toladan o Palestinean Liberation Organization sa datar o kababaloyniyan a panagontaman a kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a pekhatanto sekaniyan o manga tindeg a kamamanosiyae a kena oba so kagdam a kapephagagama.

Da mabaloy so gi-itano kapaninindgan a ba-aya makatotolod na so manga sabap a kaprogo ago kapagagama, go da mabaloy so hadapon sa dayon sa dayon a baso manga manga taw a manga Yahoo-odi, aya mata-an na so Zionism a kazibazibay go kapamaba, na sabap sa giyangkae a ma-ana na mata-an a so gi-itano kapaninindgan na kapaninidgan a para ko manga Yahoo-odi sa kababaloyran a manosiya. Mata-an a gi-itano mangato sa pantag sa an makapagintaw so manga Yahoo-odi go manga Nasrani go so manga Muslim sa kapakao-ona-a ko kaplagiligid a khisasawit ko ka-aden o manga kabnar go patot kiran so manga paliyogat go khipakamaradika pho-on ko kazibasibay a kapephagagama⁽⁷⁸⁾.

Miyabaloy so manga kabasa e Arafat a soranga si-i ko antap a so miyamtes ko tenday o miyaka (75) ragon a miyaipos a sekaniyan so kiyapakarata-a ko ka-atawi a kamumuslimi si-i ko panawathawag o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae

go so langkap a atoran a doniya, ba-anda si-i ko panizakay o khikakamal ko Islam sa kaphagosara sa giyangkae a manga atoran (bitikan) si-i ko manga hadapiran. Odi na badena sabap sa so kaphasiyonot a kapephaginged e lebi a maito kapakalalangkolob. Ogaid na kiyapho-onan so kapkhapayagiyan si-i ko masa a kiyaplimolimod a mala ko 1974-1977 si-i ko kiyapagosayai ko manga ponto a sorong a manga gonanao si-i ko antap a watang a kazalimbetad si-i ko manga tindeg o saba-ad ko khikakamal ko Islam sangkoto a bitikan a langkap a atoran a doniya a kaplangolangan.

Na so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sa nggolalan ko bontal a mapepento, na samaoto na mipho-on so kadakelan kiran si-i ko khiptholaden ko bitikan o Islam sa kababaloy niyan a sambu o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go kena obaon makao-ogop. Go mararangkomian so lecturer ko kapagosaya a manonmpang ko manga protokol a ikadowa a inipagoman⁽⁷⁹⁾ – a so iphembetadiyan so manga tindeg ko manga simoket sa soled – manga gonanao a maito ogaid na sekaniyan na mitataralo a kai-importante niyan si-i ko kapkhapayag angkai a manga simoket sa kapkhaparampang sangkoto a atoran a doniya a kamamanosiyae⁽⁸⁰⁾. Miyabaloy angaki a manga gonanao a manga tadena a miyasambot san ko onayan a panagontaman o saba-ad ko khikakamal ko Islam a mawatan ko onayan a atoran (bitikan) a kamamanosiyae si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa datar o okit kapephagagama si-i ko Islam. Na miyagomareg so kipphaniasalen sa giyangkae a kapagalin si-i ko manga ragon a mithondotondog, taman sa mata-an a sekaniyan na pkiphaliyogatiyan imanto – sa datar o kapekha ilayatano ron ko oriyaniyan – a watang a tepeng si-i sa kiyadayamang sa doniya o atoran a kamamanosiyae.

SI-I KO RAGON 1977 TAMAN KO RAGON A 1998: SO DONIYA A KAMAMANOSIYAE A GO SO DONIYA A KAPHAGAGAMA – NA INO BASIRAN GI-IPAGORAD ANTA-AKA GI-ISIRAN MAGAYON?

Pekhi-itong a Islamic Revolution si-i a Iran a nanao sa kaphagoyaga ko pamikiran a Islamic Theocracy ago so kapholitika a kai-islami a siran a dowo na miyatonaيران si-i ko watang a kapagalin si-i ko thompokan o dolonan o khikakamal ko Islam ago so atoran (bitikan) o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Go pephagomareg so gi-ikapakandolona o Islam ago so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa datar o kababaloyran a dowo-a onayan a atoran (bitikan) gi-isiran magorad. Na osain tanobo si-i sa giyangkae a sagintas a rogodan so dowo-a manga khikapepento ka ankaliwanagi angkai a kapagorad siran: So kiyathidawa a Iran – ago Iraq si-i ko pageltan o ragon a 1980 ago so 1988, go so kiyandayalog a so miyakanggolalan mipantag ko betad a kelasi a ka-atawi si-i ko manga kiyambitiyara si-i ko atoran (bitikan) a onayan si-i sa International Criminology Court sa Rome.

Miyapayag ko oriyon o Islamic revolution a mata-an a giya Islamic Republic of Iran na pephakawatan ko kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) sa kamapiya-an o mabaseng a Kapagislam go so kalalangkapiyan sa doniya. Go miyapayag angkai a kapagalin pho-on ko kitetendo iyan ko kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) si-i ko kathatabanga a kai-islami si-i ko panawathawag o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko kasoratan (diary) ko September 4, 1980 a so piyakalangkapon a Iran so kiyasanairan ko to-os a Red Moon sa kababaloyniyan a to-os a mibibida a parako sakodo ko katharibolong a sambu o Red Lion go Red a alongan a mangaririga⁽⁸¹⁾.

Na miyapakapanagompot so simoket a so minitalemba ko dolonan a Iran ago giya Iraq si-i ko ragon a 1980 o pakaiza mipantag ko kapephakararada ko kathatabanga a kai-islami si-i ko manga olawla o dowo makaphapantag ko tenday o manga galbek a kapakiprido-ay. Na miyapayag so dowo-a Inged – si-i ko kapapayagiyan sa minos – a khabaya-aniran si-i ko kanggalbek si-i ko lamalama o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, datar o kapphakarayagawn o manga kapasadan a langkap a madakel⁽⁸²⁾, ogaid na miyabaloy so thitho a mbidabid sa madakel, igira-a miyasogok o mbala so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko manga tindeg⁽⁸³⁾. Na ped sa ipephakarata iyan na mata-an a giyangkai a dikapakazoranga o katharo ago so galbek na kena oba piyakamemsa si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, go kena obaniyan mitotoro sa madakel sa kaphapadeket ko apiya anda ko dowo manga Inged si-i ko manga pasodan a kai-islami a sambu o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae.

Na pekhapayag oto sa bontal a tantowa marayag pho-on ko panawathawag a manonmpang si-i ko madakel a taw sa soled a bagian o dowo makaphapantag, go kena oba si-i ko kapephaginged sa doniya a makaliliyo. Samawto na piyanagontamanan o gi-ikathandingan a Iran si-i ko manga kalilimod sa soled sa khipropa-an ko kathidaw sa ki-itongiyan sa kapaninindegan sa pantag sa palihara ko Islam pho-on ko pakaoteg a Ba'th Party sa Iraq a kena oba Muslim (e Saddam Husien)⁽⁸⁴⁾. Na si-i mambo ko balaiyan, na iniropa o kadato a Iraq so kathidawa sa paganay a nisisita sa pantag sa kaphalihara-a ko kapakandadato a Iraq a ped sa kapaninindegan a daden a tamanaiyan si-i sa Iran, oriyon niyan na iniropaniyan sa oriyaniyan sa datar o kaplindinga ko kalilintad o manga lopa a Iraq a sopak ko kapephangarasi a Iran⁽⁸⁵⁾. Giyoto e sabap a miyabaloy a Iran a aya ilayaniyanon na mapapadalem ko manga pasodan a kai-islami, na giyamambo a Iraq na aya ilayaniyanon na makakekedeg ko bitikan a doniya a langkap.

Da mabaloy kiyapakazoranga angkai a dowo a manga bitikan a matag kazoranga a panawathawag, aya mata-an a siran a dowo na miyakaprarad ko manga ro-orongon o dowo makaphapantag si-i ko manga galbek a kaprido-ay. Na initalo o

leadership a maporo sa Iraq si-i ko pagtawniyan so kasosogataniyan a phithibaba ko manga sibiliyan a manga taw sa Iran si-i ko tenday o Kriegrason (sabot ko kathidawa) a gi-itharo sa mata-an a so manga gakot o kamamanosiyae a dimaka-ayon ko kathidawa a kalamba go mata-an a sekaniyan na ped sa mapapakay so kapzogata ko manga sibiliyan a manga Irani ka an makayto so kapthabangiran ko gi-ikapamarinta o manga nakodairan sa Iran ko kathidawa⁽⁸⁶⁾. Ogaid na da mibalak sangkanan a katharo so kapdi o manga kalilimod sa doniya⁽⁸⁷⁾. Go aya soranga anan, na so kiyapakadalma o gi-ikapnakodai sa Iran si-i ko pamikiran a kathidawa o pagtaw – so pinggalbek a Palestinean Liberation Organization go so manga salakawron a manga panagontaman a kapmaradika a Kapephaginged a kai-islami si-i ko 1970s sa mala a sangan a miyaka-apas son – go minibegay niyanon so antap a kai-islami⁽⁸⁸⁾. Go sabnar a miyasogat o manga military a Iran a gi-ipelano – datar o kiyapakalangka iranon – so kaphananggilai ko ko manga kasangkapan a kalalayaman sa kamapiya-an o kapakithidawa a kai-islami⁽⁸⁹⁾. Na miyabaloy oto a dow-a mawatan a manga importante si-i ko gi-ikaplanowa a Iran si-i ko kathidawa siran so: **Paganayron:** na mata-an a so kapakataban na dikhatamanan sa ba sabap ko manga onga niyan (Ma-ana so kapakapagomabasay o manga sandiyata a kapmilitary o rido-ay) ogaid na sabap ko kanggalbek sa giyaden a ginawaniyan (Ma-ana so kapayag o paratiyaya sa nggolalan ko kiraga-an ko ginawa), **Ikadowa:** Na piyakay o pagtaw a kai-islami so kathidawa sa sopak si-i ko kadato a Iraq a kafir sa sekaniyambo a kena oba sopaka o pagtaw a Iraq a mapaparatiyaya a so kahapakay a kambakli-iniyan ko kadatoiy⁽⁹⁰⁾.

Na datar oba miyabaloy angkanan a bitikan a gonggolalan sa bontal o nganin a rakez o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, sa mata-an a sekaniyan na minipangoyatiyan so gi-ikapakazenggaya-a ko dolonan o manga sibiliyan a manga taw sa Iraq ago so manga bekhokhong a military a Iraq. Ogaid na miyakarinyag si-i ko kiyapakasagad o oras a mata-an a aden a kapakambebelag a mala angkanan a dow-a manga bitikan: Na da mabaloy so hadap o galbek a military a Iran a sekaniyan so nganin a diniyangka sekaniyan o kalangkapan a San Petersburg – aya ma-ana niyan na so kapephakalobaya ko bager a sandiyata o rido-ay – ogaid na ipephayag a ropa-an o paratiyaya sa nggolalan ko kapamakaragiray sa rogo – mlagid so rogo a taw a giyaden a ginawaniyan anta-aka so rogo a kafir⁽⁹¹⁾. Nago da kapagadati so kaoyagoyag o manosiya sa bagiyaden a ginawaniyan go si-i ko diyangka o ginawaniyan, ogaid na aya datariyan na so kapphayagiyan sa kapakaphapasisonotiyan ko (ko Islam) sa parako Allāh . Na miyakaoyat aya si-i ko gi-ikathontota ko kashahid, go si-i ko kiphagitongn sa mata-an a so manga taw a siran so disiran khowa sa toroan ko niyawa o Islam na khapakay so kabonoa kiran. Go kiyabgan o kapakindolona sa kapaka lelbi a bagian o manga biyag a “miyamaratiyaya” si-i ko manga biyag a aden so kathothomangked iran⁽⁹²⁾. Na gowani ko mbaloy a marayag si-i ko ragon a 1984 a mata-an so manga Shee’ah

a manga taw sa Iraq a dasiran pangato sa sopak ko gobirno iran a nggolalan ko Ba’th Party, na inpho-onan o manga papepelano a manga taw sa Iran – sa datar o kiyapakarayagiyan imanto – sa kiysogatairan ko manga sibiliyan sa nggolalan ko kiyapamombairan sa Busra⁽⁹³⁾.

Miyatonay o kiyapaninindga a kai-islami si-i sa Iran sa giyangkae a maynay a okit sa nggolalan ko pananagoayniyan si-i ko mipantag manga pasodan o kathidawa. Na sabnar a biyoka-an a Iran si-i ko katantowan a betad so manaros a tpng a bagian o khikakamal ko Islam a pantag sa gi-ikapamikira si-i ko igira a miyabaloy so manga ro-oro-onganiran si-i ko kathidawa a mipapa-arsekaniyan o manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae anta aka so manga pasodan o Kai-islami. Da makadenod so khikakamal ko Islam a katarima-ayran ko diyangka a tolabos so mattndo a sangan a rko Islam sa datar o kababaloyniyan a isako manga bandaran a pephaka-ogop a so gi-inggalbek sa ta-at a sironsironga a ka *secularism* a da-a a-ampilaniyan a bago si-i ko bitikan a doniya a kamamanosiyi: ogaid na kiyapho-onan a pekhtagdam imanto a mata-an a so dow-a manga atoran (bitikan) si-i ko kiphembetaden ko kapakipagorad a kamamasa-an.

Na si-i ko kiyapakawzor o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko tenday o miyakatondog a pasad, go so kiyaomani ko kapthamani ko manga paparangayan a so pkhapakaysekaniyan si-i ko manga oras a manga kasisimoket a kasasadeniyata-an sa nggolalan sa impid a lebi a mala. Na miyabaloy so mas-alah (bitiyara) ko manga thompotompokan a misosompat ko kelasi a ka-atawi a ped ko manga importante a bitiyara si-i ko kapkhakhilap a rakez o Islam. Daoto mabaloy a ba datar sa karayag a so miyabaloy si-irkaniyan si-i ko masa a gi-ikambitiyarai ko onayan a atoran (bitikan) a International Criminal Court si-i ko ragon a 1998 si-i ko diplomatic conference sa Rome (Onayan a atoran (bitikan) sa Rome)⁽⁹⁴⁾.

Paganayron: Kiyabotawanan so gi-ikandialouge a manonompang ko kelasi a ka-atawi (gender) si-i ko manga bitiyara ko manga hokoman a so pethanorniyan so gi-ikapakathimbanga ko dolonan o dow-a ka kelasi (a ka-atawi) si-i ko lutlut o khigagalbek sa courte⁽⁹⁵⁾, samawto na siyangka o manga Inged o manga Arab so apiya antona-a panamar sa khiphaliyogatn ko atoran (bitikan) ko manga subjects, na miyakimbityarai sa mingnggolalan sa kapaka-apas sa pantag sa kisampay ko bolong a kasosokodan sa nggolalan sa kapnas o to-os ko kelasi (a ka-atawi) go so kapphangniyaniyawn o manga Inged a makambabalabala sa mata-an a mibetad ko itongan – ko masa-a kapphamili sa manga Judges go so saba-ad a manga gomagalbek – nisisita so mawntol a ka-akila si-i ko manga Judges a manga Bae go so manga Dato⁽⁹⁶⁾.

Ikadowa: Siyangka o manga Inged a Muslim so kata'rifa ko petharo-on a kelasi a kamamanosiyae sa giyaden a ginawaniyan go so kingnggolalan-non si-i ko manga onayan a manga pasodan a ped ko galbek a kalalalongan (criminality)⁽⁹⁷⁾. Go miyailay o madakel a manga Inged a pedon si-i ko manga pangitaban o onayan a atoran a korti so paganay a lakadan sa kapthanora ko bitikan a Doniya a Langkap ko manga thompotompokan a so pkhokom ko kelasi (a ka-atawi) sa soled o manga diyangkaiyan. Na Minsanpen miyatarima angkai a manga Inged so kakhikhinanglan o kapakapagayon o kipngnggolalan-n go osayan a International Criminal Court si-i ko Atoran a rakez o manga kabenar o Manosiya a kikalala-an sekaniyan sa Doniya, sa datar o kiya-aloyniyan si-i ko isa ko manga pangitaban a Onayan a bitikan, inonta na mata-an a sekaniyan na dapen matarima (sa datar o kiya-aloyniyan pn ko kitab) a kabaloyniy o kingnggolalan-n ko atoran ago so kapthapserawn a da-a kazoramigon a phakamorala si-i ko onayan a kelasi (a ka-atawi)⁽⁹⁸⁾. Sabnsabnar a inikawan o manga Inged a Muslim so karna a *International Criminal Court* so katarimaiyan datar angkai a kambabatangiyan si-i ko lebi a mapiya ko manga paliyogat a ped ko osyan o Atoran a Doniya sa kapaka-ayoniyan ko Share'ah, na si-i ko lebi a a karataiyan na pkhibetadiyan so korte si-i ko darpa a hokoman si-i ko manga galbek a makasosoled a so miyapakay sa datar o manga galbek a mipaga-ayon o manga kabenar o manosiya a kikalala-an sekaniyan sa Doniya, bapiyapn miyabaloy a mararangkomiyon so kazoramig a marayag si-i ko onayan a kelasi a ka-atawi. Na daini mabaloy a matag kiyapakazopaka o dolonan o manga paliyogat a kai-islami ago so manga paliyogat a bitikan a Doniya a kamamanosiyae, ogaid na miyabaloy a panamar sa kapaka-aden sa okit sa kapakayaniyan ko manga kapakambibidabida a kai-islami sa soled o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. go sabnar a miyapakarabong anan so piligro a pakayza a sekaniyan so: ino ba-aden san so darpa o bandaran a kai-islami si-i ko soled o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae?

Na miyangped so manga inged a kristiyan a romorokot si-i ko manga inged a Arab go Muslim si-i ko kapzangka-aniyan ko paragraph "a da-a kambidabida a phakamorala" batadilabaw so manga Inged a so phagosarnon so paragraph sa kapkhasowi ko manga process a so phembalowin sekaniyan o manga Inged sa kapephanalopoga ko kapmotaliya a kapliwat⁽⁹⁹⁾. Na miyapayag so saba-ad ko manga Inged a masosoat sa katatapiyan si-i ko paragraph a "Da-a kambidabida a phakamorala" sa aya sharat na ponasn so staga-a katharo "Kelasi a ka-atawi" sa langon odi na kasambian so darpaiyan sa sataga a katharo a "Sex" a so sabnar a ipembawataiyan so awida-aqal a kapmotaliya a kapliwat. Na sabnar a tiyaban angkanan a suggestion sa tangan o miyagompongompong a inmba-alan a onayan a pho-on ko lebi a majority ko manga inged a kristiyan sa Europe a miyamaradika⁽¹⁰⁰⁾.

Na bapiyapn mata-an a sekaniyan na miyabaloy a ped sa kiyadecessionan a kakhatatap o ptharo-on a "Kelasi a ka-atawi" (Gender) si-i ko atoran (bitikan) a

onayan na sabnar a minitogalin so dialogue sa katha'rifa sa giyangkae a ptharo-on (a gender). Na miyatkhad o kadadenan o miyamakadarpa a mata-an a aya awida-aqal na mapag'ns si-i ko mipantag ko kapphagInged sangkanan a sabot, giyotoy sabap a miyapontariya so manga bitiyara sa kisampay si-i ko basa a khapakayniyan so kambidabida ko kapphagInged si-i ko kibetaden ko manga sangan a manonompang ko kelasi a ka-atawi (gender). Go miyasangka so manga pamikiran a so miyarangkomiyon so basa a datar o "Mama go babay si-i ko taga o kapphagInged go kayisaysa ko kalalayaman ko kafamilya" datar o manga mama ago so manga babay si-i ko kapagayonayon ko piyagingdIngdan niran⁽¹⁰¹⁾. Go miyabaloy so kapnas o "mapipikir a siran" si-i kolapiyat a kaposan o kaptha'rifaon a importante⁽¹⁰²⁾. Na inipalad o onayan bitikana Rome so Ta'rief kelasi a ka-atawi sa soled a bitikan a Doniya a kamamanosiyae a mararangkomiyon so sabot a langkap sa doniya a matag para ko kapphaginged go kena oba mapepento sa bandaran odi na paparangayan a matetendo. Na sopeman so andamanaya e kasaboti o manga Judges go so manga thatandingan ko manga kaso si-i sa International Criminal Court angkai a matag pamikiran go gi-isekaniyan inggolalan si-i ko manga kaso a so pekhaulayran sekaniyan. A sekaniyan so nganin a mapnggalbekiyan so onayan a sangan si-i ko kaptamani ko khipngnggolalan-n ko Bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae a pho-on ko betad a rakez o phimbarang a manga bandaran antawa ka di, go Andamanaya?

Go khapakay rekitano a kikaragentano o andamanaya e kakha-aden angkai a galbek a karitan igira a inilaytano so ikatelo a tampar ko pkhazobagan a manonompang ko kelasi a ka-atawi si-i ko mg bitiyara ko atoran (bitikan) a onayan sa Rome – so manonompang ko kaphangnala ko "Karimbit sa nggolalan sa tegel"⁽¹⁰³⁾. Na sabnar a siyangka o manga Inged a Arab go Muslim si-i ko paganay – go miyangped kiranpen so saba-ad ko manga Inged a katoliko, pedro-o so korsi a kararasoli – so katarima-a ko karimbit sa nggolalan sa tegel sa kababaloyniyan a kalalalongan (crime) a sopak ko kamamanosiyae kagiya mata-an a sekaniyan inikawaniyan obawto mipaliyogat sa kingnggolalan-non sa doniya sa kibgan ko kabenar ko kaphembobosa o babay a so miyawgat sa nggolalan sa tegel⁽¹⁰⁴⁾. Go phitharoiyan a mata-an a khapakay so kapakikhokom sa giyangkae a paparangayan a darpa a kapagosaya sa nggolalan sa kabaloyawn a kaso a kaplolobd go ka diontol a kapraransom, a sekaniyan na manga kalalalongan a madenadalm sa giyangkae a onayan a atoran. Inonta na mata-an a giyangkai a manga Inged na minithomlangaiyan so mabadens a kasosorang a pho-on ko manga kiyambabibabid a mala a miyamangpedon a Turkey⁽¹⁰⁵⁾ go miyatarotop so kinisampay si-i ko bolong si-i sa kaposan a mingnggolalan ko mithondotondog a manga kaplimolimod a piyakabkniyan so tindeg a piyagayonayonan sekaniyan na khapakay so kipangkatn sangkanan a kalalalongan (crime) rakez o kapliwanagi a matetendo sa mata-an a sekaniyan na khawajib so diron katapsira si-i ko diyangka

a khasorangian so manga atoran a kapphaginged a manonompang ko karimbit ago kabobos⁽¹⁰⁶⁾.

Miyabaloy a onayan a bitiyara si-i ko miya-aden a pekhasawalan mipangtag ko karimbit sa nggolalan sa tegel si-i ko ikadowa a sekaniyan so ino khapakay a ritanen o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae rakez o manga pamikiran a kapphaginged a makasosorang, so so mbarambarang a manga bandaran antawa-aka di? Go sabnar a miyakarayag o bolong a miyaka-apas si-i sa giyangkae a bitiyara a mata-an a so Bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae na khapakayron a kanggalbekaniyan ko datar o resulta o kazinabota ko dolonan o manga bandaran. Na sabnar a khabaloy so kamamanosiyae ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a resulta a Europe ago taman ko Kristiyan, ogaid na mata-an a sekaniyan na tindeg a masikn a so kadadenan o manga bandaran imanto na phakaingima-aniran sekaniyan⁽¹⁰⁷⁾. Mata-an a aya makhikhinanglan tano sekaniyan si-i ko kapphakaozora ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so kipngnggolalan-non na sekaniyan so gi-ikazinabota o dolonan angkai a manga bandaran pantag sa ka-aden o manga okit a so khisabapon so katangked o kamamanosiyaeeron a kanggiginaopa-an go so kaptha-abira sa giyangkae a kamamanosiyae, rakez o kibgan a logar si-i ko oras sa kiphengnggolalanan ko manga bitikan go manga pasodan si-i ko manga lapiyat o phimbarangan a manga bandaran.

KANGGAROBATA GO KAZINABOTA

Aden a miya-aden san a mala-a kazoransorang ko dolondolonan o manga panarima a kai-islami go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko ragon a 1856 rakez o pho-onan o masa o kiyapakakhapta o dolonaniran a so miyakilangsekaniyan angkai a study, si-ipeman sa giyangkae a imanto na sabnar a mipharempes angkai a dikaphagayonayon a madakel. A sekaniyan so galbek a so pekhindod so sagintason si-i ko kiyapakazakma o dolonan o dowo a manga bandaran a Europe ago so kai-islami, go si-i ko kapritana ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a so miyaonganian angkai kiyapakakhapta. Go sabnar a miyapakarayag o kitab a salakaw so manga tamana ko mala-a kapagayon a ma-aden imanto ko dolonan manga pasodan a kai-islami go so manga pasodan a Atoran a donioya a kamamanosiyae si-i ko manga paparangayan si-i ko manga simoket a kasisinapangan⁽¹⁰⁸⁾. Goyotoman na si-i ko manga bitiyaras a mbarambarang datar o khiphapiyonot sa giyangkae a manga pasodan⁽¹⁰⁹⁾ go so manga crimes⁽¹¹⁰⁾, go so manga tamana o manga paparangayan o manga makaphapantapantag a gi-imakathithidawa⁽¹¹¹⁾, go so kalilindinga ko manga sibiilian⁽¹¹²⁾ (ped san so khisasarat o kapzogata ko manga bae go so manga wata go so manga totoa)⁽¹¹³⁾, go so manga bibiyag a ko kathidawa⁽¹¹⁴⁾,

go so manga sarat a mipapaliyogat si-i ko kadenodolona ko lopa go so manga pathamotamokan a miyakap⁽¹¹⁵⁾, go so manga spy⁽¹¹⁶⁾ go so kandosian⁽¹¹⁷⁾, go so mipantag ko kathidwa⁽¹¹⁸⁾, go so manga kasangkapan a dimapapakay si-i ko kathidawa⁽¹¹⁹⁾, go so atastanggongan ko criminality⁽¹²⁰⁾.

Ogaid na so makatitindog a pekhasawalan mipantag ko to-os pphakitadmaniyan reketano so ka-aden o onayan a dikaphagayon a pphibetadiyan angkai a kapagayon a liyawao ko darpa phi-iza. Na samawto na pphipaliyogat angkai a dikaphagayon so kalbod o pakaiza mipantag ko andamanaya kakhapakay o kapagompiyai o dolonan o manga pasodan a kapagagama – a so makaphapasod so kabageriyan si-i ko maporo a soti (Allāh)⁽¹²¹⁾ – go so manga pasodan a kamamanosiyae – a so makaphapasod so kabageriyan ko sabot a kamamanosiyae a mapagenes. Ino ba phaparangaya o manga tantara ago manga diplomatic a manga Muslim so kagegedama iran ko kipapaliyogatnon o Allāh anta-aka so manosiya? Na amay ka minizoranga o manga bitikan o Islam so manga bitikan o bitikan a langkap sa Doniya a Kamamanosiyae na antona-a I manga bitikan I khawmbawaniyan so salakaw si-i ko kapkhaloks angkai a manga pasodan?

Ba aden a kaphanagontamanan tano so kiphokasa-an tano sa giyangkae a awida-akal sa nggolalan ko kapharao sa mata-an a so bitikan a kai-islami na miphenggolalan ko “adat ko darpa” si-i ko bitikan a doniya a langkapa. A mipapaliyogat si-i ko dolondolonan o manga Inged a Muslim a makasosoled ko taga a lebi alangkap sa Doniya⁽¹²²⁾. Ogaid na sabnar a pephaka-aden angkai a bitikan sa manga awida-akal a piyakaleklek, go batabolabaw si-i ko manga simoket a so pphakasoledon so manga mbalabala a khabaloyron so khibabalingon a zembozembor so manga Muslim ago so kena oba manga Muslim. Na ino ba rorokoten o manga tantara a manga Muslim so atoran a kai-islami so mipantag ko manga sibiilian a manga Muslim, ago irorokotiran so manga bitikan a salakaw a makapopo-on ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae mipantag ko salakawkiran a kena oba manga Muslim a manga sibiilian? mapephaki-inengka angkai a bitikan so kikasoy o kaphagoyaga ko kepit si-i ko manga gatosan ragon a lembak o manga kristiyan ko kiyathidawa a ontol go so kapphakalobay o kalalangkap sa doniya o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na aya sobrasan, na ba-anda khabaloy a ped ko mawatan sa dipatot so kapephakaliwanag o ka-aden a mitataros si-i ko adat a kai-islami a kapephaginged ko atoran a doniya a Kamamanosiayi a nggolalan ko kaylaya ko pangkatan o kasasanai o manga Inged a Muslim si-iko taga o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae⁽¹²³⁾. na maotoden man a sabnar a pekhabatal o apiya antona-a adat a kai-islami a kapephaginged a miyabaloy a makatitindog ko kapapantagan imanto.

Na si-i ko ilayangkoron na mata-an a aya lebi a mapiya a bolong na sekaniyan so kasaboti ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a datar “kazinabota o dolonan o manga bandaran” go so Islam na isako manga bandaran a pphamangped sa giyangkae a kazinabota (Aya ma-ana na so kiya-aloyniyan ko article (9) ko onayan a atoran o omani-isa ko International Court Justice a tatap ago giya International Justice Court). Go so isako manga reference Jurisprudence Law a so sabnar a iphagogop sekaniyan ko panizakay sa katendoa ko manga tindeg a langkap a atoran a phikompabliyan o manga inged a mithatagompiya⁽¹²⁴⁾.

Go kena oba aya ma-ana nan na ba mata-an a so bitikan a doniya a kamamanosiyae nan a ba inidaptar a dizaboten a liyawaw – kakhaongkaom (kazizibaya sa pagtaw) a kiyambitiyara-an so betadiyan o mbarambarang a manga bandaran⁽¹²⁵⁾. Ogaid na kinanglan so kasabotawn sa mata-an a sekaniyan na “Galbek” a kazinabota o dolonan o manga bandaran “Galbek a ilalanat si-i ko maynay a kapaglt go so kazinabota go so gi-ikambitiyarai o dolonan o manga reference a gi-imagoradorad si-i ko manga pasodan o a so gi-indiyator ko makras a simoket⁽¹²⁶⁾. Go si-i ko kalalayamiron ko betad, na pkhi-itong so manga kapasadan go so kalangowan o manga kasangkapan o atoran a doniya a kamamanosiyai so manga daptaran o manga paliyogat a so ka-ayonan sekaniyan o miyamakadarpa sangakia gi-ikazinabota. Go mipphamayadeng o gi-ikazinabota so makathithimbanga kaphendarpa – odi na si-i ko kapakadenadato sa datar o katawitanoron – a sekaniyan na misabpro-o na paliyogat a pekhipatoray sekaniyan o manga inged sa ginawayran. Go sabnar a miyabaloy so atotan a doniya a kamamanosiyae a galbek a kapagayon sa kapthimoa ko kapakaphapa-ar o tamana a ped ko manga rarad a phakamoarala o makras a simoket. Go so kapkhaparo o kamamanosiyae a galbek a katatamanan si-i ko kinggonggolalan-n ko khipmbetaden ko manga sharat o kasisinapangan a simoket, go mitataros si-i ko omani miyakadarpa si-i ko galbek so kapakamamaradiqa o pangimbarnar sa datar o saden sa kabayaiyan mipantag ko reference o bager o Atoran sa kak-kepitiron a so miyaongaskniyan angkoto a galbek. Go bagian o omani Inged so kaphentoa niyan ko phithamanan a reference sa kirorokotn ko manga pasodan a Bitikan a langkap sa Doniya a kamamanosiyae sa nggolalan ko diyangka a mibibida sa taman sa kitataros angaki a karorokot a kikilala-an sekaniyan. Na dataroto a sabnar a pekhabaloy a pephakasogo ko Inged sa kapphakadarpa iyan si-i ko gi-ikhingnggolalanan ko bitikan a kamamanosiyae a phakakaog a onan o kalalayaman a samanoto na pekhabaloy si-i ko salakawron a mapagenes a pephakakaog, go bapiyapen miyabaloy so kapopho-onan o karorokot a mata-an a giyangkai a kapakaphapa-ar na gi-ithotogalin – nggolalan ko kapakapaga-ayon o kapakadenadato a so makatitindog ko oriyon o oman e miyakadarpa sa giyangkae a galbek – taman si-i ko manga pasodan go manga bolong a atoran a so pekha-aden sa giyangkae a galbek⁽¹²⁷⁾. Giyoto I sabap a giyangkai a ma-ana na mata-an a manga galbekaya ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae go so manga pasodaniyan

na pkhakilangiyan so arga go manga reference a madakel ko kapakaphapa-ar: aya ma-ana niyan na mata-an a sekaniyan na madakeli kapakapndatar⁽¹²⁸⁾.

Go pekhibegay o onayan a atoran a Roman go so to-os so dow-a ibarat a miyatindos sa andamanaya e kaparoliyatano ko kasabota ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a datar o galbek a gi-ikazinabota o dolonan o manga bandaran a mapphakawataniyan so dow-a manga awida-aqal a siran so kiyaloks o pasodan go so kapagorintalism. Samawto na pekhapus so omani isakiran so kibetaden ko bolong a kasosokodan sa nggolalan ko kazinabota a paga-adatanon so kapakambibidabida. Go pekhapakay so omani-isa a bolong a ped kiran so kapalihara-a ko ka-atawi a kai-islami sa dimakamorala ko kaphendarpa a kai-islami si-io galbek angkai a bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Go miyaonga o omani-isakiran sa nggolalan ko kazinabota ko dolonadenolonan o manga bandaran so okit a kisampay si-i ko ka osaya sa minipho-on ko kambidabida sa tindeg a kikilala-an sekaniyan⁽¹²⁹⁾.

Ba-anda miyabaloy angkai a okit a mipaga-ayon niyan so panarima a Kai-islami batabolabawron so dikaphagayonayon na so hadith a so mitotoroiyan so ma ta-an a “so dikaphagayonayon na limo”⁽¹³⁰⁾ na dataroto:

A khapakay a kabaloy o Shari’ah Islamiyyah – go kinaglan a mabaloy a – onayan a sabap go malairarad si-i ko kagaranti o kababaloy a langkap sa doniya o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae⁽¹³¹⁾.

Go da-a khato-on a makhikinanglan a sabap sa giyangkae a madakel a kapakaplalagid sa kakhabaloy angkai a kalalangkapiyan sa doniya a makanggigintasa odi na makalalangkolob, ogaid na pekhipaliyogat a kababaloy o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a phakagaga sa kapaka-ayon niyan sa giyangkae a manga kapakambibidabida. Go si-i ko kamamata-aniron, na mapapadalem so bager angkai a atoran o kabitikan sa kababaloi niyan a mata-an a sekaniyan na malilindingiyan so kapakambibidabida si-i ko oras a so malilindingon so kamamanosiyae rekitano a kathotompokan⁽¹³²⁾. A sekaniyan na mapakao-onaniyan so atoran a thatagompiya sa kapthanora ko manga dikapzizinabota-an⁽¹³³⁾, aya ma-ana niyan na okit si-i ko kitogalin o gi-ikapakathomalanga ko dolonan o manga bandaran si-i ko gi-ikazinabota ko dolondolonaniyan.

PAMONTOSAN

Si-i ko pizasoko-an a doniya a mai-i-ily sa khipropa-anon sa “Gi-i kapakathothmlanga o manga bandaran”, na lagid oba aya gemegetaw ko omani-isa ko Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na manden o basiran a dow-a mapapadalem ko mitataralo a pephagomareg a kapagorad. Go pekhapayag o

gi-ikapakandadayaga a mailot o ndolonan o Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae so omani isa kiran a dow a atoran a datar obasiran satiman a bilik a tatap a makazozolaya, datar oba mata-an a sekaniyan na romaramig ko kelasi a pho-on ko pamikiran o manga taw a pephonmpang sa sebangan a pantag ko (kapephaganada ko) agama. Go amai ka kilangen tano so sangan o gi-i nggagalbek ko manga Muslim si-i ko kapphaka-ozora ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ipho-on ko ragon a 1856 taman imanto, na pephakarinyag rekitano so wara-an a kapekha-alinalin pantag ko thothompokan a makambadala ko let a giyangkai a dow-a atoran. Go si-i ko “ko slakaw” a gi-ikhipasgawa-an ko kai-islami a so kiyatamanan so manga to-os o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, sa nggolalan ko khimbabala-anianon, na aya pephaketaw na so Islam ko paganay a nggeka-an na miyaka sangan si-i ko “kiyapaka ozor “o bandaran”, oriyaniyan na (mimbaloi a) bager o kapphaginged, go kiyatakapanon na gi-imipagorad o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na pekharinyag o miniyogop o Islam a mata-an so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sekaniyan den so panagontaman sa “kazinabota ko ndolondolonan o manga bandaran (kiyapakaozor o kapephaginged)”.

Manga pagimolngan (Notes):

1. Ilayang ka, ibarat, Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilizations?” , *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, Summer 1993, p.22. Compare Leon T. Hadar, “What green peril?”, *Foreign Affairs*, Vol.72, No. 2, Spring 1993, P.27; Contrast Judith Miller, “The Challenge of radical Islam”, *Foreign Affairs*, Vol, 72 No. 2, Spring 1993, p. 43.
2. Ilayang ka, ibarat, M.K. Ereksoussi, “Le Coran et les Conventions humanitaires” *Revue internationale de la Croix-Rouge*, No. 503, November 1960, pp. 641- 650; SobhiMahmassani, “The principles of international law in light of Islamic doctrine”, *Recueil des cours*, 1966, -1, p.201; R.C. Algase, “Protection of sibilyan lives in warfare: A comparison between Islamic Law and modern international law concerning the conduct of hostilities”, *Military Law and Law of War Review*, 1977, p. 246; Yadh ben Achour, “Islam et droit international humanitaire” , *Review international de la Croix-Rouge*, No. 722, March-April 1980, p.59; Hamid Sultan, “La conception islamique” in *Les dimensions internationales du droit humanitaire*, Pedone, UNESCO, Paris, and Institu Henry Dunant, Geneva, 1986, pp. 47-60; Said El-Dakkak, “Le droit international humanitaire entre le conception islamique et le droit international positif”, *Revue internationale de la Croix-Rouge*, No. 782, March-April 1990, p. 111; J. Busuttil, “Slay them wherever you find them: Humanitarian law in Islam”. *Revue de droit militaire et de droit de Laquerre*, Vol. 30, 1991, pp, 111-145; Mohammad

Bedjaoui, “The Gulf War of 1980-1988 and the Islamic conception of international law” in Ige F. Dekker and Harry H.G. Post (eds), *The Gulf War of 1980-1988*, T.M.C. Asser Institute, the Hague, 1992, p. 282; Farhad Malekian, *The Concept of Islamic International Criminal: A Comparative Study*, Kluwer Academic, Norwell, MA, 1994, K. Bennoune, “As-Salamu ‘Alaykum? Humanitarian Law in Islamic Jurisprudence”, *Massachusetts Journal of IL*, 1994, pp. 605-643; Ameur Zemmali, *Combattants et prisonniers de guerre en droit islamique et en droit international humanitaire*, Editions A. Pedone, Paris, 1997. Other useful expositions of classical Islamic warfare doctrine can be found in Majid Khadduri, *The Islamic Law of Nations, Shaybani’s Siyar*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1984; James Turner Johnson and John Kelsay (eds), *Cross, Crescent, and Sword: The Justification and Limitation of War in Western and Islamic Tradition*, Greenwood Press, Westport, CT, 1990; Edward J. Jurji, “The Islamic Theory of war”, *Moslem World*, Vol. 30, 1940, pp. 332-342; R. Peters (trans and annot.), *Jihad in Mediaeval and Modern Islam: The chapter on Jihad from Averroes’ Legal Handbook Bidayat al Mudjtahid and The Treatise Koran and Fighting by the late Shaykh al Bidayat al Mudjtahid and The treaties Koran and Fighting by the late Shaykh Al-Azhar, Mahmud Shaltut*, E.J. Brill, Leiden, 1977; and G. Conrad, “Combat and prisoners of war in classical Islamic law: concepts formulated by Hanafi jurists of the 12th century”, *Revue de droit penal militaire et droit de la guerre*, 1981, pp. 269-307.

3. Notably Bedjaoui, *op. cit.* (note 2).
4. On the notion of legal traditions see particularly H. Patrick Gleen, *Legal Traditions of the World*, Oxford University Pres, Oxford, 2000.
5. On the concept of *orientalism* see Edward Said, *Orientalism*, Penguin Books, Harmondsworth, 1978.
6. Ilayang ka ko kitab e Yadh ben Achour, *op. cit.* (note 2), p. 59.
7. Ilayang ka ibarat si-iko Marcel Boisard, “On the probable influence of Islam on western public and international law”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 11, 1980, pp. 429-50.
8. Baron Michel de Taube, *Etudes sur le development historique du droit international dans l’Europe orientale* in *Recueil des Cours*, 1926-I, p. 341, pp. 393-294. Agu Ilayang ka 1907 *Hague Convetion Relative to the Opening of Hostilities*, Oct. 18, 1907, 36 Stat. 2259, 2271 (pt. 2) TS No. 538, 1 Bevans 619. Said El-Dakkak, in contrast, states that “la conception islamique ne pose pas comme condition l’existence d’une guerre au sens traditionnel du terme, c’est-a-dire, selon une conception que implique, outre l’existence de faits d’armes, l’exigence de la declaration de guerre entre deux ou plusieurs Parties.” Ilayang ka El-Dakkak, *op cit.* (note 2), p. 112.
9. Christopher G. Weeramantry, *Islamic Jurisprudence: An International Perspective Macmillan*, Houndmills, 1988, pp. 149-158.
10. *Declaration Respecting Maritime Law*, Paris, 16 April 1856.
11. Ilayang ka ibarat si-iko kitab e Ahamd Rachid, “L’Islam et le droit des gens”, *Recueil des Cours*, 1937-II, p. 371, pp. 378-380.

12. Ilayang ka ko kitab e Johnson and Kelsay, *op. cit.* (note 2); go ilayang ka pen de Taube, *op. cit.* (note 8), pp. 387–390.
13. F. Vittoria, “The second relection on the Indians, or on the law of war made by the Spaniards on the barbarians” in A. Carnegie (ed.), *De Indis et de iure belli relectiones*. (trans. J.P. Bate), New York, 1917, p. 179 (36).
14. H. Dunant, A Memory of Solferino, ICRC, 1986 (first published in French in 1882), excerpted in Pierre Boissier, *Hostoire du Comite International de la Croix-Rouge: De Solferino a Tsushima*, Henry Dunant Institute, Geneva, 1978, p. 35. Agu Ilayang ka ibid., p. 213, on the differing approaches to the European and Ottoman powers in the provision of medical assistance during the Crimean War.
15. *lagid o miyaona*
16. *lagid o miyaona.*, pp. 11–12. Agu Ilayang ka ICRC, *La guerre et la charite*, ICRC, Geneva, 1866.
17. Ilayang ka ko kitab e: Richard Deming, *Heroes of the International Red Cross*, ICRC, New York, 1969, pp. 5, 8–10, 14.
18. Dunat writing in Notice sur la Regence de Tunis (1858), quoted in Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 17.
19. Dunant writing in *La guerre et la charite*, *op. cit.* (note 16).
20. Boissier, *op. cit.* (note 14), p.24–25.
21. Ilayang ka, ibarat, Deming, *op. cit.* (note 17), p. 7.
22. *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field*, Geneva, 22 August 1864. Turkey ratified in the Convention on 5 July 1865.
23. On 5 December 1874.
24. Turkey was one of the original signatories to the Additional Articles relating to the Condition of the Wounded in War, Geneva, 20 October 1868.
25. Turkey also signed and ratified the *Declaraion Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight*, St. Petersburg, 29 November/11 December 1868.
26. *lagid o miyaona.*
27. Quoted in Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 288.
28. In 1888 Moynier wrote that in the Red Cross “*il est impossible de ne pas voir un produit de la civilization chretienne*”: G. Moynier, *Les causes du succZs de la Croix-Rouge*, monograph, Geneva, 1888, republished as “Introduction” in *Le Memorial des ving-cinq premiZres annes de la Croix-Rouge*, ICRC monograph, Geneva, 1888, excerpted in Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 445.
29. ICRC, *La neutralite des militaires blesses*, pamphlet presented at the Paris Exhibition, excerpted in Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 268.
30. *lagid o miyaona.*
31. *lagid o miyaona.*, p, 267.
32. *lagid o miyaona.*
33. ICRC, *La guerre et la charite*, excerpted in Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 262.
34. *lagid o miyaona.*
35. *lagid o miyaona.*, pp. 287–289.
36. *lagid o miyaona.*, pp. 393–394.
37. *lagid o miyaona.*, pp. 394.
38. *lagid o miyaona.*, pp. 391–398.
39. *lagid o miyaona.* p. 288.
40. In 1882, in *La Croix-Rouge, son passe, son avenir*, Moynier repeated this statemtn, characterizing the Convention as “*une declaration comme une reconnaissance de certaines lois d’order superieur, auxquelles telle ou telle nation s’honore de se soumettre spontanement, et don’t le caractZre imperatif est absolu.*” *Ibid.*
41. *Message from the Sublime Porte to the Federal Council, 16 November 1876*, quoted in the *Bulletin international des societies de Secours aux Militaires blesses*, No. 29, January 1877, pp. 35–37, p.36.
42. Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 401.
43. *Bulletin international des Societes de Secours aux Militaires blesses*, No. 29, January 1877; agu Ilayang ka Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 402.
44. Ilayang ka so “communications reproduced in the *Bulletin international des Societes de Secours aux Militaires blesses*, No. 20, January 1877, pp. 35–37; No. 30, April 1877, pp. 39–47; No. 31, July 1877, pp. 83–91; No. 32, October 1877, pp. 147–154.
45. Ilayang ka Boissier, *op. cit.* (note 14), p. 405.
46. Ilayang ka ko kitab e Arthur Eyffinger, “*The 1899 Hague Peace Conference: The Parliament of Man, the Federation of the World*, Kluwer Law International, The Hague 1999; William I. Hull, *The Two Hague Conference and their Contributions to International Law*, Ginn & Company, Boston, 1908; reprinted Kraus Reprint Co., New York, 1970.

47. Compare Eyffinger, *op. cit.* (note 46), p. 97.
48. *lagid o miyaona.*, pp. 170-171, 193-194.
49. Ilayang ka Hull, *op. cit.* (note 46), pp. 253-4. Ironically, throughout the 1899 Conference, the Turkish delegation was dogged by allegations of religious discrimination within the Ottoman Empire of the American Kristiyan minority: Ilayang ka Eyffinger, *op. cit.* (note 46), pp. 349-351.
50. Eyffinger, *op. cit.* (note 46), pp. 268, 277-278, 279.
51. Boissier, *op. cit.* (note 14), p.499.
52. Ilayang ka Hull, *op. cit.* (note 46), pp. 114-115, 118.
53. Ilayang ka Francois Bugbion, "The red cross and red crescent emblems", *International Review of the Red Cross*, No. 272, October 1989, p. 408; Hull, *op. cit.* (note 46), p. 118; agu Ilayang ka *Actes de la Conference de Revision reunie a Genzve du 11 Juin au 6 juillet 1906*, Imprimerie Henry Jarrys, Geneva, 1906, pp. 17, 63 160-164, 175, 199, 214, 260 and 286.
54. Ilayang ka ko "Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, Geneva, 6 July 1906, Art. 18: "As a compliment to Switzerland, the heraldic emblem of the red cross on a white ground, formed by revising the Federal colours, shall be retained as the emblem and distinctive sign of the Army Medical Services.
55. Ilayang ka Boissier, *op. cit.* (note 14), pp. 105-107, 499.
56. Boissier suggests that the delegates at the 1899 Conference believed the version of events they enshrined, despite its inaccuracy. He notes that it was a version of events which "Moynier lui-mzme a trzs curieusement accreditee dans plusieurs de ses ecrits." Given Moynier's other efforts to promote the secularist moment in the Red Cross movement, it is perhaps not so curious that he should have accredited such a secularist version of events: *ibid.*, p.499.
57. Ilayang ka Hull, *op. cit.* (note 46), pp. 11,13; Eyffinger, *op.cit.* (note 46), pp. 96-99.
58. Ilayang ka D. Lloyd George, *The Truth About the Peace Treaties*, Victor Gollancz, London, 1938, especially at Chapters XXII-XXVI.
59. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, Geneva, 27 July 1929, Art. 19:

"As a compliment to Switzerland, the heraldic emblem of the red cross on a white ground, formed by reversing the Federal colours, is retained as the emblem and distinctive sign of the medical service of armed forces. Nevertheless, in the case of countries which already use, in place of the Red Cross, the Red Crescent or the Red Lion and Sun on a white ground as a distinctive sign, these emblems are also recognized by the terms of the present Convention."
60. John Strawson, "Encountering Islamic law", available at <http://www.iuu.edu.my/deed/lawbase/jsrps.html>
61. Majid Khadduri, "Islam and the modern law of nations", *American Journal of International Law*, Vol. 50, 1956, pp. 353-372, p. 358; Strawson, *op. cit.* (note 60), notes that Persia adopted a constitution based on the Belgian model in 1906, and was followed by Egypt in 1923.
62. Bedjaoui, *op. cit.* (note2), pp.295-296.
63. Ilayang ka ko kitab e John Kelsay, "Islam and the distinction between combatants and noncombatants", in Johnson and Kelsey, *op.cit.* (note 2), P.197, pp.207-8.
64. Statute of the Permanent Court of International Justice, adopted pursuant to Article 14 of the League of Nations.
65. Ilayang ka "Proceedings of international conferences on comparative law of 1932, 1937, in *Bulletin trimestriel del a Societe de legislation compare*, 1937, pp. 346-7.
66. Ilayang ka so "Memoranda" inipalad ko September 1939 san ko "League of Nations and on 17 April 1945 to the United Nations Conference in San Francisco; go Ilayang ka Mahmassani, *op. cit.* (note 2), p. 22. Articles 9 and 38(1) (C) of the Statute of the International Court of Justice, appended to the United Nations Charter, reproduce Articles 9 and 38C3) of the PCIJ Statute almost verbatim.
67. Ilayang ka so kitab e Elihu Lauterpacht, "The legal irrelevance of the 'state of war'", ASIL Proceedings 1968, pp.58-68; Julius Stone, *Of law and Nations*, 1974, p. 427 ff. Particularly important in this debate was the contribution by the Egyptian legal expert Georges Abi-Saab, both in his writings (Ilayang ka sii ko G. Abi-Saab, "Wars of national liberation and the laws of war", *Annales d'Etudes Internationales*, Vol. 3, 1972, p. 93) and as an Egyptian delegate at the 1974-1977 Conference which led to adoption of the two Additional Protokols: Ilayang ka Jean J.A Salmon, "Les guerres deliberation nationale" in Antonio Cassese (ed), *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*, Editoriale Scientifica, Naples, 1979, p. 55. Agu Ilayangga the Reports by the Secretary-General entitled Respect for Human Rights in Armed Conflict, e.g. UN A/7720, 20 November 1969.
68. Ilayang ka so "Res. XXIII" ko 12 May 1968, *Final Act of the International Conference on Human Rights*, Tehran, 22 April-13 May 1968 (A/Conf. 32/41); U NGA Res. 2444 (XXIII), 13 January 1969.
69. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Geneva, 12 August 1949; Convention (II) for the Amelioration of

- the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Geneva, 12 August 1949; Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, 12 August 1949; Convention (IV) relative to the Protection of Sibiliyan Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949; *Official Commentary to the 1949 Geneva Conventions*, Jean Pictet (ed.) ICRC, Geneva, 1965.
70. Dietrich Schindler. "State of war, belligerency, armed conflict" in Antonio Cassese (ed.), *The new Humanitarian Law of Armed Conflict*, Editoriale Scientifica, Naples 1979, pp. 3 and 8.
 71. *lagid o miyaona.*, pp. 9-10.
 72. Protokol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection for Victims of International Armed Conflicts (Protokol I), Geneva, 8 June 1977. go ilayang kapen so Protokol inipagoman ko Geneva Convention of 12 August 1949, makapantag ko kapziyapa ko phangabibinasa-an o kathidawa a kena oba langkap sa doniya a kiya osaran sa sandiyata.(Protokol a ika dow), Geneva, 8 June 1977.
 73. Ilayang ka Protokol a paganai , *op. cit.* (note 72), Art 1(4). This text was adopted in draft in 1974 by a vote of 70 in favour (22 of which were States with an Islamic majority), 21 against (Islamic States) and 13 abstentions (1 Islamic State). At the final vote in 1977, the same text was passed by 87 for (24), 1 against (Israel), and 11 abstentions (0): Ilayang ka Salmon, *op. cit.* (note 67), pp. 65-66. The PLO was permitted to send a delegation to the conference (as were other recognized national liberation movements) and was seen by many of the Western States as the intended beneficiary of this expansion of International Humanitarian Law; Ilayang ka George H. Aldrich, "Prospects for United States ratification of Additional Protokol I to the 1949 Geneva Conventions", *American journal of International Law*, Vol. 85, No. 1, 1991, p. 6. On the contribution by Georges Abi-Saab, Egyptian delegate, Ilayang ka *op. cit.* (note 67).
 74. Ilayang ka, ibarat so Article 22 of the Palestine National Covenant, 1968, in Yehuda Lukacs (ed), *Documents on the Israeli- Palestinian Conflict, 1967-83*, Cambridge Universtiy Press, Cambridge, 1984, p. 142.
 75. Protokol I, *op. cit.* (note 72), Arts 42-45.
 76. Ilayang ka Salmon, *op. cit.* (note 67), pp.103-104, 108-109. At one point the Arab countries presented a proposal for the absolute prohibition of attacks on objects designated for sibiliyan use, such as houses, dwelling and means of transport, irrespective of whether they were used for military purposes: Ilayang ka Charles Lysaght, "The attitude of western countries" in Antonio Cassese (ed.), *The New Humanitarian Law of Armed Conflict* Editoriale Scientifica, Naples, 1979, p. 349, p. 364.
 77. Ilayang ka so inisorat e Luigi Condorelli, "Les pays afro-asiatiques " in Antonio Cassese (ed), *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*, Editoriale Scientifica, Naples, 1979, p. 386, pp. 394-5.
 78. Lukacs, *op. cit.* (note 74), p. 174.
 79. *Op. cit.* (note 72).
 80. Ilayang ka so inisorat e Howard S. Levie (ed.), *The Law of Non-International Armed Conflict: Protokol II to the 1949 Geneva Convention*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1989, p.5 (Egypt on compatibility of draft protokol II with Islam), p. 65 (Saudi Arabia on compatibility of Article 1 with Islamic law doctrine of full respect and protection for all human beings regardless of colour or race) and p. 301 (Saudi Arabia on penal provisions).
 81. "Adoption of the red crescent by the Islamic Republic of Iran", *International Review of the Red cross*, No. 219, November-December 1980, pp.316- 317.
 82. Ilayang ka siko ibarat so inisorat dated 28 June 1984 phoonko Deputy Permanent Representative a Iraq sa United Nations a pakapanonompangon ko Secretary-General, UN Doc. S/16649, 28 June 1984; Statement dated 17 July 1989 by the Foreign Ministry of the Islamic Republic of Iran, UN Doc. S/20470, 19 July 1989, Annex.
 83. Ilayang ka ibarat so ICRC, Memorandum phoon sa International Committee of the Red Cross ko manga Inged a mimbero ko Geneva Conventions of 12 August 1949 makapantag ko simoket ko let o manga Islamic Republic of Iran go giya Republic of Iraq, Geneva, 7 May 1983, reprinted in Marco Sassoli and Antoine A. Bouvier, *How Does Law Protect in War?*, ICRC, Geneva 1999, p. 978; and ICRC, Second Memorandum from the International Committee of the Red Cross to the States Parties to the Geneva Conventions of 12 August 1949 concerning the conflict between the Islamic Republic of Iran and Republic of Iraq, Geneva, 10 February 1984, reprinted in *ibid.*, p. 982; agu Ilayang ka UN Doc. S/RES/S40 (31 October 1983).
 84. Ilayang ka so inisorat e Shahram Chubin and Charles Tripp, *Iran and Iraq at War*, LB. Tauris and Company Ltd., London, 1988, p.38.
 85. Kelsay, *op. cit.* (note 63), p. 213.
 86. *lagid o miyaona.*, p. 215; Chubin and Tripp, *op. cit.* (note 84), p. 60.
 87. Ilayang ka, ibarat UN Security Council Resolution 543, UN Doc, S/RES/543, 31 October 1983, para. 2.
 88. Kelsay, *op. cit.* (note 63), pp. 215-216.
 89. *lagid o miyaona.* Agu Ilayang ka Chubin and Tripp, *op. cit.* (note 84), p. 43.
 90. *lagid o miyaona.*, pp. 213-214; Chubin and Tripp, *op.cit.* (note 84), pp. 40-46.
 91. Ilayang ka Chubin and Tripp, *op.cit.* (note 84), p. 40.
 92. Ilayang ka *Prisoners of War in Iran and Iraq: The Report of a Mission Dispatched by the Secretary-General*, UN Doc. S/16962, January 1985.
 93. Ilayang ka Kelsay, *op. cit.* (note 63), pp. 214-215; Chubin and Tripp, *op. cit.* (note 84), p.51.

94. Rome Statute of the International Criminal Court; 17 July 1998, UN Doc. A/CONF.183/9*, reprinted in 37 ILM 999 (1998). Ilayang ka generally Roy S. Lee (ed.), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute: Issues, Negotiations, Results*, Kluwer Law International, The Hague, 1999.
95. Ilayang ka Cate Steains, “Gender issues” in Lee (ed.), *op. cit.* (note 94), p. 372.
96. Rome Statue, *op. cit.* (note 94), Arts 36(8) (iii) and 44(2). Agu Ilayang ka the comments by Algeria, Egypt, Jordan, Kuwait, Libyan Arab Jamahiriya and Qatar in the 1996 *Report by the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court*, Vol. 11 (Compilation of Proposals), U NGA Official Records, Fifty-first Session, Supplement no. 22A, A/51/22 (1996) at 12.
97. Ilayang ka Otto Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statue of the International Criminal Court: Observers’ Notes*, Nomos, Baden-Baden, 1999, pp. 164-165.
98. Steains, *op. cit.* (note 95), p. 372.
99. *Lagid o miyaona*.
100. *Lagid o miyaona*.
101. *lagid o miyaona*, p. 374.
102. Rome Statute, *op. cit.* (note 94), Art. 78: “For the purpose of this Statute, it is understood that the term ‘gender’ refers to the two sexes, male and female, within the context of society. The term ‘gender’ does not indicate any meaning different from the above.”
103. Ilayang ka Triffterer, *op. cit.* (note 97), pp. 164-165.
104. Ilayang ka Steainess, *op. cit.* (note 95) pp. 366-367.
105. *lagid o miyaona*.
106. *lagid o miyaona*, p. 367. Art. 7(2) (f) now provides: “Forced pregnancy’ means the unlawful confinement of a woman forcibly made pregnant, with the intent of affecting the ethnic composition of any population or carrying out other grave violation of international law. This definition shall not in any way be interpreted as affecting national laws relating to pregnancy.”
107. Notable in this respect is the ratification by Saudi Arabia on 28 November 2001 of the Second Additional Protokol. This is, perhaps, an important sign that at least one Islamic actor believes that international humanitarian law and Islamic law can sit comfortably together, even in situations of non-international armed conflict. It may be an important indicator of the willingness of Islamic actors to engage in that conversation of civilizations which, as I describe below, I believe lies at the heart of the future and process of IHL.
108. Ilayang ka generally Ereksoussi, *op. cit.* (note 2); Busutil, *op. cit.* (note 2); Algase, *op. cit.* (note 2).
109. Malekian, *op. cit.* (note 2), pp. 36-38.
110. *lagid o miyaona*, pp. 38-41 (on criminality), 45-63 (aggression), 63-73 (war crimes), 74-75 (restricted weapons), 76-78 (crimes against humanity), 79-89 (slavery), 90-93 (genocide); 94-97 (apartheid), 98-106 (torture), 107-112 (internationally protected persons), 113-115 (hostages), 116-120 (drug offences), and 132-134 (piracy).
111. Taube, *op. cit.* (note 8), pp. 390-394; Rechid, *op. cit.* (note 11), pp. 385-386; El-Dakkak, *op. cit.* (note 2), pp. 115-124; Malekian, *op. cit.* (note 2), pp. 135-147.
112. Malekian, *op. cit.* (note 2, pp. 154-159; see also Ameur Zemmali, *Combattants et prisonnier de guerre en droit islamique et en droit international humanitaire*, Editions A. Pedone, Paris, 1997; Taube, *op. cit.* (note 8), p. 391, citing Abu Bakr (634 CE), p. 392 citing Marghinani; ben Achour, *op. cit.* (note 2), pp. 61-63; El-Dakkak, *op. cit.* (note 2), p. 119; Zemmali, *op. cit.* (note 2) p. 132; Bedjaoui, *op. cit.* (note 2), p. 292.
113. Ilayang ka generally ben Achour, *op. cit.* (note 2), p. 65; El-Dakkak, *op. cit.* (note 2), pp. 121-124; Zemmali, *op. cit.* (note 2), pp. 131-132; Bedjaoui, *op. cit.* (note 2), p. 290; Malekian, *op. cit.* (note 2), pp. 149-153.
114. Taube, *op. cit.* (note 8), p. 391, citing Abu Bakr (680 CE).
115. Taube, *op. cit.* (note 8), p. 391, citing Abu Bakr; p. 392, citing Marghinani’s Hidayah (1196 CE); Zemmali, *op. cit.* (note 2), p. 133.
116. Zemmali, *op. cit.* (note 2), p. 131.
117. Taube, *op. cit.* (note 8), p. 392, citing Marghinani; El-Dakkak, *op. cit.* (note 2) pp. 116-118.
118. El-Dakkak, *op. cit.* (note 2), pp. 118-119.
119. Taube, *op. cit.* (note 8), pp. 392-3, citing Mahmoud el Mahboud’s Vikayah (1280 CE); Bedjaoui, *op. cit.* (note 2), p. 291.
120. Malekian, *op. cit.* (note 2), pp. 172-178.
121. Cf. Rechid, *op. cit.* (note 11), p. 392.
122. Ilayang ka M.H. Mendelson, “The formation of customary international law”, *Recueil des Cours*, Vol. 272, 1998, p. 155, pp. 215-7; G. Cohen-Jonathan, “La coutume locale”, *Annuaire francais de droit international*, Vol. 7, 1961, p. 119. Local customs can be bilateral (e.g. *Right of Passage over Indian Territory (India v. Portugal)*, (1960) ICJ Reports 6 at 39), regional (as was considered in the *Asylum case (Peru v. Colombia)*, (1950) ICJ Reports 266) or common to a “particular ideological group, or a group which shares the same policies on a specific issue, irrespective of their locations”: Mendelson, *op. cit.*, p. 216.

123. Compare Bedjaoui, *op. cit.* (note 2), p. 295.
124. Ilayang ka ICJ Statute, Art 38(1)(C).
125. Compare Bartram S. Brown, "Nationality and internationality in international humanitarian law", *Stanford Journal of International Law*, Vol. 34, No. 2, 1998, pp. 347-406.
126. Compare International Law Association, *Report of the Sixty-Fifth Conference (1992)*, El-Fania, Cairo, 1993, p. 4; agu Ilayang ka Strawson, *op. cit.* (note 60).
127. Compare Mahmassani, *op. cit.* (note 2), p. 233.
128. On multivalence in the reconciliation of legal traditions, see Glenn, *op. cit.* (note 4), pp. 324-327.
129. Guy de LacharriZre, "Le point de vue juriste: la production et L'application du droit international dans une monde multiculturel", in R.J. Dupuy (ed.), *L'avenir du droit international dans un monde multiculturel*, Colloque, La Haye, 17-19 November 1983, Martinus Nijhoff, The Hague, 1984, p.67.
130. Glenn, *op. cit.* (note 4), p. 325; agu Ilayang ka Bedjaoui, *op. cit.* (note 2), p. 284.
131. El-Dakkak, *op. cit.* (note 2), p. 125.
132. Compare S. Sucharitkul, "L'Humanite en tant qu'element contribution au development progressif du droit international contemporain", in Dupuy (ed.), *op. cit.* (note 128), p. 447, pp. 456-467.
133. Ilayang ka Glenn, *op. cit.* (note 4) p. 338.

SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE SI-I KO ISLAM *

Ini sorat i: Dr. Ja'far Abdussalam **

Aya maphengbitiyara tano ko (pamkasan) a giyangkai a pangnalan na so kha-alo: So diyangka o ma-ana o phimbasa ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae – so kakhinanglan o kambanoga ko bandingan si-i ko Shari'ah Islamiyah: so manga itonangan ko kitotompokiyang ko miyaipos go so kapapantagan- so darpa o pizakatawan si-i ko atoran a kai-islamie, go so kabnar o pitanggisa-an ko kaoyagoyag si-i sa Islam, na si-i tano maphangnal ko dowa gintas: so manga hadap o kathidawa si-i sa Islam, go so manga okitokit o kambonoay go so manga sorong iyan.

PAGANAIRON: Na so phimbasa ko bitikan a langkap sa doniya ko kamamanosiyae:

Kibilang so (phimbasa) ko (bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae) a ped ko manga bago a manga phimbabasa a so inosar ko sabot ko bitikan a langkap sa doniya, a sekaniyan na phimbasa a miyaka pagidad sa miyamaka pira ragon, go masiken a aya kiyatarotop a kiya osaraon a paganay na pho-on sa **International Committee of the Red Cross (ICRC)** si-i ko manga kasarigan a inipalad iyan ko kalilimod a mala o manga mamponay sa pikir ko manga parinta a so miya aden so paganay a kalilimod iyan sa Geneva ko ragon 1971.

Na aya mapipikir sangkanan a phimbasa on, na so katitimo-an ko manga onayan go manga tindeg a so pethadi sa manga tamana (sangkot) sa kaphagosara ko bager si-iko masa a simoket a inosaran sa sandiyata, a giyangkanan na pantag sa:

1. So kakeneti ko manga rarad a pekha-aden sa makras si-iko gi-i makithidawa ko kaphakasobra o diyangka a kinanglan a nisisita o manga kamotowan ko kathidawa.
2. So kiawaten ko manga taw a kena oba pephagogop sa marayag ko manga galbek sa kathidawa.

Na aya sabap a kiyaosara sangkae a bago a phimbasa o **International Committee of the Red Cross (ICRC)** na aya mata-an na sekaniyan na (*kabaya sa karinayag o betad o thito a linang a kamamanosiyae pantag ko bitikan ko manga simoket a phagosaran sa*

* # Bitikan a langkap sa Donya a kamamnosyae: Gonana -o ko kinggolalan ko pantag iyan ko kaphagingd,
** manga bembaran a International Committee of the Red Cross, Daru Mustaqbal Al Arabie. 2003 Lkatan 49-81 9 # Ustadz go kasangan ko gintas o Atoran sa donya ko College of Sharia and Law, Azhar University, go Secretary General o Omponganan o manga Islamic Universities.

sandiyata, a giyanan so bitikan a aya hadap on, na so kalindinga ko maginged a pagtaw, go so manga pantiyari a kinanglan a dimipendarainon, na samaoto na sekaniyan na kena oba si-ibo miyapento ko piyagayonayonan a bitiyara sa **Geneva** sa kitetendo iyan ko kaplindinga ko piyangabinasa-an ko kathidawa, ka aya mata-an na aden a lawan ro-o ka mararangkom iyan so manga onayan o kathidawa odi na so piyagayonan a bitiyara a so pethadi sa manga tamana sa kiphagokiten ko manga galbek ko kathidawa odi na so kaosara ko manga sandiyata, go so salakaw ron a ped sa manga onayan, a so katataogan sa sangkot, go miyatanged o kini baba iyan ko manga itongan a tindeg o kamamanosiyae).

Na sabnar a miyambitiyara a giyangkaya a phimbasa o manga ala e kenal (ko kokoman) si-iko nganin a diniyan kapakaliyo sa mala sa giyangkae a ma-ana, na samaoto na khaparo so katharo-a sa mata-an a giyangkai a phimbasa na sekaniyan so piyagayonayonan imanto, a da-abaon miyaka sorang⁽¹⁾.

Go da maosar o manga ala i kenal ko hokoman ko Shari'ah Islamiya (Fuqaha) a giyangkae a phimbasa, sa lagid o da iranon kaosara ko phimbasa a bitikan a langkap sa doniya a dayamang, apiyapen kiyabolongan iran so kala-an ko manga mas-ala a mitotompokon, go miyatarotop a giyangkai ko manga onayan o manga Kitab o manga ala e kenal, go so posaka a manga kitab a kai-Islamie, san ko manga phimbasa a "Kanjihad⁽²⁾" odi na "siyar- manga andang a thothol". Na sekami na da-a miya ilay ami a phaka-aren on sa kiyaosara sa giyangkae a phimbasa pantag sa kambitiyara-a ko manga hokoman a so gi-i mbitiyara-an o manga ala e kenal ko bitikan a langkap sa doniya a manga bago, sabap sa so manga pinto o kanjihad go so thotolan ko miyanga-o-ona si-i ko manga kitab o manga ala e kenal ko kai-Islamie na pethanoren iyan so manga galbek a kambonoay ko let o manga Muslim go so salakaw kiran, na di khapakay so kapaka liyoron ko apiya antona a betad a ped ko manga betad, apiyapen giyanan na di phakaren sa kaptharao sa da kapakapagayon o sabot a kai-Islamie ko Kanjihad go so thotolan ko miyanga o-ona, go so saboton a kalalayaman odi na taman ko kapephanothola ko bitikan ko kathidawa, go so manga onayan a so pephaka bager sa kapapakai niyan, na si-i ko manga tamana o manga sorong go manga okit, na daden a sangka sa kaphagosara ko phimbasaon, ogaid na si-i ko kapakanggonanao ko phamakasmag ko kathidawa go so manga antapon na mibibida so Kanjihad ko bitikan o kathidawa.

IKADOWA: So kakikhinanglana sa gi-i kambanoga ko bandingan si-i ko Shari'ah Islamiya:

Ino batano kapapantagi sa kaphangnala ko thotolan sa kaphembegiron sa marayag a osayan ko manga kathidawa a so ininggolalan o manga Muslim, go so manga

okitokit go manga sorong a inokitan niran si-i ko manga kathidawa? Antaka ba sekitano na phangnalen tano so manga onayan o bitikan a inemba-alan a gi-i nggolalan o manga parinta odi na so manga lompokan a pedon, si-i ko thompokan o manga inged ko masa a gi-i kathidawa?

Da-a sangka-an sa mata-an a aya sembag ko omani isa sa downan a pakaiza na kasangka.

Ka sekitano na kena oba giyabo a ditano kapapantagi sa kaphangnala ko thotolan, ka mata-an a giyangkai a kaphamangadi-iron na khapakai a di khabaloy a kipantag iyan a mala ko kakhikinanglanaon, lagidoto a mata-an a so Shari'ah ko manga hokoman iyan go so manga tindeg iyan na kena o oba miya ipos a mininggolalan go miyapasad, na ogaid na sekaniyan na Shari'ah go panarima a midadayon so sangan iyan ko ndolona-an o manga pagtaw, go si-i den ko soled o manga parinta a kai-islamie.

Sa lagidotopen a dikakhaparo obatano tangkapen sa mata-an a so Shari'ah islamiya, na sekaniyan na bitikan a langkap sa doniya a inemba-alan a phekokom ko ndolondolonan o manga parinta, sabap sa mata-an a so kaphaginged o manga parinta sa doniya imanto, na kena oba palaya kapephaginged a kai-islamie, ogaid na sekaniyan na kapephaginged a mititindog iyan so langowan o manga agama, a islam, go keristiyah, go yahodi, go budis go so (salakaw ron), sa lagidanan a sekaniyan na kapephaginged o kadandan o manga pakatopo go manga pagtaw, ko kiyapaka mbidabida iran sa pakapo-on, go manga sosonan, kena ka khapakai pen a mapakazobra tano o tharo-a tano a mata-an a so sangan o Islam si-i ko (taga-an o parinta) meliliyota ko doniya, go si-i ko oriyon o kiyada o parinta o kiyandato o Uthoman Empire ko kiyabaloy niyan a mori a apasa a miyaka langkap ko parinta a kai-Islami sa ropa-an a *official*, na sabnar a miyakaito sa kaphelaodad iyan, a so miyabaloi a pekhitonay niyan ko kandatatoe niyan ko ndolonan go so manga pagtaw si-i ko miyaipos.

Aya pakaiza a so pkhabidang raken, pho-onden ko kiyapho-onaken zorat mipantag sa giyangkae a bitikan a langkap sa doniya a kamamnosiyae, na sekaniyan so khapayaga ko kala i kipantag a kambitiyara-a sa giyangkae a bandingan sa masa imanto go so kala iyan e arga ko kiphenggolalan non, na giyangkae a kala e kipantag ko makapantag ko ilayan ko ron na madakel e lamalama:

- a. Na so Shari'ah Islamiyah na sekaniyan i onayan a pasodan o manga hokoman o isa a mala-a lompokan o manga parinta, a kalalawanan so bilangan iyan imanto sa patpolo a parinta, naa sabnar a miyatatap (so Shari'ah) a ipekhokom

a bitikan a ini tadi angkae a manga parinta taman ko marani a masa, sa lagid anan a so kadaklan ko manga onayan go manga hokoman a pephagonotan a giyangkai a manga parinta ko oriyon o kiyatantoa iran ko hokoman o agama sa nggolalan sa bager o parinta a okit sa kinggolalan o manga onayan a mapapatot ko kaphaginged tano, a makazasalingganata ko Shari'ah Islamiya, sa giyanan e sabap a khibilang a giyangkai a Shari'ah a onayan a mitatadi a pakapo-on o manga hokoman a giyangkai a manga inged, go si-i pen ko thotholan.

Giyanan ikhatarima o langakap a kaphaginged so Shari'ah Islamiyah sa kinibilang iyan a isako manga atoran o onayan a bitikan sa doniya, go pephakarayag so kala e kipantag a giyangkae a katharo si-iko kipapatoray o ka-aden o manga korte sa doniya sa kapaka-a-ayon niyan ko mbabatang ko daptar a (29) ko onayan a atoran a giyangkae a korte, sa mata-an a makambabatang sa giyangkae a daptar sa mata-an a patot a mabaloi so kakha-aden a giyangkai a korte ko katimbel iyan a kha-akowan niyan so kipethindegen iyan ko manga ala a bandaran, go so manga atoran o onayan a bitikan sa doniya.

Giyae so makapantagon ro-o, na so peman so makapantag ko salakaw ron, na khabaloy so Shari'ah islamiya sangkae a sabot a pasodan a ikatelo a ped ko manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a pekhitompok ko salakaw ron a manga onayan a atoran a bitikan ko daptar a ika (38) ko onayan a atoran o korte a pekhhokom ko ontol o parinta.

babaloin a giyangkaya a daptar a sangan a galbek o korte so kapthanora ko manga simoket a so gi-iron phanonon sa maka-ayon ko manga hokoman o bitikan a langkap sa doniya a so gi-iminggogolalan sangkai a betad.

(j- So manga tindeg o dayamang a bitikan a so inayon sekaniyan o manga pagtaw a manga idokado).

Na giyanan i miyaola-ola a aden a bagian o Shari'ah islamia a taw ipthendegiyon lalayan si-iko ko lompokan o manga Kali o manga korte a pekhhokom sa ontol o parinta.

B- lagidoto a da-a sangka-an sa mata-an a so kadaklan ko manga tindeg go manga onayan o bitikan o kai-islamie na sabnar a miyakaogop ko kapekha-aden o bitikan a langkap a inemba-alan, a giyangkaya a bitikan na sabnar a kiyamba-alan ko somiyagad a manga gatos ragon a onga o pimbararang a manga ogop a ped ko manga panarima go manga pilosopi go so manga kinanglan ko pelagilagidan a kaphagintaw si-i ko manga gropo sa doniya.

Na sekaniyan si-iko kadaklan ko manga masa go si-i ko makapantag ko ilayanon a importante a sabala ko sabot a langkap sa doniya na pekhapayag sa ropa-an a manga tindeg a dayamang a tatap a tanitayasa a inaden sekaniyan o tabiat ka aniyon mikokom ko ndolondolonan o manga inged (pangadian ko tabiat a bitikan), na da-a a sangka-an sa mata-an a so Shari'ah islamiya na ped ko manga pasodan a miyakamba-al sa giyangkai a dayamang a manga tindeg a aden a tabit iyan a ladiyawan apiya pen aya betad o Shari'ah islamiya na pekhabaloy niyan a ndodon so pasodan a kapangintohan, go apiyapen miyabaloi niyan so kakhasabotaon sa tarotop a linang a piyakimbaya-an ko matatarima a pamikiran go so da saninsaning iyan.

Na so Shari'ah islamiya sangkae a ropa-an na aden a sanganiyan ko kiyapakatindaga go kiyamba-ali ko bitikan a langkap sa doniya a kapapantagan, sabensabnar a miya ipos sa miyathai a masa a kiyapangpedan ro-o o parinta a kai-islami so salakaoron a manga parinta ko kiyamba-ali ko manga onayan o bitikan sa doniya, gowani a makasoled ko kinithompoken niyan kiran (a manga ped a inged), so saba-ad-on na miyokit sa kalilintad, na so saba-ad-on na minggolalan sa kathidawa, na da-a sangka-an sa mata-an a so kadaklan ko manga onayan a ipekhhokom ko manga ndolondolonan o manga parinta sa sangkae a kapapantagan a oras, na aya mata-an na pekhhindod sa giyangkae a masa.

Na miyapatot rekitano so kabegi tanoron sa marayag osayan sa giyangkae a manga onayan ka antano kasaboti so thito a pasodan iyan ko manga hokoman o Shari'ah, giyangkae a manga itongan na zasalingganata ko miyaiapos go mizosopon ko kapapantagan.

Ogaid na aya mapembitiyara tano na so phakatalingoma, sabensabnar a miya-aloi ko pangnalan a piyagiyasa i "*Fredireck D. Mulina*" makapantag san ko bitikan o kathidawa, go so manga bager a kasasandiyata-an⁽³⁾ a mata-an a so manga mama a mimbiyaksa ko kapakimbonoi go miyabaloi siran a riparado ko kibogiten niran (sa ginawa iran) ko masa kapekhinanglana kiran sa pantag sa kitonay o manga paliyogat kiran ko kambonoai na khapakai a disiran ma-aden a riparado sa kipagawidna akal ko manga onayan a da-a mai-ilayranon inonta so manga pamikiran a mapiya a makazasalingganata ko pethadi ko manga bitikan sa mai-ibno kiran so thito a manga kambebetadan o kathidawa.

Na si-i ko makalelbi ko manga betad, na mata-an a giyangkoto a manga sondaro na apiyapen miya-asa kiran so niyat sa kaphasiyonot ko saba'ad ko manga tindeg a taralbi a kamamanosiyae, na pekhipansir kiran so sankan-an sa mata-an a so

ridoairan na penggolao-ola-an niran den so kapradawan, na mitakap na siran na ipephagitong iran a manga ginawa iran a miyaparo kiran so lagid a giyangkae a kathomangked (sa galbek), na sabap ro-o na apiya antonai kelasi niyan a linang a ndaowan ko bitikan ko manga simoket a kiyasaran sa sandiyata na kinanglan a mirenged sa itongan a giyangkai a sotonan a ka-atasan a di mapipikir, na sabap san na paliyogat a mabaloi so antap a sekaniyan so kapakamba-al sa betad a domadait sa kakhabaloi o ndaowan a mala e rarad, go maka peroropa-an sa karayag, owai, mata-an a so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na aden a masasangat iyan sa madakel adi so salakaoron so awida akal ko kapephakararad, na apiya antona-aden i miyatharo a mipantag ko manga komiti a gi-i ngganot go pephangamad go so tomitikay ko tomamparon ko manga opakot odi na manga opisina a langkap ko manga inged, na langon tano mata-o sa giyangkaya a manga betad na miyatatap a aden a kipantagiyan a katatamanan.

Diden dowa-dowa so kipapatorai a kapakasoled a giyangkae a manga tindeg go manga hokoman ko manga darem o manga mama a gi-i makithidawa, go so kabaloy (a giya manga tindeg) a manga panarima a ayairan paparatiyaya-an sa paganay, go si-i ko ona-an o langowan taman, na aya kala e kipantag o kapamangdao go kambabes (kambatak) a mizososopon ko panarima na mata-an a sekaniyan na pephakasoled ko ka-a-aden o manosiya, go so darem iyan, na kagiyamaoto na pekha-aden niyan so parangay niyan go so galbek iyan, giyanan i sabap a inipamemesako so kipheropa-an ko sondaro o islam sa gi-i niyan katharoa sa: mata-an a so sondaro a Muslim na aya betadiyan na pephagawidaniyan a liyo ko goma-an iyan so Qur-an iyan go so panarima (agama) niyan go so paratiyaya niyan, na sabap ro-o na ayadna pekhatagoan sa paparangayan na so goma-an niyan, a igira ininggolalan iyan so bitikan, go igira a aden iniantapen iyan ko rido-ay na iantapen iyanon sa zasalanganata ko bitikan, go igira a tiyagob iyan (so goma-an) na tanggob niyan sa nggolalan ko bitikan, sabap san na miyabaloi so Islam a kazinanad go parangay a khabaloy niyan so Muslim a phapasiyonot ko kabaya o Miyadenon, go pephagonot ko manga sogo-an Niyan go manga inisapar Iyan, na ino batano mai-inam a ma-aden ko let o manga rikomindision o manga kalilimod a mala a matetendo, so rikomindision a makatotoro sa kala e kipantag o kiphompoken ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae ko manga ndaowan a ka a-agamae taman sa maparo a matanto tano so kapaka pheraradiyanon?

Mata-an a so manga kathidawa si-i sa Islam a gi-i minggolalan sa lalan ko Allāh, sa so antap a pekhisabapon a gi-i kapakithidawa o Muslim na sekaniyan na antap a ontol go tindos, na so kapakataban si-i sa Islam na sekaniyan so kapakataban o sogoan o Islam, na so lagid a giyangkai a bitiyara a tindos na dipatot obadi maparo so kamata-aniron sa nggolalan sa manga sorong a ma-adaon so kamamanosiyae go so menang, ka so kamamanosiyae na sekaniyan e poso go sindadan si-i ko apiya antona-a kathidawa a phangpedan sekaniyan o manga Muslim.

Sabensabnar a miyatharo a mata-an a so kasesokhayaw o apoy o kathidawa na pekhapokaw niyan so manga ginawa o manga taw a gi-i makithidawa, go mapephakatareg iyan so manga pamikiran iran, sa mapephakalobai niyan so gi-i kaprarad o kala-an ko manga hokoman, go aden a isa a thobathobad a basa a latin a aya kabasa niyan (inter arma silent leges) ma-ana so manga hokoman na pephakateren ko letlet o manga sandiyata, kagiya mata-an a so beto o manga sandiyata go manga ala a beto na pkhabengel iyan so manga tangila ko kapkhanega ko sowara o manga hokoman, kena ka mata-an a so kapephakagangkong o manga kamapiya-an go manga panginam na pekhaombawan niyan lalayon so kaontol o hokoman.

Na samaoto na khi-itong so panarima ko kapagagama go so kizosophonon o manga taw a gi-i makimbonoi, a onayan a dimiphendarainon a ped o manga onayan sa kakhatanto a gi-i kapaka perarad o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae. Na aya moripori na mata-an a saken na mipthagayon aken so kadaklan a manga ala e kenal ko hokoman Fuqaha sa doniya a so aya ilayaniranon na diden mapipinda so kapaparo a kanggonai ko Shari'ah islamiya si-i ko dowa a manga onayan a lamalama a da sampain so bitikan a langkap sa doniya sa taman imato ko pangkat a mazisingayo sekaniyan ko oras a miyaonaon so Shari'ah islamiya:

SO PAGANAY A LAMALAMA: Sekaniyan so kibibilang o pithanggisa-an a langkap sa doniya a matatarima a taw.

IKADOWA A LAMALAMA: Sekaniyan so kapakazolbiya-a o manga tindeg a parangay a go tindos ko hokoman a bitikan a langkap sa doniya.

Na omani isa ko dowa a lamalama na aden a khato-on tano a manga hokoman a miyaona a lalayon a kakhikinanglana tanoron sa kapakaogop iyan oman tano mapamikir a kikhasoin tano milai ko manga bitikan tano go so kaphakaozora tano ko manga hokoman iyan ka an mabaloy a lebi a madakel e kaontol, go lebi a madakel a kapephaka rarad iyan (4).

J- na si-iko ona-an o datanopen kaiseg ko pangnalan tano, na khabaya-an tano a makapayag tano sa ponto o atoran a ipagren tanoto ko thito a somasangka. ka ayamambebed na mata-an a so manga sorong ko kambonoai imanto na sabnar a tantoden a miyagorozor, ko diyangka a miyadaden sa itongan so ka-a-aden o manga sandiyata a so katawan o manga Muslim gowani, sa da-a sangka-an sa mata-an a so okit a gi-i kathomanori ko manga kathidawa go taktika go manga sandiyata ko katihdawa, na maiyabaroba sa thito a ka-alin, ogaid na giyae na di makapherarad- minsan pen giyoto - si-i ko manga hokoman a so tiyangked sekaniyan o Shari'ah ko kapekhabaloi o kathidawa a kamamanosiyae, go mata-an a giyangka-i a kiyapanga-a-alin na pekhipatorai niyan ko taw a pekhasandigon

so manga hokoman o Shari'ah so kaphembanoga niyan ko rarad a giyangkaya a madakel a miyanga-a-alin si-i ko kadaklan ko manga hokoman a miya-aloy ko kapephagatora o kathidawa go so kipephaliyogaten ko manga tamana a kamamanosiyae sa kiphenggolalan non, ogaid na so manga onayan a langkap na malalamba, go so manga pompongan a manga sabap a so ron piyanaragombalai so manga hokoman o Shari'ah na daden mabaroba, sabensabnar a somiyoled so manga Muslim ko manga importanti a kathidawa ko tenday o miyalendo a manga thotol, na miyaosar iran so pimbarang a manga sandiyata, go inokitan niran so pimbarang a manga taktika, na ogaid na so langkap a manga onayan a miya-aloy si-i ko Qur-an go si-i ko Sunna na diden mapipinda ko gi-iron kinggolalanan ko langowan a manga kathidawa, na patorai san ko manga ala e panagontaman a lalayon so kaphagosara iran ko manga paka-asal a onayan sa kapphaka gemawa ko apiya antonaa-a manga bolong a bago a mapephanagombalai sa giyangkai a manga langakp a onayan, na sigorado a phemba-abaden tano so pangnalan tano sa giyangkay a bandingan sa dow a onayan o gintasan iyan, a khabitiyara tano ko paganay a gintasan so manga hadap o kathidawa si-i ko Shari'ah Islamiya, oriyon iyan na khabitiyara tano ko ikadowa a gintasan so manga okitokit a pekhisabapon a kakhatanto a giyangkay a manga antap.

IKATELO: So darpa o pithanggis-a si-i sa Islam:

Si-i ko oras a kapkhatalingoma o gi-i kambanoga ko tindeg o Shari'ah Islamiya makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na mata-an a so gi-imbanog na pephaka tareg a mapapangka so tindeg iyan ko hadapan o nganin a tiyangked sekaniyan o Shari'ah a ped sa manga hokoman sa giyangkanaan a mapepento, ogaid na mata-an a so betad na disaya khataman si-i ko kapekha-aloy o manga hokoman a marayag a masasagodog si-i ko dow a pasodan o **Shari'ah** a paganay go ikadowa "so Qur-an go Sunnah" ogaid na mata-an a aden a manga hokoman sa *Fiqh* a madakel go piyagijihad o manga fuqahah a pekhabegan tano niyan sa lota a pamikiran sangkay a mapepento, a khapakay a makowa tanoron a onga so madakel a manga onayan a ped sa lamalama o ko kasesela-a ko manosiya si-i ko kathidawa.

Na aya thitho a masosowa na sekitano na kena obatano mapephakasobra igira pitharo tano a mata-an a so manosiya na sabnar a miyato-on niyan so lebi a sesela-an go lebi a sasakawn si-iko lamalama o Shari'ah a sesela-an, ogaid na mata-an a so ponto o paganay a kiya-adena saya ko manosiya, go andamanaya i kiyapaka rayaga-on o Qur-an a sesela-an na miyapatot so mona sa taralbi a katarg (sa kapagamasamas), ka aya po-onan na sekaniyan so mata-an a so Allāh na inenggat Iyan so manga ka-aden Niyan a khipangongonotan Non go manga dadaseg On, a (so manga malaikat) sa kapagadna ko manosiya go so kaphakalawanaon kiran langon,

na batiya-an tano a giyangkay a tothol a sesela-an sa Surah al-Baqarah: 20-23:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَيَنفَعُ نُسُوحَ يَحْمَدُكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢٢﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أُوذِيَ اللَّهُ بِالَّذِينَ كَفَرُوا لَعْنَةُ اللَّهِ الْفَاعِلِينَ ﴿٢٣﴾﴾ البقرة: ٢٠ - ٢٣

[Na gowani, na pitharo o Kadnan ka ko manga malaikat a: "mata-an ! a Saken na magemba-al Ako si-i ko lopa sa khalifa." Na pitharo iran a: "Ino Ka on pagemba-al sa taw a phaminasa on go phamakaragiray ron ko manga rogo? - a sekami na ipthasbik ami so poding Ka, go pezotin ami Seka?" Pitharo Iyan a: "Mata-an ! a Saken na katawan Ko so di niyo katawan." Na inindao Niyan ko Adam so manga ngaran langon; oriyon iyan na siyandig Iyan siran ko manga malaikat, na pitharo Iyan a: "Panothola niyo Raken so manga ngaran nai oba sekano i manga benar." Pitharo iran a: "Soti Ka, da a katao ami, a rowar ko inindaong Ka rekami. Mata-an ! a Seka bo i Matao a Mawngangen. Pitharo (o Allāh): "Hay Adam, panotholang ka kiran so manga ngaran iran. "Na kagiya a mapanothol iyan kiran so manga ngaran iran, na pitharo (o Allāh): "Ba Ko rekano da tharoa a Mata-an ! a katawan Ko so mapag-uma ko manga langit ago so lopa, go katawan Ko so papayagn iyo go so pag-uma-an niyo?]"(Surah al-Baqarah: 30-33)

Go tomiyogalin so manga ayat ko kiyapakalebiya ko Adam si-i ko langowan o ka-aden o Allāh sa pitharo o Allāh a maporo a go mala:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾﴾ البقرة: ٣٤

[Na gowani, na pitharo Ami ko manga malaikat a: Pangalimbaba-an kano ko Adam. Na miyangalimbaba-an siran, inonta so iblis: Ka somiyangka, go mimaratabat: Na miyaped ko da pamaratiyaya] (Surah al-Baqarah: 34)

Giyangkanaan a kiyasujud na pephagosain o manga Ulama sa mata-an a sekaniyan na kasujud a pada-adat go selasela.

Giyaya na sekaniyan so manosiya a siyakaw sekaniyan o Kadnan iyan ipo-on den ko masa a paganay a kiya adenaon, inisakaw niyanon so kata-o , go inisakaw niyanon so kiyapemasla-aon o manga ka-aden o Allāh a manga dadasegon, a so manga malaikat iyan, ko taman a lebi a kiyapaka lawan a selasela go sakasakaw.

Sa inidayon o Al Qur-an so sesela ko manosiya go so kapephayaga sa kiyasakawaon o Allāh, ko kiyatharua Niyanon sa sorat Attin:

﴿وَالَّذِينَ وَالزُّبُرُونَ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيرٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾﴾
النس: 1-8

[Ibet ko tin go zaiton, go palaw a torisina, go giya ka-i a inged (Makkah a) panarigan, ka sabensabnar a inaden Ami so manosiya si-i ko lebi a mapiya a bontal, oriyan iyan na pakandoden ami skaniyan ko lebi a mababa ko manga baba, inonta so miyamaratiyaya, go minggalbek sa mapiya ka aden a bagi-an iran a balas a di pethaman, na antawa i maphaki ongkir iyan reka ko oriyan aya, so hokoman? Badi so Allāh i lebi a maontol i hokoman ko manga hokoman](Surah at-tiin: 1-8) Na go pitharo Iyan pen sa Surah Al-Israh:

﴿لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَجَعَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ رِزْقًا لَهُمْ قُرْآنَ الطَّيِّبَاتِ وَضَعْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾﴾
الإسراء: ٧٠

[Na sabensabnar a piyaka lebi Ami sa menang so manga moriyataw o Adam; go piyakapagda Ami siran ko kalopa-an ago so kalodan; go iniriskhi Ami kiran so manga pipiya; go piyakaombaw Ami siran ko madakel ko manga inaden Ami sa titho a kapakaombaw](Surah al-Israh: 70)

Si-i sa giyangkae a manga ayat go so salakaw ron na khato-on tano so Qur-an a sesela-an a pakambebetaden niyan so manosiya ko lebi a maporo ko manga daradat san ko manga ka-aden o Allāh, na saya na ditano khato-on so Qur-an a sesela-an oba sabnar a inatompok iyan a giyangkai a kiyapakalawan o miyamamaratiya sa sabap ko agama niyan odi na sabap ko bitikan a ped ko manga bitikan niyan, ogaid na tiyangked iyan ko Adam go so manga mbawata-an niyan.

Mata-an a giyangkai a manga ayat a sesela-an na sekaniyan na aya kambebetaden niyan na dayamang a pangitaban a mizapasapakon so madakel a manga hokoman a miyathipasal a misosompat ko kipapaliyogaten sa kipendolona-an o manosiya ko pagari niyan a manosiya sa nggolalan ko okit a maka-ayon sa giyangkae a tindeg o pangitaban a dayamang.

IKAPAT: so kabnar o pithanggisa-an ko kaoyagoyag si-i ko Islam:

Ped sa nganin a pekhilebi o Shari’ah islamiya na mata-an a sekaniyan na diniyan kikilala-an so kapakambida-a ko pagletan o manga onayan a langkap sa donya go so manga onayan ko dalem a inged, na sabap ro-o na mata-an a miyatangked a bagian o pitahanggisa-an a ped sa manga kabnar si-i ko kapephagingd a kai-islamie ko dalem a inged na khi-itong a minggogolalan si-i ko kithotompoken o manga parinta a ka-i-islamie ko manga parinta a salakaw, go so nganin a tiyangked on Shari’ah sa kapelindinga ko pithanggisa-an ko betad a kalilintad na minggogolalan ko masa a kathidawa⁽⁵⁾.

Na dayon sa kapapantagan tano sa kapephangadi-i ko bitikan a so sisiyapen niyan so manosiya si-i ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata, na mata-an a so malanat a ilayan si-i ko tindeg o manosiya ko kabnar ko kaoyagoyag, na khabaloi a mas-ala a dimiphendarainon, ko oriyan o kaonae tanoron sa dayamang a rogorogod ko manga kabnar o manosiya si-i sa Islam, aya katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):“Aya mata-an benar na saken na limo a bebegan sa gonanao” na soden so Allāh e migai ron sa giyangkai a ropa-an ko kiyatharoaon o Allāh :

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢١٧﴾﴾
الأنباء: ٢١٧

[Na da a kiyasogo Ami reka (hay Mohammad), a rowar sa limo ko manga ka-aden] (Surah al-Ambiyaah: 107)

Na sabap si-i na piyagadatan Niyan so manosiya go tiyagoan Niyan sa menang, sa diden pagilayen e ka-atawiron go warna niyan, go agama niyan, go basa niyan go inged iyan, go pakatopo iyan, go darpa iyan ko kaphaginged, na ped sa manga rinayagan sa giyangkae a selasela, na mata-an a so Allāh na sekaniyandeni miyaden on, go ini-iyop Iyanon so niyawa iyan, go piyaki sujudan iyan ko manga malaikat Iyan, go biyotawanen Niyanon so nganin a madadalem ko manga langit go nganin a madadalem ko lupa sa kalangolangowanian a pho-onon, go biyaloy Niyan sekaniyan a olowan sa giyangkai a liyawaw o lupa, go piyakindatoan Niyanon ka anian manggalebk so kaptharombalayaon go kapagompiyairon, na pantag sa anmabaloi a giyangkae a sesela-a a thito a kamamata-anan go sorong ko kapagintaw, na giyarantiyan o Islam ko manosiya so madakel a manga kabnar go manga dayamang a kamaradika, a so kena oba khaminos sa tarotop, san ko manga kabnar a so tiyanto sekaniyan o manga bago a miyatanto a manga kapasadan a langkap sa doniya.

Na aya thito manggogolaola na mata-an aya a si-i ko ona-an o Islam na daden a miya-aden a bagian o ginawa o manosiya a rowar sa da-a kipantag iyan a arga, ka si-i ko inged o manga Arab, go si-i sa Roman, go sa Persian, go si-i ko salakaw ron ko manga pagilidan ko doniya, na aya betad o manga taw na pephamono-on siran odi na pephantotongen siran odi na iphelebeng siran a oyagoyag, go pephantombali-in siran sa lagid o binatang, odi na phesiksa-an siran sa taman sa matai, na pantag bo kapanembatembang go pakaradiya-an, odi na pantag sa kazogay go kazonor, na miyabaloi so manga galbek a kapamono a kabibnatani gi-i manggolaola sa daden a kalekon ko atastanggongan.

Na gowani a makatalingoma so Islam na piyakambeken iyan so kormat ko kaoyagoyag, go inisapar iyan so katonggosaon inontabo ko ontol a manga sabap, sa diniyangka a marayag a kompelito, ko kiyatharoaon o Allāh:

﴿ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ﴾ المائدة: ٣٢

[Makapantag ro-o: Na tiyangked Ami ko manga moriyataw o Israil a Mata-an ! a saden sa mono ko taw a da pamono sa taw, odi na da paminasa ko lopa, na lagid oba niyan biyono so manga manosiya langon: Na saden sa kasabapan sa kaoyag o taw, na lagid o ba on minisabap a kiyaoayag o manga manosiya langon](Surah al-Ma'edah: 32)

Giyae na sekaniyan so langkap a kathatakna ko dalem o parinta go so manga parinta sa doniya, a so makambebeken ko pasodan sa mata-an a so kalangongowan na para ko pithanggisa-an, na so pithanggisa-an na para ko kalangolangowan, so kapamono na mala a kasala-an a phakamurala, a di patot oba si-ibo tataman so rarad iyan ko miyamono go so miyabono odi na so pamiliya a dow a oto.

Ka aya mata-an na khibilang (a giyangkoto a kasala-an) a sabnar a miyasogok sa sopak ko kadandan o kaphaginged, a sekaniyan na kasala-an ko manga pagtaw sa kalangolangowan niran, ko saboton o Islam, na giyanan so hokoman o Miyangaden a ini paliyogat Iyan po-onden ko kiyabono-a o wata o Adam a Qabil ko pagari niyan a so Habil, sa giyangkae a manga ayat a kha-aloy ko oriyan o thotol ko dow a wata o Adam a ina-aloy sekaniyan o Qur-an sa Surah al-Ma'edah.

Go midadayon den so toro-an o Qur-an a somisimag sa giyangkae matetendo, na miyamakatalingoma so manga ayat a phembageren niyan so daradat o kaoyagoyag, go ipezapar iyan ko taw a phamaba on sa mabaseng, go ipephamagita iyanon so pizosonan a manga kasiksa-an sa doniya go akirat.

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ الْأَنْتْسَارَ بِوَيْهِ سَيِّئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمَاتِي خُنُّنَّ تَرْتُزُفُكُمْ وَيَا هُمْ وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَ مِمَّا حَرَّمَ رَبِّيَ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ الأناج: ١٥١

[Tharoang ka a: "Song kano si-i , ka batiya-ang ko so hiyaram rekano o Kadnaniyo: "Di niyo phanakoton (so Allāh) sa mayto bo; go (phiyapiya i niyo) so mbala a lokes sa tanto a kaphiyapiya; go di niyo mbonoa so manga wata iyo sa pho-on ko kamiskin; - ka Sekami i pephagper rekano ago so siran; - go di kano pagobay ko manga pakasingay, so mapapayag on go so misosolen; go di niyo mbonoa so baraparangay, a so inisapar o Allāh, inonta o si-i ko kabenar. Giyoto man na inisogo Iyan rekano to, ka an iyo sabota] (Surah al-an'am: 151)

﴿ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴾ الفرقان: ٦٨ - ٦٩

[Go siran na di siran phanongganoy sa ped o Allāh a tohan a salakaw, go di iran mbono on so baraparangay a so inisapar o Allāh, inonta o sabap ko kabnar, go di siran pezina; - na saden sa nggolawla ro-o na khatemo niyan so siksa; Pethaktakpen on so siksa ko alongan a qiyamah, go kakal ro-o a makadadapanas](Surah al-Forqan: 68-69)

﴿ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ وَاللِّسْنَ وَاللِّسْنَ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَن لَّمْ يَجْعَلْ بِمَا آتَاهُ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ المائدة: ٤٥

[Na inipaliyogat Ami kiran (si-i ko Tawrat) a: "Mata-an ! a so parangay na (kitasan sa) parangay, go so mata na mata, go so ngirong na ngirong, go so tangila na tangila, go so ngipen na ngipen, go so manga pali na makapkhikita." Na sa taw a rendanen iyan (so kitas) na giyoto na khilalas iyan ko dosa; na sa taw a di niyan ikokom so initoron o Allāh, na siran man na siran i manga salimbol] (Surah al-Ma'edah: 45)

Na lagidanan a lika-an o Islam so bintana o mapiya ko hadapan o manga manosiya sa kasiyapa niyan ko kaphalihara-a ko giyawa, go so kaphlindinga ko ginawa o manosiya, kagiya mata-an a sekaniyan (a Islam) na pekhababaya-anian so kallilintad go phalihara-an niyan go pephaki kababaya-an niyan ko manga taw, go sekaniyan sangkanan na iptholadiyan so okit a ladiwan ka anmakapagintaw so manosiya a pephagantap ko manga singayo a maporo, go kathakna, na saden sa moyag sa ginawa a nggolalan sa kanapi odi na ka-alangi ko kapamono, odi na ka-aon pho-on ko kamorala-an na sabnar a miyakanggolaola sa galbek a mapiya , a bagi-an iyan so balasas iyan, go so balas o minggalbekon sa taman ko alongan a kaphamalas.

Na po-on si-i na khailay tano a mata-an a so Islam na daniyan pakaya so kabono-a ko ginawa a so hiyaram o Allāh inontabo ko kabnar, na so kathidawa na kapakimbonoay, na tabiat o betad a da-a baon phalagowi igira minitalembo so sokhayaw o kathidawa a kakhada o madakel a manga niyawa, go dikhena-an a akal oba somembor so manga Muslim ko kathidawa a siran na khisosolot siran sa manga gelab a phakarending kiran ko pali go bentol go kabono, lagidoto mambo so makapantag ko manga rido-ay, na sabap ro-o na pantag sa maparo ko manga Muslim a kaogop iran ko kathidawa, sa diden dow a dow a ma-asa kiran so kabnar a so miyapanothol sekaniyan o ayat, ma-ana niyan na so ka-asa kiran o sabap a ka-agamai odi na bitikan a mappaharo niyan so kapaka toga o manga rogo si-i ko kathidawa.

Na aya onayan a sabap a so miyapharo niyan so kapakabono si-i sa Islam na sekaniyan so kabaloy o kathidawa a pantag sa lalan ko Allāh, na para anmabaloy so kathidawa a pantag sa lalan ko Allāh, na mata-an a so kathidawa na di patot oba

makaliyo ko manga tamana a ron minisabap a piyakay o Allāh so kathidawa, go so manga okitokit go manga lalan a mitotompaon.

Mata-an a so kabonoa ko ginawa a so hiyaram o Allāh na diden khapakai inontabo ko kabnar, na so kabonar si-i sa Islam sa kiphropa-anon o manga taw a pephangadi ko Kanjihad na sekaniyan so katanto o kapaginontolan, go so kasiyap o kaogoyagoyag o manosiya, go so ka tanto o kamaradika o panarima (agama) ko manga taw, na giyanan so manga antap a miyapakay niyan so kathidawa si-i sa Islam

Na pantag sa kapakarayag a giyangkae a benar, na miyawajib a kaonoti tano ko okit a minisabapon a kiyapakay o kathidawa, kagiya antano matiganes so manga antap go so pephakasogo a so piyakay sekaniyan o Islam ko kiphenggolalanen ko garobat sa kathidawa, lagidoto a dikhaparo oba matanto so manga antap ko kathidawa sa nggolalan ko manga okit a dimakasoson sa giyangkae a manga antap go phamakasogo⁽⁶⁾.

Mata-an a so onayan o manga hokoman o kanjihad go kathidawa si-i sa islam a mitotompok ko manosiya, na minisabapon a kiyatangked o kanjihad go so kathidawa na misabap ko kaziyapa ko ka-atawi ron go so menang iyan na paliyogat go katarotop a giyangkai a galbek a di pekhbabaya-an.

Mata-an a so Qur-an a sesela-an na lalayon so kiphelapiyat niyan ko kambonoai sa diron ka pekhbabayae o manga taw, go so pamangni iran sa kata-alikaon taman sa ayakapamatairan na si-iden ko inidiyandi kiran, ogaid na so kaoyagoyag o manosiya ko saboton sa Qur-an na dikhapakay oba ma-aden sa ba da a mapiya a antap a thantonian, ka mata-an a so Muslim na paliyogat rekaniyan so kipanampay o panolon go so ka-awidi niyan ko sarig, na so kaoyagoyag iyan, apiyapen aya betadiyan na aden a arga iyan a mala ko betad iyan,- na inonta na mata-an a sekaniyan na pephakarondan amay ko kapamagita-an so menang iyan, odi na igira minindarainon ko kasimpit go kasiksa-an, mata-an a so Allāh na sekaniyan so ini begay Niyan rekitano so kaoyagoyag, na igira tiyontot rekitano a kibgan tanoron a panagontaman ko lalan Rekaniyan, na dipatot so kipligto-on tanoron, kagiya mata-an a so “benar go so hadap” a so piyakay sa khisabapon so kaphenggastowaon ko ginawa a mitotompok ko kalindinga ko mapiya a kaoyagoyag o ginawa o manosiya.

So gintasan a paganay

So manga antap ko kathidawa si-i sa Islam

So langkap a antap ko kathidawa si-i sa Shari’ah

Aya iphembetho ko kathidawa a mapapakay si-i kiyambasa-aon sa Islam “Kanjihad” na so kanjihad na aya ma-ana niyan ko kiyambasa-on na so kanggastowa ko panagontaman go so kalngana ko langowan o gaga ko kapakimbonoay sa lalan ko Allāh sa nggolalan ko ginawa go tamok go katharo.

Na sabnar a inipaliyogat so kanjihad sa pantag sa kitayaw o kalima o Allāh go so kapaka nggagayan o agama Niyan, go so kalingding pho-on ko ringasa o manga Musrik, na lagidoto pen a pantag sa kapakaloaga ko lalan o panolon ko Islam ka aniyani mitataros so lalakaw niyan, sa maktas iyan so lalan iyan sa kalilintad taman sa pakagetaon o Allāh so agama Niyan, a mabaloy so agama a langon rek o Allāh.

Ka mata-an a aya antap ko kanjihad si-i sa Islam ko kapephanotholaon o saba-ad ko manga sahaba na sekaniyan so kapaka-awa-a (kasabta) ko pagtaw pho-on ko kasimpit o doniya san ko kalo-ag o doniya go alongan a mauri, go pho-on ko kapzimba-a (o oripen) ko izik iyan a oripen san ko kasimba-a ko Allāh a isa-isa, na so Islam ko tabi-at iyan na maporo a panolon a aya antap iyan na so katoro o manga taw ko mapiya, go kapaka awa-a kiran (masabet) pho-on ko kasimpit o murala a onga o kadadag a so makapapa-aron, kagiya an siran makasimbongan ko doniya sa langkap na mailay iran so ka-aden o Allāh, go makenal iran so nganin a phenayaw kiran a khalaboan si-i ko maori a alongan.

Na sabap san na so Islam na aden a antap iyan a maporo a mitotompok ko kapakao-ombaw o manosiya go so kapakalalawan o daradat iyan, na sabap san na inipaliogatiyan ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a kisampay o panolon iyan ko langowan o manga taw, sa daden a imbagak iyan a isa bo taw odi na Ummah a baon di misampay, aya mata-an benar na sekaniyan na panolon a pho-on sa langit pantag ko manga taw sa lopa a inipili sekaniyan o Allah ko sogo iyan a sesela-an, na samaoto na diden dowadowa a kitonain iyanon sa mapiya a bontal. Na sabensabnar a biyaloi o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kaphendolona niyan ko manga taw sa Makkah sa pithamanan a mapiya ko tendai o miyaka sapolo a go telo ragon, na miyaba-ak iyan so pizoson a manga siksa go ringasa, sekaniyan go so miyamangonoton a daden a minidakat ko thotholan ko miyangao-ona a baniyan lagid, a ped sa nganin a miyabaloi niyan so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a misogo iyan ko miyamangonoton a katogalin niran sa Habasah *Ethiopia*, oriyaniyan na miyategel sekaniyan ko oriyamoto ko kapaka togalin si-i sa Madinah si-i ko oras a miyabaloi so manga Quraish a sabnar a miyaopakat siran sa kabonoa iran ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so kiphokasa-an niranon.

Na si-iko masa a kinisampai o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa Madinah na piyaka tindeg iyan so kaphagingd a politika, si-iko onayan o kiyabekhesa ko kaphagingd a mabager a miyapaka isaisa niyan so langowan o kaphagingd sa

Madinah. Na miyabaloi a ped sa marayag si-i ko daptaran (ko kapasadan) a so ini soratiyan kondolondolonan o pithibarangan a manga lompokan sa Madinah, a mata-an a sekaniyan na kominowa sa tindeg pantag ko manga Quraish, a makambebeken sa kapagatobanga-a kariridoa iranon a pakatatana-an, kagiya sekaniyan na katawan iyan, a mata-an a sekaniyan (a bangsa Quraish) na pipharoparoa niran a kambono-a iranon, ka andi phakadayamang so panolon iyan si-i sa Madina, ko oriyon o kiyandakel ro-o o manga sahaba niyan, miprarakhes iyan so khapakai a maphenggogolaola a pagita ko lalan o manga dagangan iran sa Sham Levant a so ipphanizagad iyan sa marani a Madinah, lagid pen oto a sekaniyan na katawan niyan a mata-an a siran na phaka-alang siran ko bantak o panolon, go pagrenen niran so manga taw ko langowa okit ko kazoled iranon, na samaoto na diden dowadowa a kapakay pheran iyan kiran ka aniran di kha-alangi so lalan o panolon niyan ka anmisampay ko manga taw sa malbod sa daden a baon maka-alang.

Go aya thito na mata-an a so daptaran (o kapasadan) a minitadi ko paganay a ragon ko Hijrah na sabnar a minibida ko karayag ko ndolondolonan o manga Quraish sa kibibilang iran a rido-ay o manga Muslim, go so salakaw kiran a ped ko manga musrik, na so makapantagon ko manga musrik a magi-inged sa Madinah na sabnar a mini bilang siran sa ped ko lompokan o manga taw sa Madina, a aden a bagian iran a manga kabnar, go aden mambo a paliyogat kiran a manga atastanggongan sabap ko kababaling iranon, na ped sa giyangkae a manga paliyogat, na (mata-an a siran na diran maphakasarig so tamok o manga Quarais diran kha-alangan ko apiya antawa-a a mapaparatiyaya.

Na giyangkae a katharo na makatotoro sa kiya-angkat o linding ko manga pizakatawan ko manga rido-ay, go so manga pantiyariran mipantag ko khibabaling sa Madinah, na sabnar a miyabaloi a giyankae a sogoan a diden miphanipenda-an si-i sa giyangkae a betad, ogaid na mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a bikhes iyan sa giyangkae a daptaran (o kapasadan) ka pantag sa kathaong o kapolitika a kaphagingd si-i sa Madina, go so kapakatindag o parinta a Islam, go pantag sa kaphagiyasa-a ko bager a mala a khisabapon a maphakasarig iyan so panolon niyan go so pagi-ingdaniyan (a Madinah) a soranga o apiya antona-a a garobat a pakatatana-an, ka an misampay so atastanggongan sa khiphanampain o panolon go so kalangkap iyan.

Na sabnar a inipaliyogat so kapakimbonoay ko ragon a ikadowa ko Hijra, na miyabitiyara o sesela-an a Qur-an so miyamaka somag sa giyangkae a paliyogat go so manga tamana iyan ko katharo o Allāh:

﴿أَذِّنْ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَالِمُونَ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ الح: ٤١

[Bigan sa idin (ko kaphrang) so siran a pepehamono on siran sabap sa Mata-an ! a siran na inaniyaya siran; - na Mata-an ! a so Allāh si-i ko katabangi kiran na sabnar a Gaos Iyan] (Surah al-Hajj: 39)

﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِينِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ الح: ٤٠

[Siran na biyogaw siran ko manga parinta iran sa di ontol, giya bo a gi iran katharo sa: "Aya Kadenan Ami na so Allāh ". Na oda rena o Allāh so manga manosiya so saba-ad kiran sabap ko saba-ad, na miyangaggba den so manga (simba-an a) Sawami, go Biyaon, go Salawato, go so manga masjid, a pekha-aloy ron so ngaran o Allah sa madakel] (Surah al-Hajj: 40)

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ٢١٦

[Inipaliyogat rekano so kapakimbonoay (ko manga kapir), a sekaniyan na ipkhagowad iyo, na thatana a aden a ipkhagowad iyo a aya rekano mapiya, go thatana a aden a pkhababaya-an iyo a aya rekano marata. Na so Allāh i Matao, na sekano i di manga tatao] (Surah al-Baqarah: 216)

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْتُلُوا هُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَقْتُلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَتَلْتُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِينَ﴾ البقرة: ١٩١

[Go bonoa niyo siran apiya anda niyo siran mato-on, go paka-awa-a niyo siran sa saden sa kiyapaka-awa-a iran rekano; ka so kapanakoto na lawan ko kapamono na di kano kiran pakipmbonoay sa Masjid Al-Haram, taman sa di siran rekano ron makimbonoay; na amay ka makimbonoay siran rekano, na bonoa niyo siran lagid oto a balas ko da pamaratiyaya] (Surah al-Baqarah:191)

﴿فَإِنْ أَنْتُمْ هُمْ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ البقرة: ١٩٢

[Na amay ka gomenek siran (manakoto), na Mata-an ! a so Allāh na Manapi, a Makalimo-on] (Surah al-Baqarah: 192)

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ فِيهِ كِبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يَقْتُلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنْ أَسْتَطَعُوا﴾ البقرة: ٢١٧

[Ipagiza iran reka (ya Mohammad) so olanolan a paga-adatan so kambonoay ron. Na tharoang ka a: "So kambonoay ron na mala a dosa; go so ka-alangi ko lalan o Allāh, go so kaongkira on, go so (ka-alangi ko) Masjid Al-Haram, go so kapaka-awa-a on ko taw

ron;" na lawan ro-o a mala (a dosa) si-i ko Allāh go so kapanakoto na lawan a mala (a dosa) a di so kapamono. Na di siran nggnk sa kapphamonoa iran rkano taman sa di kano iran mapaka-awa ko agama niyo o khagaga iran] (Surah al-Baqarah: 217).

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَاوُوا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
وَالَّذِينَ ءَاوُوا لَهُمْ لَمْ يَهَاجَرُوا مَا لَكُمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجَرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ قَبِيلٌ ۗ وَاللَّهُ يُمَاتِعْ مَا تَعْمَلُونَ ۖ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾﴾ الأفعال: ٧٢

[Mata-an! a siran a miyamaratiyaya, go giyanatan iran so manga darepa iran, go inipanagontaman iran so manga tamok iran go so manga ginawa iran, si-i ko lalan o Allāh, go so siran a somiyandig kiran go tomiyabang kiran (ko Nabi), - na siran man na so saba-ad kiran i manga wali ko saba-ad. Na so miyamaratiyaya a da iran ganati so manga darepa iran, na da a kipantag iyo ko kapangowali-i kiran a mayto bo taman sa di siran tomogalin; na o pangni siran rekano sa tabang makapantag ko agama, na paliyogat rekano so katabangi (kiran), inonta a aya iran khasogat so pagtaw a aden a pasad iyo ago siran. Na so Allāh na phagilayn Iyan so gi-i niyo nggolawla-an] (Surah al-Anfal: 72)

﴿وَقِيلُوا لَهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينَ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَرُوا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾﴾ البقرة: ١٩٣

[Na pakimbonoay kano kiran taman sa da a ma-adn a kapanakoto, go ma-adn so agama. (okit ko kapagintaw) a rk o Allāh; na amay ka gomnk siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan] (Surah al-Baqarah: 192)

﴿وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاِجْحَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾﴾ الأفعال: ٦١

[Na o ramig siran ko kalilintad, na ramig ka on (mambo), go sariging ka so Allāh: Mata-an ! a Sekaniyan na Sekaniyan so Pephakan'g, a Matao] (Surah al-Anfal: 61)

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾﴾ البقرة: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phemalawani; ka Mata-an ! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah al-Baqarah: 190)

Giyangkae a manga ayat go so salakaw ron, na mapephakarayag iyan so manga antap go so miyamaka sogo a miyapharo niyan ko manga Muslim so ka-awidiran sa sandiyata go ipagato iran makimbonoai, sa lagidoto a sekaniyan (a manga ayat) na makangogonanao sa kakhikinanglan a kaphasiyonot ko lebi a mapiya si-i ko kapakindolona ko rido-ay, a sekaniyan so nganin a aden a khabitiyara tanoron sa mapthipasal.

Khagaga tano a matines tano so manga antap ko kathidawa si-i sa Shari'ah ko telo a manga antap, a sekaniyan:

AYA MAKASOSOGO A PAGANAY: so kalindinga ko kamamaradika o kapphagagama:

Ped ko manga katantowan a kibibida o panolon a kai-Islami si-i ko salakaoron a manga panolon go manga sogoan a miya ona, na so ropa-an iyan a langkap sa doniya, ka so sogoan o Islam na miya-aden a pantag sa kisampay niyan ko manga taw sa kalangolangowan niran, na andaden i kasabotiron o pagtaw ko kamamata-aniron, na diden dowadowa sa mata-an a siran na pharatiyaya-an iran den, kagiya sekaniyan a maka-a-ayon ko paka-asal a kiyapangaden o Allāh a so ron inaden so manosiya, na sabensabnar a inisogo so kanjihad ka an matanto a giyangkae a singayo.

Na kena oba-anan makapemama-ana sa kitegelen ko salakaw ko manga Muslim so kapakasoled ko agama Islam, ka aya mata-an na makapemama-ana sa kapephakarayaga kiran ko manga hokoman o Shari'ah, go so katanto o kamamaradika o panarima sa hadapan iran, sa arang a igira a khababaya-an niran so kazoled iran ko agama Islam, na da-a khaoma iran a balamban a phakaren kiran, na diden anan khaparo inonta igira miyakatindog so panolon a mabager ko hadapan o manga parinta o manga inged a miyangatataban, a kapakathindog a mapakaphembetad iyan (so Da'wah) si-iko darpa o bager a so khabaloi niyan so pizakatawan a maphamimikiran iran sa madakel so panarima iran, go mipthagawa iran so manga korang a mitotompok ko kapkhakowa o panarima sa sabap bo ko kinimbawata-anon.

Giyotowi sabap a daden a miya-aden a kiyasongowan o sondaro a Muslim a darpa, a bada-a ped iran a manga pephamanolon, a khipakalalangag sa Qur-an.

Na giyotowi sabap a miyagayon-ayon so manga Muslim sa kipapaliyogat o Kanjihad, ko kiyatharo aon o Allāh si-i sangkae a ma-ana:

﴿كَيْتَبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ سَرٌّ
لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾﴾ البقرة: ٢١٦

[Inipaliyogat rekano so kapakimbonoay (ko manga kapir), a sekaniyan na ipkhagowad iyo, na thatana a aden a ipkhagowad iyo a aya rekano mapiya, go thatana a aden a pkhabayaya-an iyo a aya rekano marata. Na so Allāh i Matao, na sekano i di manga tatao] (Surah al-Baqarah:216) (7)

Na kagiya maoto na mata-an aya onayan a antap ko kapakimbonoay sa Islam na sekaniyan so kapephakalangkae ko panarima a kai-Islami sa mokit sa kapakasariga ko kapakamamaradika o panarima o langowa o manga taw, taman sa matarima iran so apiya antona-aden a panarima a khasoat siranon, go phaka soled pen sa giyangkae a antap so kapakasariga ko kapakamamaradika o panarima go so

kapzimbaa o salakaw ko manga Muslim, aya katharo-on o Allāh si-i sa giyangkae a ma-ana:

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أُنتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ العنقره: ١٩٣

[Na pakimbonoay kano kiran taman sa da a ma-aden a kapanakoto, go ma-aden so agama. (okit ko kapagintaw) a rek o Allāh; na amay ka gomenek siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan] (Surah al-Baqarah: 193)⁽⁸⁾

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَهَدَمَتِ سَوَاعِدٌ مِّنْ بَيْعٍ وَصَلَاةٍ وَمَسْجِدٍ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا
وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَبْغُضُهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ الحج: ٤٠

[Aya Kadenan Ami na so Allāh [Na oda rena o Allāh so manga manosiya so saba-ad kiran sabap ko saba-ad, na miyangagegeba den so manga (simba-an a) Sawami, go Biyaon, go Salawato, go so manga masjid, a pekha-aloy ron so ngaran o Allah SA madakel. Na mata-an a thabangan den o Allāh so pethabang Rekaniyan; - mata-an ! a so Allāh na titho a Mabager, a Dikharen] (Surah al-Hajj: 40)⁽⁹⁾

Na samaoto na so Islam na bobotawanan niyan so manga bager a mapiya sa kapagrena ko manga bager a marata, go an malinding so manga panarima o manga taw, go so manga Masjid a pephagaloynon so ngaran o Allāh, pantag sa karna so kabinasa-aon go so kageba-aon, na giyae na langon den kapakithidawa sa lalan ko Allāh go linding ko kapakamamaradika o panarima.

Na giyanan den a dikha-aden so kathidawa a ba isosogo si-i sa giyangkae a betad, odibo mabaloi a nisisita kapephagerena ko Islam, odi na so kaphlindinga ko kalangowan o manga agama, odi na so katanto o kapakamamaradika o panarima ko kapakalalangkap iyan, ka so ka-awid sa sandiyata na kena oba aya okit ko kanjihad, ogaid na onayan a okit o kanjihad, sa kiya kiya-aloyaon o sesela-an a Qur-an na sekaniyan so ongangen go so ndao a mapiya:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدْ لَهُمُ مَا نَفْسُكَ بِهَا يَأْتِيهِمْ بِهَا خَيْرٌ﴾ النحل: ١٢٥

[Panolonen ka so lalan o Kadenan ka sa nggolalan ko ongangen, go so ndao a mapiya] (Surah an-Nahl: 125)

﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ آل عمران: ١٥٩

[Na sabap ko limo a pho-on ko Allāh na kiyapakananaowan ka siran. Na o miyabaloy ka a makras, a matgas i poso, na giyanatan ka iran den ko meliliyota reka] (Surah al-'Imrah:159)⁽¹⁰⁾

﴿فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا﴾ الفرقان: ٥٢

[Na ding ka pagonoti so manga kafir, na panagontamanen ka kiran (a Qur'an aya), sa kapanagontaman a lebi a mala] (Surah al-Furqan: 52)

Aya okit saya ko mala a kanjihad a na so sesela-an a Qur-an a, ka so kanjihad a lebi a mala sangkanan na phenggolalan ko kapakagawi sa kapakamamaradika a makambebeke ko onganen o Qur-an go so maliwanag a kapaki pagosaya, go diden kha-aden sa nggolalan sa kapangangalek odi na kapanegel odi na nggolalan sa pedang.

Giyotowi sabap a miya aloy ko kitab a "Mugni Al Muhtaj" a phagonot ko manga Ulama o Shafi-'eh: (So kipapaliyogaten ko kanjihad na si-i ko (kapaka momoayan a) kipapaliyogaten ko manga okit a kena oba si-i ko manga antap, kagiya aya mapipikir ko kapakimbonoai, na ayabo a antap na so kibgan ko gonanao go so salakaw ron a ped sa kashahid, na so peman so kabono-a ko manga Kafir na kena oba aya antap, taman sa opama ko makanggagayan so gonanao sa nggolalan ko kapakamo-ayan o karina sa da okit sa kanjihad, na miyabaloi oto a muna sa taralbi adi so kanjihad)⁽¹¹⁾.

Na sabap san na khabaloi so kabono-a ko manga Kafir a kena oba aya den antap, ka mata-an a so Islam na aya mapakalebi niyan na so parangay a kalilintad ko paka asal o ropa-an iyan, ko masa a ka khaparo-anan, go mata-an a so kapakalangkapa ko kathidawa na giyanan i mori a bolong a imbolong ko nganin a miyanagompot a manga sakit a phangogalin a phaninggas odi na phaka morala ko kamapiya-an o kadandan o manga manosiya⁽¹²⁾.

Masiken a aden a mapapadalem ko manga katharo o Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) a sindao a khapayag iyan sa mala so kaphaka getaw a giyangakae a katantowan:

"لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ ، وَسَلُّوْا اللّٰهَ الْعَاقِبَةَ ، فَإِذَا لَقِيتُمْهُمْ فَأَصْبِرُوْا ، وَعَلِمُوْا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ"

"Diniyo pezingayo-a so khito-ona-an-iyoy ko rido-ay, sa pangnikano ko Allāh sa kapipiya, ka amay ka ba niyo siran miphembaratmowa na phantang kano, go tangkeda niyo sa ginawa niyo a mata-an a so sorga na si-i ko atag o manga along o manga pedang".

Na giyangkae a ma-ana a miya-aloy tano na kena oba kiya opakatan ko manga panonothol (sa manga hadith) a ped ko miyamanorat ko ndolonDunant o manga parinta sa doniya si-i sa Islam.

na sabnar a pikephitan o saba-ad⁽¹³⁾ si-i ko kiyatharo aon a mata-an a so (kapakimbonoai na inisogo ka pantag sa kapakasari o kapakamamaradika o kapephakalangkapa ko panolon o Islam, go so kapakamamaradika ko kapagagama,

go so kalindinga ko manga Muslim go so dikiran ka pekhapitna-a odi na so kapkharingsa-a..na giyanan e pephakaosay ko katharo o Allāh Ta-ala:

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا قَاتِلُوْا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ الْكُفٰرِ وَاَلْبَدُوْا فِيْكُمْ غٰظَةً وَّاعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ﴾ النور: ١٢٢

[Hay miyamaratiyaya, pakimbonoay kano ko siran a makao-obay rekano ko manga kapir, go pakigda-an iyo kiran a aden a katgas iyo: Na tangkeda niyo a mata-an ! a so Allāh na babid o (tabang Iyan so) khipananangila] (Surah at-Taubah: 123) sa aya pasodan na mata-an aya a (makaphembetad so kiplakaden ko panolon o Islam a sekaniyan e paka-asal a maka zasalingganataon so tindeg sa kanjihad, a kena oba matag linding, sa lagid o kiyabalo o manga betad a manga kazingayo a paganay a masa sa kiya pakatindog o parinta o Islam sa Madina) na sekaniyan na aya pamikiranianon na mata-an a so Allāh na inisogo iyan ko siranoto a miyamaratiyaya a kapakimbono-ay iran ko siranoto a makao-obai kiran a ped ko manga kafir, sa matatap siran makimbono-ay ko makao-obai a ped ko manga kapir, oman aden a maoma iran ro- o a ped ko manga kapir, na sabap si-i na sabensabnar a inisogo o Allāh a lebi a maporo ko miyamaratiyaya so kathegas san ko manga kapir go so kabaseng kiran ka an mabaloy anan a lebi a phaka-alap go lebi a phaka pansir sa kalek ko manga poso iran :

﴿وَلَيَجِدُوْا فِيْكُمْ غٰظَةً﴾ النور: ١٢٢

[paki geda-an niyo kiran a aden a katgas iyo]

Go aya lagidanan na so katharo o Allah sa kipheropa-an Niyan ko miyamaratiyaya:

﴿يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفٰرَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاَعْلَظْ عَلَيْهِمْ﴾ التحريم: ٩

[Hay Nabi, perangang ka so manga kapir ago so manga monapik go pakategasing ka siran] (Surah at-Taubah: 72)

﴿اَشِدَّاءَ عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ رَحْمَةً بَيْنَهُمْ﴾ الفتح: ٢٩

[Na so manga ped iyan na panggaga ko manga kapir, a di-i siran khakalimoay] (Surah al-Fat-h: 29)⁽¹⁴⁾

Na pephakarayagen o Imam Shafi'eh a giyangkanan a antap ko katharo iyan:

(Mata-an a kinanglan so kitataros o kapakimbonoay sa pantag sa kasiyap o panolon a kai-Islami sa kidadayon o kalima o Allāh a aya mitatayaw),

Go kinanglan a kasabotan so tindeg o pithanggisa-an go so langowan a Ummah, na san ko rayagan a giyangkae a tamana na kha-aden so kapakindolona o Islam si-

iko manga taw go so khipaga-agamaon, na so miya maratiyaya na manga pagariya iran, go so miyakiphasada na bagian iran so kapasadan iran, go so manga pagtaw a madadalem siran ko sirap o parinta o Islam na pekhitoman kiran so ka-a-akowi kiran, go so manga rido-ay a gi-i makithidawa go so manga taw a ikhalek so kaphendorat iran (sa pasad) na khaboka-an kiran (so kapasadan).⁽¹⁵⁾

Aya soranga iyan sa tarotop, na miyato-on tano so taw a gi-i tharo sa mata-an a so Islam na babaloin niyan a aya paka-asal ko kithotompoken o parinta o Islam ko manga Parinta a salakaw na sekaniyan so kalilintad, sabap sa mata-an a so panolon o islam, na diden dowadowa na khabalo o penggolalan sa ongangen, go pando-an a mapiya, go so paratiyaya a da mategel, sa babaloin niran san a karina so madakel a manga Ayat, a lagid o katharo o Allāh:

﴿وَمَا عَلٰى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ﴾ النور: ٥٤

[Na da a inipaliyogat ko sogo a rowar ko kapamakasampay (o inisogo on) a mapayag] (Surah an-Nur:54)⁽¹⁶⁾

﴿فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ لَّسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾ العاشية: ٢١ - ٢٢

[Na pamakain'ngka ka, a seka na matag pephamakain'ngka. Kena a ba siran reka pakiphan'gelen] (Surah al-Ghasiyah: 21-22)⁽¹⁷⁾

﴿لَا اِكْرَاهُ فِي الدِّيْنِ﴾ البقرة: ٢٥٦

[Da-a kapan'gel ko agama] (Surah al-Baqarah:256)⁽¹⁸⁾

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مِنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ﴾ بونس: ٩٩

[Na o kabaya o Kadenan ka, na Mata-an ! a makaparatiyaya so taw ko lopa, - sa tanan siran langon. Bang ka khategel so manga manosiya, taman sa mabaloy siran a miyamaratiyaya?] (Surah Yunos: 99)⁽¹⁹⁾

Na sekitano na aya kai-ilaya tanoron na mata-an a so Islam na kena obaniyan ipephanolon so kapakimbonoay ko kena oba manga Muslim sa apiya anda siran den matatago, sa lagid o diniyan kisasaparen ko ka-awid sa sandiyata, sa kapphaka langkapa ko panolon a kai-Islami, go so kalindinga ko kapakamamaradika o panarima, apiya pen aya betad (o Islam) na diniyanden papakain so kategela ko kena oba Muslim ko kasoled ko Islam sa nggolalan ko manga takes a miyapakarayag tano sekaniyan.

SO MAKASOSOGO A IKA DOWA: So dipinsa a pangalan ko ridoai:

Piyakay o kadandan o manga kokoman ko apiya antawa-a taw odi na parinta a phembaba-an siran a dow a makanggalbek siran sa ka-atowi ko rido-ay, na

khato-on tano a giyangkae a sogoan na marayag si-i ko Shari’ah Islamiya sa iniraot sa biyaloi a takes o saba-ad a tatangkeden iran a mata-an a giyananbo i isa a makasosogo a pepharo niyan so kapakithidawa si-i sa Shari’ah ko kiyatharo aon o Allāh:

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ البقرة: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phmalawani; ka Mata-an ! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah al-Baqarah: 190) Go pitharo Iyan pen:

﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُوا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ البقرة: ١٩٣

[Na pakimbonoay kano kiran taman sa da a ma-aden a kapanakoto, go ma-aden so agama. (okit ko kapagintaw) a rek o Allāh; na amay ka gomenek siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan] (Surah al-Baqarah: 193)

﴿ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ﴾ النور: ٣٣

[So olanolan a paga-adatan na pantag o olanolan a paga-adatan, - go so khipaga-adatan, na makaphikitas. Na sa taw a pangorawan kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapangorawi niyan rekano. Go kaleken iyo so Allāh, go tangkeda niyo a mata-an ! a so Allāh na babid o (tabang Iyan so) khipanananggila] (Surah al-Baqarah: 194)⁽²⁰⁾

﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَفْتَنُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴾ الحج: ٢٩

[Bigan sa idin (ko kaphrang) so siran a pphamono on siran sabap sa Mata-an ! a siran na inaniyaya siran; - na Mata-an ! a so Allāh si-i ko katabangi kiran na sabnar a Gaos Iyan] (Surah al-Hajj: 39)

﴿ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ﴾ الحج: ٤٠

[Siran na biyogaw siran ko manga parinta iran sa di ontol, giya bo a gi iran katharao sa: "Aya Kadenan Ami na so Allāh] (Surah al-Hajj: 40)⁽²¹⁾

Na khainengka tano a mata-an a so manga ayat a sesela-an na maka totoro ko manga sharat a matatangked si-i ko kaphelinding a mapapakai, a sekaniyan na sharat a patot a aya ma-ana niyan na patot so kanggalbeka ko linding sa kapagrena ko rido-ay, ka so paganay a ayat na pitharo iyan :

﴿ وَلَا تَعْتَدُوا ﴾ البقرة: ١٩٠

[Dikano phamaba]" aya ma-ana niyan na dikano phangona-an sa kaphamada, sa lagid a kiya tharo-aon ko ayat a ikadowa

﴿ فَإِنْ أَنْتَهُوا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ البقرة: ١٩٣

[Na amay ka gomenek siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan] (Surah al-Baqarah: 193)

na sekaniyan na makapemama-ana sa ditano phenggolaola sa kapakimbonoay odi na batano dayonen so kapakimbono-ay, dayon sa so rido-ay na ginggen niyan a lima niyan rekitano, ka giyanan na maka-a-ayon ko sharat a patot a so gi-i mbitiyara-an sekaniyan o manga mamponai ko kokoman a pekhaori.

Ikadoa a sharat: na sekaniyan so sharat a kandaita: aya ma-ana niyan na so kabaloy o ipagren ko kapamaba a duma-it ko galebk a so gi-i nggalbeken o rido-ay , go dikhapakay so kapazobera si-i sangkanan a miya-aloy sa giyae e mitotoro o manga ayat sa marayag:

﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ﴾ النحل: ١٦١

[Na o zaop kano na saop kano sa so lagid o inikidiya rakano to](Surah an-Nahl: 126)

﴿ فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ﴾ البقرة: ١٩٤

[Na sa taw a pamaba-an kano niyan na atowi niyo sakaniyan sa lagid o kiyapangorawi niyan rekano](Surah al-Baqarah: 194)

Na sabap si-i na inisapar o manga ala e knal ko Islami so manga galabek a kasa-op a samarba san ko da-a manga kasala-an niyan, a badal ko kiyapamaba o pizakatawan melagid o si-i ko kathidawa a komakalilid, odi na si-i ko kathidawa sa dalem a inged.

SO MAKASOSOGO A IKA TELO: so kathidawa a pantag ko karna ko kapanalimbot.

Miya-aloy tano a mata-an a so Islam na pelindingen niyan so kapakamamaradika o panarima o kadandan o manga taw, go sesela-an niyan so kaphapagari a kamamanosiyae, go isosogo iyan ko Muslim go so parinta a kai-islami, a ma-aden siran a dow a aden a rarad iran (a mapiya) a ipephagogopa iran (a dow a) so salakaw kiran a dow a san ko kaphiyapiya go kapananggila, pitharo o Allāh"

﴿ وَعَاوُوا عَلَىٰ آلِبِرِّ وَالْتَقُوا وَلَا تَعَاوُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾ المائدة: ٢

[Na thatabanga kano ko mapiya, go so kapananggila, go di kano pthatabanga ko dosa, go so kaprirido-ay](Surah al-Ma'edah: 2)⁽²²⁾

Na so Qur-an a seselala-an na itatadi iyan a giyangakae a langkap a paliyogat ko ropa-an a miyathipasal si-i ko masa a pethangkeden o Kadnan a lebi a maporo:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا﴾ النساء: ٧٥

[Na ino kano di pakipmbonoay sa lalan ko Allāh go so (kalindinga ko) manga lolobay ko manga mama, go so manga babay; go so manga wata? - a siran na gi iran tharoon: "Kadnan ami, paka-awa-a kaming Ka sangkai a parinta, a tanganiyaya so taw ron] (Surah an-Nisah: 75)⁽²³⁾

Giyanan i sabap a kiyapakithinabanga o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko pamilya Khoza’a (ko kiphapantagen niran) ko bangsa Quraish ko oriyon o kiyapamangni iran sa tabang (ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam), go inayonan niyan so kapasadan ko (hilfol Fodhul) sa pitharo iyan: a mata-an a so islam na da a mipthagoman iyanon inonta na kailot, go sabensabnar a inantapan o manga ala e kenal ko Islam ko katharo sa mata-an a giyangkae a kapakithabanga na kena oba si-i bo miya pento ko manga Muslim, ogaid na mararangkoman iyan pen so salakaw kiran, igira aya betad o miyagapas ko manga Muslim na parinta a malalalim, sa khabaloy a giyangkae a kaphanabang a paliyogat, igira a miyabaloi oto a makaphapasod ko kapasadan sa kadipinsa a kathotompokan, na giyanan na miya bager o katharo o Allāh.

﴿وَإِنْ أَسْتَضْرُّوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمِ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيقَاتٌ﴾ الأنفال: ٧٢

[na o pangni siran rekano sa tabang makapantag ko agama, na paliyogat rekano so katabangi (kiran), inonta a aya iran khasogat so pagtaw a aden a pasad iyo ago siran]. (Surah al-Anfal: 72)⁽²⁴⁾

SO MANGA SABAP A SO DINIYAN PHAKAIN SO KAPAKITHIDAWA KO ILAYANON O SHARI’AH:

Mata-an a so kapephangadi-i sa giyangkae a manga antap na khabaloi tano niyan a khisampay tano sa mata-an a so manga antap ko kapakimbonoay si-i sa Islam, na aya mata-an a khakowa niyan a pekhangilinggilinganon na so manosiya, oriyaniyan na makaphenggalbek sa kapakamaradika iyan, go so kilidas iyan pho-on ko kalobai go kaplalalim a so ron pephagintaw, mata-an a so kathidawa na aya antapiyan na so kapakamaradika o malobay go so manga taw a gi-i ran mizadaw so manga pisononan a manga kapratarata go manga ringasa, a pho-on ko manga bager o kapangalandada go kapameges, ka aya bitiyara saya na bitiyara a kamamanosiyae a dayamang sa kena oba bitiyara a lompokan a kai-islamie bo, go sekaniyan pen na so kalindinga ko kamamanosiyae pho-on ko marata go so kapephaka ragiraya ko manga rogo.

Ka so kathidawa na aya onayan a sabap iyan na so gi-i kanggalbeka o rido-ay sa kagorobata niyan ko lopa a Islam sa thito a kagorobat, na miyapakai ko parinta a Islam a kasembor iyan ko kapakithidawa sa sandiyata a ogopiyan ko manga pagari niyan a pephagintaw si-i ko salakaw a parinta.

Pho-on sankanan na pakawawatanen tano oba ped sa manga sabap a phakapakai ko kathidawa si-i sa Shari’ah so manga gona o barandiya, sa kiya tharoon o Allāh:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَيَبُّوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ ءَلَقْنَا إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَتَّبِعُونَ عَرَصَ الْحَيَاةِ أَلَدًا فَعِنْدَ اللَّهِ مَعَابِرٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ أَتَى عَلَيْكُمْ فَتَيَبُّوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ النساء: ٩٤

[Hay so miyamaratiyaya, igira a lomiyalakaw kano sa lalan ko Allāh, na pangamad kano, go di niyo ptharao ko taw a inialaw niyan rekano so sala-am i: "Kena a ba ka mapaparatiyaya!" Sa tontot iyo ko ka-adilan ko kawyagoyag ko doniya: Ka si-i ko Allāh so manga taban a madakel. Giyoto man i miyambetad iyo sa paganay, na inikalimo kano o Allāh: Na pangamad kano. Mata-an ! a so Allāh na so gi-i niyo nggolawla-an na Kaip Iyan].(Surah an-Nisah:94)

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُبْخِشَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ الأنفال: ٦٧

[Da mapatot ko Nabi i ba aden a kowa-an iyan ko manga biyag (a a’on sa ginawa) taman sa di makapeges ko lopa. Khabaya-an iyo so parayasan ko doniya; na so Allāh na kabaya Iyan a mambagian iyo so akhirat. Na so Allāh na Mabager, a Mawngangen].(Surah al-anfal: 67)

﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمِ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيقَاتُ أَوْجَاءٍ وَكُنْتُمْ حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقْتُلُوكُمْ أَوْ يَفْتَلِحُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَاطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَذَرَوْكُمْ وَالْقَوْمُ إِفْكٌ فَلَمْ يَقْتُلُواكُمْ وَاللَّهُ كَلِمَةً سَبِيلًا﴾ النساء: ٩٠

[Inonta so siran a magapas ko pagtaw a aden a pasad iyo ago siran, odi na miyakaoma siran rekano a inigaget o manga rarb iran oba siran rekano pakimbonoay odi na ba siran pakimbonoay ko pagtaw iran. Na o kabaya o Allāh, na mata-an ! a kaphakipangarsiyan kano Niyan kiran, na makimbonoay siran rekano den. Na o awata kano iran a di siran rekano makimbonoay, go idolon iran rekano so kalilintad, na da a inisenggay rekano o Allāh a okit kiran (ko kapakimbonoay)](Surah an-Nisah: 90)

Go lagidoto a di phakain o Islam ko kapakithidawa a kapamaba:

﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجَعَهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ القصص: ٨٢

[Giyang koto a parinta a mawri, na isesenggay Ami oto a bagian o siran a di siran khabaya mangarasi ko lopa, go di phaminasa: Na so mababantog a ingd na bagian o khipanananggila].(Surah al-Qasas: 83)

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا وَعَاوْنُوْا عَلٰى الْاِثْمِ وَالْعُدُوْنَ﴾
المائدة: ٢

[Na oba rekano makagawi so ranggit ko pagtaw sa kiya alangi ran rekano ko Masjid Al-Haram ko kapakamba-al iyo sa rido. Na thatabanga kano ko mapiya, go so kapananggila, go di kano pethatabanga ko dosa, go so kapirido-ay: Go kalekn iyo so Allāh: Ka Mata-an ! a so Allāh na maylot i kandadaneg](Surah al-Ma'edah: 2)

SO GINTAS A IKADOWA

So manga okitokit go manga sorong ko kapakimbonoai

So manga tindeg a dayamang a so pephakapi-s ko parangay o manga taw a gi-i makithidawa.

Lagidoto a mata-an a so bitiyara ko manosiya na sekaniyan so bitiyara a tomiyago sa tamana ko manga sabap ko kambonoai ko pamikiranon a kai-islami, na mata-an a so lagid a giyangkai a bitiyara na sekaniyan so phembetad sa tamana ko manga sorong go manga okitokit ko kambonoay, na giyangkai a manga sorong go manga okitokit na paliyogat so kasiyapaniyan ko kasesela-a ko manosiya go malinding iyan so manga kabnar iyan.

Na sa kamamata-aniron na mata-an a so sabot a langkap ko manga inged na pephangilayan iran sa okit sabap ko rarad o manga tindeg a kamamanosiyae a miya-aden ko somiyagad a phipira gatos ragon, so kasiyapa ko dow a onayan a mapephamagitong si-i ko nganin a mitotompok ko manga sorong go manga okitokit ko kathidawa, a aya paganai a mapephamagitong na sekaniyan so ki-i-itongen ko kamamanosiyae, so ikadowa na sekaniyan so ki-i-itongen ko dimiphendarainon.

So makapantag ko ki-i-itongen ko kamamanosiyae, na ipapaliyogat ko gi-i makimbonoai so miyatimo a manga atastanggongan a marayag, a so makaphapasod ko katimbel iyan ko kapagadati ko menang o manosiya go so ka-atawi iron, sa aya pasodan na mata-an a so rido o makambabala na da ko pakabetad iyan inonta na rido a mibabagoan, go kena oba paka-asal, go mata-an aya naa rido sa paka-asal ko ndolondolonan o manga inged, a so pizakawatawanon na gi-i siran makimbonoai ko kababaloi ran a manga sondaro o parinta, (a kena oba pizakatawan), na sabnar a mithakna ko kokoman sa doniya a so gi-i makimbonoai na paliyogaton a

makapehasiyonot sankanan a mao-olaola ko dow a manga onayan a paliyogat: Isa sangkoto a dow na mitotompok ko kaphlindinga ko phangabibinasa-an ko kathidawa a siran so manga biyag go so manga angel go so phangasasakit go so langowa kiyamoralan a minisabap ko kathidawa ko kalalangkap iyan, go lagidotopen a mitotompok ko kakhikinanglana sa di kiantapen ko kapakimbonoai ko kena oba gi-i pakimmbonoai.

Na ika dow na so mitotompok ko manga sorong ko kambonoay, na sekaniyan na mararangkom iyan so kapagadati ko manosiya- a sekaniyan na gi-i makimbonoay ko pagari niyan sa ropa-an a mibabagoan- ko ka-atawi ron, na di niyan nggagan oba pagosar sa manga sandiyata a da a sabapiyan, a pekha-aden sa khisabapon so manga sasakit a manga pepened, go di sekaniyan pheradawan, odi na dipen phendorat (sa pasad) odi na diniyan phaghkaphapen so menang iyan.

So peman so tindeg a nisisita na aya onayan niyan na mata-an a so kaosara ko bager na paliyogat a mabaloy a aya antap na so kapakalobaya ko bager o rido-ay a kasosondarowi go so kategel iyan sa kapakasondong, go khi-oman niyan so betad o kapakakhikinanglan a mapapakai si-i ko manga galbek a kasosondarowi a so di makasosopak ko bitikan, a so ped sa betad iyan so katanto a giyangkai a antap sa aya ma-ana niyan na mata-an a sekaniyan na khioman niyan ko kapapakai a kaosara ko manga sorong a makras, go kapakimbonoay taman sa mapeges so rido-ay go kamata-anan so antap ko gi-i kapathomlana sa sandiyata a sekaniyan so katabana ko rido-ay go so kaparoli o kapakataban.⁽²⁵⁾

SO MANGA OKITOKIT KO KAPAKIMBONOAY:

Initayakop o kenal ko bitikan, go so bago a kapamimikiran a kamamanosiyae sa mata-an a so kathidawa na manggogolaola sa marayag a di mapiya, giyotowi sabap a ipekhokomon so onayan pasodan a sekaniyan so mata-an so manga inged ko ndolodolonan a kalilintad na paliyogat a minggolalan ko pithamanan kakhaparo niyan, sopman so ndolodolonan a kathidawa na ayapatot so kanggolaola niyan ko minos i karata ko kakhaparo niyan..

Giyanan e sabap a ped sa mithaknaon so bitikan a langkap sa doniya a bago na mata-an a so gi-i makithidawa na kena o ba tolabos e kapakamamaradika si-i ko kaphagosara niyan ko kabaya iyan ko manga sandiyata, ogaid na patorai ron so katamani niyan ko kapagosara niyanon ko nganin a diniyan kha-aden so mala a ringasa ko pithanggisa-an ka pantag sa siyap ko kamamanosiyae ron, sa lagid a kawawajib o katawaranga niyan ko kapakimbonoay igira a tomiyareg makithomlana so rido-ay.

Lagidoto pen a ped sa miyangked so kakhikinanglan o kapagadati ko tindeg sa kapiya a niat si-i ko manga galbek sa kathidawa, sa khatarotop so kapaka zenggaya-a ko mapapakai a manga kapagalibai (ruses licites) go so manga okitokit a kapangakal (moyens perfides) na so paganay a galbek na mapapakay na so pekhaori na di mapapakay.

Na sekitano na khatangked tano a giyangkae a manga tindeg na sabnar a miyaka ogop ko kiya-adenaon so Shari'ah Islamia sa tanto a mala, ka so Qur-an a sesela-an a itatadi iyan so dayamang a tindeg si-i sa giyangkae a matetendo ko kadaklan ko maga ayat a sesela-an, a ped san so katharo o Allāh:

﴿فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكَ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكَ وَأَتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ البقرة: ١٩٤

[Na sa taw a pangorawan kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapangorawi niyan rekano. Go kaleken iyo so Allāh, go tangkeda niyo a Mata-an ! a so Allāh na babid o (tabang Iyan so) khipanananggila] (Surah al-Baqarah: 194) go so katharo o Allāh:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ البقرة: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phmalawani; ka Mata-an ! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah al-Baqarah: 190)

Go sabnar a ayakinitapiyaten san o manga Fuqaha ko manga Muslim na mata-an oto a makaphema-ana sa kakhikinanglan a kasiyapa ko taralbi ko manga kathidawa, ka so kalek ko Allah si-i ko paganay a ayat na giyotoden e taralbi, na aya mapemama-ana niyan na mata-an aya a sarta o karna ko kapamaba sa mokit sa lagid (o pinggolaola o ridoai), na paliyogat so ka inengka-a ko taralbi a mapiya sa lagolak so kasisiyapaon, sa apiya pen liyagolak sekaniyan o rido-ay, na amai ka so rido-ay na phengganatan niyan so langowa tamana a paparangayan go kamamanosiyae, na ditano pelalakaw (sa lagid iran), na amay ka so rido-ay na phamaba-an niyan so manga maratabat na ditano phamababa, go amay ka aya betad o rido-ay na phaka-ongosan niyan so manga biyag odi na mbono-on niyan na ditano phenggolaola-an so lagid iyan.⁽²⁶⁾

Na masiken a so manga katantowan a manga kapasadan a kai-islamie sa giyangkae a betad na mithetindeg iyan so kala e arga a tanto, sa giyangkae a manga katantowan a manga kapasadan na phipho-onan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) gowani ko aya betad iyan na pezogo sa mangaroroni a gropo (a sondaro) niyan go so manga sondaro niyan sa kapakiphembono-ay ko manga rido-ay, sa kideg so lakaw niyan o manga Khulapa al-Rashidon ko oriyan niyan, na aden a khato-on tano a manga katharo a maliwanag a rek o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) makapantag ko kamamanosiyae si-i ko kathidawa, sa lagidanan ko manga Khulafa

al-Rashidin ko oriyan iyan, go iphagoman sa giyangkae a manga katharo na khato-on tano so manga galbek a miyapaka pagomareg iyanoto, go miyapakarayag iyan so pizasokoan niyan.

So Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pephangosiyatan niyan so manga sondaro iyan sa gi-iniyan tharo-on:

“Pakikhalayama kano ko manga taw go lanati niyo siran, go diniyo siran thibowa-a (gomobat) taman odi niyo siran kapanoloni, ka da a matatago ko liyawaw o Lupa a taw sa bandara inged odi na sa rindiba inged, inonta na so kitalingoma-an niyo kiran raken a manga Muslim siran na lebi a thomo raken adi so kitalingoma-an niyo raken (a manga biyag) so manga wata iran, go so manga babai kiran na pamono-on niyo so manga mama kiran”. go gi-i tharo-on o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) “a lalakaw kano sa ngaran o Allah, go soasoat ko Allah, go nggolalan ko Agama o Sugo o Allāh na obakano bono sa miyalokes a kiyada-an sa bager, go wata a maito, go babay, go obakano ndonsiyan, go pakathitimoaya niyo so phangatataban niyo, go pangompiyakano, go phiyapiyakano, ka mata-an a so Allāh na pekhababaya-an Niyan so manga miphipiapiya”.

Go ped pen ko wasiyat iyan si-i ko manga sondaro niyan na “liyo kano sa ngaran o Allah na pakimbono-ay kano sa lalan ko Allāh ko taw a miyonkir ko Allāh, na dikano pendorat, go dikano phendonsiyan, go dikano pheradawan, go dikano mbono sa manga wata, go so khikakaden ko manga simba-an”.

Go khato-on tano so sapolo a wasiyat a pho-on ko Abu Bakr (ra) ko manga sondaro o Islam a pitharo iyan ro-o:

“Mata-an a sigorado a aden a khaomangka a pagtaw a iphendaowa iran a tiyarongko iran a manga ginawa iran ko manga simba-an sa pantag sa kasimba, na ganatingka siran den go so iphendaowa iran, go sigorado a aden a khaomangka a pagtaw a sabnar a inopawan iran so lo-ok o manga olo iran sa liyamba-an niranon sa ndalagid o manga diyogit na lakhot angka a pedang so nganin a inopawan iran, go mata-an a saken na iphagosiyat aken reka so sapolo: obakanoden bono sa babay go wata, go miyalokes a biyongaw, go obakanoden pamata sa kayo a phagonga, go korma go obaniyoden panotonga, go obakanoden paminasa sa walay, go obakanoden panombali sa kambing, go sapi inonta o pantag sa khisda-anon, go obakano ka-akini sa kalek, go obakano ndorat”

Na khatiganes tano pho-on sa giyangkae a manga wasiyat so madakel a manga onayan, a aya paganay ron: na so onayan o kapaka pezenggaya-a ko manga taw a gi-i makithidawa go so salakaw kiran, giyangkae a onayan a langkap na

mapkhinanglan niyan so kapthipasal a maphakarayag iyan so manga taw a khapakay so kapakimbono-ay kiran, go so manga taw a di khapakay oba kiran antapen so manga galbek a kapakimbonoay, giyangkae a onayan na khaparo so kinggolalananen sangkae a masa a kapapantagan, rakhes o kikhibtad sa itongan o manga bago a kiyapagozorozor o manga taktika go manga sorong ko kathidawa, go diden dow a dow so kapaka belanga ko lamalama a kipenggolalananen sa giyangkae a onayan a langkap ka aniyar marangkong so bago a manga lompokan.

PAGANAY RON: so manga taw a gi-i makimbono-ay

Pepharayagen o kadakelan ko manga ayat a sesela-an so manga taw a khapakay so kiantapen kiran ko manga galbek sa kapakimbonoai, a ped san so katharo o Allāh:

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ ﴿١٩١﴾ وَقَاتِلُوا حَيْثُ قَاتَلْتُمُوهُمْ وَأُخْرَجُوا مِنْ حَيْثُ أُخْرَجْتُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْتُلُوا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوا فِيهِ فَإِنْ قَاتَلْتُمُوهُمْ فَاتْلُوا لَهُمْ حَرَآءَ الْكُفْرِينَ ﴿١٩٢﴾

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phmalawani; ka Mata-an ! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani., Go bonoa niyo siran apiya anda niyo siran mato-on, go paka-awa-a niyo siran sa saden sa kiyapaka-awa-a iran rekano; ka so kapanakoto na lawan ko kapamono na di kano kiran pakimbonoay sa Masjid Al-Haram, taman sa di siran rekano ron makimbonoay; na amay ka makimbonoay siran rekano, na bonoa niyo siran lagid oto a balas ko da pamaratiyaya](Surah al-Baqarah: 190)

﴿ وَقَاتِلُوا حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُمْ فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ ﴿١٩٣﴾ أَشْهُرُ الْحَرَامِ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ فَصَاصٌ فَمَنْ آغْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ يَمِثِلْ مَا آغْتَدَى عَلَيْكُمْ وَأَنْفَعُوا اللَّهَ وَأَعْمَرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

[Go ma-aden so agama. (okit ko kapagintaw) a rek o Allāh; na amay ka gomenek siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan. So olanolan a paga-adatan na pantag o olanolan a paga-adatan, - go so khipaga-adatan, na makapekहितasa. Na sa taw a pangorawan kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapangorawi niyan rekano. Go kaleken iyo so Allāh, go tangkeda niyo a mata-an ! a so Allāh na babid o (tabang Iyan so) khipanananggila](Surah al-Baqarah:193)

Na aya gomegetaw sa marayag sa giyangkae a manga ayat na mata-an a so kapakimbonoay na kha-aden a pantag ko manga taw a makiphembono-ay ko manga Muslim a ped ko manga kapir, go so manga taw a biyogaw iran so manga Muslim ko inged iran, lagid igira mata-an a siran na piyakai iran so hiyaram ko manga olanolan a paga-adatan, go miyakimbonoai siran ro-o, na samanoto na miyapakay ko manga Muslim so ka-ato iran kiran sa kambonoay, sa miyagayonayon so manga

pananapsir sa mata-an a aya ma-ana o katharo o Allāh “اودت عت الو” dikano phamaba, ma-ana niyan dikano phangona-an sa kapakimbonoay ko manga rido-ay.⁽²⁷⁾

IKADOWA: So manga lompokan a so dimakiphembonoay

Na sabap sangkanaan na saden sa taw a diniyan khagaga so katindeg sa maidan o kambonoai a makiphidawa go ipagona niyan ko manga Muslim so kapakimbonoai, na di khapakay so kabono-aon, na giyanan i tindeg a langkap, go sabnar a piyaki nggalbek o manga Muslim so manga bitiyara-on, si-i ko kiyadiyangka-a ko manga ropa-an o manga taw a kena oba gi-i makimbonoai a so dikhapakay so kiantapen kiran ko manga galbek a kapakiperido-ay sa lagid a giyangkae a khabanding:

(1) So manga mama a bara Agama:

Dayon sa so manga mama a bara Agama na disiran makiphidawa go tatamanen iran so manga ginawa iran ko kasimba, na dikhapakay so kiantapen kiran ko manga galbek sa kapakimbonoai, ka sabnar a miya-aloy so marayag a lapiyat anan ko wasiyat o Abu Bakr ko Yazid bin Mu’awiyah

”Sigorado a aden a khaoma ngka a pagtaw a inidaowa iran a tiyarongko iran so manga ginawa iran ko manga simba-an sa pantag sa kapzimba, na ganati ngka siran go so inidaowa iran) na giyanden a so Islam na iniawat iyan so manga simba-an, go so manga pari pho-on ko darpa o manga pedang, odi na piyaka watanan niyan sekaniyan kiran amay ka kabaya tano so kaimpidiron, na giyanan e mipapaliyogat a ka-aden a giyangkae a onayan a paga-adatan ko langowa a manga masa⁽²⁸⁾.

Na kagiya maoto na aya popontariya-an o wasiyat o Abu Bakr na so manga sagorompong a salakaw ko manga mama a khipaga-agama ko Byzantine a siran so inopawan iran sa bok so lembak o manga olo iran sa biyagakan niran sa ndalagid o manga diyogit, giyangkae a lompokan na phagogop ko kambonoai sa thito, go sabensabnar a gi-iran pen ipanolon so kapakimbono-ay sa makras go kasorizaw a ka-ato ko manga Muslim, go disiran den maka-a-ayon sa kitareg o kambonoai.

Na diden dow a dow na mata-an a mapapadalem sa giyangkae a hokoman so tanto a kakhikinanglan niyan, a giyotoman na mata-an a sekaniyan na makapaga-ayon go so manga tindeg o Islam a linang si-i ko kapthantowa ko kapakamaradika o panarima sa giyanan e kakhatanto o katharo o Allāh:

﴿ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴾ العنق: ٢٥٦

[Da-a kapanegel ko agama: Ka sabnar a minisenggay so ontol ko ribat] (Surah al-Baqarah: 256)

Na so Islam na sabnar a ini sogo-iyen so kalindinga sa giyangkae a lompokan a so ayapatot na mata-an a siran na gi-inggalbek sa soranga o kamapiya-an o manga Muslim go pephanolon sa agama a salakaw, na kagiyamaoto na sabap kababaloy iran a pezimba-an niran so Allāh go a a-awidan iran so sogoan Niyan, na mata-an a giyanan na gi-iran minggolalan so tindeg a kai-isa-isa o Allāh go so kai-isa-isa o manga hokoman Niyan a so miyaka talingoma so Islam ka tharotopen niyan, ogaid na mata-an a ped ko manga sabap a miyapakay niyan ko manga Muslim a kapakimbonoi iran a khisabapon, na so kathantowa o kapakamamaradika o panarima go so kaphaga-adati ko manga darpa a pezimba-an, sabap ko katharo o Allah:

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَهَدِمَت صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدٌ يُذَكِّرُ فِيهَا أَنَّهُمُ اللَّهُ كَذِبًا
وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَبْغُؤُهُ وَاللَّهُ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾﴾

[Na oda rena o Allāh so manga manosiya so saba-ad kiran sabap ko saba-ad, na miyangageba den so manga (simba-an a) Sawami, go Biyaon, go Salawato, go so manga masjid, a pkha-aloy ron so ngaran o Allāh sa madakel. Na mata-an a thabangan den o Allāh so pthabang Rehaniyan; - Mata-an ! a so Allāh na titho a Mabager, a Dikharen] (Surah al-Hajj: 40)⁽²⁹⁾

Na marayag a pho-on sangakanan a ayat a mata-an a da-a mbida-an o manga masjid go so salakaw ron a ped sa manga darpa a pesimba-an ko makapantag ko pada-adat,⁽³⁰⁾ go pekhager anan o katharo o Nabi a giyangkae a hokoman, ka sabnar a miyapanothol a pho-on ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a mata-an a pitha-aro iyan (قري دالها اولت قات ال) “Diniyo mbonoa so manga taw ko manga simba-an (o manga kristiyan)⁽³¹⁾

(2) So manga babay:

Lagidoto a bagian a giyangkae a lompokan so linding a mapepento pho-on ko kabono sabap ko kokoman a mata-an a siran na di siran makiphembonoi, ka sabnar a biyager anan o galbek o Nabi, sabsabnar a kiyarangitan so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa tanto a rangit ko kiyamasai niyan ko bangkay a babay si-i ko isako manga kathidawa, go aden a siyogo iyan ko Khalid bin Al Walid a sekaniyan i mangongona-an ko manga sondaro sa inisapar iyan angkoto, sa phitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) da ko betadae oba mabono, na minsan pen giyoto na amay ka khawaraw so babay go bindasen niyan so mamitas a pedang go goma-an na miyapakay so kabono-aon. (32)

Sa aya ongangen san na mata-an aya a patot ko babay na so kalemek go so dikaphakagaga ko kapakimbonoi a katotokawan sangkoto a masa, giyanan

i sabap a sekaniyan (a babay) na kena oba gi-i pakithidawa sa asal, na amay peman ka miyasopak o babay a giyangkae a onayan a bitikan, na sabnar na miyada so ongangen sa diron ka mbonoa, na masiken a giyangkanan a kiya-alin na mararani a maphenggolaola sa giya kapapantagan a masa, go so kakhaparo o babay a kanggalbeka niyan ro-o ko pisonan a manga kathidawa, na sabap ro-o na dikhapakay obadi pekhodia a makipthidawa sa di khabono.

(3) So manga wata go so diphamakagaga:

Siran pen na kena oba siran gi-i pakimbonoi sabap ko kalobay o ka-atawi kiran go so di-iran kaphakagaga ko kathidawa, aya mapipikir ko manga roroni a wata na siran so da sampain ko idad a kiyabaligan si-i sa agama, a so diniyanka-an sekaniyan o kadaklan ko manga madhab sa kakompelito o tabiat a kapkhabaligironodi na so katarotop o (15) sapolo a go lima ragon a idad.⁽³³⁾ na sabnar a miya tanto so kini saparen ko kabono-a sangkaya a lompokan si-i ko manga katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a pitharo iyan:

“مَا بَالُ أَقْوَامٍ تَجَاوَزَ بِمِ الْقَتْلِ حَتَّى قَتَلُوا الدَّرْبَةَ ، أَلَا لَا تَقْتُلُوا الدَّرْبَةَ ، وَكَرَّهَا ثَلَاثًا”

"Antona-a i khasowa o manga pagtaw a miyanobra kiran so kapamono sa taman sa biyono iran so manga wata, na tanodan ka obakano pamono sa manga wata" (sa miyaka telo niyan makasoy)"

Na khaped ko manga wata so manga totoa a di phamakagaga, go so phamamthangen, go so manga boda go so manga bota a khipakatatareg, go so manga potol i lima a kawatan, go so piyangapopotolan sa lima go ae sa maka zosoranga.⁽³⁴⁾

Go sabnar a inisharat o manga Fuqaha ko taw a khapakay a masondaro a makiphembonoi so kapiya e kambobolawasan, go so kabager, go so kada a sadir o kambobolawasan niyan, ka sabnar a iniphasod iran ko kadaklan ko manga ayat, pedon so katharo o Allāh:

﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ ﴿٩١﴾﴾

[Da ko manga lolobay, go so pekhakasakit, go so siran a da a khato-on iran a mapenggasto iran](Surah at-Taubah: 91) na khasabot ko soranga iyan na tiyabiya iranon a giyangkae a manga lompokan ko manga taw a gi-i makithidawa."

(4) So manga padagang go manga taribasok:

Aden a tindeg a mabager si-i ko kokoman a kai-Islamie, sa kipapaliyogat a di kapakimbonoai ko manga padagang go manga taribasok, go khaped kiran so manga panday go so aden a manga kapandayan iran a salakaw, sa aya khikokom na mata-an a siran na kena oba siran gi-i pakitidawa, go gomegetaw a mata-an a kainotan ko manga Fuqaha na siran e thitindog sankanan (Al Awza-i go si Ahmad bin Hambal) kagiya mata-an a so kadaklan na aya pikphitan niyan na soden so kinilpiyat o manga wasiyat a makazasalingganata ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so manga Khulafa’ a kena oba giyanan i mitotoro iyan.

Na sekitano na aya ilayan tano na so katitines o kapakimbonoai ko taw gi-i makimbonoai sa kapaka a-ayoniyon ko dayamang a pasodan, na siran na amay ka zondaro siran na miyakasoled siran ko lompokan a gi-i makithidawa a pezold ko kathidawa, na ogaid na dayon sa matatatap siran a da maped ko kazondaro, na siran na kena oba gi-i pakimbonoai a di khapakay so kabonoa kiran.

Na pekhabager a giyangkae a pamikran so miyamanorat sa giyangkae a bandingan a ped ko manga Fuqaha a pekhaori, ka si Shiek Mohammad Abu Zahra na pitharo iyan a (mata-an a so Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a ini sapar iyan so kabono-a ko mangalolobay a siran so manga khigagalbek a pezokayan siran sa pantag ko galbek, kena oba siran gi-i pakithidawa, go kena oba siran gi-inggalbek sa galbek a ndodon so iphakabager o manga sondaro). (35)

SO MANGA BETAD A SO MAPPHAKADA IYAN SO KASIYAPA KO KENA OBA Gi-I MAKIMBONOAI:

Miya-aloy tano a mata-an a so siyap na khapapas sa giyangkae a manga lompokan amay ko mogop siran ko kambonoai, ogaid, na ino khapapas (giyangkae a siyap) si-i ko manga betad a salakaw?

So manga Fuqaha na gi-iran mbabanogan a giyangkae a bandingan igira so rido-ay na piphapakaito iyan so manga babay odi na so manga wata odi na so manga lompokan a salakaw a miyanga-a-aloy ko masa a nggobat go kapaka zembor ko kambonoai, odi na igira mikhota siran ko manga kota, na ino khapakay so kapakimbonoai apiyapen miyatangked so kakhasogat a giyangkoto (a manga taw)?

Miyakambida bida so manga Fuqaha sa giyangkae a Mas-ala, sa pithindogan o manga Ulama ko kepit a Hanafiya so kakhapakay a kiantapen kiran ko sadiyata, kagiya mata-an a matatago ro-o so kakhatigra ko murala a mapepento, a sekaniyan so kabono-a kiran a pantag sa karna ko phakamorala a dayamang a sekaniyan so kalindinga ko Islam.

Na aya soranga oto na so (tindeg o) kadaklan ko manga Fuqaha a dairanoto pakaya, go piyakay o saba-ad kiran igira a miya khinanglan sekaniyan o manga nisisita ko kathidawa a mitatalemba, ka lagid igira a daoto ma-aden na dikhaparo so kapakasasarig ko karata-an o rido-ay, odi na so kakhagaga-a ro-o, odi na so kadea sa kalek ko Manga Muslim⁽³⁶⁾.

Go sabnar a minipayag o “ini pagoman” ko kiyaopatan sa Geneva a paganay a so miyaka ayonon so manga inged si-i ko ragon 1977 ko mas-ala a makalalagidon, na sabnar aya miyapadalem sa giyangkanan a inipagoman a bitikan so kinisaparen sa kidaowa-an sa ka-a-aden o khibabaling a manga sibiliyan a pantag sa kaplindinga ko manga ponto odi na so manga darpa a miyangatetendo a soranga o manga galbek a kasosondarowi, bolabaw si-i ko gi-i kapharoparao sa karna ko garobat ko manga pontariya a kasosondarowi, odi na so kalindinga odi na ka-alangi ko manga galbek a kasosondarowi, lagidoto a inipaliyogat o inipagoman a bitikan ko langowan o makambabalabala so kapanagontaman iran sa kasiyap a phaka-angkos sa gi-i kathomanori ko manga galbek a kasosondarowi a pantag sa kipekhilidas o pephaginged a manga sibiliyan go so pithanggisa-an a kalilid a pephaginged, go so manga barandiya o inged sa arang a ipapaliyogat so kapananggilai sa kapephaka tindega ko manga pontariya o sondaro si-i ko soled o manga darpa a mapepeno a pephaginged odi na marani ron, go paliyogat pen so kakowa-a ko langowana manga pangali sa pantag sa kalindinga ko manga sibiliyan.⁽³⁷⁾

Na lagid den aya a kaphagokit o kapasadan a tiyanto ko ragon 1977 a rakhes o manga pamikiran a mailot si-i ko kenal a kai-Islamie, a so miya tharoden gowani ko sopra miyaka sanggibo ragon, a sekaniyan ko kasisiyapa niyan ko kamamanosiyae na lebi a kapipiloan adi so manga pamikiran o manga madhab a salakaw ko sabot a kai-islamie, sa lagid o miya ilay tano.

SO KALILINDINGA KO KALILID A PEPHAGINGED (SIBILIYAN) SI-I KO KAMBONOAI:

Da sanae o Islam so kiyapakawatana ko mala a lompokan a ped ko pizakatawan a daniyan pakaya so kiantap kiran o manga galbek ko kambonoai, ogaid na tiyago iyan sa itongan niyan so kakhikinanglan a kasiyapa o kalilid a pephaginged (sibiliyan) a soranga o manga reregen ko kathidawa ko kapakalalangkap iyan.

Na sabensabnar a aden a miya ilay tano a tindeg a marayag si-i sangkae a matetendo (a bitiyara) a babaloinyan a Haram so kabono-a ko manga taribasok ka onot ko katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a so ipphami-isiyan anan, sa lagidoto a mata-an a so manga bisaya go manga oripen na dikiran phaka-antapen so manga galbek ko kambonoai.

Go ped ko manga sorong a dimipendarainon a so ped sa betad iyan so kalindinga ko manga sibiliyan so kakhikinanglan o kipanampayen ko panolon a kai-islami san ko manga inged, a so pekhatarotop a kapekhagobataon, rakhes o kapaka phamilia kiran ko telo a manga betad: a amay ko tarima-an niran so dowaoon na miyalinding iran so manga rogo go so manga niyawa ko kambonoai, aya paganay ro-o na so ka pagislam, na amay ka matarima, na kha patot kiran so langowan a manga kabnar, go kipatorai kiran so langowan a manga sogoan o agama, go ikadowa on: na so kapasadan, sa kena oba-tano aya kapapantagi a gi-i zalosaw sa giyangkanan a bandingan imanto ko pithipasan niyan, ogaid na so kapasadan na mitotompok a kalilid ko kibegan ko bowis -Jaziya- a pho-on ko gi-i makithidawa, sa khabaloy oto a giyotoden e kiyapakitokawiron sa kiyatarima-a ko kapakipephasada go so kapaki phendolona sa kalilintad ko let iyan go so parinta a kai-Islami, na sekaniyan so nganin a makaphanozog sa namog ko lalan sa kapphaka langkap o panolon si-i ko ingd a miyataban, go phakatanto ko antap o kanjihad go khasiyap iyan so manga rogo, go sopen so manga niyawa.

Go aya manggogolaola na mata-an a giyangkae a dow a bolong na siran (a dow a) e domiyayamang ko thotholan a kai-islamie, na sabap ro-o na somiyosoled so kadaklan ko manga inged si-i ko parinta a kai-islamie, sa miyada-on so ropaan a kathidawa, go da matarotop so gi-i kinggolalanan ko bitikan a kathidawa a kai-islamie ko saba-ad ko manga rarad a so pekhasalak a pekhabaloi a makras ko manga taw a gi-i makimbonoi. Na igira a tinines o manga pagogobat so kipthonain sangkanan a galbek na samaoto na siran na masosopak iran so onayan a kai-islami a masagogod, go khabaloi so gi-iran kapakimbonoi a kena oba nggolalanan ko bitikan, ko langowan a manga rarad a pekha-onga ro-o, ka so Qur-an na ipzapar iyan oto sa mabaseng:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ آتَىٰكُمْ إِلَيْكُمْ أَسْأَلَكُمْ مَوَدَّةَ اللَّهِ مَغَارِفًا كَثِيرَةً ۗ كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِّن قَبْلُ فَمَنْ آتَىٰكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾﴾

[Go di niyo petharoa ko taw a inialaw niyan rekano so sala-am i: "Kena a ba ka mapaparatiyaya!" Sa tontot iyo ko ka-adilan ko kawiyagoyag ko doniya: Ka si-i ko Allāh so manga taban a madakel. Giyoto man i miyambetad iyo sa paganay, na inikalimo kano o Allāh: Na pangamad kano. Mata-an ! a so Allāh na so gi-i niyo nggolawla-an na Kaip Iyan] (Surah an-Nisah:94)

Giyanan i sabap a gowani a gobaten o sondaro o parinta a kai-islami a khokomandaran i *Qutaibah bin Muslim Al bahily* a "Safad" a ped ko manga gomagalbek sa Samarqanda sa Persian, sa da niyan kiran dolonen a giyangkae a telo betad, na miphanon siran go inipelalalis iran so panon iran, na somiyong siran ko *Solaiman Bin Abi Shary* a gobirador o *Omar Bin Abdulazis* sa "Samarqand" na pitharo iran a mata-an a so *Qutaibah* na diyorat kami niyan (sa pasad) go liyalim kami niyan go kinowa niyan so inged ami sa daniyan rekami pakarayaga so manga sharat o Islam, na sabnar a piyayag o Allāh so kaontrol go so kibgan (ko kabnar), na pagarapen ami a kabgan kami sa laoda paro a kapakasong o manga akila ami ko Ameril Mu'minin a pephanonen iran a kiyalalim ami, ka oba aden a bagian ami a kabnar na makowami sekaniyan, ka mata-an a giyanan na kinanglan ami, na inidinan iyan siran, na gowani a katokawan o *Omar* a kiyalalim iran na mizorat ko *Solaiman* sa aya oni niyan:

"Mata-an a so manga taw sa Samarqand na sabnar a piphanon iran so kalalim a minisogat kiran, go so minipanalimbot kiran a pho-on ki *Qutaibah* taman sa piyaka-awa iyan siran ko darpa iran, na amay ka miyoma reka a sorataken aya, na pakindarpae ka kiran ko Kali, sa ilaya niyan so betad iran, na amay ka ikokom iyan kiran so kabnar iran, na paka-awa-angka so manga Arab ko manga kampo iran, go pakakasoy angka siran ko andang a betad iran, ko ona-an pen oda kiran kapakaoma e *Qutaibah*, na sabnar a ininggolalanan o wali so sogo-an o Khalifa, sa kiyokom o kali ko manga taw sa "Safad" sa kapaka-awa o manga sondaro o Islam pho-on ko darpa iran, ka kagiya miyakasoled siranon sa kena oba mapiya a okit a di kha-ayonan o Islam, na si-i ko oriyan angkanan, na miyapakay ko *Qutaibah* a kapaki mbarengkasa iyan kiran (sa pasad) sa marayag, go khidolonian kiran so manga sharat o Islam, na khabaloi sekaniyan a kaphasada a bago odi na kapakataban a phenggolalanan sa bager.

Na pitharo o manga taw sa "Safad" go miyatharo pen a manga taw sa "Assind": kena ka khasoat kami ko nganin a miyaolaola na di ami kabaya so kathidawa, kagiya so manga mamponay kiran sa pamikiran na pitharo iran, a sabnar a mini za-og tano a giyangkanan a pagtaw (ma-ana so manga Arab), go mini pagingda tano siran, go mini zariga tano siran, na amay ka mendod tano ko kathidawa na ditano katawan o antaonon e khibagian ko kaphakataban.

Lagidoto a kha-aloi tano a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a ini patorai niyan so ka-orowa sa kawiyagan ko manga taw sa Makka gowani a maphelano niyan a kanggobata kiran, na minsan pen mata-an a sekaniyan na miyaona kiranden so kiya paka-ongosi ranon go so pagtaw niyan, inonta na mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na gowani a misampay ron so pamangni sa tabang sa gi-i makatharo sa mata-an a sekaniyan na miyapaka phagongos iyan so manga pagtaw go miyabono iyan so manga mama, na inisogo

iyang kabarengkasa ko ka-o-orowa kiran, go pipharo niyan a kisoled kiran sa maga-an o pang'nengken.

Na aya moripori na mata-an a aya lebi a kiyasampayan sa linding a miyatanto a bagian o manga sibilyan si-i ko manga thotholan ko langowan a manga kathidawa, na giyoto so kalinding a tiyangked sekaniyan o Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) ko manga taw sa Makkah sa kalangolangowan iran gowani a matarotopon a kiyatabana niyanon, na si-i ko oras a pakasasalagda-an iran langon so kazaop, na aya baden a pitharo iyan kiran: "na da a mapetharo aken rekano a rowar ko pitharo o pagariko a Yusop ('Alaihissalam) a "Da a pangsi niyo sa alonganai (pangninta a) napiyan kano o Allāh, lalakaw kanoden ka mangamaradika kano", sa mithakna a giyangkanaan a mala-a kapakataban sa da-a tomiyoga a rogo na go da-a a miyabinasa, go da-a miyathaoripen a isabo, odi na miyakalaboso a babay odi na manga moriyataw.

Na ped pen a bontal a kaphelindinga ko manga sibilyan na so di kakhapakay a ki-antapen ko kapakimbonoai san ko manga bandaran ko paka-asal, aya mata-an na so manga galbek ko kapakimbonoai na si-ipagantapen ko manga kota go so manga-ala a pikhota-an.

Na sabnar a miyata-ayon so kadaklan ko manga madhab sangkanaan, sa apiyapen aya betad o Shafi-iyah na aya ilayan niranon na amai ka so kapakimbonoai na si-i ko marani a darpa na da a ba ro-o phakaren ko manga Mujahiden sa kiantapen niran ko manga sandiyata ko kathidawa, apiya pen anan kiyasabapan sa kiyabono o madakel a ped ko miyaratiyaya a manga biyag a si-i sa tangan o rido-ay.⁽³⁸⁾

SO MANGA SANDIYATA A INISAPAR:

Na aya mambebetad o manga sandiyata a pephagosaren si-i ko masa a kai-Islamie na sekaniyan so manga bangkaw go manga pana go manga pedang go manga kelong, go so manga darpa a inandag a kalalayaman a iphembetho ron na "arradaat" manga pitik, go manjaniqaat manga ala a makasasayan sa pitik, go lagidanan so miyakilala go miyaosar so kakhalot sa manga kakar go so kaphelikopi ko rido-ay, bolabaw ko manga masa a mathai a kathidawa,

Go aya mambebetad o manga okit sa katogalin, na aya kalalayaman a sasana-an na so ka pagda sa koda go so langowan a binatang sa gilopa, go so manga kapal si-i sa kalodan, go ped sangkanaan na aya maolaola o manga sondaro na g-i makambabid so manga sondaro a phelalag go so manga pakokoda, go so manga pakakalodan.

Sa lagid o betad o manga Arab na gi-i siran makimbonoai sa okit a kanggalazoga, (ka abanti go ka atras) a sekaniyan na mararangkom iyan so kapephagonoti ko pelano a pisoson ko kagarobat, go kapagendod, a makasasayan sa kapakithidawa a guerilla sangkae a masa, na giyae na lebi a mailot ko kalikop go makalilibri ko kataban.

Na oriyen o Islam na inotan so sorong a kakamang sa bontal a kaza-ap sa pephagatoren so manga sondaro sa manga sa-ap a matitines, aya pitharo o Allāh:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُيُوتٌ مَّرْصُومٌ﴾ (الصَّف: ٤)

[Mata-an! a so Allāh na pekhbabaya-an Iyan so gi-i siran makimbonoay si-i ko lalan Rkaniyan a zisinnay; miyakaibarat siran ko kambalay a piyakandedeketa] (Surah as-Saff:4)" na miyozor so manga sandiyata ko oriyen angkanaan, go miyakambarambarang so manga kelasi niyan, na sabap ro-o na miyabaloy so manga sondaro a gi-isiran ndiyator sa pimbarang a manga okitokit.

Na si-i ko khiparada-an sangkae a manga sandiyata na khapayag rekitano a mata-an aya a manga sandiyata a inandang, a da-a phalagoyan sa kapkhaosariyan si-i ko manga kathidawa

Na po-on sankanaan na sabnar a pimbanog o kadaklan ko manga Fuqaha so pizosonan a miya bago kiran a manga sandiyata a dikatawan ko miyaona a masa, a lagid o manga pana a dodotiyen, go so pitik a mala, go maito a pitik, go so kalbad sa apoy san ko rido-ay.

Pimbanog o isa a mala e kenal ko Malikie a si Khalil ko makempet a kitab iyan a miyakilala makapantag ko kanjihad a mata-an a sekaniyan na daniyan pakaya so kaosara ko manga sandiyata a so kha-aden niyan ko gi-i makithidawa so manga morala a phakasobra ko nganin a khapakai a aden a matago iyan ko rido-ay niyan a kamapiya-an, na pimbanog iyan so kaosara ko manga pana a dodotiyen, ma-ana so kisombon ko pana ko doti, oriyaniyan na ipana iyan ko rido-ay ko oriyenoto, na so lagidanan a galbek na di maka-a-ayon ko manga ndaowan a kai-Islami a so isasapar iyan so kapanobra ko kapamono.

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَيْهِ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا﴾ (الإسراء: ٣٣)

[Na sa taw a mabono a pimbaba-an, na sabnar a singgayan Ami so wali ron sa kapa-ar: Na di plawan ko kakitas; Mata-an ! a sekaniyan na miyabaloy a tatabangan] (Surah al-Israh: 33)

Lagidoto a piyangedeg o manga Fuqaha so mas-ala ko katotonga ko rido-ay, na aya betad o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na pekhababaya-aniyan a kapezala-a ko miyanobra sa kiyaridoa ko Islam, go miyamoto sa manga Muslim a da-a manga sala iran, go inisogo iyan ko saba-ad ko manga sondaro niyan a giyangakanan, ogaid na sekaniyan na inisapariyan kiran bo – ko ona-an o dairan kaganat ko kazong iran ko kapakiphembonoi, go inaloy niyan kiran a mata-an aya a da a phaniksa sa apoy a rowar ko Khirek apoy.

Ogaid na so pitik a mala (a papanglo-an sa apoy) na sabap ko pekhaonga niyan a kapephakatotong go kapakabinasa, na piyakigenek o kadaklan ko manga Fuqaha so kaphagosara-on, sa ayabo a kiyapakaya iran non na si-i ko kamotowan ko kathidawa, go si-i ko betad a dikhaparo so katabana ko rido-ay inontabo o misabapon.⁽³⁹⁾

Na initakes sangkanan, na khapakai rekitano so katharoa sa dikahapakay o langowan a pizosonan a manga sandiyata a so makararankom sa kapamaba go so kapanobra a so inisapar siran a dowā o Shari’ah, bolabaw so manga sandiyata a phakatotong ka lagid o manga bomba go manga rakit go so salakaw ron sa giyangkae a manga sosonan.

SO KIPHENDOLONA-AN KO RIDO-AY KO THEMOWAN A GI-IMBONO-AYAN:

Aya kinilapiyaten o manga Fuqaha ko manga Muslim ko nganin a mapapatot ko manga sondaro a phenggolaola-an niran sa kaphembono iran ko rido-ay go so nganin a di mapapatot na minggolalan sa timbel a katharo a sekaniyan so di kaphamaba, a sekaniyan na maka pemama-ana sa mata-anaya a da a sabap a pephakapakai ko kathidawa ko ilayanon o Islam apiya antona-aden e miyambetad inonta si-i ko manga tamana o manga okit a so piyapakay sekaniyan (o Islam), a sekaniyan na dalil a masagogod a ditharima sa kazambi-iron, kagiya aden a matatago-on a kiyapanothola sa dikapekhababayae o Allāh ko kapamaba, na so kapanothol na diyon phaka soled so kabaroba.⁽⁴⁰⁾

NA ALOIN TANO SAYA SO SABA-AD KO GI-I KINGGOLALANEN SA GIYANGKAE A TINDEG:

- 1- Ped ko dimiphanalipenda-an ko manga onayan o bitikan a kai-islamie sa di kaphamaba na mata-an oto a dikhapakay so ki-antapen ko manga galbek a kapakimbono-ay inonta si-i ko miyabaloy a ped ko manga rido-ay a da a nggagaga-anon, pitharo o Allāh sangkanan:

﴿ فَإِنْ أَعْتَزَلْتُمْ فَلَهُ يُقْتَلُوكُمْ وَالْقَوْلُ إِلَيْكُمْ السَّامِعُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لِكُرْهِهِمْ سَبِيلًا ﴾ النساء: ٩٠

[Na o awata kano iran a di siran rekano makimbonoay, go idolon iran rekano so kalilintad, na da a inisenggay rekano o Allāh a okit kiran (ko kapakimbonoay)] (Surah an-Nisah:90)

Na samaoto na si-i ko masa a kasangkop o rido-ay odi na inikapos sa bager, na paliyogat so kitareg o manga galbek a kathidawa, na aya mitotoro a giyangkae a ayat a sesela-an go so salakaw ron, sa lagid a giyangkoto a pezapar ko kapamaba, na so kisasapar o kaphangimataya ko manga angel, ogaid na so kadaklan ko manga Fuqaha na piyakairan oto, sa aya tabiyaon na so kaphenggarobata ko manga kontra - a so miyapakay ron so kaphagimataya ko manga angel, sa ditano katawan i ongangen sa kiyapaka zenggaya ko let o dowā a sosonan sa sanggila o manga Fuqaha, na sa kadakel o nganin a kiyapharoparoa tanoron sa kaphembatiya-a ko manga thotolan ko miyanga o-ona, na da a miyato-on tano oba mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na sabnar a aden a inimatay niyan a ma-a-angel, go da-a batano miyato-on a mbabatang si-i ko kitab go sunna a mapapakai san, kagiya maototo na aya ilayan tano na so di anan kapapakay, sa kapaka phapasod iyan ko onayan a bitikan a dayamang, a miyapakarayag tano sekaniyan, kagiya mata-an a so kaimataya ko ma-a-angel na kapamaba, a giyanan so isasapar o Allāh.

Go miyakedeg a thothol makapantag ko “Salahoddin” a mata-an a sekaniyanden i pephamolong ko pephangasasakit go so miyanga-a-angel ko manga rido-ay niyan, a giyanan ko ilayan tanoron na mapiya a parangay a maka-a-ayon ko manga ndaowan o Islam.

- 2- Lagidanan a ini tapa-os ko manga Muslim so kapkhowa radawan ko miyangabobono sabap ko katharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) “dikano phendonsiyan go dikano phendorat (sa pasad), go dikano pheradawan” sa lagidanan a inisapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kabinasa-a ko badan, go so kakowa-a-on a radawan a kabibinatangi” sa pitharo iyan: “igira a miyakimbonoi so isa rekano na pananggila-i niyan so paras) go pitharo iyan pen:

”إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ فِي كُلِّ شَيْءٍ ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ”

“Mata-an a so Allāh na ini paliyogat iyan so kaphiyapiya ko langowan taman, na igira a miyono kano na phiyapiyae niyo so okit a kabono, go igira a somiyombali kano na phiyapiyae niyo so okit a kasombali”.

Lagidanan a dapakaya o Islam so ka-awidi ko manga olo ko manga datu, sabap san na gowani a owiten so olo o Batrik ko Abu Bakr na inikharata a ginawa niyan oto, si-i ko ped a thothol na pitharo iyan a : (لَقَدْ بَعَيْنَا) sabensabnar a miyaka

pemalawani kano, go pizoratan niyan so manga gomagalbek iyan sa pitharo iyan: “Diniyo raken phakawitn so olo, ogaid na khasana-anko so sorat go thotol, ka so kapotol sa olo na kapradawan”.

3- Na go ped pen sa giyangkae a manga tindeg na mata-an a khato-on tano so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a isosogo iyan ko manga sahaba niyan so kilbengen ko manga bangkay, go di pagawa-an oba makakayar pantag sa kaphrataron, aya katharo iyan: “Igira a miyono kano na phiyapiyae niyo so okit a kabono) go ini sogo iyan so kilbengen ko manga bangkay o miyamatai ko kiya thidawa sa Badr a paganay a kiyapakithidawa iyan ko manga Musrik, ka anoto kaonoti ko pekhaori (a masa).

4- Lagidanan a ini tapa-os so kabonoa ko manga rido-ay sa nggolalan sa kapagongos odi na kawaw, taman sa apiya aya betad o manga ridoai na gi-iran anan nggolaola-an, ka sabnar a miyatago sa tangan o *Salahoddin al Ayobie* so bilangan a madakel ko manga biyag ko kinimbalinganen iyan sa Baital Maqdis sa miyaka rayag rekaniyan a mata-an a diniyan den khagaga so kapaka-kana kiran, na da a pinggolaola niyan a rowar sa biyoka-an niyan siran, a sambu o kapamatairan a ongos, na minsan pen giyoto na sabensabnar a pithimotimoan iran sekaniyan go miyakimbonoai siranon ko oriyon o kiyabokae niyan kiran, na kena oba miyaka zendit so *Salahoddin* kagiya mata-an a sekaniyan na ikasosoat iyan a mapamono iyan siran sa themowan a disa ba niyan siran mapamono sa kawaw go ongos, kagiyamata-an a so Nabie (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na ini sapariyanoto.

Na sabnar a miya-aden so kiyapaka ndayaga-a ko let a giyangkae a galbek, go so galbek a ininggolalan o isa ko manga komandar a Franks a siran so gi-i makithidawa ko *Salahoddin* a aya ipthalo ron na si – Richard Qalbol Asad- “poso a arimaw” a kiyapaka ndayaga ko let o galbek a kabibinatangi go so galbek a tindos a mapiya, na antona-a i pinggalbek e Richard? Sabesabnar a inibegay niyan a kapasadan ko telonggibo (3000) a manga Muslim sa diniyan kiran kaphamonoa amay ka thapapai siranon, na gowani a maka thapapai siranon na piyamoto iyan siran langon, na sabnar a miya ilai o *Salahoddin* so mawatan a mbida-an o kapamimikiran o mama a kiya idokadowan go so manga pangapdi iyan, na go so kapamimikiran o mama a kabibinatangi go so manga baya iyan a ginawa.

5- Lagidanan a ini tapa-os o islam so kandorant (sa pasad) ko manga kathidawa, na si-I, na mata-an a so kapakapezenggaya-a ko kapagalibai go so kapangakal a katotokawan si-i ko bitikan a langkap sa doniyan a kamamanosiyae na aden a khato-on tano san a paka-sal si-i ko manga tindeg a kai-Islamie, ka

so kapangakal sa giyangkae a kasasabotaon na di khapakai, na so peman so kapagalibai sa pantag sa katabana ko ridoai na sekaniyan na khapakai.

Na si-i sa giyangkakanan na aya katharo e Imam Annawawi na: mata-an a so manga Ulama na miyata-ayon siran sa kapapakay o kapagalibai ko manga kapir si-i ko kathidawa si-iko oman anan maparo, inonta oba adena khabaloi ro-o a kakhasopaka ko kapasadan go so kasarigan ka samaoto na dikhapakay, go so Qur-an na marayag sangkanan:

﴿إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بِيَدِكُمْ وَيَتَّخِذُونَ﴾ الأفعال: ٧٢

[Inonta a aya iran khasogat so pagtaw a aden a pasad iyo ago siran] (Surah al-Anfal: 72)

﴿إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَقْضُوا الْآيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا﴾ النحل: ٩١

[Go di niyo mbarengkasa so manga sapa ko oriyon o kiyatanto niyan; a sabnar a biyaloy niyo so Allāh a saksi rekano] (Surah an-Nahl:91)

Giyotowi sabap a piyaloyogatan o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so Noaim bin Mas’oud sa kiyatikhodi ron o manga rido-ay, ka aya betad iyan na Muslim a bago (miyagislam) a miyagaga niyan a mapamola niyan so kazasangka ko ndolonan o Quraisihh go so bani Quraidha, a pedoto ko nganin a miyaka-aden sa kiyapakaperaradiyan sa kiyapakataban o manga Muslim ko kiya thidawa.⁽⁴¹⁾

6- Lagidanan a inisapar o Islam so kapolang (sa manga taw) a samarba, a katharo-on o Allāh sobhanaho wata-alla:

﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ يَمْشِيهَا﴾ يونس: ٢٧

[Go aden a bagian o siran a minggalbek ko manga rarata a balas a marata] (Surah Yunos: 72)

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ فاطر: ١٨

[Na di kha-awidan o ma-awid so dosa o ped iyan] (Surah Fاطر: 18)

7- Go aya moripori na dikhapakay ko sondaro a Muslim so kapaminasa ko (liyawaw o) lopa sa nggolalan sa kanggegeba odi na kapamata sa manga kayo odi na kasombali sa binatang, ka onot ko katharo o Allāho ta-alah:

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ الاعراف: ٥٦

[Go di kano phaminasa ko lopa ko oriyon o kiyatanor iyan] (Surah al-A’raaf:56)

Apiya pen piyakay o manga Fuqaha so kapakaliyo ko tindeg si-i ko saba-ad a manga betad, kagiya piyakairan so kabonoa ko manga aso, go so phakamorala a ped ko manga binatang, go piyakairan pen so kasombalia ko manga binatang igira miya baloi a kinanglan so kakana- on.

Na giyae na miya-aloy so marayag a lapiyat ko wasiyat o Abi Bakr ko Yazid bin Mu'awiya. Lagidoto a miyapanothol a pho-on ko ibn Masoud a mata-an a sekaniyan na pitharo iyan: (miyakaoma ko Ali so wata i pagari niyan a pho-on ko kathidawa a kiyapangpedan niyan, na pitahro iyanon: a masiken a miyanotongka sa perperan, na pitharo iyan a: oway. Pitharo o (Ali) a: masiken a miyanotong ka sa asinda, pitharo iyan a: oway, pitharo iyan a masiken a miyakabono ka sa wata, pitharo iyan a: oway, pitharo iyan –Ali- a mbaloi so kiyapakithidawa-aka a maka-a-angkos” ...

Lagidanan a ini sapar o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kapowaga ko tama-ing, kagiya mata-anoto a kapaminasa na makasosoled ko kapakalalangkap o katharo o Allāh:

﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة: ٢٠٥

[Na igira a miyakatalikhod, na lomalakaw ko lopa ka maminasa on, go perarata-an iyan so manga per go so manga wata a pangangayamen. Na so Allāh na di Niyan khababaya-an so kapaminasa] (Surah al-Baqarah: 205)

MANGA KILID O KITAB

- 1- Mbalingan ingka so manggogonanao a giyaya ko phimbasa (Mustalah): i Ali Sadiq Abu Haif , so bitikan a langkap sa doniya , a ini dakat ko 1975 lekatanan a 284 , Salah A'mer, pangitaban ko bitikan a langkap sa doniya, a ini dakat ko 1981 lekatanan a 36 go so oriyen iyan.

Aya mata-an na so Paganay a Seminar sa Egypt, makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosyae a so minilemba sa Cairo a kiyapagogopa-an o **Egyptian Society International Law**, go giya **International Committee of the Red Cross (ICRC)**, na tanto niyan a inipagipontante sa mala so kasaboti sangkae a phimbasa, aya kha-aloi tanoron na so saba-ad ko inipamanorat a miyapagosay sa giyangkae a inosar a basa. Salah A'mer, pamkasan, ko kaphakisaboti ko bitikan a langkap sa doniya a kamamnosiyae a Lekatanan a 16, Muhammad Tala'at al Ghunaimi, dayamang a pateng ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae a kai-islamie, Lekatanan a 17.

Na sabnar a piyakazenggaya a Sheikh oto so pageletan o dow a phimbasa ko bitikan a langkap a kamamanosiyae, go so bitikan si-i ko manosiya, sa aya ma-ana o bitikan a kamamanosiyae na sekaniyan so bitikan a isesekel iyan so manga kabnar o manosiya ko masa a kathidawa go si-i ko masa a simoket a kiyaosaran sa sandiyata, sopman so bitikan ko manosiya na sekaniyan so bitikan a pthanoren iyan so manga kabnar o manosiya ko masa kalilintad.

Go so (Dean) a si Sayyed Hashim, Bitikan a kamamanosiyae go so manga bager a kasandiyata-an, Lekatanan a 56, Yahya Asshaymie, So sandiyata go so manga sorong ko kambonoai si-i ko bitikan a langkap sa doniya, Lekatanan a 107.

Go so basa Ininglis Veuthy: pamkasan o kitaban a bitikan a langkap ko kamamnosiyae sa doniya (introduction to international Humanitarian law) Lekatanann.12 M na sabnar a siyana -an ami san ko kiyasabota ko sapak iyan sa taman a kala iyan.

Si-i ko kamamasa iron na aya madadalem sa giya a phimbasa a bago a so ma-aden si-iko bitikan o kathidawa sa madakel, ka amay ka aya hadap ko kapagosara on, ko dalil a di mipendarainon ko pasodan o kamamanosiyae, a biyaloy niyan a po-onan a giyangkaya a bitikan ko makapantag san, go si-i ko makapantag ko salakao ron, ko diron katinesa ko kandolona a kamamnosiyae ko betad a kathidawa si-i ko ma-ana niyan a andang- ko di-ikapaka thomlanga o manga parinta- na mata-an a ini dayon iyan ko langoawan a pisonan o ropa-an a gi-i kapakathomlanga o sandiyata taman sa opama a ya maolaola niyan na kena o ba ropa-an a langkapa a kaphagingd.

Mbalinganingka so pizagintasan iyan sa kininggolalanan ko manga pasodan a ped ko bitikan o kathidawa ,ko ini dapetaren on o panonorat tano, ko manga onayan o ndolona-an o manga ingd si-i ko bitikan sa doniya, gosi-i ko bitikan o Shari'ah islamia, Salam International Lebrary 1981 Lekatanann 720 go so oriyen iyan.

- (2) khasabotan so kapherang sa basa a mata-an a so kaosara ko panagontaman go so bager, a ma-ana so kaosara ko panagontaman go gaga ko kapaki thidawa sa lalan ko Allāh (sw) sa ginawa go tamok go katharo odi na so salakao san Al bada-ie Gintas7 lekatanann 87. Go so manga thotol ko miyanga o oana a seka niyan so okit go ongaya a ma-aped on, so kaperang ko gi-i kambaratmo-wa-an pho-on ko kiyapagokit okit o Nabie (Sallallāhu ‘alaihi wasallam). mbalingan ingka so Nihayato Muhtaj ko Sharh al Minhaj *Sahmsoddin Shihabuddin al-Ramli* Gintas 8 Lekatanann 41.

- Khabaya-an tano so ka inengka-an tano ko mas'alah a kinanglan, a sekaniyan a mata-an a so Shari'ah islamia na inaden iyan so kathidawa ko manga murtag -miyawako islam- go so -Khawarij- lominiyo san ko imam go so manga tolisan ko karangkom iyan sa kasiyapa kiran sa mapiya a kasiyap, ko manga panggaga ko kathidawa a maka a ayon ko mala a kaphagparinta.
- (3) Fred Recks D. Mulina a bitikan o kathidawa go manga pamendeg a sandiyata, sa Ma'had Henry Dunant, Geneva. Ika pat a kinitomboknon 1984, Lekatanann 5.
- (4) Mbalingan ingka so Fred man, kiya ozor o bitikan a langkap sa doniya, a ini togalin, a Darul Afaq al Jadeed, Beirut Lekatanann 195, go Mbalingan ingka so sorat tano, al Wasit fi al Qanon Addaoly Gintası Attaba'a 1975 Lekatananon 12.
- (5) Mbalingan ingka so H. Sultana. La Conception du Droit International Humanitaire, R. Egyptienne D,I Vol 34. Lekatanann 12.
- (6) Si-i ko kiyatangkda tano ko kenalan ko manga kabenar o manosiya si-i ko Islam san ko manga ala a lompokan a ped a pasodan tano ko miya aloy tano, *Mulif Fathi Othman* sangkanan a ingaran a Mualif Muhsin Qandel a Iningaranan (*Nadhariyatul al Hareb fil Qur-an 1981 Zur Yosop*) Printing, Mohamma Husain Haikal, Islamic Governace, Dar al Ma-arif, Mohammad Assadiq Afifiy, Al Mujtama Al Islamie wal Alaqaat Addaoliya , Maktabat Al khanjie 1980.
- (7) Al-Baqarahh, 216
- (8) Al-Baqarahh 193
- (9) Al Hajj, 40
- (10) An-Nahl, 125 go A-al-E-Imran 159
- (11) Mugnie Al muhtaj Gintas 4 a lekatanann 310, go mbalingan ingka so ki Mohammad Asadiq Afifiy, Al Mujtama Al Islamie wal Alaqaat Addaoliya, Maktaba al Khanjie Lekatanann a 150.
- (12) Al-Ustadz Wahbah Az-Zuhaily si-i ko kitab iyan a "Atha-ar Al-Harb Fi-i Al-Fiqh Al-Islamie, Darul Pikr, Beirut 1965 lkatanan 90.
- (13) khato-on tano angkaya a hadap a marayag si-i ko manga Ulama ko manga Muslim sangakanan a banding on i Al kamal bin Al Hamam "a aya paka sosongowan ko kathidawa na so kitapelek o marata ko doniya" Assarh Al radawiy: lekatanann 302.
- (14) Kamel Slama Addaqis, Al Alaqa Adaoliya fi Al islam ala dhao Al ijaz Al bayanie fi sorat Atawba, Daru; Assarq 1974, lekatanann 640-641.
- (15) ndodingka so Ibn Qayem Al Jaoziya ko kitab iyan a "Za-adu Al Ma-'aad" Lekatanan 80.
- (16) Al 'Ankabot, 18
- (17) Al Gashiya, 21-22.
- (18) Al-Baqarah, 256
- (19) Yonos, 99
- Go Pitharo i Subhi Mahmasanie sangkaya a ma-ana "ko katimbel iyan sa pakarayagen tano sankaya a manga batangan a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu 'alaihi wasallam) na ini tayakop iyan so kipanampay o Risala niyan go so tapa-os iyan go manga thotol a mapiya go kapamaka tadem a kena oba kakhapa-ar go kena oba kapangel, ka kapharatiyaya sangkaya a Resala na si-i den matitimo ko kaphamili o taw ko khasanang iron, kena obakaprano ranon, odi na ma-ana o paratiya-a kasa-ogan sa kapangarasi go kapanagel, ka langon angkanan ko kaphagitonga ko manga taw na si-i kindod ko Allāhota-ala, a so thimo-on iyan siran ko darepa ko mauri a alongan, a paka pezisibaya-an siran, oriyon iyan na ithonay kiran so balas odi na sikesa san ko pinggalbek iran, mbalingan ingka so inisorat iyan a bitikan go manga ndolonan sa doniya si-i ko Islam, go so pasodan a miya ona a lekatanann 67, go ped sangakanan a pamikiran, Hamid Sultan, manga Hokoman o bitikan a langkap sa doniya si-i ko Shari'ah Islamia, Cairo 1975 a lekatanann 3. Mohammad Abu Zahra, Pamikiran ko kathidawa ko islam, go so Egyptian magazine ko bitikan a langkap sa doniya Cairo 1965 a lekatanann a 231 Mohammad Abdullah Dar zad, bitikan a langkap sa doniya go so Islam, Egyptian Magazin ko bitikan a langkap sa doniyan 1949, lkatanan 151."
- (20) Al-Baqarah, 183, 194.
- (21) Al Hajj, 39, 49.
- (22) Al-Ma'idah, 20
- (23) An-Nisa, 75.

- (24) Al-Anfal 72.
- (25) Mbalingan ingka so maulad a gintasan sangkanan a ini sorat tano ko manga onayan o ndolonan o manga parinta, ko pasodan a miya ona a lekatan a 733 go so oriyen iyan.
- (26) Piloba i Shiek Abu Zahra, Al Ishara Ilayhi lekatanann 299.
- (27) Go pitharo kababantogan a si shiek Abu Zahra si-i sangkaya a ma-ana “dika phamono inonta na si-i ko maidan a gi-i thidawa-an a sekaniyan den na gi-i nggalebk sa kambonoai odi na nggolalan sa plano iyan, saden sa kena-o ba di-i pakimbono-ay na dikhabono, mbalingan ingka so pangnalan iyan si-iko ndolonan o manga parinta sa doniyan si-i ko islam, 1964 a lekatanann 296”
- (28) Paliyogat so kaosaya sangkaya a hokoman a makzasalingganata ko dayamang onayan, ko dikhapakay a kabono-a ko kena oba di-i pamono, giyanan i amay kapinggolaola o manga mama ko agama, so ogop iran ko kathidawa odi kiyasenditan - lalagid o pinggolaola o sabagi ko manga mama o agama sa Ro-om si-i ko masa o gi-i kathidawa o manga muslim sa sham-ka mata-an a siran na gi-i siran makithidawa, sa mini itong siran sa ped ko gi-i makithidawa sa masa oto. (2) Mohammed Abu Zahra pamikiran ko kathidawa ko islam Gintas.2 1961. lekatanann.45
- (29) Al Hajj 40
- (30) Subhi Mahmashani, bitikan go ndolonan sa doniya si-i ko Islam, Darul Ilm lilmalayeen Beirut 1972 lekatanan 240
- (31) Al Mabsouth lisarhansie Cairo 1324h Gintas 10 lekatanan 69
- (32) Naylol Authar e Shaokanie, sharh muntaqa Al Akbar, 1255h al matba-at Al othmaniya Egypt.
- (33) Subhi Mahmashani, dayamang a pamikiran Lil Moujibat wal Oqoud fi shar'h Al islamie, Beirut ikadowa a tombok, 1972 Gintas2 lekatan 88, a piyanothol a miyaka thitayab ko ibn Omar a pitharo iyan a ini odok o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko gawi-i a Ahad, a Saken na wata ako a sapolo a go pat ragon a idad akn, na di khapakay.
- (34) Pitharo o Allāh *لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ* *Da' ko bota i dosa, go da' ko lepo i dosa, go da' ko pekhasakit i dosa (ko da iran kawnot sa thmoan17 Al-Fath”*
- (35) so knalan iyan a miya ona ko ndolonan sa doniya si-i ko Islam , lekatan 296.
- (36) Assayer Al kabir li shaibanie ma-a Sharh assar hasie, Haidar Abad 1335h Gintas1 lekatan 33.
- (37) Mbalingan ingka so ini dakat o misorat, so manga onayan o ndolonan sa doniya si-i ko bitikan a langkap sa doniyan go so Shari'ah islamiya a pasodan a miya ona Lekatan 734.
- (38) khato-on tano so pizagintasan angkaya a manga onayan ko kadakelan ko manga kasanguan o manga kitab o manga ala e kenal a so miya aloy tano sa miya ona, khato-on ko manga bago a pangnalan a miya bitiyara ko kadakelan on, a maloy tanoron, : majeed Khodri, so kathidawa a marinao ko Shari'ah, Addar Al Mutahida linasr Beirut 1973 lekatan 130 go so oriyen iya.
- Subhi mahmasanie, so bitikan go ndolonan sa doniya si-i ko islam, pasodan a miya ona, a lekatananon 208 Mahmod Shaltot, Al islam aqida wa Shari'ah, attaba'tu assaniya lkatanan 451 go so oriyen iyan, Najeeb Al amnazie, assar;a addauli fi Al islam, Dimasq 1938 lkatanan 80 go so oriyen iyan.
- (39) Mbalingan ingka so Al ikdil fi Muktashar Khalil li Mohammad Al Amer, Cairo 1224h lkatan 102 kitab Al kaperang.
- (40) Shiekh Said Sabiq, Fiqho Sunna Gintas 2 Lekatan 614, Mohamma Afifi, Al mujtama Al Islamie wa Alaqt Addaoliya a pasodan a miya ona lekatan 147.
- (41) Mbalingan ingka so pangnalan a tindos a so riniparado Dr. Mohammad Tala-at Al Ganimie ko paganay a simeinar ko bitikan a langkap sa doniya ko kamamanosiyae a aya iningaranan iyan Nadrah Ammah ko bitikan a langkap sa doniya a kamamnosiyae a ka i islamie lekatan 38 go so oriyen iyan, sa ilayanka so manga katharo ikatlo si-i sa giyangkae a gropo.

SO KALINDINGA KO PIYANGABIBINASA-AN KO KATHIDAWA SI-I KO SHARI'AH ISLAMIYYAH GO SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE

Research (piyangadian) a inipalad si-i sa International Islamic University – Islam
Abad

Professor Wahbeh Al-Zuhaili, PhD.
Membro ko Jurisprudence Councils
October 1st 2004

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Sa ingaran o Allāh a lebi a Masalinggagaw a lebi a Makalimo-on

So langowan o bantogan na rek o Allāh, go so sanang go kalilintad na mambagian o
manga Nabi a khizasakaon go si-i ko polimposan o manga Sogo, Oriyanian:

Na mata-an a giyangkae a kapapayag a kiya-aden o gi-i kandiyatora ko lipongan o
manga inged sa doniya sa kiyagetaw niyan si-i ko ikadowapolo gatos ragon gowani
ko thaongen so ompongan o manga nasiyon, na tiyawang o manga inged a Muslim
so ka pangpediranon, sa aya sabapiyan na mata-an a so kalilid sa giyangkae a manga
inged na aya betad iran na makaphapasiyonot ko hokoman a kapanalanginegd odi
na atoran a kapami-is.

Sopman so ompongan a United Nation a so miya-aden ko oriyon o ika dow a
mala a kiya pakanggira sa doniya na piyakayniyan so kiyambagibagia sa doniya
sa manga inged a khipakasisibay, san ko tindeg a kaplagiligid si-iko kapakandato
ko dolonndolonan o kadandan o manga mimbero ron, sa lagid o kambabatang
o paganay a paragraph ko article I-I ko kapasadan a giyangkae a ompongan, go
tiyamanan o paganay a article a paragraph a (4) a ped ko kapasadan so manga
antap a United Nation: a sekaniyan so kapalihara-a ko kalilintad go kar-renek o
piyagingdingdan, go so kapephakalonawa ko manga demdemtan a kanggiginawai
ko ndolonndolonan o manga pagtaw san ko onayan a kapphagadati ko tindeg a
so phembegay sa disision sa manga kabnar a ndatadatar si-i ko manga pagtaw a
pedon so kabnar ko self determination go so katanto o gi-ikapamagogopa a doniya
si-i ko kaphembolongi ko manga mas-alah ko kakhaoagan go kapphaginged go
kaphaparangayan go so kamamanosiyae, go so kapakamoayan o kapaga-adati ko
manga kabnar o manosiya go so onayan a manga kapakamaradika o manga
manosiya sa kalangolanganiran sa da-a kambidabida-an sa ba sabap ko ka-
atawi odi na so basa odi na so kapagagama go da-a kapakaphebida-a ko ndolonan o
manga mama go so manga babay.

Na si-i ko sironsingan a giyangkae a kapasadan na kinanglantano so kapephangnala
ko mitotoro o nganin a phembethowan sa bitikan a doniya si-iko Islam, aya ma-ana
na thotholan ko manga tindeg sa giyangkae a bitikan go so kapthamani ko manga
onayan o manga thompotompokan ko ndolonndolonan o manga Muslim na go so
salakaw kiran, a giyoto so saginda a giyangkae a phakatalingoma a mapapadalem ko
dowa-a manga pethontoten:

SO PAGANAY A PETHONTOTEN – SO MANGA THOMPOTOMPOKAN O MANGA INGED SI-IKO MASA A KALILINTAD

Na pekharangkom sekaniyan san ko nganin a phakatalingoma:

- So manga bitikan o gi-ikandiyator a Doniya si-iko atoran o Islam.
- So kakilala-a ko paratobowan o manga inged sa khiphapantagniyan ko manga
ped a manga inged.
- Pphanagompot so tindeg ko kalilintad go so kaphapagariya ko kamamanosiyae
go so gi-ikathatabanga o manga inged sa Doniya.

SO IKADOWA A PETHONTOTEN – SO MANGA THOMPOTOMPOKAN O MANGA INGED SI-IKO MASA A KATHIDAWA

Na mapapadalem sekaniyan si-iko nganin a phakatalingoma:

- So kababaloy o kathidawa a makhikhinanglan si-iko Shari'ah Islamiyyah.
- So manga sharat o kathidawa sa kakhapakayniyan.
- So phakasogo san ko kapakithidawa si-iko sabot a kai-islami.
- So rayagan ko paka-a-antapan ko kambagibagi a sabot a Doniya si-iko dow a
darpa odi na telo.

SO PAGANAY A PETHONTOTEN – SO MANGA THOMPOTOMPOKAN O MANGA INGED SI-IKO MASA A KALILINTAD

Ped sa dayamang a katawiron na mata-an a so panolon ko Islam si-iko paratiyaya go
Shari'ah go manga dadabiatan go manga paparangayan na aden a kababaloyniyan
a langkap sa Doniya, mazizingayoian a kapakadayamang o kapiya-aniyan
go kipayapat o manga tindegian sa koliling a Doniya, sa kena oba kamapiya-
an a kakhaoagan odi na barandiya odi na kazizibaya odi na kapanalanged
odi na kakhaoangaom, aya mata-an na pantag sa katanto o kapakaligtas go
kaphagontong go kamapiya-an go kapaginontolan go kathagompiya o manga
manosiya sa kalangowaniran sa giyangkae a Doniya go si-i sa Alongan a Mawri,
kagiya mata-an a so paratiyaya na mapapadalmon so khiphamayandegen san ko
kapphakalangkaon go kakhompabi-i ko tolalos a kai-isa-isa o Allāh a maporo
go mabager si-iko kapzimba-aon go kiyapangaden Niyan, sa da-a makaboringon

a phakaboring a ped sa kapanakoto odi na kapanganay (kathonontonong), na so kaparatiyaya ko Allāh a isa-isa sekaniyan, go so manga Malaikat Iyan, go so manga kitab Iyan a initoron ko manga sogo Iyan sa kalangolangoniyayan, go so alongan a mawri, go so kaphangokom, go so okoran na rek o Allāh a maporo ago mabager na giyanan e manga paka-asal a giyangkae a Agama.

Na da-a kapanegel si-iko Agama go dimiphami-is sa thitothitho so khiphanampain sa giyangkae a paratiyaya, aya mata-an na so kapakamaradika go kasosoat go so kazinabota go so kambegaya sa logar na onayan o galbek o manga pepnanolon ko Allāh a maporo.

Na so manga manosiya na si-iko kamamanosiyae go so kapaga-adati ko manga kabnar o manosiya go so kakokormata ko manga taw na melagilagid, na da-a kapaka lelbi o isakasagirompong odi na manosiya si-i ko pediyan inontabo ko kasanggila odi na galbek a mapiya.

Na so kapamagogopa na tindeg a gi-ithontoten ko ndolonndolonan o kadandan o manga manosiya, phitharo o Allāh si-i ko Qur-an Niyan:

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْبَرَ مَكْرٍ عِنْدَ اللَّهِ اتِّقَادُكُمْ إِنْ لَمْ يَأْتِكُمْ بِنَايُهُمُ اللَّهُ أَنْتُمْ كَالْحِجَارِ ۖ إِذَا تَدْرَسَتْ ۗ إِنَّ أَكْبَرَ مَكْرٍ عِنْدَ اللَّهِ اتِّقَادُكُمْ إِنْ لَمْ يَأْتِكُمْ بِنَايُهُمُ اللَّهُ أَنْتُمْ كَالْحِجَارِ ۖ إِذَا تَدْرَسَتْ ۗ﴾
الحجرات: ١٣

[Hay sekano a manga manosiya; mata-an a inaden Ami sekano a pho-on sa mama ago babay, go biyaloy Ami sekano a mbrarambarang a manga bangsa, go manga phithikaloksan ka angkano makakhikhilalae, mata-an a aya sasakawn rekano na saden sa lebi a masanggila rekano, mata-an a so Allāh na mataw a makakakaip]. [Surah Al-Hujrat: 13]

Go phitharopen o Allāh a miyasotisoti:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ...﴾ العنكبوت: ٢٥٦

[Da-a kapaegel ko Agama; ka sabnar a miniseng-gay so ontol si-iko ribat]. [Surah al-Baqarah: 256] na giyae so tindeg a kapakamaradika ko kapephagagama.

Na si-iko masa o gi-ikipanolonen ko Islam na khabaloy so tindeg go so tanda a sekaniyan so kapakang-galbeka ko pamikiran go so ongangen go so katanto o ontol, phitharo o Allāh a miyangmporoan:

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ آل عمران: ٦٤

[Tharo-angka (hay Mohammad); Hay manga taw a tiyoronan sa kitab na, songkano ko katharo a ndhatadatar tanoron a; da a pezo-asoaten tano a salakaw ko Allāh, go da a izakoto tanoron a maytobo; go dikhowa-a o saba-ad rekitano so saba-ad a manga katohanan a salaw ko Allāh. Na otalikhod siran na tharo-aniyo a; zaksiniyo a mata-an a sekami na mimbabayorantrang (kami ko Allāh)] (Surah al’Imran: 64), go ped pen a katharo o Allāh:

﴿وَلَا تَجِدُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بَالِيغِي حَسَنٍ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَىٰكُمْ وَالْهَمَّتْ وَالْمُهَيَّمْتُ وَجِدْتُ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ العنكبوت: ٤٦

[Na dikano pakippahwala ko tiyoronan sa kitab, inonta o so sekaniyan a lebi a mapiya, liyobo ko siran a manga salimbot a ped kiran, go phitharoiran a piyaratiyayami so initorin rekami go so initoron rekano (a kitab); go so thohanami go so thohaniyo na isa-isa, go sekami na ronkami mbabayorantang]. (Surah al-‘Ankabot: 46).

So tindeg ko kalilintad ago kathitikna na sekaniyan I maylot a tindeg a so dikhapakay ko apiya antona-a betad a ped ko manga mambebetad so kalpasawn inontabo si-io betad a kapephangarasi o manga salakaw, go so kapakalebi a o rido-ay ko kawsar sa goma-an, phitharo o Allāh a miyangmporoan:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَدْخُلُوا فِي السِّلَاحِ كَأَفَّةٍ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾
البقرة: ٢٠٨

[Hay sekano a miyamaratiyaya, na sold kano ko Islam (Agama kalilintad) sa kalangolangowanayan, go diniyo khedega so manga okit o Shaytan, ka mata-an a sekaniyan na bagianiyo a rido-ay a mapayag]. (Suah al-Baqarah: 208)

Naso Atoran o kapakikhoyampeta ko ndolonan o manga Muslim go so piyamanoronan sa kitab a manga Yaho-odi go manga Nasrani go so salakaw kiran na sekaniyan a giyangkae a bitikan a lebi a mapiya, go lebi a matatanor, go lebi a marayag si-i sa giyangkae a dow a manga ayat siran so kiyatharowan o Allāh:

﴿لَا يَهْدِيكُمْ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾
﴿إِنَّمَا يَهْدِيكُمْ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا مِنْ يَدَيْهِمْ عُزْلَةَ غِزْلٍ مُمْتَعٍ﴾
الزُّلُمُونَ ﴿١﴾ الممتحنة: ٨ - ٩

[Da rekano saparen o Allāh so (kapakiphoyamptaiyo) ko siran a dasiranrkano pakimbonoay sa pantag ko Agama, go dakanowiran bogawa ko manga ingediyo a kapphiyapiya-ainiyo kiran, go so khiphaginontolanen niyo kiran. Ayabo a inisaparrekano o Allāh so (kapakiphoyamptaiyo kiran) na so siran a makiphidawasiran rekano ko Agama, go piyakaliyokanowiran ko manga ingediyo, go piyayagiran so kiyapakaliyowairan rekano a kapakithabangaiyokiran, go saden sa makithabanga

rekano kiran na siran e manga Salimbot]. (Surah al-Momtahinah: 8-9)

Na inirokot o manga Muslim so manga diyandi-iran a malendo sa giyangkae a bitikan ipho-onden ko masa o kananabi-i, na miyabaloy a panolon o Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) go so manga bolayokaiyan, go so manga miyonoton na sekaniyan so gakot o isa-isa a insana si-iko kapakapphanompangawn ko manga diyondiyongan, go manga dato, go so manga nakoda sa kolilinga Doniya sa kati-i so kambabataniyan:

“Bayorantangka ka makaligtaska, na odi na miyapatot reka so dosa o manga malawani⁽¹⁾.

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾ آل عمران: ٦٤

[Na Tharo-angka (hay Mohammad); Hay manga taw a tiyoronan sa kitab na, songkano ko katharo a ndhatadatar tanoron a; Da a pezo-aso-aten tano a salakaw ko Allāh, go da a izakoto tanoron a maitobo; go dikhowa-a o saba-ad rekitano so saba-ad a manga katoanan a salaw ko Allāh].(Surah al'Imran: 64)

Na miyabaloy so manga Muslim si-iko phimbarang a kiyapakithithidawairan, a melagid si-iko manga Arab go so salakawkiran, a siran epephamaba-an, gomiyabaloy so kapphagapas o manga Muslim si-iko kapakimbonoay a linding sa kibabatog go saop ko kapapemalawani, go si-iko kapephakabekna ko kapakadayamang o pandi o kamaradika ko ndolonndolonan o kadandan o manga phimbarang a bangsa go manga pagtaw sa kapakao-ona-a ko kaplagilagid, go so thitho a kapamakalangkap sa da-a saninsaningiyan a sekaniyan so kapakithawripen go kapangalimbaba-an ko Allāh a isa-isa, sa da-a raradon o kapao-ombaw o kadato a lalong, go nakoda a salimbot, odi na olowan a tangarasi.

Na so kanggobirno a Islam na sekaniyan e atoran a isa-isa a so miyakatindog sa aya onayaniyan na so kamamaradika o phithang-gisa-an, go so kamaradika o kapphaginged pho-on ko misasambelay (a kapakaphapa-ar go kapakaphasiyonot) a so miyabaloy a sekaniyan so mipapayapat a makasasambalay si-iko kapphaginged o manosiya, na sabnar a inisambion o Islam so kawntol, go kapmomosawera, go so kaplagilagid, go so kapangalimo, go so kapakamaradika, go so kaphapagariya a giyan e lebi a soti a manga onayan a panolon o Islam si-iko gi-ikanggiragiraya ko kadato⁽²⁾.

Na si-iko liwanag a giyangkae a manga paka-asal go manga pasigan na pphakrayag rktano so manga pasodan o manga tindeg ko kalilintad go kathitkna si-iko

sironsironga o Islam go so toroan niyan go manga hokoman niyan go so king-gonggolalan-non o manga Muslim.

1-MANGA BITIKAN O GI-I KANDIYATOR A DONIYA SI-IKO ATORAN O ISLAM:

Mata-an a so manga pontariya odi na manga bitikan o gi-ikandiyator a doniya si-iko systema o Islam sa kapphakhkna ko manga tanda o manga thompotompokan a liyo odi na so phimbarang a manga inged sa doniya na tanto a madakel na aya lebiron a importante na giya giyangkae a phakatalingoma:

PAGANAYRON: SO KAPHAPAGARIYA A KAMAMANOSIYAE

So manga Muslim na irorokotiran so toro-an o Allāh a maporo a mapapadalem ko Qur-an Niyan kagiyako tangkeden Niyan so kaisaysa o kiyapangaden go so miyangaden, go so kai-isa-isa o kamamanosiyae, go so makararangkom a kaphapagariya a kamamanosiyae, na so Allāh a miyasotisoti a go maporo na Sekaniyan e miyangaden, na so manga manosiya na inaden Niyan go phithaong Iyan, go miyakokom o kapakambabayaiyan go so ongangen Niyan so kiyapakaphapangkata o manga manosiya si-iko manga otek iran, manga pamikiran iran, manga gedagda iran, manga panarima iran, go manga kepit iran, go mata-an a so manga manosiya sa kalangolangowaniran na manga maradika a pephili-in iran so katatagoan ko manga kamapiaya-an niran si-iko liwanag o wahi o Tohan go so manga insana o manga sogo go manga Nabi a manga mangompiya sa pho-onden gowani na miyaningaposan ko polimposan a ko manga Nabi a so Mohammad (Sallallahu 'alaihi wasallam) a siran na si-iko oriyan o kiyapili-iran go so kining-nggolalan-niran ko kamamaradika iran na manga alai atastang-gongan sa kadalem a giyangkae o kathatagompiya a giyangkae a kiyapamily, na aya patoray kiran na so kapili-a iran ko nganin a kapapadalman ko kathagompiya a thitho, a so ron khisabap a kakhatantowayran ko kapaka-apas o manga ginawairan, go so kaphagontong si-i sa giyangkae a dow-a kaoyagoyag sa doniya go alongan a maori.

Phitharo o Allāh a Maporo a tomিয়aman ko okit a kapakaselang sa maliwanag a sekaniyan so kapangongonotani ko manga insana o manga Nabi go so manga Sogo alayhimussalam:

﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا يَنْهَاهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾﴾ البقرة: ٢١٣

[Miyaden so manga Manosiya ko okit a isa, na siyogo o Allāh so manga Nabi a pephamanothol ko manga pipiya, go pephamakaitiyar ko manga rarata, go

piyakatoroniyana a babidiran so kitab a benar, ka aniyana makokom so manga manosiya ko di-iran phamagayonan, na da-a somiyorangkiranon a rowar ko siranoto a biganon ko oriyana o kiyapakatalingoma o manga rarayag a karina, kadengki (ko siran a miyamaratiyaya). Na tiyoro o Allāh so siranoto a miyamaratiyaya si-iko dairan pagayonayoni a pede ko benar, sabap sa idiniyan, ka so Allāh na thoro-oniyan so taw a kabaya iyan ko lalan a mathitho] (Surah al-Baqarah: 213).

Na miphasod sa giyangkae a ayat na da-a makipmbonoay si-iko kathidawa inonta so taw a makiphembonoay odi na iphagogopiyan ko manga taw a gi-imakithidawa so pamikiran odi na antangan odi na pelano, go da-a kapakimbonoay inonta na linding go iphageren ko kapanganiiyaya go kapangalandada, go dikhapakay so kaphangabisi ko manga taw, go dipen khapakay so kapamakagotem go kapamakawaw, go so kandadaneg go kapraraseng a minitaralo, go so kapagakot go kapamankhao, go so kapephangarasi-i ko kapaga-adati ko kaphapagariya ko kamamanosiyae, inontabo si-iko kapakakhinanglan go so kasaop ko kapamaba.

IKADOWA: SO KAKOKORMATA KO MANOSIYA GO SO KAPAPALIHARA-A KO MANGA KABNAR O MANOSIYA

Biyaloy o Qur-an a sasakawn so onayan a thithikna si-iko gi-ikaphandapati si-iko Manoiya a sekaniyan so kipapaliyogatn ko kapkhormatawn, go so kalilindinga ko ka-a-adeniyan, go so kapapalihara-a ko manga kabnariyan sa apiya antona-ay bitikaniyan odi na paparanganiyan, sa phitharo o Allāh a maporo:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوُجُوهِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾
الإسراء: ٧٠

[Na sabnar a piyakalebi Ami sa menang so moriyataw o Adam, go piyakapagda-Ami siran ko kalopa-an go so kalodan; ago inirizqi Amikiran so manga pipiya (a manga pagper); go piyakaombaw Amisiran ko madakel ko manga ka-adenami sa samporna a kapakaombaw].(Surah al-Israh: 70)

Na so manga kabnar o manosiya a so inaden sekaniyan o Allāh go giyarantiniyanon so manga paka-asal o kapagintaw a kakal ko kaphlindinga ko kabnar ko kaoyagoyag go kapakamaradika go kaplagilagid go kapaginontolan go kapamagodasa go so manga paparangayan na sekaniyan I watang go onayan o manga paka-asal a so diden miphendowadowa so kalindingawn, go so khiphendolona-an ko omani manosiya si-iko kaphthoroawn, si-iko kalangowan o manga mao-olawla, si-iko betad a kalilintad go kathidawa, go si-iko phimbarang a manga kandodolona, go si-iko kapakizinabota go kapakipagosaya, go si-iko kapakipagoyaga sa kalilintad, go si-iko kalangowan o betad a ped ko manga mambebetad.

Na dikhapakay si-iko bitikan o Allāh go so Agama Niyan so kitmon ko morala go ringasa si-iko manosiya sa basabap ko Agama niyan, go dipakaphagapasen odi na di thegelen sa ka-alin o Agama niyan, go di gasta-an so kasasakawaon, go di ziksa-an sa siksa a khalpasiyan so tamana o kasasakawa ko manosiya, go di kaphangarasiyan so bantoganiyan, go di kha-aran so kayaiyan, go di phgsn si-iko nganin a shay', go di mipkhondaliya sa kakhondaliya a ikhada o manga paparangayan ago manga kambilangataw, na giya e manga pasodan o manga Muslim go so pagtaw o omani Agama a irorokotiran so manga paka-asal o Agama iran, a makasosorang ko nganin a pekhabantayan tano sekaniyan si-iko manga gi-ikathithidawa imanto a ped sa manga okitokit a mapphakadaiyan so manga bitikan o manga Inged sa Doniya, go mapphakaliyoniyana siran ko manga olawla a kamamanosiyae go so manga kambilangataw ago manga paparangayan si-iko piyagingdingedan o manga pimbarang a manga bangsa a masasakop go so manga inged a mapepeges.

IKATLO: SO KIROKOTEN KO MANGA BITIKAN O MANGA PAPARANGAYAN GO SO MANGA KAMBILANGATAW

So ka-aden na aya tago o Agama, go aya polaos o bandaran (kiyaozor a kapphaginged), go aya bitikan o manga khokhoyampta-an o manga manosiya ago giya manga inged sa doniya sa ndatadar; na dimakiphendolona so manosiya odi na so isakabangsa odi na so isakainged sa ngnggolalan ko nganin a khi-itong sa khilpas ko manga olawla go manga paparangayan go manga kambilangataw, batadilabawron so ikhadiyang-gal o kalbihan go so kaporo a daradat, go mipngnggolalanon so mata-an a sekaniyan na dion khapakay so kathaoripn go so kapephakarondanaon go so kapephegesaon, go so kipthegelson sa bapiyapen e kiya-aden o bangen (ragaor) go sabap, go dipen khapakay so kaplagolaka ko kapaga-adati ko manga bantogan go so manga olawla a phemamasla-an ago malai arga, taman sa bapiyapen minitabolog so rido-ay si-iko nganin a khi-itong sa kadiyaman go kapakadapanas odi na so kiyabinasa o bantogan, na ditanoron makiphendolona sa datariyan, kagiya so manga kaka-aya-an na piyakipagadatan o Allāh si-iko lopa dimaphakay go dikhagaras, sa bapiyapen e kiyabaloy o manosiya a ped ko manga ta-alok antawa-a ka so manga rido-ay, odi na bapiyapen e kiyabaloy o bangsa niyan odi na Agama niyan odi na so paratiyanyan odi nas o kepit iyan, na so Haram odi na so kambaradosa na Haram go kadosta-an sa soden so manga ginawa iran, a dimakaphembida ko betad iran a dow a so nndolonan o rido-ay go so ginawae.

Phitharo o Omar ibn al-Khattab (RA) si-iko kitab o isako manga komandar o manga tantariyan a so Sa-ad bin Abi Waqqas (RA):

“Izogoaken reka go so manga ped ka a kabaloyniyo a lebi a mitataralo e kipkhalken ko manga kadosta-an adi so manga rido-ay niyo, kagiya mata-an a so kadosta-an o

manga sondaro na lebi a piyakawanwan si-ikiran adi so rido-ay ran, go ayaboman a kaphabangi ko manga Muslim na sabap ko kadosta-an o manga rido-ay ran si-iko Allāh, na odaoto na da-a miya-aden a rekitano a bager si-ikiran, kagiya so kadakel tano na kena oba lagid o kadakel iran, go so sandiyata tano ma kena oba datar o sandiyata iran, na amayko makandatar tano si-iko kambaradosa na miyabaloy a rekiran so kalbihan si-irekitano, na amayko di na thaban-ntanosiran sa ngnggolalan ko kapakalebi tano kiran, na ditano siranden mataban sa ba sabap ko bager tano.. go diniyo pethatora a: mata-an a so rido-ay tano na marata a di sekitano, na ditano iranden kaphangarasiyan apiyapen miratarata tano, ka bapirapira e isaka pagtaw a piyangarasiyansiran o manga taw a lebi a marata a disiran⁽⁴⁾.

Giyanan so mipantag ko rayagan o kaphakabinasa o kambaradosa, na sabnar a inibetad o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so manga bitikan sa Madinah go so bandaran (miozor a kapphaginged) go so manga paka-asal o gi-ikapakandolon si-iko manga kathithidawa inontabo ko kapakakhikhinaglan sa mitataralo, na kiyasoyoto o paganay a Khalifah a so Abu bakr As-siddiq si-iko manga Inithananiyan a mipapasod ko toro-oan a kananabi-i si-iko comandar (olowan) iyan a so Yazid bin Abi Sufyan (RA) na kati-i so mbabatang a inithanan o Abu Bakr: “Mata-an a saken na iphagosiyat aken reka ko saplo: Dika phamono sa babay, go dika phamono sa wata, go dika phamono sa miyakatoa a lokes, go dika phamotol sa kayo a phagonga, go dika phaminasa sa makatitindog a walay, go dika pherata sa manga Ayam a kambing go dika pherata sa onta inontabo o pantag sa pang-nengken, go dika phanotong sa manga Korma go dingka siran khayamberen – odi na dinka siran galden sa ig – go dika phamatong⁽⁵⁾ go dika pekhelop⁽⁶⁾”.

Go phizoratan o Omar ibn Abdil Aziz so isako manga gomagalbkiyan: “Mata-anaya a minisampayrkami a mata-an so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na miyabaloy a igira a somiyogo sa isaka sondarowan na gi-iniyan kiran tharo-on; (Pakithidawakano sa ingaran o Allāh si-iko lalan o Allāh, makipthidawakano ko taw a inongkiriyan so Allāh⁽⁷⁾ na dikano phendorat (sa pasad), go dikano phendonsiyan, go dikano phangabis, go dikano phamono sa gopen inimbawata, go tharoa giyangka-ini si-iko manga sondarongka go so manga tantara-aka, Insha Allāh go si-i reka so kalilintad⁽⁸⁾”.

Na giyangkae a dow a manga wasiyat na go so datariran na pephanonogosiran go pephanaparsiran, sa di khapakay so kalpasakiran odi na so kasogokakiran inontabo o amayka miyapatot so kiyapakakhinaglan ko kathidawa giyotoman na pekhasalak a datar o si-iko ka-andota ko kayo odi na so katong-gada ko kota a mi-ilet ko ndolonan o kapheng-garobat o isaka sondarowan go so sorong o rido-ay. Na iabay tano aya si-iko ndolonan a giyangkae a miyazarog a miyakagogonao ko kirorokoten ko barabantoga a kapphagagama go so ndolonan o nganin a gi-inggolawla-an o

manga taw a gi-i makithidawa si-i sa giyangkae a kapphaginged tano imanto sa Doniya a damakhinaglan go da kapaparoniyan (odi na dapen a khidalinon).

IKAPAT: SO KABNAR KO KAPAGINONTOLAN GO KANDATADATAR GO SI-IKO MANGA KABNAR KO MANGA PALIYOGAT

So kapagonontolan si-iko kapakindodolona na kabnar a tabiat, go sekaniyan e onayan a kakhatatap o ator an o kapamarinta, na so dikaphaginontolan na pephananawag sa kabinasa o manga bandara inged go so manga torogan go so kaphagombasay o ator an, giyoto e sabap a inisogo o Allāh so kapaginontolan sa kiyatharoaniyanon:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ العن: ٩٠

“Mata-an a so Allāh na inisogo Iyan so kapaginontolan go so kaphiyapiya”. [Al-Nahl: 90] na inisompat so kaphiyapiya san ko kaporoan o kapaginontolan ka an mabadot so gaget a rare ko ginawa⁽⁹⁾, go anmatanto so gi-ikangginawae o manosiya go so gi-iran kakhakabayae, go phitharopn o Allāh a Soti ago Maporo:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلْقَوَّامِينَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ العائدة: ٨

[Hay sekano a miyamaratiyaya na mbaloykano a khipamamayandeg ko (manga kabnar o Allāh) a manga saksi kano ko kapaginontolan, na oba rekano makagawi so rarangitiyo ko pagtaw sa diniyo kapakapaginontolan, na paginontolan kano ka giyoto e lebi a marani ko kapangongonotan na kalken niyo so Allāh, mata-an a so Allāh na kaiapiyan so nganin a gi-iniyo nggolawla-an].(Surah al-Maidah: 8]. Go miya-aloy sa Hadith Al-Qudsie:

"يَا عِبَادِي إِنِّي خَزَنَتُ الظُّلْمَ عَلَىٰ نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا"

“Hay manga oripeng Ko na mata-an a Saken na hiyaramaken so kapanganityaya si-iko ginawako, go biyaloy Aken sekaniyan ko ndolondolonan niyo a isasapar na obakano pamaganityayae”.

Go phitharo o Omar (RA) so tanitiyasa a katharoiyan: “Andamanaya i kaphangongoripna niyo ko manga manosiya a sabnar a inimbabawatasiran o manga inairan a manga pipiya-a taw”.

Na so kabnar ko kaplagilagid si-iko manga kabnar go so manga paliyoga go so kapakipagokom na kabnar pen anan a kiyalayaman a tabiat, a tarotop ko kabnar ko kapaginontolan go ayaon pephaka-aloy, na da-a kapakambidabida go da-a kapakapelelebi a o taw apiyapwn sekaniyan na Dato odi na isakalompokan san ko khiphapantagniyan ko manga salakawron, pitharo o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):

"النَّاسُ سَوَاسِيَةٌ كَأَسْنَانِ الْمَشْطِ"

“So manga manosiya na ndatadar a lagid o manga ngipn a salday”⁽¹⁰⁾. Go aden pen a Hadith a salakaw:

”لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا“

“Opama ka so Fatimah na mamankhaw na ibet ka tephedangko so limaniyan”⁽¹¹⁾.

Na go ped ko manga ibarat o kapaginontolan a kaynotan si-iko manga kapakindodolona a rakez o mbarambarang a manga bangsa a salakaw so thotholan ko pagtaw a Samarqand a so siranoto so miphanonsiran si-iko Omar Bin Abdulaziz sa kapanganinyaya go kapaka-awid a po-on ki Qutaibah, go diya-agiyan so ingediran sa daden a pakaiktiyar (warning), na siyogo o Omar so Kali niyan sa kakokomaniyan kiran ko betadiran, na aya inikokomiyann na so kapakaliyo o manga Arab pho-on ko lopa iran sa makandod siran ko manga kotairan, sa taman sa ma-aden so bago a kaphasada odi na mokit sa taban (a kapameges).

IKALIMA: SO GAGAW SI-IKO MASA A KALILINTAD GO KATHIDAWA

Ped sa manga paparangayan o Islam go manga tindegian a onayan so kapephangilay sa solotion ko manga galbek a margen sa nnggolalan ko kama-ap go karila go kapdi sa da-a kapamakaregen go kapamorangit go da-a kathegas a makaliliyo ko kalalayaman a manga tamanaiyan, kagiya aya tabiat o phanolon ko Islam sa datar o kiniropan-onan o Allāh a maporo sa kiyatharoaniyanon:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ الْاَنْبِيَاءُ: ١٠٧ ﴾

[Da-a kiyasogo-Ami reka (hay Muhammad) inonta na limo ko manga ka-aden].(Surah al-Anbiya: 107)

Aya ma-ana na gagaw ko manga manosiya go so manga Jinn go so manga meranaranap go so manga manga ka-aden a dikha-alin, go so kalangowan o shay', giyoto e sabap a miya-apan o Nabi (Sallallāhu 'alaihi wasallam) ko oriyan o kiyada-agiyan sa Makkah so lompokan o manga Quraish a siranoto so initalalowiran so kiyaringasa-ayranon sa phitharoian kiran:

”لَا تَقْرِبْ عَلَیْكُمْ الْیَوْمَ، اِذْهَبُوا فَاتِمُّوا الطَّلَاقُ“

“Da-a pangsi niyo sa alonganae, lalakaw kano ka sekano na manga maradika kano”. Na biyabid a giyangkae a mapayag a tindeg o manga pararasam a ped ko manga orientalis (manga taw a gi-implilingolingo sa taw sa sebbangan) a datar e Arnold go so salakawron, phitharoian e Jostap Lobon: “Da-a miyakilala o thotholan a miyakada-ag a lebi a mawntol go da-a miyakilalanian a lebi a malimo a diso manga Arab”.

IKANEM: SO KITOMANEN KO DIYANDI GO KAPASADAN SA TAMAN PEN SA SO SINABALA O ISA NA MAKATOTOMANA KO DIYANDI-IYAN

Kagiya a mata-an a giyanan e onayan o kapphamola-a ko sarig go so kapha-ada-adat go so kapagongo, giyoto I sabap a inisapar o Islam so katalikhod go kandonsiyan si-iko kalangowan o manga pkhaolawla, go miya-alo so manga kambabatangian si-iko Qur-an a tanto a madakl sa kipapaliyogatniyan ko katoman sa diyandi odi na so pasad, odi na so pramis, pedon so kiyatharoawn o Allāh a maporo:

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْبِ ﴿١﴾ الْمَائِدَةِ: ١ ﴾

[Hay sekano a miyamaratiyaya na toman-niyo so manga diyandi-iyon] (Surah al-Maidah: 1). Go so katharo o Allāh a soti:

﴿ وَاَوْفُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُمْ وَاَلَّا تَنْقُضُوْا الْاٰثِمِيْنَ . بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُ اللّٰهُ عَلَیْكُمْ كٰفِيْلًا اِنَّ اللّٰهَ بِعَمَلِكُمْ لَمَتَّفِعٌ ﴿١٠١﴾ النحل: ١٠١ ﴾

[Na toman-niyo so diyandi o Allāh igira-a miyakiyandi kano, go diniyo mbarengkasa so manga sapa ko oriyan o kiyatantonian, a sabnar a biyaloyniyo so Allāh a saksi rekano mata-an a so Allāh na katawaniyan so nganin a gi-iniyong-golawla-an].(Surah an-Nahl: 91)

Kena ka mata-an a so kapakithabang o lompokan a malobay ko ompangan o manga Muslim na isasapar igira a aya khaondasanoto na so kakhabinasai ko manga Kapasadan, pitharo a Allāh a Maporo:

﴿ وَاِنِ اسْتَضَرُّوْكُمْ فِی الدِّيْنِ فَعٰیْبِكُمْ التَّضُرُّ الْاَلَا عَلٰی قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّسْقِيْنٌ ﴿٧٢﴾ الْاَنْعَامِ: ٧٢ ﴾

[Na opangni siran rekano sa tabang makapantag ko Agama na paliyogot rekano so katabangi (kiran), inonta o ayairan khasogot na so pagtae a aden a pasadiyo ago siran]. (Surah al-Anfal: 72)

IKAPITO: SO KAPAKINDOLONA SA KAPLAGID SA TAMAN SA DA-A MITHOMLANGAOTO A RAKEZ O MANGA PAKA-ASAL O KIYADAYOAN A MANGA PAPARANGAYAN

Na giyae e tindeg apiyapen andang, ogaid na rinitan sekaniyan o Islam si-iko gi-iniyan kapakindodolona si-iko manga salakaw si-iko masa a kalilintad ago kathidawa sa ndatar, ka an matanto so benar go iphakabeken ko manga tanda o kapaginontolan, go taman sa di mabaloy a sharat o rido-ay si-iko manga galbek iyan go gi-iniyan kanggiragiray, na amayka aden a kaphakabinasaniyan ko manga paka-asal o manga kambilangataw go so manga paparangayan na di sekaniyan miphengnggolalan, aya ibarat iyan na; da pakaya o Islam so kapphangabisi ko manga bangkay o miyamatay ko kiyathidawa odi na so kapmbinas-a ko itado a

ngirong go so kapphamotola ko manga tangila go so kaphamo-ola ko modol go so kaphembensia ko tiyan ibaratanan, sa taman sa bapiyapen phinggolawla nan o rido-ay, ditano phakayn sabap ko karata iyan, kagiya so Nabi (Sallallahu 'alaihi wasallam) na inisapariyan so kapanaop si-iko miyaona a Hadith: "Dikano phangabis".

2- SO KAPKHLALA-A KO PARATOBOWAN O KAPPHAGINGED PANTAG KO MANGA INGED A SALAKAW

Minirza ko kiyathaonga ko atoran o kapamarinta a kap region so kiyakilala-a ko paratobowan a madalem o kapphaginged a pantag ko mbarambarang a manga inged, odi na so tindeg ko (Kandatadatar si-iko kandato ko ndolonan o kadandan o manga mimbero a kaphamilya sa inged a Doniya) a sekaniyan na tindeg a matatarima si-iko sabot a kai-islami, ka an maparoli o omani inged so kapagintaw sa kapakamamaradika go kathithikna go kalilintad, go aniyan matotordo so kinggonggolalan ko manga paliyogaton sa pantag ko pagtawniyan. Na da-a kabnar o omani-isa a inged sa kabinasainiyan ko salakawron a inged, odi na so kadarompani-iniyanon go so kipa-aren niyan ko manga thamotamokaniyan go so manga kakawasa-aniyan, na amay ko di na mata-an a miyabaloy a kakokorangan so kadatoiyen. Dataroto a da-a rekiyan a kabnar sa kapphanginsopiniyan ko manga mambebetad ko manga salakawron a manga inged. Na aya karina sa kapaga-adati sa giyangkae a tindeg a pho-on ko pamandapat a kai-islami na: Mata-an a so Islam na inayonaniyan so tindeg ko kalilintad go kathithikna o manga piyagingedgedan pantag ko kadandan o manga inged, na inirokot o manga inged a kai-islami so kathandingana ko kalilintad a rakez o mbrambarang a manga pagtaw go manga bangsa a salakaw sa datar o karayagiyan ko manga kitaban ko thotholan⁽¹²⁾.

Na kambabatangiyan ko Qur-an na tantowa maliwanag san ko kapkhlala-a ko manga inged go manga pagtaw a salakaw si-iko kiytharoawn o Allah a Maporo:

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَقَصَّتْ عَنْ لَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْ كُنْتُمْ تَنَاصُحُونَ أَلَيْسَ لَكُمْ ذِكْرًا لِيَتَذَكَّرَ أُمَّةٌ مِنْ أُمَّةٍ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ﴾ النحل: ٩٢

[Na diniyo pagiringi so babay a so kiyakasiyan so tinikriyan konoriyan o kinikibdon ko manga kang-golgol, sa mbalowiniyo so manga sapaiyo a limpangan ko ndolonndolonaniyo, sa kabaloy o isa-a pagtaw a sekaniyan I lebi a madakl adi so isa-a pagtaw].(Surah an-Nahl: 92)

Aya mananiya na panang-gilakano na dikano phembaloy si-iko kapmbarengkasa ko diyandi a datar o babay a malalolalong a so kiyakasiyan so tiniker iyan (thaodiyan) ko oriyen o kiyatanoraon go kiyapasadiyan lomibed, na khabaloy a miyakakas a miyabengkas a datar o kiya-adeniyan ko ona-an o kinikibed iyan, na so betad a kababaloyniyo a pekhowaniyo so manga sapa iyo san ko kapthomana ko diyandi a

limpangan go ikmat ko salakaw rekano go soronga akal si-ikiran, a pheliyawaoniyo so kapaga-adati ko diyandi, na isosolen niyo so kabarengkas o pasad go so kitibowa-anoyo ko manga salakaw kiran, kagiya mata-an a siran na I lebi a mabager go lebi a kawasa, odi na kawan sa kabaloy o isaka pagtaw a sekaniyan e lebi a madakel I ailangan go lebi a mabager e sandiyata, go lebi a kawasa I tamok, na so kiyatharoawn o Allah a soti ago maporo: "Sekaniyan I lebi a madakel a diso isaka pagtaw" na kalangkapan a marayag sa kiyakilala-a ko kiyapakadakel o manga pagtaw go so phimbarang a manga bangsa go so manga inged.

Na giyanan so kinisaparen ko mipantag ko gi-ikapanginsopi ko manga betad o manga bangsa a salakaw, odi na so kapthpngi ko kapakalobay o salakaw a inged, na giyanan na da-a kabnaron o manga Muslim, na aya thondog san na so katarima-a go kakilala-a ko ka-a-ade o manga pagtaw ago so manga inged a salakaw sa da-a kapenggalbeka ko kapakasenepon odi na so kapakada-a ko manga pazaiyan.

3-SO KAPPHAKA-ADIYADIYA KO TINDEG KO KALILINTAD GO SO KAPHAPAGARIYA A KAMAMANOSIYAE GO SO GI- IKATHATABANGA A DONIYA

Pananamaran o Islam si-iko manga pasodaniyan sa kalangowaniyan so kapakaden sa manga solotion (manga okit) a rakez on manga pagtaw a salakaw san ko onayan a ped ko kalilintad ago kathithikna, go so ka-ayoni ko kapakipagpeda si-iko manga kamapiya-an, go so kapaga-adati ko gakot o kaphapagariya a kamamanosiyae, kagiya mata-an a so kadandan o manga ka-aden na tanan siran miya-aden sa ngnggolalan sa pando-an a kathothohani, go kabaya o kathothohani, na dikhapakay so kabonoa ko manosiya inontabo o misabap sa pando-an a ka-agamai, odi giyoto na mata-an a giyoto na kapangarasi ko ka-aden o Miyangaden.

Na sabnar a inipatoray o kao-ompongan ko manga Ulama a mata-an a aya paka-asal (a bitikan a langkap) si-iko gi-ikhiphantagen o manga Muslim ko manga salakaw kiran na so kalilintad kena oba so kathidawa, sa kiyatharoawn o Allah si-iko manga AYAT Iyan a madakel pedon:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلَاحِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ البقرة: ٢٠٨

[Hay sekano a miyamaratiyaya na soled kano ko Agama (kalilintad) sa kalangolangowan iyan, go diniyo khedega so manga lakaw o Shaytan ka mata-an a sekaniyan rido-ay niyo a mapayag].(Surah al-Baqarah: 208)

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ آتَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ أَسَلْتُكُمْ مَوَدَّةً تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ النساء: ٩٤

[Go diniyo petharao ko taw a inisemang iyan rekano so kalilintad a kenabaka mapaparatiyaya, ino baniyo pethontota so barandiya ko kawyagoyag ko Doniya] (Surah an-Nisa: 94)

﴿ فَإِنْ أَعْتَزَلْتُمْ فَأَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ الْغَائِبُونَ وَالْقَوْلُ إِلَيْكُمْ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ النساء: ٩٠

[Na o awata kanowiran a disiran rekano makimbonoay, go idoloniran rekano so kalilintad, na da-a iniseng-gay rekano o Allāh a okit kiran (ko kapakaimbonoay)] (Surah an-Nisa: 90)

﴿ وَإِنْ جَاءُوا السَّلَامَ فَأَجِبْ لَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ الأنفال: ٦١

[Na oramig siran ko kalilintad na a ramig kawn (mambo) go panarigka ko Allāh] (Surah al-Anfal: 61)

Na misabap san, na tiyangked angkae a manga Ulama a mata-an a aya sabap o kapakimbonoay si-iko Islam na sekaniyan so kapanolis go so kapangarasi, na kena oba so kakakapiri (kao-ongkir) odi na so kapakambibida si-iko Agama, sa aya karina na mata-anaya a dikhapakay so kabonoa ko manga sibiliyan (manga kalilid a pephaginged) odi na so salakaw ko manga taw a gi-i makithidawa, na pekha-aden so manga kapasadan ko mananangga (so diyandi) ka an makapagintaw so salakaw ko manga Muslim si-iko inged a Islam, sa ngnggolalan sa kalilintad sa daden a balamban, go kagiya mata-anaya a so Islam na ipephangoyat iyan so kalkae ko kapakindolona go kanggalbek sa kandagadgang a rakez o manga salakaw a manga pagtaw, ka an maylot so matanos a manga khokoyampeta-an ko ndolonndolonan o manga Muslim go so salakaw kiran.

Phitharo o mala e sabot ko hokoman o Islam asi Ibn As-Salah: “Mata-an a aya paka-asal na so katatap o manga miyamangongkir (kuffar) go so katarima-akiran, kagiya mata-an a so Allāh na kena oba Niyan kabaya so kapakada-a ko manga ka-aden go kena oba aya kiya-adenakiran na ansiran mapamono, na ayabo a kiyapakay o kabonoa kiran na igira-a aden a miya-aden a kamorala-an a miyakapo-on kiran, kena oba giyoto na ba balos o kao-ongkiriran, kagiya mata-an a giya giyangkae a Doniya na kena ini oba inged a kapamalas, aya mata-an a kambabalasa na si-i sa alongan a mawri... na amayka miyabaloy so betad sa ngnggolalan sa giyangkae a toladan na da mapakay oba matharo a: mata-an a so kapamono na paka-asaliran⁽¹³⁾.

Na sopman so manga taw a aden a manga pamikiraniran a siranoto so gi-iran tharo-on a: mata-an a so paka-asal si-iko kitotompok o manga Muslim ko salakaw kiran na sekaniyan so kathidawa kena oba so kalilintad, na giyanan na ka-ayon ko pakabetad o manga thompotompokan a marata si-iko miyaypos, na iniropaniyan rekaniyan na sabap ko kiyapakathondotondog o manga kaithidawa o ndolonan o manga Muslim go so manga salakaw kiran, go kitatarosen ko manga kapangakoala, go banda miyabaloy a giyangkanan a antap a pantag sa khipephoro-on ko madalem a pankat o manga taw a gi-imakithidawa, sa taman sa aniran di khilbad so kanggoma-an, go matatap siran ko kapakadekha, go so katatapa ko

kapakaririparado ko kapakithidawa go so kawawajib o kaphadeket si-iko hadapan o manga rido-ay a siranoto so miyabaloy siran a kalilipotniran so manga Muslim ko langon o mbalabala.

Na aya karina san na mata-an a so manga ala-a kiyapakathidawa (Al-Magazi) na sekaniyan so dowapolo ago pito (27) a kathidawa si-iko manga Arab si-iko masa o Nabi (Sallallahu ‘alaihi wasallam) na miyabaloy so manga Muslim a siran e pephangarasiyan, sakamawto so manga kathidawa sa sopak ko manga Tatar odi na so manga Monggolian a miyabaloy a aya sabapiyan na so kiyalontanai odi na kiyadarompanai angkoto a manga Tangarasi ko philawalawangan o manga inged a Muslim sa sebangan. Go da mibida so betad ko ona-an oto si-iko kaiya-aden o kinisamblay o kapangalandada si-iko kiyapakithidawa a crusader go so salakawron. Na miyakatindeg si-i sa Europe ko oriyanto so manga kiyathidawa a madakl a datar o kiyathidawa sa miyakatlopolo ragon (30), go so kiyathidawa sa miyakamagatos (100) ragon, go so kiyapakithidawa o manga Dato, go so kiyapakithidawa I Napoliyon, go so manga kathidawa a timbangan ko ndolonan o manga inged sa Europe na da-a minisibay angkoto a manga kathidawa a ped sa manga bayambayanan o kapangarasi.

SO IKADOWA A PETHONTOTEN – SO MANGA THOMPOTOMPOKAN O MANGA INGED SI-I KO MASA A KATHIDAWA

Ped sa da-a sangka-anon, apiyapn so kathidawa na misasamblay a andang go bago si-iko thotholan, inonta na mata-an a sekaniyan si-iko thitho na misasamblay a mitetekaw a matatamais, go kena oba paka-asal, na giya giyangkae a rogorogod na diron pezoransorang so manga Muslim go so salakawkiran, kagiya aden a manga sabap o kathidawa a mapapayag go dimapapayag, go aden a kapphakararadiyan a marayag san ko manga thompotompokan ko nndolonan o dowa makambabala a gi-imakathidawa, sa aya ilayanon o omani sabala odi na lompokan si-iko salakaw ron sa mata-an a sekaniyan na rido-ay, na mananagontaman sa katabananiyanon, go so katanto o kada-aga go katabananiyanon.

Na so babaya ko kapakataban go so katanto o kataban na pekhasogo iyan so omani sabala sa kapkhasogoka o saba-ad ko manga karibatan a sabnar a khapakay a mabaloy a mala-a kabinasa-an, giyoto I sabap a diden dowadowa na kinaglan so katagoiron sa manga sharat a kinanglang ko kathidawa si-iko kapagpho-oniron go si-iko pamomolowan go si-iko kaposaniyan, na giyai e phakarayagen aken si-i sa giyangkae a importante a pethontoten si-iko manga article iyan a pat a sekaniyan so phakatalingoma:

a- So kababaloy o kathidawa a makhikhinaglan si-iko Shari'ah Islamiyyah:

So kathidawa si-iko bitikan a doniya: na betad a kaprido-ay a kasasandiyata-an ko ndolonan o dow-a manga inged na taman sa kadakel iyan, na pekhatamanan sa nggolalan a ped sa dalemi yan so manga thompothompokan o ndolonan o gi-imakathithidawa, oriyaniyan na sopman so ndolonan iran go so manga zokhodan. Na so manga sabapiyan na tonganay a madakel, go pephangababago, go pkhailot⁽¹⁴⁾ go so kathidawa, go so Jihad, go so kang-gogobat si-iko manga paka-asal o basa Arab a aden a ma-ananiyan a isa, a sekaniyan so kapakimbonoay a rakez o rido-ay. Na domiyayamang so kaphagosara ko katharo a (Jihad) si-iko Islamic Juresprudence, phitharo I Ragib Al-Asfahani si-iko kitabiyani a “Mufrada-at Al-Qur-an” na Jihad go so kapanagontaman: na sekaniyan so kalengana ko khagaga si-iko kapakhithomlanga ko rido-ay.

Go tiya'rif sekaniyan e Ibn Urfah Al-Maliki sa kiyatharoaniyanon: Sekaniyan so kapakimbonoay o Muslim si-iko kafir a kna oba aden a diyandi-iyani sa pantag sa khipphoro-on ko katharo o Allāh a maporo, odi na so kapakadarpa iyanon, odi na so kapakasoldiyan ko lopaiyan⁽¹⁵⁾.

So kanjihad na isosogo si-iko Islam a miyakhinaglan sa kakhemo a kapangalandada, inipaliyogatiyan si-iko paganay a kiya sebang o ragon a ikadowa ko oriyan o kiyatogalin san ko olowan o sapolo ago dow-a (12) olan ko Hijrah, si-iko oriyan o kiyapakaphantang o manga Muslim si-iko kiyaringasa-akiran o manga Quraish a manga pananakoto a pephamanimba sa sa manga barahala ko sold o miyaka sapolo ago pat (14) ragon, aya karina-on na so kiyatharo-aon o Allāh a maporo:

﴿أَذِّنْ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَالِمُونَ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ تَصَرُّفِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَيَعْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَقُولُوا أَرَبُّنَا اللَّهُ﴾
الحج: ٣٩ - ٤٠

[Ini-idin ko siranoto a pephamono-on siran sabap sa kagiya mata-an a siran na siyalimbotan siran, go mata-an a so Allāh si-iko kathabangikiran na thitho a phakagaga, siranoto so biyogaw siran pho-on ko manga ingediran sa diyontol, inonta so gi-iran gi-ikatharo a sa aya kadenanami na so Allāh.](Surah al-Hjj: 39-40) Na so kiyatharoaniyan sa; (اوصلظ مهنداب) go so (اوچرخانيدلا) na giyanan I payagan ko sabap a kinisogo-onon (Jihad), a sekaniyan so kiyapakathalogdam o manga Muslim sa kiya-aniyaya-akiran o salakawikiran a manga Mushrikon (manga pananakoto), sekaniyan e pagampaganay a ayat a initoron mipantag ko kapakimbonoay oriyan o kiyasapariniyan ko sobra pitopolo (70) a manga ayat, si-iko kiyapanotholawn I Al-Hakim si-iko kitabiyani a Al-Mostadrik a miyakapo-on ki Ibn Abbass (RA)⁽¹⁶⁾.

Miyabagerpen anan o isa-a Ayat sekaniyan:

﴿كَيْبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ البقرة: ٢١٦﴾

[Inipaliyogat rekano so kapakimbonoay a sekaniyan na ikhagoawadiyo, na aden a ipkhagowadiyo a shay' a sekaniyan na mapiya rekano, go aden peman a pkhababaya-aniyo a shay' na sekaniyan I marata rekano, so Allāh na katawaniyan (so nganin) na sekano na diniyo katawan.](Surah al-Baqarah: 216)

Ogaid na so kisosogo-on ko Jihad na da-a miyabaloy a ropa-aniyan si-iko a ka-agamai, aya ma-ananiya na mata-an a so Agama na sekaniyan e makatotolod san ko kapakithidawa, odi na mata-anaya a aya mapipikiron na so kapegesa ko manga salakaw, go so kapakasoldakiran si-iko Islam. Ayabo a mata-an na miyabaloy so Jihad a pantag o khipzaromagen ko kapanganiiyaya, go tabang ko khikalolobayan, go kapakaphatoa ko kapangako-ala.

Phitharo e Arnold: Na ped sa matatangked a mata-an a giya giyangkae a kaleleka-an a tantowa mala a so minibetadiyan so onayan o Arabian Empire (Kiyapakandato o manga Arab) na da mabaloy a onga o kathidawa a ka-agamai a miyakatindeg si-iko lalan o kapphakadayamanga ko Islam, Ayabo a mata-an na miyakatondog rekaniyan so kanggimoat a mablang a kiyatalikhodi ko Agama a kristian, sa taman sa sabnsabnar a miya-antapiyan sa lalayon a mata-an a giyangkae a kiyatalikhod na miya-aden a antap a so pago-ongaya-an sekaniyan o manga Arab. Na ipho-on saya na miyabaloy so manga kristian a aya ilayaniran ko kakapet sa pedang na mata-an a sekaniyan an kasangkapan o panolon ko Islam⁽¹⁷⁾.

Giyai e karina a mamitas sa mata-an a so Islam na kena oba aya kiyapkadyamang iyan na ba sabap sa kakapet sa pedang, go mata-an a aden a marayag a mbida-an o ndolonan o kapephakadayamanga ko panolon o Islam a nggolalan sa ka-ongangen ago kapamangthoma a mapiya, go so ndolonan o Jihad sa pantag sa kaphenggarobata ko kapangalandada, na pephakarayag pho-on saya go so salakawr on a mata-an a so kapanegel sa kapakasold ko Islam na da' manggolawla si-iko thotholan ko panolon ko Islam, pkhabagr anan o katharo o Allāh a maporo:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴿٢٥٦﴾ البقرة: ٢٥٦﴾

[Da-a kapanegel si-iko Agama, sabnar a miyakarayag so toroan pho-on ko kadadag] (Surah al-Baqarah: 256)⁽¹⁸⁾

b- So manga sharat o kathidawa si-iko kisosogo-onon o Agama:

Da ka-ayoni o Islam so kathidawa sa khiphropa-anon sa kathandingan a kapephaginged, odi na kasangkapan sa kitapelek o simoket, odi na so kapephaka osoga ko niyawa o kapakapha-aran, odi na ba pantag sa kazokat sa manga pekhataban, dimaphamakay so kathidawa sa ba datar o kiyapakarayaga tanoron inontabo o igira-a miyabaloy a bontal a makhikhinanglan so kapakapagapason, go di sekaniyan pekhababaya-an o manga Muslim, go kena oba ma-awaw sa kapephamakaragiraya ko rogo so phithanggisa-an ko manga Muslim, soranga o nganin a ipaga-arangan sekaniyanoto o manga rido-ay o Islam, giyoto I sabap a phitharo o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam):

"لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقَيْتُمُوهُمْ فَانْبُتُّوا، وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا"

"Diniyo phendingandingana e khimbaratmowa-aniyo ko rido-ay, na pephamangnikano ko Allāh sa kapipiya ginawa, na amayko miphembaratmowaiyo siran na thikna kano, na pethadmi niyo so Allāh sa madakel".

Na diden dowadowa ko ona-an o dapen kapakalangkapa ko kathidawa odi na so Kanjihad so kapakazamilia ko rido-ay ko ndolonan a giyangkae a telo a manga betad: "Adenoto a so kasold ko Islam ka giyotoden e kapephayaga ko kapakindolona sa kalilintad, go aden oto a so kapasadan sa nggolalan ko kaphasada sa kapagompiyai go kalilintad a rakez o manga Muslim, go aden pemanoto a so kathidawa amayko initegel o rido-ay so kapakithidawa. Na dasa giyangkae a miyanga-aloj so kipanegel ko Islam, kagiya a mata-an a so kapakazamilia kiran sangkanan a ndolondolona o tlo a manga galbek na mapephakada iyan so ropa-an a kapanegel si-iko hokoman go si-iko pamikiran.

Na amayka minitalmba so kathidawa na miyabaloy a misasharaton si-iko Shari'ah Islamiyyah sa nggolalan ko pat a manga sharat:

Paganayron: So diniyan kapakithidawa ko kena oba gi-ipakithidawa odi na nggolalan sa kapanabang odi na nggolalan sa pamikiran go pelano.

Ikadowa: So karna ko kaphagilanga ko manga pathamotamokan inontabo o amayka makhinanglan so kaleseba o isakazondarowan si-iko mbabagbagran odi na miyabaloy a aden a bagron a phagosaren ko kathidawa datar o manga kota go so manga kampo.

Ikatlo: So kipapaliyogaten ko kapagadati ko manga tindeg a kamamanosiyae go so kaphaparangayan si-iko masa a gi-ikathidawa go so kapasadiyan.

Ikapat: So kisosogo-on ko kibgan ko kapakasariig a langkap odi na so mapepento si-iko manga pangoma-an o kathidawa ka iphageren ko kitataros o kathidawa sa saden sa khaparo a karniyan.

Sopman so manga okit o kathidawa na pekhakilala sa datar o kiyawnaniyan ko manga wasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) go so Abu Bakr go so salakawron si-iko betadiyan a sekaniyan so sapolo (10) a manga wasiyat:

"لَا تَقْتُلْنَ امْرَأَةً وَلَا صَبِيًّا..."

"Obakanoden phamono sa babay go wata...". Taman ko kaposiyan.

Na miyabaloy a aden a rarad a marayag o manga endaowan a ka-agamai si-iko manga bitikan o kathidawa go so khipkhitakapiyan si-iko pangkatan o manga bitikan o Atoran a sekaniyan so telo: Makatotolod a kapakakhinanglan, go makatotolod a kakhama, go makatotolod a kamamanosiyae.

Na so manga betad a kisosogo-on ko kapakithidawa si-iko Islam na sekaniyan na telo betad⁽¹⁹⁾:

Paganayron: So betad a kapphangarasi-i ko manga Muslim melagid so kazakataw anta-aka kazagorompong, so manga panonolon ko Islam, odi na ipagalang ko kabinasa-an ko kapphagagama (so galbek sa kapmortad o manga Muslim) odi na soden so kanggarobata, sabap sa kiyatharoawn o Allāh a maporo:

﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ الحج: ٣٩

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَكُمُ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ﴾ البقرة: ١٩١

[Ini-idin (so kaprang) ko siran a pephamono-on siran sabap sa mata-an a siran na siyalimbotan siran] (Surah al-Haj: 39), [Pamonoaniyo siran sa apiya andaniyo siran pekhaton-on, go paka-awa-aniyo siran sa datar o kiyapaka-awa-ayran rekano, ka so kabinasa-an (kapanakoto) na lebi a mitataralo (a kabinasa-an) a diso kapamono] (Surah al-Baqarah: 191).

Ikadowa: So kapthabangi ko pekhasalimbotan melagid o kazakataw anta-aka kandakdakel, sabap sa kiyatharoawn o Allāh a maporo:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَعْمَالُهَا﴾

النساء: ٧٥

[Na inokano di pakipembonoay sa lalan ko Allāh, go so (kalindinga) ko manga lolobay ko manga mama ago manga babay ago so manga wata? A siran na gi-iran tharo-on a hay Kadnan ami na paka-awa-akamingka sa giyangkae a inged, a tanganiyaya so taw ron...]. (Surah an-Nisa: 75).

Ikatlo: So kalindinga ko ginawa go so kiphzaromagen ko kapephangarasi-i ko inged: Sabap sa kiyatharoawn o Allāh a maporo:

﴿وَقَلْنَا لَوْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَ كُفْرًا وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ البقرة: ١٩٠

[Na pakimbonoai kano (makapantag) sa lalan ko Allāh) ko siran a pephamono rekano, go dikano phemalawani ka mata-an a so Allāh na diniyan khababaya-an so manga malawani].(Surah al-Baqarah: 190).

So kipephangoyatn ko kapakimbonoay si-iko saba-ad ko manga Ayat, na mata-an a si-ibo ko betad a kinitalemba o manga kangganinaya go kena oba si-iko pononiyayan, na so kathiganes ko kapakimbonoay na galbek a makhikhinanglan sa taman sa dikapanarabosawan o manga rido-ay so manga Muslim. Phitharo Allāh a maporo:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ الأنفال: ٦٠

[Na thiyagariniyo siran (a manga rido-ay) sa saden sa miyagaganiyo a ped sa bager]. (Surah al-Anfal: 60)

Pitharo e Ibn Taymiyyah: “Miyabaloy so thotholan ko kiyapagintaw Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) a mata-an a saden sa makiphasadaon sa kitapelek o kathidawa (ceasefire) ko manga dapamaratiyaya (kuffar) na dion makipmbonoay... Go sekaniyan na da-a piyangona-aniyan a isabo ko manga kuffar (dapamaratiyaya) sa kapakimbonoay, go opama ka so Allāh na inisogoiyanon so kabonoa ko oman I kafi (daparatiyaya) na mata-an ka mabaloy a sekniyanden e mangona-an kiran ko kapamono ago kapakimbonoay⁽²⁰⁾.

SO PAMONTOSAN: Mata-an a so kathidawa a isosogo si-i sa Islam na sekaniyan so kathidawa a ma-ontol, go mata-an a so kapakimbonoay na si-iko taw miyakimbonoay rekitano, sa datarden o kiyapagosayaon o manga Ulama tano a lagid e Ibn Taymiyyah go so salakawron.

Sopman so miyanga bibiyag: na sabnar a inisogo o Islam so kaphiyapiyai kiran, sa datar o kiyatharoawn o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam): "اسْتَوْصُوا بِالْأَسَارَى خَيْرًا"

“dolonen niyo ko manga biyag so mapiya”⁽²¹⁾.

Go pitharopen o Allāh a maporo:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حَيْثُ وَشَكِيْنَا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ الإنسان: ٨

[Go pephakakeniran sa pangnengken si-iko kapkhababayai rekaniyan (a pangnengken) so miskin (pekhamermeran), go so wta-a ilo, go so miyabiyag].(Surh al-Insan: 8).

Na pekhabaloy so bobolosiran a kalilid a aden oto a pakaboka-an siran a sekaniyan (so kabegi kiran sa pasinsiya sa daden a sambi-iyen), go aden pemanoto a kazambi (sa manga biyag sa nggolalan sa tamok odi na so miyangabibiyag), go paliyogat so kasisiyapa ko pephangasakit go so khika-a-angel sa nggolalan ko kapephamolongi kiran, go so miyamatay na nggolalan sa kiplbngnkiran sa palihara Ko kakokormata kiran.

c-So makatotolod ko kapakimbonoay si-iko saboton a kai-islami:

Kena oba aya makatotolod san ko kapakimbonoay na ba so kapakambibida sa Agama, odi na ba panamar sa kipphaliyogatn ko paratiyaya ko Islam si-iko manga salakaw, odi na ba sabap sa simoket a kazizibaya sa daradat, odi na Tabaqiyah (kapamagdaga sa bo-ongan), odi na Qawmiyyah (kazizibaya sa pagtaw), odi na ba sabap sa pephamakatotolod a barandiya odi na kakhawyagan. Phitharo I Omar Bin Abdulaziz si-iko isako manga Saling-gogopaiyan a so miya khenon niyan so kakhokhorang o manga pephangapopo-onan o perperan sabap ko kiyapamagislam o madakel a taw:

“إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا هَادِيًا وَلَمْ يَبْعَثْهُ جَائِيًا”

“Mata-an a siyogo o Allāh so Muhammad a pephakatoro go da Niyan sekaniyan sogoa a pangongowa sa bowis”.

Go ayabo a mata-an a makasosogo san ko kapakimbonoay si-iko pamikiran o manga Ulama sa Fiqh (Islamic jurisprudence scholars) ko manga Muslim na sekaniyan so kapakimbonoay odi na kapanolis odi na so kapangarasi, na di kabono so manosiya sa ba giyabo a kiyapakasorangian ko Islam, ayabo a kakhabonoawn na pantag sa sembag o kiyapangarasiniyan, sabap ko karina sa mata-an a so manga mokari odi na so manga taw a kena oba siran manga gi-ipakithidaw na dikhapakay so kabonoakiran go so kapangarasi-i kiran, kagiya-a mata-an a siran na khisasangkop a kena oba manga mangindarbala, go sabnar a inisapar o Nabi (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) so kabonoa ko manga babay go manga wata go so manga Pari, kagiya a so kena oba manga Muslim na amayko miyapili-iran so kapakiphasada odi na kabgay sa diyandi sa kalilintad go kapakipagompiyai, na khatarima so anginiran, na disiran

khategel odi na zompiyangen san ko shay' a salakaw, sabap ko kiyatharoawn o Allāh a maporo:

[Na oramiq siran ko kalilintad na ramigkawn (mambo) go panarigka ko Allāh, mat-an a Sekaniyan so pephakaneg a matao] (Surah al-Anfal: 61). Go so kiyatharoawn o Allāh a maporo:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ آتَىٰ الْبَيْتَ السَّكَّرَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَتَّبِعُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ النساء: ٩٤

[Go diniyo petharoa ko taw a inisemangiyan rekano so kalilintad a kenabaka mapaparatiyaya].(Surah an-Nisa: 94)

Go sabnar a miya-aloyaken sa miyawna so manga wasiyat o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) si-iko mipantag ko kabonoa ko taw a kena oba gi-i pakithidawa, na giyanan na ped pen anan sa mapiya a matitimbel a kapangona-an:

”انظُرُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهِ وَعَلَىٰ بَرَكَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ، وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا وَلَا طِفْلًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَعْلَمُوا عَنَانِكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ”

“Lalakawano sa ingaran o Allāh, go (sabap sa sogoan o) Allāh, go (onotonot) san ko Agama o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam), go dikano phamono sa minitolod a lokes, go dikano phamono sa wata, go dikano phamono sa babay, go dikano phendonsiyan, go timoaniyo so manga miyangatatabaniyo, go phiyapiyakano ka mata-an a so Allāh na pekhababaya-anian so khiphiphiyapiya”⁽²²⁾.

Phitharo o Shaykh Al-Islam a si Ibn Taymiyyah: “Na so kakhapakay o kapakimbonoay o pedko manga Muslim na mapananaragombalay san ko kakhapakay o kapakimbonoiay ko kena oba manga Muslim”. Nago phitahro o moritiyan a si Ibn Qayyim Al-Jawziyyah: “Na minipaliyogat so kapakimbonoay ko manga Muslim si-iko taw a miyakimbonoaykiran, salakaron so taw a dakiran pakimbonay”. Phitharo Allāh a maporo:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا إِنَّمَا اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العنقر: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano (makapantag) sa lalan ko Allāh) ko siran a pephamono rekano, go dikano phmalawani ka mata-an a so Allāh na diniyan khababaya-an so manga malawani].(Surah al-Baqarah: 190)⁽²³⁾.

d-So rayagan ko paka-a-antapan ko kiyambagibagia o hokoman a Fiqhi ko (kapephagintaw) ko Doniya sa dowaga bagi odi na telo bagi:

Mata-anapedsa domadayamangkondolonndolonano mangamanga phangengmba-al sa bitikan na; Sekaniyan so mata-an a so manga alai sabot ko manga hokoman a manga Muslim (Islamic jurisprudence Muslim scholars) na; Phimbagibagi-iran so

(kapephagintaw sa giyangkae) a Doniya sa dowaga ka darpa: Darpa o Islam; go Darpa o Kathidawa, odi na inipakatlo iranon so; Darpa a Kaphasada si-i ko pamikiran o saba-ad ko Fuqaha (manga alai sabot ko manga hokoman o Islam). Na so **Darpa a Islam**: na sekaniyan so inged a miyabaloy ron so kapakapha-aran a rek o manga Muslim, go ing-gonggolalanon so manga Hokoman o Islam, go ipephamayandegon so manga simba (ko Allāh), go aya pagtawron na siran so manga Muslim, go so khipakab-gay sa kapasadan. Na so **Darpa a Kathidawa**: na sekaniyan so darpa odi na inged a so diron ipheng-nggolalan so manga Hokoman o Islam a kaphagagama go kathandingan (kapolitika),

Sabap ko kabaloyniyan a makaliliyo sa randiyar (lagaday) o kadato a kai-islami, na so manga pagtaw ron na siran so manga mangindarbala. Go so Darpa a (makatitendgon) Diyandi: Sekaniyan so manga Aqaleem (manga liongan odi na regions) a so matatago-on so manga Kapasadan (manga diyandi) sa kalilintad odi na kandagadagang go so dataroto ko ndolonaniyan ago so manga Muslim, odi na so ka-aden o kapasadan sa kitapelek o samok a malendo e lagaday. Go pekhapedro-o so betad o manga zokhodan ka datar a inged a Habashah go so manga taw sa Nowba go so manga taw sa Cyprus (datar a kiya-aloyniyan) si-iko thotholan a Kai-islami.

Na si-iko thitho na mata-an a giyangkanaan a kiyambagibagi na da-a baniyan pasodan a mbhabatang, aya mata-an na sekniyan khiphropa-an ko nganin a pkhaolawla sabap sa kapzorazab o kathidawa ko ndolonan o manga Muslim ago so salakawkiran, a sekaniyan na minitkaw a ropa-an go thothol ko thitho a minitalmba, go sekaniyan na saginda a tarotop o nganin a ipndecesion sekaniyan o manga alai sabot ko manga Atoran a Doniya sa mata-anaya a gi-imakhinanglan san ko pkha-adenan sa kathidawa ko ndolonan o dowaga a manga inged odi na madakl so kapkhabagi so kai-isakapamilya sa Doniya sa dowaga lompokan: So lompokan o manga patitidawa a mararangkomian so inged a gi-ithidawa-an, go lompokan a kena oba manga patitidawa, na so taw a biyaloyniyan a sipatiyan a zokhodan (da-a tatampilan niyan) na mararangkom iyan so lamba ko manga inged a ped si-iko kai-isaka pamilya a Doniya.

Na aya benar na mata-an a so sabot ko hokoman a Kai-islami sa datar o kiya kokomaon e Al-Imam As-Shafiy, a sekaniyan so mimba-al ko bitikan a Doniya sa giyangkae a masa na pekhabaloy niyan a Doniya a Isa-a Darpa(24). Na igira-a a miyabaroba so kathithikna na kiyadapoan o kathidawa so kalilintad, na mabaloy (a Doniya) a dowaga Pendamdag: So isaon na darpa a kalilintad na so ikadowa na kapmangindarbala.

Go kena oba makao-ontol so nganin a pephagalowin o manga pephanaanayan ko manga sisbangan-n a Mustashriqun (orientalism) a mata-an a so inged a kathidawa

na madadalm ko betad kapakiprido-ay a dayonsadayon a rakez o inged a Islam, kagiya mata-an a so kapakiprido-ay na pasimbo go mapepento si-iko manga darpa a gi-ikathidawa-an odi na ma-adenon so simoket a kasasandiyata-an.

MANGA KAPOSAN

- 1- So isaka bangsa na makapopo-on ko manga taribasok, go manga panday (manga pang-ngmba-al) go so manga padagang go so salakaw kiran.
- 2- Prof. Dr. hamid Sultan, so manga Hokoman o bitikan a Doniya si-iko Shari'ah Islamiyyah, pandangan a: 115.
- 3- As-Shaykh Rashid Ridha: So Wahiy a Kamomohammadiy, pandangan a 228: go so nganin a oriyaniyan a – Tafsir Al-Manar: Vol. 10/ pandangan a: 139-144, so manga pamkasan o s-sla-an a Gurotano a si Mohammad Abu Zoharah ko kitab a “Sayr Al-Kabir a rki Mohammad bin Al-Husain Al-Shaybaniy, pandangan a: 41-53. Go so Rarad o Kathidawa si-iko Sabot ko Hokoman a Kai-islami a rko gi-inghanot (researcher), pandangan a 141-147.
- 4- Jamal Eyad: So manga Systema o kathidawa si-iko Islam, pandangan a: 43.
- 5- Al-Gulul: So Kandonsiyan pho-on ko miyathabn odi na so miyangatataban ko kathidawa.
- 6- Piyakaliyo sekaniyan I Al-Imam Malik si-iko Muwatta”, Vol. 2, Pandangan a: 6 – Tanweer Al-Hawwalik a osayan ko Muwatta’ a kitab I Malik.
- 7- Aya ma-ana na so kapkhalpasa o Taman si-iko Kakhafir (kawngkit) odi na so kapphamabai ko manga Muslim.
- 8- Piyakaliyo sekaniyan o Imam Malik, ko kitab a Tanweer Al-Hawalik, pandangan a: 7.
- 9- Kagowad go kakhakararangta.
- 10- Piyanthol sekaniyan o Ibn Abu Hatim Al-Raziy si-iko kitab a “Elal Al-Hadith gsoso salakawron sa nggolalan sa lapal a; ”So mag Manosiya na Dhatadatar”.
- 11- Piyakaliyo sekaniyan o khimakitab ko As-Sunan inontabo so Ibno Majah.
- 12- Prof. Dr. Hamid Sultan: So manga Hokoman o Atoran a Doniya si-iko Shari'ah Islamiyyah, pandangan a: 118.
- 13- Makhtot fatawa Ibn As-Salah. Q. 224.
- 14- Prof. Dr. Hamid Sultan, M.N, pandangan a: 245.
- 15- Ibn Roshd: Al-Moqaddimat Al-Mumahhida-at, Vol. pandangan a: 258 – Al-Khurshiy (odi na so Shykh sa Azhar), Fath Al-jadeed si-iko Mukhtasar Al-Allamah Khalil, Vol. 3. Pandangan a: 107 T. 2.
- 16- Piyakaliyo sekaniyanpn I Abdul Razzaq, go so Ibn Al-Mundir a pho-on ki Az-Zuhriy, Tafsir Al-Alusiy, Vol. 17/ 162.
- 17- T. Arnold: So panolon ko Islam, T. 3. Pandangan a: 47.
- 18- Prof. Dr. Hamid Sultan, M. N. – pandangan a: 248.

- 19- So manga Rarad o Kathidawa.. Rek o gi-ingganot (researcher), pandangan a: 93-94.
- 20- Ibn Taymiyyah, Risala Al-Qital (Insana o kathidawa), pandangan a: 125.
- 21- Piyakaliy sekaniyan I Tabraniy a pho-on ki Abi Aziz Al-Jumahiy, a sekaniyan na Hadith a Mapiya.
- 22- Piyakaliyo sekaniyan I Bayhaqiy a pho-on ki Anas Bin Malik a miyasoaton so Allāh.
- 23- Ibn Al-Qayyim, Zad Al-Ma'ad, Vol. 2. Pandangan a: 58.
- 24- Al-dabosiy, Ta'sis Al-nadar, pandangan a; 58.

SO BITIKAN A LANGKAP SA DONIYA A KAMAMANOSIYAE SI-I KO HOKOMAN A KAI-ISLAMIE

Inisorat i (Ret.) Brigadier General: Usama damaj *

1. Pamkasan:

Po-on ko miyanga-i-iposa masa, bolabaw ko oriyon o miyanganggolaola ko ika sapolo a go isa (11) ko September 2001, na mipho-on a pephakadakil so thotol go so kaphembegai sa manga osayan, go so manga ala a kalilimod si-i ko kadaklan ko manga inged a pekha bitiyara ro-o so Islam go so taman a kisosompat iyan ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, kagiyamaoto na aya miyapikir aknon na mata-an a ped sa phakanggay a gona so kapakarayaga ko saba-ad ko manga ponto a mitotompok sa giyangkae a bandingan ka ankapanangilai so kadaklan ko manga karibatan a domadayamang a so miyabaloi a minireza sa giyangkai a dimiphanalipenda-an a miyaka-aden sa petharo-on a daptaran.

Na si-i ako phanagiphon a paganai sa kaphayagako sa giyangkae a bandingan a iningaranan sa “So Islam go so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae” a aya mitotoro iyan na lagid opama oba aya miyambetad na miya-aden ro-o sa paka-asal a awida akal ko kapaka phapantag o Islam go giyangkaya a bitikan, na aya tomondogon na diden dowadowa so kanggalbeka ko kabolongiron odi na so kapakarayagaon, odi na lagid oba miyabaloi sa giyangkae a awida akal a ma-a-aden a si-i bo ko Islam sa kibibida iyan ko langowan a ped a manga hokoman a makapopo-on sa langit, mata-an a sekitano na katotokawan tano phiyapiya a aya mambebetad na soranga a giyangkanan, kagiya opama ko aden a awida akal ro-o, na sigorado a sekaniyan na kena oba mapakapantag ko Islam, ka aya mata-an na ma-a-aden ko manga lompokan a ped ko manga Muslim sa lagid o mambebetad ko ped a manga lompokan a kasisinapangan a kena ba kai-Islami (odi na taman ko manga parinta) a dithotomanged ko manga hokoman o bitikan ko masa a kasana-at iyan ko manga simoket a kiyaosaran sa sandiyata melagid o langkap sa doniya odi na kena oba dayamang sa doniya.

Po-on sangkaya a kamamasa-an na mata-an a sekitano na igira a phanotholen tano a giyangkae a bandingan si-i ko manga kalilimod a mitetendo ko bitikan a langkap sa doniya a kamanosiyae si-i ko manga gropo o manga bager a kasasandiyata-an, go so manga ped a lompokan o manga ompongan a kasasandiyata-an, na mata-an

a sekitano sa kipphaladen tanoron na si-i ko bandingan a iningaranan sa “manga pasodan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko manga hokoman a pho-on sa langit” na igira pema a miyabaloi a si-i tano gi-i makizambi sa tig si-i ko kapphaginged a kai-Islamie na pekhabaloi ro-o so bityara a makapantag ko Islam. Na po-on si-i na kinanglan so kapaki inengka-an tano sa giyankae a manga katantowan a phanga-a-aloi:

- 1- Mata-an a sekitano na igira gi-itano mbityara-an so Islam sa giyangkae a darpa na mata-an a sekitano na matatanged a kena oba tano pethontot ibatano phamapagosaya so Islam odi na batano ron mbegai sa Ifta (kokoman).
- 2- Matatanged a mata-an a kena oba tano gi-i nggalbeka a kiphendayagen ko apiya andaonon (pakawatanen tanoron o Allah) ko manga hokoman a pho-on sa langit ko manga hokoman a inemba-alan (o manosiya) ko kiyapaka mbidabida o kaporoian go so kakikhinanglan niyan.
- 3- Mata-an a sekitano na kena obatano phenggaga-a a kaphendimpisa-a tano ko Islam si-i ko kaphanempanga sangkae a ragaor a langkap sa doniya, a kalilid na pephakasobra so mapakalalangkap a manga antapiyan a kamamanosiyae pantag sa kaologian ko pekhadadagan ko manga kapamapiya-an a politika go kakhaoyagan, ka so Islam na aya paka asal na aden a khirkon a ziyapon.
- 4- Mata-an a sekitano na si-iko oras a kipephanolonen tano sa kapagadati ko kiyaopakatan a manga bitiyara o manga Inged sa doniya, go so kinggolalanen ko manga onayan niyan ko manga masa a kasisimoket a kiyaosaran sa sandiyata, na mata-an a aya pasodan a giyangkae a panolon na kenabo oba kagiya mata-an a giyangkae a kiyaopakatan a manga bitiyara na mipaga-ayon niyan so manga ndaowan o Islam, ka ogaid na kagiya mata-an a so manga inged sa kiyatantowa iran sa giyangkae a kiyaopakatan a manga bitiyara na sabnar e inipatorai ran ko kalangowano pephagingdon sa kena oba sobo so manga bager iran a kasasandiyata-an so kakhikinanglan a kaphasiyonot ko manga hokoman iyan, a rakhes a kaimolngiron sa mata-an a so kadaklan ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na sekaniyan na aden a tabi-at iyan a kalalayaman a adat, na samaoto na sekaniyan na mipapatorai ko kalangolangan o makambabalabala a miyakapamagogopa si-i ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata, sa kena oba pagilaya e taman a kitotompok a giyangkanan a makambabalabala ko manga parinta a so ron ma-aped sa paka-asal.

Sabap san na mata-an a sekitano sa nggolalan sa giyankae a bitiyara na aya mata-an a gi-itano nggalbeken na so kapakarinyaga o andamaya e mata-an a so manga

* - (Ret.) Brigadier General Usamah Damj Regional Delegate ko Gintasan bager a sandiyata a pamndeg go so Bager a panarigan o International committee of Red Cross mini bager angkanan a manga katharo Muhadhara a mini payag o somiyorat ko kiyapaka darpa iyan Limbagan o kenalan a inaden o bager a kasasandiyata-an a pamnndeg a International Committee of the Red Cross a mini pagogopa iyanon a Ministry a national defense a Yaman si-i sa Sana'a ko August 2005.

bitikan a inemba-alan (o manosiya) ko kitetendo iyan san ko mitotompok ko menang a kamamanosiyae a pedon so bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na aya thitho na aden a kathothompokan iran go so manga endaowan a makapopo-on sa langit go makambabaropa sa kiyapakagetawaon sa gi-ikinggolalanan ko manga onayan niyan. Sa giyadi kaphaki tadmi sa mata-an a so manga Muslim ipo-on sa kiyapho-oni ko panolon, na miyakenal iran so kathidawa ka miyandiyator kiran o Islam so manga onayan niyan a minggolalan ko Qur-an a sesela-an go so manga Hadith Nabawi go so manga wasiyat o manga Kulafa al-Rashidon.

2. So manga karibatan a domadayamang makapantag ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae:

na ona-an o dapen kapakablanga ko bandingan o phangapopo-onan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko hokoman a ka islamie, na khabayaan ko a kaphaka iloti aken sa kaphamakarayaga ko saba-ad a manga karibatan a domadayamang a so pekhasalak igira a pekhisarta ko manga galbek sa kaphaka langkapa ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae si-i ko dow a kaphaginged a kasosondarowi go sibiliyan, a sekaniyan a giyangkae a phanga-a-alo:

PAGANAY RON: ino ba khibilang a giyangkae a bitikan sa ba thito a phaka-alang sa kiphenggolalanan ko sangan o manga sondaro, na oriyaniyan, na kharen niyan so olowan sa kakhatanto o kapakataban a mababantak?

Mata-an a aya mambebetad o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, na tarotop a makambibida go giyangkae a ilayanon, kagiya mata-an a so manga bitiyara a piyagayonan sa doniya a aden a kapaka-a-ayoniyan na pekhibegai niyan so tindeg a makalelebi a kakhikinanglan a kasosondarowi, taman ko nganin a mitotompok ko manga galbek a so sabnar a pekhatagines – o si-i pagilaya ko tindeg a langkap – sa ingaran a kapephamakasopak, sa aya sharat na minggolalan so tanto a galbek sa kapakaito – o khaparo na kapananggilai-an – so manga murala a di tanto phakamaolika a so pipharo sekaniyan o bitikan si-i ko matetendo a manga betad, go so kitapelek o manga kathidawa sa adaden e katanto o sogoan san ko antap a giyanan so kapaka-a-ayon niyan ko tindeg a kandaita.

IKADOWA ON: ino a giyangkae a bitikan ba pho-on sa liyo, sa aya mapemama-ana na mata-an aya a pekhitelge rekitanano a makapopo-on ko manga ala a inged?

Na pharomanan peman, na mata-an a so masa na gi-i tharo ko soranga angkanan, kagiya mata-an a omani inged a aden a pekhipirma-an iyan a kapasadan a langkap sa doniya a oriyaniyan na pethanto niyan oto sa nggolalan ko matatarima

a lompokan a pephangba-al sa pangitaban o inged, na samaoto na khabaloi a giyangkanan a kapasadan a bitiyara a sagintas ko pangitaban o inged. Na sabap san na mata-an a so kiyapakatan a manga bitiyara o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na lalalyon niyan iphendolon ko manga inged a miyamakatanto (ko kapasadan) a kipaliyogaten sa kisoled o manga onayan a giyangkae a piyagayonan a manga bitiyara si-i ko pangitaban o manga inged (sa soled) ka anmagdam o pephaginged go so pithanggisa-an o manga bager a kasasandiyata-an a mata-an a siran ko kasisiyapa iran ko manga hokoman a giyangkaya a piyagayonan a manga bitiyara na aya mata-an a kaphapasiyonotan niran na bitikan o parinta sa lagid o apiya antona-a ped a bitikan sa dalem a parinta.

IKA TELO: ino a giyangkae bitikan ba sekaniyan bitikan a salakaw, a misabap ro-o na mata-an a sekaniyan na mizasarendada iyan so manga adat tano go so sowasoe tano ko kapagagama go so kapephaginged?

Na sayapen ko lagid o kapekhailaya tanoron sa nggolalan ko manga osayan a phanga-a-a-alo ko phamakatonog na mata-an a so hokoman o Islam na pekhiropa niyan so isa ko dimiphanalipenda-an ko phangakokowa-an sa giyangkae a bitikan.

2- So Menang a kamamanosiyae si-iko Islam:

Si-i ko kambalingani ko phangapopo-onan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na pephakarayag rekitanano a mata-an a aya antap a giyangkae a bitikan na kena oba sobo so kalindinga ko manosiya go so menang iyan, ka aya mata-an na so kaphelindinga ko kiya iposan niyan go sopen so paninggalan niyan, a kaphagagama go kamamanosiyae ko kapakanggolalan niyan ko madakel a miyangatatanto a kapasadan a langkap sa doniya a so khalinding iyan so manga barandiya ko kapaganad a mararangkom iyan so manga posaka a kapagagama go so kiyapaka ozor o manosiya, sa lagidoto a so bitikan na aya antapiyan na so kalindinga ko bobolos o kapephagintaw o manosiya ko liyawaw o lopa sa nggolalan ko piyagayonan a manga bitiyara a so igagaget iyan so kasiyapa ko *biatan*, go so kisasaparen ko kaphagosara ko manga okitokit go manga sorong a sabnar a kha-aden niyanon so morala, na kagiyamaoto na mata-an a giyangkae a bitikan a gi-iniyan mbityara-an so manosiya ko pizapangkatan o betadiyan, kagiya aniyanon masiyap so nganin a mipethindeg iyan a daradat a kamamanosiyae sa giyangka-iyawaw o lopa, na langowan anan, na kena oba mibabagowan kagiya mata-an a so piyagayonan a manga bitiyara sa Geneva go so dow a protokol a inipagomanon go so salakaw ron a ped ko manga katantowan a kapasadan a aden a kitotompok iyan sa giyangkae a bitikan, na aya mata-an na miphapasod so madalemon si-iko onayan a piyakatikna sekaniyan o manga agama a pho-on sa langit san ko manga ginawa a minggolalan sa katharo o kalangolangowan o manga Nabie, a sekaniyan

na mata-an a so Allāh na inibida Iyan so manosiya ko salakaw ron a manga ka-aden sa kalbihan a pho-on Non, go mata-an a so Qur-an a sesela-an na babageren niyan a giyangkae a kiyapakalebi si-i ko madakel a manga bandingan go pekhi sariat iyan anan sa mapayag, aya katharo-on o Allāh ko oriyān o kiyazapa Iyan sa mailot si-iko sorat At-Tin:

﴿ وَالرَّيْنِ وَالزَّيْتُونَ ﴿١٠﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿١١﴾ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿١٢﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيرٍ ﴿١٣﴾ فَرَدَدْنَاهُ ﴿١٤﴾ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿١٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿١٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّكْرِ ﴿١٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ﴿١٨﴾ ﴿ العن: ١ - ٨ ﴾

[Ibet ko Tin ago so Zayton, Go so palaw a Torsina, Go giyangkai a parinta a (Makkah a) panarigan, Ka sabensabenar a inaden Ami so manosiya si-i ko lebi a mapiya a bontal, Oriyan iyan na pakakasowin Ami sekaniyan ko lebi a mababa ko manga bababa, Inonta so miyamaratiyaya, go pinggalbek iran so manga pipiya: Ka aden a bagian iran a balas a di pthaman. Na antawa-a i maphakiongkir iyan reka ko oriyān aya, so hokoman? Ba di so Allāh i lebi a Maontol i hokoman ko manga hokoman] (Surah at-tiin: 1-8)

Sa lagid o kiyatharo-aon o Allāh si-i sa Surat Al-Isra-a:

﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَجَعَلْنَاهُمْ فِي الْآلِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيْرِ وَفَضَّلْنَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ ﴿ الإسراء: ٧٠ ﴾

[Na sabensabenar a piyaka lebi Ami sa menang so manga moriyataw o Adam; go piyakapageda Ami siran ko kalopa-an ago so kalodan; go iniriskhi Ami kiran so manga pipiya; go piyakaombaw Ami siran ko madakel ko manga inaden Ami sa titho a kapakaombaw] (Surah al-Israh: 70)

Go lagid o miya aloy si-iko sorat Al A'raf

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ فَرَصَدْنَاهُمْ فَأَنْزَلْنَاهُمْ رِجَالًا فَنَادَى الْأُمَمُ لِأَيُّكُمْ لَأَبْنُ يُرْيِكُنَ ﴿١١﴾ ﴿ الأعراف: ١١ ﴾

[Go sabensabnar a inaden Ami sekano, oriyān iyan na pimbontalan Ami sekano; oriyān iyan na pitharo Ami ko manga malaikat a: Pangalimbaba-an kano ko Adam, na miyantalimbaba-an siran; inonta so iblis; ka da maped ko miyamangalimbaba-an] (Surah al-A'raf: 11)

Giyānān a pethanton o Qur-an a mata-an aya a khipaliyogat a kabaloi a giyangkae a menang a kamanosiyae a darpa o selasela go daradat sa kiniropa-anon sa mala e kipantag ko betad iyan ma-ana tolalos.

Na si-i ko gi-i kanggalbeka o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae sa kipephatorain ko pithanggisa-an sa kapakindolona ko phangabibinsa-an ko simoket a kiyaosaran sa sandiyata na so ka da a kazoramig sa aya khailai na apiya antawa-a

e kiya morala-an, na aya mata-an na khapatot-on so tabang sabap bo sa kababaloi niyan a manosiya sa ma-adaon so kiyapakazesenggaya a kapagagama odi pakatopo odi na so salakaw ron ko ped a kiyapakazesenggayaon a inemba-alan a bitikan, na makapantag ko kiphenggolalanen ko tindeg a kandatadatar o kamamanosiyae, na khato-on tano si-iko a mimbabala-iyān a mata-an a so Islam na sabnar a piyatikna iyan a giyangkae a madadalem a sabot ko katharo o Allāh sa Surat an-Nisa:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ﴿النساء: ١﴾

[Hay! manga manosiya, kaleken iyo so Kadnan iyo, a so inaden kano Niyan a pho-on ko (Adam a) ginawa a isa] (Surah an-Nisah: 1)

Go si-i ko manga Hadith o Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) ko kiyapang osiyati niyan ko manga Muslim ko kiyapnaihajji a mori a kapranon sa gi-iniyan tharo-on:

"يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ ، كُلُّكُمْ لَأَدَمَ ، وَأَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ ، وَلَيْسَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ ، وَلَا لِأَسْوَدٍ عَلَى أَيْبُضٍ وَلَا لِأَيْبُضٍ عَلَى أَسْوَدٍ فَضَّلْ إِلَّا بِالْتَّقْوَى "

"Hay manga manosiya! mata-an a so Tohan niyo na isa-isa, palaya kano pho-on ko Adam, na so Adam na pho-on sa botha, na da a milelbi o Arab ko kena oba Arab, go da a milelbi o kenaba Arab ko Arab, go da a milelbi o maitem (a taw) ko mapoti, go da a milelbi o mapoti (a taw) ko maitem, inontabo so kalek ko Allāh"

Na aya moripori saya, na aden a kinanglan pen so patot kaphaki-inengka-anon a tindeg a maporo akamamanosiyae a milalawan sekaniyan o Islam gowanī a isogoiyan so kapagadati ko menang a kamamanosiyae taman san ko ridoai na ped san na mata-an a so Khalifa Omar (ra) na daniyan kasoaten ko wata o miyakataban sa Misir (Egypt) a si ‘Amr Ibn Al-‘Ash sa kiyathitilakhapa niyan ko menang o isa ko ped a pephaginged sa Misir a so soldan sekaniyan o Ama iyan ((‘Amr) sa makatataban, na pizoratan o Omar a giyangkai a ama (‘Amr) sa pitharo iyanon:”Andai masa a piyangongoripen niyo so manga taw a sabnar a inimbabawata siran o manga ina iran a manga maradika” na khato-on tano a giyankae a tindeg si-i ko kalangkapan sa doniya ko manga kabnar o manosiya a piyakambowat ko ragon a 1948.

4- SO KATHIDAWA SI-I KO ISLAM:

Diden miphendowadowa a ka-aloyaon saya si-i sa mata-an a kena den obatano phembitiyara so bandingan ko kanjihad sa Islam go di pen ko manga sabap a khasabapan sa kakhapai niyan sa agama ko Muslim ko ka-awid sa sandiyata, kagiya mata-an a miyakalebolebod a katotokawi si-i ko bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae, a mata-an a sekaniyan (a kanjihad) na bitikan a pethanor niyan so gi-ikanggiragiraya ko manga galbek a kathidawa si-iko oras a kitalemba o

apia antona-a simoket a kiyasosaran sa sandiyata (melagid o langkap ko manga inged odi na si-ibo ko sold o isa a inged) a si-i sangkanan a betad na mata-an a so phangasasabapan ko simoket na matatago ko sapak a salakaw a ped ko manga sapak o bitikan o manga inged a langkap sa aya iphembetho ron na bitikan o kabnar ko kathidawa odi na so kabnar ko kaphagosara ko bager.

A) So manga onayan a paparangayan ko masa gi-i kambono-ay: so katokawi sa giyangkae a manga onayan si-i ko Islam na masiken a ped sa phakanggay a gona so kandodi ko manga katharo a phanga-a-aloi:

- Diden ma-ada so kiyapangotba o Khalifa a paganay Abi Bakr Assidiq (ra) ko ragon ika sapolo ko hijra si-i ko manga komandar o sondaro o manga Muslim a aya onayan o manga tindeg go manga onayan a so ron makambebeken so gi-ikinggolalanan ko manga kathidawa si-i ko thotolan ko manga kathidawa a kai-islamie gowani a tharo-on niyan:

لَا تَخُونُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمْلُوا وَلَا تَقْتُلُوا طِفْلاً صَغِيراً وَلَا شَيْخاً كَبِيْراً وَلَا امْرَأَةً ، وَلَا تَعْقِرُوا نَخْلاً وَلَا حَرِيقَةً وَلَا تَقْطَعُوا شَجَرَةً مُثْمِرَةً ، وَلَا تَدْخُوا شَاةَ وَلَا بَقْرَةَ وَلَا بَعِيْراً إِلَّا لِمَأْكَلَةٍ ، وَسَوْفَ تَمْرُونَ بِأَقْوَامٍ قَدْ فَرَعُوا أَنْفُسَهُمْ فِي الصَّوَامِ فَدَعُوهُمْ وَمَا فَرَعُوا أَنْفُسَهُمْ لَهُ ، وَسَوْفَ تَقْدُمُونَ عَلَى قَوْمٍ يَأْتُونَكُمْ بَاتِنَةٍ فِيهَا الْوَأْنُ مِنَ الطَّعَامِ فَإِذَا أَكَلْتُمْ مِنْهَا فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا

“Obakano ndonsiyan, go obakano ndorat (sa pasad), go obakano peradawan (sa bangkai), go obaniyo bonoa so wata a maito, go so minitolod a idadiyan, go so babai, go obaniyo paminasa-a so korma, go obaniyo panotonga, obakano pamata sa kayo a phagonga, obakano panombali sa kambing, go sapi, go onta, inontabo oba pantag sa pang’nengken, go sigorado a aden a zagadaniyo a manga pagtaw a sabnar a tiyarongko iran so manga ginawa iran ko manga darpa a pezimba-an iran , na awae niyo siran go so nganin a tiyarongko-an niran ko manga ginawa iran, go sigorado a aden a khatalingoma-an niyo a pagtaw a ithalingoma iran rekano so manga pananagoay a katatagoan sa pithibarangan a pang’nengken na amaika khan kanoron na batiya a niyo ron so ngaran o Allāh”

- Ped ko manga wasiyat o Ali bin Abi Talib (ra) ko manga sondaro niyan :

إِنَّ هَرَمْتُمْوَهُمْ ، فَلَا تَقْتُلُوا مُدْبِراً ، وَلَا تُجَبِّرُوا عَلَى جَرْيْحٍ وَلَا تَكْشِفُوا عَوْرَةَ وَلَا تَمْلُوا بِقَتِيلٍ ، وَلَا تَهْتِكُوا سِتْرًا وَلَا تَدْخُلُوا دَارًا إِلَّا بِإِذْنٍ ، وَلَا تَأْخُذُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ شَيْئًا وَلَا تُعَذِّبُوا النِّسَاءَ بِأَذَى ، وَإِنْ سَتَمْتُمْكُمْ وَسَتَمْنَ امْرَأَتَكُمْ ، وَادْكُرُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (من كتاب شرح نهج البلاغة)

“Amayko ba niyo siran thabana na oba aden a bono-oniyo a pephalagoy, go oba niyo imataya so ma-angel, go oba aden a sawa-an niyo a aurat, go oba aden peradawan niyo a miyabono, go oba niyo sawai so pagenes, go oba aden a soldi niyo a walai, inontabo o mi-odas, go oba aden a kowa-an niyo a maitobo ko manga tamok iran,

go oba niyo miperaneg so manga babai so karingasa, apiya kano iran piyamaninta-an go piyamaninta-aniran so manga olowaniyo, go tatadmi niyo so Allāh ka ankano mipangalimo”. (pho-on ko kitab a “Sharh Nahjil Balaghah”)

-Go khasana-an so katharo sa kaphaki-inengka-an a mata-an a so Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) na aya betad iyan na ipephangosiyat iyan lalayan ko manga shahaba niyan sa disiran mbono sa manga wata go manga babay go manga lokes, go manga barasimba san ko manga simba-an.

Aya gemegetaw sa marayag, go kena oba malo makaphanobra, na mata-an aya a opama o pamangnia ko isa rekitano a katinesaniyan ko manga pasodan go so manga onayan a tindeg o bitikan a langakap sa doniya a kamanosiyae si-i ko sataga a katharo a aden a gona niyan, na mata-an a khabaloi a ped sa maregen so kapakaosar sa katharo a lebi a maangangen, go lebi a matanos go lebi a rangkom adi so nganin a miya aloy sa ona-an a ped sa manga wasiyat go manga pando-an a mitotompok sa gi-ikipagokitokiten ko manga kathidawa si-i ko Islam.

b) Si-iko kapagadati ko panarima o salakaw a go so manga darpa a pezimba-an: sabesabena a piyakarayang o Islam a giyangkanan a bandingan sa bontal a masagogod go si-i ko lebi a madakel a zaman go darpa na aya lebi a di miphanalipenda-an a miya-aloy sa giyangkanan a bitiyara na giyangkae a kha-aloi:

khato-on tano si-i ko kitab “Tareekh al Umam wal Moluk” (ma-an so thotholan ko manga pagtaw go so manga datu) a rek i Ttabary so kasoratan ko diyandi a inibegay a kapasadan o Kahlifa Omar (ra) sa giyawaniyan ko manga taw sa Quds a aya katharo iyanon:

”Bigan niyan siran sa kapaka sasariig ko manga ginawa iran go so manga tamok iran, go so manga simba-an niran go so manga kros iran, go so walai ran, go so manga barahala iran, go so langowan agama iran, a mata-an aya a dikhabalingan so manga simba-an niran go di khagba, go da-a khakorang on, go so matatago-on, go so manga kross iran, go da-a nganin ko manga tamok iran go di siran khategel ko agama iran, go da-a khamorala-an kiran a isabo.

J- So kapagadati ko manga tindeg a so ron makambebeken so bitikan o kathidawa a kapapantagan: ped ko manga onayan a tindeg a so ron makambebeken a giyangkae a bitikan na kha-aloi tano sa kitetnedo iyan ko: a so kapaka thaginisa- so nisisita a kasosondarowi go so kapakandadaita.

Amay ka mendod tano ko miya aloy ko Surah al-Baqarah na sabnar kabaya o Allāh (ja) a kabagra Niyan ko manga onayan katantowan ka an mabaloy a palita-an o

langowana Muslim a diyolon sa ka-awid sa sandiyata, kagiya mata-an a so Allāh (sw) na piyanothol Iyan rekitano sa mata-an a so kathidawa ko kamata-aniron na sekaniyan na ditano pekhababaya-an, na giyangkae a manga katantowan, a seka niyan:

- Aya thito a makekenal ko pasodan a mata-an a “so manga betad a kanget na pekhapakay niyan so manga isasapar”, go aya katawiron ko kapapadalem iyan ko bitikan a langka sa doniya a kamamanosiyae na “tindeg a nisisita a kazondaro” gowani a pakayniyan so kambono-ay, si-i ko mala a kapaga-adati ron ko manga darpa ko liyawaw lopa sa kiyatharo-aon o Allāh:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا هُرَّةَ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَقْتُلُوا فِيهِ﴾ العنقبة: ١٩١

[Na di kano kiran pakipmbonoay sa Masjid Al-Haram, taman sa di siran rekano ron makimbonoay] (Surah al-Baqarah: 191)

- Amay ka ayabetad o manga wasiyat o Khalifa Abi Baker (ra) na sabnar a piyagosai niyan saya so tindeg a kapakambibida ko makapantag ko katamani ko manga lompokan a misosoled ko phelindingen ko masa a kambonoai inonta na mata-an a so Allāh na sabnar a tiyagoan Niyan rekitano sa tamana so taw a khapakai so kapaki pholidaon ko lamalama o kambonoai, sa kiyatharoaon o Allāh:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ العنقبة: ١٩٠

[Na pakimbonoay kano sa makapantag ko lalan o Allāh ko siran a pephamono rekano, go di kano phemalawani; ka mata-an ! a so Allāh na di Niyan khabaya-an so manga malawani] (Surah al-Baqarah:190)

﴿إِنِ أَنْتَهُمْ أَفْلَاحُكُمْ وَإِنِ الْأَعْلَى الظَّالِمِينَ﴾ البقرة: ١٩٣

[Na amay ka gomenek siran, na da a rido inonta ko da pamaginontolan] (Surah al-Baqarah: 193)

﴿فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ العنقبة: ١٩٤

[Na sa taw a pangorawan kano niyan na atowi niyo sekaniyan sa lagid o kiyapangorawi niyan rekano] (Surah al-Baqarah: 194)

- Go phakatalingoma so kaposan o ayat a ithogalin tano niyan ko isapen a tindeg a sekaniyan so tindeg a kandaita, go pephakarayag a giyangakanan a tindeg ko ropa-an a marayag ko kathro o Allāh :

﴿وَإِنِ عَاقِبَتُهُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عَاقِبْتُمْ بِهِ ۗ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُمْ خِزْيَانٌ لِّصُدُورِكُمْ﴾ العنقبة: ١٦٦

[Na o zaop kano na saop kano sa so lagid o inikidiya rekano to: Na ibet o zabar kano, na mata-an ! a giyoto i mapiya a bagian o miyamakasabar] (Surah an-Nahl: 126)

Na pitharo iran (Sahbah): antona-a i penggolaola-an tano Ya Rasulallāh, na pitharo o Nabie (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) manginsabar tano.

d) SO KINDOLONA-AN KO MANGA BIYAG SA KATHIDAWA: mata-an a so miya-aloy ko pandangan sa ona-an a pekhasoy tano ko parangay o Islam a makambebeken ko kapangalimo go so kabgai sa rila go sao kasabara ko manga pephangisosogat (margen), go so kaphembagra sa mata-an a so kanapi na sekaniyan so onayan, na so kakitas na seka niyan so miyatabiya-on, sabap ko katharo o Allāh sa surat (Al-Nur /22):

﴿وَلْيَعْلَمُوا أَنَّمَا كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَفَرُوا وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُنُوبُهُمْ﴾ النور: ٢٢

[Na pema-ap siran, go napi siran. Ba niyo di khabayai a napiyan kano o Allāh? Na so Allāh na Manapi, a Makalimo-on] (Surah an-Nur: 22)

Go si-i sa Surah al- ‘Asr na ndodon so kiyatinsan ko paparangayan a kamamanosiyae sa giyangkae a liyawaw o lopa si-i ko taw a kabaya iyan so kipagontongen ko kasoso-at o Allāh go so kathagodaya ko alongan a maori, ko kiyatharo-aon o Allāh:

﴿وَالْعَصْرِ ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ ۚ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ العنقبة: ٢-١

[Ibet ko masa, ka Mata-an a so manosiya na matatago den ko kalogi, Inonta so miyamaratiyaya, go pinggalbek iran so manga pipiya, go inipamagosiyata iran so benar, go inipamagosiyata iran so kaphantang] (Surah al-‘Asr: 1-3)

Mat-an a saken sa kaphembityara-aken sa giyangkae onayan sa pamkasan ko bandingan ko manga biyag si-i ko Islam, na ayaden a zana-an ko na so manga ayat sa Qur-an a sesela-an a makaperoropa-an sa pando-an go phagendodan a mapiya o Muslim, na igira aden a miyaoma tano a manga ayat a dimakapaga-a-ayonayon ko kipapayag o manga lapal iyan na aya mata-an na phagendod tano si-iko onayan o paratiyaya ka anmatendo so thito a pagokitan ko paratiyaya, lagid o miyanggolaola ko bandingan ibarat o pakabreg, kagiya miyabityara sekaniyan (o Qur-an) ko miyatelo pangkat: **paganay** na so kini-abain ko kapiya niyan ko karata iyan, **ikadowa** na si-iko masa piyamangni niyan diron kapaginoma ko masa a kapezambayang, **ikatelo** go ayamori na si-iko oras a isapar ko manga Muslim so diranon kapaginoma, na giyanan e ron mithikna so Ijma (kiyaopakato ko manga fuqaha) ko bandingan ko pakabreg.

Na si-i ko lagid anan a miya bitiyara na sabnar a miyabityara so bandingan ko manga biyag si-i mambo ko telo betad: **paganay** so kiyapanginsoyae ko Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sa daniyan kitomanen ko ki kitases kiran, oriyan niyan na miya tarotop so kiya-aloya ko dowā bandingan ko kapangalimo go so ka

ka-aon (rakhes o kainengka-a sa mata-an aya a si-iko kapaka-a-ayon niyan ko manga onayan o bitikan a langkap sa doniya a kamamanosiyae na kabnar o parinta a makadadakep a pamangni niyan ko parinta o manga biyag so sambi a manga tamok pho-on ko saba-ad a miyanggagasto a inikarikor iyan sankoto a manga biyag ko tindeg o katatarongkoa kiran) na aya mori na sabap ko kathro o Allāh sa Surah al-Insan:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ وَبَشِيئَةٍ مِّمَّا وَبَيْعُوا بِهَا وَإِسْرَارًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُزِيدُكُمْ جَزَاءً وَلَا نُكْفِرُكُمْ ﴿٩﴾﴾ الْإِنْسَان: ٨ - ٩

[Go pephakaken iran sa pangnengken si-i ko kapkhababayai rekaniyan (a pang'nengken) so miskin, go so wata a ilo, go so biyag; (Pitharo iran:) "Aya bo a kapphakakana mi rekano na makapantag ko balas o Allāh: Da a singanin ami rekano a balas, odi na panalamat.] (Surah al-Insan: 8-9)

Giyangkaya a manga ayat na pekhiropa niyan so isa ko manga rarayaga tindos sa Islam sa kipephi-isen niyan ko kaphiyapiya, go so kapaka-adiyadi ko kindolona-an ko manga biyag. Miphagoman san so nganin a miya-aloy ko kathro Rasulollāh (Sallallāhu ‘alaihi wasallam) sangkanan a lamalama ko kiyatharora niyanon:

“فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَطْعَمُ وَلْيَلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ ، وَأَسْكُنْهُمْ فِيمَا تَسْكُنُونَ وَلَا تَكْفُرُوهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ ، فَإِنْ كَفَرْتُمْهُمْ فَأَعِينُوهُمْ”

”Na saden sa aya betad o pagari niyan na matatago sa tangan niyan na pakakana niyan sa lagid o pekhen niyan go pakanditara niyan sa lagid o nditaren iyan, go paka balinga niyo ko lagidi o babalingan niyo go diniyo kiran phaliyogaten so diran khagaga, na amay ka iphaliyogat iyo kiran na ogopiniyo siran”.

Na ino ba rekitano khaparo ko oriyanae langon a mipansir rekitano so nganin san a kazangka sa mata-an a so kapephagadati ko menang o biyag go so kaoyagoyag iyan si-ko masa a mabaloi sekaniyan ko kapasadan tano (aya ibarat iyan na lagid o miskin go so wata a ilo, a so siyakaw sekaniyan o Allāh si-i ko madakel a masa) na aya mata-an na mabaloi oto a atastanggongan a matatarima ko bitikan a ipagiza rekitano sa lagid o kipagiza-an rekitano ko salakaw ron a ped sa manga inisapar go piyamakasingai go so manga dosa a so inisapar rekitan oto o Allāh.

Polimposan

Na so oriyon o langowan o nganin a miyatarotop so kiyapayagaon, na ino ba thithoden a khaparo rekitano so katharo-aon sa mata-an a so bitikan a langkap sa doniya ko kamamanosiyae go so bitikan ko manga kabnar o manosiya na siran a dowa, na ped ko manga bitikan o salakaw a piyangowa sa liyo, go mananangga ko Islam, na aya paparatiyaya-an aken na mata-an a so nganin a miyatarotop so kiya-aloy niyan sa mona na pekhapayag iyan sa marayag a ropa-an sa mata-an a so paninggalan

o manga Muslim na mipepeno-on so ndalagidae a manga paparangayan, ogaid na aya rata-on sa ginawa na mata-an a so manga payapayaw o payagan a pekhabikhog igira na sabnar a iphembetad iyan so Islam go so manga Muslim si-i ko manga betad a mawatan sa taman a miya-awat siran ko manga paparangayan iran go so paninggalan iran a ka agamae a kamanosiyae.

Giyanan i sabap a aya malalamba rekitano sabap ko paratiyaya tano go so ka inengka tano go kabaya tano na go so manga galbek tano na makowa tanoron a giyangkae maitem a gabon sa nggolalan sa kanggalbek sa miphapasod ko ini wasiyat rekitano o Allāh a maporo ago mala go so siyogo Iyan a sesela-an, go so kitotomanen ko manga kapasadan a so inikasoat tano sekaniyan ko manga thompotompokan tano go so salakaw rekitano a ped ko manga pagtaw sa makaokit ko miyatanto a manga kapasadan o mbarambarang a parinta a so tiyanto tano sekaniyan a sanang a maliwanag, ka sekitano so manga taw a piyaliyogatan o agama sa kitomanen ko manga kapasadan balabaoron amay ka diniyan mipezarendada go diniyan mipezopaka so manga hokoman tano a ka-agamae sa lagid o miya ilaytano, a giyanan na pangongonotan ko katharo o Allāh

﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا بِسَيْرِ اللَّهِ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ التوبة: ١٠٥

[Na tharoang ka a: "Nggalbek kano, ka pagilayn o Allāh go so siyogo Iyan go so miyamaratiyaya so galbek iyo] (Surah at-Taubah:105)

Wassalamo Alaikom warahmatollahi wabarakatoh.

Giya **King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies (KFCIAAS)** na isa ko sapolo ago pito (17) a manga Colleges o mala a paganadan ko katao sa Marawi City a phembothowan sa Mindanao State Universtiy, aya manga sapak a KFCIAAS na pat (4) ma-ana Islamic Studies Department, International Relations, Teaching Arabic go so Graduate Studies ma-ana so Master of Arts in Islamic Studies.

So **International Committee of the Red Cross (ICRC)** na di phemimili, zokodan, ago tarambisa a ompongan a aya bonayon a antap iyan na so kaph'lindinga ko kawyagoyag ago so maratabat o manga biktima o kathidawa ago so manga ped a simoket, ago kaphagogopi kiran mokit sa mga panabang.

Giya ICRC na ped ko panagontaman iyan na so kitareg o karomasayan a maka golalan ko di kipanolonen ago kapembageri ko kokoman ago kitaban ko humanitarian ago universal humanitarian law.

Giya ICRC na miyaaden inako ragon a 1863, minitenay ko Geneva conventions ago so International Red Cross and Red Crescent Movement. So ICRC na sekaniyan i pembegay sa pando ago di maki pagogopa ko Movement sii ko mga galbekan sa donya mipantag ko kathidawa ago mga ped a simoket.

Mindanao State University
Main Campus, Marawi City

King Faisal Center for Islamic, Arabic and Asian Studies

ICRC

International Committee of the Red Cross

17th Floor, NEX Tower
6786 Ayala Avenue, Makati 1229
T +63 2 8892 8901
F +63 2 8819 5997
Email: manila@icrc.org
www.icrc.org/ph